

SILVIA MARINESCU-BÎLCU

**CULTURA
PRECUCUTENI
PE TERITORIUL ROMÂNIEI**

EDITURA
ACADEMIEI
REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMÂNIA

,

Omagiu profesorului meu
VLADIMIR DUMITRESCU

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE
Biblioteca de arheologie XXII

SILVIA MARINESCU-BÎLCU

CULTURA PRECUCUTENI PE TERITORIUL ROMÂNIEI

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
BUCUREȘTI 1974

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

STR. GUTENBERG 3 BIS BUCUREȘTI

<https://biblioteca-digitala.ro>

S U M A R

Introducere

CAP. I — Istoricul cercetărilor și al problemei . .	11
CAP. II — Așezări și sisteme artificiale de apărare	17
CAP. III — Locuințele	25
CAP. IV — Unelte și arme	39
CAP. V — Ceramica	55—80
CAP. VI — Sculptura în lut	89
CAP. VII — Diverse	105
CAP. VIII — Considerații generale	109
CAP. IX — Anexe	151
Bibliografie	181
Zusammenfassung	191
Verzeichnis der abbildungen	207
Planșe	211

INTRODUCERE

LUCRAREA de față își propune să prezinte stadiul actual al cercetărilor referitoare la cultura Precucuteni întreprinse pe teritoriul României. După cum se știe, aria de răspândire a acestei culturi a inclus în faza Precucuteni II și o bună parte din R.S.S. Moldovenească, iar în faza III s-a extins și asupra Ucrainei, ajungând pînă aproape de Nipru. Ceea ce numim noi faza Precucuteni III a fost încorporată de cercetătorii sovietici culturii Tripolie A, iar regretata Tatiana Passek atribuisse culturii Boian așezarea de la Florești, singura așezare din R.S.S. Moldovenească cunoscută la acea vreme, și care aparține fazei Precucuteni II. Între timp s-au întreprins noi și vaste cercetări atât în așezări de tipul aceleia de la Florești, cât și în așezări ale aspectului Tripolie A, fiind în curs de studiere și publicare nu numai materialele nou descoperite dar și acelea din vechile și bogatele colecții. De aceea, un studiu de ansamblu asupra întregii culturi Precucuteni nu va fi posibil înainte de a dispune de toate datele culese de pe întreaga și vastă arie pe care ea s-a dezvoltat.

Ne-am limitat deci, în chip firesc, la teritoriul României, încercînd să prezentăm pe capitole și evolutiv fiecare grup de monumente, situații arheologice și obiecte, la capătul cărora un capitol final înmănușiază concluziile ce se pot formula în stadiul actual al cercetărilor. Am adoptat împărțirea în trei faze a culturii Precucuteni propusă de Vladimir Dumitrescu, aceasta pîrîndu-ni-se cea mai adecvată, cu toate că nu toate așezările fiecărei faze în parte încep și își încheie evoluția exact în același moment; de pildă așezările de la Larga Jijia și Izvoare I (din faza Precucuteni II) sînt întemeiate înainte ca așezarea de la Traian—Dealul Viei (faza Precucuteni I) să fi fost părăsită. Și este normal să fie așa în cadrul unei culturi care se dezvoltă pe un teritoriu mai mic sau mai mare, cu o populație care, din punct de vedere etnic, nu suferă transformări esențiale. Asupra acestui fenomen ne-am oprit de altfel și în capitolul final.

Pentru a da posibilitatea urmării mai lesnicioase a textului lucrării și totodată pentru a nu-l încărca prea mult, am inclus într-o serie de anexe descrierea așezărilor cu o bibliografie completă (dar directă) și un succint istoric al fiecărei descoperiri și cercetări. Sarcină deloc ușoară, deoarece datele geomorfologice puse la dispoziție de mulți dintre descoperitori sînt de o remarcabilă inegalitate. Același lucru se poate spune și despre materialele găsite cu prilejul diferitelor cercetări; de cele mai multe ori obiectivul principal al cercetării nefiind constituit de locuirea precucuteniană, aceasta a avut adesea de suferit de pe urma companiei ceramicii pictate sau a altor descoperiri mai spectaculoase.

Deși am căutat să dăm cât mai multe precizări cu puțință (multe din așezări fiind chiar vizitate pe teren), datele rămân adesea lacunare. Numărul așezărilor în care să se fi degajat și cercetat integral o locuință precucuteniană este extrem de redus; de foarte multe ori s-a dat atenție în special ceramicii (uneori și plasticii) dar unelte și alte obiecte au fost numai rareori publicate ca făcând parte din unele complexe închise sau din cuprinsul stratului propriu-zis. Există și așezări asupra cărora stăruie semne de întrebare, deoarece materialele rezultate exclusiv din periegeze, sau publicate numai parțial nu sînt întotdeauna edificatoare. În această situație se află, spre exemplu, și așezarea de la Costișa asupra căreia avem îndoieli, deși am inclus-o în rîndul așezărilor precucuteniene. Din materialele publicate, această așezare (este vorba de aceea situată pe Dealul Cetățuii) ar fi mai degrabă de atribuit fazei Cucuteni A, deși descoperitorii o încadrează fazei Precucuteni III. Dar întrucît n-am avut acces la aceste materiale nu putem formula o concluzie definitivă.

Socotim, deci, de datoria noastră să atragem de la început atenția că lipsa unora sau altora dintre precizările pe care noi înșine le socotim necesare se datorează datelor lacunare cu care am avut de luptat. O bună parte dintre așezări au fost abia sondate, în altele s-au întreprins doar cercetări de suprafață și, cu excepția așezărilor de la Traian—Dealul Viei și Tîrpești, în nici una nu s-a urmărit în mod special (sau nu s-a putut urmări) problema unor întărituri artificiale, a locuințelor, a dispoziției lor în teren etc. Am încercat, în măsura în care ne-a fost posibil, să înlăturăm aceste lacune prin exploatarea la maximum a datelor de care dispunem. Ne-am bucurat de sprijinul tuturor colegilor de la muzee, care ne-au pus la dispoziție materialele precucuteniene aflate în colecțiile lor (și de cele mai multe ori inedite), fapt pentru care ținem să le mulțumim și pe această cale. Mulțumim însă în mod deosebit Hortensiei Dumitrescu care ne-a permis, pe lîngă accesul la materialele inedite de la Traian—Dealul Viei și Dealul Fîntînilor, și publicarea unora dintre aceste materiale, rezultate din săpăturile pe care le-a condus.

Fiind vorba de o lucrare monografică asupra unei culturi, deși materialele și datele obținute în așezările fazei Precucuteni III depășesc în amploare pe acelea de care dispunem pentru fazele I și II, am căutat să păstrăm un anumit echilibru în tratarea tuturor celor trei faze, fapt care a împiedicat uneori exploatarea maximă a datelor asupra celei mai spectaculoase faze (III) a acestei culturi. După aceleași criterii ne-am condus și la realizarea planșelor, încercînd să păstrăm același echilibru și în ilustrarea celor trei faze.

Pentru întocmirea ilustrației necesare am folosit, pentru faza Precucuteni I în special, materiale descoperite la Traian—Dealul Viei, la care am adăugat unele de la Eresteghin și Bancu; pentru faza Precucuteni II, cea mai mare parte din figuri reproduc descoperirile noastre de la Trudești—Ghigoești, la care am adăugat (atunci cînd a fost necesar) ceramică și obiecte de la Larga Jijia, Mîndrișca și Tîrpești; în sfîrșit faza Precucuteni III a fost ilustrată cu ajutorul materialelor de la Tîrpești, Izvoare, Traian—Dealul Fîntînilor, Tg. Negrești și Andrieșeni, la care s-au adăugat cîteva de la Aldești, Ciorani etc. Am urmărit, pe de o parte, reproducerea cu precădere a unor descoperiri inedite, fără însă a da o pondere mai mare (în cursul descrierii) unora sau altora dintre

așezdri. Am fi dorit să întocmim și tabele evolutive pentru formele ceramicii, plasticii, uneltelor, lucru care, din motive obiective, nu a fost posibil. Acest aspect se poate totuși urmări în planșele ce însoțesc lucrarea, care (în măsura în care s-a putut) au fost organizate pe faze și tipuri. Intrucât o bună parte din materiale au fost reproduse din alte publicații, scara la care au fost reproduse diferă. În ceea ce privește fotografiile, executate după clișee vechi, a fost imposibil să se țină seama de scara obiectelor.

Indiferent însă de lipsurile pe care le-ar avea lucrarea noastră, nu credem că în stadiul actual al cercetărilor s-ar fi putut culege mai multe date asupra culturii Precucuteni pe teritoriul României.

ISTORICUL CERCETĂRILOR ȘI AL PROBLEMEI

CÎND, în 1936, Radu Vulpe comunica la Oslo că în săpăturile sale de la Izvoare (jud. Neamț) a fost identificată stratigrafic o fază anterioară culturii Cucuteni, numită pentru prima oară cu această ocazie „strat precucutenian”¹, problema originilor marelui complex Cucuteni—Tripolie depășea granițele ipotezelor, deși vor mai fi necesari mulți ani pînă la încheierea unei concepții unitare și bine documentate.

Este adevărat că Hvoiko, în urma săpăturilor din preajma satului Tripolie, pune, încă din 1901, problema împărțirii „monumentelor tripoliene cu platforme” în două culturi neolitice, „cultura A” și „cultura B” dar, inversînd ordinea de dezvoltare, datează „cultura B” înaintea „culturii A”², răpindu-și singur meritul unei importante concluzii. Notăm în treacăt că „culturii A” a lui Hvoiko îi corespunde în mare faza Cucuteni A, iar „culturii B” îi corespunde, *tot în linii mari* faza Cucuteni B.

Mai apoi Hvoiko mai crează o fază în care înglobează ceramica din bordeie (adică o ceramică decorată cu incizii și cu șnur), datînd-o înaintea „culturii B”³, situînd-o deci în chip cu totul anacronic chiar la începutul culturii Tripolie. Periodizarea lui Hvoiko cuprindea deci trei etape: 1, corespunzînd la ceea ce numim noi astăzi Cucuteni C; 2, Cucuteni B; 3, Cucuteni A. El are însă și meritul de a fi primul care a vorbit de o dezvoltare locală a culturii de la Tripolie, este adevărat, cu puternice influențe din afară.

Reluată, pe altă scară și la nivel de sinteză, de către J. Aillio⁴, problema evoluției culturii Tripolie capătă anumite nuanțe și o bază mai solidă de discuție. El socotește ca aparținînd culturii Tripolie numai etapele doi și trei ale lui Hvoiko, în timp ce prima etapă a acestuia o socotește în mod just mai nouă și o atribuie altei culturii⁵.

¹ R. Vulpe, 1937.

² T. Passek, 1949, p. 22.

³ *Ibidem*.

⁴ J. Aillio, 1922.

⁵ *Ibidem*, p. 95. Precizăm în plus că Aillio consideră schematică și nejustificată însăși împărțirea în etape a monumentelor tripoliene făcută de Hvoiko.

Precizînd c a in regiunea Kievului ornamentarea incizată este de mai lungă durată, Ailio se întrebă dac a nu cumva ea va fi început înainte de pictur ⁹. Din păcate întrebarea rămîne f r a un răspuns prea clar, deşi in discutarea problemei el lasă să se întrezărească o astfel de posibilitate.

 n 1928⁷ Vladimir Dumitrescu, ocup ndu-se de ceramica pictată a Europei Orientale⁸, introducea in tabelul cronologic al lucrării o fază Tripolie A, anterioară fazei Cucuteni A, având ca decor caracteristic incizia adincă. Dar vor fi necesari încă mulţi ani până la dovedirea justetii acestei ipoteze; între timp Ion Nestor, in recenzia făcută lucrării lui Vladimir Dumitrescu, combate existenţa unei faze cu ceramica incizată, anterioară ceramicii pictate, subliniind că este vorba aici „de o eroare metodologică, necunosc ndu-se deocamdată nici o așezare Tripolie A, numai cu ceramica incizată“⁹. Punct de vedere asupra căruia in scris nu a mai revenit.

La o concluzie similară celei a lui Ailio, la care s-a raliat şi Vladimir Dumitrescu, a cărei justete azi nimeni nu o mai pune la îndoială, a ajuns şi E. von Stern, c nd pe criteriul pur stilistic a susţinut că ceramica adine incizată şi aceea imprimată cu pieptenele şi roţiţa, din cuprinsul așezărilor tripoliene dintre Nistru şi Nipru, trebuie considerată tipologic anterioară ceramicii policrome din aceeaşi zon ¹⁰. Mai mult decit at ta, preciz nd că ceramica cu ornamente adine incizate este iniţial mai veche, von Stern arată că mai apoi ea se dezvoltă paralel cu ceramica pictat ¹¹.

P n  la precizarea stratigrafică făcută pentru prima dată pe teritoriul patriei noastre şi valabilă pentru întreaga arie de r sp ndire a complexului cultural Cucuteni—Tripolie, la Izvoare (pusă la început, şi ea, de unii cercetători sub semnul îndoielii) restul încercărilor de clarificare a problemei şi de sistematizare a materialelor se vor încurca în hăţişurile incertitudinilor şi semnelor de întrebare, prin crearea de tipuri şi subtipuri bazate exclusiv pe sistemul de ornamentare¹².

După aducerea la cunoştinţă a descoperirilor de la Izvoare, va urma publicarea de către C. Matasă a materialelor rezultate din cercetările întreprinse in jud. Neamţ, cu care ocazie vor fi semnalate şi alte așezări precucuteniene din Moldova¹³.

 n 1945, public nd rezultatele săpăturilor întreprinse in a ezarea Cucuteni A-B de la Traian—Dealul Fîntînilor, Vladimir Dumitrescu rezervă un capitol special ceramicii precucuteniene, ajung nd la concluzia că ea reprezintă nu numai cea mai veche fază a culturii cucuteniene ci de fapt „o altă civilizaţie“ pe baza căreia se va dezvolta cultura Cucuteni¹⁴.

De la această dată culturii Precucuteni (ne referim numai al aspectul ce azi e înglobat in faza Precucuteni III), nu i se va mai contesta nici locul in succesiunea culturilor neoliticului moldovenesc, nici aportul substanţial adus la formarea culturii Cucuteni A.

⁹ *Ibidem*, p. 98.

⁷ In indicarea datelor ne-am folosit de anii in cursul cărora au apărut publicaţiile respective, deoarece nu am avut indicaţia exactă a anului ieşirii de sub tipar nici a anuarului *Ephemeris Daco-romana*, nici a revistei *Pr historische Zeitschrift*.

⁸ Vl. Dumitrescu, 1927, p. 307.

⁹ I. Nestor, 1929, p. 320.

¹⁰ E. von Stern, articolul *S drussland*, Ebert, RL, XIII, p. 32 şi urm.

¹¹ *Ibidem*, p. 39.

¹² T. Passek, 1935. In recenzia făcută acestei lucrări de către Vl. Dumitrescu (1941, p. 455—456) se arată că „subdiviziunile stilistice şi concluziile cronologice la care ajunge T. Passek, sint lipsite de o bază reală şi in contradicţie flagrantă cu constatările făcute in staţiunile moldovenesti“ (p. 456).

¹³ C. Matasă, 1938.

¹⁴ Vl. Dumitrescu, 1945, p. 26.

Dar pînă după cel de-al doilea război mondial cercetările privitoare la această cultură, cu excepția descoperirii întâmplătoare de la Bogdănești pe Prut¹⁵, se limitează la zona Neamțului și în principal la cele câteva așezări menționate mai sus: Izvoare¹⁶, Traian—Dealul Fintinilor¹⁷, Costișa, Văleni, Tirpești¹⁸, Trudești¹⁹ și la meritoriile cercetări de suprafață ale lui C. Matasă. De altminteri se cuvine menționată o dată în plus rîvna depusă de acest pasionat fondator al Muzeului din Piatra Neamț în cercetarea cu precădere a teraselor Bistriței și Moldovei în căutare de vechi așezări preistorice sau protoistorice. Și dacă posibilitățile materiale necesare efectuării de sondaje sau de săpături mai ample într-o serie de așezări descoperite de C. Matasă nu au putut fi pe măsura efortului depus, vina nu este a acestui neobosit cercetător al plaiurilor nemțene.

Reluate pe scară largă de către Academia Republicii Socialiste România după 1948, cercetările capătă o nouă amploare și totodată orizonturi mai largi și orientări mai conturate.

Anul 1951 aduce în atenția arheologilor români obiective noi, descoperite în urma unor întinse cercetări de suprafață, dar în același timp sînt continuate săpăturile în așezări cunoscute mai de mult, cum ar fi de pildă Traian—Dealul Fintinilor, intens cercetată între anii 1951—1960²⁰.

Cercetările întreprinse în Valea Jijiei și a Bahluiului vor avea ca primă consecință efectuarea de sondaje la Larga Jijia în 1951²¹, an în care se face o cercetare de teren și în așezările din apropiere, situate pe teritoriul comunei Vlădeni²². Tot în anul 1951 va fi descoperită și sondată (în cadrul șantierului arheologic Poiana) așezarea de la Ciorani²³, aceea de la Mindrișca²⁴, unde săpăturile vor fi reluate în anii 1959—1960²⁵, precum și așezarea a cărei apartenență a fost cel mai viu disputată din întreaga istorie a unei așezări preistorice românești și anume aceea de la Traian—Dealul Viei. În această ultimă așezare săpăturile sistematice vor începe în anul 1953, continuînd, cu unele întreruperi pînă în anul 1961²⁶. În 1952 este semnalată așezarea precucuteniană de la Tîrgu Negrești²⁷, urmată de cercetările de la Andrieșeni (1956—1957)²⁸, Costișa (1959—1962)²⁹, Aldești (1960—1962)³⁰, Suceava (1960—1961)³¹, Ereteghin (1962)³², Bancu (1963—1968)³³ iar în anul 1969 vor fi reluate săpăturile de la Trudești—Ghigoești. O cercetare de teren întreprinsă în anii 1953 și 1954 de către un colectiv al Muzeului de antichități din Iași sporește numărul

¹⁵ T. Passek, 1935, p. 104, pl. XIX/6—7; *idem*, 1949, p. 36, fig. 7/1—2, nota 33; R. Vulpe, 1956, p. 63, fig. 6/b, nota 2.

¹⁶ R. Vulpe, 1937; *idem*, 1956; *idem*, 1957.

¹⁷ Vl. Dumitrescu, 1945. Este pentru prima dată menționat și stratul precucutenian.

¹⁸ C. Matasă, 1938.

¹⁹ C. Matasă, 1940.

²⁰ H. Dumitrescu, 1952; *idem*, 1953; *idem*, 1954; *idem*, 1955; *idem*, 1957,2, *idem*, 1959; H. și Vl. Dumitrescu, 1959; H. Dumitrescu, 1959.

²¹ Jijia, 1952, pp. 43—44; 47—51.

²² *Ibidem*, p. 41—43.

²³ Poiana, 1952, p. 211; A. Nițu, 1968.

²⁴ Al. Vulpe, 1961, p. 64—66.

²⁵ Gh. Bichir și Eug. Dogan, 1962, p. 291—299; Gh. Bichir, 1968.

²⁶ H. Dumitrescu, 1954, p. 48—55; C. Matasă; 1954, p. 55—62; H. Dumitrescu, 1955, p. 474—478; *idem*, 1959, p. 197—199; H. și Vl. Dumitrescu, 1962, p. 246—248; *idem*, 1968.

²⁷ A. Nițu, 1955, p. 1—26.

²⁸ A. Florescu, 1959, 1, p. 329—335; *Ibidem*, 1959, 2, p. 118—124.

²⁹ Al. Vulpe și M. Zamosteanu, 1962, p. 309—311.

³⁰ Informație Viorel Căpitanu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

³¹ Informație Dan Teodor, căruia îi mulțumim și pe această cale.

³² Z. Székely, 1967, p. 76—83.

³³ D. Popescu, 1964, p. 553.

așezărilor precucuteniene³⁴ cunoscute, dar din păcate în nici una din aceste așezări nu s-au efectuat sondaje sau săpături.

R. Vulpe semnaleză de asemenea o serie de așezări precucuteniene încă inedite³⁵. Recent au mai fost semnalate și alte așezări precucuteniene³⁶, rămase, de asemenea, deocamdată necercetate.

Problema existenței unui „strat precucutenian“, indicînd mai mult un nivel de locuire anterior culturii Cucuteni decît o cultură care ar sta la baza genezei acesteia din urmă, a fost pusă, așa cum am mai arătat, pentru prima dată de R. Vulpe la Congresul de la Oslo din 1936³⁷. Descoperirea acestui „strat precucutenian“ la Izvoare, separat net de cel cucutenian prin pățuri de arsură, deschidea o viziune nouă asupra neoliticului moldovenesc.

Dar această importantă precizare stratigrafică va fi pusă în adevărata ei valoare abia în urma noului avînt luat de cercetarea arheologică românească, adică după 1948, cînd începe adîncirea problemelor legate de ceea ce Vladimir Dumitrescu propusese să fie numit „cultură Precucuteni“³⁸.

Este de altfel meritul de necontestat al Hortensiei Dumitrescu de a fi precizat încă din anul 1954, deci la capătul primei campanii de săpături sistematice întreprinse în așezarea de la Traian—Dealul Viei, că la baza culturii precucuteniene și pretripoliene, stă cultura (numită la acea vreme) Zănești, prin ambele sale componente — una bandliniară și alta cu decor excizat³⁹.

Problema a fost reluată, nuanțată și adîncită de aceeași autoare în 1957, dar datele ei rămîneau în esență neschimbate. Cu această ocazie se renunță la termenul de „cultură Zănești“ și se precizează că la Dealul Viei ne aflăm în fața primei faze a culturii Precucuteni⁴⁰. Dar, așa cum aminteam mai sus, așezarea de la Dealul Viei a constituit obiectul celor mai susținute controverse. Dacă n-ar fi să amintim decît cei peste 10 ani de contestare a interpretării juste date materialelor de la Traian—Dealul Viei, nota din *Istoria României* în care se preciza că nu toți cercetătorii sînt de acord cu atribuirea descoperirilor de la Dealul Viei și Larga Jijia culturii Precucuteni, făcută de Vladimir Dumitrescu⁴¹, precum și faptul că mai există încă cercetători care nu au renunțat încă la vechiul punct de vedere, potrivit căruia la Traian—Dealul Viei ne aflăm în fața fazei Giulești a culturii Boian⁴² și tot ar fi suficient pentru ilustrarea controverselor mai sus menționate.

³⁴ N. Zaharia, 1955; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, 1956. Cu această ocazie au fost semnalate următoarele așezări: Iași, cartierul Ciurchi, Mihail Kogălniceanu, Buhăiești, Grajduri, Rateșu Cuzei.

³⁵ R. Vulpe, 1957, p. 35, nota 4 (amintește pentru jud. Neamț așezările de la Girovu, Podoleni—Dealul Teiului și Ilișești — din păcate materialele din aceste așezări nu mai sînt accesibile la Muzeul din Piatra Neamț); *idem*, 1956, p. 60, semnalează așezarea de la Panciu, nu departe de Mărășești.

³⁶ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, 1970, p. 29—30. Sînt amintite în plus următoarele așezări precucuteniene: Bădeni, Belcești, Birlești, Popricani, Vinători, Cîrnicești, Găureanca-Vilecele, Lătăi-Cimpeni, Perieni, Trifești, Țigănași, Coțești, Talpa, Dănești, Oltenesti, Podu Pietriș,

Rășcani, Simila, Valea Satului, Zăpodeni, Fedești. Multe dintre ele trebuie însă tratate sub beneficiu de inventar.

³⁷ R. Vulpe, 1937.

³⁸ Vl. Dumitrescu, 1945.

³⁹ H. Dumitrescu, 1954, p. 51.

⁴⁰ *Idem*, 1957, 1, p. 63.

⁴¹ *Istoria României*, I, București, 1960, p. 60.

⁴² Ion Nestor exprimă acest punct de vedere introducînd în *Istoria României*, la capitolul rezervat *Complexului Cucuteni*, p. 60 (capitol întocmit de Vl. Dumitrescu), o notă în care precizează că nu toți cercetătorii sînt de acord cu atribuirea așezării de la Traian — Dealul Viei unei culturi Precucuteni I și o încadrează în cultura Boian-Lel (Boian II): Eug. Comșa, 1957, p. 41—45, susținea că aspectul Traian — Dealul Viei trebuie atribuit unor triburi Boian

Această contestare a apartenenței la cultura Precucuteni a descoperirilor de la Traian—Dealul Viei și Larga Jijia va antrena după sine o serie de ipoteze și concluzii a căror lipsă de teme este astăzi tot mai evidentă.

Publicînd în 1956⁴³ și mai apoi în 1957⁴⁴ rezultatele complete ale săpăturilor de la Izvoare, Radu Vulpe separă primul strat precucutenian din stațiune — Izvoare I — în două: I₁, conținînd în majoritate ceramică cu decor excizat „de tip Boian—Giulești“, dar și puțină ceramică decorată cu incizii „de caracter Tripolie A“ și I₂, strat în inventarul căruia intră în majoritate ceramică „tripoliană timpurie“ cu rare cioburi decorate în tehnica exciziei⁴⁵. De aici autorul trage concluzia că stratul Izvoare I₁ aparține culturii Boian—Giulești, iar I₂ culturii Tripolie A. Notăm în treacăt că ceea ce înțelegea R. Vulpe prin Tripolie A nu este altceva decît faza III-a a culturii Precucuteni. Împingînd mai departe raționamentele sale, autorul consideră materialul de caracter „Tripolie A“ din stratul Izvoare I₁ ca aparținînd culturii Boian—Giulești, care la un moment dat ar fi contemporană cu cultura Tripolie A cu care se întrepătrunde în zona de contact a ariilor lor de expansiune⁴⁶. Mai apoi cultura Tripolie ar fi luat dreptat locul culturii Boian — Giulești⁴⁷. Dar, după autorul sus menționat, aria de formare a culturii Tripolie A nu include și teritoriul României.

În anii 1959 și mai apoi în 1960, Vladimir Dumitrescu înglobează întreaga cultură Precucuteni în complexul cultural Cucuteni—Tripolie, precizînd că ea a avut trei faze de evoluție: Precucuteni I = Traian—Dealul Viei; Precucuteni II = Larga Jijia—Izvoare I₁; Precucuteni III = Izvoare I₂ — Traian Dealul Fintinilor⁴⁸. Totodată se arată că semnul egalității poate fi pus numai între faza Precucuteni III și Tripolie A (din periodizarea Tatiane Passek) și mai ales că zona de formare a culturii Precucuteni nu depășește spre est granițele Moldovei⁴⁹.

Problema va fi reluată în anul 1963, dar fără modificări esențiale față de punctul de vedere anterior exprimat⁵⁰.

În anul 1961 acestei teze i se raliază și Alexandrina Alexandrescu, care, supunînd unei temeinice analize aspectul de la Larga al culturii respective, îl înglobează, așa cum făcuse și Vladimir Dumitrescu, fazei Precucuteni II⁵¹. Cu acest prilej sint luate în discuție și celelalte așezări similare celei de la Larga Jijia din Moldova și din U.R.S.S. și încadrate în noul sistem cronologic⁵².

Mai recent, Z. Székely, publicînd rezultatele unui sondaj practicat în așezarea de la Eresteghin admite că așezarea sus menționată aparține culturii Precucuteni și nu culturii Boian⁵³, recunoscînd implicit că această cultură precucuteniană a ocupat și zone din sud-estul Ardealului.

La o încheiere analogă ajunge și Eugenia Zaharia, care, pe baza unei analize de ordin tehnic făcută asupra ceramicii de tip Boian din așezarea Let, recunoaște

Giulești, deși în 1965 (p. 644—645), același autor vorbește de anumite deosebiri între faza Giulești din Muntenia și aspectul pe care-l numește totuși Boian — Giulești, de la Traian — Dealul Viei; D. Berciu (1961, p. 67 și urm.), atribuie de asemenea așezările de la Traian — Dealul Viei și Larga Jijia unei culturi Bolan. Aceeași părere o împărtășește și Tatiana Passek (1962).

⁴³ R. Vulpe, 1956.

⁴⁴ *Idem*, 1957.

⁴⁵ *Idem*, 1956, p. 56.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 61.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Vl. Dumitrescu, 1959, p. 10—15, 38; *idem*, 1960, p. 60 și urm.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Vl. Dumitrescu, 1963, p. 53 și urm.

⁵¹ A.D. Alexandrescu, 1961, 1.

⁵² *Ibidem*, p. 34.

⁵³ Z. Székely, 1967.

că atât așezarea Traian—Dealul Viei cât și aceea de la Eresteghin sînt așezări ale culturii Precucuteni⁵⁴.

Au mai rămas totuși unii cercetători, evident puțini la număr, care atribuie culturii Boian așezările de tip Precucuteni I și II din Moldova și pe cele de tip Precucuteni II din U.R.S.S. (unde nu sînt documentate pînă în prezent decît fazele II și III ale acestei culturi), dar majoritatea acelor care se ocupă direct de problemele neoliticului moldovenesc au renunțat la această interpretare.

AȘEZĂRI ȘI SISTEME ARTIFICIALE DE APĂRARE

ESTE cunoscut faptul că triburile neo-eneolitice și-au întemeiat așezări mai întotdeauna pe cursul apelor, fie în văile, fie pe terasele acestora, în preajma unor bogate izvoare, pe grinduri sau ostroave, deci fără excepție lângă o sursă de apă. Au fost evident avuți în considerație și alți factori decît sursele de apă, ca de pildă apropierea de sursele de materie primă necesară confecționării uneltelor, de zone bogate în hrană (vînat, pescuit), de pășuni sau terenuri mai slab împădurite, care nu cereau eforturi prea mari pentru defrișarea și transformarea lor în pămînturi cultivabile, dar pe prim plan s-a aflat invariabil apa potabilă, indispensabilă vieții omului și animalelor pe care le creștea.

De la această regulă general valabilă, nu s-au abătut nici triburile culturii Precucuteni de-a lungul celor trei faze de evoluție ale ei (fig. 1).

Pînă în prezent pentru prima fază a acestei culturi — Precucuteni I — așezările cunoscute sînt puține, sigure fiind doar cele de la Traian — Dealul Viei¹, Ereteghin², Bancu³ și Borlești⁴ și probabilă una, distrusă acum, aflată pe teritoriul orașului Sf. Gheorghe⁵. În ceea ce privește așezarea de la Ruginesti⁶, o vom lăsa în afara discuției, deoarece materialele rezultate din cercetarea efectuată la această așezare nu au fost publicate, și în același timp nici nu ne-au fost accesibile, așa încît nu putem preciza dacă aparține fazei Precucuteni I sau II.

¹ H. Dumitrescu, 1954, p. 48—55; C. Matasă, 1954, p. 55—62; H. Dumitrescu, 1955, p. 474—478; *idem*, 1959, p. 197—199; H. și Vl. Dumitrescu, 1962, p. 246—248; *idem*, 1968.

² Z. Székely, 1967, p. 76—83.

³ D. Popescu, 1963, p. 553. Așezarea a fost greșit atribuită fazelor Precucuteni II și III, întregul material fiind tipic pentru faza Precucuteni I. Descrierea geografică ne-a fost făcută de J. Páll, directorul Muzeului din

Miercurea Ciuc, căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁴ Informații Marilena Florescu; cf. și M. Florescu, 1970, p. 53, nota 11.

⁵ H. Schroller, 1933, pl. 18/1—4,6; 19/1—13; E. Zaharla, 1967, fig. 13. Informațiile privitoare la situarea în teren a așezării, complet distrusă la ora actuală, le-am primit de la Z. Székely, iar materialul ceramic l-am putut studia la Muzeul din Sf. Gheorghe.

⁶ E. Comșa, 1957, p. 30, nota 32.

Primele patru așezări menționate mai sus sînt situate pe terase. Aceea de la Traian — Dealul Viei (care continuă să fie impropriu numită de către unii cercetători „Zănești”) se află pe botul unei terase mijlocii a Bistriței, la poalele căreia curge pîrul Bahnei, abundent alimentat de bogate izvoare situate tot la baza terasei⁷ (fig. 3; 9/1).

Așezările de la Ercsteghin și Bancu au aceeași poziție relativ dominantă, ocupînd de asemenea boturile unor terase mijlocii cu izvoare și pîriuri în imediata apropiere, în timp ce așezarea de la Borlești este situată pe terasa inferioară a pîriului Nechiu. Așezarea de la Sf. Gheorghe pare să fi fost plasată tot pe o terasă, a Oltului, dar actualmente este complet distrusă. Nu cunoaștem deocamdată așezări de alt tip, dar, dat fiind numărul extrem de redus al stațiunilor Precucuteni I (semnalate pînă la această dată), cercetările viitoare ne pot rezerva suficiente surprize. Aceasta cu atît mai mult cu cît în faza Precucuteni II, varietatea locurilor alese pentru așezări este remarcabilă.

Încă înainte ca faza Precucuteni I să-și fi încheiat evoluția și locuirea de la Traian — Dealul Viei să se fi terminat, anumite grupuri precucuteniene au întemeiat, la o mică distanță de Piatra Neamț, așezarea de la Izvoare⁸ (fig. 4) a cărei evoluție se desfășoară însă de-a lungul fazelor următoare, II și III ale culturii Precucuteni.

De data aceasta este ales un loc jos și deschis, într-o depresiune, același fiind și cazul așezării de la Trudești-Ghigoești⁹ (fig. 5; 10/2) al cărui început se plasează însă în plină fază II. Cam în același timp cu așezarea Izvoare I₁, începe și locuirea de la Larga Jijia¹⁰, aflată pe un grind plat. Tot în Precucuteni II continuă să fie locuite și terasele joase, ca în cazul uneia dintre așezările de la Vlădeni¹¹, de pe terasa inferioară a Jijiei, precum și terasele mijlocii (mai precis boturile acestora) cum dovedesc așezările de la Mîndrișca¹² și Tîrpești¹³; prima își începe existența în faza Precucuteni II, sfîrșind probabil la începutul fazei Precucuteni III; cea de-a doua începe înainte de sfîrșitul fazei II și continuă fără întrerupere pînă la sfîrșitul fazei III (fig. 6; 9/2).

Dacă cercetările viitoare vor dovedi că primii precucutenieni au ocupat exclusiv terase mijlocii și joase, evitînd depresiunile, grindurile și văile, va fi greu de aflat explicația fenomenului, petrecut de-a lungul fazelor II și III, care ar fi dus la renunțarea avantajului oferit de pozițiile mai înalte. Cu atît mai mult cu cît în unele cazuri, cum ar fi de pildă acela al așezării de la Trudești — Ghigoești, așezarea este situată în imediata apropiere a unor dealuri și terase destul de ușor de apărut. Să ne aflăm oare în fața unei perioade de mare liniște și de deplină securitate; să se fi petrecut — într-o perioadă de timp relativ scurtă — schimbări climatice esențiale (perioadă de secetă, mutări ale cursurilor rîurilor?), sau alta să fie explicația? Pentru lămurirea problemei va trebui în primul rînd să se aprofundeze și lărgască sfera cercetărilor așezărilor fazei Precucuteni I.

⁷ Vezi nota 1.

⁸ C. Matasă, 1938, p. 98, 111; R. Vulpe, 1937, p. 134—146; *idem*, 1956, p. 54; *idem*, 1957, p. 5—118. Conducătorul săpăturilor de la Izvoare atribuie stratul Izvoare I₁ culturii Boian, datîndu-l într-o perioadă contemporană așezării de la Dealul Viei, iar stratul Izvoare I₂, culturii „Tripolie A”. În fond, așa cum au arătat atît Vladimir Dumitrescu (1959, p. 12) cît și A.D. Alexandrescu (1961, 1, p. 30), stratul Izvoare I₁ aparține în mare fazei Precucuteni II.

⁹ C. Matasă, 1940, p. 69, fig. 1; 3. În această așezare am efectuat săpături în cursul anilor 1969—1970.

¹⁰ Jijia, 1952, p. 43—44; 47—51; A.D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 21—37.

¹¹ Jijia, 1952, p. 41—43.

¹² Al. Vulpe, 1961, p. 64—66; Gh. Bichir și Eug. Dogan, 1962, p. 291—299; Gh. Bichir, 1968.

¹³ S. Marinescu-Bilcu, 1962, p. 236—242; *idem*, 1968, p. 395—422.

Se mai cere însă semnalat, în legătură cu așezările Precucuteni II, un fapt oarecum ciudat pentru Moldova. Din descrierea așezării Vlădeni, rezultă că ea „se prezintă sub forma unei movile rotunde cu un diametru de 40 m și o înălțime de 1 m”¹⁴. Este vorba aici de un mic mamelon natural folosit pentru așezare, sau a cunoscut și Moldova (cel puțin în șesurile râurilor din nordul regiunii) tipul de așezare tell din cimpia Dunării? Evident de acestei întrebări, ca și multor altora, va trebui să-i răspundă cercetările viitoare.

În faza a III-a și ultima din evoluția lor, precucutenienii ocupă cu predilecție terase medii și superioare, ca în cazul așezărilor de la Traian — Dealul Fintinilor¹⁵, Tîrpești¹⁶, Tg. Negrești¹⁷, Andrieșeni¹⁸, Costișa¹⁹, Aldeștii²⁰, Calu²¹, Țolici²² etc., dar se așază deopotrivă și pe terasele inferioare ale râurilor, cum ar fi de pildă la Vlădeni²³ (Gîtul Lupului) sau Ciorani, nepărăsind nici locul deschis din depresiunea de la Izvoare și ocupînd și insulele Bistriței — așezarea Văleni²⁴, rămasă azi, în urma schimbării albiei Bistriței, pe malul râului.

Constatăm deci, pentru ultimele două faze ale culturii Precucuteni (și nu exclu-dem nici pentru prima), o mare varietate de tipuri de așezări. Se pare că poziția dominantă, ușor de apărut, nu devenise încă una din condițiile majore în alegerea locului pentru întemeierea unei așezări. Credem, pe de altă parte, că ar fi inutil să încercăm să căutăm la triburile vecine sau la cele ale culturilor Criș și liniară din Moldova originea tipului de așezare precucuteniană, deoarece, pe de o parte, așa cum am văzut, locurile alese sînt de o remarcabilă varietate, iar pe de altă parte, condițiile geografice în care și-au desfășurat viața triburile moldovenesti erau diferite de acelea ale vecinilor lor care trăiau în valea Dunării. Realitățile arheologice nu ne permit o judecare simplistă a faptelor; și nu putem afirma, pentru Moldova și sud-estul Transilvaniei, că triburile neoliticului vechi s-au așezat în locuri joase, de-a lungul apelor, ca mai apoi, evoluînd, să-și închege așezările exclusiv pe terase din ce în ce mai înalte²⁵. Se

¹⁴ Vezi nota 11.

¹⁵ Vl. Dumitrescu, 1945, p. 22 — 109; H. Dumitrescu, 1952, p. 121—136; *idem*, 1953, p. 47—61; *idem*, 1954, p. 38—39; *idem*, 1955, p. 462; *idem*, 1957, 2, p. 115—124; *idem*, 1959, p. 197; H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 161—162; H. Dumitrescu, 1961, p. 97—100.

¹⁶ Vezi nota 13.

¹⁷ A. Nițu, 1955, p. 1—26.

¹⁸ A. Florescu, 1959, 1, p. 329—335; *idem*, 1959, 2, p. 118—128.

¹⁹ C. Matasă, 1938, p. 120; Al. Vulpe și M. Zamoșteanu, 1962, p. 309—311.

²⁰ Informație Viorel Căpitanu.

²¹ R. Vulpe, 1940, p. 14—63. Autorul exclude posibilitatea unei locuiri precucuteniene la Calu, dar unul dintre vase (fig. 19/1) nu poate fi atribuit decât culturii Precucuteni III.

²² Așezare identificată de noi.

²³ Vezi nota 11.

²⁴ C. Matasă, 1938, p. 116; H. Dumitrescu, 1950, p. 19—33.

²⁵ Recent a apărut o lucrare (N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, 1970), în care, discutîndu-se, printre altele și așezările precucute-

niene din Moldova, se afirmă (p. 30) că cele citeva resturi din „faza Larga Jijia” (numită impropriu astfel) se întîlnesc numai în locuri cu poziție joasă și că puținele așezări situate pe relieful înalte aparțin numai fazei Izvoare I₂ (denumire de asemenea impropriu). Ca urmare se trage concluzia, neîntemeiată după părerea noastră, că în faza tîrzie a culturii Precucuteni așezările s-au extins pe locuri înalte caracteristice pentru stațiunile Cucuteni A (p. 30). Lucrarea citată nu are însă în vedere decât unele dintre așezările precucuteniene din Moldova și în primul rînd pe acelea în care nu s-au efectuat săpături.

Date fiind însă concluziile generale de geografie istorică care se pot trage din analiza situațiilor arheologice, este necesară o prezentare cît mai fidelă a acestor situații. Cu riscul de a ne repeta, sîntem nevoiți să arătăm că, din cele cinci așezări cunoscute din faza Precucuteni I, patru sînt situate pe terase medii, iar una pe o terasă joasă, în timp ce în fazele Precucuteni II și III nu se remarcă vreo preferință în această privință. Mai mult decât atîta — chiar în faza Cucuteni A, cînd marea majoritate a așezărilor vor fi situate pe înălțimi și „cetățui”, se întîlnesc stațiuni în locuri joase, pe ostroave etc.

cunosc în Moldova, mai ales pentru cultura ceramicii liniare, stațiuni situate deopotrivă în zone joase, cît și pe terase medii, așezate însă invariabil toate, fie pe cursul apelor, fie în preajma izvoarelor. Aceasta este sîrguia regulă de la care triburile neoneolitice nu s-au putut abate niciodată.

Un fapt de o deosebită importanță se cuvine remarcat în cazul așezărilor de la Tîrpești și Țolici. În pădurea Țoliciului, la cîteva kilometri distanță de cele două stațiuni (mai departe de prima, mai aproape de cea de-a doua), se află cîteva bogate izvoare de apă sărată. O cercetare amănunțită, făcută în preajma lor, a dus la descoperirea a numeroase fragmente ceramice care atestă cunoașterea și folosirea acestor saline încă din Precucuteni III. Situații similare mai există în Moldova și se vor mai semnala desigur și altele.

O problemă care a suscitat numeroase discuții în literatura de specialitate a fost și aceea a șanțurilor care împrejmuiau așezările neolitice. Azi mai toți cercetătorii concordă în a le atribui ca rol funcțional, pe acela de apărare.

Pînă a nu fi fost semnalat șanțul împrejmuitor de la Vădastra, atribuit de descoperitor fazei Vădastra I, deci culturii Vinča A²⁶, cea mai veche lucrare neolitică de apărare cunoscută pe teritoriul României era aceea de la Traian — Dealul Viei — Precucuteni I²⁷.

Șanțul de apărare din această ultimă stațiune a fost săpat începînd puțin deasupra nivelului de bază al stratului de pămînt cafeniu închis, în care se află și depunerile neolitice. Deci operația s-a executat curînd după întemeierea așezării sau chiar în primele momente ale locuirii. Lărgimea gurii lui variază între 4—5 m, în profil are o formă relativ triunghiulară cu fundul de cele mai multe ori rotunjit, uneori însă ascuțit. Față de nivelul actual al solului, fundul șanțului se află la adîncimi ce variază între 1,75 — 2,55 m, iar față de nivelul de la care a fost săpat adîncimea lui variază între 1,40 — 1,85 m. În funcție de porțiunea precizată pînă în prezent lungimea șanțului pare să fi fost în jur de 300 m (fig. 3)²⁸. Pentru săparea lui s-au deplasat aproximativ $1\ 490 \pm 2\%$ m³ de pămînt; fapt destul de remarcabil dacă se au în vedere uneltele cu care s-a lucrat la acea vreme.

Potrivit aprecierii cercetătorilor de la Traian — Dealul Viei, adîncimea pe alocuri relativ mică a șanțului și panta lină a laturilor sale nu-i dădeau un coeficient

²⁶ C. Mateescu, 1970, p. 456. Autorul consideră că șanțul care inconjoară stațiunea a avut un rol analog unui gard care împiedica fuga animalelor domestice și intrarea celor sălbatice.

²⁷ H. și Vl. Dumitrescu, 1968, p. 47 și urm.

²⁸ *Ibidem*. Pe baza informațiilor primite de la Vladimir Dumitrescu, Fl. Marinescu (1969, p. 13—14) se ocupă și de șanțul de apărare de la Traian — Dealul Viei, afirmînd: „Nu știm să se fi precizat momentul exact al săpării șanțului, mai precis — dacă purtătorii culturii Precucuteni I de la Traian — Dealul Viei au locuit întîi botul de deal și abia apoi își vor fi construit șanțul, sau dacă nu cumva lucrurile s-au petrecut invers” (p. 13) și mai departe „lipsa unor informații mai amănunțite nu ne îngăduie să precizăm dacă la Traian — Dealul Viei s-a surprins sau nu faza incipientă de folosire a șanțului de apărare” (p. 14).

Autorul citat creează aici o falsă problemă. Dacă la Traian — Dealul Viei am fi avut o așezare cu mai

multe straturi de cultură, ar fi fost necesar să se precizeze căruia strat îi aparține șanțul de apărare. Cum însă în această stațiune nu există, așa cum s-a subliniat în repetate rînduri decît un singur strat de cultură unitar cu două niveluri, din punct de vedere istoric nu are prea mare importanță dacă triburile de acolo și-au săpat șanțul chiar în primul moment al stabilirii lor aici sau puțin după aceea. Dealtfel credem că nici nu l-ar fi putut săpa înainte de a se instala pe terasă. Era normal, și autorii săpăturilor de la Traian au subliniat acest lucru, ca de îndată ce s-au instalat pe Dealul Viei, oamenii să fi săpat șanțul, construindu-și în paralel locuințele, cu pămîntul scos din el. Dealtfel șanțul rămîind deschis în perioada funcționării așezării și un timp chiar și după părăsirea acesteia, malurile lui au fost supuse eroziunilor și astfel aproape niciodată nu se poate preciza exact punctul de unde s-a început săparea lui (ne referim exclusiv la șanțurile neolitice fără val deoarece la acelea cu val situația este diferită).

suficient de rezistență, și de aceea se va fi ridicat probabil în spatele lui o palisadă înaltă de stâlpi, poate cu împletitură de nuiele. Urmele unui val nu au fost descoperite, pământul scos din șanț fiind desigur folosit la construirea locuințelor. Cea mai mare parte a șanțului de apărare a fost treptat umplută cu un pământ cafeniu închis, amestecat cu pietre, oase, fragmente ceramice (în unele cazuri cu vase aproape întregi) și chiar cu unelte întregi sau fragmentare, scurse toate din stratul de cultură, după părăsirea așezării. Porțiunea centrală a părții superioare a umpluturii este constituită dintr-un pământ negricios tasat, amestecat cu pietre și puține cioburi. Ea prezintă o depunere destul de tirzie, acumulată după ce începuse să se formeze humusul actual. Reiese deci clar că umplerea șanțului de la Dealul Viei s-a făcut treptat, de-a lungul unei mari perioade de timp, fără nici o intervenție intenționată²⁹. Fenomenul este explicabil, botul acestei terase nemaifiind locuit în nici una din perioadele posterioare culturii Precucuteni I. Faptul pare surprinzător întrucât locul era propice așezării unor grupe umane, iar în Moldova numărul stațiunilor care să aparțină unei singure culturi este destul de redus. În ceea ce privește sistemul de apărare al celorlate două așezări contemporane (cele de la Sf. Gheorghe și Borlești fiind distruse, nu mai pot face obiectul unei cercetări), nu dispunem de nici o informație. Credem în posibilitatea existenței unor șanțuri de apărare atit la Eresteghin, cât și la Bancu, dar deocamdată, în lipsa unor date certe, ne vedem limitați doar la enunțarea unei ipoteze de lucru.

Într-o situație similară se află din păcate și cunoștințele noastre în legătură cu eventualele fortificări ale așezărilor de tip Precucuteni II.

Mai mult decât atita — lucrurile se complică deoarece, așa cum am subliniat, așezările din această fază sînt plasate și în locuri joase, deschise, accesibile deci pe toate laturile și un eventual șanț de apărare trebuia în mod obligatoriu să împresoare întreaga așezare. În acest fel volumul de muncă necesară săpării unui șanț de apărare era infinit sporit. Dar repetăm, nu dispunem de informații în legătură cu această problemă nici în cazul așezărilor situate în locuri joase, nici în acela al așezărilor plasate pe înălțimi. Avînd însă în vedere că precucutenienii săpaseră și folosiseră încă din prima fază șanțul de apărare, ni se pare aproape exclus ca cel puțin parțial să nu-și fi întărit și așezările din faza a II-a. În sprijinul acestei ipoteze credem că vine și descoperirea de la Tîrpești, a unui șanțuleț ce datează din primul moment al așezării triburilor precucuteniene pe terasa Topoliței, adică la sfîrșitul fazei Precucuteni II (fig. 6). Este adevărat că datorită dimensiunilor lui reduse, adîncimea variînd între 1,40 — 1,70 m (în medie nedepășînd 1,50 m), iar lărgimea gurii între 1,20 — 1,75 m, nu credem să fi fost un adevărat șanț de apărare. A avut probabil o funcție de ordin gospodăresc, poate fusese făcut pentru paza vitelor sau avea alt rol, care deocamdată ne scapă; spre cele două extremități dinspre ripă el este mai puțin adînc decât în zona centrală. În orice caz aparține sigur nivelului de locuire precucutenian, fiind săpat chiar de la baza lui, deci așa cum notam mai sus, din primele momente ale locuirii, care la Tîrpești a început la sfîrșitul fazei Precucuteni II. Lung de aproximativ 98 m, închidea o suprafață de aproximativ 630 m² și pentru săparea lui s-au scos în jur de $160 \pm 5\%$ m³ de pămînt.

În general avea profilul literei V, cu virful rotunjit sau pur și simplu retezat și conținea în umplutură materiale precucuteniene și în unele cazuri chiar și cîteva

²⁹ II. și VI. Dumitrescu, 1968, p. 47 și urm.

fragmente ceramice liniare, lucru de altfel firesc, deoarece pentru săparea lui precucutenienii au fost siliți să răvășească și depunerile purtătorilor culturii cu ceramică liniară³⁰. Interesante sînt două observații: în primul rînd cele trei alveolări precucuteniene identificate și contemporane cu șanțul mic se aflau toate în afara limitelor lui și, în al doilea rînd, șanțulețul a fost foarte repede și intenționat dezafectat; două dintre locuințele precucuteniene tirzii (III final) fiind parțial construite deasupra lui. Deoarece la Tîrpești există și o locuire liniară, subliniem încă o dată, pentru evitarea oricăror confuzii, că această locuire nu numai că depășește limitele șanțulețului care a fost săpat din nivelul precucutenian, dar în umplutura acestuia găsim, pînă la fund, fragmente ceramice precucuteniene; prin urmare șanțul nu poate fi atribuit așezării liniare, deși așa cum am notat mai sus, și alveolările precucuteniene contemporane șanțulețului sînt în afara limitelor acestuia.

Cît privește faza Precucuteni III, deși cunoștințele noastre rămîn încă lacunare, avem totuși precizat, în așezarea de la Tîrpești, traseul unui șanț de apărare datînd din această vreme (fig. 6)³¹.

Lung de aproximativ 129 m, șanțul închidea perfect întreaga zonă, aproximativ 1 160 m², locuită în faza Precucuteni III, nici una din locuințele de suprafață precucuteniene nedepășindu-i limitele. Adîncimea lui variază între 1,50 — 1,90 m (de la nivelul de la care a fost săpat), iar lărgimea gurii între 3 — 3,30 m, calculată cu aproximatie, deoarece șanțul de apărare al așezării Cucuteni A din aceeași stațiune, urmărind aproape același traseu, a fost parțial săpat în vechiul șanț precucutenian. Există însă și-a zone unde șanțul cucutenian fiind săpat în chiar interiorul celui precucutenian, n-a distrus laturile acestuia din urmă. În profil forma șanțului este în general aceea de pîlnic cu gura largă, dar cu pante uneori destul de abrupte și fundul rotunjit. Pentru apărarea lui s-au deplasat aproximativ $440 \pm 4\%$ m³ de pămînt. Nu s-a constatat urma vreunui val construit din pămîntul scos din șanț și înclinăm să credem că și acestuia, ca și celui de la Traian — Dealul Viei, i-a fost sporită eficacitatea printr-un gard înalt construit din stîlpi și împletitură de nuiele care însă

³⁰ S. Marinescu-Bilcu, 1968, p. 406, fig. 1. Dîndu-i lui Fl. Marinescu unele informații în legătură cu acest șanțuleț și semnalăm că în umplutura lui au fost găsite atît fragmente ceramice precucuteniene, cît și unele aparținînd culturii ceramicii liniare, ultimele datorate străpungerii nivelului liniar cu ocazia săpării șanțului. Din păcate Fl. Marinescu (1969, p. 15) susține că „din umplutura s-au recoltat fragmente ceramice liniare și „precucuteniene atipice“. Dar, din moment ce materialul este precucutenian, nu mai poate fi și atipic.

³¹ S. Marinescu-Bilcu, 1968, p. 406, fig. 1; 10. Într-o comunicare recentă I.T. Dragomir (1970) susținea că șanțul mare de apărare de la Tîrpești este în fond un șanț cu prag similar aceluia descoperit la Suceveni. La această concluzie bănuim că a ajuns ghidîndu-se exclusiv după fotografia publicată de noi (care de altfel este făcută într-o porțiune în care se află, pe lîngă cele două șanțuri și o groapă veche; vezi S. Marinescu-Bilcu, 1968, fig. 10), fără a ține seama nici de textul și nici de planul care o însoțeau. Noi am arătat clar (S. Marinescu-Bilcu, 1968, p. 411) că „locuitorii din faza Cucuteni A și-au

întărit așezarea cu un șanț de apărare; Intrucît traseul vechiului șanț al așezării precucuteniene era probabil reprezentat de o alveolă, cucutenienii și-au săpat șanțul aproximativ de-a lungul vechiului traseu, lărgindu-l și adîncindu-l parțial. Numai astfel ne putem explica de ce în unele zone întîlnim șanțul mai nou săpat în cel vechi, în alte zone două șanțuri alăturate, despărțite în profil doar în partea lor inferioară (fig. 10), iar în altele numai o lărgire a șanțului precucutenian“. Daltfel în aria nici unei culturi nu cunoaștem un șanț dublu cu creastă mediană îngustă, deoarece aceasta, neconsolidată în nici un fel, s-ar fi prăbușit din vechime. În finalul comunicării, I.T. Dragomir recunoaște totuși la Tîrpești existența a trei șanțuri — șanțulețul mic precucutenian, și două șanțuri de apărare — unul Precucuteni III și altul Cucuteni A. Dar atunci, ar trebui ca I.T. Dragomir să se decidă: sau este vorba de un șanț cu prag (creat arbitrar de el) sau, dimpotrivă, sînt (așa cum de altfel am arătat) două șanțuri aparținînd celor două locuiri principale de la Tîrpești — una din faza Precucuteni III, cealaltă din faza Cucuteni A.

nu a fost distrus printr-un incendiu, deoarece nicăieri de-a lungul șanțului nu au fost descoperite urme de cărbune sau cenușă.

Din informațiile de care dispunem până în prezent, nu se mai cunosc sisteme artificiale de apărare în alte stațiuni Precucuteni III, dar ca și în cazul așezărilor Precucuteni II aceste lacune sînt de pus pe seama cercetării limitate de cele mai multe ori la mici sondaje.

Există însă și cazuri în care un sistem de fortificație mai recent a putut distruge total sau parțial vechile și, evident, mai puțin amplele șanțuri precucuteniene. În cazul așezării de la Costișa — Dealul Cetății, spre exemplu, noi bănuim că cele două șanțuri de apărare din epoca bronzului plasate pe șaua ce leagă botul terasei de restul ei³² ar fi putut avea același traseu cu un eventual șanț precucutenian pe care l-ar fi putut distruge cu ocazia săpării lor.

Probabil numai o întimplare a făcut ca și la Tirpești, cucutenienii, urmînd traseul șanțului mai vechi — precucutenian —, să nu-l desființeze pe acesta din urmă.

Concepția care a stat la baza sistemului de fortificare a așezărilor precucuteniene cunoscute pînă în prezent este deci deosebit de simplă. Ocupînd boturi de terase, s-au folosit rîpele naturale separîndu-se zona locubilă de restul terasei printr-un șanț de adîncimi variabile, cu pante mai mult sau mai puțin abrupte și cu o posibilă îngrăditură în spate. Eficacitatea era probabil satisfăcătoare, iar apărarea era îndreptată atît împotriva altor grupări umane cît și împotriva animalelor. Nu este, credem, lipsit de importanță să semnalăm că în fundul șanțului Precucuteni III de la Tirpești a fost descoperit scheletul întreg al unui animal care, odată căzută acolo, nu a mai putut ieși din șanț. Rămîne însă de văzut dacă și cum au fost fortificate așezările din văile rîurilor, cele de pe grinduri, precum și acelea situate în locuri joase și deschise.

O altă problemă căreia va trebui să-i răspundă de asemenea viitoarele cercetări este aceea a existenței sau inexistenței fortificării artificiale a așezărilor culturii liniare (și poate chiar ale culturii Criș) de pe teritoriul Moldovei.

Întrucît se cunosc așezări ale culturii ceramicii liniare întărite, ca de pildă aceea de la Köln-Liendenthal³³, nu ar fi deloc exclus ca și triburile din Moldova ale

³² Al. Vulpe și M. Zamosteanu, 1962, p. 309. Autorii datează cele două șanțuri, descoperite, în epoca bronzului.

³³ W. Buttler, 1938, p. 3 și urm., pl. 24. Fl. Marinescu (1969, p. 9—10) susține că „dezvoltarea forțelor de producție ale triburilor cu ceramică liniară pătrunse în zona carpato-danubiană ca și ale celor specifice celorlalte culturi din neoliticul vechi al aceleiași arii geografice, nu ne arată că a fost atinsă treapta care să facă necesară și posibilă fortificarea așezărilor”. Același autor spune (p. 10 nota 14) că: „În întregul Orient apropiat nivelul forțelor și al relațiilor de producție atinsese acel grad de dezvoltare care făcea necesară ridicarea unor lucrări defensive, încă din prima etapă a neoliticului”. Nu știm însă pînă acum nici că ridicarea forțelor de producție cere imperios ridicarea unor lucrări defensive și nici că uneltele triburilor aceramice ar fi fost net superioare acelora ale triburilor liniare, aceasta fiind concluzia logică ce reiese din afirmațiile autorului citat.

Dealtfel, dacă purtătorii culturii cu ceramică liniară au fost capabili să-și împrejmuiască așezările cu șanțuri în zonele lor de origine, nu vedem de ce n-ar fi făcut-o și în regiunile în care au pătruns ulterior, căci uneltele de care dispuneau au rămas, evident aceleași. În plus triburile precucuteniene de la Dealul Vici nu folosesc uneltele mai evaluate decît cele liniare de la Dealul Fîntînilor, iar în fazele Precucuteni II și III nu mai întîlnim toporul plat de mari dimensiuni (peste 20 cm), tipic (alături de toporul-calapod) purtătorilor culturii ceramicii liniare cî topoare de dimensiuni medii, *tot de piatră*, lucrate uneori chiar din roci mai moi, cum ar fi de pildă marnale. O cit de sumară trecere în revistă a utilizării litice al celor două culturi poate duce pe oricine la aceeași concluzie — uneltele de piatră șlefuită sînt în esență aceleași, și incapabile încă să revoluționeze forțele de producție. Totuși cu aceste unelte, la care se adaugă destul de probabil parii de lemn cu vîrfurile ascuțite, au fost săpate atît șanțul de la Traian — Dealul Vici cît și acela de la Tirpești.

acestei culturi să-și fi fortificat așezările. În acest caz precucutenienii ar putea fi tributari și pe această linie purtătorilor culturii ceramicii liniare și aceasta cu atât mai mult cu cât, deocamdată, de la triburile giuleștene nu au rămas resturi care să dovedească folosirea unor șanțuri de apărare. Primele sisteme artificiale de apărare cunoscute pînă în prezent în Muntenia datează din faza Spanțov a culturii Boian³⁴.

Triburile cucuteniene au preluat, printre altele, de la precucutenieni și obiceiul fortificării artificiale a așezărilor, pe care l-au desăvîrșit cu atât mai mult cu cât, trăind probabil într-o perioadă mai frămîntată, cu mișcări mai ample de populație, au preferat, mai ales în faza Cucuteni A, să se stabilească pe locuri înalte, ușor de apărat, deși au continuat să ocupe și zone mai joase.

Este de necontestat că factorul social-economic precum și evoluția forțelor de producție au jucat un rol de prim ordin în evoluția sistemelor defensive. Trebuie însă avut în vedere că, în linii mari, uneltele triburilor neo-eneolitice nu indică o rapidă și radicală evoluție, ele rămînînd simple unelte de piatră, os, corn sau lemn, așa încît săparea și evacuarea pămîntului a cerut de-a lungul întregului neo-eneolitic aproximativ același efort. Ceea ce a dat, probabil, triburilor cucuteniene posibilitatea unor eforturi mai susținute, care au dus la sisteme de apărare mai eficiente și mai variate, a fost numărul infinit mai mare al mîinii de lucru. În timp ce la Tîrpești, în nivelul precucutenian, s-au identificat numai zece locuințe, la Trușești au fost descoperite 93 locuințe Cucuteni A, la Hăbășești 44 locuințe și așa mai departe; raies, credem, cu claritate diferențele mari în ceea ce privește numărul membrilor comunităților respective.

În concluzie, putem spune că încă din prima fază a culturii Precucuteni se cunoaște și se practică sistemul fortificării așezărilor, preluat după părerea noastră de la triburile liniare, și că, destul de probabil, el este folosit și în faza Precucuteni II, fază în care încă nu a fost documentat. În Precucuteni III nu mai există dubii asupra acestei probleme.

³⁴ S. Morintz, 1963, p. 275 și urm. Este adevărat că la Spanțov există și un șanț care datează din faza

Vidra, a culturii Boian, dar acesta este un șanțuleț de îngrădire, nu unul de apărare.

LOCUIŢELE

UNA dintre problemele urmărite în timpul desfăşurării săpăturilor arheologice este şi aceea a locuinţelor, sau mai precis a resturilor lor, incendiate sau nu.

În ceea ce priveşte prima fază a culturii Precucuteni, beneficiem de o amănunţită cercetare a locuinţelor în aşezarea de la Traian — Dealul Viei, la care se adaugă, din păcate, numai o singură altă locuinţă, degajată în întregime la Eresteghin.

În marea lor majoritate locuinţele de la Traian — Dealul Viei nu au avut platformă, dar nu lipsesc nici acelea cu platforme special amenajate. Facem însă din capul locului precizarea că aceste platforme sînt de un tip special, fără substructie de lemne groase şi despicate.

Încă din 1954 se atrăgea atenţia asupra plăcilor netezite ale podinei de lut ars, care aveau pe partea dinspre sol, amprente de frunze, crongi subţiri, frunziş şi trestie şi mai rar nuiele dispuse paralel¹. Această observaţie va fi confirmată şi de săpăturile din 1956, care vor scoate la lumină o nouă platformă, de tipul acelor cunoscute din anii precedenţi², avînd apreciabila suprafaţă de aproximativ 50 m².

Acest tip de platformă se construia relativ simplu. Pe un pat de crongi şi frunziş, fixat printr-o sumară împletitură de trestie sau nuiele se aşternea un strat de lut amestecat cu paie şi pleavă de aproximativ 10—12 cm grosime, care se netezea şi de cele mai multe ori se făcuia cu un amestec de lut fin în compoziţia căruia se folosea ca degresant exclusiv nisipul.

Mai numeroase sînt însă locuinţele fără platformă, ale căror resturi, provenite de la pereţii dărîmaţi, stau masate în genere pe cele patru laturi ale unui dreptunghi (fig. 9/3). În cazul uneia din locuinţele descoperite în 1961, de dimensiuni modeste — 3 × 5 m — s-a putut preciza pe latura de VNV existenţa unei încăperi de aproxi-

¹ G. Matasă, 1954, p. 56.

² Il. Dumitrescu, 1959, p. 198.

mativ 3×2 m, adăugată oarecum lateral³. Deosebit de interesantă este însă o locuință care respecta forma general dreptunghiulară, dar avea colțurile rotunjite; era orientată E-V și avea dimensiuni ceva mai mari — $6,50 \times 5$ m. La baza peretelui dinspre nord și la colțurile de NE și NV s-a descoperit o substrucție de prundiș, lată de 0,30 m și adincă de 0,12 m. Tot aici terenul a fost nivelat (operație necesară unui teren în pantă) și înălțat printr-un strat de pământ steril, gros de 10—12 cm. Locuința nu avea urme de platformă; chirpicul pereților păstra impresiunile de muiele, conținea pleavă, dar nu și pietricele, iar lipitura pereților, groasă de 9—11 cm, avea și o lutuială de circa 3 cm, dintr-o pastă fină cu nisip, fără pleavă, acoperită la rîndul ei cu o altă fătuială de 1 cm grosime⁴. Ca și în cazul locuințelor cucuteniene, nu s-au descoperit urmele parilor de susținere a pereților (fig. 7/1; 9/3).

Locuința de la Eresteghin, care avea de asemenea o formă dreptunghiulară și aproximativ 35 m^2 , aduce un element cu totul surprinzător. Se spune că avea o podea formată dintr-un strat de chirpic ars la roșu, care s-a păstrat nederanjat în partea vestică a locuinței și că birnele despicate erau groase de 8—20 cm⁵. Din cite rezultă însă din desenul prezentat⁶, exceptînd centrul locuinței unde se văd bucăți mari de chirpic, care ar putea proveni dintr-o eventuală podină, în rest constatăm resturi destul de răvășite, amestecate cu pietre, cioburi și cenușă, fapt care credem că ne îndreptățește să privim deocamdată cu rezervă concluziile la care a ajuns autorul cercetărilor de la Eresteghin. Remarcăm totodată în același desen, mai ales în partea vestică a locuinței, adică tocmai acolo unde autorul indică o mai bună conservare a platformei, că resturile de chirpic sînt foarte împrăștiate și destul de distanțate unele de altele. În plus marea diferență de grosime între birnele folosite, de la 8 la 20 cm, ne duce spre aceeași încheiere. Este greu de presupus (și toate locuințele cu platformă confirmă acest lucru), că în aceeași locuință s-au folosit birne sau lemne despicate la dimensiuni atît de diferite. Rostul unei podini este, printre altele și acela de a obține o suprafață plană și uniformă, motiv pentru care se alegeau, sau se tăiau lemne care aveau relativ aceleași dimensiuni și nu variau în plus sau în minus decît cu 2—3 cm, ușor de compensat cu o lutuială mai accentuată în zonele respective, sau cu pământ pus sub birne.

În așezarea de la Traian — Dealul Viei s-au descoperit puține vetre construite direct pe sol în interiorul locuințelor, dar în schimb destul de numeroase în afara locuințelor, dar în imediata lor apropiere. Una dintre acestea avea o formă relativ pătrată, de circa $0,75 \times 0,75$ m și fusese construită pe un pat de prundiș și cioburi măruntc peste care s-au așternut bețe subțiri. Lipitura, groasă de aproximativ 3 cm, era arsă la alb-gălbui, dură și cu mult nisip în compoziție. Vatra fusese amenajată odată cu locuința din preajmă și, ca majoritatea vetrelor descoperite, nu avea gardină⁷.

Locuința de la Eresteghin avusese și ea o vatră în interior, de aproximativ $1 \times 0,75$ m, de asemenea fără gardină⁸. Nu se menționează dacă a fost construită direct pe sol sau pe presupusa platformă, iar în desenul la care ne referem mai sus ea nu apare⁹. Lipsa ei din desen ne-ar putea face să presupunem că a fost descoperită abia la demontare și deci că s-ar fi aflat sub resturile (trecurte în plan) locuinței. În

³ H. și V. Dumitrescu, 1968.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Z. Székely, 1967, p. 76.

⁶ *Ibidem*.

⁷ H. și V. Dumitrescu, 1968.

⁸ Z. Székely, 1967, p. 76.

⁹ *Ibidem*, fig. 2.

acest caz am avea un indiciu în plus că dărîmăturile proveneau mai degrabă de la pereți, sau de la tavan, și nu de la o podină. O mare pată de cenușă situată spre centru-est în locuință ne conduce spre aceeași încheiere — cenușă nu s-a găsit niciodată printre plăcile unei platforme ci numai pe ele, în preajma vetrelor, printre dărîmături, sau în gropi. Tot la Eresteghin a fost descoperit un cuptor cu boltă, înalt de 0,50 m, săpat la 1,20 m adîncime, avînd o suprafață de $1 \times 1,20$ m. Pereții lui arși la roșu au fost tăiați în solul virgin. Pe fund s-au descoperit fragmente ceramice¹⁰. Nu credem să fi fost însă un cuptor de ars ceramică, deoarece este de dimensiuni foarte reduse, prea adînc săpat și mult prea aproape de locuință.

Păstrînd deocamdată rezervele impuse de datele încă incomplete de la Eresteghin, putem afirma pe baza săpăturilor de la Traian — Dealul Viei, că triburile precucuteniene (faza I) cunoșteau un tip de platformă infinit mai simplu și mai ușor de realizat decît platformele culturii Cucuteni.

O caracteristică a așezării de la Dealul Viei o constituie alveolările și marea cantitate de pietre de rîu de mărimi mici și mijlocii (foarte rar bolovani), pe alocuri masate în grămezi. Pe baza acestora și pe baza adîncimilor diferite la care au fost descoperite o serie de complexe, unii cercetători cred că pot vedea la Dealul Viei „două sau mai multe etape în evoluția culturii”. S-a vorbit chiar de existența a patru niveluri de locuire¹¹. În schimb așezările de la Traian — Dealul Viei și Larga Jijia sînt tratate ca și cum ar fi contemporane.

S-a arătat însă în repetate rînduri că la Dealul Viei nu este vorba decît de un singur strat de cultură unitar, din cuprinsul căruia nu s-a exclus existența a două niveluri, respectiv a două etape de locuire¹².

Terenul în pantă, alveolările naturale, crotovinele, lucrările ulterioare, totul a conlucrat în a face să ajungă unele dintre materiale sub nivelul „ideal” de călcare.

În judecarea unor realități stratigrafice credem că trebuie să se țină seama totuși, de o serie de factori semnalăți de autorii săpăturilor. Locuințele nu erau și nici nu puteau fi ridicate toate în primul moment al stabilirii pe un loc anume; alveolările au putut fi umplute și nivelate intenționat, pentru a se obține un teren plat necesar podinei; deci era firească, date fiind aceste cauze obiective, prezența unor fragmente ceramice și obiecte sub nivelul de călcare; în plus lucrările ulterioare momentului încetării locuirii au afectat la rîndul lor mai mult zonele dintre locuințe decît resturile mai compacte și mai greu de deranjat ale acestora etc. Conducătorii cercetărilor de la Dealul Viei au subliniat că: alveolările mari nu erau bordeie, în cuprinsul lor nedescoperindu-se resturi *in situ*, ci niște alveolări naturale ale terenului, umplute uneori înainte de a se fi construit locuințele, în unele cazuri acestea din urmă acoperindu-le parțial. Există însă și alveolări mai adînci, care, ca și gropile, fuseseră făcute pentru scoaterea lutului necesar construirii locuințelor și mai apoi astupate intenționat¹³.

Fără să conteste existența a două niveluri în cuprinsul locuirii de la Traian — Dealul Viei, bine ilustrate de unele gropi și alveolări anterioare construirii locuințelor de suprafață, Hortensia și Vladimir Dumitrescu au pus mereu accentul pe uni-

¹⁰ *Ibidem*, p. 79.

¹¹ E. Zaharia, 1967, p. 31.

¹² H. Dumitrescu, 1959, p. 198—199; II. și VI. Dumitrescu, 1962, p. 245—248; *idem*, 1968; VI.

Dumitrescu, 1964, p. 45 și urm.; *idem*, 1967, p. 39 și urm.

¹³ II. și VI. Dumitrescu, 1968.

tatea stratului cultural¹⁴, unitate confirmată o dată în plus de însuși inventarul locuinței de la Eresteghin, unde au fost descoperite în cuprinsul aceleiași locuințe toate categoriile ceramice cunoscute de la Dealul Vici¹⁵.

Trecînd acum la grămezile de pietre luate și ele în discuție și interpretate ca platforme de locuințe care ar indica un alt nivel decît acela al locuințelor de suprafață¹⁶, Vladimir Dumitrescu a arătat că deși rostul lor rămîne neclar, este sigur că ele nu erau folosite nici ca material de construcție, nici pentru podit locuințele, în cuprinsul cărora nu s-au descoperit niciodată. În plus printre grămezile de pietre nu s-au găsit fragmente ceramice sau alte obiecte¹⁷. Mai mult decît atîta, grămada de pietre apărută la 0,30 m adîncime, avea baza mult mai jos, căci dacă baza ar fi fost la această adîncime, cum stratul negru-vegetal depășește grosimea de 30 cm, grămada de pietre ar fi fost de dată mult mai recentă și implicit ar fi depășit cadrul problemei locuințelor precucuteniene¹⁸. Ele au rar o formă plată, sînt în general pietre de rîu mici și mijlocii, dispuse în grămezi circulare pe suprafețe variînd între 10 — 12 m² și numai în rarele cazuri în care sînt dispersate ocupă o suprafață mai mare¹⁹. Este deocamdată foarte dificil de a preciza chiar ipotetic, rostul acestor aglomerări de pietre. Date fiind dimensiunile lor foarte variate, nu ar fi exclus să fi fost un gen de proiectile folosite în egală măsură împotriva dușmanului sau a animalelor sălbatice, poate chiar la vînătoare. Grămezile, situate mai întotdeauna în preajma locuințelor, la îndemină, trebuie să fi avut un rost precis, altminteri locuitorii nu și-ar fi dat ostencala să le strîngă și mai ales să le aducă din albia rîului sus pe terasă.

Datorită numărului extrem de redus al cercetărilor întreprinse în așezări de tip Precucuteni II²⁰, cunoștințele noastre asupra tipului și sistemului de construire a locuințelor acestei faze rămîne încă lacunar.

La Izvoare spre exemplu, se vorbește de un strat de arsură ω, ce aparține nivelului precucutenian și se prezintă sub forma unei pături compacte de pămînt ars, grosă de 0,12 — 0,25 m, sub care se află un strat subțire de cărbuni și unul de pămînt galben bătut, amestecat cu cenușă, oase și concrețiuni calcaroase²¹. Sub acest „strat de arsură se găsește uneori ceramică cu decor Tripolie A alături de fragmente decorate cu excizie de tip Boian-Giulești“²². Dar stratul, după cum rezultă din schema stratigrafică întocmită, aparține „precucutenianului de caracter Tripolie A“²³ și deci trebuie deocamdată scos din discuția noastră. Reiese deci că la Izvoare nu a fost identificată nici o locuință care să poată fi atribuită fazei Precucuteni II.

Situația de la Larga Jijia nu este nici ea în măsură să ne dea date suplimentare. În cursul săpăturilor nu au apărut nici vetre, nici locuințe. Au fost descoperite însă

¹⁴ *Ibidem*; Vl. Dumitrescu, 1964; *idem*, 1967.

¹⁵ E. Zaharia, 1967; Z. Székely, 1967. Dealtfel, așa cum sublinia Vl. Dumitrescu, 1967, nu Eresteghinul asigură încadrarea descoperirilor de la Dealul Vici în cultura Precucuteni, ci descoperirile mult mai vechi făcute la Traian — Dealul Vici au făcut posibilă încadrarea așezării de la Eresteghin în faza Precucuteni I.

¹⁶ E. Zaharia, 1967.

¹⁷ H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

¹⁸ Vl. Dumitrescu, 1967.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Singurele cercetări cu caracter mai mult de sondaje, au fost făcute la Izvoare, Larga Jijia, Mîndrișca și Ghigoești — Trudești. În această ultimă așezare am avut totuși prilejul să degajăm trei locuințe de suprafață.

²¹ R. Vulpe, 1957, p. 14.

²² *Ibidem*, p. 18 — 19.

²³ *Ibidem*, p. 33, 35, fig. 14.

două alveolări și două gropi, una modernă, cea de-a doua precucuteniană. Ultima avea o formă cilindrică și fusese umplută cu chirpic²⁴. Existența bucăților de chirpic masive bine arse la roșu-cărămiziu conduc la concluzia firească a cunoașterii și folosirii locuinței de suprafață construită din schelet de lemn și pomesteală de lut cu paie. Motivele strângerii și depunerii într-o groapă a resturilor unei locuințe incendiate, constituie o altă problemă, care ne va reține atenția ceva mai târziu.

Două locuințe de suprafață, degajate numai parțial s-au descoperit și la Mindrișca în nivelul precucutenian. Porțiunea degajată dintr-una mai mare indică o formă generală dreptunghiulară. Locuința nu a avut platformă, iar pereții erau făcuți din nuiete împletite și lipite cu lut²⁵.

Cercetările întreprinse în ultimul timp la Ghigoești—Trudești, într-o așezare de tip Precucuteni II, deși încă extrem de limitate, ne permit unele încheieri destul de concludente.

De pildă, locuința nr. 4 (fig. 5 ; 7/2 ; 10/2) din așezarea susmenționată, degajată în întregime, avea aproximativ 7×8 m, la ea fiind anexată o încăpere de 4×5 m, iar locuința nr. 1 (fig. 5) degajată în cea mai mare parte, avea la rîndul ei aproximativ $13 \times 7,80$ m. Din datele, repetăm, foarte limitate, care ne stau la dispoziție, rezultă că platformele nu erau încă folosite. Dar dat fiind numărul redus al locuințelor identificate și săpate uneori numai parțial (două la Mindrișca și trei la Ghigoești) nu putem afirma că purtătorii fazei a doua a culturii Precucuteni nu cunoșteau sistemul de realizare și avantajele oferite de platformele de lut, cu atât mai mult cu cât ele au fost identificate atât la Dealul Viei, adică în Precucuteni I, cât și la Tîrpești în Precucuteni III. Este însă adevărat că în Precucuteni III erau mai rar folosite, și într-o oarecare măsură diferite de acelea cucuteniene, iar în Precucuteni I, așa cum am văzut, se făceau după un sistem mult mai simplu și rudimentar.

Săpăturile de la Ghigoești—Trudești ne-au prilejuit câteva observații interesante. Pe parcursul degajării uneia dintre locuințe (nr. 1) a fost identificată talpa unui perete despărțitor. La baza peretelui fuseseră așezate, perpendicular pe axul lung al locuinței, două birne groase de aproximativ 10 — 12 cm, peste care, după fixarea furcilor necesare scheletului, s-a așternut lut, exact ca la platforme. Însă, spre deosebire de platforme, chirpicul așternut peste birne nu a fost bine pătruns de foc. Suprafețele erau arse la roșu-cărămiziu, în timp ce miezul rămăsese negricios.

În cuprinsul altei locuințe (nr. 4) unul din pereți, prăbușit în interior (așa cum cad de regulă pereții), păstra pe o lungime de 5 — 6 m urmele clare ale furcilor ce fuseseră înfipte vertical la distanțe ce variau între 1 — 1,20 m.

Rezultă clar, în primul rînd, că în cea de-a doua fază a culturii Precucuteni, în ceea ce privește tipul de locuințe, este continuată tradiția primei faze. Se construiesc locuințe spațioase, din lemne, șipci și nuiete împletite, peste care se aplică un strat gros de pomesteală — lut amestecat cu pleavă și mai ales cu paie tocate. Extrem de rar apar în chirpic pietricele mărunte.

În același timp, în locuința cu perete intermediar (nr. 1) s-a constatat că, pe o mică platformă construită cu lemne groase de 10—12 cm și bine lutuită, a fost amenajată o vatră, fără gardină, cu o lipitură de aproximativ 1 cm grosime. Acest sistem de executare a vetrei nu constituie însă o regulă generală. În locuința nr. 4 de pildă, vatra fusese așezată direct pe sol, iar în preajma ei s-au descoperit resturile răvășite

²⁴ Jijia, 1952, p. 48.

²⁵ Gh. Bichir și E. Dogan, 1962, p. 291.

ale unei lavițe. Lipitura acestei vetre, groasă de 3,30 cm, făcută din lut amestecat cu nisip fin, avea în plus o fățuială de 1 — 2 mm în lutul căreia se amestecase și pleavă. Observația este deocamdată singulară și cu totul ieșită din comun în întreaga arie a culturii Precucuteni. Alături de o vatră descoperită la Tîrpești, amenajată la rîndul ei tot direct pe sol, și datînd de la sfîrșitul fazei Precucuteni II, vetrele găsite la Ghigoești — Trudești sînt singurele cunoscute pînă în prezent în aria românească a acestei faze.

Cît privește bordeiul, tip de locuință (cu o singură excepție) necunoscut deocamdată în România, el este destul de frecvent folosit de purtătorii culturii Precucuteni II de pe teritoriul Uniunii Sovietice, alături bineînțeles de locuințele de suprafață cu porțiuni de platforme amenajate în preajma vetrelor²⁶.

Ca și din faza anterioară — I — se cunosc și din această fază — II — unele alveolări cu un conținut destul de sărac, atît la Tîrpești cît și la Larga Jijia²⁷. O mare alveolare precucuteniană a fost descoperită și la Izvoare²⁸, dar nu știm cărei faze aparține. Ele au putut fi, cu excepția uneia dintre cele descoperite la Tîrpești, în egală măsură denivelări de teren sau gropi făcute pentru scoaterea lutului și nivelate în unele cazuri în mod intenționat tot de către precucutenieni. Excepția amintită o constituie marea alveolare (de la Tîrpești) cu gropi în interior, ajungînd pînă la 2,45 — 2,50 m adîncime. Este în fond vorba de un mare bordei „accidentat“, tip de locuință binecunoscut purtătorilor culturii cu ceramică liniară, dar deocamdată singular în aria românească a culturii Precucuteni²⁹.

Trecînd la ultima fază a culturii Precucuteni III — constatăm cu satisfacție că datele de care dispunem sînt mai complete. Avem în vedere mai ales rezultatele obținute la Traian — Dealul Fintinilor, Andrieșeni și Tîrpești. Din păcate nu vom putea folosi și concluziile săpăturilor de la Izvoare, deoarece acolo nu a fost degajată în întregime sau parțial nici o locuință, iar „pătura de arsură ω cu cenușă, cărbuni și concrețiuni calcaroase“ care pare a se întinde peste tot³⁰, este greu să fie considerată drept locuință. În cazul în care această „pătură de arsură“ provine de la locuințele incendiate, și este normal să fie așa, atunci ea n-a putut fi o pătură continuă care să separe stratul Izvoare I în două — I₁ și I₂, ci doar masări de chirpic provenit din dărîmăturile locuințelor. Ne vedem deci limitați la rezultatele obținute în primele trei așezări mai sus menționate.

În așezarea de pe Dealul Fintinilor (Traian) s-au descoperit pentru prima dată în cuprinsul culturii Precucuteni, resturile unei platforme cu o suprafață de 20 m², spartă în bucăți de 30 × 28 cm, cu impresiuni de bîrne pe partea inferioară, plană și bine netezită pe cea superioară. Structura și compoziția lutului se deosebește de aceea a platformelor Cucuteni A—B. Chirpicul are un grăunte mai mare, conține

²⁶ T. Passek, 1962, p. 8. Autoarea consideră aceste platforme parțiale ca precursori ale marilor platforme tripoliene, punct de vedere cu care deocamdată nu putem fi de acord. Amenajările la care se referă au fost făcute în cuprinsul unor locuințe și au suprafețe extrem de limitate, neacoperind nici măcar într-un singur caz întreaga suprafață a locuinței.

²⁷ Jijia, 1952, p. 48. Considerată inițial drept fund de bordei, marea alveolare descoperită la Larga

Jijia s-a dovedit a nu fi fost totuși o locuință (Informație primită de la autoarea sondajului, A.D. Alexandrescu).

²⁸ R. Vulpe, 1957, p. 23.

²⁹ S. Marinescu-Bileu, 1968, p. 406. Bordeiul aparține primului nivel precucutenian din stațiune, datat la sfîrșitul fazei Precucuteni II și începutul fazei Precucuteni III.

³⁰ R. Vulpe, 1957, p. 33, 35.

mai multe impurități, a fost amestecat nu numai cu paie mari ci și cu frunziș, pietricele și cochilii de melci³¹. Dealtfel, bucăți de chirpic avînd exact aceeași structură au fost descoperite și într-o groapă precucuteniană din aceeași stațiune³².

Întrucît la Traian — Dealul Fintinilor nu au mai fost descoperite și alte resturi de locuințe precucuteniene nu putem ști cu certitudine dacă folosirea platformelor era sau nu generalizată în Precucuteni III, cu atît mai mult cu cît autoarea descoperirii, pe baza materialelor culese de pe platformă, datează locuința la sfîrșitul fazei Precucuteni III, dacă nu chiar la începutul fazei Cucuteni A₁³³.

Dealtfel, în așezarea de la Andrieșeni din cele două locuințe de suprafață degajate, una de numai 7 m², cealaltă de 35—40 m², nici una nu avea platformă³⁴. În schimb în pasta chirpicului, pe lingă paie și pleavă, întîlnim, ca și la Traian și Tirpești, frunze și cioburi³⁵.

Faptul că totuși locuința de suprafață cu platformă nu devenise încă tipul predominant de locuință este dovedit de împrejurarea că la Tirpești, din cele zece locuințe precucuteniene descoperite (fig. 6), doar una avea platformă completă, în timp ce în cuprinsul altora s-au descoperit uneori mici porțiuni amenajate probabil pentru dormit³⁶ sau în alte scopuri (în locuințele nr. 3, 8, 14, 16 etc.). Pe de altă parte, aceste platforme parțiale, de mici dimensiuni, constituie o mărturie categorică a cunoașterii de către precucutenieni atît a modului de realizare a lor cît și a avantajelor pe care le puteau oferi.

Ceea ce surprinde însă în cuprinsul locuirilor Precucuteni III, atît la Andrieșeni cît și la Tirpești, este varietatea dimensiunilor locuințelor. La Andrieșeni, așa cum notam mai sus, una dintre locuințe are 7 m², cealaltă aproximativ 35—40 m², iar la Tirpești ele se grupează în două mari categorii; prima cuprinde locuințe de dimensiuni mari, variînd între 35—77 m², cea de-a doua înglobează locuințe între 12—30 m². Această mare diferență de dimensiuni nu se întîlnește la Traian — Dealul Viei (Precucuteni I) și nici la Ghigocști—Trudești, unde remarcam suprafețele apreciable ale locuințelor³⁷.

Locuințele precucuteniene cercetate pînă în prezent, din ultimele două faze de evoluție ale culturii se remarcă, pe de o parte, prin sărăcia inventarului, iar pe de altă parte, prin starea extrem de fragmentată a materialului. Este deci verosimil ca așezările să fi fost părăsite relativ în liniște și ca dărîmăturile locuințelor să fi rămas mult timp descoperite. Dealtfel incendiile din așezările precucuteniene nu au avut intensitatea acelorora din așezările cucuteniene. Adeseori chirpicul are miezul negru, nepătruns de foc, este fărâmițos și extrem de rar întîlnim chirpici zgurificat. Se folosea destul de probabil și lemnărie năi puțină decît la locuințele cucuteniene.

Cît privește vetrele, ele se întîlnesc atît în cuprinsul locuințelor cît și în afara lor și sînt de obicei vetre deschise, construite direct pe sol. Lipitura lor nu a folosit ca degresant decît nisip foarte fin. La Tirpești, în cuprinsul locuinței cu platformă (fig. 8/1; 10/1) s-a descoperit și un cuptor dreptunghiular de 2 × 1,60 m, cu rama

³¹ H. Dumitrescu, 1953, p. 52.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ A. Florescu, 1959, 2, p. 118—120.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 401. Platforma locuinței nr. 6 (precucuteniană) era identică plat-

formelor cucuteniene, cu birne puse perpendicular pe axul lung și lipitură groasă așternută deasupra.

³⁷ Este adevărat că din locuința nr. 3 degajată în această stațiune s-a păstrat numai o suprafață de aproximativ 4 × 2,50 m, dar acest fapt se datorează terenului în pantă. Rămînînd probabil mult timp dezvelită, apele și animalele au distrus-o parțial.

exterioară rotunjită la colțuri. În interior avea calupuri de chirpic pe care se sprijinea bolta cuptorului. Vatra, exceptându-se o mică porțiune distrusă de prăbușirea bolții, s-a conservat destul de bine. Atît vatra cît și baza bolții cuptorului fuseseră așezate direct pe pămînt, în timp ce rama exterioară stătea pe platforma locuinței (fig. 8/2)³⁸. Un fragment de placă de cuptor a fost descoperit și în cuprinsul unei alte locuințe precucuteniene de la Tîrpești, dar provenea probabil de la o mică vatră portativă. Deși vetre fixe sau portative nu s-au descoperit în toate locuințele este totuși greu de presupus ca ele să nu fi existat, dat fiind climatul zonelor ocupate de precucutenieni.

Exceptînd gropile de ofrandă, pe care le vom discuta în alt capitol, gropile precucuteniene, în toate cele trei faze, făcute inițial probabil pentru scoaterea lutului necesar construirii locuințelor, au un conținut destul de modest. Cu fundul rotunjit și gura largă, pătrunzînd totdeauna în lutul galben, conțin oase, cenușă, chirpici, foarte puține fragmente ceramice, melci, în unele cazuri obiecte întregi sau deteriorate, precum și fragmente de figurine. Cu unele excepții, gropile nu erau situate în vecinătatea nemijlocită a locuințelor, ceea ce dovedește că nu fuseseră săpate în scopuri menajere; nu s-au descoperit gropi de bucate special amenajate.

O remarcă de asemenea general valabilă pentru toate cele trei faze ale culturii Precucuteni privește marea cantitate de oase de animale descoperite atît în cuprinsul locuințelor cît și în strat sau gropi. Există cazuri, cum ar fi de pildă la Traian—Dealul Viei, cînd s-au descoperit schelete aproape întregi de animale. Tot în locuințe se întîlesc uneori fragmente de lavițe de lut sau picioare masive, scurte, din chirpic, provenind destul de probabil de la măsuțe scunde cu tăblie de lemn. Una din lavițele descoperite într-o locuință la Ghigoești—Trudești avea aproximativ $1,20 \times 0,60$ m, colțurile fiind rotunjite, și fusese făcută dintr-un strat de lut gros, bătut pe un schelet de birne cu un diametru de 10—12 cm.

Înainte de a trece la concluziile acestui capitol se mai cere amintită o interesantă observație făcută la Tîrpești în cuprinsul locuinței nr. 4. Înainte de construirea locuinței a fost îngropat în pămîntul viu un mic vâscior trecut prin foc³⁹. Ritualul bine-cunoscut culturii Cucuteni A—B⁴⁰, a fost întîlnit și în cuprinsul fazei Cucuteni A, la Berești și Trușești⁴¹ și vine să dovedească o dată în plus strînsa relații genetice dintre triburile precucuteniene și urmașii direcți ale acestora, purtătorii culturii Cucuteni.

Prima problemă ridicată de locuințe este evident aceea a sistemului de construire a lor. Pornind de la observațiile personale efectuate în cuprinsul locuințelor precucuteniene și completîndu-le cu date culese de alți cercetători din așezări cucuteniene, vom încerca o schiță de reconstituire a etapelor și sistemului de construcție.

În cazul locuințelor fără platformă, care sînt deocamdată în majoritate, se așezau pe sol tălpi masive de lemn, care puteau fi eventual foarte puțin îngropate pentru a se fixa mai bine⁴². În ele se înfigeau, la distanțe ce oscilează între 1 — 1,20 m furci verticale de lemn, groase de 10—12 cm, între care urma împletirea rețelei de nuiele și bețe. Furcile erau fixate și la partea superioară cu ramă solidă de lemn pe care se

³⁸ S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 401—403, fig. 8.

³⁹ *Ibidem*, p. 403, fig. 7.

⁴⁰ H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 173. Ofrauda de fundație a locuinței III/3 cuprîndea, pe lîngă „paharul“ (gobelet) pictat în stil α , și fragmente dintr-un craniu de bou.

⁴¹ S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 403, nota 13.

⁴² H. Schmidt, 1932, presupunea că stîlpii de susținere ai pereților și acoperișului locuințelor au fost înfipti în tălpi de lemn fixate pe laturile locuințelor. La aceeași concluzie ajung și H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 168. La Trușești (vezi M. Petrescu-Dimbovița și A. Florescu, 1959, p. 152) s-au putut determina uneori și montanții cioplîți, din colțurile podinei.

sprijinea pe de o parte scheletul tavanului, pe de alta căpriorii acoperișului în două ape sau arcuit. Urma apoi aplicarea, întâi la interior și mai apoi la exterior a unui strat de lut amestecat cu paie, pleavă, pietricele, frunziș, gros de 15—18 cm. Este destul de probabil că se lutuia și podul și nu ar fi deloc exclus, ca cel puțin într-unele dintre cazuri să se fi așternut pomesteală și peste trestia acoperișului, protejind-o în acest mod împotriva unei mai rapide deteriorări și fixind-o mai temeinic împotriva vînturilor. Dealtfel toate modelele de locuințe, fie ele gumelnițene sau cucuteniene, nu redau acoperișul prin striuri paralele care să imite stuful sau trestia, ci îl reprezintă fie ca pe o placă netedă, fie că profilează căpriorii, netezind restul acoperișului. Este adevărat că nervurile puternice ar putea reprezenta și lemnele puse pe stuf pentru a nu fi luat de vînt, dar în stadiul actual al cercetărilor ipoteza noastră ni se pare mai verosimilă. Ea pare a fi întărită de o descoperire făcută în aria tripoliană a complexului Cucuteni—Tripolie. Un model de locuință cucuteniană, recent descoperită la Rossohovatka (Ecaternoslav) în Uniunea Sovietică, are acoperișul rotund lutuit, iar urmele lemnăriei folosite la acoperiș sînt redată exclusiv prin niște mici proeminente, pe laterala din spate a podului și nu la suprafața acoperișului⁴³.

După uscarea pereților, atît la interior cît și la exterior, se așternea uneori o fătuială din lut fin cu nisip, peste care se aplica o vopsea albă și foarte rar roșie. La Tîrpești s-au descoperit numeroase bucăți de chirpic făcute și apoi vopsite.

Intrarea în locuință era pe una din laturile înguste, sigur pe aceea opusă vetrei; ferestrele erau mici și ovale sau rotunde, adeseori simple crăpături în pereții masivi ai locuinței.

În afară de amprente de tălpi de perete sau a unor găuri făcute în platformă pentru înfigerea montanților, descoperite în locuințe Cucuteni A și A—B la Hăbășești⁴⁴, Traian—Dealul Fintînilor⁴⁵ și Trușești⁴⁶, a unor gropi de pari sau furci descoperite la Păuca⁴⁷, precum și a urmelor furcilor locuinței nr. 4 de la Ghigoești—Trușești, nici în așezările precucuteniene nici în cele cucuteniene din România n-au fost descoperite urme de pari în pămînt și nici nu ni s-au păstrat traseele tălpilor de lemn care erau, desigur, foarte puțin îngropate în pămînt.

În ceea ce privește locuințele cu platformă situația se complică puțin.

Așa cum menționam mai sus, în cuprinsul primei faze a culturii Precucuteni, la Traian—Dealul Viei, platformele erau simple, construindu-se pe un strat de crengi și frunziș și poate erau arse intenționat înainte de ridicarea pereților.

Din faza următoare, II, nu se cunosc deocamdată nici un fel de platforme, în timp ce în ultima fază întîlnim platforme similare acelor cucuteniene. Pe un teren plat nivelat se așezau perpendicular pe ceea ce urma să constituie axul lung al locuinței, birne lungi, despicate, cu un diametru variînd între 20—25 cm, care în unele cazuri se împănau cu niiele sau bețe⁴⁸, în altele cu lemne mai subțiri cu secțiune semi-

⁴³ Modelul se află la Institutul de arheologie din Kiev.

⁴⁴ Vl. Dumitrescu și colaboratori, 1954, p. 187.

⁴⁵ Vl. Dumitrescu, 1968, 2, p. 394; vezi și H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 168. „De-a lungul marginii de nord-vest a platformei locuinței III/1 s-a descoperit un șir aproape continuu de bucăți lungi de chirpic ars, care avea o sînzuire puternică și con-

tinuă pe mijloc. El reprezintă lutul pus în lungul unei masive grinzi orizontal-longitudinale, care a slujit drept tălpic pentru stîlpul peretelui”.

⁴⁶ M. Petrescu-Dimbovița, 1957, p. 4.

⁴⁷ I. Paul, 1967, p. 16.

⁴⁸ Vl. Dumitrescu și colaboratori, 1954, p. 182; vezi același sistem și la Trușești, A. și M. Florescu, 1961, p. 80.

circulară⁴⁹ sau romboidală⁵⁰, peste care se bătea lut amestecat cu multă pleavă și paie tocate, într-un strat gros de 15—25 cm. Adeseori podina era fățuită sau refăcută în cazul în care se deteriora. De cele mai multe ori în podina se cruța un spațiu necesar amenajării vetrei sau cuptorului. În cazul în care podina se așeza intenționat, pereții erau ridicați pe tâlpii în jurul și mai puțin probabil pe marginea platformei, după arderea acesteia⁵¹. Urma construirea restului locuinței, exact după modelul enunțat la locuințele fără platformă. În cazul în care lemnele folosite la podit erau prea bombate și între ele rămânea un spațiu prea mare, acesta era umplut, așa cum am văzut, cu trestie, nuiele, frunziș sau chiar cu lemne subțiri, după care se bătea pomesteala podinei.

Departate însă de a se considera definitiv rezolvată, problema locuințelor de suprafață în general și a celor cucuteniene și Petrești în special, continuă să suscite interesul cercetătorilor culturilor respective.

Dacă Tatiana Passek⁵², Vladimir Dumitrescu⁵³ și Adrian Florescu⁵⁴ socotesc că platformele au fost arse intenționat, M. Petrescu-Dimbovița⁵⁵ și Iuliu Paul⁵⁶ consideră dimpotrivă că arderea lor s-a produs odată cu incendiul care a distrus întreaga locuință. Mai mult decât atât, ultimul emite ipoteza construirii pe piloni a locuințelor Petrești și Cucuteni⁵⁷, judicios contestată de Vladimir Dumitrescu, care printre o serie de alte argumente aduce în discuție: vetrele nederanjate, construite direct pe sol în spații cruțate intenționat din platformă; gardina perfect conservată a cuptorului din locuința nr. 6 de la Tîrpești, așezată pe platformă în timp ce vatra și baza pereților (tot nederanjați) cuptorului se aflau pe sol, de asemenea într-un spațiu special cruțat; rame amenajate pe platformele de la Traian — Dealul Fîntînii ca locuri speciale pentru rîșnit; altare și vetre nederanjate pe platforme etc. Autorul citat consideră că ar fi fost cu neputință ca toate aceste lucruri să se păstreze netulburate, *in situ*, dacă locuințele ar fi fost construite pe piloni și platformele s-ar fi prăbușit odată cu incendierea și distrugerea locuințelor⁵⁸.

Deși pentru noi întreaga documentare este concludentă, nu credem a fi lipsite de interes și unele date de ordin ceva mai tehnic⁵⁹.

Pentru o locuință de dimensiuni medii (vom porni de la locuința nr. 6 cu platformă descoperită la Tîrpești), de 6 × 8 m, folosindu-se la construirea platformei lemne cu un diametru de 0,25 m și o lățime de aceeași grosime, se ajunge la o greutate de circa 25 tone. Dacă birnele nu depășesc 0,20 m în diametru, iar lățimea are la rîndul ei tot 0,20 m, platforma va avea aproximativ 18 tone. În ambele cazuri sînt necesari pentru susținerea podinei circa 35 bulumaci groși, în primul caz de 0,20 m și în al doilea de 0,15 m și înălțați deasupra pămîntului cu 0,80 m. Plantarea trebuia să se facă la distanțe ce nu depășeau cu mult 1 m și acopereau

⁴⁹ Sistemul acesta de realizare a patului de lemne necesar substrucției platformei a fost descoperit pentru prima dată în România, în cuprinsul așezării Cucuteni A de pe teritoriul comunei Drăgușeni. Săpături conduse în vara anului 1970 de Vladimir Dumitrescu.

⁵⁰ Informație Ecaterina Cerniș; observație făcută în așezarea tripoliană de la Racovi.

⁵¹ Vl. Dumitrescu și colaboratori, 1954, p. 187. Tălpii erau puși în jurul platformei ca o ramă în care se înfigeau furcele.

⁵² T. Passek, 1949, capitolul locuințe.

⁵³ Vl. Dumitrescu și colaboratori, 1954, p. 178 și urm.

⁵⁴ A. și M. Florescu, 1961, p. 81.

⁵⁵ M. Petrescu-Dimbovița, 1965, p. 65.

⁵⁶ I. Paul, 1967, p. 10—12.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 4.

⁵⁸ Vl. Dumitrescu, 1968, 2.

⁵⁹ Calculele au fost făcute de colegul C. Ionescu-Cîrligel, căruiu îi mulțumim și pe această cale.

în mod obligatoriu întreaga suprafață a locuinței. Din planul locuinței de la Păuca, publicat de colegul Iuliu Paul rezultă că s-au plantat unsprezece pari cu un diametru de 0,20—0,38 m⁶⁰, deci suficient de groși, dar numeric cu totul insuficienți susținerii unei platforme ca aceea în discuție, de dimensiuni ce depășesc pe acelea ale platformei de la Tirpești. Precizăm că n-a fost inculsă în calculul de mai sus greutatea pereților și a acoperișului care ar fi sporit considerabil pe aceea a locuinței. Este adevărat că tot colegul I. Paul emite și ipoteza unor pereți ușori, dintre care trei nelutuți⁶¹, dar dacă n-ar fi să amintim decât multiplele bucăți de pereți cu decoruri în relief sau pictate, descoperite deopotrivă în așezări cucuteniene și gumelnițene, și tot este suficient pentru a pune sub semnul îndoielii și această ipoteză.

În legătură cu aceeași problemă a locuințelor pe piloni, ar mai fi de amintit un mic amănunt. Am văzut la locul potrivit că una din locuințele de la Traian — Dealul Viei avusese în lungul unui perete o substructie de piatră, care nu și-ar fi avut rostul în cazul unei locuințe suspendate. Dealtfel și platformele de piatră descoperite la Cucuteni exclud de la sine o construcție pe piloni.

Vladimir Dumitrescu nu exclude însă posibilitatea existenței unor locuințe pe piloni în regiunile de dealuri și în cele mlăștinoase⁶².

A fost combătută de asemenea atit de către I. Paul⁶³ cit și de către Vladimir Dumitrescu⁶⁴, o teorie foarte veche, reluată de I. T. Dragomir, potrivit căreia după construirea platformelor și pereților, locuințelor li se dădea foc în mod intenționat⁶⁵.

Dată fiind discutarea destul de amplă a acestei probleme, considerăm inutilă rezumarea aici a argumentării fiecăruia dintre cercetători, cu atit mai mult cu cit discuția s-a purtat și se poartă mai mult în jurul locuințelor cucuteniene și Petrești.

În ceea ce ne privește, am arătat mai sus cum am vedea noi construirea unei locuințe precucuteniene.

Singura problemă asupra căreia mai avem îndoieli este aceea a arderii intenționate a platformelor. Vladimir Dumitrescu a analizat atit argumentele pro cit și pe cele împotriva arderii prealabile⁶⁶. A arătat de asemenea că numai o experiență amplă, al cărei obiectiv să fie construirea și mai apoi incendierea intenționată a unei platforme de dimensiunile celor neolitice, lucrată din lemnărie masivă, lut și trestie, va putea duce la încheieri definitive⁶⁷. Sîntem convinși că abia cînd vom vedea cum se prezintă chirpiciul pereților și al platformei, cum arde acoperișul și pereții, cit timp este necesar transformării locuinței în mormane de chirpici, cum se face arderea și cit timp durează ea, cum rămîn amprente și cărbunii, vom putea ajunge la concluzii certe. Pînă atunci o bună parte din explicații vor continua să rămînă de domeniul ipotezelor.

Este adevărat că o serie de modele miniaturale de lut, reprezentînd locuințe, vin în ajutorul nostru, dar ele nu sînt în măsură să dea răspuns tuturor întrebărilor. De pildă modelul cucutenian la care ne-am mai referit, descoperit recent în raionul Ecaterinoslav din Uniunea Sovietică, are patru piciorușe⁶⁸, parter și etaj, două

⁶⁰ I. Paul, 1967, fig. 10.

⁶¹ *Ibidem*, p. 18.

⁶² Vl. Dumitrescu, 1968, 2, p. 394.

⁶³ I. Paul, 1967, p. 16, nota 22.

⁶⁴ Vl. Dumitrescu, 1968, 2.

⁶⁵ I. T. Dragomir, 1962, p. 393 și urm.

⁶⁶ Vl. Dumitrescu și colaboratori, 1954, p. 182 și urm.; *idem*, 1968, 2, p. 389, 395.

⁶⁷ Vl. Dumitrescu, 1968, 2, p. 395.

⁶⁸ Vezi modele de locuințe cu piciorușe atit la Turdaș (I. Paul, 1967, fig. 6/1—2), cit și la Aldeni; ultima piesă se află la MNA. Noi însă nu considerăm că ele reproduc întocmai locuințele vremii. Modelul din Uniunea Sovietică (la care ne-am mai referit) reprezintă o locuință cu etaj și este cu totul exclus ca o astfel de construcție să fi fost făcută pe piloni. Imensa majoritate a modelelor de locuințe gumelnițene nu au însă piciorușe; vezi și Vl. Dumitrescu, 1965, fig. 3.

intrări (una la parter, alta la etaj) pe una din laturile înguste, o fereastră rotundă la etaj, pe peretele opus intrării, un prag mărginit de stâlpi în față, birne verticale de o parte și de alta sprijinite pe tălpi orizontale, tot la etaj, și nici o gaură în tavanul-podea, care să indice posibilitatea unei comunicații interioare între cele două etaje ale locuinței. Pornind de la această descoperire, cercetătorii sovietici emit ipoteza, cel puțin pentru o parte din locuințele cucuteniene, că și acestea ar fi avut etaj, ipoteză posibilă dar deocamdată insuficient documentată⁶⁹.

Evident aceste modele de locuințe ne ajută la înțelegerea sau conturarea unor concluzii de ordin general, dar numai ele nu vor putea înlătura lacunele care există încă.

Cît privește ordinea dispunerii în teren a locuințelor precucuteniene, sîntem departe de a putea da un răspuns mulțumitor, date fiind cercetările extrem de reduse întreprinse în așezările acestei culturi.

Nici la Traian — Dealul Viei, nici la Tîrpești, singurele așezări mai amplu cercetate, nu se constată o predilecție specială sau o regulă după care să se fi distribuit locuințele. Deși uneori par a se grupa cîte 2—3, totuși nu putem afirma, în stadiul actual al cercetărilor, că nu ne aflăm în fața unei simple întîmplări. Răspunsuri categorice sînt condiționate de rezultate mult mai bogate decît cele obținute pînă în prezent.

În strictă dependență de cercetări mai ample stă și rezolvarea unei alte probleme. După cum am constatat, în faza Precucuteni III apar și locuințe de mici dimensiuni, care ne-ar putea face să ne gîndim la desprinderea familiei pereche din marea familie matrilineară și a separării ei de aceasta. Dar intrucît au fost degajate numai trei locuințe Precucuteni II și deci nu știm dacă nu existau și în faza aceasta locuințe de dimensiuni modeste, iar pe de altă parte cultura Cucuteni în toate fazele ei de evoluție cunoaște locuințe ce depășesc frecvent 80—100 m², problema rămîne deschisă. S-ar putea totuși, în unele cazuri, cînd locuințele deveneau neîncăpătoare, ca noile perechi să-și fi ridicat încăperi separate în preajma locuinței mari.

În rezumat, așa cum am văzut, pe teritoriul României, în afară de marea alveolă de la Tîrpești, care ar putea reprezenta resturile unui bordei, toate locuințele precucuteniene sînt locuințe de suprafață, construite destul de solid din lemnărie și pomesteală de lut și au uneori, încă din prima fază — Precucuteni I — platforme din lut ars de o anumită factură. Dealtfel, situația nu este de natură să surprindă, deoarece în Moldova locuințele de suprafață sînt cunoscute triburilor culturii Criș și destul de probabil și celor ale culturii cu ceramică liniară.

În schimb, platformele propriu-zise, cu substrucție de birne acoperind întreaga suprafață a locuinței, reprezintă probabil un bun al altei culturi preluat de triburile precucuteniene și transmis de ele triburilor culturii Cucuteni.

Rămîn însă greu de precizat originile platformelor de lut ars, care în formele lor clasice sînt sigur documentate deocamdată, în faza Precucuteni III, dar așa cum notam mai sus, în forme mai simple se cunosc încă din faza Precucuteni I.

Este adevărat că la Nezvisko, E. Cerniș a descoperit în două cazuri, în interiorul unor bordeie liniare, mici porțiuni amenajate din birne și lut, ca locuri pentru dormit sau rîșnit⁷⁰, dar pînă în prezent nicăieri în cuprinsul ariei culturii cu cera-

mică liniară nu se cunosc adevărate platforme și deci nu purtătorii culturii cu ceramică liniară au putut transmite triburilor precucuteniene sistemul locuinței de suprafață cu platformă.

Cît privește triburile giuleștene, deși cunoșteau și locuința de suprafață, bordeiul era tipul principal de locuință⁷¹. Din cîte sintem însă informați, la Bogata și Giulești au fost descoperite în gropi menajere, aparținînd fazei Giulești a culturii Boian numeroase bucăți de chirpic cu urme de lemnărie groasă⁷². Autorul săpăturilor consideră că ele provin de la platforme dezafectate intenționat. Problema și implicațiile ei fiind de mare importanță, noi așteptăm totuși descoperirea unei platforme *in situ*, singură în măsură să ne convingă, deoarece bucățile de chirpic puteau proveni și de la porțiunile cu montanți, de la unele construcții interioare și s-ar putea chiar de la un tavan lutuit pe fața dinspre pod. Dacă însă se va face dovada cunoașterii platformei de către triburile giuleștene va fi ușor de explicat prezența acestui sistem de construcție în cultura Precucuteni.

În caz contrar va trebui să ne îndreptăm din nou atenția spre cultura Vinča, ale cărei așezări aveau locuințe cu platformă construite din lemne mari și dintr-un strat de lut gros de aproximativ 20 cm⁷³. Întrucît însă aria occidentală a culturii Precucuteni nu ajunge în nici un caz în contact cu cea orientală a culturii Vinča, iar aspectul Turdaș al acestei ultime culturi nu pare să fi cunoscut locuințe cu platforme, explicarea prezenței platformelor în cultura Precucuteni rămîne destul de dificilă.

Dacă locuințe cu platformă n-ar exista, chiar și în forme simple, încă din faza Precucuteni I, ținînd seama de faptul că în faza Precucuteni II nu avem documentate asemenea locuințe⁷⁴, apariția lor în faza Precucuteni III ar putea fi eventual pusă în legătură cu anumite influențe exercitate de cultura Petrești A, care cunoaște locuința cu platformă și ale cărei începuturi sînt totuși parțial contemporane cu cultura Precucuteni III.

Poate un răspuns mai concludent va fi posibil odată cu o mai bună cunoaștere a situației din așezările Turdaș și Lumea Nouă din Transilvania.

Oricum se poate spune că purtătorii culturii Precucuteni, de-a lungul celor trei faze, și-au construit locuințe solide, din lemn și lut amestecat cu multă pleavă și paie, locuințe adecvate climatului continental care nu putea fi esențial diferit de cel actual.

⁷¹ E. Comșa, 1957, p. 30.

⁷² Informație Eugen Comșa, căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁷³ B. Iovanović — I. Glisic, 1960, p. 113—139, 142; A. Benac, 1961, p. 1—170.

⁷⁴ Vezi nota 26. Faptul că la Florești au fost descoperite în cuprinsul unor locuințe porțiuni limi-

tate, amenajate după sistemul platformelor nu este în măsură să schimbe în mod esențial datele problemei. Deocamdată nu se cunosc locuințe cu platforme în aria fazei Precucuteni II, deși așa cum vedem amenajările parțiale mai sus-menționate, sistemul de construcție al lor era cunoscut.

UNELTE ȘI ARME

DUPĂ cum se știe, uneltele de producție au constituit în toate timpurile motorul mersului ascendent al tuturor societăților.

Raportul unealtă-om în neolitic era într-o totală interdependență, printre altele și datorită stadiului nu prea avansat al uneltelor și gamei destul de limitate a materiei prime care putea fi utilizată pentru confecționarea lor. Piatra și silexul, osul, cornul și lemnul erau singurele materiale pe care omul neolitic le avea la îndemână. Abia în eneolitic va începe folosirea aramei, în primul rînd pentru confecționarea unor mărunte obiecte de podoabă și abia apoi pentru mici unelte (mai ales împungătoare) sau dălțițe și topoare. De altminteri nu arama va fi în măsură, dată fiind duritatea ei extrem de redusă, să înlocuiască piatra și silexul, materii prime a căror utilizare se va continua, evident pe scară redusă, și în plină epocă a metalelor.

Limitele impuse de lipsa de varietate a materiei prime au fost compensate printr-o gamă bogată de tipuri de unelte.

Precizăm de la început că pentru prezentarea uneltelor primei faze a culturii Precucuteni vom folosi rezultatele săpăturilor de la Traian — Dealul Vici, completîndu-le atunci cînd este cazul cu datele obținute prin sondajul de la Ereteghin. Dealtfel uneltele descoperite în ultima stațiune menționată sînt în număr extrem de redus și necaracteristice.

O analiză atentă efectuată de Al. Păunescu asupra uneltelor de silex descoperite la Traian — Dealul Vici, l-a dus la concluzia că majoritatea pieselor din faza Precucuteni I au afinități uimitoare cu uneltele culturii cu ceramică liniară din Moldova¹.

¹ Al. Păunescu, 1970, p. 45.

Uneltele, în majoritate microlitice (fig. 11/1-11) iar în rest de dimensiuni mijlocii sau macrolitice, includ următoarele tipuri: lame retușate cu retușe dispuse oblic, piese componente pentru seceri, lucrute pe mici lame trunchiate, unele având fine retușe de folosire sau lustru; lame fine denticulate; lame cu scobitură retușată; lame trunchiate oblic sau concav și retușate; străpungătoare pe lamă, unele cu retușe abrupte; forme geometrice, trapeze și paralelograme (simetrice și asimetrice); gratoare pe lame sau așchii cu partea activă convexă, dreaptă, oblică, concavă sau duble; lame neretușate; așchii retușate; răzuitoare; nuclee de formă prismatică, piramidală sau neregulată². În afară de tipurile mai sus menționate, s-au mai descoperit: lame retușate mărunț prin desprinderi ventro-dorsale sau dorso-ventrale, unele cu lustru puternic de uzură, făcând parte destul de probabil din unelte combinate; lame simple, neretușate cu marginile puternic știrbite sau lustruite în urma folosirii; lame microlitice retușate abrupt pe una sau pe ambele laturi și care prin forma lor amintesc piese de același tip din gravetian; burene și semilune. Se cer menționate și un gratoar executat pe extremitatea unei proeminențe lamelare a unui nucleu spart, precum și un raclor tăiat prin desprinderi oblice, pe latura lungă a unei așchii³. Amintim de asemenea și câteva microlame de obsidiană.

Silexul din care sînt lucrute uneltele este de culoare neagră și brun-închisă, alteori aproape roșcat, mai rar alb și brun-deschis și în unele cazuri se constată urme de patină⁴. Dealtfel zăcăminte de silex de culoare brun-deschisă, asemănător aceluia folosit de triburile culturilor Boian și Gumelnița nu au fost încă semnalate în regiune și ar fi posibil ca el să fi fost adus din alte zone sau vehiculat înspre Moldova centrală de purtătorii fazei Giulești a culturii Boian. Deoarece unelte lucrute din silex de culoare brună au fost descoperite însă și în Uniunea Sovietică, în R.S.S. Moldovenească și Ucraina nu este exclusă nici existența unor astfel de zăcăminte pe Nistru și, implicit, aducerea lui dinspre nord-est. Pe calea schimburilor intertribale a ajuns în Moldova și obsidiana cenușiu-transparentă, pe care precucutenienii au preluat-o de la înaintașii lor direcți, purtătorii culturii cu ceramică liniară.

În cantitate extrem de mare, constituind am spune una dintre caracteristicile stațiunii Traian — Dealul Viei, sînt uneltele macrolitice cioplite într-o tehnică primitivă, din gresie cenușie silicifiată, rocă ce abundă în Carpații răsăriteni. Din ea s-au lucrat: așchii și lame în marea lor majoritate simple, însoțite de unele exemplare cu latura retușată abrupt, altele cu retușe oblice sau scobituri realizate prin desprinderi dorso-ventrale sau ventro-dorsale. Nucleele rezultate sînt atipice⁵.

Deoarece singura stațiune de tip Precucuteni I amplu cercetată este, așa cum am mai menționat, aceea de la Traian — Dealul Viei, nu putem ști dacă triburile precucuteniene aveau vreo predilecție specială pentru folosirea cu precădere a rocilor silicioase (silicolite), generată și de prezența lor mai masivă în Carpații de est. Totuși nu trebuie neglijat faptul că, la Eresteghin, un nucleu, două răzuitoare și o lamă sînt lucrute din andezit, un topor este de gresie silicifiată și există numai un singur fragment de lamă de silex⁶. În plus în faza a II-a a culturii Precucuteni, atît

² *Ibidem*, p. 168—169, Anexa II/6 A.

³ Identificarea pieselor ne-a fost făcută de colega Maria Bitiri, căreia îi mulțumim și pe această cale.

⁴ H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

⁵ Identificarea tipurilor făcută de M. Bitiri.

⁶ Z. Székely, 1967, p. 76—77, fig. 3. Rezultatele au însă o valoare cu totul ipotetică deoarece la Eresteghin nu a fost cercetată decît o singură locuință.

la Larga Jijia⁷ cât și la Ghigoești—Trudești, se continuă folosirea gresiei pentru confecționarea uneltelor. Credem a nu greși când, pe baza varietății silixului descoperit la Traian — Dealul Viei, cât și pe baza utilizării masive a gresiilor, tragem concluzia pe de o parte a rarității zăcămintelor de silix explorate la acea vreme în regiune și pe de altă parte a greutateii procurării lui. Probabil că triburile precucuteniene ale primei faze, reprezentând în bună parte o populație nouă în regiune, abia începuseră exploatarea silixului de Prut, intens folosit atât în paleolitic cât și ulterior în fazele II și III ale culturii Precucuteni și mai ales de-a lungul dezvoltării culturii Cucuteni.

Așchiile, nucleele, percutoarele și prezența unor bulgări bruți ne îndreptățesc să afirmăm că prelucrarea uneltelor se făcea pe loc, și poate nu de către toți membrii comunității. Nu ar fi exclus, și descoperiri din alte zone ne permit astfel de încheieri⁸, să fi existat în cadrul așezării indivizi care se ocupau în principal cu confecționarea uneltelor de silix. Dealtfel, spre deosebire de triburile neo-eneolitice din Muntenia, cele din Moldova aveau o cantitate infinit mai mică de unelte de silix, compensind această lipsă cu un număr sporit de topoare de piatră.

Topoarele de piatră șlefuită ale fazei Precucuteni I se împart de la bun început în două grupe mari: Una formată din topoare neperforate de diverse forme și dimensiuni, iar cealaltă incluzând topoare-ciocan, cu gaură transversală.

Prima categorie, aceea a topoarelor neperforate, poate fi subdivizată în: a) topoare-calapod sau de tradiție calapod (fig. 12/5; 13/1); b) topoare cu una din fețe puternic bombată, care fără a se putea afirma că sînt adevărate „calapoade” au derivat sigur din acestea; c) topoare masive, de dimensiuni ce variază în jur de 20 cm, de formă trapezoidală sau relativ trapezoidală, cu muchia ușor bombată, tăișul arcuit sau drept, bine ascuțit, ambele fețe mai mult sau mai puțin bombate (fig. 12/13); d) topoare trapezoidale de dimensiuni variabile (mici și mijlocii), uneori cu una din fețe bombată, alteori cu ambele fețe plate, muchia și tăișul rotunjite sau drepte, avînd ca subvariantă tipul (rar dealtfel) care se poate înscrie într-un triunghi isoscel cu vîrfurile retezate (fig. 12/1, 8, 9, 14); 13/14 e) topoare relativ dreptunghiulare, avînd sau nu una din fețe mai bombată, și f) unele topoare mici ce pot fi înglobate în grupa așa-ziselor „herminete” (toporașe mici cu una din fețe plată și cealaltă bombată), deși sînt de dimensiuni ceva mai mari decît acestea, dar în general sînt lucrate ca și ele, din roci mai dure de culoare cenușie (fig. 12/2, 7). Tot din piatră șlefuită sînt lucrate și dălțile dreptunghiulare, plate sau bombate, de dimensiuni mici și mijlocii. În general toate topoarele și dălțile neperforate au fost tăiate din roci de duritate medie, avînd o culoare alb-gălbuie sau alb-cenușie, uneori cu tente roșietice sau brune, și atât șlefuirea cât și ascuțirea și lustruirea lor s-a executat cu deosebită grijă. Foarte rar, și numai la un număr redus de piese, se mai pot vedea urmele rețușelor rezultate din faza inițială de prelucrare. Grijă aceasta specială pentru finisaj va caracteriza dealtfel toate cele trei faze ale culturii Precucuteni. Topoarele din grupele a — c au fost puse în legătură cu descoperiri similare din cuprinsul culturii cu ceramică liniară din chiar stațiunea de la Traian

⁷ A. D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 21.

⁸ Deși s-au descoperit ateliere de prelucrare a uneltelor de silix în diverse culturi și regiuni ocupate

de triburile neo-eneolitice, ne vom rezuma numai la menționarea aceluia descoperit la Căscioarele. Vezi S. Marinescu-Bîlcu, 1965, p. 48 și urm.

— Dealul Fintînilor, arătându-se că alături de microlitism și obsidiană ele constituie sigure moșteniri liniare⁹. În același timp toporașele înglobate în grupa „herminetelor”¹⁰ ar putea fi atribuite aportului cultural al triburilor Boian II, dacă piese destul de asemănătoare nu s-ar găsi și în nivelul liniar de la Traian — Dealul Fintînilor¹¹. Unele dintre topoarele de la Traian — Dealul Viei sînt însă de-a dreptul miniaturale.

Topoarele din a doua categorie, proporțional mult mai reduse numeric, sînt lucrate din roci extrem de dure, de culoare cenușiu-verzuie, cenușie, sau neagră-cenușie neuniformă. Se remarcă printre ele două topoare întregi, primul mai fin și lung poartă semnele unui început de perforare la partea superioară a găurii terminate (fig. 12/6; 13/3), cel de-al doilea este mai masiv și pe una din laturi, în timpul folosirii sărîndu-i o așchie —, porțiunea respectivă a fost din nou ușor șlefuită¹² (fig. 12/12; 13/5). Prima piesă este de o remarcabilă finete și frumusețe și nu are decît urme slabe de uzură, la virful ușor tocit. Tot în această categorie trebuie incluse fragmentele de măciuci perforate, lucrate din aceeași rocă dură și care nu pot fi legate decît de tradiții preluate de la triburile culturii cu ceramică liniară.

Rîșnițele destul de numeroase sînt de regulă ovale și foarte rar dreptunghiulare, de dimensiuni mari și medii, iar ca frecătoare s-au folosit pietre relativ mici (ca să poată fi ținute cu ușurință în mînă), dar dure și uneori cu urme de uzură pe ambele fețe late. S-a mai descoperit la Dealul Viei și o piatră mare plată, bine lustruită, cu o scobitură adîncă, de formă cilindrică, un adevărat mojar pentru sfărîmarea culorilor sau a altor materii¹³. Ar mai fi de amintit cîteva pietre mici și mijlocii perforate, între care una discoidală, plată, a căror utilitate ne scapă deocamdată, poate sînt tot un fel de măciuci, precum și unele fragmente de *polisoare*, necesare finisării, sau poate chiar prelucrării împungătoarelor și uneltelor mici de os. Pentru polisoare se foloseau în general pietre de duritate medie, dar cu granulație mare.

Unelte și minerele de os aparținînd culturii Precucuteni I sînt la rîndul lor destul de numeroase, în timp ce acelea de corn se întîlnesc mai puțin frecvent. Abundă în primul rînd așa-numitele *șlefuitoare* (fig. 12/10) lucrate în general pe metatarsiene și metacarpene de bou și bour și mai rar pe scapulă și tibie de bour. Piese întregi s-au descoperit mai rar, frecvență mare înregistrează piesele fragmentare și, în timp ce șlefuitoarele întregi au unul sau două și cu totul excepțional 3—4 planuri de uzură, cele fragmentare au întotdeauna mai mult de 4—5 fațete de întrebuintare. Atît rolul lor funcțional¹⁴, cît și originea lor¹⁵, au fost amplu discutate, fără a se putea ajunge la încheieri definitive. Studiînd această problemă, A. D. Alexandrescu atrăgea, pe de o parte, atenția asupra faptului că în cele mai numeroase cazuri ele s-au găsit în cuprinsul unor culturi în care vîntoarea și creșterea animalelor mari jucau un rol important, iar pe de altă parte, sublinia că striurile verticale, precum și prezența pe unele piese a unor mici striuri orizontale, paralele,

⁹ H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

¹⁰ J. Déchelette, 1928, p. 513, 515. Prin „herminete” autorul înțelege mici toporașe lungi de 20—30 mm, plate sau sensibil plate pe una din fețe și bombate pe alta.

¹¹ H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ J. Banner, 1930, p. 136; *idem*, 1942, p. 38; J. Neustupný, 1952, p. 172.

¹⁵ J. Neustupný, 1952.

se datorează obiectelor care se șlefuiiau, iar acestea nu puteau fi decât dure¹⁶. Autotarea respinge și ideea folosirii lor la șlefuirea vaselor¹⁷. Fiind întru totul de acord cu aceste puncte de vedere nu putem totuși să nu luăm în considerație și vechiul punct de vedere a lui J. Banner, potrivit căruia „șlefuitoarele“ ar fi fost folosite și pentru ascuțirea uneltelor de os¹⁸. Probabil șlefuirea topoarelor de piatră se făcea tot cu ajutorul acestor piese.

Urmează în ordinea frecvenței o variată gamă de *împungătoare de os* (fig. 11/14-15) de diverse dimensiuni, foarte puține lucrute pe oase circulare, cea mai mare parte tăiate și șlefuite pe metatarsiene de ovicaprine¹⁹. S-au descoperit și o serie de *mînere* de unelte lucrute din oase tubulare, retezate la unul sau la ambele capete și decorate cu trei pînă la cinci linii circulare dispuse în jurul capătului tăiat²⁰. Cele de mici dimensiuni au putut servi ca mînere pentru împungătoare, pumnale de os, sau chiar dălțițe de piatră, pe cînd în cele mari erau poate împlîntate unelte de lemn, piatră sau chiar dălți de os. Dealtfel *dălțile și dălțițele de os*, alături de unele piese care ar fi putut fi utilizate și ca *spatule*, fac și ele parte din inventarul culturii Precucuteni I²¹. Dălțile au diverse dimensiuni, de la 18—20 cm pînă la piese miniaturale, sînt de formă dreptunghiulară sau ușor trapezoidală (fig. 11/13), uneori curbe, alteori plate, în funcție de forma osului din care au fost tăiate și întotdeauna virful convex sau drept este bine șlefuit. Piesele mari au fost lucrute din tibie de cerb, și tibie, metacarp și radius de bou; la piesele mici, oasele nu pot fi identificate din pricina stării lor fragmentare. În mod excepțional ni se semnalează la Dealul Viei o *săgeată de os*²², precum și o serie de *verigi* tot de os²³. *Colții de mistreț* au fost la rîndul lor tăiați, uneori perforați la un capăt și ascuțiți la celălalt, dar de cele mai adeseori foarte fin ascuțiți la un singur capăt. Nu ar fi exclus să fi fost folosiți și la împodobirea cu puncte a ceramicii²⁴.

Unelte de corn de cerb sînt în majoritate în stare fragmentară. Se păstrează totuși unele piese întregi, dintre care amintim două cu ambele capete retezate și cite o gaură mare, ovală, la mijloc (fig. 13/2). Ambele pot fi considerate mai degrabă mînere pentru alte instrumente, deși n-ar fi exclus să fie vorba numai de niște unelte neterminale²⁵. Obiecte similare, dar în stare fragmentară, avînd într-un caz pe una din laturi un decor punctat dispus în două șiruri orizontale, deși nu prea frecvent, se mai întîlnesc totuși în stațiunea de la Dealul Viei. Poate dălților mari li se puneau un astfel de mîner, fiind în modul acesta transformate în săpăligi eficace. Altminteri este destul de surprinzătoare raritatea săpăligii, doar două-trei exemplare certe, la o populație care practica și agricultura. Din coarne mici, perforate, s-au executat mini-săpăligi sau poate dălțițe. Tot din corn au fost lucrute și cele două *harpoane* descoperite în stațiunea mai sus menționată²⁶. Prezența la Traian—Dealul Viei a acestui

¹⁶ A.D. Alexandrescu, 1961, 2, p. 342—343. Exemplare cu mici striuri orizontale, alături de altele mari verticale, au fost descoperite la Traian—Dealul Viei, Tirpești, Ghigoești—Trudești, precum și la Ktepiec (J. Neustupný, 1952, fig. 1/6).

¹⁷ A.D. Alexandrescu, 1961, 2, p. 342—343.

¹⁸ J. Banner, 1930; *idem*, 1942.

¹⁹ Identificarea tuturor oaselor din care au fost lucrute unelte descoperite la Traian—Dealul Viei, Ghigoești—Trudești și Tirpești a fost făcută de

Alexandra Bolomey, căreia îi mulțumim și pe această cale.

²⁰ C. Matasă, 1954, pl. IV/2; H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

²¹ *Ibidem*.

²² H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

²³ C. Matasă, 1954.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

²⁶ C. Matasă, 1954, p. 57, pl. IV/9. Cea de-a doua piesă este încă inedită.

gen de uncață (fig. 12/11) specifică populațiilor situate pe malurile lacurilor și a apelor mari, este cu totul surprinzătoare. Deoarece harpoanele lipsesc deocamdată atât din inventarul culturii cu ceramică liniară cât și din acela al fazei Giulești a culturii Boian, apariția în Moldova, la acest nivel cronologic este greu de explicat. Ținând seama că cea mai apropiată cultură care folosește tipul acesta de uncață este cultura Vința, ea reprezintă singura direcție în care ne putem orienta pentru a explica prezența lor în faza Precucuteni I, deși lipsa harpoanelor din culturile din zonele intermediare pune sub semnul întrebării această posibilitate.

Surprinzătoare este însă lipsa totală a fusaiiolelor și descoperirea unei singure greutate pentru războiul de țesut, la Ereteghin. Poate această lacună se datorează numai întâmplării, dar deocamdată ea trebuie semnalată.

Dealtfel obiectele de lut nu sînt prea abundente. La Dealul Viei s-a descoperit un obiect care seamănă într-o oarecare măsură cu o greutate de la războiul de țesut, dar nefiind perforat nu poate fi interpretat ca atare, iar la Ereteghin ni se semnalează „o uncață de lut, un fragment de lustruitor de vas”²⁷, care în fond nu reprezintă altceva decît talpa unui picior de figurină.

Arama în schimb este complet necunoscută primei faze a culturii Precucuteni.

Pentru a doua fază a culturii dispunem de mai puține date, dar deși reduse ele sînt certe. Vom folosi rezultatele obținute la Larga Jijia (fig. 11/16—19; 14) și Ghigoești—Trudești (fig. 11/20—26; 16/11) cu unele mici completări de la Mindrișca, lăsînd la o parte descoperirile de la Izvoare, deoarece uneltele provenite din această stațiune au fost tratate în bloc și este practic imposibilă separarea acelor aparținînd fazei Precucuteni II de cele ale fazei Precucuteni III și a acestora, la rîndul lor, de utilajul litic cucutenian. Ca singură uncață sigur precucuteniană ne este indicat un „lustruitor” de vase²⁸, în fapt un șlefuitor similar acelor din fazele Precucuteni I-III.

În prezentarea *uneltelor de silex*, vom porni, ca și în cazul fazei Precucuteni I, tot de la analiza făcută de colegul Al. Păunescu, care la Larga Jijia a identificat următoarele tipuri: lame retușate; lame cu scobitură retușată; gratoare pe așchii și lame cu partea activă convexă, oblică, ușor concavă, unghiforme, cu „bot,” și duble; lame neretușate, unele trunchiate; așchii fin retușate; nuclee de formă prismatică, oarecum cilindrică, ovală, neregulată, sau epuizate²⁹. Lipsesc străpungătoare și piesele geometrice, dar se constată și aici o persistență a tehnicii tardenoa-siene, mai ales la prelucrarea gratoarelor, precum și un microlitism accentuat³⁰. Silexul provenea din zăcămintele de la Prut și era de două feluri: negru-cenușiu lucios și vinețiu-alburiu cu pete gălbui³¹. Pe lîngă aceste unelte de silex au apărut și cîteva exemplare din gresie glauconitică silicifiată provenită din Carpații răsăriteni³². La Mindrișca s-au descoperit puține piese de mărime mijlocie, dar tipurile nu diferă de acelea de la Larga³³.

Deși în număr destul de limitat, uneltele de silex de la Ghigoești — Trudești, clasificate de colega Maria Bitiri, au o deosebită importanță și ne vom opri puțin

²⁷ Z. Székely, 1967, p. 77, fig. 4/6.

²⁸ R. Vulpe, 1957, p. 110, fig. 261/1.

²⁹ A. Păunescu, 1970, p. 169, Anexa II/6 B.

³⁰ *Ibidem*, p. 46.

³¹ A.D. Alexandrescu, 1961. 1, p. 21.

³² *Ibidem*.

³³ Al. Păunescu, 1970, Anexa II/6 C.

și asupra lor, deoarece prezintă în plus interesul ineditului. Au fost descoperite aici : gratoare pe așchii scurte și groase cu partea activă convexă sau dreaptă ; gratoare pe lame scurte dar late, cu laturile retușate și partea activă convexă, dreaptă sau oblică : gratoare duble ; lame denticulate mărunț ; lame simple cu laturile uzate puternic sau retușate fin ; nuclee piramidale și prismatice ; o așchie macrolitică cu marginile retușate oblic prin desprinderi largi, cu o latură transformată în racluar, realizat prin desprinderi alterne (fig. 16/11) ; un nucleu epuizat transformat într-unealtă de tip daltă, tot prin desprinderi alterne ; și așchii. În afara silexului de Prut s-a mai folosit pentru confecționarea uneltelor, un silex de culoare alb-lăptoasă cu pete și un altul brun-deschis. Ultimele categorii în număr mult mai mic. Deși microlitismul se mai păstrează, el este mai puțin accentuat decât la Larga Jijia, devenind mai degrabă o tradiție microlitizantă.

În schimb se continuă utilizarea gresiei. Pe lângă așchii și lame simple, s-au descoperit la Ghigoești—Trudești, lame retușate mărunț pe ambele laturi prin desprinderi ventro-dorsale ; un gratoar cu partea activă ușor convexă, realizat pe olamă cu laturile simple și nuclee prismatice.

Cu tot numărul lor redus, uneltele de silex de la Ghigoești se dovedesc a fi de o mai mare varietate în raport cu acelea descoperite la Larga Jijia.

Remarca își păstrează valabilitatea și în cazul uneltelor de piatră șlefuită.

În timp ce la Larga Jijia întilnim două tipuri de *topoare trapezoidale* (fig. 15/1, 3—4,10 ; 16/1-2,8), unul cu muchia groasă, opusă tăișului ; altul cu ea subțire și rotunjită, înglobate de noi tipului *d* din Precucuteni I, alături de care apar dălțițele înguste, una amintind tipul *calapod*³⁴, la Ghigoești—Trudești (fig. 16/3,7,9,10), s-au descoperit în plus tipurile *e* și *f* ale fazei Precucuteni I, adică topoare relativ dreptunghiulare, precum și din acelea care amintesc tipul „herminetelor” (fig. 16/7). Totodată se continuă folosirea toporului perforat, a unor topoare puternic bombate, asemănătoare calapodului, dar cu muchii pronunțate și a dălților fine cu una din laturi bombată. Unele piese se află într-un stadiu inițial de prelucrare, altele prezintă deteriorări datorate folosirii în procesul muncii și, în sfârșit, o serie sint fragmentare sau complet scoase din uz. Trebuie remarcată o piesă cu vârful și muchia rotunjite și puternic ciocănite. Partea centrală șlefuită ne îndreptățește să o socotim mai degrabă un topor-ciocan dublu, decât o unealtă în curs de prelucrare. Un exemplar asemănător se cunoaște și la Larga Jijia³⁵. La Ghigoești s-au mai descoperit : o piatră mare cu cioplitori dar nu putem preciza dimensiunile pe care le-ar fi putut avea în stare finită ; câteva pietre cu una din muchiile înguste șlefuite. Ultimele au folosit sigur la frecat, dar ce anume este mai greu de precizat. Topoarele au fost lucrate fie din marne alb-gălbui, fie din roci de duritate medie de culoare cenușie. Pentru topoarașul care aminteste tipul „herminetă” s-a folosit o rocă foarte dură, de culoare verzuie, iar pentru *topoarele perforate*, ca și în cadrul fazei Precucuteni I, s-a făcut apel la aceleași roci dure de culoare cenușie. Dată fiind cantitatea mare de muncă necesară obținerii unei astfel de piese era normal să se aleagă pietre cât mai rezistente posibil. Deși unele dintre exemplarele descoperite la Ghigoești fac dovada unei atente prelucrări și finisări, totuși în totalitatea lor uneltele de piatră ale acestei stațiuni nu pot rivaliza cu acelea ale fazei Precucuteni I.

³⁴ A.D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 24, pl. 11.

³⁵ *Ibidem*, pl. 11/3.

Rîșnițele au în general forma ovală binecunoscută și mai rar dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, iar dimensiunile oscilează între mediu și mare. În schimb s-au descoperit destul de puține *frecătoare* și deocamdată nici un *polisor*, cu toate că în faza Precucuteni I, fără a fi abundente, ele sînt totuși prezente.

În cadrul *utilajului de os*, primul loc este ocupat de „șlefuitoarele“ (fig. 15/8; 17/3,4,6-9) caracteristice și primei faze. Deosebit de abundente, cea mai mare parte în stare fragmentară, ele ne pun în fața unor probleme destul de greu de elucidat deocamdată. Știm cu precizie că ele apar pe teritoriul României în același timp cu acelea din Boemia și Moravia, la nivelul perioadei de tranziție de la „Danubian I la Danubian II“ — ceramica *pointillée* — ³⁶. Subliniem din nou că n-au putut fi folosite la lustruirea ceramicii³⁷, deoarece striurile de uzură sînt dispuse vertical și deci într-o poziție în care osul nici într-un caz nu putea fi manevrat pe vas, iar pe de altă parte majoritatea pieselor au și planuri mici de folosire, care indică utilizarea lor pe porțiuni foarte limitate, excluzînd *de facto* plimbarea lor pe suprafața curbă a unui vas. Pe de altă parte nu trebuie trecut cu vederea un fapt deosebit de semnificativ: în coplesitoarea ei majoritate, ceramica precucuteniană este decorată cu caneluri pentru lustruirea cărora nu se puteau folosi sub nici un motiv oase masive de bou. Aceleași striuri puternice nu ne permit să acceptăm nici ideea utilizării lor la prelucrarea unor obiecte din materii organice moi, cum ar fi de pildă lemnul³⁸.

Alături de „șlefuitoare“ s-au descoperit *dălțițe* și *împungătoare de os* (fig. 17/2), mult mai puține și de dimensiuni mai reduse decît în faza Precucuteni I; unul din împungătoare este lucrat pe un metatars de bou. În schimb găsim fragmente de *să-păliși* (?) din corn de cerb, perforate, precum și tot felul de coarne tăiate și cu urme de uzură sau șlefuire la vîrf. La Larga Jijia a fost descoperită și baza-rozetă a unui corn de cerb, frumos tăiată, dar neperforată. Dacă ar fi avut gaură ne-am fi putut gîndi la o fusaiolă. Rolul funcțional al ultimelor obiecte nu poate fi deocamdată precizat. La Ghigoești un fragment de coastă a fost transformat, prin ascuțirea și șlefuirea unuia dintre capete, într-o foarte fină *dălțiță*. Pentru prima dată în faza Precucuteni II apare și *pumnalul de os*, lung de 18-20 cm, bine ascuțit și îngrijit șlefuit, documentat în așezarea de la Mindrișca³⁹ (fig. 15/5-6). Foarte recent în așezarea de la Ghigoești—Trudești s-a descoperit un număr impresionant de *astragale* de bou (în majoritate) și cerb, în diverse stadii de utilizare (fig. 17/1,5). Cele mai multe au fost folosite numai pe una din fețele late, șlefuirea nu s-a făcut intenționat, ele servind la lustruit ceva dur și, cu excepția a două-trei piese, toate se află într-un stadiu incipient de uzură. Probabil cu ajutorul lor s-au lustruit uneltele de piatră șlefuită. În tot cazul s-a lucrat cu ele pe suprafețe plane, nici una neavînd nici cea mai vagă urmă de curbură.

Se continuă și în faza Precucuteni II tăierea și lustruirea *colților de mistreț*, precum și transformarea lor în străpungătoare. Nu s-a găsit pînă în prezent nici unul perforat și deci nu putem afirma, ca în cazul unora dintre piesele primei faze, că ar fi fost folosiți și ca pandantive.

³⁶ J. Neustupný, 1952, p. 172.

³⁷ S.A. Semenov, 1957, p. 217, și R. Vulpe, 1957, cred că șlefuitoarele se întrebuntau la netezirea și lustruirea ceramicii.

³⁸ J. Neustupný, 1952. Toate aceste puncte

de vedere sînt discutate și respinse și de A.D. Alexandrescu, 1961, 2.

³⁹ Mulțumim colegilor Gh. Bichir și Eugenia Antonescu care ne-au permis accesul la materialul, în mare parte inedit, de la Mindrișca.

La Ghigoești-Trudești a apărut și o singură *fusaiolă bitronconică din lut ars*; putem să ne așteptăm deci la înmulțirea descoperirilor de astfel de obiecte, dacă nu cumva ele au fost lucrate din lemn și deci nu s-au putut conserva.

Trecînd la ultima și cea mai înfloritoare fază a culturii care ne reține atenția — faza Precucuteni III — ne vom opri cu precădere asupra descoperirilor de la Traian, Andrieșeni și Tîrpești. Din motive pe care le-am menționat și la secvența consacrată uneltelor fazei Precucuteni II, ne aflăm în imposibilitate de a lua în considerație utilajul litic sau de os de la Izvoare.

Datorită materialului redus avut la dispoziție, analiza *uneltelor de silex* din faza Precucuteni III, făcută de Al. Păunescu, s-a limitat numai la piesele descoperite la Andrieșeni. Sînt deci menționate: lame retușate și neretușate; o piesă pentru secere lustruită pe două laturi; o lamă fin denticulată; o alta cu partea activă convexă; gratoare pe așchii; așchii retușate și nuclee de formă piramidală, prismatică sau neregulată. Puține unelte sînt microlitice, majoritatea fiind de dimensiuni mijlocii sau macrolitice.

La acestea vin să se adauge descoperirile făcute în cuprinsul locuințelor și al depunerilor precucuteniene de la Tîrpești (fig.18/1-19). Aici sînt prezente⁴⁰: lame simple, multe avînd știrbituri mărunte de uzură; lame cu laturile parțial retușate prin desprinderi fine; o lamă fragmentară cu laturile retușate abrupt; lame cu ambele laturi mărunte denticulate; gratoare pe lame scurte și groase cu ambele laturiretușate, avînd partea activă ușor convexă sau dreaptă și abruptă; gratoare făcute de asemenea pe lame groase dar cu laturile simple și partea activă înaltă, ușor convexă sau dreaptă; gratoare pe lame subțiri, cu laturile retușate mărunte, unele cu ușoare scobituri sau denticulări fine; gratoare pe lame simple cu știrbituri de uzură pe ambele laturi, toate cu partea activă ușor convexă, dreaptă, oblică sau semi-abruptă; gratoare pe așchii scurte și late, unele cu una din laturi retușate, altele cu laturile simple și știrbituri de uzură, cu partea activă dreaptă, oblică sau semi-abruptă; gratoare circulare; un racleor pe o așchie lată și scurtă, partea activă oblică și laturile parțial retușate; trei gratoare duble pe așchii lamelare scurte, cu părțile active semi-abrupte, drepte sau oblice, dintre care unul microlitic cu ambele laturi retușate, altul cu una din laturi retușată și cealaltă cu cortex natural și cel de al treilea cu laturile simple; gratoare dublu pe o lamă lată, de asemenea cu laturile simple; o lamă îngustă cu laturile retușate mărunte și virful trunchiat oblic, în așa fel încît se realizează pe el un mic gratoare; lamă retușată mărunte pe ambele laturi și abrupt la virf, ar fi putut fi folosită și ca buren; două piese tip dălțiță realizate pe nuclee epuizate, cu partea activă obținută prin desprinderi alterne; un virf de săgeată microlitic (fig.25/6) cu baza arcuită, ușor concavă, cioplit bifacial prin desprinderi de suprafață. Nucleele sînt de tip prismatic și piramidal, cîteva chiar microlitice. Se întîlnesc și percutoare precum și percutoare-nuclee, care păstrează pe cele două suprafețe de lovire știrbiturile de folosire ca percutor. Silexul folosit este în general cel de Prut, de culoare neagră-cenușie, rar apare și un silex brun și cu totul accidental unul alb-cenușiu. În nivelul precucutenian de la Traian—Dealul Fintinilor (fig. 25/7,11) unelte sînt lucrate din

⁴⁰ Clasificarea pieselor a fost făcută de Marla Bitiri.

același silex de Prut⁴¹, în timp ce la Andrieșeni se folosește, alături de silexul negru-cenușiu de Prut, un altul de culoare vinăt-alburie⁴².

Din gresie glauconitică de culoare cenușie și cu granulație mare s-au tăiat: lame cu laturile simple, câteva retușate mărunț pe una sau ambele laturi; lamă așchială groasă, cu una din laturi retușată semi-abrupt prin desprinderi largi; un singur gratoar pe lamă cu laturile parțial retușate mărunț și partea activă convexă și nucleu.

Trecînd la uneltele de piatră șlefuită semnalăm în primul rînd *topoarele perforate* (fig. 19/2,7; 22/2,5,6,8), din păcate toate în stare fragmentară. Deși puține la număr, noi le considerăm ca fiind cele mai importante în ordinea randamentului și a eficienței lor. Sînt lucrute din roci foarte dure de culoare cenușie, cenușiu-verzuie, neagră cenușie, într-un caz chiar alb-gălbui, au muchia dreaptă, mai rar rotunjită, tăișul convex, bine ascuțit, este în unele cazuri complet tocit de urma folosirii îndelungate (fig. 19/7). Tot aici trebuie amintite: două fragmente de toporașe perforate, avînd o formă relativ triunghiulară și fiind lucrute din roci mai puțin dure, unul spart chiar înainte de a se fi terminat găurirea lui; un fragment de toporaș plat, de asemenea perforat, lucrat dintr-o marnă moale, cretoasă; o piatră triunghiulară cu muchiile șlefuite, avînd aproape de baza triunghiului un început de perforare (fig. 19/8; 22/1); precum și o piatră în formă de bilă, la care deși a început operația de perforare, ea a fost abandonată probabil din pricina greutății lucrului. Dacă ar fi fost terminată, am fi avut documentată pentru prima oară măciuca și în faza Precucuteni III. De asemenea din roci dure, sau de duritate medie, s-au realizat și *topoare-ciocan* cu gura și muchia late, bombate și cu puternice urme de ciocănire.

Copleșitoarea majoritate a uneltelor de piatră o constituie însă *topoarele neperforate* (fig. 18/20—23; 19/1,3-6,9; 20; 21; 22/3-4, 9-12). Ele includ următoarele tipuri: topoare trapezoidale, sau relativ trapezoidale, fie plate, fie cu una sau cu ambele laturi bombate, au diverse dimensiuni, tăișul arcuit, drept sau oblic, muchia bombată, dreaptă sau trunchiată; ca variantă a lor notăm topoarele cu siluetă zveltă, cu una sau ambele laturi bombate, tăișul arcuit, muchia ușor rotunjită; topoare ce se înscriu într-un triunghi isoscel cu vîrfurile retezate, avînd tăișul ușor convex; topoare masive, cu ambele laturi puternic curbate, tăișul convex bine ascuțit, sînt fie trapezoidale, fie relativ dreptunghiulare (cu bune analogii numai la Traian — Dealul Vei), au ca variantă un *topor-dălțiță* de formă zveltă, cu vîrf convex și muchie rotunjită; topoare-dălțiță înalte, trapezoidale sau dreptunghiulare, plate sau bombate, bi și plan convexe, au partea activă fie dreaptă, fie ușor curbată, muchia dreaptă, ușor rotunjită, sau trunchiată abrupt; se păstrează tradiția „herminetelor“ (fig. 18/20) care au însă în noua variantă o secțiune ușor plan-convexă, muchia de regulă dreaptă, ușor oblică sau curbă, tăișul arcuit și foarte bine ascuțit; se întîlnesc și exemplare mari care au aceeași formă și aceeași secțiune ușor plan-convexă, incluzînd unele exemplare lungi care amintesc prin profilul lor toporul calapod într-o formă mult aplatizată și lățită; topoare relativ dreptunghiulare dar cu vîrfurile curbate și muchia dreaptă sau trunchiată; topoare mici sau chiar miniaturale, copiind formele topoarelor mari și mijlocii, trapezoidale, dreptunghiulare sau chiar triunghiulare, folosite probabil la

⁴¹ II. Dumitrescu, 1961, p. 97, fig. 6/6.

⁴² A. Florescu, 1959, 1, p. 331.

prelucrarea unor obiecte de mare finețe; *dălțițe înalte*, relativ dreptunghiulare, cu una din fețe mult bombată, amintind toate prin forma lor toporul-calapod, sau păstrind chiar tradiția acestuia. Precizăm totuși că nu este în nici un caz vorba de adevăratul topor-calapod, la această vreme demult dispărut. Foarte multe dintre piesele descoperite erau în stare fragmentară, altele într-o fază incipientă de prelucrare, cioplite pe una sau mai multe fețe, iar o întreagă serie deteriorate de pe urma unei îndelungate folosiri se aflau în curs de reparare. Numeroase sînt piesele la care virful a fost din nou cioplit prin mari rețușe alterne, fără să se mai ajungă, din diverse motive, la finisare.

Topoarele au fost lucrate în general din roci de duritate medie de culoare cenușie, alb-cenușie sau alb-gălbuie și mai rar din roci foarte dure de nuanță neagră-cenușie sau cenușiu-verzuie. Rocile moi, marnele, au fost mai rar folosite de precucutenieni la confecționarea uneltelor. Unele piese au suferit de pe urma incendiilor accidentale din așezare și sînt fie calcinate fie numai înroșite de foc. Întregul utilaj litic era lucrat pe loc așa cum o dovedesc deșeurile de prelucrare ca și piesele neterminate. Tehnica este cea veche, binecunoscută. Se cioplea mai întii forma generală, și tăișul ca mai apoi să se finiseze prin șlefuire și lustruire, cu deosebită grijă, întreaga suprafață a uneltei, chiar și porțiunea care se prindea în minierul de lemn sau corn.

Am folosit în descrierea uneltelor de piatră din faza Precucuteni III pe acelea descoperite la Tîrpești, ele constituind deocamdată cea mai bogată colecție de acest gen de care dispunem. Puținele unelte semnalate la Traian — Dealul Fîntînilor⁴³, Andrieșeni⁴⁴, Costișa⁴⁵ nu diferă prin nimic de acelea prezentate de noi. În toate aceste stațiuni au fost descoperite mai ales topoare plate, iar la Andrieșeni și un fragment de topor perforat⁴⁶.

Se mai cere făcută o precizare: la Tîrpești este adevărat că există și cîteva elemente de tip Precucuteni II, dar întrucît locuirea începe cu foarte puțin înainte de sfîrșitul fazei Precucuteni II, durînd fără întrerupere de-a lungul întregii faze Precucuteni III, fază în care așezarea ajunge la adevărata ei înflorire, considerăm a nu fi deloc greșită tratarea unitară a materialelor precucuteniene descoperite în această stațiune, cu atît mai mult cu cît pe de o parte toate locuințele de suprafață datează exclusiv din faza finală a culturii, iar pe de altă parte uneltele sînt perfect identice în întreg stratul precucutenian, luat în ansamblul lui.

Tot inventarului litic i se încorporează *rîșnițele*, *frecătoarele* și *percutoarele*, care nu diferă prin nimic de acelea ale fazelor precedente. Au mai fost de asemenea descoperite mici *polisoare* (fig. 22/7) pentru șlefuirea uneltelor de os, alegîndu-se pentru ele pietre cu o granulație foarte mare și, de asemenea, cîteva pietre fragmentare, plate și găurite, similare oarecum acelor de la Traian — Dealul Viei. Ca și în cazul acelor este dificil să le precizăm rolul funcțional; așa cum notam, la locul potrivit, ar fi putut fi un fel de măciuci.

Uneltele de os ocupă și în faza Precucuteni III un loc destul de important. La Tîrpești se păstrează din Precucuteni II, folosindu-se în continuare, renumitul *șlefu-*

⁴³ II. Dumitrescu, 1961, p. 97, fig. 6/1-3,6; II. și VI. Dumitrescu, 1959, p. 161, fig. 5/1-2.

⁴⁴ A. Florescu, 1959, 1, p. 331; *idem*, 1959, 2, p. 121, fig. 3/2.

⁴⁵ Al. Vulpe și M. Zamoșteanu, 1962, p. 311.

⁴⁶ A. Florescu, 1959, 2, fig. 3/2.

ilor (fig. 24/5,11—13) pe metacarpiene și metatarsiene de bou și bour, pe tibie și radius de bou, precum și pe diverse femure. Nu mai revenim asupra problemelor ridicate de această categorie de obiecte, deoarece ele au fost schițate cu ocazia tratării uneltilor de os ale fazelor Precucuteni I și II. În faza Precucuteni III se întâlnesc de asemenea *astragale* șlefuite (fig. 24/7,8,10), de bou, dar spre deosebire de cele descoperite la Ghigoești — Trudești, acelea de la Tirpești au un grad mult mai avansat de uzură, unele fiind folosite chiar pe ambele fețe lungi, dar ca și în faza Precucuteni II se găsesse în diverse stadii mai mult sau mai puțin avansate de întrebuințare. Unele au suferit și de pe urma incendiilor care au distrus locuințele. Am văzut că rolul lor funcțional este cam dificil de stabilit. Ar fi putut fi folosite, dată fiind suprafața perfect dreaptă a planurilor șlefuite, în afară de lustruire pentru topoarele de piatră, așa cum am amintit, și la umblatul pe gheață. Această ultimă ipoteză ridică însă o obiecție esențială; ele nefiind în nici un fel perforate, era exclusă orice posibilitate de prindere pe încălțăminte. În plus, la Tirpești s-a descoperit și un fragment de *patină*, lucrată pe un humerus de animal mic, care demonstrează clar cunoașterea și folosirea patinelor de os încă de la nivelul culturii Precucuteni III (fig. 24/4). De o mare varietate și bogăție sînt *împungătoarele* (fig. 23/2-6, 8-9, 11-12; 25/12) lucrate din metacarpiene, metatarsiene, tibii și cubitus de ovi-caprine, radius de carnivor și cubitus de vulpe, cu grija caracteristică precucutenienilor. Se remarcă printre ele în mod special o piesă care depășește 11 cm lungime, este îngrijit șlefuită în întregime, iar la partea superioară are trei creștături, două pe o latură, una pe cealaltă, care serveau la legare și deci la atîrnarea ei (fig. 25/12). Un exemplar similar s-a descoperit la Traian—Dealul Viei. Pe tot felul de oase, printre care cubitus și metatars de bou, mai ușor sau mai greu adaptabile unui astfel de scop, au fost tăiate și șlefuite *dălțițe* de dimensiuni mici și mijlocii, cu partea activă dreaptă sau ușor curbată (fig. 23/16-17; 24/2,3,9; 25/14). De cele mai multe ori, adică atunci cînd nu erau lucrate dintr-un os care păstrează parțial articulația masivă, se prindeau sigur în minere de corn sau lemn. Printre aceste piese se remarcă: o dălțiță aproape miniaturală, de formă trapezoidală, foarte îngrijit șlefuită, cu vârful oblic și muchia dreaptă (fig. 23/17) și în *împungător-dălțiță* cu vârful triunghiular, bine ascuțit, prins singur într-un miner și putînd fi folosit și ca vîrf de săgeată (fig. 23/13). În grupa *pumnalelor de os* care continuă tradiția acelora din faza Precucuteni II, descoperite la Mîndrișca, trebuie să includem cinci piese de o rară frumusețe, variînd între 15,5 — 22 cm lungime, lucrate pe metatarsiene și metacarpiene de cerb, extrem de bine șlefuite (fig. 24/1,6; 25/15). La nici una dintre ele nu constatăm urmele vreunui eventual miner, șlefuirea s-a făcut pe întreaga suprafață și erau sigur folosite fără nici un fel de accesorii. *Colții de mistreț* au fost la rîndul lor transformați în împungătoare mărunte, pandantive lunguiețe, perforate la partea superioară și ascuțite la vîrf (fig. 25/9). Tot la Tirpești, în cuprinsul unei locuințe precucuteniene s-a făcut o descoperire de o reală importanță. Este vorba de o unealtă de os plată, foarte subțire, cu o muchie arcuită și crestată mărunț, folosită la decorarea ceramicii, prin imprimare (fig. 23/7; 25/1). Această unealtă dovedește clar că ornamentarea ceramicii precucuteniene nu se executa cu pieptenele sau roțița, așa cum s-a afirmat în repetate rînduri.

Cornul de cerb a constituit o altă sursă de materie primă. La Traian—Dealul Finținilor a fost descoperită o unealtă fragmentară perforată⁴⁷, fără a se putea preciza

dacă era sau nu săpăligă, deoarece avea vârful rupt (fig. 25/13), iar la Tîrpești un fragment dintr-o unealtă similară, precum și un fragment dintr-un corn marc retezat și șlefuit la unul din capete. În rest, tot la Tîrpești s-au mai găsit tot felul de coarne de cerb retezate sau cu urme de uzură — printre ele și un vîrf de corn cu gaură transversală. Probabil majoritatea coarnelor tăiate foloseau ca mînere uneltelor de silex, piatră și os. O astfel de unealtă compusă, recent descoperită la Căscioarele⁴⁸, stă mărturie în acest sens.

În faza Precucuteni III se folosește pentru prima oară arama, atît pentru confecționarea podoabelor, cît și a unor unelte simple. La Izvoare I (nu se precizează dacă în I 1 sau I 2, probabil totuși în nivelul I 2) s-au descoperit: un fragment de lamă îngustă, un fragment de pandantiv din lamă subțire și un ac prismatic cu vârful îndoit⁴⁹, iar la Traian — Dealul Fîntînilor, în nivelul precucutenian, pe lingă un obiect de podoabă s-a mai semnalat: un fragment inform de aramă⁵⁰, precum și trei sule, una cu secțiunea rotundă, alta cu secțiunea pătrată, iar cea de-a treia rombică (fig. 25/16-18); toate trei ascuțite la ambele capete⁵¹. Cîteva obiecte de aramă au fost descoperite și la Tîrpești în cadrul depunerilor precucuteniene. Alături de *bucăți de sîrmă*, *vîrfuri* sau *fragmente de ace* și unele fragmente atipice notăm: un *cîrlig de undiță*, subțire, fin lucrat, păstrat în stare destul de bună, urechiușa de prindere a firului a fost obținută prin îndoirea capătului și lipirea de partea superioară a cîrligului (fig. 25/3); un fragment care ar putea proveni tot de la un cîrlig deformat și, în sfîrșit, o verigă cu capetele subțiate (fig. 25/2).

Din lut, sau mai precis din fragmente ceramice tăiate oarecum circular, se realizau prin perforare, mici fusaiole. Greutăți pentru războiul de țesut nu au fost descoperite pînă în prezent.

La capătul acestei prezentări ni se par necesare cîteva precizuni de ordin general.

Caracteristice pentru faza Precucuteni I sînt pe de o parte uneltele microlitice de silex, cu multe forme geometrice, lucrate în tehnică de tradiție tardenoasiană și gravetiană și preluate de precucutenieni de la purtătorii culturii cu ceramică liniară⁵²;

⁴⁸ Un topor de silex prins într-un corn de cerb (care la rîndul lui fusese pus într-o coadă de lemn sau tot de corn) a fost descoperit în așezarea gumelnițeană de la Căscioarele, în cursul săpăturilor conduse de Vladimir Dumitrescu.

⁴⁹ R. Vulpe, 1957, p. 111, fig. 72/3; 85/5-6.

⁵⁰ H. Dumitrescu, 1953, p. 59.

⁵¹ H. și V. Dumitrescu, 1959, p. 161, fig. 5/9-11.

⁵² Al. Păunescu, 1970, p. 41; Anexa 2 C, Glăvăneștii Vechi, p. 155-156; și Anexa 2 D, Traian — Dealul Fîntînilor, p. 156-157, indică tipurile de unelte de silex descoperite pînă în prezent în cuprinsul culturii cu ceramică liniară. După autorul mai sus citat aceste tipuri sînt: lame retușate cu rețușe dispuse oblic; piese componente pentru seceră pe

lame trunchiate, cu o porțiune lustruită; lame denticulate fin; lame cu scobitură retușată; lame cu trunchiere (oblică, dreaptă, ușor concavă) retușată; străpungătoare pe lame cu vârful obținut prin rețușe abrupte sau semiabrupte; forme geometrice-trapeze, piese trapeziforme și paralelogramice; micro-grătoare pe așchii și lame, cele mai multe cu partea activă convexă; așchii și lame rețușate sau nu; nuclee de formă prismatică, piramidală, fusiformă (asemănătoare tipului de nucleu tardenoasian), neregulată, epuizată. Toate aceste tipuri de unelte le întîlnim și în faza Precucuteni I, la Traian — Dealul Viei, unele dintre ele prelungindu-și existența, în forme puțin sau deloc modificate și în faza Precucuteni II (Larga Jilja și Ghigocești—Trudești).

pe de altă parte uneltele macrolitice, tăiate din gresie într-o tehnică primitivă despre care nu putem deocamdată ști cum și de unde a putut fi preluată. Obsidiana la rîndul ei a fost transmisă triburilor fazei Precucuteni I, de asemenea, de către triburile culturii cu ceramică liniară.

Tot de la purtătorii culturii cu ceramică liniară primii precucutenieni au moștenit toporul-calapod, pe cel trapezoidal de mari dimensiuni, precum și măciuca și chiar toporul perforat⁵³. În fazele următoare ale culturii dispar tehnicile de prelucrare a silexului, de tradiție epipaleolitică, dispar formele geometrice, iar microlitismul este mai rar în faza Precucuteni II și cu totul accidental în Precucuteni III. Dar deși tehnica primitivă de tăiere a gresiei nu mai este uzitată în fazele Precucuteni II și III, totuși în aceste faze se continuă prelucrarea și folosirea pe scară largă a uneltelor și deșeurilor de gresie glauconitică. Faza a II-a a culturii mai păstrează tradiția toporului-calapod, care în faza Precucuteni III se mai poate cu greu identifica în forma dălțițelor zvelte cu una din fețe mai bombată (fig. 19/3,5; 20/13; 21/5). În același timp nu se mai folosește toporul trapezoidal de mari dimensiuni, binecunoscut culturii liniar-ceramică și fazei Precucuteni I, dar se continuă confecționarea topoarelor perforate, lucrate din roci dure. În schimb toporul trapezoidal de dimensiuni medii și mici, plat, bi- sau plan-convex este înlocuit de-a lungul tuturor fazelor culturii Precucuteni. Și tot ca o caracteristică a întregii culturi trebuie menționată grija deosebită manifestată pentru prelucrarea topoarelor, mai ales a aceloră făcute din roci dure.

Abundente în fazele Precucuteni I-II, șlefuitoarele de os se reduc numeric în faza Precucuteni III, ca să dispară aproape complet în Cucuteni A. Cele mai recente piese neolitice de acest gen, din aria marelui complex cultural Ariușd-Cucuteni-Tripolie și a culturilor imediat învecinate, sînt acelea descoperite la Luka-Vrublevka-ia⁵⁴ și Aldeni⁵⁵.

Nu se mai folosesc de asemenea în fazele II și III harpoanele de corn și dălțile mari de os, dar apar în schimb în aceste faze piese de tip dălțiță, lucrate pe nucleu epuizate de silex și punnale mari de os.

Se remarcă pentru toate trei fazele raritatea săgeților, am putea spune aproape absența lor și nu ar fi exclus ca așchiile mici de silex și unele virfuri de împungătoare de os să fi fost folosite și în acest scop. Semnalăm de asemenea prezența pieselor componente pentru seceri numai în Precucuteni I și III.

Ceea ce surprinde este și lipsa deocamdată în cadrul fazei I și raritatea în fazele Precucuteni II și III a fusaiolelor și absența totală, pe tot parcursul dezvoltării culturii, a greutăților de la războiul de țesut. Dar această absență se poate datora și cercetărilor extrem de limitate întreprinse pînă în prezent în așezări de tip Precucuteni sau poate faptului, semnalat și mai sus, că erau confecționate din lemn. De altfel cercetările viitoare vor fi în măsură să modifice, schimbînd parțial tabloul uneltelor precucuteniene schițat mai sus.

⁵³ Eug. Comșa ne informează că triburile fazei Giulești n-au cunoscut toporul perforat, care în Muntenia se întâlnește abia începînd cu faza Vidra și atunci lucrat din tuf vulcanic. Purtătorii culturii ceramicii liniare, așa cum am arătat cunoșteau sistemul perforării, foloseau destul de frecvent măciucile perforate, iar în arile lor originale s-au descoperit tot felul de topoare perforate (chiar și topoare-calapod găurite). Vezi A. Stocký, 1929, pl. XV/19; LXIV. N-ar fi exclus ca ele să apară și în cuprinsul așezării

liniare din România, dar independent de această apariție, lipsa lor totală din inventarul primelor două faze ale culturii Boian ne îndreptățește să le considerăm moșteniri liniare transmise triburilor Precucuteni I împreună cu o serie de alte bunuri materiale de către triburile ceramicii liniare.

⁵⁴ S.N. Bibikov, 1953, p. 27-28.

⁵⁵ A.D. Alexandrescu, 1961, 2, p. 343, nota 3. Șlefuitoarele se mențin însă pînă în cultura Trichter-becher; *ibidem*.

Majoritatea pieselor de silex și piatră erau puse în cozi de lemn, os sau corn și n-ar fi exclus ca și o parte din cele de os să fi avut la rîndul lor un mîncr. Unele unelte, pe lîngă pumnale și arcuiri, au putut fi folosite deopotrivă ca arme ofensive și defensive.

Cu excepția apariției aramei și a perfecționării prelucrării silexului, nu se face simțită în tot cuprînsul culturii Precucuteni, o evoluție esențială în cadrul utilajului litic sau de os. Rămînc în esență neschimbată atît materia primă cît și tehnica de lucru. Poate să se fi schimbat raportul numeric între anumite categorii de unelte sau materii prime, folosite, dar acest fapt nu prezintă vreo importanță reală, știut fiind că cel puțin pînă în prezent, numărul așezărilor fazei Precucuteni II este mai mare decît al aceloră din faza Precucuteni I, în timp ce ultima fază cunoaște o reală explozie de populație. Era deci firească sporirea numărului de unelte și a inventarului în general. Un plus de informație vor putea furniza numai cercetările viitoare.

ÎN descrierea ceramicii fazei Precucuteni I vom porni, ca și în capitolele precedente, tot de la rezultatele obținute prin săpăturile de la Traian — Dealul Viei¹, utilizând în subsidiar datele deocamdată limitate, culese cu ocazia sondajelor de la Eresteghin² și Bancu³.

Din punct de vedere al pastei și tehnicii decorative, ceramica de la Traian — Dealul Viei a fost provizoriu împărțită în trei categorii⁴.

A. Ceramică fină, lucrată dintr-o pastă omogenă, bine aleasă, folosind ca degresant nisip fin, arsă la diverse nuanțe de cenușiu, negru-cenușiu și uneori la brun, incluzând o subgrupă cu pastă mai puțin fină, de culoare neagră sau brună. Pasta ceramicii negre are în spărtură aspectul unui cărbune de lemn și deși uneori urmele de pleavă foarte fină nu se văd prea bine din cauza arderii incomplete, este sigură folosirea ei ca degresant. Această primă grupă a avut de cele mai multe ori un înveliș roșietic, cenușiu sau negru, bine lustruit și a fost în general decorată cu incizii, împunsături și caneluri.

B. Ceramică cu multă pleavă, pietricele și cioburi pisate în compoziție, arsă la negru, brun sau roșu-cărămiziu (fie complet, fie numai la suprafețe), având de cele mai multe ori un înveliș de aceeași culoare. Fragmentele negre ale acestei categorii se prezintă uneori în secțiune ca și cele negre ale categoriei precedente — explicația fiind tot arderea incompletă. În general ornamentarea este excizată sau combinată — incizie foarte adâncă și excizie. Precizăm că ornamente excizate se găsesc numai pe ceramica acestei categorii.

* Ar fi fost de preferat să se fi completat ilustrația cu table de forme ale fiecărei faze. Dar din motive obiective aceste planșe nu au putut fi realizate.

¹ C. Matasă, 1954, pl. I—V; H. Dumitrescu, 1954; 1955; 1957, 2; 1959; H. și Vl. Dumitrescu, 1962, 1968. Mulțumim și pe această cale Hortensiei Dumitrescu care ne-a permis publicarea unor mate-

riale inedite provenind din așezările precucuteniene de la Traian — Dealul Viei și Dealul Fintnilor.

² Z. Székely, 1967.

³ Materialele se află în Muzeul din Miercurea Ciuc.

⁴ H. Dumitrescu, 1955, p. 475—476; H. și Vl. Dumitrescu, 1962, p. 248.

C. Ceramică grosolană, lucrată dintr-o pastă cu multe impurități, pe lingă pleavă, pietricele și cioburi, se folosese și paie tocate. Arderea incompletă s-a făcut în general la negru și mai rar la roșu, iar decorul este fie în relief (mai ales briuri alveolate sau proeminențe cilindrice cu capul teșit), fie barbotinat, fie ciupit între degete, asemănător aceluia folosit și în decorarea unor vase ale culturii Criș. Rar, această ultimă categorie se prezintă și nedecorată.

Pasta ceramicii de la Ereteghin⁵, fie că este fină sau cu pleavă și cioburi pisate în compoziție, folosește foarte mult nisip în amestec, iar aceea de la Bancu are în plus mica, indiferent de categoria în care se încadrează.

Ca forme principale ale ceramicii Precucuteni I subliniem: pahare în diverse variante, vase de proporții mijlocii cu gît înalt cilindric, umăr rotunjit și corp tronconic; vase bitronconice; străchini de diverse forme; vase cu picior; strecurători; capace.

Dar atît pasta cît mai ales tehnica decorativă nu sînt caracteristice exclusiv și întotdeauna nici pentru grupele mai sus menționate, nici pentru formele amintite. Existînd pe de o parte foarte multe excepții în funcție de pastă și ardere, pe de altă parte o mare varietate de combinații ornamentale, preferăm să descriem ceramica pe forme, aceasta pîrindu-ni-se, în stadiul actual al cunoștințelor noastre, cea mai judicioasă prezentare. În cadrul fiecărei forme vor fi precizate ornamentele respective și vom descrie de asemenea — pentru fragmentele ceramice a căror forme nu pot fi precizate precum și pentru fundurile de vase — ornamentele mai deosebite.

Subliniem de la început decorarea tectonică a vaselor, fie că ornamentul este incizat, excizat sau combinat. Niciodată același ornament nu acoperă întreaga suprafață a vasului, fără a ține cont de părțile lui componente. Chiar atunci cînd decorul este același (caneluri, benzi, dinți de lup, șah etc.), dispunerea lui orizontală sau oblică subliniază diversele părți ale vasului, evidențindu-le.

Pentru a evita însă repetările, precum și încărcarea excesivă cu detalii de tehnică și combinații ornamentale, ni se pare util să începem prin prezentarea elementelor esențiale ale ornamenticii Precucuteni I.

Unul dintre elementele esențiale ale ornamenticii Precucuteni I⁶, îl constituie *canelura* (fig. 26/2, 4, 7, 8; 27/1,5, 6; 28/1, 4; 36/4 etc.) mai lată sau mai îngustă, întotdeauna fină, dispusă de obicei orizontal sau oblic și foarte rar vertical, pe *manșonul central proeminent* al unor pahare, sau circular în jurul unei proeminențe. Rar se utilizează și canelurile foarte fine și înguste, așa zisele „pliseuri“ (denumire de altfel destul de improprie), dispuse orizontal pe corpul vaselor mici (fig. 27/3; 36/1; 37/5). Nici canelurile, nici „pliseurile“ nu apar vreodată ca singure ornamente pe vase, fiind întotdeauna combinate cu un decor incizat sau incizat și împuns. Elementul principal al *decorului incizat* (fig. 26/1—4, 8; 27/3, 6; 28/1, 2, 4, 5; 29/2—4; 36/1, 4 etc.) este format din benzi înguste, trasate prin două linii paralele, fin incizate, avînd în interior un șir de liniuțe sau creștături paralele, verticale, sau de puncte fine, rotunde, de împunsături triunghiulare sau, în sfîrșit, de puncte mai mari sau mai mici neregulate, sau ovale. Aceste benzi sînt în general dispuse orizontal pe corpul vaselor, izolate cîte una printre grupe de caneluri; mai rar ele sînt grupate cîte două și trasate

⁵ Z. Székely, 1967, p. 78.

observațiile personale făcute asupra ceramicii fazei Precucuteni I.

⁶ Dăm în principal descrierea ornamentelor după H. Dumitrescu, 1954, p. 51—55, completînd-o cu

spiralic, unghiular, formînd un fel de semi-meandre (?), în unghiuri simple pe întreg corpul vasului sau numai pe una din părțile lui. Uneori capetele liniilor incizate care formează aceste benzi se bifurcă sau se trifurcă în liniuțe scurte, incizate — așa-numitele „apexuri“ (fig. 28/1; 32/3; 34/9 etc.).

Înrudit îndeaproape cu acest ornament este acela al benzilor mai late, de asemenea incizate, umplute cu două sau mai multe șiruri de împunsături de diverse forme (de aspect Vința—Turdaș) benzi dispuse la rîndul lor circular, unghiular, oblic, sau vertical și mai rar spiralic — în S simplu (fig. 31/3; 32/2).

În seria liniilor simple combinate cu puncte trebuie să amintim decorul compus dintr-o singură linie hașurată cu mici liniuțe — așa-numita „scăriță de papagal“ (fig. 27/1; 35/13; 36/3; 37/11) sau punctată cu împunsături de diverse forme: ovale, rotunde, mici semicercuri, împunsături lunguiețe, neglijente, precum și linia fin incizată însoțită, la o anumită distanță, de un șir de puncte paralele. Nu lipsesc nici șirurile de puncte (fig. 26/5, 6; 28/3 etc.) — împunsături simple, dispuse orizontal sau oblic și nici șirurile de împunsături de cele mai variate forme: ovale, triunghiulare, rotunde, neregulate, sau fin crestate.

Un alt ornament deosebit de frecvent întîlnit pe ceramica Precucuteni I combină benzi liniare sau grupe de linii dispuse spiralic sau unghiular cu diverse puncte lunguiețe sau crestături prelungi (derivate ale capetelor de note ale ceramicii liniare), împunse pe bucla spiralei, la colțurile unghiurilor sau chiar pe mijlocul benzilor (fig. 32/1, 4, 7; 34/10; 35/10). La acest motiv foarte adesea capătul exterior al unei linii sau al unui șir de puncte se dedublează, formînd o mică ramură — „apex“. Uneori această bifurcare intervine la întretăierea unghiurilor și chiar la capetele liniuțelor incizate (fig. 32/7; 35/8, 10).

Urmează în ordinea importanței ornamentul format din linii simple (fig. 31/1,2; 34/8; 35/12, 14 etc.) dispuse (izolat sau grupate câte două) de cele mai multe ori circular, sau formînd tot felul de combinații decorative pe corpul sau fundul vasului.

Crestăturile (fig. 26/8; 31/1, 3; 32/9 etc.) mai mult sau mai puțin fine, ornamentează frecvent buza sau mîrginea fundului vasului și mai rar corpul lui, unde le întîlnim fie în cite un șir izolat dispus orizontal, fie în grupe scurte, dispuse oblic sau vertical.

Această serie de ornamente este uneori completată cu diverse proeminente organice (fig. 26/2, 7, 8; 27; 29/3 etc.) care merg de la tipul de mic buton-apăsător, întîlnit frecvent în culturile Criș și liniar ceramică, dar executate mai fin în Precucuteni I, pînă la proeminențele ușor conice și în cîteva cazuri chiar în formă de cornițe mici (fig. 27/5 etc.). Proeminențele, care întrerup de regulă benzile liniare, au de o parte și de alta mai întotdeauna mici „apexuri“ (fig. 26/2, 7).

A doua grupă principală de ornamente o formează acelea realizate în tehnica *exciziei* umplute cu pastă albă. Se folosește în principal ornamentul așa-numit „dinți de lup“, în fond șiruri de triunghiuri excizate (fig. 29/1; 30/2; 31/5; 33; 37/7, 12, 14 etc.), apoi decorul în formă de tablă de șah — pătrate excizate alternînd cu pătrate cruțate (fig. 34/3; 36/7, 8; 37/2, 9) romburile rezultate prin excizare de triunghiuri afrontate (fig. 36/8; 37/7 etc.), tot felul de linii în benzi excizate sau rezervate, dispuse unghiular sau spiralic (fig. 30; 31/4; 33; 34/2, 3; 36/2, 7). Adeseori pe bucla sau la colțurile unghiurilor, apexurile din decorația incizată, sînt transpuse în noua tehnică (fig. 30/1; 31/4; 33; 34/3; 36/2; 37/8, 13). Cu ajutorul unor triunghiuri excizate se realizează în acest mod ornamente de aspect floral (fig. 37/8 etc.). Atît dinții de lup

cît și pătratele sînt dispuse uneori în benzi formate din cîte două șiruri alterne încadrate de linii incizate. Cînd triunghiurile excizate au fost organizate, așa cum am arătat mai sus, cu bazele pe cele două linii ale benzii incizate, rezultă în centru o mică bandă rezervată în zig-zag (fig. 29/1; 30/2; 37/14). Mai rar pătratele excizate au fost combinate cu linii incizate. În acest caz liniile incizate, dispuse în benzi formate din grupe de cîte trei pînă la șase linii, au din loc în loc, ca pe un portativ, grupe de pătrate excizate (fig. 37/2), dînd impresia unei scărițe multiplicată⁷. Decorul excizat este executat adeseori neglijent, uneori motivele fiind exagerat de mari, disproporționate în raport cu vasul; nu apare niciodată pe vase lucrate din pastă fină. Deși, așa cum vom vedea, această ornamentică și tehnică decorativă se datorează aportului cultural Boian—Giulești, ornamentul excizat, cu rare excepții nu se bucură de tratarea adeseori minuțioasă din cadrul culturii Boian⁸.

Pentru a încheia seria elementelor ornamenticii Precucuteni I mai amintim, o dată în plus, decorul barbotinat, pe cel în relief și pe acela ciupit — de tradiție Criș, destul de puțin frecvente.

1. Forma, am putea spune principală, a ceramicii Precucuteni I, este *paharul*⁹, în diverse variante. Pentru a nu îngreuna în mod exagerat descrierea, am încercat o grupare a lor pe tipuri principale; micile variante din cadrul fiecărei grupe le vom semnala pe parcursul descrierii, evitînd să facem prea multe subgrupe. Și deși există, așa cum am remarcat, o mare varietate de tipuri, deoarece toate pot fi înglobate în forma generală desenată sub denumirea de pahar, le-am descris sub același număr cu diverse sigle. Menționăm totodată că această clasificare va putea fi modificată pe parcursul publicării unor materiale care nu ne-au stat la dispoziție sau a noilor descoperiri. Paharele se întîlnesc în toate cele trei așezări care aparțin culturii Precucuteni I adică la Traian—Dealul Viei¹⁰, Ereșteghin¹¹ și Bancu¹².

1 a. *Pahare bitronconice*, cu cele două jumătăți mai mult sau mai puțin egale, de diverse dimensiuni, avînd în foarte rare cazuri o vagă tendință de evazare a gurii, iar fundul plat sau ușor albiat (fig. 26/4—6). Sînt decorate cu : creștături pe buză, combinate cu caneluri; benzi incizate și hașurate dispuse orizontal; șiruri de împunsături rotunde sau scobituri triunghiulare, neglijent lucrate.

1 a 1. *Pahare-cupă*, partea superioară este aproape cilindrică, cea inferioară tronconică, fundul plat (fig. 26/1). Pe linia diametrului maxim, două linii incizate separă două registre cu motive identice, dispuse pe ambele părți — benzi înguste incizate, unghiulare și în fragmente de zig-zaguri largi, umplute cu împunsături. Unitatea decorului, întreruptă de liniile incizate circular, face ca acest ornament să sublinieze cele două părți componente ale vasului, deși, așa cum am menționat, desenul este identic.

⁷ Acest ultim motiv este foarte rar; deoarece în Muntenia se întîlnește pe ceramică din faza Vidra a culturii Boian, unii cercetători au crezut că pot paraleliza din punct de vedere cronologic faza Precucuteni I cu faza Vidra. Asupra acestei probleme vom reveni.

⁸ Ambele probleme au fost discutate de H. Dumitrescu, 1954; 1955; 1957, 1; VI. Dumitrescu, 1967; H. și VI. Dumitrescu, 1968.

⁹ Pentru această formă se folosește adesea denu-

mirea de ceașcă sau cupă; nouă ni se pare mai adecvată aceea de pahar (ceașca implicînd dealtfel existența unei torți).

¹⁰ C. Matasă, 1954, pl. II/10; H. Dumitrescu, 1955, fig. 16; 17/10, 13,17; 1959, fig. 10; H și VI. Dumitrescu, 1968, fig. 10/1—2,4.

¹¹ Z. Székely, 1967, fig. 6/7 și o serie de alte fragmente aflate în Muzeul din Sf. Gheorghe.

¹² Materialele se află în Muzeul din Miercurea Ciuc.

1 b. Pahare bitronconice cu buză bine individualizată și evazată (fig. 26/2). Au linia diametrului maxim în unghi sau ușor rotunjită și subliniată de două sau patru mici proeminențe organice. Fundul este mai întotdeauna puțin albiat. Decorul, dispus orizontal constă din: creștături pe buză și împunsături sub buză, caneluri foarte fine, benzi subțiri incizate și punctate, linii crestate, apexuri în jurul proeminențelor care întrerup benzile circulare.

1 c. Pahare cu tendință de înălțare a părții superioare, care în unele cazuri profilează ușor o buză evazată; partea inferioară tronconică (fig. 26/3, 7; 27/3; 36/1, 3). Pe linia de legătură a celor două părți se individualizează un manșon mai mult sau mai puțin reliefat, accentuat adeseori de cîte patru proeminențe organice. Fundul este la rîndul lui plat, ușor albiat, cu tendință de transformare în picior, în unele cazuri chiar în formă de mic picioruș inelar sau picior scund masiv. Buza, perimetrul fundului și uneori al inelului, sînt decorate cu creștături fine. Manșonul este subliniat fie prin șiruri de împunsături, de benzi înguste împunse sau crestate, fie prin caneluri ușor curbe, plasate chiar pe el, proeminențele avînd uneori apexuri de o parte și de alta. Intervin de asemenea în decorarea vasului canelurile, iar la un exemplar de la Traian—Dealul Viei¹³, grupe de cîte două arcuri de cerc, sub manșon, precum și benzi punctate, trasate una semispiralic pe partea tronconică, iar alta circular pe banda orizontală, care împodobește partea superioară a fundului profilat (fig. 26/3).

1 e 1. Variantă cu tendință de evazare a părții superioare, manșon subliniat de o carenă și de două proeminențe organice, fund masiv în formă de scurt picioruș (fig. 28/3). Ornamentată cu șiruri orizontale de împunsături neglijente și benzi incizate, umplute de asemenea cu împunsături.

1 d. Pahare cu gît foarte înalt, cu buza uneori dreaptă sau răsfrîntă în afară, alteori bine individualizată și evazată. Manșonul mai mult sau mai puțin reliefat este însoțit de proeminențe relativ conice, în unele cazuri două, în altele patru. Partea inferioară este în general tronconică, iar fundul fie plat, fie ușor albiat (fig. 26/8; 27/1, 2, 5). În mod aproape regulat buza și marginea fundului sînt decorate cu creștături fine. Un șir orizontal de creștături sau de împunsături se găsește și la baza buzei. Gîtul este ornamentat cu caneluri orizontale, care se întind uneori și pe partea inferioară tronconică, iar manșonul cu benzi incizate umplute cu puncte trasate oblic, sau circular în jurul proeminențelor. În unele cazuri manșonul este încadrat între benzi similare orizontale, sau între șiruri de împunsături. Cînd manșonul nu este decorat, lîngă proeminențe se trasează apexuri. Pe jumătatea inferioară a vasului sînt caneluri combinate fie cu benzi umplute cu împunsături, fie cu șiruri de împunsături, linii punctate sau fin crestate. Pe un vas o bandă lată incizată orizontal a fost umplută cu linii semi-spiralice sau oblice combinate cu apexuri și cu mici liniuțe crestate — toate, desigur, derivate ale capetelor de note muzicale, degenerate (fig. 26/8).

1 d 1. Variantă cu partea superioară relativ circulară, dar cu un ușor prag sub buză, manșon subliniat de proeminențe, fund plat (fig. 27/4). Nedecorată.

2 a. Diverse vase cu corpul arcuit și cu buza ușor evazată, apropiate ca formă de cupe, decorate cu caneluri sau benzi cu împunsături și grupe de creștături (fig. 27/6; 28/5). La unele exemplare nu lipsesc apexurile. Aceste vase se întîlnesc frecvent atît la Traian—Dealul Viei¹⁴ cît și la Eresteghin¹⁵.

¹³ H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 10/4.

¹⁴ C. Matasă, 1954, pl. 1/3—4.

¹⁵ Z. Székely, 1967, fig. 4/5; 8/1 Profilul este însă greșit desenat.

3 a. *Văscioare globulare cu gît înalt cilindric și fundul plat*; pe linia diametrului maxim, proeminente relativ conice (fig. 28/1 a—b; 36/1). Unul dintre exemplarele de acest gen de la Traian—Dealul Vici are un ornament compus dintr-o linie incizată circular sub buză, caneluri orizontale pe gît și spiralice pe corpul vasului, unde alternează cu patru benzi fin incizate și crestate, dispuse spiralic, benzi ale căror capete se termină în apexuri. Decorul este completat prin alte două benzi similare, dispuse vertical¹⁶.

4 a. *Vase cu gît cilindric*, umăr larg, pronunțat și rotunjit, subliniat de proeminente, iar partea inferioară tronconică (fig. 28/4; 32/2)¹⁷. Uneori, la baza gîtului se află o sănțuire, iar umărul este ușor și larg carnat. Decorul constă în linii incizate orizontale pe partea inferioară a vasului și uneori și pe gît. Umărul este la rîndul lui decorat fie cu benzi înguste umplute cu mici scobituri triunghiulare sau împunsături, fie cu benzi late, de asemenea umplute cu împunsături, trasate oblic sau semicircular, alternînd în unele cazuri cu caneluri paralele mai late ori mai înguste, sau cu benzi de linii fin incizate unghiular sau spiralic, terminate cu apexuri.

4 b. *Variantă cu umărul îngust*, dar de asemenea bombat și accentuat prin patru proeminente, de data aceasta conice: partea inferioară tronconică, fundul drept (fig. 29/3 a-b). Ornamentul este format în principal din benzi înguste umplute cu crestături, dispuse orizontal pe corp și oblic pe umărul-manșon și din grupe de cîte trei șiruri de crestături fine, care unesc ultimele două benzi orizontale de pe partea tronconică a vasului. Această subvariantă este destul de frecventă la Traian—Dealul Vici¹⁸.

5 a. *Castron relativ bitronconic* cu partea superioară a corpului arcuită spre interior și buza trasă în afară, fundul plat (fig. 29/1). Linia de demarcație între cele două părți este aproape un unghi ascuțit. Sub buză și în jurul fundului, cîte un șir de triunghiuri neglijent excizate, pe centru și pe partea inferioară cîte o bandă lată, circulară, mărginită de linii incizate, încadrînd cîte două șiruri alterne de triunghiuri excizate. Este deocamdată singurul vas de acest fel și a fost descoperit în așezarea de la Bancu¹⁹.

6 a. *Vase borcan* cu umărul rotunjit și mai larg decît fundul și cu gîtul scurt, aproape cilindric. Ornamentare — deocamdată — exclusiv excizată. Două dintre exemplarele din această grupă descoperite la Traian—Dealul Vici sînt de dimensiuni foarte diferite — unul mic de 16,5 cm, celălalt de 38 cm. Primul are un șir de triunghiuri pe buză, urmate de trei benzi incizate circular, prima umplută cu triunghiuri și dreptunghiuri neglijent excizate, celelalte două cu triunghiuri afrontate care rezervă între ele zig-zaguri. Partea inferioară a vasului este împărțită în patru metope ornamentate două cîte două, unele cu linii excizate dispuse unghiular în cadrul unui dreptunghi, altele cu grupe de linii formînd dreptunghiuri circumscrise; în mijlocul ultimului dreptunghi, două șiruri de triunghiuri excizate trasate vertical (fig. 30/2a-2b)²⁰.

Vasul mare (fig. 30/1a—1b; 36/2) are buza nedecorată; corpul este împărțit tot în metope prin benzi incizate umplute cu dreptunghiuri sau triunghiuri excizate, metope

¹⁶ Piesa se află în colecțiile Institutului de arheologie din București.

¹⁷ C. Matasă, 1954, pl. II/3—4; H. Dumitrescu, 1955, fig. 17/16.

¹⁸ II. și VI. Dumitrescu, 1968, fig. 10/3.

¹⁹ Se află la Muzeul din Miercurea Ciuc.

²⁰ C. Matasă, 1954, pl. I/12.

ornamentate la rîndul lor cu benzi liniare excizate, trasate spiralic sau unghiular. De cele mai multe ori pe colțul unghiurilor sau pe bucele spiralelor se realizează prin excizare de triunghiuri, apexurile atît de frecvente pe ceramica cu decor incizat²¹. Decorarea unui exemplar similar descoperit la Eresteghin s-a făcut în aceeași tehnică a exciziei, într-o combinație de benzi liniare și unghiulare.

7 a. Vase piriforme cu gît înalt cilindric, umăr mult rotunjit și bine precizat (fig. 31/4). Pe buză triunghiuri excizate, pe gît bandă orizontală formată dintr-un singur șir de pătrate excizate, pe umăr benzi liniare de asemenea excizate, organizate unghiular sau spiralic. Asemenea vase se întîlnesc atît la Traian—Dealul Vici²² cît și la Eresteghin²³.

8 a. Străchini cu buză înaltă, cilindrică, umărul aproape ascuțit sau ușor rotunjit, partea inferioară scurtă, tronconică, fundul fie drept, fie ușor albiat, avînd sau nu buza foarte puțin răsfrîntă în afară, și uneori pe umăr, proeminente adinec scobite la mijloc sau chiar perforate (fig. 31/3; 32/5).

8 a 1. Strachină, deocamdată unică, buză largă aproape tronconică și umăr carenat, foarte ascuțit (fig. 32/9). Descoperită la Sf. Gheorghe²⁴.

Ornamentul ambelor variante (8 a și 8 a 1) se rezumă în unele cazuri la simple linii sau grupe de linii dispuse orizontal pe corpul vasului, altcînd liniile incizate se combină cu benzi simple umplute cu un șir de puncte sau cu benzi late de aspect Vinča—Turdaș, trasate circular, spiralic sau în unghiuri cu laturile ușor curbe. O strachină de la Eresteghin are incizate apexuri pe bucele spiralice, dintre care unul seamănă cu un copăcel miniatural (fig. 31/3). Nu lipsesc creștăturile pe buză și în jurul fundului. Varianta 8 a a fost descoperită deopotrivă la Traian—Dealul Vici²⁵ și Eresteghin²⁶.

9 Străchini cu picior.

9 a. Cele mai multe au fost descoperite în stare fragmentară și mai ales fragmente care proveneau de la picioare înalte, cilindrice, foarte rareori cu marginea inferioară ușor evazată și decorate în tehnica exciziei (fig. 32/8; 36/7). Ornamentul, trasat întotdeauna în benzi orizontale, combină șiruri de „dinți de lup” cu benzi în șah, sau benzi incizate pe care s-au executat grupe de pătrate excizate, triunghiuri, zig-zaguri simple, semi-ove pe bucla cărora se află triunghiuri, benzi de linii unghiulare sau semispiralice etc. Cele mai numeroase exemplare din această categorie au fost descoperite la Traian—Dealul Vici²⁷. În schimb la Bancu a fost găsit un fragment din partea superioară a acestui tip de vas, decorată cu șiruri de triunghiuri excizate, uneori afrontate, rezervînd deci între ele o bandă în zig-zag (fig. 31/5)²⁸.

9 b. Strachină de tipul 8 a cu buza înaltă, relativ cilindrică, unită unghiular de corpul tronconic, la care s-a adăugit un picior înalt, de asemenea tronconic, gol în interior (fig. 34/8)²⁹. La Sf. Gheorghe s-au descoperit fragmente de străchini cu picior, cu umărul bombat și fundul rotunjit (fig. 31/1—2)³⁰.

²¹ H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 11; 12.

²² H. Dumitrescu, 1954, p. 52.

²³ Z. Székely, 1967, fig. 7/5, 12.

²⁴ E. Zaharia, 1967, fig. 13/1.

²⁵ C. Matasă, 1954, pl. 11/2.

²⁶ Z. Székely, 1967, fig. 6/6.

²⁷ C. Matasă, 1954, pl. III/2,4,10.

²⁸ Piesa se află în Muzeul din Miercurea Ciuc și a fost întregită greșit, după părerea noastră, cu un fel de tîpsic rotundă cu fundul drept.

²⁹ Z. Székely, 1967, fig. 6/1.

³⁰ H. Schroter, 1933, pl. 18/2,3.

9 c. *Variantă destul de rară*, la care s-a ajuns prin scurtarea excesivă și evazarea pronunțată a buzei, precum și prin accentuarea umărului. În acest mod s-a realizat o formă apropiată de fructiera cu picior³¹.

Ultimele două variante au în general un decor de linii orizontale sau oblice, incizate grupat și în unele cazuri combinate cu creștături pe buză sau pe umăr și cu „apexuri“.

10 a. *Capace* de formă tronconică, cu o bază înaltă perfect cilindrică (fig. 33/2-3; 36/5, 8), au în general un buton de asemenea cilindric, terminat conic. Rar butonul are forma unui mic cilindru cu capătul albiat spre interior. Decorul excizat folosește triunghiuri, romburi, șah, benzi de linii dispuse unghiular, rombic, sau semispiralic, apexuri realizate tot cu ajutorul triunghiurilor excizate; foarte rar apare în această combinație linia incizată circular pe corpul butonului. De asemenea rare sînt piesele de mici dimensiuni nedecorate³².

10 b. *Capac-miniatură* de formă conică, fără buton, decorat cu triunghiuri și linii semicirculare excizate, iar pe buză cu creștături adînci (fig. 33/1). Varianta 10 a s-a descoperit atît la Traian—Dealul Viei³³, cît și la Eresteghin³⁴, în timp ce 10 b nu a fost documentată pînă în prezent decît la Dealul Viei³⁵.

11 a. *Strecurători*, de obicei înalte, tronconice și cu un picioruș profilat (fig. 34/1; 36/6). Sînt destul de frecvente la Traian—Dealul Viei și nu lipsese nici la Eresteghin³⁶.

12 a. Fragmente de *vase cu gîtul scurt*, lustruit, corp bombat, decor barbotinat. Prezente de asemenea în ambele stațiuni mai sus menționate³⁷.

O deosebită importanță prezintă fundurile de vase cu ornamente. Erau decorate mai ales fundurile plate și mai rar acelaș ușor albiate (fig. 35/1—5, 7, 9, 12). Cu ajutorul unor linii incizate se trasau: benzi fine dispuse unghiular, rombic sau liniar; linii bifurcate (apexuri); rețele; benzi semicirculare încadrînd linii oblice și în unghi. Pe un fund ușor albiat și creat de jur împrejur, s-au trasat prin incizie linii unghiulare, la colțul unui unghi plasîndu-se o notă lunguiată (fig. 35/12). Pe un alt fund se folosesc benzi înguste incizate, umplute cu un șir de mici triunghiuri împunse, în timp ce pe altul, benzile înguste crestăte se combină cu linii incizate și apexuri (fig. 35/9); un al treilea este decorat cu o cruce de Malta (fig. 35/2), realizată tot din benzi umplute cu împunsături. Pe un singur exemplar decorul este foarte adînc scobit, aproape excizat: în centru, un romb încadrează trei mici triunghiuri scobite; la fiecare dintre colțurile rombului sînt apexuri prelungi, foarte neglijent lucrate, realizate într-un caz, sub formă de triunghiuri scobite (fig. 35/3). Nu știm dacă la Eresteghin s-au descoperit sau nu funduri decorate, toate exemplarele prezentate mai sus provenind de la Traian—Dealul Viei³⁸.

³¹ Inedită. Se află în colecțiile Institutului de arheologie din București.

³² Singurul exemplar de acest tip s-a descoperit la Traian—Dealul Viei și se găsește în colecțiile Institutului de arheologie din București.

³³ C. Matasă, 1954, pl. III/5; H. Dumitrescu, 1959, fig. 9; H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 10/5.

³⁴ Z. Székely, 1967, fig. 7/8—9. Tot aici a fost descoperit un capac (fig. 6/8) cu calota perfect plată și cu bordură lată, perforată cu patru grupe de cîte

două găurele. Întrucît atît forma cit și pasta sînt tipice pentru cultura Schneckenberg considerăm inutilă luarea acestui vas în discuție, deși a fost atribuit culturii Precucuteni I.

³⁵ H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 9/2.

³⁶ Z. Székely, 1967, fig. 6/3.

³⁷ H. și Vl. Dumitrescu, 1962, p. 248; Z. Székely, 1967, p. 77, 79.

³⁸ C. Matasă, 1954, pl. I/6—8, 17. O altă serie de astfel de piese se află în Muzeul din Piatra Neamț.

Înainte de a încheia prezentarea ceramicii Precucuteni I se mai cer menționate o serie de fragmente ceramice, descoperite tot la Dealul Viei, al căror decor iiese cu totul din comun³⁹.

Pe o serie limitată de fragmente ceramice, șiruri de linii scurte verticale au partea superioară bifurcată sau trifurcată, dând impresia unor siluete umane, puternic schematizate, redată cu brațele ridicate oblic în sus (fig. 35/14). Nu ar fi exclus ca acest ornament să reprezinte siluete feminine dansînd. Urmărind ornamentica ceramicii eneolitice Samarra din Mesopotamia, constatăm printre altele și folosirea ghirlandelor formate din dansatoare⁴⁰. În același timp, pe măsura evoluției, artistul va simplifica liniile schematizînd tot mai mult siluetele. Deși apropierea poate părea îndrăzneată, faptul nu trebuie să ne mire, cu atît mai mult cu cît decorul antropomorf propriu zis apare, este adevărat, destul de rar, în ornamentica vaselor Precucuteni I⁴¹.

Pe un fragment ceramic decorat cu benzi de linii excizate dispuse unghiular, s-a realizat în aceeași tehnică a exciziei o figură umană stilizată, cu brațele întinse lateral și îndreptate în jos (fig. 34/2; 37/6). Deci atît tema cît și realizarea ei schematică era cunoscută triburilor precucuteniene.

Pe un alt fragment de vas, liniile paralele incizate vertical și unghiular se termină într-un șir de împunsături ovale, adevărată transpunere a „capetelor de note muzicale“ prelungi. Întîlnim de asemenea, trasate cu ajutorul liniilor incizate, tot felul de motive, rombice, unghiulare, în rămurea, în formă de dinți de pieptene sau de aripi de pasăre întinse (stilizate) etc. (fig. 28/2; 29/2,4; 32/1, 3—4,7; 34/5,7, 9—10; 35/8,10; 37/3,4)

Încheind, subliniem încă o dată predilecția pentru apexuri, liniuțe scurte, note prelungi, tot felul de împunsături sau de mici scobituri, toate de certă tradiție liniar-ceramică. Nu trebuie însă minimalizată categoria ceramicii cu ornamentare excizată, datorată aportului culturii Boian—Giulești, dar problemele originilor fiecărei grupe în parte ne vor reține atenția ceva mai departe.

Deoarece, pînă în prezent, cele mai substanțiale rezultate privind faza Precucuteni II au fost obținute la Larga Jijia și Ghigoești—Trudești, vom prezenta ceramica acestei faze pe baza datelor publicate de la Larga Jijia⁴² și a aceloră încă inedite din așezarea de pe malul fostului iaz al Trudeștilor⁴³. Nu vom lăsa de o parte, bineînțeles, nici descoperirile de la Izvoare⁴⁴ și Mîndrișca,⁴⁵ locuirea din această ultimă stațiune începînd, ca și la Ghigoești—Trudești, în faza Precucuteni II și dăinuind pînă la începutul fazei Precucuteni III.

Pentru evitarea oricărei confuzii menționăm și aici, deși am mai făcut-o și cu alt prilej că momentele de început ale diferitelor așezări nu sînt absolut aceleași. În timp ce locuirile de la Larga Jijia și Izvoare încep înainte de sfîrșitul așezării de la Dealul Viei⁴⁶, așezările de la Ghigoești—Trudești și Mîndrișca se încadrează exclusiv în faza Precucuteni II, dăinuind însă așa cum arătam mai sus, pînă la începutul fazei Precucuteni III. Dar deocamdată, datorită numărului redus de a-

³⁹ C. Matasă, 1954, pl. III/11. Restul fragmentelor ceramice la care ne vom referi fac parte din colecțiile Muzeului din Piatra Neamț.

⁴⁰ A. Parrot, 1953, fig. 27; 31/6; 53/4—6.

⁴¹ H. Dumitrescu, 1954, p. 52.

⁴² A.D. Alexandrescu, 1961, 1.

⁴³ Săpăturile au fost efectuate de noi în anii 1969—1970.

⁴⁴ R. Vulpe, 1957.

⁴⁵ Gh. Bichir și Eug. Dogan, 1962; Gh. Bichir, 1968.

⁴⁶ Fapt subliniat și de A.D. Alexandrescu, 1961, 1.

șezări cercetate și a săpăturilor limitate întreprinse chiar în aceste așezări, considerăm prematură o încercare de subdivizare a fazei Precucuteni II.

Totuși, întrucît autorul săpăturilor de la Izvoare a separat așa numita ceramică „de caracter Tripolie A“ de aceea interpretată drept ceramică „Boian — Giulești“⁴⁷ nepublicînd descoperirile grupate pe cele două niveluri — I 1—I 2 — nu vom putea lua în discuție aici decît categoria ceramică cu ornamente excizate din această stațiune, la care vor putea fi adăugate cîteva fragmente decorate cu incizii și împunsături, similare unora descoperite la Traian—Dealul Viei și la Larga Jijia. Restul materialelor ne vor reține atenția în cadrul fazei Precucuteni III.

Din punct de vedere al tehnicii pastei și arderii, combinate într-o oarecare măsură și cu tehnica decorului, ceramica fazei Precucuteni II se poate împărți, în mare, tot în trei categorii⁴⁸. Facem de la început precizarea că primele două grupe pot fi împărțite la rîndul lor în cîte două subgrupe, dar ne vom limita totuși la categoriile mari. Această limitare este impusă printre altele și de specificul fiecărei așezări, neputîndu-se vorbi de o identitate perfectă de pastă și ardere, fie și numai din pricina lutului, mai mult sau mai puțin fin, avut la îndemînă și a degresanților necesari.

A. Pastă fină și bună, bine arsă în diverse nuanțe de cenușiu, uneori brun-cenușiu, de obicei neagră-cenușie sau cenușie la interior. Există o cantitate mică de fragmente ceramice arse la brun, precum și unele arse secundar la roșu-cărămiziu. Această categorie a avut întotdeauna un înveliș fin, lustruit cu grijă, care din cauza acizilor din sol se păstrează destul de rar. Ornamentarea acestei categorii se rezumă la caneluri, impresiuni, incizii și proeminențe.

B. Ceramică avînd în compoziție cioburi pisate și uneori pietricele, destul de bine arsă, de culoare brun-cenușie și uneori chiar neagră la exterior și brun-roșcată la interior. Peretele este mai întotdeauna insuficient pătruns de foc, avînd prin urmare o culoare neagră-cenușie. Suprafața a avut un înveliș fin, bine lustruit, iar decorul a fost excizat, larg și adînc incizat, rareori imprimat și în cîteva cazuri ușor reliefat.

C. O categorie ceramică grosolană, cu multe cioburi pisate și rar cu pietricele în compoziție, destul de bine arsă la brun-cenușiu sau brun-roșcat. Vasele acestei grupe au lustruit numai gîtul scurt și netezit interiorul. Decorul folosit este barbotina, briul alveolat, alveolele, micile proeminențe, ciupiturile și fagurele de tradiție Criș.

Toate trei categoriile au folosit ca degresant nisipul, în unele cazuri, și în funcție de așezări, o anumită cantitate de mica, dar spre deosebire de faza anterioară — Precucuteni I — în pastă nu s-a mai amestecat pleavă. Mica este la rîndul ei mai frecventă în compoziția învelișului lustruit al vaselor, decît în pasta lor.

Formele mai des întîlnite sînt: paharul în diverse variante, vasul piriform cu gîtul înalt, strachina, fructiera, capacul, vasul cu corpul tronconic și umăr arcuit etc.

Pentru a păstra unitatea expunerii vom prezenta în primul rînd tehnica decorativă și ornamentica principală, ca mai apoi să descriem formele și decorurile fiecă-

⁴⁷ R. Vulpe, 1957, p. 55—57.

⁴⁸ A.D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 24. Autoarea împarte ceramica de la Larga Jijia tot în trei categorii, începînd prezentarea cu ceramica grosolană. Noi am preferat însă o inversare a lor și o subîmpăr-

țire diferențiată, deoarece pe de o parte categoria fină și bună este predominantă, iar pe de altă parte în acest mod păstrăm unitatea lucrării (și în cadrul fazei Precucuteni I am început tot cu vasele din categoria fină).

rei forme în parte, urmărind în paralel evoluția lor din faza Precucuteni I, ca și apariția elementelor noi.

Decorarea tectonică a vaselor se menține și în Precucuteni II, indiferent de tehnica folosită. Excepție nu fac decât vasele din categoria C, cu un decor primitiv și adeseori foarte sumar.

Ca și în faza Precucuteni I, canelurile constituie unul din elementele de bază ale ornamenticii fazei Precucuteni II (fig. 38/7, 9,10; 39/2-4,7, 8; 40/7; 46/7,9 etc.). Acum însă sînt mai variat dispuse, orizontal, oblic, semicircular sau circular, puțin mai accentuate, continuînd însă să fie combinate pe același vas cu tot felul de alte elemente. Extrem de rar, pe gîtul, umărul sau corpul unor vâscioare mici sau miniaturale, canelurile apar ca decor unic. Faptul este evident o noutate în ornamentica fazei Precucuteni II. Așa zisul „pliseu“ dispăre complet. Dealtfel, așa cum vom mai avea ocazia să constatăm, triburile precucuteniene nu au manifestat predilecție specială pentru executarea minuțioasă a decorului „plisat” sau excizat.

În același timp banda îngustă trasată prin două linii fin incizate, umplută cu un șir sau mai multe de împunsături, sau hașurată cu mici liniuțe verticale suferă profunde transformări. În formele ei inițiale se mai întîlnește rar la Larga Jijia (fig. 38/2; 48/1)⁴⁹ și la Izvoare⁵⁰, ambele așezări ale căror începuturi, așa cum subliniam mai sus, se situează înainte de sfîrșitul așezării de la Traian—Dealul Viei. Dealtfel la Larga Jijia șirul de împunsături este foarte fin și executat sigur cu un instrument de os sau de lemn cu dințișori subțiri și ascuțiți. În restul așezărilor fazei Precucuteni II această bandă tipică pentru faza Precucuteni I dispăre aproape complet, făcînd loc derivatelor ei. Banda îngustă trasată cu ajutorul a două linii incizate nu mai este umplută cu împunsături, iar cea îngustă hașurată cu liniuțe verticale devine un simplu șir, mai îngust sau mai lat, de mici impresiuni relativ dreptunghiulare (fig. 38/6, 12, 13; 39/4; 40/7; 50/1,7,14 etc.), realizat prin apăsare în pasta moale a vasului cu un instrument de os cu una din laturi curbata și crestată fin. Pentru simplificare, de cîte ori ne vom referi la acest gen de ornament îl vom numi *imprimat*. Executat la început în șiruri simple, el se va complica pe parcursul evoluției culturii Precucuteni, devenind una din caracteristicile esențiale ale ornamenticii fazelor Precucuteni II și mai ales Precucuteni III. Cu ajutorul lui se vor realiza cele mai complexe desene liniare, se vor umple spațiile rămase libere în jurul motivului principal, se va împodobi o mare parte a ceramicii, dar oricît de bogat și variat folosit, el nu va apărea decît rareori singur. Mai întotdeauna intră în combinație cu diverse caneluri, proeminente și incizii (fig. 39/8; 40/3,7 etc.).

O altă variantă a benzilor, folosită este adăvărât pe o scară mult redusă, se realizează prin trasarea cu ajutorul liniilor adînc incizate a unor fișii ceva mai late și hașurarea lor cu liniuțe adînci dispuse perpendicular și paralel (fig. 44/6; 46/2; 50/4).

Cît privește ornamentul format din benzi late umplute cu două sau mai multe șiruri de împunsături, se mai întîlnește în formele tradiționale pe cîteva fragmente ceramice la Larga Jijia (fig. 39/7; 48/7)⁵¹ și Izvoare⁵², dar modificat și prelucrat decorează frecvent părți din picioarele înalte, cilindrice. Este în fond redus la o bandă

⁴⁹ A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VI/5.

⁵⁰ R. Vulpe, 1957, fig. 54/3-4.

⁵¹ A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VII/9. Cele

cîteva fragmente inedite, dintre care unul ilustrat de noi (fig. 39/7), se află în colecțiile M.N.A.

⁵² R. Vulpe, 1957, fig. 54/6-7,10.

lată, ceva mai adânc și larg incizată, umplută cu împunsături mai mult sau mai puțin regulate (fig. 41/2,16) ovale sau triunghiulare, dar întotdeauna adâncite. Uneori împunsăturile se realizau cu ajutorul unui instrument tubular, subțire, a cărui gaură era foarte îngustă. Prin apăsarea în pasta moale a vasului, în capătul împunsăturii adânci rămânea o micro-pastilă. Cu un astfel de instrument s-a realizat curent decorul în șah degenerat, pe ceramica de la Florești, din Uniunea Sovietică⁵³, în timp ce în România nu-l întâlnim decât pe un singur fragment de vas descoperit în așezarea de la Tîrpești (fig. 41/2).

Ornamentul așa-numit „scăriță de papagal“ dispare complet, iar linia simplă punctată cu împunsături de diverse forme este înlocuită prin șiruri de împunsături variate ca formă și dimensiune (fig. 38/4,5, 11; 39/3; 47/1,3,6; 48/3,6). Punctele mari și adânciturile ovale capătă o pondere apreciabilă, cu ajutorul lor realizându-se o multitudine de motive, subliniindu-se decorul liniar adânc incizat, buzele și picioarele vaselor, sau umplându-se cu ele spațiile din jurul motivului principal cruțat.

În mod sporadic mai apar în faza Precucuteni II derivatele „capetelor de note muzicale“ frecvente în faza Precucuteni I; continuă să se folosească, este adevărat destul de rar, și „apexurile“ (fig. 50/16; 51/6), atât la unghiurile benzilor liniare, cât și pe bucele spiralelor.

Liniile simple, incizate, izolate sau grupate, dispuse unghiular și spiralic, precum și creșterea fină a buzei (și cu totul izolată a marginii fundului), preluate de asemenea din faza Precucuteni I, sînt folosite mai departe de către triburile Precucuteni II (fig. 38/8,12; 40/12; 41/1,2,4,14,16; 42/6; 47/14; 48/10 etc.).

Cu linii mai înguste sau mai largi incizate se trasează benzi late în formă de spirală fugătoare (fig. 41/16; 44/10; 50/2; 51/1), sau simple cercuri mari, realizându-se în acest mod pentru prima dată ornamentul cruțat din fondul vasului. Spațiile înconjurătoare, rămase în afara liniilor spiralice incizate sînt hașurate cu linii scurte, verticale sau oblice. Apar astfel în jurul decorului cruțat spații triunghiulare, în formă de scut, sau diverse alte forme geometrice hașurate, și în unele cazuri umplute cu impresiuni sau împunsături fine, spații care au și ele adeseori o valoare decorativă (fig. 39/3; 40/5; 41/2,16; 44/10 etc.).

Intens folosit este de asemenea decorul adânc incizat, împuns sau apăsător în pasta moale a vasului (fig. 41; 50/5 etc.).

Triburile fazei Precucuteni II manifestă o reală predilecție pentru spirală și derivatele ei și pentru geometrism în general. Preferă de asemenea desenul mult mai complicat și mai variat decât fuseseră acela al predecesorilor lor.

Și în privința proeminențelor constatăm o continuitate perfectă între fazele Precucuteni I și II (fig. 38/2; 39/7, 40/1,3, 6—7; 42/5; 45/7—8; 46/7,9; 51/3,11 etc.). Toate tipurile de proeminențe, de la cele buton, plate sau ușor bombate, la cele conice de diverse dimensiuni, pînă la acelea în formă de cornițe, de dimensiuni variabile, le întâlnim în mod curent în faza Precucuteni II. Sînt situate, ca și în faza anterioară pe linia diametrului maxim, sau pe umăr, perforate sau nu și întotdeauna înconjurare de caneluri, incizii sau fine creștături dispuse circular. Niciodată însă „apexurile“ nu mai apar de o parte și de alta a lor. Intervin acum în plus micile proeminențe-apucători, perforate și uneori, numai la categoria grosolană, torțile.

⁵³ Materialele se află la Institutul de arheologie U.R.S.S. din Chișinău. din Moscova și la Filiala Academiei de științe a

Într-un singur caz, la Ghigoești—Trudești, un mic văscior are o proeminență-apucătoare, plată și mare, ușor lătită și curbată în sus (fig. 40/2; 48/4), în fond preludiul vasului-polonic din faza următoare Precucuteni III.

În opoziție cu aceste proeminențe stau micile albieri ovale, obținute printr-o ușoară apăsare cu degetul și dispuse câte două sau câte patru pe umărul văscioarelor decorate cu caneluri (fig. 39/2). Și ele apar acum pentru prima dată.

O altă noutate a ornamenticii fazei Precucuteni II este transpunerea decorului în șah (degenerat) într-o tehnică nouă. Pe o bandă incizată orizontal sau formată din mai multe linii paralele, cu ajutorul unor liniuțe sau împunsături ovale, de asemenea paralele, dar verticale, se trasează mici pătrățele neregulate (fig. 39/10; 40/4; 46/2; 51/5 etc.). Uneori se face uz pentru realizarea motivului de adâncituri destul de pronunțate, care dau impresia unui decor în șah, dar acesta nu mai are decât o legătură genetică cu ornamentul excizat în șah. Așa cum am mai subliniat, în faza Precucuteni II se folosește mult incizia foarte adâncă și de multe ori se încearcă redarea schematizată și cu mijloace cât mai simple cu putință a motivisticii din faza anterioară. Dealtfel, majoritatea ornamentelor fiind umplute cu pastă albă, efectul decorativ nu-și pierde prea mult din valoare în urma unor astfel de simplificări. Trecind în sfârșit la ornamentarea excizată a fazei Precucuteni II, în afară de degenerarea treptată a tehnicii de lucru și o simplificare a ei, nu constatăm deosebiri esențiale în raport cu faza anterioară. Continuă folosirea „dinților de lup“ (fig. 40/8; 44/2,12; 52/5—6,9,13,14,16) și a șahului (fig. 40/8; 41/7; 52/5,9, 12—13,15), care degenerază treptat, până la a fi realizat prin simple scobituri (fig. 39/10; 41/13; 52/6,8) uneori de formă dreptunghiulară sau chiar triunghiulară. Nu se renunță nici la benzile liniare dispuse unghiular sau spiralic și combinate cu „apexuri“ formate din triunghiuri excizate (fig. 40/8; 52/9,14,16 etc.), plasate ca și în faza Precucuteni I pe bucla spiralei sau la colțurile triunghiurilor și nici la benzile mici în zig-zag cruțat prin excizarea triunghiurilor, dispuse altern de-a lungul unei benzi incizate, sau numai fin trasate (fig. 44/2; 52/14,16).

Trebuie remarcate însă și câteva noutăți.

1. În faza Precucuteni I, uneori linia simplă excizată avea la unul din capete două sau mai multe triunghiuri — „apexuri“ — transpuse în tehnica exciziei; în faza Precucuteni II aceeași linie se termină, este adevărat, nu prea frecvent, prin lățirea capătului și transformarea lui într-un triunghi excizat (fig. 40/8; 44/2).

2. Cu totul surprinzătoare pare decorarea unui fragment de vas descoperit la Ghigoești—Trudești. Prin excizarea spațiului înconjurător s-au rezervat mari frunzulițe cu vârful ascuțit, în spațiile triunghiulare dintre ele, scurte fișii, iar deasupra lor ghirlande formate din benzi semicirculare, de asemenea cruțate (fig. 39/9). Tehnica de lucru se apropie mult de aceea a fazei Vidra, dar asupra acestei probleme vom mai reveni.

Cît privește dispunerea ornamentării excizate, ea este, cu unele excepții, similară aceleia din faza Precucuteni I. Dispare șahul plasat în scărițe izolate pe un portativ incizat și pare a nu se mai folosi împărțirea vasului în metope divers ornamentate.

Tehnica de lucru era la rindul ei identică aceleia din faza anterioară, iar spațiile excizate erau de asemenea umplute cu pastă albă. Noul intervine însă și aici. S-au descoperit atât la Tirpești cât și la Florești câteva fragmente ceramice cu decor ex-

cizat, ale căror spații libere au fost vopsite cu ocră roșu-crud⁵⁴. Efectul ornamental trebuie să fi fost remarcabil — contrastul dintre albul încrustației, roșul crud și spațiile brun-cenușii lustruite era desigur pentru acele vremuri o realizare deosebită.

Această serie de ornamente se completează cu acelea ale ceramicii de uz comun (fig. 40/2; 45/2; 46/1; 48/4,11; 52/4, 10—11); barbotină; ciupit sau dispus în fagure, de tradiție Criș; precum și reliefurile pe care însă le întâlnim și pe o categorie ceramică de mai bună calitate. Uneori reliefurile sunt împodobite cu creștături.

Pentru evitarea confuziilor în notarea formelor vaselor fazei Precucuteni II se vor folosi numerele și siglele cu care s-a operat în cadrul fazei Precucuteni I. Vaselor identice sau aproape identice vor avea același indicativ, în timp ce variantele și cele care au derivat dintr-un anume tip vor primi numărul tipului însoțit de o altă literă. În cazul în care tipul nu mai apare în faza Precucuteni II, numărul nu va fi folosit, iar când intervin tipuri noi se vor da numere în continuare.

Precizăm totodată că am operat cu grupe mari pentru a evita îngreunarea textului. Pe parcursul descrierii vom semnală însă la fiecare formă în parte și variantele, menționând, când va fi cazul, și schimbările survenite.

Aceleși motive ne-au determinat să nu mai indicăm pentru fiecare formă stațiunile în care ea apare, întrucât, cu câteva excepții pe care le vom semnală, atât formele cit și motivele decorative ca și tehnica de realizare a lor sînt identice în diferitele așezări. Dacă pentru faza Precucuteni I, datorită puținelor așezări (trei la număr) mai bine cunoscute, aceste menționări erau posibile fără a încălca prea mult expunerea, pentru fazele Precucuteni II și III, unde numărul așezărilor cercetate este mult sporit, indicarea tuturor așezărilor ar dăuna cursivității textului.

1 a. *Pahar bitronconic*, cu cele două jumătăți relativ egale, fundul drept. Decorat (fig. 38/1; 48/8).

1 b. *Pahare bitronconice* a căror buză este ușor răsfrîntă în afară, nemaifiind la fel de bine individualizată ca la tipul fazei anterioare din care derivă. De asemenea, linia de unire dintre cele două părți ale vasului și-a pierdut rigiditatea, rotunjindu-se, sau fiind marcată printr-o canelură ușor reliefată și chiar prin mici proeminențe. Fundul este de cele mai multe ori ușor albiat, dar nu lipsesc nici exemplarele cu fundul plat. Decorul, dispus orizontal ca și la prototipul original, combină creștăturile de pe buză cu caneluri fine, cu benzi înguste incizate, umplute în unele cazuri cu un șir de împunsături foarte fine, precum și cu șiruri subțiri, imprimare (fig. 38/6; 50/17). Din jurul proeminențelor dispar apexurile, fiind înlocuite prin grupe de creștături simple (fig. 38/2; 48/1)⁵⁵. Pe partea inferioară a unui exemplar fragmentar, descoperit la Ghigoești, sub canelura de pe linia diametrului maxim au fost trasate două rînduri de împunsături rotunde, orizontale, egale și adînci (fig. 38/5; 48/3), sigur executate cu un fel de împungător cu vîrf dublu, de os sau de lemn.

1 b 1. *Pahare* care, pierzînd complet rigiditatea profilului, prin rotunjirea zonei de unire a părții superioare de cea inferioară, păstrează vag forma bitronconică, buza reprezentînd doar o ușoară răsfrîngere în afară a marginii părții superioare (fig. 38/3,

⁵⁴ De „urme de vopsea roșie“ se vorbește și la Ereșteghin (Z. Székely, 1967, p. 78), dar fără nici o precizare suplimentară. Nu știm dacă intra sau nu în combinație cu culoarea albă de încrustație, sau

acoperirea numai marginea interioară a buzei. Pînă la publicarea mai amplă a materialelor trebuie să ne limităm la o simplă semnalare.

⁵⁵ A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VI/1,5—6.

4, 7, 8; 48/5,6; 49/3). La unele exemplare partea superioară devine proporțional mult mai mică decât aceea inferioară, aspectul bitronconic aproape dispărînd. Există piese care au pe linia diametrului maxim o ușoară proeminență perforată. Fundurile sînt ușor albiate. Forma derivă din grupa 1 b a fazei Precucuteni I. Ornamentele, atunci cînd există, sînt destul de simple: caneluri, șiruri orizontale de împunsături mici, relativ ovale, sub buză și pe linia diametrului maxim; și linii incizate mai mult sau mai puțin regulat (fig. 38/7).

Varianta 1 c nu a fost încă documentată.

1 d (?). Giture înalte cu buza mai mult sau mai puțin evazată, decorată cu caneluri dispuse orizontal⁵⁶. Pot proveni de la forme asemănătoare aceloră înglobate de noi variantei 1 d din faza Precucuteni I, dar deoarece nu avem nici un exemplar al cărui profil să poată fi cel puțin parțial întregit, se impune rezerva necesară.

2 a. *Vase cu corpul arcuit* și buza ușor sau deloc răsfrîntă, apropiate ca formă de cupe sau chiar de castroanele tronconice cu umărul rotunjit și gara largă (fig. 38/10,12). Ornamentarea combină fie impresiuni cu caneluri sau ove lungi și înguste, incizate mai mult sau mai puțin adînc, crușînd în interiorul lor un spațiu pe care se execută două sau trei caneluri, fie împunsături ovale cu caneluri și incizii dispuse orizontal și din loc în loc pe caneluri, cu grupe de creștături scurte verticale (fig. 38/10).

2 b. *Variantă a formei precedente*, dar cu corpul mult mai scund și mai rotunjit, se încadrează perfect în categoria cupelor. Sînt decorate cu șiruri orizontale de împunsături combinate cu caneluri trasate orizontal sau oblice pe corpul vâsciorului (fig. 38/9)⁵⁷, precum și cu linii imprimate de asemenea orizontal și semicircular (fig. 38/11, 13; 49/5).

2 c. Prin anularea completă a părții superioare, prin rotunjirea umărului și evazarea în unele cazuri a buzei, s-a obținut *cupa scundă* cu partea inferioară mai accentuat sau mai puțin accentuat tronconică, umărul curbat sau profilat prin caneluri fațete, fundul întotdeauna albiat (fig. 39/2,5). Se întilnește mai frecvent varianta cu buza evazată, deși nu lipsește nici aceea cu buza relativ dreaptă. Impresiunile, canelurile, împunsăturile și inciziile sînt ornamentele cele mai frecvent folosite.

2 c 1. *Formă aproape identică*, deosebindu-se numai prin profilarea buzei și accentuarea alveolării fundului, de așa manieră încît se ajunge la un picioruș aproape inelar. Decorul imprimat este combinat cu caneluri dispuse orizontal pe umăr (fig. 39/4).

2 c 2. *Variantă cu gît scurt*, buza ușor evazată, umăr accentuat sau nu, de patru proeminente-cornițe, fund scurt profilat ca un picioruș. Decor imprimat sau împuns sub buză, caneluri orizontale pe gît și oblice pe umăr, circulare și mai rar semicircularo în jurul proeminențelor⁵⁸ (fig. 39/7,8; 48/7; 50/1; 51/3). Unul din exemplarele de acest tip descoperit la Larga Jijia⁵⁹, are partea inferioară ornamentată cu o bandă lată mărginită de linii duble incizate orizontal, în cuprinsul căreia s-au trasat, din loc în loc, tot cu ajutorul liniilor incizate, cercuri crușate, iar spațiile dintre ele au fost umplute cu împunsături fine (fig. 39/7; 48/7). Pe un vas provenind de la Ghigoești — Trudești, canelurile s-au combinat cu linii imprimate dispuse variat (fig. 39/8; 50/1).

2 c 3. Prin înălțarea gîtului și evazarea buzei se obține o altă *variantă a aceleiași grupe*. Ornamentul este fie imprimat, fie combinat—șir de impresiuni orizontale

⁵⁶ *Ibidem*, pl. VII/2-3.

⁵⁷ *Ibidem*, pl. VII/1,4.

⁵⁸ *Ibidem*, pl. VI/11-12.

⁵⁹ Inedit. Se găsește în colecțiile M.N.A.

sub buză, caneluri pe git, benzi de linii incizate și caneluri pe umăr, completate cu linii scurte incizate oblic în spațiile rămase libere între canelurile orizontale și benzi dispuse relativ unghiular (fig. 39/3).

3 a — 5a — grupe deocamdată necunoscute în faza Precucuteni II.

5 b 1. *Castronaș* cu partea superioară relativ cilindrică, cea inferioară tronconică; spre deosebire de tipul fazei Precucuteni I partea superioară nu este arcuită spre interior, iar la limita de sudură dintre cele două părți are o ușoară reliefare și fundul albiat; nedecorat (fig. 39/6).

5 b 2. *Formă apropiată de 5 b 1*, dar cu partea superioară ușor albiată spre interior fundul plat și o proeminență-apucătoare lătită și curbată în sus. Dacă gura ar fi fost mai largă și partea superioară mai joasă, ne-am fi putut eventual gândi la un polonic. Pe umăr, un șir de alveole înconjoară circular vasul (fig. 40/2; 48/4).

6 a. La Ghigoești — Trudești s-au descoperit câteva fragmente ceramice care ar putea proveni de la *vase-borcan* (fig. 39/9—10; 52/7—8), cu umărul mai ascuțit sau mai rotunjit. Ornamentarea este fie cruțată prin scobirea spațiilor înconjurătoare, fie adânc incizată și crestată. Cu ajutorul unor crestături lunguiețe, dispuse în șiruri orizontale de-a lungul unor linii incizate, se realizează și benzi în șah degenerat (fig. 39/10; 52/8).

7 a. *Vase piriforme* cu umărul arcuit, gitul mai mult sau mai puțin înalt, buza uneori evazată, proeminențe-buton pe linia diametrului maxim (fig. 40/7; 50/15). Ornamentarea este compusă fie din benzi de linii incizate, dispuse unghiular pe corpul vasului și combinate cu grupe de crestături pe buză, șir de împunsături sub buză și caneluri pe git, fie din caneluri dispuse orizontal pe git, circular în jurul proeminențelor sau oblic pe umăr, și șiruri de impresiuni ce subliniază oblic sau semicircular, canelurile.

7 a 1. *Fragmente provenind de asemenea de la vase piriforme*, cu umărul mai puțin rotunjit, accentuat uneori de proeminențe mari (fig. 40/1,8; 52/5); sînt ornamentate cu excizii adînci, în benzi liniare, dinți de lup, șah, triunghiuri care transpun apexuri etc. Unitatea uneia dintre benzile orizontale în șah este întreruptă de trei scurte fișii cruțate prin excizarea spațiului înconjurător. Într-un caz exciziile sînt combinate cu linii foarte adînc incizate (fig. 40/1).

7 b. *Fragmente din partea superioară a unor vase tot piriforme*, dar fără git, cu buza scurtă și în unele cazuri ușor îngroșată (fig. 40/3-6; 51/4,5). Pe linia rotunjimii maxime se află diverse proeminențe și cite o dată la baza gitului, o ușoară șanțuire. Decorul constă din benzi în șah degenerat (realizat prin crestături adînci făcute în pasta moale a vasului), dispuse unghiular (fig. 40/4; 51/5), benzi imprimate, linii adînc incizate sau benzi crestate, spirale cruțate cu ajutorul unor linii incizate, spațiile înconjurătoare fiind umplute la rîndul lor cu crestături adînci.

8 a. — variantă ce este deocamdată necunoscută în faza Precucuteni II, unde apare alt tip de strachină.

8 a 2. *Variantă a tipului 8 a 1*, cu partea superioară înaltă, ușor tronconică, buza puțin îngroșată (fig. 40/12), are umărul rotunjit și decorat cu caneluri, spre deosebire de tipul carenat din faza anterioară (Precucuteni I), și partea inferioară de asemenea tronconică. Decorul destul de simplu se reduce la împunsături mari ovale, dispuse de-a lungul unei linii incizate orizontal la baza buzei, combinat cu două caneluri pe umăr și zgîrieturi neregulate pe partea inferioară.

8 b. *Străchini* cu gura foarte largă, buza puternic evazată, teșită sau ușor bombată, umăr proeminent, uneori ascuțit, alteori rotunjit (fig. 40/9, 11, 14; 50/13).

Ornamentele sînt destul de simple, incizate, adine crestate sau excizate și numai rareori împodobesc și buza, fiind frecvent dispuse pe și sub umărul vasului.

8 b 1. *Variantă relativ tronconică*, cu buza înaltă și umăr accentuat, decorată simplu cu o linie foarte adîncă sub buză și, din loc în loc cu grupe scurte de scobituri lunguiețe (fig. 40/13).

8 b 2. *Variantă* la care umărul este aproape anulat, forma tronconică, începînd imediat sub buza evazată. Nedecorată (fig. 40/10).

8 c. *Strachină-castron*, cu un profil tronconic rotunjit, fundul albiat și un adevărat *umbo* interior. Pe o singură parte, imediat sub buză, are două mici proeminențe, alăturate, perforate orizontal (fig. 40/15; 48/2).

Variantele **9 a-b** lipsesc deocamdată din intervalul ceramic al fazei Precucuteni II.

9 c. *Vase cu picior înalt*, avînd partea superioară tronconică, gura largă, buza evazată, umărul ascuțit sau rotunjit, subliniat sau nu de proeminențe-cornițe (fig. 42/1,5—6; 49/4). Forma aceasta, alături de pahare, cupe, străchini și capace, este cea mai frecvent întîlnită în inventarul ceramic al fazei Precucuteni II și se găsește așa cum am văzut, foarte rar în faza Precucuteni I. Ornamentarea, atunci cînd există constă din scobituri adînci, incizii sau simple zgîrieturi, grupe de scobituri scurte verticale în cuprinsul unei benzi late incizate circular. În unele cazuri (foarte rare de altfel), aceleași grupe de scobituri împodobesc și interiorul buzei. Pe un astfel de exemplar descoperit la Ghigoești — Trudești, sub buză se află o friză lată, compusă din triunghiuri hașurate, cruțînd spre mijlocul lor ovale neregulate, delimitate printr-o linie incizată (fig. 42/6; 49/4).

9 c'. *Picioare cilindrice* sau tronconice, la a căror parte superioară se păstrează clar baza fructierei (fig. 41/1—3,7; 48/9), care avea probabil forma descrisă sub 9 c. Unele sînt nedecorate, altele au un decor incizat adine, cu valori atît negative cit și pozitive. Foarte rar intervine și excizia.

9 c 1. Diferite fragmente de *picioare înalte*, goale în interior, mai mult sau mai puțin cilindrice (fig. 41/4, 8,12—15), decorate cu incizii, impresiuni, excizii sau crestături, într-o mare varietate motivistică; benzi liniare, unghiulare, șah, șah degenerat, spirale, ove, benzi crestate etc. Ele pot aparține în egală măsură atît unor vase de tip 9 c, cit și unor simple suporturi înalte.

9 c 2. Diverse fragmente de *picioare*, goale în interior, a căror margine inferioară este puternic evazată, iar corpul fie cilindric, fie ușor bombat (fig. 41/5,6, 9—11,16; 42/2—4; 50/3; 51/1; 52/6,9). Dat fiind faptul că în faza Precucuteni III suporturile înalte au întotdeauna baza evazată, ne-am putea eventual gîndi la apariția încă de pe acum a acestui tip de vas. Lipsa unui exemplar întreg (pe toată aria de răspîndire a fazei Precucuteni II) în măsură să confirme ipoteza, ne obligă să încadrăm deocamdată toate fragmentele descoperite în grupa vaselor cu picior, păstrînd rezervele impuse de posibila apariție a suportului încă de la acest nivel cronologic. Decorul imprimat (executat cu un instrument de os crestă), apăruse pe vase combinat numai de caneluri, incizii sau crestături fine, constituind aproape un apanaj al ceramicii de bună calitate (grupa A). De data aceasta el este combinat cu crestături adînci (fig. 41/9; 50/3), iar într-un caz intră în componența unei benzi ornamentate cu șah degenerat, realizat de asemenea prin crestare adîncă (fig. 41/5). Ceea ce este mai ciudat, în faza Precucuteni III ornamentarea imprimată nu va mai fi folosită în decorarea suporturilor.

Pentru ornamentarea acestor picioare s-au folosit cu precădere creștăturile, inciziile mai mult sau mai puțin adânci, benzile umplute cu împunsături și din nou un motiv deosebit — spirala fugătoare, cruțată și dispusă circular în jurul piciorului (fig. 41/16; 51/1). Și în decorarea picioarelor de vase meșterii olari ai fazei Precucuteni II dau dovadă de o mare fantezie, combinând adeseori cele mai variate tehnici și motive.

10 a—b. Tipuri de capace ce au dispărut complet în faza Precucuteni II.

10 c. *Capacele* au invariabil forma unei calote semisferice cu buză scurtă, mai mult sau mai puțin profilată, rotunjită sau subțiată și un buton scund circular, terminat de asemenea în formă de micro-calotă semisferică bombată (fig. 43; 44; 49/1; 50/5—8; 52/1—3, 14, 16). Într-un caz buza este trasă în afară (fig. 44/15), iar altă dată ea e mai înaltă decât în mod obișnuit (fig. 44/14). Ambele exemplare fac însă parte din categoria grosolană, neglijent lucrate și nedecorate. S-a descoperit și un buton terminat cu o albiere spre interior (fig. 43/2), asemănătoare exemplarului amintit din faza Precucuteni I (fig. 33/2), dar deocamdată cele două forme nu se mai repetă în nici o lată așezare.

Și în decorarea capacelor se manifestă aceeași variație de ordin tehnic și motivistic ca și în restul ceramicii. Într-adevăr, se combină: frizele compuse din triunghiuri excizate dispuse în șiruri simple sau duble — afrontate — cu linii adânc incizate (fig. 44/2, 12; 52/16); creștăturile cu șahul degenerat sau linii săpate (fig. 44/5); benzile crestate cu decorul liniar incizat; spirala fugătoare cruțată cu creștături și spații triunghiulare hașurate (fig. 44/10); inciziile adânci cu împunsăturile rotunde (fig. 50/6); apare, exact ca la piciorul de vas menționat mai sus, un decor compus din linii circulare imprimate, pe care, cu ajutorul unor creștături adânci, se realizează același șah degenerat (fig. 44/9); capacul având în rest un decor liniar, de asemenea imprimat. Butonii capacelor sînt decorați cu același combinații — excizii (triunghiuri și șah), creștături, incizii, impresiuni (fig. 43/2—4; 44/11; 52/1—3). Romburile și triunghiurile excizate pe calota butonului în faza Precucuteni I au fost înlocuite cu romburi și triunghiuri hașurate, iar dinții de lup de pe muchii, cu creștături foarte adânci, deși nu lipsesc nici exemplarele cu decor excizat (fig. 52/1—2).

Reține în mod special atenția un foarte frumos capac cu marginea ornamentată cu grupe de creștături verticale, mărginite la partea superioară de o linie incizată. Ornamentul propriu-zis este constituit din benzi de spirale în formă de S cu capetele îmbucate, în așa fel combinate încît între bucelele spiralelor cruțate sînt desenate un fel de semicercuri hașurate cu baza arcuită (fig. 43/1; 49/1). Ne întrebăm dacă nu cumva acest motiv poate fi considerat mai mult decât un simplu motiv secundar, de umplere a spațiilor ce rămîn între bucelele spiralelor îmbucate. Într-adevăr, în așezările tripoliene timpurii din U.R.S.S., se întîlnesc decoruri foarte apropiate, la care însă capetele bucelor spiralei fugătoare par a reprezenta capete de șerpi cu doi ochi. Dealtfel un astfel de motiv de pe un vas de la Sabatinovka II a și fost interpretat ca „schemă compozițională cu șarpe”⁶⁰. Spre această posibilitate ne îndreaptă și decorul în formă de S culcat al cunoscutului vas gumelnițean de la Baniata⁶¹ ale cărui capete sînt evident tratate în formă de șerpi cu ochi, avînd chiar și pupilă.

Toate capacele din faza Precucuteni II au marginea exterioară a buzei decorată fie cu creștături continue sau grupate, fie cu șiruri duble, de împunsături adânci; ele lipsesc atunci când ornamentul fiind excizat, marginea buzei este decorată cu triunghiuri excizate sau scobite. Notăm de pe acum dispariția în faza Precucuteni III a obiceiului decorării buzei cu elemente speciale, diferite de restul ornamentului.

11 a. *Strecurători tronconice* cu picioruș profilat, similare aceluia din faza Precucuteni I, diferind numai ca dimensiuni (fig. 45/6).

11 b. *Strecurători cu picior scund*, relativ cilindric (fig. 45/5). Starea fragmentară a singurului exemplar descoperit nu permite o mai completă precizare a formei.

12 a. *Fragmentele de vase cu gîtul scurt cilindric*, lustruit, corpul bombat (fig. 47/11—12; 52/4, 10—11), decorat cu barbotină, sau cu fagure și ciupituri de tradiție Criș, uneori chiar cu alveole, se întilnesc de asemenea și în faza aceasta, în număr mai mare decît în faza precedentă.

S-a găsit și o întreagă serie de vase, întregi sau fragmentare cu totul ieșite din comun, pe care le vom menționa mai jos, numerotîndu-le, cu toate că ele constituind excepții, nu se continuă decît în rare cazuri în faza Precucuteni III.

13 a. *Fragment de vas cu etaj*, sau mai precis cu umăr dublu, subliniat de mici proeminențe (fig. 46/9). Starea extrem de fragmentară nu permite nici o încercare de reconstituire. S-ar putea să fi avut un gît mai mult sau mai puțin înalt și partea inferioară tronconică. Trei șiruri de impresiuni orizontale subliniază etajul superior și zona de sus a părții inferioare păstrate. În jurul proeminențelor s-a trasat cîte un șir circular de împunsături fine, subliniate cu cîte o canelură tot circulară. Pe părțile bombate, canelurile puternice sînt dispuse orizontal, iar spațiile triunghiulare rămase libere au fost hașurate cu liniuțe sau grupe de liniuțe. Decorul se termină într-o bandă formată din trei linii incizate trasate unghiular.

14 a. *Fragment din partea superioară a unui vas probabil piriform*, cu gît relativ scurt și cu un jgheab proeminent sub buză (fig. 46/7; 51/7), pentru fixarea capacului. Pe umăr se mai păstrează o proeminență perforată vertical și înconjurată de o canelură ovală. Centrul jgheabului este împodobit cu o linie imprimată circular, flancată de o parte și de alta de grupe scurte tot din liniuțe imprimate. Aceleași decor format din cîte o linie imprimată circular este trasat sub jgheab, pe mijlocul gîtului și la baza lui. Marginea exterioară a jgheabului a fost la rîndul ei crestată. Din restul decorului nu s-au mai păstrat decît linii imprimate, trasate în chip diferit în spații triunghiulare sau în benzi unghiulare. Se cruță totodată, din fond, diverse spații în cadrul decorului.

15 a. *Văscior scund tronconic*, cu fundul foarte ușor albiat, ornamentat cu un simplu briu alveolat sub buză (fig. 46/1, 48/11).

16 a. Mic fragment din partea superioară a unui vas cu o buză ușor evazată, de sub care pornește arcuindu-se, un tub masiv. Poate provine de la un vas dublu, dar starea foarte fragmentară nu permite o precizare a formei. Sub buză un șir de împunsături adânci, pe tub caneluri circulare (fig. 46/8 a—b).

S-au descoperit atît la Larga Jijia⁶², cît și la Ghigoești—Trudești, numeroase fragmente care au aparținut unor vase cu partea inferioară mai mult sau mai puțin tronconică, uneori chiar ușor bombată, cu fundurile în general albiate, dar în cîteva cazuri și cu ele plate (fig. 46/2-6, 10-14; 47/10, 14). Ornamentarea fragmentelor

⁶² A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. IV/21—22; pl. VI/13.

descoperite la Larga Jijia este mai ales excizată; șah și triunghiuri dispuse în benzi circulare (fig. 52/13,15)⁶³. La Ghigoești—Trudești, alături de șahul degenerat realizat cu ajutorul unor împunsături mai profunde sau mai superficiale, puse perpendicular pe benzi de linii orizontale, se folosește mult canelura combinată cu decorul imprimat, apoi decorul imprimat singur, sau combinat cu benzi de linii incizate cu care se realizează tot felul de motive: ghirlande, triunghiuri cu laturile rotunde și hașuri interioare, romburi flancate de triunghiuri hașurate etc. Variația motivistică este și aici destul de mare.

Ținem să mai remarcăm două fragmente ceramice, unul pare a proveni de la un vas globular sau bitronconic, decorat cu o linie imprimată circular în jurul fundului, din care pornesc, oblic pe corpul vasului, linii de asemenea imprimate (fig. 38/6); cel de-al doilea (fig. 38/13; 49/5) este de asemenea decorat cu linii oblice imprimate, pornite tot dintr-o linie imprimată, dispusă orizontal sub buză. Acest fel de a dispune ornanamentul pe vas este caracteristic mai ales pentru caneluri. În România, spre deosebire de U.R.S.S.⁶⁴, decorul în linii simple imprimate, trasate, izolat — vertical sau oblic — pe corpul vasului este mult mai rar. Liniile imprimate, izolate, împodobesc fie baza gîtului sau a fundului vasului, fie constituie punctul de plecare a unor motive mai complicate, mărginesc zone ornamentate cu caneluri sau subliniază părți componente ale vasului. Ornamentul acesta apare pe un fragment ceramic descoperit la Ghigoești—Trudești și pe un altul provenind din stratul Turdaș al așezării de la Pianul de Jos⁶⁵, ultimul considerat de autorul descoperirii ca importat din aria altei culturi. În schimb, pe teritoriul U.R.S.S. se folosește curent canelura dispusă oblic sau orizontal, pe muchia ei imprimîndu-se linia în discuție⁶⁶.

Alături de fundurile simple, provenite de la vase relativ tronconice se întîlnesc și funduri inelare sau modelate cu un picior scurt mai mult sau mai puțin cilindric, comunicînd, cu interiorul vasului (fig. 47/1-9,13). Ultima formă, foarte rar semnalată și în faza Precucuteni I, la Traian—Dealul Viei⁶⁷, a putut fi moștenită de la triburile acestei faze. Tratarea piciorului se apropie mult de a vaselor similare ale culturii Criș. Mai mult decît atîta, unul din exemplarele de acest gen, descoperit la Ghigoești—Trudești, are un ornament identic cu al vaselor culturii Criș (fig. 45/2). Numai pasta și arderea îl deosebesc de materialele acestei ultime culturi. Restul exemplarelor sînt ornamentate cu caneluri, uneori combinate cu șiruri orizontale de împunsături ovale sau rotunde, cu liniuțe crestate, precum și cu cîte o linie imprimată tot orizontal, din care pornesc grupe de scurte crestături verticale. Alteori decorul se reduce numai la crestături lunguiețe, combinate cu linii incizate, sau cu linii și grupe de linii imprimate.

Triburile fazei Precucuteni II au preluat de la precursorii lor și obiceiul decorării fundurilor de vase. Este adevărat, această practică a devenit mult mai rară, pînă în prezent cunoscîndu-se numai două astfel de exemplare. Unul, descoperit la Larga Jijia, este ornamentat cu linii incizate în unghi, cu o împunsătură în mijloc și cu o linie semicirculară, largă și adîncă, flancată de împunsături (fig. 45/1)⁶⁸; cel de-al doilea, descoperit la Izvoare, are pe una din margini două

⁶³ *Ibidem*, pl. IV/21—22.

⁶⁴ T. Passek, 1949, fig. 9.

⁶⁵ I. Paul, 1969, pl.III/1.

⁶⁶ T. Passek 1949, fig.9. Decorul acesta se în-

tilnește de asemenea la Polivanov Jar, Sabatinovka II, Cărbuna, Holercani etc.

⁶⁷ H. Dumitrescu, 1955, p. 47.

⁶⁸ În colecțiile M.N.A.

puncte adincite din care pornesc în rază trei scurte crestături. Pare o floare stilizată (fig. 45/3)⁶⁰. Deși nu știm dacă acest ultim fragment aparține stratului Izvoare I, totuși l-am inclus aici, deoarece deocamdată din faza Precucuteni III nu se cunosc pe teritoriul României funduri de vase decorate.

Pentru a respecta unitatea lucrării, vom folosi ca bază de plecare și în prezentarea ceramicii Precucuteni III, grupele mari stabilite pentru fazele anterioare.

A. Pastă foarte fină și bură, omogenă, în general bine arsă la cenușiu de diverse nuanțe, cu miezul în cele mai multe cazuri negru sau cenușiu. Există și anumite categorii arse la negru-cenușiu, brun-cenușiu, brun-cărămiziu și chiar unele de culoare roșie, datorată arderii secundare. Ca și în cazul fazei Precucuteni II, ceramica fină a fazei Precucuteni III a avut un înveliș de diverse nuanțe, foarte bine lustruit și adeseori pereții rezonanți. Spre deosebire de fazele anterioare, lustrul mecanic al ceramicii fazei Precucuteni III s-a conservat destul de bine. Decorul curent al acestei categorii este constituit din caneluri, impresiuni, linii incizate și proeminențe.

B. Pastă mai puțin bine aleasă, cu un grăunte mare, mai puțin bine frământată, folosind ca degresant, alături de nisip, cioburi foarte mărunț pisate și bucățele de calcar, dar niciodată pietricele. Arsă ca și categoria anterioară la cenușiu, negru-cenușiu, brun-cenușiu sau brun-roșcat. Și la suprafața vaselor acestei categorii s-a aplicat un înveliș fin, bine lustruit. Foarte frecvent în grupa B se folosește ornamentul adânc și larg incizat, alături de care apare și acela crestă, imprimat, cruțat, scrijelit și numai în mod accidental canelat.

C. O categorie grosolană, cu multe cioburi pisate și calcar în compoziție, arsă la cenușiu, negru-cenușiu, sau brun-cărămiziu, uneori ne pătrunsă bine de foc, are miezul peretelui negru, suprafața exterioară brun-roșcată, iar cea interioară neagră-cenușie. Decorul constă în alveole, briuri alveolate, barbotină neorganizată și cunoscutele ciupituri de tradiție Criș.

Constatăm deci cum treptat, pe parcursul evoluției celor trei faze, atît calitatea pastei cît și arderea se îmbunătățesc. Dacă în faza Precucuteni I se folosește destul de frecvent pleava ca degresant, în faza Precucuteni II ea dispăre complet, rămînînd însă pietricelele, la care se va renunța aproape total în ultima fază din evoluția culturii.

Și formele vor suferi transformări esențiale. Deocamdată notăm ca mai curent întîlnite: cupele, vasele piriforme, vasele cu picior, capacele etc.; toate însă și-au pierdut rigiditatea caracteristică mai ales fazei Precucuteni I.

Se păstrează în schimb ornamentarea tectonică, deși decorul este mai variat, avînd și o tematică mult mai bogată.

Cel mai consecvent element al ornamenticii precucuteniene păstrat, am putea spune, nealterat de-a lungul întregii culturi, esto canelura (fig. 53/1-7; 54/1,4-6,8-9; 55/2-3,7-8; 56/2,5,6,10; 57/1,5; 66/1-2,4-5,7; 67/2,4-6,8; 69/1,3 etc.). În faza Precucuteni III ea va fi dispusă: orizontal, oblic, circular și circular concentric (în jurul proeminențelor), spiralic; în cîteva cazuri ea devine elementul esențial și aproape unic în decorarea vaselor (fig. 54/9; 66/1), a căror tectonică o va respecta în continuare. Tot cu ajutorul canelurilor se realizează pentru prima dată în faza Precucuteni III

⁶⁰ R. Vulpe, 1957, fig. 36/4.

și ornamentul tangentei la cerc (fig. 54/6; 55/2,8; 56/6 etc.), derivat din spirala fugătoare și nu invers, deoarece, așa cum am văzut, motivul în formă de spirală fugătoare, cruțat sau nu, este cunoscut încă din faza anterioară. Problema priorității spiralei față de tangenta la cerc a mai fost dezbătută și, după părerea noastră, definitiv elucidată⁷⁰.

Al doilea ornament esențial folosit cu predilecție alături de canelură și împreună cu ea este șirul de impresiuni realizat cu ajutorul unui instrument de os curbat, pe care l-am descris mai sus (fig. 53/6,11,13; 54/1,6; 55/2—3,6-8; 56/2—3,8; 66/2; 67/2,4,6 etc.). Cu el se trasau linii orizontale dispuse fie singular, fie grupat sub buză sau pe gitul vasului și linii oblice pe muchia canelurilor; de asemenea se umpleau benzi mai înguste sau mai late, mărginite de linii adine incizate, precum și spațiile, de diverse forme geometrice, mai mult sau mai puțin regulate, rămase libere prin cruțarea în negativ a decorului de obicei spiralic; se subliniau grupele de caneluri sau se umpleau spațiile dintre ele; se trasau cercuri în jurul proeminențelor și linii oblice printre caneluri, realizându-se și în acest mod tangenta de cerc; se decorau mai ales cupele, alternându-le cu canelurile; se trasau triple spirale terminate la capete într-un unghi din care porneau grupe de liniuțe scurte (tot imprimate) care transpun într-o nouă manieră apexurile din fazele Precucuteni I și II (fig. 55/6 a—6 b; 68/4); acest element ornamental (imprimat), apărut, așa cum am văzut, în faza Precucuteni II își găsește o foarte largă și variată formă de expresie în faza Precucuteni III, dispărând pe teritoriul României odată cu apariția noii culturi — Cucuteni A 1.

Întrucât s-a afirmat că sistemul decorativ descris mai sus este întâlnit deopotrivă la Larga Jijia și Eresteghin⁷¹, iar pe această bază s-au tras concluzii de o reală importanță, trebuie să precizăm că el nu apare decât în faza Precucuteni II și că nu are decât o legătură de filiație cu decorul de benzi înguste trasate prin două linii fin incizate, umplute cu un șir de împunsături, decor caracteristic fazei Precucuteni I și frecvent atît la Traian — Dealul Viei, cît și la Eresteghin. Este vorba de cu totul altă tehnică și de cu totul alte instrumente folosite la lucru.

Foarte des, în faza Precucuteni III, alături de caneluri și impresiuni se folosesc creștăturile mai mult sau mai puțin fine (fig. 53/2—4; 54; 55/4—8; 56/2—3,5—6; 57; 66/2—3,5,7 etc.), de predilecție pe buza vasului, element decorativ de asemenea păstrat de-a lungul tuturor fazelor culturii Precucuteni.

Benzile înguste sau late, incizate, umplute cu liniuțe perpendiculare continuă de asemenea să fie întrebuințate (fig. 60/3; 66/6; 69/9), fiind trasate circular, unghiular, oblic, orizontal și vertical, uneori chiar semispiralic, pe corpul vasului. În schimb banda incizată umplută cu împunsături — asemănătoare aceleia din cultura Vinča — Turdaș — dispăre complet.

Punctele mari sau mici decorează (singure) mult mai rar vasele și le întâlnim dispuse fie neregulat pe tot vasul, fie mai ales în șiruri verticale pe partea inferioară a lor (fig. 53/2,8; 57/7; 68/7).

Foarte larg folosită este linia incizată (fig. 53/4; 56/9; 57/4,8; 58/8; 59; 60; 61; 66; 67 etc.), mai larg și adine pe picioarele vaselor, mai fin pe corpul vaselor din categoria A. Cu ajutorul ei se trasează benzi liniare oblice, orizontale, spiralice sau

⁷⁰ Vl. Dumitrescu, 1968, 1, p. 32; R. Vulpe, 1957, p. 100, susținuse dimpotrivă că spirala derivă din tangenta de cerc.

⁷¹ Z. Székely, 1967, p. 78; E. Zaharia, 1967, p. 30 și urm.

curbe și în egală măsură se delimitează decorul cruțat, care este preluat din faza Precucuteni II și amplificat.

Ornamentarea cruțată (rezervată) a cărei apariție o semnalasem încă din faza Precucuteni II, își continuă evoluția și în faza Precucuteni III, fiind realizată cu exact aceleași mijloace. Cu ajutorul liniilor incizate se trasează benzi în formă de spirală fugătoare, de predilecție pe picioare de vase sau pe capace, spațiile rămase libere, de obicei triunghiuri cu laturile rotunjite, fiind destul de neglijent hașurate cu linii scurte (fig. 54/4 a-b; 55/1; 57/8; 59; 60/1; 61/1; 66/3; 67/1,7,9; 68/1,9; 70/1,3). Decorul acesta spiralic cruțat degenează adeseori, reducându-se la benzi lungi și late cu capetele rotunjite, delimitate bineînțeles tot cu ajutorul liniilor incizate (fig. 58/7; 59/2,3,6,8; 60/1; 67/7,9 etc.). Alteori, și mai ales la capace, cu aceleași linii incizate se desenează pastile, ove sau diferite ovaluri, spațiul înconjurător fiind hașurat (fig. 62/4; 68/10; 69/4). Sint deci scoase în evidență, tot ornamentele cruțate.

Pe un vas de la Traian — Dealul Fintinilor, s-au cruțat, cu același procedeu, benzi spiralice degenerate și pastile de diverse mărimi, iar spațiul înconjurător, care nu are nici o valoare motivistică, a fost pur și simplu scrijelit (fig. 58/1 a-c)⁷².

Trebuie reținută deci predilecția triburilor Precucuteni III, pe de o parte pentru decorul cruțat (rezervat), pe de altă parte pentru îmbinarea pe același vas a ornamentului pozitiv cu acela negativ, deoarece procedeu va fi preluat și dezvoltat mai departe și cu mijloacele mai bogate, oferite de culoare, de către triburile Cucuteni A.

Micile creștături (fig. 53/7,11; 54/6 a-b; 55/4; 66/5), grupate sau izolate, trasate în cruce pe proeminente, oblice pe caneluri, în formă de „apex” la capetele liniilor sau benzilor incizate (fig. 69/7), completează de cele mai multe ori ornamentarea vaselor.

Proeminențele binecunoscute încă din faza Precucuteni I ajung acum la apogeu. De la proeminente plate, în formă de butoni mici, la proeminente perforate, sau proeminente mici conice și pînă la marile proeminente-cornițe, faza Precucuteni III, folosește toată gama, în toate variantele posibile (fig. 53/13; 54; 55; 56/6,10; 57/1,2,4; 66/1-2; 67/2,6 etc.). Adeseori, proeminențele mari, înconjurate de caneluri concentrice, dau vasului aspectul unui recipient cu corpul în trei sau patru colțuri (fig. 54/5,6; 55/2,3,6,8 etc.). Tot în această direcție a decorului plastic trebuie amintite aplicațiile antropomorfe de pe vase, precum și acelea în formă de mină umană de la baza unor torți. De ambele categorii ne vom ocupa însă în capitolul consacrat plasticii. Micile albieri făcute prin apăsarea pastei moi cu degetul, apărute în faza Precucuteni II, sint și în această fază executate pe vase, dar destul de rar și izolate printre linii hașurate.

Intervin însă și elemente noi, cum ar fi de pildă pictura, poate sub influența unor culturi care o foloseau dinainte. Nu este vorba numai de culoarea roșie-crudă aplicată în benzi pe unele din părțile vaselor, sistem cunoscut, după cum am văzut, încă din faza Precucuteni II, ci de pictură executată înainte de ardere. Este adevărat, ea se reduce deocamdată numai la câteva linii simple și la unele pastile mari, aplicate în interiorul unui vas-polonic (fig. 63/5; 66/4). Dar se cunosc și cazuri în care corpul vasului a fost acoperit cu un înveliș alb foarte diluat înainte de executarea decorului⁷³. Se cuvine amintit și decorul de benzi lustruite (fig. 58/6), care apare acum pentru întâia oară. Ambele sisteme ornamentale folosite numai la sfîrșitul fazei Precucuteni III, caracterizează, după cum se știe, parțial și regional, faza Cucuteni A1.

⁷² Vasul, inedit, se află în colecțiile Institutului de arheologie.

⁷³ A. Nițu, 1955, p. 4.

Ornamentarea excizată dispăre complet, iar șahul degenerat al fazei Precucuteni II, executat prin creștături, devine acum o simplă bandă incizată umplută cu linii în rețea (fig. 59/6).

În sfârșit, amintim ornamentele ceramicii grosolane: alveole sub buza lustruită, barbotină (fig. 58/3; 70/4), organizată sau nu și foarte rar ciupiturile de tradiție Criș (fig. 63/2), atât de bine reprezentate în faza Precucuteni II, dar destul de sporadic descoperite în cuprinsul așezărilor fazei Precucuteni III.

Înainte de a trece la prezentarea formelor fazei Precucuteni III, trebuie să semnalăm varietatea remarcabilă a acestora; unele modificări de detaliu, simpla scurtare sau lungire a gîtului, accentuare a umărului, evazare mai pronunțată a buzei, duc la tot atâtea forme noi. Pentru a nu înmulți însă prea mult numărul tipurilor de vase, vom încerca, ținînd seama în primul rînd de structura lor generală, să le integrăm grupelor mari stabilite.

1 a. Forma este nedocumentată.

1 a 1. *Paharul ușor bitronconic*, nu mai are cele două jumătăți relativ egale; prin scurtarea simțitoare a părții superioare, vasul are tendința de transformare în castronaș cu fundul totdeauna albiat (fig. 53/1,2; 67/5; 68/7). Decorul constă în creștături pe buză, caneluri orizontale pe partea superioară, șiruri de împunsături mari dispuse vertical pe partea inferioară; unele exemplare sînt nedecorate.

1 b. *Pahare bitronconice* cu cele două jumătăți relativ egale, buza individualizată și evazată, umărul mai mult sau mai puțin rotunjit, de cele mai multe ori fundul plat și, în unele cazuri, deasupra diametrului maxim, proeminențe-tortite perforate orizontal (fig. 53/5; 54/3,8). Ornamentarea combină caneluri orizontale cu linii circulare neregulat incizate, sau caneluri oblice, circulare sau orizontale rotunjite la capete, cu linii imprimate orizontal sub buză și între proeminențe, completate cu grupe de cîte trei mici creștături plasate în stînga proeminențelor (fig. 54/8a—8b)⁷⁴.

1 b 1. *Paharele*, care mai dau vag iluzia unei forme bitronconice, au întotdeauna partea inferioară mult mai înaltă decît aceea superioară, umărul rotunjit accentuat sau nu de două sau patru mici proeminențe perforate, buza întotdeauna răsfrîntă în afară, dar gradul de evazare fiind foarte variabil. Fundurile, la mai toate exemplarele cunoscute sînt albiate (fig. 53/3—4,6—10; 54/2,6a—b; 66/5,7; 67/4; 68/5,13).

Cu rare excepții, buza vaselor acestei grupe a fost fin creștată, decorul adeseori alătură pe același vas canelurile, liniilor imprimate sau incizate orizontal, combinate într-un caz cu șiruri de adîncituri lunguiețe executate cu unghia, sau se reduc la simple caneluri orizontale pe gît, subliniate de un șir orizontal de împunsături lunguiețe. Există cazuri cînd decorul se rezumă la împunsături mari, relativ rotunde, cu care se punctează întreaga suprafață a vasului sau se realizează grupe verticale. Remarcăm însă și piese mai bogat împodobite. Pe umărul rotunjit al unui vas s-au trasat, cu ajutorul a două caneluri paralele, tangente la cercuri canelate în jurul celor patru mici proeminențe creștate în cruce. Ornamentul central este de fapt o spirală fugătoare. Pe muchia mediană care desparte canelurile s-au trasat linii imprimate (oblic sau circular), iar de o parte și de alta canelurile au fost subliniate cu linii incizate și imprimate. Zona rămasă liberă la partea superioară a vasului, între buza împodobită cu un șir orizontal imprimat și prima linie de margine a canelurilor,

s-a hașurat cu liniuțe oblice și circulare. În jurul fundului, deasupra a două linii circulare imprimate, din loc în loc s-au trasat mici triunghiuri executate prin șiruri de impresiuni oblice (fig. 54/6a—b)⁷⁵.

1 b 2. *Variantă* a formei precedente, cu partea superioară ceva mai înaltă și buza relativ dreaptă (fig. 57/2; 68/15); are uneori pe linia diametrului maxim mici proeminente. Decorul combină spirale în S rezervate între proeminente, cu linii incizate, sau caneluri cu grupe de creștături și linii incizate.

Deocamdată variantele **1 c**, **1 d**, **2 a** nu sînt documentate în faza Precucuteni III.

2 b. *Cupe mici* cu corpul rotunjit și buza evazată (fig. 53/11; 68/3), decorate cu șiruri de impresiuni combinate uneori cu caneluri, și mai totdeauna cu creștături ușoare pe buză. În unele cazuri impresiunile sînt executate pe muchiile mediane ale canelurilor, relativ semicirculare, de pe corpul vasului (fig. 53/11; 68/3). Procedeeul imprimării muchiilor canelurilor este mai puțin folosit de triburile precucuteniene de pe teritoriul României, dar așa cum am menționat, mult mai larg răspîndit la cele de pe teritoriul U.R.S.S., unde de cele mai adeseori decorul apare dispus vertical pe vas.

2 c. *Cupe* de diverse dimensiuni, cu partea inferioară tronconică mult înălțată, buză evazată, umăr rotunjit, accentuat sau nu de proeminente și fundul albiat (fig. 53/12; 54/4a—b). Varianta constituie una din formele curente ale ceramicii fazei Precucuteni III. Decorul alătură canelurile liniilor incizate sau imprimate. La un vas, sub canelurile orizontale de pe gîtul lui se află o largă zonă decorativă pe care aleargă o bandă în spirală fugătoare, mărginită de ambele părți de frunzulițe lunguiețe. Liniile care delimitează banda cruțată se întrec la capete, unde se mai adaugă cîte o mică liniuță — rezultînd un motiv care amintește clar apexurile fazelor anterioare (fig. 54/4a—b)⁷⁶. Există și piese nedecorate, una dintre acestea avînd partea inferioară cu tendințe de ascuțire spre fund (fig. 53/12), ca unele exemplare din U.R.S.S.⁷⁷.

3 a 1. *Vase relativ globulare*, cu gît înalt, buza uneori ușor rășfrîntă în afară, fundul drept și patru proeminente pe linia diametrului maxim⁷⁸. Decorate mai ales cu caneluri orizontale pe gît și circular-concentrice în jurul proeminențelor (fig. 54/9; 66/1). Micile spații rămase libere au fost hașurate cu liniuțe oblice.

3 b. *Vase* de asemenea de formă *relativ globulară*, cu gît înalt ușor tronconic, buză individualizată și evazată, fundul plat (fig. 55/2,7,8; 67/2,6). Pe linia diametrului maxim trei sau patru mari proeminente conice dau pieselor aspectul unor vase cu corpul în colțuri (fig. 55/2,8; 67/2,6). Buza creștată sau nu, caneluri orizontale pe gît, încadrate sau nu de impresiuni. În jurul proeminențelor, caneluri circulare subliniate de impresiuni de asemenea circulare, sau tangente la cerc, realizate tot cu ajutorul canelurilor. În jurul fundului s-a trasat (uneori) o linie orizontală imprimată, iar în spațiile libere impresiuni dispuse oblic. Întîlnim și vase pe care două șiruri de ghirlande imprimate subliniază partea inferioară a canelurilor tangente, fiind unite la rîndul lor prin scurte impresiuni de linia orizontală ce înconjoară partea inferioară a vasului (fig. 55/2).

⁷⁶ R. Vulpe, 1957, fig. 22 a—b.

⁷⁸ *Ibidem* fig. 15/2.

⁷⁷ I.N. Bibikov, 1953, pl. 35/a, b.

⁷⁸ Vl. Dumitrescu, 1945, fig. 12/16; H. Dumitrescu, 1954, fig. 3, dr.

3 c. *Variantă cu gîtul mult mai scurt și buza ușor răsfrîntă în afară*, are mai întotdeauna, pe linia diametrului maxim, trei—patru proeminențe conice, proeminențe perforate sau combinații de proeminențe conice și perforate, la care se alătură cîte o proeminență în formă de corn⁷⁹ (fig. 53/13; 54/1,5,7; 55/1,3,4,6; 57/4; 68/4; 70/3). Un vas (probabil de cult) descoperit la Izvoare are pe umăr, grupate alăturat, trei mari proeminențe-cornițe, iar în partea opusă o alta, ceva mai mare (fig. 54/1 a—b)⁸⁰. Acest vas este însă ieșit din comun, fiind deocamdată singurul exemplar cunoscut, cu patru cornițe pe corp. În jurul proeminențelor se trasează de cele mai multe ori decorul tangentă la cerc, fie cu ajutorul canelurilor, fie cu linii incizate. Spațiile rămase libere sînt uneori hașurate sau imprimate, buza deseori fin crestată, gîtul canelat. Alteori decorul combină numai caneluri cu impresiuni, sau se reduce la simple incizii în formă de ove, cercuri sau mici pastile. Pe un foarte frumos exemplar descoperit la Tîrpești, între cele trei proeminențe, perforate s-au trasat, cu ajutorul a trei linii imprimate, grupe spiralice cu capetele terminate cu apexuri (fig. 55/6a—b; 68/4). Și această formă este intens folosită de triburile precucuteniene care o reproduc în numeroase exemplare, cu gîtul mai înalt sau mai scund, cu proeminențele mai mari sau mai mici, cu buza mai mult sau mai puțin trasă în afară.

3 c 1. *Variantă* obținută prin adăugirea unui picior la tipul 3 c (fig. 55/5). Un astfel de vas descoperit la Traian—Dealul Fîntînilor, are pe linia diametrului maxim proeminențe-cornițe și un ornament simplu, de ove și cercuri incizate în cuprinsul unei benzi late mărginite de două linii incizate orizontal (fig. 55/5)⁸¹.

3 d. *Variantă* derivată de asemenea din tipul 3 c prin adăugirea unui fund scund, tronconic și a unui picioruș inelar (fig. 57/1; 66/2)⁸². Pe pîntec proeminențe perforate, două mici și una mare, la care se adaugă o proeminență mare în formă de corn. Decorul combină caneluri, linii imprimate, creștături pe buză și grupe de scurte liniuțe verticale (pe piciorușul inelar).

Vasele ultimelor două variante au putut avea o destinație specială, deoarece ele nu fac serie, întîlnindu-se foarte rar.

Varianta **4 a** nu este documentată nici în faza Precucuteni III.

Variantele **5a—b** nu au fost descoperite pînă în prezent.

5 c. *Mici castronașe* cu umărul rotunjit, partea superioară vag albiată spre interior, buza evazată, fundul curbat (fig. 56/2,5; 67/8) realizat la un vas sub formă de *umbo* (fig. 56/5). Creștături pe buză, caneluri pe gît, subliniate sau nu de șiruri de impresiuni ondulate orizontal.

5 d. Prin schimbarea proporțiilor variantei 2 c, mai exact prin scurtarea excesivă a corpului, fără a se reduce și dimensiunile gurii, s-a ajuns la *castronașe* mai mult sau mai puțin bitronconice cu gîtul scurt, buza evazată, fundul albiat sau plat (fig. 56/3,4,6,10; 57/6,7; 68/12). Pe umărul rotunjit au uneori proeminențe-buton, sau cîte o singură proeminență perforată. Ornamentarea folosește, alături de caneluri dispuse spiralice pe sau tangente la cerc, liniile imprimate, sau pe cele scurte incizate, creștăturile pe buză sau chiar punctele simple, repartizate neregulat pe corpul vasului. O linie circulară incizată subliniază de cele mai multe ori baza gîtului.

⁷⁹ H. Dumitrescu, 1954, fig. 8/2.

⁸⁰ R. Vulpe, 1957, fig. 17/2 a—b.

⁸¹ H. Dumitrescu, 1957, 2, fig. 4/2.

⁸² H. Dumitrescu, 1954, fig. 8/1.

5 g. *Castronaş* simplu, cu partea superioară relativ cilindrică dar neregulată, cu cea inferioară tronconică și fund albiat. Pe umăr, un șir de împunsături lunguiețe și subțiri constituie singurul ornament (fig. 56/1; 67/3).

Varianta **6 a** nu a fost încă documentată.

7 a. *Vase piriforme* cu gît înalt cilindric, buza ușor evazată, fundul plat; pe umăr uneori mici proeminențe conice. Gîtul lustruit, restul vasului decorat cu barbotină (fig. 58/3; 70/4)⁶³. În faza Precucuteni III nu s-au descoperit pînă în prezent, din această grupă, decît vase mari de provizii.

7 a 1. Numeroase *gîturi de vase* de înălțimi mari și mijlocii, avînd forme mai mult sau mai puțin tronconice și buza individualizată și evazată. Provin, probabil, tot de la vase mari, piriforme. Gîturile au aproape întotdeauna un decor compus din caneluri orizontale și buza crestată fin (fig. 57/5).

7 b. *Vase piriforme* cu umărul rotunjit subliniat uneori de proeminențe perforate, buză scurtă ușor înclinată spre interior, avînd cîteodată la baza ei o ușoară sântuire marcată de patru proeminențe prelungi⁶⁴ (fig. 58/1,8). Decor cruțat în formă de spirală fugătoare, frunzulițe lunguiețe, pastile sau derivate degenerate ale spiralei fugătoare.

Variantele **8 a, b, b 2, c** nu au fost documentate.

8 b 1. *Strachină tronconică* cu buza evazată, decorată cu creștături pe margine și cu linii incizate combinate uneori cu creștături pe umăr (fig. 58/2,5,7).

8 d. *Strachină cu gîtul scund*, buza evazată, canelură-carenă pe umăr (fig. 58/6). Nedecorată, cu excepția canelurii lustruite mecanic.

8 e. *Strachină cu gîtul înalt*, relativ cilindric și umărul rotunjit (fig. 58/9). Combină ornamentarea canelată cu incizii și scrijelituri.

8 f. *Variantă* de forma unui bol scund cu gură largă, buza ușor trasă în afară și uneori subliniată printr-o vagă albiere circulară⁶⁵ (fig. 57/9; 70/1). Decor fin incizat sau scrijelit, completat cu creștături pe buză și proeminențe mai mult sau mai puțin accentuate pe umăr.

8 g. Fragment de *strachină tronconică* cu umăr carenat, gît scund și ușor curbat spre interior (fig. 62/1)⁶⁶. Singurul exemplar aparținînd acestei variante a fost descoperit la Traian—Dealul Fîntînilor și considerat, încă de la publicare, ca rezultat al unor influențe gumelnițene. Decorul, compus din linii paralele ușor incizate, ne îndreaptă tot spre cultura Gumelnița.

8 h. *Strachină înaltă* cu partea inferioară tronconică, buza ușor arcuită spre interior, proeminențe pe linia diametrului maxim; finisată rudimentar prin simplă netezire (fig. 70/5). Analogiile par a indica de asemenea influențe gumelnițene.

Variantele **9 a, b** n-au fost întilnite.

9 c *Fructieră* cu picior înalt, gol în interior și cu buza evazată (fig. 59/2; 68/9) moștenire sigură din faza Precucuteni II; spre deosebire de decorul simplu al acestora, exemplarele de faza Precucuteni III sînt mai bogat decorate. Se folosește mult decorul cruțat cu ajutorul liniilor incizate, spațiile rămase libere fiind uneori umplute cu liniuțe. Într-un caz aceste spații par a fi fost vopsite cu alb (fig. 68/9). Lipsa de certitudine se datorește arderii secundare a vasului, ardere care l-a deformat, dete-

⁶³ II. Dumitrescu, 1953, fig. 9.

⁶⁴ Vasul de la Traian—Dealul Fîntînilor se află în colecțiile Institutului de arheologie; pentru cel

de la Izvoare, vezi R. Vulpe, 1957, fig. 21.

⁶⁵ VI. Dumitrescu, 1945, fig. 11/11c.

⁶⁶ *Ibidem*, fig. 11/1 2.

riorindu-i totodată întreaga suprafață. Decorul acestui ultim exemplar se completează cu creștături și tortițe pe buză.

9 c'. *Picioare cilindrice*, unele ușor bombate, cu baza evazată, păstrind la partea superioară fundul fructierei sau a străchinii care se înalță deasupra piciorului (fig. 56/8,9; 59/3—6,8; 60/1,4; 67/7,9). În câteva cazuri la partea superioară a piciorului se găsesc găuri circulare sau ovale care îl perforază (fig. 56/8,9; 59/3). Decorul, mai ales incizat sau imprimat, se întinde și pe fundul interior al recipientului de deasupra; spre exemplu, pe un fragment de la Tîrpești (fig. 56/8). Alături de ornamentele binecunoscute — mai ales derivatele degenerate ale spiralei și spiralei fugătoare oblice, se mai păstrează benzile acoperite cu rețea de linii adînc incizate (fig. 59/6).

9 c 1. Părțile inferioare ale unor *picioare cilindrice* sau bombate, goale în interior, cu baza mai mult sau mai puțin evazată, decorate cu incizii adînci, creștături și impresiuni, putînd proveni deopotrivă de la vase cu picior, sau numai de la suporturi de vase (fig. 59/7; 60/5).

9 c 2. *Supporturi* înalte de vase, uneori cu două găuri diametral opuse, decorate mai ales cu linii adînc incizate și cu creștături (fig. 57/3)⁸⁷. Dacă în faza Precucuteni II bănuim numai existența lor, în faza finală a culturii Precucuteni ele sînt sigur documentate.

9 d. *Cupă cu picior înalt*, ușor bombat și baza evazată (fig. 59/1 a—b)⁸⁸. Decorul adînc incizat folosește mai mult linii drepte și semicirculare variat organizate, schițînd o spirală fugătoare cruțată.

9 e. *Strachină-castron* mare, cu un picior destul de înalt, cilindric, cu baza evazată, avînd buza ușor răsfrîntă în afară și corpul relativ semiglobular (fig. 57/8)⁸⁹. Decor pe umăr și pe picior. Cu ajutorul liniilor incizate s-au cruțat spații alungite, prezentînd spirala fugătoare degenerată. Pe partea centrală a vasului, două grupe de cîte două mici proeminențe, iar pe marginea buzei, creștături. Și aceste vase cu picior sînt frecvente în faza Precucuteni III.

Variantele **10 a, b** de capace sînt caracteristice exclusiv fazei Precucuteni I, nemaigăsindu-se după aceea.

10 c. Se transformă, dînd loc la varianta:

10 c 1. *Capace* în formă de calotă semisferică, cu buton scund cilindric, al cărui cap este fie semisferic, fie discoidal. Spre deosebire de faza Precucuteni II, capacele fazei Precucuteni III nu au buză profilată și implicit nici decorul împuns sau creștat care o însoțea (fig. 60/3,6; 61; 62/4; 66/6; 67/1; 68/10—11; 69/2,4). Unul din exemplarele de la Tîrpești a fost ornamentat cu o spirală fugătoare cruțată, încadrată de spații hașurate (fig. 61/1; 67/1), ornament identic cu acela al unui descoperit la Ghigoești—Trudești (fig. 44/10), care are însă în plus creștături pe marginea superioară a buzei. Decorul cruțat, spiralic, în formă de ove, frunzulițe sau pastile, este frecvent utilizat la capace (fig. 62/4; 68/10; 69/4). Întreaga suprafață a unui capac de la Tîrpești a fost împărțită cu ajutorul liniilor incizate circular-concentric în benzi egale, hașurate din loc în loc, cu grupe de liniuțe scurte verticale (fig. 60/3; 66/6). Decorul pare a mai păstra vag amintirea șahului degenerat. Menționăm că nici acest exemplar nu avea buză profilată, iar decorul compus din grupe de liniuțe adînc incizat acoperea întreaga suprafață a capacului.

⁸⁷ *Ibidem*, fig. 11/I 4 b.

⁸⁸ Piesa s-a descoperit la Traian — Dealul Fin-

tinilor și se află în colecțiile Institutului de arheologie.

⁸⁹ Vl. Dumitrescu, 1945, fig. 12/1.

Pentru ornamentarea capacelor se mai folosește și decorul simplu incizat, fie trasind diverse motive, fie acoperind cu tot felul de linii dispuse haotic (fig. 60/6), întreaga suprafață a calotei. Butonii erau la rindul lor decorați cu linii incizate, imprimare și chiar cu scurte crestături (fig. 60/2; 61/2—4,6; 69/2); există însă și butoni nedecorați (fig. 61/1,5,7; 67/1; 68/1). Spre deosebire de faza Precucuteni II, pe calotele capacelor din faza Precucuteni III, motivele n-au fost realizate și cu ajutorul liniilor imprimate, judecând după materialele publicate sau din muzee, care ne-au fost accesibile.

Variantele 11 a, b nu au fost deocamdată documentate.

11 c. *Vas-strecurătoare* de formă tronconică, cu pereții ușor bombați și fundul albiat. De pe buză sint trase simetric în sus două proeminențe semicirculare și plate, perforate de câte o gaură mare circulară (fig. 63/4; 70/2)⁹⁰.

11 d. A doua variantă este mai deosebită și poate fi apropiată de actualele *strecurători* de ceai. De formă circulară, scundă, are o mică proeminență-tortită și marginea buzei crestată (fig. 63/1)⁹¹.

12 a. Fragmentele de vase cu *gîtul cilindric* scund, lustruit, și cu corpul decorat cu ciupituri de tradiție Criș se întilnesc mult mai rar în faza Precucuteni III.

Varianta 13 a, în forma descoperită la Ghigoești, nu a mai apărut; în schimb se cunoaște acum varianta:

13 b. *Vas cu etaj* și jgheab circular la zona de sudură a celor două etaje. Este rezultatul unei combinații între tipurile 13 a și 14 a, un fel de vas piriform cu gît înalt și jgheab la buză, deasupra căruia s-a așezat un alt recipient. La baza gîtului primului vas, patru proeminențe (fig. 63/6)⁹². Ornamentarea combină caneluri și incizii, la care se adaugă împunsăturile de pe marginea jgheabului. Pe baza decorului și a siluetei celor două părți componente am integrat acest fragment descoperit la Izvoare fazei Precucuteni III, deși s-ar putea să aparțină și fazei anterioare, cu atât mai mult cu cît vase cu jgheab și etaj au fost descoperite într-o așezare de tip Precucuteni II. Autorul săpăturilor de la Izvoare nu ne dă însă nici un detaliu privitor la nivelul (I 1 sau I 2?), în cuprinsul căruia s-a descoperit piesa.

Varianta 14 a din faza Precucuteni II nu mai este documentată.

15 a 1. *Văscior scund*, ușor tronconic, cu fundul masiv, inelar, albiat. Sub buză un șir orizontal de alveole (fig. 63/7).

15 b. *Văscioare* mai pronunțat tronconice, unele ușor bombate, cu fundul profilat, drept sau albiat (fig. 63/2—3)⁹³. Decor ciupit de tradiție Criș, sau un simplu șir de alveole sub buză.

Varianta 16 a — lipsește.

17 a. *Vas bitronconic* cu gîtul înalt, cilindric, partea superioară rotunjită, avînd pe linia diametrului maxim proeminențe trase în jos (fig. 62/2)⁹⁴. Decorul, simplu, se rezumă la linii semicirculare incizate pe partea superioară a vasului.

18 a. Diverse vase-polonice (fig. 62/3; 63/5; 66/4; 68/2), obținute prin adăugirea unei torți, masive și perforate, mai lungi sau mai scurte, uneori chiar zoomorfe și antropomorfe (fig. 85/2,3,5; 94/8) sau schițînd numai o siluetă umană (fig. 85/7—8; 94/10, 12,13), la diverse variante de pahare sau străchini. Este în fond o formă

⁹⁰ H. Dumitrescu, 1959, fig. 6/3.

⁹¹ H. și V. Dumitrescu, 1959, fig. 8/5.

⁹² R. Vulpe, 1957, fig. 34.

⁹³ Astfel de vase au fost descoperite la Tralan —

Dealul Flintnilor; Vezi H. Dumitrescu, 1953, fig. 11;

idem, 1961, fig. 5/3; și la Andrieșeni, vezi A. Florescu, 1959, 2, fig. 3/9.

⁹⁴ H. Dumitrescu, 1953, fig. 8.

nouă, hibridă, care — preluată și modificată de către triburile cucuteniene — va avea ca rezultat tipicul polonic al fazei Cucuteni A. În faza Precucuteni III, vasele polonice sînt decorate cu caneluri, impresiuni, incizii și creștături. Un exemplar descoperit la Tirpești are pe umăr caneluri — fațete oblice, puternic lustruite, pe partea inferioară incizii, iar în interior puncte pictate cu alb înainte de ardere (fig. 63/5; 66/4).

DIVERSE

— Vas miniatural cu corpul în patru colțuri datorită celor patru mari proeminențe, cu gîtul și fundul cilindrice. Pe fiecare proeminență se află cîte o spirală canelată, în rest incizii fine (fig. 64/1 a—b).

— Fragment de vâscior probabil cu gît dublu, ornamentat cu caneluri și impresiuni (fig. 64/2).

— Vas miniatural, oarecum cilindric, împărțit în două registre orizontale, printr-o linie incizată, pe care s-au dispus haotic tot felul de linii (fig. 64/5 a—b); fundul plat.

— Vâscior cu corpul ovoidal, gît înalt, buza ușor evazată. Sub linia gîtului, pe umăr, are trei torți-proeminențe, străpunse (fig. 64/4). Autoarea descoperirii a legat vasul de una dintre formele repertoriului ceramicii liniare central-europene⁹⁵. După părerea noastră el își găsește bune analogii în cultura Hamangia⁹⁶.

— Vas bitronconic cu fund scund profilat, avînd proeminențe pe linia diametrului maxim. Decor barbotinat (fig. 64/3)⁹⁷. Singurul exemplar de acest tip, descoperit la Traian—Dealul Fintinilor, a fost atribuit unor anumite influențe exercitate de cultura Gumelnița asupra fazei Precucuteni III⁹⁸.

— Fragment din partea superioară a unui vas-coșuleț cu buza evazată, a cărui toartă, în cea mai mare parte ruptă, se arcuiește deasupra vasului, asemenea unei torți de coș (fig. 64/6 a—b). Din păcate starea extrem de fragmentată nu permite nici o altă precizare.

Și în așezările fazei Precucuteni III, ca și în acelea ale fazei Precucuteni II, s-au descoperit numeroase fragmente din părțile inferioare ale unor vase de forme greu de precizat. Ele se împart în două grupe mari: funduri profilate, albiate, transformate uneori în piciorușe scunde, inelare, decorate cu incizii, impresiuni și caneluri (fig. 65/1—5,7—9,11,13; 69/1) și funduri simple, tronconice, albiate sau drepte, ornamentate cu incizii, creștături, caneluri, impresiuni și chiar cu măturica (fig. 65/6, 10,12,14; 69/8). În faza Precucuteni III, fundul propriu-zis al vasului nu mai era împodobit, pe teritoriul României.

În toate așezările precucuteniene, indiferent de fază, s-a constatat o fragmentare excesivă a materialelor ceramice, ceea ce explică parțial lacunele cunoștințelor noastre, atît în privința formelor, cît și în aceea a decorului. Vasele mari de provizii întregi sînt în număr relativ redus. Fragmentele ceramice provenind de la astfel de vase s-au găsit destul de frecvent, dar formele și ornamentele (atunci cînd nu se reduc la barbotină organizată sau nu) sînt în cele mai numeroase cazuri imposibil de reconstituit.

⁹⁵ H. Dumitrescu, 1961, fig. 5/7, p. 97.

⁹⁷ H. Dumitrescu, 1955, fig. 5.

⁹⁶ Vezi unul din vasele descoperite la Cernavoda, D. Berciu, 1966, fig. 27/3.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 463.

Cea de-a doua cauză a limitelor cunoștințelor noastre își află originea pe de o parte în numărul încă modest de așezări cercetate, pe de alta în săpăturile restrinse întreprinse în unele dintre aceste așezări, din motive obiective.

Cercetările viitoare vor putea deci scoate la iveală forme și ornamente necunoscute pînă în prezent, mărinđ gama acelor prezentate mai sus și chiar modificind uneori grupele mari stabilite de noi. Este neapărat necesar să se țină seama că pînă în prezent, din faza Precucuteni I s-a cercetat temeinic numai așezarea de la Traian—Dealul Viei, la Eresteghin și Bancu executindu-se numai săpături de mică amploare; în faza Precucuteni II, sondajului de la Larga Jijia i se adaugă cercetările întreprinse la Mîndrișca și Ghigoești—Truđești și, în sfirșit, abia unele așezări din faza Precucuteni III au fost mai intens cercetate.

Principalele probleme ridicate de ceramica precucuteniană ni se par a fi următoarele :

1. Originea formelor, a motivisticii și a tehnicii pastei și decorului.
2. Evoluția ceramicii de-a lungul celor trei faze și eventualele impulsuri din afară intervenite pe parcursul acestei evoluții.
3. Contribuția adusă la nașterea culturii Cucuteni A.

Primele două probleme vor fi discutate pe larg în capitolul consacrat originii și evoluției culturii Precucuteni, iar cea de-a treia va fi sumar tratată în cuprinsul aceluiași capitol, deoarece depășește cadrul lucrării de față.

Considerăm totuși util să semnalăm de pe acum cele două componente esențiale care, după părerea cercetătorilor de la Dealul Viei, împărtășită și de noi, au creat faza Precucuteni I.

Hortensia Dumitrescu arăta, încă din 1954, că importanța culturii descoperită la Traian—Dealul Viei stă tocmai „în fenomenul de asociere și chiar de sinteză între două culturi diferite: aceea a ceramicii liniare și Boian“⁹⁹.

Elementele de decor preluate de cultura Precucuteni I de la purtătorii culturii ceramicii liniare sînt, așa cum a subliniat autoarea sus citată¹⁰⁰, și am amintit recent noi înșine: linia ghimpată (sau așa numita „scăriță de papagal“), capetele de note muzicale degenerate, transformate în apexuri¹⁰¹, șirurile de puncte lunguiețe precum și, după părerea noastră, destul de probabil benzile înguste umplute cu împunsături (fig. 26/2,5—8; 27/1,3,6; 28/2—5; 29/2,4; 31/2,3; 32/1,3,4,7; 34/9,10; 35/8—11,13 etc.). Tot de la triburile liniare, triburile precucuteniene au moștenit pasta cenușie, care însă nu este identică, și folosirea plevei ca degresant.

Hortensia Dumitrescu indica de asemenea motivele și formele preluate de triburile precucuteniene de la cultura Boian. Este vorba de „profile de vase cu umărul îngust și unghiular, cești (pahare), străchini, cupe adinci, capace cu buton“, precum și de diverse motive ornamentale geometrice, ca și de tehnica de executare a lor, și anume excizia cu ajutorul căreia se obțin dinți de lup, romburi, șah (fig. 29/1; 30; 31/4—5; 32/6,8; 33; 34/3—4; 36/2,7,8; 37/2,7,9,12—14) etc.¹⁰². Pentru a încheia enumerarea succintă a elementelor de tip Boian moștenite de cultura Precucuteni I, trebuie făcută încă o precizare de o deosebită importanță. S-a afirmat, și pe baza acestei afirmații s-au tras concluzii definitive, că triburile fazei Precucuteni I n-au cunoscut

⁹⁹ H. Dumitrescu, 1954, p. 51.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Pe unele fragmente ceramice descoperite la Traian—Dealul Viei apexurile sînt realizate prin

scobituri lunguiețe (fig. 28/2; 32/4,7 etc.) identice capetelor de note muzicale.

¹⁰² H. Dumitrescu, 1954, p. 52,

aşa zisul „pliseu”¹⁰³. Afirmatia nu corespunde însă realităţii, deoarece la Traian—Dealul Viei s-au descoperit, aşa cum am arătat la locul potrivit, pahare la decorarea cărora s-a folosit pliseul (fig. 27/3; 37/5); este adevărat, el a fost utilizat în combinaţie cu alte elemente ornamentale, dar faptul esenţial, adică cunoaşterea şi folosirea lui, constituie o realitate incontestabilă, remarcată demult de către cercetătorii de la Dealul Viei¹⁰⁴.

Nu mai stăruim însă aici, deoarece aceste probleme vor fi reluate în capitolul final al lucrării noastre.

Socotim totuşi necesar să subliniem încă una dintre trăsăturile esenţiale ale culturii Precucuteni şi anume caracterul geometrico-spiralic al ornamentării. Excepţind reprezentarea figurii umane de pe fragmentul amintit de la Traian—Dealul Viei (fig. 34/2), „friza de dansatoare” stilizate (fig. 35/14) şi „capul de şarpe” (fig. 43/1), menţionate şi ele la locul cuvenit, precum şi cele câteva aplicaţii antropomorfe sau zoomorfe de pe unele vase cu destinaţie specială, întreaga motivistică este geometrico-spiralică.

Motivistica culturii Precucuteni foloseşte mai toate formele geometrice şi spiralice, modificându-le, interpretându-le şi adaptându-le tectonicii vasului, cum sînt: liniile simple, zig-zagurile cruţate, patratele şahului, triunghiurile simple sau haşurate, cercurile concentrice, elipsele, precum şi spiralele simple îmbrucate sau fugătoare, care vor degenera în tangente la cerc etc.

Surprinde însă lipsa aproape totală a folosirii meandrului întîlnit numai în două cazuri (fig. 34/4) şi redat în tehnica exciziei — identic ca execuţie cu acelea din faza Giuleşti a culturii Boian.

Cîteva fragmente ceramice descoperite la Traian—Dealul Viei sînt decorate cu linii sau benzi punctate dispuse unghiular, cărora le-am spus semi-meandre. Datorită stării fragmentare a materialului, precizarea motivului este imposibilă. S-ar putea, în egală măsură, să avem în faţă un simplu decor unghiular sau un meandru simplu. Prima ipoteză este însă mai plauzibilă, avînd în vedere predilecţia pentru dispunerea în zone orizontale a ornamentului şi grija pentru respectarea tectonicii vasului; dacă ar fi fost un decor meandric el n-ar fi avut unde să se desfăşoare în spaţiul respectiv. În orice caz acest decor nu se întîlneşte decît în faza Precucuteni I, fazele Precucuteni II şi III nu folosesc deloc meandrul, care revine în ornamentica eneoliticului moldovenesc abia odată cu pictura tricromă a culturii Cucuteni A.

Alături de respectarea tectonicii vasului mai trebuie semnalată şi tendinţa acoperirii lui în întregime sau aproape în întregime cu diverse motive, rediate în diverse tehnici. Acea „horor vacui” care imprimă una din notele caracteristice decoraţiei culturii Cucuteni A începe să se manifeste încă de la nivelul culturii Precucuteni, fără a altera însă caracterul tectonic al ornamentării.

Încheiem acest capitol amintind încă una dintre caracteristicile esenţiale ale ornamentării precucuteniene, preluată şi larg folosită (datorită mijloacelor mai variate pe care le oferă culoarea) de triburile culturii Cucuteni A. Este vorba de procedeul dublării sau reduplicării, cum i-a spus Vladimir Dumitrescu¹⁰⁵, motivelor ornamentale. Cu mijloacele relativ modeste folosite încă din faza a II-a, purtătorii culturii Precucuteni întrebunţează curent ornamentarea pozitivă şi pe cea negativă,

¹⁰³ E. Zaharia, 1967, p. 23 şi urm.

¹⁰⁵ VI, Dumitrescu, 1968, 1, p. 35.

¹⁰⁴ H. Dumitrescu, 1957, 1, fig. 4/4; H. şi VI, Dumitrescu, 1962, p. 248.

uneori cu valori egale. Mici motive cruțate (zig-zaguri între triunghiuri excizate, dispuse afrontat) apar încă din faza Precucuteni I, dar în intenția decoratorului nu sesizăm un interes special pentru decorul cruțat, elementul esențial fiind constituit de triunghiul excizat. În schimb, în fazele Precucuteni II și III se acordă o atenție specială tocmai ornamentului cruțat, scos intenționat în evidență.

Din această minuțioasă analiză a ceramicii culturii Precucuteni rezultă că formele și motivistica ei mărturisesc un real simț al frumosului al meșterilor olari ai vremii.

SCULPTURA ÎN LUT

Ca mai toate culturile neo-eneolitice din sud-estul Europei și cultura Precucuteni, mai ales în fazele II și III ale evoluției sale, dezvoltă o bogată și variată gamă de reprezentări antropomorfe. Ele nu lipsesc, bineînțeles, nici din faza Precucuteni I, dar par a fi mai puțin numeroase și totodată mai puțin schematizate.

Pentru studierea sculpturilor în lut din faza Precucuteni I nu avem la dispoziție decît piesele descoperite la Traian—Dealul Viei¹. În nici o altă stațiune aparținînd acestei faze n-au fost găsite figurine antropomorfe și deci schema generală pe care o vom prezenta mai jos va suferi probabil modificări și completări de pe urma viitoarelor descoperiri.

Principalele caracteristici ale unora dintre sculpturile neolitice, schematizarea și stilizarea se impun de la început și atenției cercetătorului preocupat de plastica în lut precucuteniană. Cu toate acestea, exceptînd gîturile înalte și neindicarea (adeseori) a figurii umane, figurinele fazei Precucuteni I respectă în majoritatea cazurilor atît proporțiile cît și raporturile dintre diversele părți ale corpului omenesc. Steatopigia, cu rare abateri, își face destul de timid apariția, ea neconstituind caracteristica dominantă a figurinelor antropomorfe.

Plastica antropomorfă în lut de la Traian—Dealul Viei se împarte în două tipuri principale: A — figurine reprezentate în picioare; B — figurine așezate.

Indiferent de tipul din care fac parte, toate statuetele de lut sînt lucrate în general dintr-o pastă proastă, cu impurități și chiar pleavă în compoziție, arse inegal

¹ C. Matasă, 1951, pl. I/10—11, 14—15; III/6—7,9; II și VI. Dumitrescu, 1968, fig. 8/3; 9/3—4. Aducem cele mai respectuoase mulțumiri Hortensiei

Dumitrescu pentru permisiunea de a folosi o serie de piese inedite descoperite atît la Traian — Dealul Viei cît și la Traian — Dealul Flîntînilor.

la negru-cenușiu, cenușiu, brun-gălbui sau brun-cărămiziu la exterior și negru-cenușiu și uneori negru la interior. Aproape întotdeauna au avut un înveliș de lut fin, bine lustruit, înveliș necesar acoperirii porozităților pastei.

Tipul A — *Statuete în picioare* — poate fi la rindul lui subîmpărțit în mai multe variante:

A 1. Figurine de dimensiuni mari și mijlocii (rare exemplare ajung pînă la aproximativ 20 cm înălțime), cu gît înalt, fără reprezentarea capului, brațele întinse lateral, redete prin două cioturi scurte, talia subțiată, partea inferioară masivă, steatopigie moderată (fig. 71/1). Sîni sînt redați prin două mici pastile, triunghiul sexual și despărțirea picioarelor au fost marcate fie prin adîncituri largi făcute în pasta moale cu ajutorul unui instrument cu capătul ușor lățit și rotunjit, fie prin incizii adînci. Unele exemplare au șoldurile perforate, altele o lungă scobitură la partea inferioară, care a slujit destul de probabil la înfigerea lor în mici suporturi de lemn. Pentru o mai mare stabilitate, uneori baza figurinei era lățită atît spre față cît și spre spate și tratată ca o talpă masivă. Părțile superioare ale figurinelor amintesc tipul „en violon”, dar tipul clasic desenat sub această denumire este necunoscut plasticii precucuteniene. Toate statuetele sînt lipsite de decor și numai în rare cazuri cite o creștătură mică la bază pare a indica trasarea timidă a degetelor de la picioare (fig. 71/6,8,9,12—14; 87/1).

Tipul general amintește figurinele culturii Hamangia, mai ales prin redarea gîtului și a capului sub forma unei coloane înalte, fără organele feței.

A 2. Cîteva dintre fragmentele descoperite par a indica același tip general, cu brațele întinse lateral, dar cu corpul mai puțin arcuit și cu reprezentarea organelor feței la capătul gîtului exagerat de înalt (fig. 71/4—5). Figura este relativ triunghiulară (amintind tipul general al culturii Vinča, dar fiind departe de a-l reproduce întocmai), nasul proeminent, ochii și gura împunși sau creștați, uneori sprîncelele marcate prin ușoare reliefuri.

A 3. Tipul anterior, dar fără brațe, avînd partea superioară arcuită și perforată în dreptul mîinilor (fig. 71/10). Pare destul de probabil ca această jumătate superioară să fi avut forma unei inimi.

A 4. Figurină masculină, destul de neglijent modelată, am putea spune aproape fusiformă, cu brațele probabil întinse lateral și cu baza ușor strangulată și lățită, încercîndu-se redarea labelor picioarelor (fig. 71/15).

Tipul B. — *Statuete așezate*, cu genunchii îndoiți, făcute pentru a fi puse pe scăunele miniaturale. S-au descoperit numai două exemplare de acest gen, unul cu capul rupt din vechime (fig. 71/2), cel de al doilea cu gîtul la fel de înalt ca și tipurile precedente, capul oval cu nasul în relief ușor, ochii și gura adînciți (fig. 71/3). Această ultimă figurină este masculină și ca toate figurinele masculine, are picioarele desfăcute.

Tot la Traian—Dealul Viei² s-a descoperit și un foarte frumos cap înalt și cu organele feței tratate cu grijă specială pentru fiecare detaliu (fig. 83/2). Bărbia și ovalul figurii sînt reliefate, ca și nasul, ochii adînciți și prelungi, gura de asemenea adîncită, urechile perforate. Capul a fost ornamentat cu motive excizate; în creștet un decor în șah dispus circular, sub forma unei mici coronițe, pe gît dinți de lup și linii incizate terminate la capete toț cu triunghiuri excizate. În pasta plină de impurități

s-a amestecat și o anumită cantitate de mica, arderea făcându-se la cărămiziu în exterior și negru la interior. Piesa a avut în schimb un înveliș de culoare brună, în bună parte ros, bine lustruit. Acest cap nu credem să fi aparținut unei figurine antropomorfe, ci mai degrabă va fi fost buton de capac. Redarea realistă a figurii umane, decorarea în tehnica exciziei, care împodobește întotdeauna capacele, îndreptățește această ipoteză.

Așa cum a reieșit, credem, din prezentarea tipurilor principale de figurine descoperite la Traian—Dealul Viei, statuetele fazei Precucuteni I nu se caracterizează prin reprezentări mai apropiate de realitate, ci printr-un accentuat schematism. În plus ele nu au fost decorate.

Tot de la Dealul Viei provin alte două piese, de data aceasta zoomorfe, dintre care una a fost sigur buton de capac, în timp ce a doua a putut fi la rîndul ei aplicată pe un capac.

Prima din aceste piese este un buton cilindric, terminat în forma unui cap de pasăre³, cu creastă mediană și decorat cu linii incizate și împunsături (fig. 83/1). S-a încercat chiar redarea gușei păsării.

Cel de-al doilea exemplar reprezintă o figurină zoomorfă, cu botul rupt, decorată pe toate fețele cu linii adînc incizate, creștături și excizii⁴.

Alături de un fragment din partea anterioară a unei cornuțe, acestea sînt de altfel singurele reprezentări zoomorfe descoperite pînă în prezent în cuprinsul așezărilor fazei Precucuteni I.

Privită în ansamblul ei, plastica fazei Precucuteni I, așa cum o cunoaștem de la Traian—Dealul Viei, prezintă evidente legături și influențe sudice, subliniate de H. Dumitrescu⁵; legături ce pot fi urmărite pînă în regiunea culturii Sesklo și care s-au putut exercita fie direct, fie prin intermediul culturii Hamangia⁶. Despre o asemănare generală, de structură, între plastica descoperită la Traian—Dealul Viei și aceea a culturii Hamangia vorbesc și D. Berciu⁷ și Vl. Dumitrescu, ultimul punînd „giturile lungi și capetele aproape inexistente din cultura Precucuteni, pe seama unor anumite influențe exercitate de cultura Hamangia”⁸.

De la triburile culturii Hamangia, triburile precucuteniene au preluat însă numai forma generală a siluetei, gitul înalt terminat uneori fără detaliile figurii, prelucrîndu-le însă în maniere proprii. În timp ce în plastica Hamangia, figura umană este foarte rar reprezentată⁹, în aceea de la Traian—Dealul Viei este redată destul de frecvent. Sîni proeminenți și brațele așezate sub ei sau pe pîntec, ale plasticii culturii Hamangia, sînt înlocuiți în faza Precucuteni I prin sîni-pastile, mici, și brațe-cioturi, întinse lateral, iar gitul înalt prismatic, printr-unul fusiform. De asemenea picioarele, de cele mai multe ori despărțite (ne referim la tipul A al ambelor culturi) în cultura Hamangia, devin la Dealul Viei un fel de coloană masivă, despărțită virtual printr-o incizie sau adîncitură, în timp ce șoldurile masive, cu spatel scobit, ale statuetelor de la Cernavoda, lipsesc la Traian—Dealul Viei, unde fesele sînt modelate mai naturalist și neexagerat.

³ H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 8/3.

⁴ Piesa, descoperită la Traian—Dealul Viei, se află la Muzeul din Piatra Neamț.

⁵ H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 60.

⁶ *Ibidem*, p. 66.

⁷ D. Berciu și S. Morintz, 1957, p. 85; D. Berciu, 1961, p. 518.

⁸ Vl. Dumitrescu, 1968, 1, p. 64.

⁹ În fond exceptîndu-se perechea descoperită la Cernavoda (vezi D. Berciu, 1966, fig. 3/1—2), toate statuetele culturii Hamangia au gituri înalte prismatice fără reprezentarea figurii umane. În plus, cele două statuete datate în Hamangia IV, sînt posterioare fazei Precucuteni I.

Cît privește tipul B, al figurinelor reprezentate șezînd, cele două culturi îl reproduc fiecare în manieră proprie.

Așa cum remarcă și Hortensia Dumitrescu, plastica în lut a culturii Precucuteni are afinități cu aceea din aria culturii Sesklo (noi am adăuga și Dimini) și evident a folosit ca sursă de inspirație și pe aceea a culturii Hamangia. Dar, deși figurinele descoperite la Traian—Dealul Viei, nu ating din punct de vedere al realizării artistice nici pe departe valoarea acelorale ale culturii Hamangia, ele redau contururile generale ale corpului prin linii arcuite, apropiate de realitate și nu prin planuri geometrice fațetate, ca în cazul plasticii Hamangia. Într-un singur caz la Traian—Dealul Viei fesele figurinei sînt ușor fațetate unghiular¹⁰ (fig. 71/14).

În faza Precucuteni I sculptura în lut n-a fost încă îngrădită de „canoane” rigide, lucru ce nu s-ar putea afirma și despre sculptura în lut a culturii Hamangia, care se abate rar de la o anumită și invariabilă manieră de tratare a capetelor, sinilor, brațelor, abdomenului etc. Nici chiar cele două binecunoscute statuete-capodopere de la Cernavoda nu rup complet cu rigiditatea acestor „canoane”.

Dealtfel, în faza următoare, II, plastica culturii Precucuteni se integrează și ea unor norme destul de riguroase de redare a corpului feminin.

Dezvoltîndu-se evident și sub impulsul culturii Hamangia, plastica fazei Precucuteni I manifestă totuși o mai mare libertate de expresie.

Deoarece figurinele cunoscute, aparținînd fazei Giulești a culturii Boian, sînt puține și de alte tipuri¹¹, iar în cultura cu ceramică liniară din Moldova nu s-a descoperit pînă în prezent decît o singură piesă¹², pentru explicarea apariției și dezvoltării plasticii Precucuteni I nu ne putem îndrepta atenția și spre aceste două culturi. Trebuie exclus de asemenea orice aport al culturii Bugului meridional, datorită lipsei statuetelor din inventarul acestei culturi. Singura explicație valabilă rămîne totuși în strînsă dependență față de sculptura în lut a culturii Hamangia și eventual de legăturile mai îndepărtate cu neoliticul Greciei, în special cu culturile Sesklo și Dimini, precum și anumite influențe exercitate de plastica culturii Vinča.

Cu toate acestea și în domeniul reprezentărilor antropomorfe cultura ceramicii liniare și-a adus contribuția ei. Am descris la capitolul privind ornamentica fazei Precucuteni I un fragment ceramic pe care s-a executat, în tehnica exciziei, o siluetă umană cu brațele întinse lateral și îndreptate în jos. Cu alt prilej puneam în legătură această siluetă cu reprezentări similare descoperite în Cehoslovacia, pe vase aparținînd atît culturii ceramicii liniare¹³ cît și culturii ceramicii cu decor împuns în benzi.

Dar acest exemplu, unic dealtfel, nu este în măsură să schimbe datele esențiale ale problemei. Cultura Precucuteni rămîne, în ceea ce privește originile plasticii și implicit a conceptului legat de ea, tributară sudului. Odată preluată de către triburile precucuteniene, plastica va fi, așa cum am mai menționat, dezvoltată și prelucrată mai departe într-o manieră proprie, pînă într-atîta de personală încît nu se poate confunda cu plastica nici unei alte culturi.

¹⁰ H. și Vl. Dumitrescu, 1968, fig. 9/4.

¹¹ E. Comșa, 1955, fig. 8/1—2,5. Ultimul este un vas cu o mască umană aplicată pe buză; D. Berciu, 1961, fig. 190/3; 192.

¹² Este vorba de un fragment de figurină antropo-

morfă descoperită la Tirpești. În rest, din cultura ceramicii liniare se cunosc la noi numai măști umane aplicate pe vase.

¹³ S. Marinescu-Bilcu, 1970.

Caracteristicile principale ale statuțelor fazei Precucuteni II devin: schematismul care simplifică la maximum partea superioară a corpului și steatopigia dusă la extrem — ambele creînd tipul propriu exclusiv culturii Precucuteni.

Sînt greu de precizat factorii determinanți care au dus la nașterea, în această fază (II) a ceea ce putem numi un „canon“ precucutenian. Nici una din culturile vecine nu are o plastică similară. Dacă spatele părții superioare a corpului este ușor albiat, ca acela al statuțelor Hamangia, capul „en bec d'oiseau“, lipsa brațelor, un anumit tip de steatopigie și întreg aspectul general diferă total de tipul dobrogean. Pînă la proba contrarie, trebuie să admitem crearea, de către triburile precucuteniene, în faza a II-a, a unor forme plastice cu totul proprii și diferite de celea ale fazei anterioare. Căci, după cum se va vedea, moștenirile transmise din prima fază nu vor impri-ma nota lor caracteristică figurinelor fazei Precucuteni II.

Tipurile mari (A — statuete în picioare și B — statuete așezate —) se mențin, dar structural, mai ales cele din grupa B, se schimbă radical.

Statuetele nu sînt lucrate dintr-o pastă de prea bună calitate, ea fiind mai întotdeauna neomogenă și prost frămîntată, arsă la nuanțe cenușii sau brun-roșcate, nepătrunse complet de foc și au un înveliș fin, bine lustruit. Partea inferioară era modelată din două părți care, după ce se sudau, erau învelite într-un strat de lut mai gros, sau mai schiștore, ulterior finisat.

Păstrînd ca schelet general schema stabilită pentru faza Precucuteni I, remarcăm următoarele:

Tipul A. — Exceptînd cîteva fragmente de gîturi foarte înalte terminate cu un cap pe care au fost modelate organele figurii — nas reliefat, ochii și gura adînciți, descoperite la Larga Jijia¹⁴, care ar putea eventual proveni de la figurine în picioare, se pare că triburile fazei Precucuteni II, nu au folosit prea mult acest tip (fig. 72/7).

Tipul B. — Includem aici atît figurinele în poziție șezîndă cît și celea semi-așezate. Acest tip a fost descoperit în toate așezările cercetate ale fazei Precucuteni II, dar în cele ce urmează ne vom referi în principal la piesele de la Mîndrișca¹⁵ și Ghigoești, ele fiind cele mai reprezentative și mai frumoase exemplare, la care se vor adăuga cîteva figurine mai importante descoperite la Larga Jijia¹⁶.

Așa cum subliniam mai sus, prima caracteristică a acestor sculpturi în lut este steatopigia exagerată și, cu o singură excepție, în totală disproporție cu restul corpului (fig. 72/1—6,8; 87/2—3). Partea superioară, de cele mai multe ori plată și îngustă, ușor sau deloc scobită la spate, are uneori indicați sinii prin mici pastile, păstrînd totodată din faza anterioară, tendința de stilizare a brațelor. Într-un caz, prin două găuri făcute în dreptul umerilor se indică brațele îndoite spre sîni (fig. 72/6), iar într-altul, două mici proeminente, abia schișate la baza gîtului, mai sugerează ideea brațelor (fig. 72/1; 87/2). Marca majoritate a pieselor nu au însă deloc brațe și capetele mici, triunghiulare sau relativ triunghiulare ale fazei anterioare dispar complet la acest tip. Fața tratată „en bec d'oiseau“ are gura și ochii indicați prin simple creștături.

Una dintre figurine are genunchii îndoiiți și subliniați cu cîte o împunsătură (fig. 72/5; 87/3); o alta îi are redați prin proeminente plasate cu totul fantezist sub

¹⁴ A. D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VIII/5—7, 9—10.

¹⁵ Gh. Bichir și Eug. Dogan, 1962; Gh. Bichir, 1968, fig. 2/2—3, 6; 3/1—4.

¹⁶ A. D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VIII.

triunghiul sexual (fig. 72/4). Linii incizate destul de adânc marchează uneori talia, triunghiul sexual aproape regulat și separă virtual picioarele pe ambele fețe. Destul de des, la baza picioarelor, liniuțe scurte incizate indică degetele picioarelor (fig. 72/3,8). Un fragment din partea inferioară a unei figurine de la Larga Jijia¹⁷ are partea superioară a piciorului decorată cu mici creștături; în rest statuetele tipului B nu sînt decorate.

Tot la Larga Jijia întîlnim, pentru prima dată, două figurine, din păcate fragmentare, de un deosebit interes științific. Este vorba în primul rînd de jumătatea superioară a unei piese destul de grosolan modelată, cu un gît scurt și masiv, la partea superioară a căruia sînt indicate organele figurii umane: nas ușor reliefat, gură și ochi împunși. Pe partea stîngă, mai bine conservată se mai păstrează conturul brațului stîng, cu laba mîinii cu patru degete, ridicată și lipită de cap. Ușoara reliefare de pe partea dreaptă îndreptățește presupunerea că și mîna dreaptă fusese așezată în exact aceeași poziție (fig. 73/1)¹⁸.

Această figurină sporește numărul așa-numiților „gînditori“ pe care îi găsim răspîndiți în neo-eneolitic din Anatolia și Grecia pînă în nordul Moldovei și în U.R.S.S. O descoperire încă inedită de la Sircali Hüyük (Anatolia), datată aproximativ spre mijlocul mileniului VI î.e.n.¹⁹, ne îndreptățește, pe de o parte, să căutăm originea gestului tot în plastica Asiei Anterioare, iar pe de altă parte, să nu mai atribuim triburilor culturii Hamangia rolul de creatori ai tipului, ci numai pe acela de transmițători ai lui spre Moldova.

O a doua piesă a făcut sigur parte dintr-o așa-numită „horă“; părțile superioară și inferioară ale acestui fragment, erau relativ plate și ușor arcuite, accentul punîndu-se și de data aceasta pe jumătatea centrală (fig. 86/3; 87/8)²⁰; din recipientul de deasupra nu s-a păstrat nimic²¹.

Legată sigur de anumite ritualuri, poate de dansuri magice, fragmentul ne dă posibilitatea să precizăm originea tipului renumitei „hore“ de la Frumușica, cu atît mai mult cu cît piesele de acest gen se vor continua și în faza Precucuteni III. Deoarece pînă în prezent asemenea piese nu sînt semnalate și în ariile altor culturi, putem presupune că ele reprezintă creații proprii culturii Precucuteni, deși n-ar fi exclus să ne aflăm de asemenea în fața unui prototip oriental.

În capitolul anterior, consacrat ceramicii, semnalăm în ornamentica fazei Precucuteni I, apariția „frizei de dansatoare“, puternic stilizate, redată prin linii incizate (fig. 35/14). Poate că „horele“ au fost generate de aceeași idee a dansurilor rituale sau chiar a unor practici magice.

În faza Precucuteni I constatam și existența unor butoni de capace în formă de capete umane și animale. Faza Precucuteni II preia această moștenire, căci la Larga Jijia, Mîndrișca și Ghigoești s-au descoperit cîteva frumoase exemplare.

¹⁷ *Ibidem*, pl. VIII/8.

¹⁸ A. D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VIII/9. În fotografie nu se observă aceste detalii.

¹⁹ Piesa inedită, lucrată din obsidiană, se află într-o colecție particulară din orașul Konya (Turcia).

²⁰ Piesa ne-a fost cedată împreună cu altele spre publicare, de A. D. Alexandrescu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

²¹ A. Nițu, 1967, p. 556–558, nota 46, consideră că „adaptarea figurinei feminine la funcția de cariatidă

la vasele cu suport antropomorf este caracteristică ceramicii cucuteniene“. Apariția unor astfel de fragmente la Larga Jijia și mai apoi la Tirpești (ca dealtfel și la Luka Vrublețkaia și Bernovo Luka) dovedește clar originea mult mai veche a acestui tip. Spre deosebire de exemplarul de la Frumușica, fragmentele precucuteniene din Moldova nu sînt unite și în zona șoldurilor, ca dealtfel nici fragmentele similare de la Trușești (A. Nițu, 1967, fig. 2/3–4).

La Mindrișca s-a găsit un buton în formă de cap uman cu nas proeminent, ochi împunși și sinii plasați la baza gîtului, pe marginea unei ferestruici ovale tăiate intenționat (fig. 83/5)²²; la Larga Jijia un mic butonaș în formă de pasăre puternic stilizată, decorată cu creștături fine de-a lungul aripilor, capului și spinării și cu benzi de impresiuni pe gît (fig. 83/4; 88/6)²³; iar la Ghigoești—Trudești un cap de animal cornut (căprior sau berbec) cu nări puternice, împunse, ochi mari rotunzi, imprimați, urechi mici reliefate, subliniate de impresiuni, coarne late, arcuite (rupte din păcate din vechime), decorate cu creștături adânci. Pe gîtul puternic s-au trasat benzi orizontale, de asemenea imprimate (fig. 83/6; 87/7).

La Larga Jijia au mai fost descoperite alte două capete de animale cornute. Unul situat la extremitatea unei apucători lungi este extrem de stilizat (fig. 84/5). Cel de-al doilea împodobește buza unui vas; virful botului și coarnele sînt rupte, urechile par a fi fost indicate prin două găuri, iar ochii prin împunsături lunguiețe (fig. 84/3)²⁴.

Toate aceste capete antropo-și zoomorfe erau aplicate, destul de probabil pe vase cu o destinație mai specială. Raritatea lor, atenția dată uneori tuturor detaliilor, repertoriul oarecum limitat în cazul animalelor exclusiv la cornute și păsări, toate duc spre aceeași concluzie. Dealtfel, aplicarea figurii umane (sau numai a organelor feței), sau animale pe buza sau corpul vasului, se practică în aproape toate culturile neoneolitice din sud-estul și chiar centrul Europei.

Deoarece am arătat în cursul expunerii care sînt elementele preluate de triburile fazei Precucuteni II de la înaintașii lor direcți, putem trece la plastica fazei Precucuteni III, în cea mai mare măsură aproape identică cu aceea a fazei anterioare—II—.

Caracterizată pe de o parte prin același schematism, pe care îl duce chiar mai departe, iar pe de alta dînd dovadă de aceeași predilecție pentru steatopigie, cea mai mare parte a figurinelor fazei Precucuteni III se încadrează „canonului“ creat de-a lungul fazei Precucuteni II. În această ultimă fază se remarcă și o mai mare variabilitate a dimensiunilor pieselor.

Tipul A. — *Statuetele reprezentate în picioare* sau cu picioarele ușor împinse înainte (fig. 74/2—10; 75/1—2, 5—7; 76/1—5,9; 89/1—9,11), ocupă un loc important în plastica fazei Precucuteni III, spre deosebire de acelea ale fazei anterioare (II), unde, după cum am văzut, pînă în prezent au apărut destul de rar. Întrucît nu s-a descoperit nici un exemplar întreg, nu știm cum a fost modelat capul. Ghidîndu-ne însă după figurinele de același tip descoperite în U.R.S.S.²⁵, gîtul și capul vor fi fost redat sub forma unei mici prelungiri cilindrice, de cele mai multe ori fără indicarea figurii. Brațele, atunci cînd există, au fie forma unor mici cioturi, fie pe aceea a două simple proeminente laterale. Trunchiul drept, destul de lățit și relativ plat are uneori indicați sinii și în cîteva cazuri oasele din regiunea tuberozității coxale a iliaceilor. Partea inferioară, cu steatopigie ceva mai moderată, este de cele mai multe ori triunghiulară, cu virful mai ascuțit sau mai rotunjit, rareori baza statuetelor fiind cilindrică, și deci lățită. Probabil toate se înfigeau în suporturi de lut sau de lemn. În cîteva cazuri, prin mici proeminente-pastile, s-a încercat figurarea genunchilor plasați normal, sau greșit, aproape de virful picioarelor. Picioarele, se separă virtual de

²² Piesa se află în Muzeul de istorie din Bacău.

²³ A. D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VIII/2.

²⁴ Piese se află în colecțiile M.N.A.

²⁵ S. N. Bibikov, 1953, fig. 90/a, c; 95; 96 etc.

cele mai multe ori printr-o linie incizată sau adâncită, triunghiul sexual apare și el pe o bună parte din exemplare, iar cu totul incidental, la acest tip se indică prin creștături plasate la bază, degetele picioarelor. Numeroase figurine nu au pe suprafețele lor nici un fel de incizie.

În schimb, altele fie mai timid și numai parțial, fie în mod curent, sînt împodobite. Benzi hașurate (fig. 76/2) mari triunghiuri realizate din linii punctate, linii adînc incizate (fig. 75/2,5; 76/1,3—7,10; 89/6,9, 11), spiralic, rombic, vertical, oblic sau haotic, acoperă parțial sau integral corpul figurinelor. Înciziile erau umplute cu culoare albă de incrustație, care în unele cazuri se mai păstrează, iar unele piese au și urme slabe de ocră roșu.

Trebuie reținut că acesta este tipul care stă la baza plasticii Cucuteni A. Silueta generală, steatopigia moderată, decorul incizat, pe care triburile cucuteniene îl vor transforma în decor fin incizat, sînt tot atîtea elemente pe care le vom regăsi, mai mult sau mai puțin transformate, la elegantele statuete ale culturii Cucuteni A.

A fost, și probabil va continua să fie, amplu dezbătută problema decorației incizate sau pictate a statuetelor. Indicînd după unii îmbrăcămintea (ipoteză neversimilă, avînd în vedere desenarea aproape regulată a triunghiului sexual), după alții tatuajul, problema continuă să rămîină deschisă. Decorul geometrico-spiralic își face apariția în ornamentarea plasticii numai în faza Precucuteni III, luînd amploarea binecunoscută în cuprinsul culturii Cucuteni A. Ce a determinat această explozie decorativă, ce nou impuls sudic, ce noi concepte magico-religioase au cauzat aceste schimbări, sînt tot atîtea întrebări care își vor căuta încă multă vreme răspuns. Poate influenței fazei vechi a culturii Gumelnița să i se datoreze, cel puțin parțial, unele dintre noile curente introduse în plastica precucuteniană. Mai ales că sesizăm în cuprinsul acesteia din urmă, apariția treptată a decorului. Ornamentul unora dintre exemplare este simplu și acoperă numai anumite părți ale corpului uman: triunghiul sexual, zone din picioare, fese etc. Abia după depășirea acestei prime etape se va trece la împodobirea întregii suprafețe, păstrîndu-se însă, ca și în cazul ceramicii, o anumită tectonică și motivul fiind totodată aerisit.

Tipul B. — *Figurine în poziție șezîndă*, sau mai exact spus, modelate de așa manieră încît să poată fi așezate pe mici scăunele de lut. Ele reprezintă tipul clasic al plasticii precucuteniene, creat (cum am mai spus) în faza Precucuteni II, preluat și dezvoltat în faza finală — III (fig. 75/3—4; 76/8; 77—80; 87/4; 88/1, 7, 8; 89/10, 12). Partea superioară (mai îngustă decît în faza anterioară), plată și ușor albiată la spate, are umerii numai schițați, mai mult sau mai puțin simetrici, gîtul scurt, capul „en bec d'oiseau“ cu nasul ușor reliefat, ochii și gura împunși sau creștați. Indicarea sînilor se face fie prin aplicare de mici pastile, sau prin mici creștături (fig. 77/6—7; 78/1—4, 6 etc.). Există piese a căror parte superioară are forma unei colonete înalte, cu spatele plat, la capătul superior al căreia sînt executate organele feței umane și rar, spre mijlocul ei, aplicați sîinii (fig. 77/7; 78/7). Partea inferioară se caracterizează printr-o steatopigie împinsă adeseori pînă la exagerare. Picioarele, de cele mai multe ori unite și separate numai virtual printr-o linie incizată, erau totuși despărțite la statuetele masculine (fig. 80/4, 7, 10). Mai toate exemplarele au la bază mici creștături care indică destul de probabil degetele picioarelor. Sînt însă și figurine cu picioarele despărțite, la care nu s-a indicat sexul, precum și cîteva, de asemenea cu picioare despărțite și cu triunghiul sexual incizat. Dealtfel cele două piese phalice cunoscute,

descoperite la Traian—Dealul Fintînilor²⁶ și Sabatinovka²⁷, au la rîndul lor picioarele separate numai virtual, printr-o linie incizată. Se cunosc și statuete cu genunchii indoîți, steatopigia lor fiind în general mai moderată (fig. 80/2—3). Figurinele sînt de dimensiuni mici și mijlocii și cu o singură excepție (fig. 75/4), nici una din cadrul acestui tip nu mai atinge dimensiunile aceloră de la Mîndrișca și Ghigoești—Trudești (fig. 72/4—6).

Exceptînd linia incizată de separare a picioarelor, precum și pe aceea care figurează triunghiul sexual, foarte rar tipul B a fost împodobit și numai cu șiruri fine de creștături pe picioare sau fese, liniile incizate trasînd figuri geometrice, tot pe picioare, sau șir de împunsături și creștături pe pîntec (fig. 75/3; 76/8; 78/6; 79/4,5; 89/12). În schimb, în U.R.S.S. la Sabatinovka II, s-au descoperit figurine decorate cu linii incizate combinate fie cu împunsături fine, fie cu linii subțiri pictate²⁸. Pictura a fost executată cu culoare roșie-crudă pe un fond-inveliș alb-gălbui. Cele cîteva piese pictate îi determină pe unii cercetători sovietici să tragă concluzia (poate puțin cam prematură) pictării întregii plastici precucuteniene²⁹.

Pe teritoriul României, în afară de un fragment din partea inferioară a unei figurine de mari dimensiuni, descoperit la Tîrpești, care fusese vopsit cu ocră roșu crud, nu s-a mai descoperit nici o altă statueta din tipul B, pictată, sau cu urme de pictură. Mai mult decît atîta, lustrul unora dintre ele exclude existența decorului pictat. Probabil pictarea, ca și incizarea întregului corp al statuetelor a apărut la sfîrșitul fazei Precucuteni III, ambele fiind preluate (pictura este adevărat în mai mică măsură) de triburile Cucuteni A.

Dacă toate statuetele de tip B ar fi fost pictate, urmele picturii ar fi trebuit să se găsească cel puțin pe unele dintre zecile de exemplare ale acestui tip descoperite la Tîrpești. Observația este cu atît mai valabilă cu cît pe un mare picior antropomorf, provenind fie de la o statueta mare de alt tip, fie de la un vas antropomorf se vîd clar dungile fine, pictate cu alb (fig. 82/6) iar pe vase sau fragmente ceramice, atunci cînd a fost aplicată, atît culoarea albă cît și aceea roșie-crudă sînt încă vizibile. Descoperirea unor statuete pictate la Sabatinovka II dovedește doar că în cuprinsul tipului B a început să fie folosită și ornamentarea pictată, dar nu că toate figurinele precucuteniene erau pictate.

În legătură cu acest tip se mai cer făcute unele precizuni.

În primul rînd trebuie evidențiată atenta observare și redare a unor detalii. Puse alături, două figurine descoperite la Tîrpești (fig. 77/6—7), una cu sîinii lăsați în jos, cealaltă cu ei „tari“, redau cu claritate două din momentele principale ale vieții — acela dinainte și de după maternitate.

În al doilea rînd, așa cum credem că a reieșit din descriere, statuetele grupei B din faza Precucuteni III sînt modelate în general fără brațe. Excepțiile de la această regulă ne dau dreptul să socotim că fiecare gest are o anumită semnificație rituală. Într-adevăr în faza Precucuteni III sînt cîteva statuete cu brațele modelate care ne-au reținut atenția și cu alt prilej³⁰.

²⁶ H. Dumitrecu, 1957, 1, fig. 2.

²⁷ M. M. Makarevici, 1960, fig. 3/10. Piese similare au fost descoperite de asemenea în nivelul precucutenian de la Alexandrovka și se află în Muzeul din Odessa.

²⁸ *Ibidem*, fig. 3/7.

²⁹ Informație verbală, V. N. Danilenko.

³⁰ S. Marinescu-Bilcu, 1964; *idem*, 1967.

Una dintre aceste piese, situată din punct de vedere cronologic la granița dintre fazele Precucuteni II—III, este cunoscută replică moldovenească³¹ a așa zisului „gînditor“ de la Cernavoda, a cărui autenticitate a fost uneori greșit pusă la îndoială³².

Figurina, masculină, cu capul prins în mîini este modelată pentru a fi așezată pe un scaunel, coatele fiind sprijinite pe genunchi. Fiecare mină are cîte patru degete (fig. 73/7; 88/10)³³.

Al doilea exemplar reprezintă o figurină feminină cu brațul drept ridicat și lipit de cap; stîngul îndoit îl susține pe cel drept (fig. 73/6; 88/2)³⁴. Statueta face parte din aceeași grupă a „gînditorilor“ (dealtfel fragmente provenind de la statuete similare s-au mai descoperit); dar modul de reprezentare al unora este diferit (fig. 73/2—3).

Cea de-a treia piesă, probabil tot masculină, deși nu are brațe, interesează mai ales prin maniera de modelare a capului și a feței, apropiată de aceea a capetelor celor două capodopere de la Cernavoda și oarecum de capetele statuetelor culturii Vinča: nasul reliefat, ochii împunși, gura crestată și fruntea vag marcată (fig. 88/5)³⁵. Atît „gînditorul“ cît și acest fragment au fost puse de noi în legătură cu unele influențe exercitate de cultura Hamangia asupra culturii Precucuteni.

O altă statueta, descoperită la Traian³⁶, este tot masculină, fiind modelată pentru a fi așezată pe un scaunel, cu genunchii îndoiti și ținînd între brațe un phalus (fig. 73/5). Exemplare similare se cunosc și în U.R.S.S. în aria culturii Precucuteni III (= Tripolie A), atît la Sabatinovka II³⁷, cît și în alte stațiuni.

Seria figurinelor precucuteniene cu brațe, din grupa B, de pe teritoriul Moldovei, se încheie cu două statuete fragmentare, modelate cu mina pe pubis. Una, mai îngrijit lucrată are modelate încheieturile cotului și labeli mîinii stîngi, prin linii incizate, umplute cu pastă albă de incrustație, precum și trei dintre degete (fig. 73/4; 88/3)³⁸; cea de-a doua, ceva mai deteriorată, păstrează vag urmele încheieturii și a unui deget.

Acest gest este întîlnit la unele statuete neolitice (și puțin modificat chiar în aria culturii Hamangia)³⁹ și stă, desigur, ca toate celelalte, în directă și strînsă legătură cu anumite practici de cult.

Înainte de a trece la alte variante, sau mai exact la unele abateri de la tipul „clasic“, trebuie să mai facem o precizare. Acolitul masculin, reprezentat încă din

³¹ Am văzut mai sus că aria de răspîndire a gestului respectiv este deosebit de largă. Deocamdată însă singurele exemplare cu capul sprijinit pe ambele mîini sînt acelea de la Cernavoda și Tirpești. De aici credem că rezultă cu claritate că statueta din Moldova este o replică a celei dobrogene. Recent, în R. S. S. Moldovenească s-a descoperit la Rusești, un fragment din partea inferioară a unui „gînditor“ a cărei reconstituire cu ambele mîini la cap, ni se pare incertă. Într-adevăr deoarece nu se păstrează alt detaliu decît urmele coateilor pe genunchi, s-ar putea ca piesa să fie de tipul aceleia de la Vulcănești — adică să aibă capul sprijinit într-o singură mină, cel de-al doilea braț avînd un cot pe un genunchi și laba mîinii pe cel de-al doilea. Exemplarul anatolian își sprijină bărbia, la rîndul lui, în pumnul mîinii stîngi.

³² D. Berciu, 1966, p. 33. Dar o examinare cît de sumară a piesei de la Tirpești exclude orice urmă de

îndoială referitoare la autenticitatea ei, ca să nu mai amintim de condițiile absolut certe de descoperire.

³³ S. Marinescu-Bîlcu, 1964, fig. 1/1; 2/1.

³⁴ S. Marinescu-Bîlcu, 1967, fig. 5/7; 6/1.

³⁵ S. Marinescu-Bîlcu, 1964, fig. 2/2; 3.

³⁶ H. Dumitrescu, 1957, 1, fig. 2.

³⁷ M. M. Makarevici, 1960, fig. 3/10. Ținem să subliniem numai în treacăt că, după părerea noastră, începuturile așezării de la Sabatinovka II se pot situa înainte de sfîrșitul fazei Precucuteni II, sau cel mai tîrziu în perioada de cristalizare a fazei Precucuteni III. O serie de forme și de elemente de decor îndreptălesc această părere.

³⁸ S. Marinescu-Bîlcu, 1967, fig. 5/3; 6/3.

³⁹ D. Berciu, 1966, fig. 42. Gestul, nesubliniat de text, rezultă cu claritate din ilustrație.

faza Precucuteni I, începe să ocupe, în faza Precucuteni III, un loc din ce în ce mai important, legat destul de probabil de însuși rolul pe care bărbatul îl joacă acum în comunitățile gentilice.

DIVERSE

1. Jumătatea inferioară a unei figurine cu steatopigie moderată, stînd în picioare pe un pedestal, probabil circular. Partea inferioară a picioarelor („labele“) a fost trasă în afară și transformată în suport. Pe față, două linii incizate constituie singurul ornament (fig. 81/3).

2. Figurină reprezentată în picioare, cu tălpile separate, formată din două părți ușor bombate și sudate, cu interiorul gol. Brațele se reduc la două ciocuri laterale; decorul incizat adînc o acoperă în întregime cu romburi neregulate, ovale, spirale, linii în unghi etc. (fig. 81/1; 87/6).

3. Partea superioară, plată, dintr-o statueta cu gîtul lung, nasul reliefat, ochii împunși, gura crestată, sinii mici, brațele îndoite din coate și ridicate în sus (fig. 81/5).

4. Figurină relativ cilindrică, al cărei cap a fost deteriorat din vechime și deci nu mai există nici un detaliu al figurii umane. Pe corp, decor de linii neglijent incizate (fig. 81/2; 87/5). Piesa este de fapt un mic bulgăre de lut grosolan modelat.

5. Două figurine așezate, una cu totul grosolană, un mic boț de lut apăsător cu degetele (fig. 81/7), alta modelată fără cap, cu brațele întinse lateral și steatopigie moderată (fig. 81/4). Nu au fost incluse la tipul B deoarece în afară de poziție nu au nimic comun cu acest tip.

Toate statuetele descrise mai sus nu sînt tipice plasticii culturii Precucuteni, cele de la numerele 3—5 putîndu-se datora eventual anumitor contacte dintre triburile fazei vechi a culturii Gumelnița și cele precucuteniene, deoarece numai în inventarul culturii eneolitice dunărene se mai întîlnește ignorarea totală sau aproape totală a trăsăturilor generale ale corpului omenesc și transformarea bulgărilor de lut în figurine, prin cîteva apăsări de degete. Totuși întrucît nu dispunem de un studiu asupra evoluției tipurilor statuetelor culturii Gumelnița, nu putem afirma că într-adevăr aceste statuete, prezente în cultura Precucuteni III, își au originea în faza veche a culturii Gumelnița.

La Tirpești s-au descoperit și o serie de picioare de vase antropomorfe sau de statuete de mari dimensiuni; unele sînt drepte și reprezentate încălțate într-un fel de cismulițe înalte pînă la genunchiul profilat (fig. 82/2, 6); altul îndoit din genunchi, a fost frumos împodobit cu motive larg incizate, tipic precucuteniene (fig. 82/1; 89/13). Acestui picior i s-au indicat degetele. La celelalte exemplare, de la genunchi în sus este profilată o muchie mediană (fig. 82/2, 4,6), iar unul dintre ele a fost ornamentat cu linii fine pictate cu alb înainte de ardere (fig. 82/6), în timp ce un altul, care avea o crestătură pe partea din față a labei și o proeminență dublă, ca un fel de pînten în spate, deasupra calcaneului, fusese decorat cu linii adînc și larg incizate (fig. 82/3).

Fragmente de picioare umane au fost descoperite în cuprinsul tuturor celor trei faze ale culturii Precucuteni, la Eresteghin (fig. 81/6)⁴⁰, la Ghigoești—Trudești

⁴⁰ Z. Székely, 1967, fig. 4/6. Este picior antropomorf și nu lustruit de vas, cum susține autorul.

(fig. 81/10), la Tîrpești (fig. 81/9) și Traian—Dealul Fintînilor (fig. 81/8)⁴¹, dar ele nu provin de la statuete, ci au avut rolul funcțional de picioare de vase. Exemplarele de la Ghigoești și Tîrpești au indicate degetele, primul și glezna, în timp ce acela de la Traian este încălțat într-un fel de tîrlie, de tipul „calcaeus”⁴². Avem destul de probabil figurată aici, ca și la unele exemplare de la Tîrpești (fig. 82/2, 6), încălțămîntea vremii.

În schimb la Aldești (revenim la faza Precucuteni III) a apărut și un fragment de picior de vas antropomorf, decorat cu linii incizate circular⁴³ (fig. 82/5).

Din faza anterioară — Precucuteni II — sînt preluate și așa numitele „hore”. Din păcate s-au descoperit numai piese în stare fragmentară, reprezentînd în principal trei tipuri.

a. Tip identic cu acela al fazei Precucuteni II, siluetă stilizată, steatopigie moderată.

b. Steatopigie pronunțată, picioarele și partea superioară redată ca la figurine, sînt lipite pe benzi cilindrice (fig. 86/2; 87/9).

c. Siluetă fină, fesele abia marcate, picioarele despărțite. Figurinele se prind numai sus în zona brațelor și la baza picioarelor (fig. 86/1 a—b). Este cel mai elegant tip întîlnit pînă în prezent.

Din cele trei tipuri identificate la Tîrpești, în aria de dincolo de Prut a culturii Precucuteni nu se cunoaște decît tipul a⁴⁴.

Amplu dezbătută în literatura de specialitate, problema semnificației plasticii antropomorfe va mai reține încă multă vreme atenția specialiștilor.

În general cercetătorii care s-au ocupat și se ocupă îndeaproape de arta, practicile magice, religia și reprezentările antropomorfe neolitice sînt de acord în a vedea, în statuetele feminine, întruchiparea „divinității”, fecundității și a fertilității, iar în cele masculine pe aceea a acolitului respectiv. Unii, împingînd mai departe raționamentul le numesc „zeități”.

La întrebarea dacă triburile neolitice din zonele de care ne ocupăm au putut ajunge chiar atît de departe pe linia abstractizării și reprezentării, credem că putem răspunde afirmativ.

Este îndeobște cunoscut faptul că originile statuetelor antropomorfe sînt de căutat în Asia Anterioară, unde, dată fiind varietatea de reprezentare a lor, contextele în care au fost descoperite, numeroasele capele de cult apărute, ele nu mai pot fi interpretate decît ca reprezentări ale „divinității”. Admițînd însă (fapt în general necontestat) că Europa de sud-est este tributară și din acest punct de vedere Asiei Anterioare și Mediteranei Orientale, trebuie, implicit, să admitem că, odată cu reprezentările în lut triburile neolitice din aceste zone și-au însușit și ideea pe care acestea o întruchipau, adică ideea unei, sau unor „divinități”.

Și pe această „divinitate”, „zeița mamă” (viitoarea Magna Mater) au reprezentat-o cu forme ample, care probabil uneori reproduceau anumite trăsături somatice ale populației, sau chiar le exagerau cu scopuri bine definite.

⁴¹ H. Dumitrescu, 1953, fig. 13.

⁴² *Ibidem*, p. 57.

⁴³ Piesa se află în Muzeul din Bacău.

⁴⁴ S. N. Bibikov, 1953, fig. 54; 55/k și z. La

Luka Vrublețkaia nu se întîlnesc și exemplare unite în regiunea soldurilor, ca la Frumușica, în același timp și din aria românească a culturii Precucuteni acest tip lipsește pînă acum cu desăvîrșire.

Nu credem că „zeul“ trebuie legat de soare, cum înclină să creadă O. Höckmann⁴⁵, dar autorul menționat are dreptate când susține că „zeița“ este stăpîna fecundității⁴⁶.

Un cult incipient uranian a putut lua naștere în neolitic, este însă mai greu de admis și reprezentarea antropomorfă a acestei forțe uraniene. Avînd în vedere figurinele neolitice duble, întruchipînd, după o părere aproape unanimă, „perechea divină“, credem totuși că este mai prudent să considerăm statuetele masculine simpli acoliți „divini“ ai „zeiței-mame“.

Deoarece recent s-a exprimat din nou și o altă părere, potrivit căreia, „încercările de a vedea în statuetele neolitice ale Europei, idoli, deci imagini ale zeilor și zeitelor, trebuie respinse ca nefondate și anacronice“, sîntem obligați să ținem seama și de acest vechi punct de vedere, readus în actualitate. Admițînd că anumite gesturi sînt gesturi rituale, același autor susține că statuetele reprezintă adorante⁴⁷.

Cu ani în urmă, ocupîndu-ne de vasul antropomorf descoperit la Sultana, reluăm și problema așa-ziselor „gînditori“ ai culturilor Hamangia și Precucuteni, precum și a unei serii de alte figurine ale culturilor Precucuteni, Gumelnița și Cucuteni, ale căror brațe sau braț, erau îndreptate spre cap, sau îl sprijineau. Arătăm atunci că și aceste gesturi, care în accepția modernă indică atitudinea de gîndire, pot fi gesturi rituale, legate probabil de anumite practici magico-religioase⁴⁸.

Și dacă figurinele cu brațele ridicate în sus, întinse lateral sau aduse în dreptul figurii, redau aproape sigur gesturi de adorare sau implorare a „divinității“, nu același lucru se poate afirma despre statuetele cu mîinile așezate pe sîni și sub ei, pe pîntec sau pe pubis. Piesele phalice, perechile, ca și binecunoscuta gamă de statuete de la Țatal Hüyük și Hacilar exclud, la rîndul lor, posibilitatea de a interpreta toate sculpturile neolitice drept adorante.

Pare destul de probabil totuși ca alături de divinitate, în anumite cazuri și momente ale ritualurilor oamenii din neolitic să se fi reprezentat și pe ei în postura de adoranți, dar credem că o făceau destul de rar.

Am arătat și cu alt prilej că sînt foarte rare ocaziile cînd, în cuprinsul fazelor Precucuteni II și III, se reprezintă mîna umană, în poziții legate strict de un anumit moment, omul împrumutînd „divinității“ gesturile și atitudinile lui⁴⁹.

Dealtfel, descoperirea figurilor umane pe pereții sanctuarelor și pe vase, constituie argumente în plus care ne îndreptățesc să ne alăturăm majorității cercetătorilor ce consideră că statuetele neolitice reprezintă „divinitatea“.

Faza Precucuteni III este și faza în care-și face apariția aplicațiile antropomorfe, întregi, pe vase sau torți de vase, precum și torțile antropomorfe sau zoomorfe puternic stilizate aplicate vaselor-polonice (fig. 85/2, 5, 7, 8; 94/8, 10, 12, 13).

La Traian—Dealul Fintînilor⁵⁰, a fost descoperită o frumoasă statueta steatopigă, cu brațele întinse lateral în sus (fig. 90/3), la Izvoare⁵¹, partea inferioară a unei figurine, de asemenea cu steatopigie pronunțată, aplicată pe baza unei torți de po-

⁴⁵ O. Höckmann, 1968, p. 144.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ H. Müller-Karpe, 1968, p. 393.

⁴⁸ S. Marinescu-Bilcu, 1967.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ H. Dumitrescu, 1957, 1, fig. 1.

⁵¹ R. Vulpe, 1957, fig. 79/5.

lonic (fig. 85/2). Partea superioară a torții se identifica desigur cu partea superioară a figurinei.

Pe un fragment ceramic de la Tîrpești, pare de asemenea să fi fost stilizată o siluetă umană cu brațele ridicate în sus și cu doi mici butonași dispuși simetric sub ele. S-ar putea să se fi încercat indicarea sinilor, dar nu este sigur, cei doi butonași fiind în fond în afara siluetei umane (fig. 84/2).

În aceeași grupă a aplicațiilor pe vase se încadrează și unele torți terminate în forma labei mîinii cu toate cele cinci degete (fig. 84/6—8; 94/11, 14)⁵², lucru rar, figurinele neavînd niciodată mai mult de trei sau patru.

Desigur toate aceste vase cu aplicații au avut o destinație specială.

Apariția aplicațiilor de figurine *întregi* pe vase din faza Precucuteni III este de natură să surprindă deoarece, după cum este bine știut, ele se întîlnesc mai ales în culturile neoliticului vechi. Cunoscută culturii Criș—Starčevo, dar și triburilor liniare, nu se întîlnesc deloc în fazele Precucuteni I și II⁵³, pentru ca în faza Precucuteni III să le găsim în cîteva variante. Dacă descoperirile viitoare le vor documenta și în primele două faze ale culturii Precucuteni, verigile de legătură, cel puțin cu cultura ceramicii liniare, vor putea fi stabilite. În caz contrar, va trebui să se răspundă unei întrebări destul de dificilă și anume, de unde și sub ce impulsuri noi vor fi preluat triburile precucuteniene acest obicei. Evident, de cultura Criș, demult dispărută, nu mai poate fi în nici un caz vorba. Să fi jucat și aici cultura Vinča un rol important?

Ținînd seama însă că unele dintre butoanele de capace ale fazelor Precucuteni I și II erau modelate antropo- sau zoomorf, iar în faza a II-a pe buzele sau torțile unor vase sau polonice erau aplicate figuri zoo- sau antropomorfe, ne-am putea eventual gîndi că apariția aplicațiilor antropomorfe întregi, n-ar trebui să se datoreze neapărat unor influențe din afară.

Cît privește reprezentările zoomorfe tradiția fazei Precucuteni II este preluată și amplificată.

O toartă de polonic sau de vas de la Izvoare se termină cu un cap de animal extrem de stilizat (fig. 85/5; 94/8)⁵⁴, în timp ce la Tîrpești s-a descoperit un cap de cornut (coarnele fiind rupte din vechime), cu ochii rotunzi, nări și gură marcate (fig. 84/1; 88/4), provenind de la un vas zoomorf. Decorul constă din împunsături și linii imprimate⁵⁵.

Figurine zoomorfe întregi sau parțiale (capete cu funcție de butoni de capace, protome etc.), s-au descoperit, așa cum s-a văzut, de-a lungul tuturor celor trei faze ale culturii. Potrivit unei păreri unanime ele stau în directă legătură cu cultul și pro-

⁵² R. Vulcănescu, bazat pe o amplă documentare arată că figurarea mîinii în ornamentica populară este legată pe de o parte de ocupațiile de bază, pe de altă parte ea simbolizează cultul fecundității și al fertilității. Reprezentarea mîinii în neolitic a avut sigur o semnificație magică, dovadă și frescele cu mîini de la Çatal Hüyük.

⁵³ Ne referim exclusiv la figurine antropomorfe întregi, deoarece în faza Precucuteni I întîlnim butoane de capace în formă de cap antropomorf, iar în faza Precucuteni II, alături de acestea apar cele zoomorfe,

precum și capete de animale aplicate pe vas sau la extremitatea torțiilor.

⁵⁴ R. Vulpe, 1957, fig. 81/3.

⁵⁵ La Suceava, unde a fost de curînd identificată o așezare de tip Precucuteni III, în care după părerea noastră există și un nivel Cucuteni A, s-a descoperit o protomă zoomorfă (un cornut, probabil taur), aplicată pe un vas. Decorul vasului, linii adînc și larg incizate, combinate cu puncte, nu permite datarea lui înainte de faza Cucuteni A.

tabil cu credința mai veche, că reproducerea lor în lut ajută la sporirea numărului turmelor domestice sau sălbatice.

În toate cazurile cunoscute, animalul reprezentat (atunci cînd nu este vorba de păsări) este un cornuț, legat probabil de cultul forței virile, cult datorat de asemenea influențelor Orientului. Noi credem că și proeminențele în formă de coarne care împodobesc unele vase precucuteniene nu sînt altceva decît coarne de consecrație.

Reprezentarea păsării continuă și ea.

De la Tîrpești provine o lingură de os cu căușul rupt, terminată în formă de pasăre, cu capul rotunjit și cioc ascuțit (fig. 85/1), de la Traian—Dealul Fintinilor o altă figurină de lut ars în formă de pasăre stilizată (fig. 84/4; 94/9)⁶⁶, cu picioare și gît foarte lungi, poate o barză (?), iar de la Vlădeni o toartă de polonic (?) în formă de pasăre (fig. 85/3).

Predilecția pentru redarea în lut a păsării s-a manifestat la triburile precucuteniene încă din faza Precucuteni I, iar constanța reprezentării ei de-a lungul tuturor fazelor culturii ne îndreptățește, credem, să o punem în legătură tot cu anumite credințe magice.

Toate sculpturile și reliefurile antro-po-și zoomorfe prezentate mai sus, deși denotă un real simț artistic manifestat de triburile precucuteniene, nu au avut ca punct de plecare preocupări de ordin estetic ci au fost generate de credințele și practicile magico-religioase. S-ar putea însă ca ornamentica ceramicii să fi răspuns mai degrabă preocupărilor artistice la care ne-am referit, cu atît mai mult cu cît unele dintre ele sînt realizări de un nivel destul de înalt în domeniul artei decorative.

⁶⁶ Descoperită la Traian -- Dealul Fintinilor, piesa se află în colecțiile M.N.A.

PREZENTĂM mai jos o serie de obiecte și descoperiri, pe care, dacă ar fi fost mai numeroase, le-am fi descris în capitole deosebite, întrucît asocierea lor în același capitol nu este cea mai corespunzătoare. Obiectele și descoperirile incluse în acest capitol sînt: altărașele, mobilierul miniatural modelat în lut, gropile de ofrandă, toate legate într-un fel sau altul de cult, precum și puținele obiecte de podoabă ale culturii Precucuteni.

1. *Altărașele*. Începînd din faza Precucuteni I se poate vorbi și de apariția acestor piese de cult.

La Traian—Dealul Viei, un fragment de vas-altăraș, cu patru piciorușe scunde, este decorat cu triunghiuri excizate (degenerate) și cu linii unghiulare adînc incizate (fig. 91/3)¹, altul cu excizii (fig. 91/4).

Din faza Precucuteni II nu avem pînă în prezent decît două piciorușe scunde, decorate cu incizii și triunghiuri excizate (fig. 91/2, 5; 94/1—2), care au aparținut sigur tot unor mici altare.

În schimb, în ultima fază a culturii, pe lingă astfel de piciorușe (fig. 91/1; 92/4), apar fragmente de vase-altărașe, circulare cu gît înalt sau scund, buza evazată sau dreaptă, mari ferestre pe corp și picioare, probabil destul de înalte (fig. 92/1—2; 93; 94/3,5—7).

În plus, la Traian—Dealul Fintînilor, a fost descoperită și un fel de tavă cu cinci picioare înalte².

Originea tipului acestor altărașe trebuie evident căutată în inventarul culturii Sta-rcevo—Criș și implicat tot în culturile sudice.

Prin intermediul cărei culturi au fost transmise culturii Precucuteni, care a fost rolul jucat totuși și de cultura Vinča a răspîndirea lor este greu deocamdată

¹ Fragmentul se păstrează în Muzeul din Piatra Neamț.

² H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 161.

de știut. Credem totuși că aspectul Turdaș al culturii Vinča nu este străin nici de această problemă³.

Nu știm încă dacă altărașele de lut ars există sau nu în faza Giulești a culturii Boian, sau dacă nu cumva vor fi fost împrumutate și de purtătorii culturii cu ceramică liniară, de la cultura Starčevo. În orice caz, și faptul este destul de important, indiferent de unde le-au luat sau moștenit triburile precucuteniene, ele le-au decorat în tehnică și cu motive proprii, sfârșind, ca și în alte cazuri să le prelucreze într-o manieră atât de personală (fig. 93), încât devin aproape de nerecunoscut. Unele exemplare din faza Precucuteni III (fig. 91/1; 93/2), pot fi apropiate, într-o oarecare măsură de altărașele culturii Gumelnița⁴.

2. În directă legătură cu plastica antropomorfă de lut, stau și o serie de *scăunele*, *divane* și *măsuțe*.

Scăunelele miniaturale de lut apar în faza Precucuteni II (la Mîndrișca), generalizându-se în faza finală (III) a culturii. Cel de la Mîndrișca are o formă relativ rotundă și plată, cu speteaza scundă, în colțuri (fig. 90/6)⁵.

Acelea din faza Precucuteni III continuă pe de o parte tradiția fazei anterioare (fig. 90/1—2), dar apar în același timp scăunelele pătrate cu piciorușe și speteaza în formă de cornițe unite printr-o bară transversală (fig. 90/4). Un scăunel rotund cu speteaza relativ trapezoidală a fost modclat și în interiorul unei tipsii ovale (fig. 90/8). Deși piesa este foarte interesantă, nu se pot da alte amănunte, datorită stării fragmentare în care se află.

Seria pieselor care serveau pentru așezarea figurinelor antropomorfe precucuteniene în Moldova, se încheie cu un „divan“ cu spetează în cinci colțuri (fig. 92/3).

La Tîrpești a fost descoperită și o măsuță miniaturală, rotundă și cu patru piciorușe (fig. 90/7).

Scăunelele și măsuțele descoperite copiază probabil fidel exemplarele mari din lemn, folosite de triburile precucuteniene, dar nu credem că ele reprezintă simple jucării (posibilitate ce nu trebuie totuși complet exclusă), ci vor fi folosit ca scaune figurinelor antropomorfe, modelate pentru a fi așezate. Faptul că dimensiunile scaunelor corespund dimensiunilor figurinelor constituie, credem, o dovadă în acest sens, la care vin să se adauge figurinele modelate din aceeași bucată cu scăunelele, din alte culturi neo-eneolitice.

Exceptînd statuetele antropomorfe și zoomorfe de lut, care stau în directă legătură cu cultul și cu practicile magico-religioase, și altă serie de descoperiri făcute în așezări precucuteniene permit unele observații legate de magie și implicit de credințele triburilor respective.

La Traian—Dealul Viei, unele dintre gropile descoperite au fost interpretate — cu rezerva cuvenită — drept gropi de cult⁶.

Ritualul depunerii în gropi a anumitor ofrande este binecunoscut încă din neoliticul vechi.

Groapa mare de la Larga Jijia, umplută *exclusiv* cu resturile pereților incendiați ai unei locuințe⁷, nu poate fi legată decît tot de anumite practici magico-religioase.

³ În Muzeul Brukenthal se găsește un fragment de altăraș descoperit în stratul turdașan al așezării de la Cilnic. El ar putea fi o piesă precucuteniană de import, ca altele altele din aceeași așezare.

⁴ Vl. Dumitrescu, 1966, fig. 30/1,5.

⁵ Gh. Bichir, 1968, fig. 2/5.

⁶ H. și Vl. Dumitrescu, 1968, p. 48.

⁷ Jijia, 1952, p. 48.

Gropi precucuteniene de ofrandă s-au descoperit și la Traian -- Dealul Fintinilor în anul 1952. Una (groapa K) conținea vase întregi și fragmentare (fig. 95), și sute de meci orînduiți cu grijă, alta (ϵ) un vas mare cu resturile obișnuite, deasupra căruia fusese spart un alt vas⁸. Autoarea descoperirii deduce, după resturile care se găsesc în vase, și în jurul lor în gropi, adică: oase, cenușă, cărbune, ca și după arsura pămîntului de la baza lor, că ele stau în legătură cu diferite practici de sacrificiu și ofrande aduse probabil unor divinități de caracter subpămîntean⁹.

La Tirpești s-a descoperit și un complex de cult care a furnizat peste douăzeci de figurine întregi și fragmentare, scăunele și un divan, miniaturale de lut, fragmente de vase etc. Este probabil vorba de un loc de cult special amenajat.

În aceeași așezare s-a constatat, pentru prima dată, în aria culturii Precucuteni, folosirea vaselor de fundație, trecute în prealabil prin foc¹⁰. Și această practică a fost preluată, ca multe altele, de triburile cucuteniene și o găsim documentată atît în așezările fazei A¹¹, cit mai ales în acelea ale fazei A—B¹².

Constatăm prin urmare, de-a lungul celor trei faze precucuteniene, existența unei serii de practici legate de credințe și de ritualurile lor.

O întrebare căreia nu i se poate da deocamdată nici un răspuns privește înmormintările.

Nu știm, pînă în prezent, ce făceau triburile precucuteniene cu morții lor. Poate să-i fi înhumat pe dealuri învecinate, la adîncimi foarte mari și prin urmare numai întimplării să-i datorăm lacunele noastre. Poate totuși să nu-și fi înmormintat cadavrele, ci să le fi atîrnat în păduri, procedeu binecunoscut la unele populații retardate. Această ultimă ipoteză nu pare totuși verosimilă, deoarece atît triburile culturii cu ceramica liniară, cit și acelea ale culturilor Boian, Hamangia și mai tîrziu Gumelnița, practicau înhumarea (triburile liniare chiar și incinerarea). Credem deci că se vor descoperi în viitor și cimitire aparținînd culturii Precucuteni.

La Traian—Dealul Fintinilor a fost descoperit un mormînt, care deși nu a putut fi atribuit cu certitudine culturii Precucuteni¹³, sau culturii Cucuteni A—B, este considerat totuși neolitic, așa că am avea un indiciu al practicării înhumării și în neo-eneoliticul moldovenesc.

Înainte de a încheia acest capitol amintim și cele cîteva podoabe ale culturii Precucuteni, descoperite pînă în prezent.

De la Tirpești provine un pandantiv de lut, relativ circular cu gaură la mijloc și împunsături străpunse sau nu, făcute dinspre spate spre față (fig. 25/10; 88/9), iar de la Traian—Dealul Fintinilor¹⁴, două pandantive-amulete, unul dintr-o scoică probabil mediteraneană (fig. 25/4,5) și doi saltaleoni de aramă (fig. 25/8), fiecare cu trei răsucituri-spirale, și lucrați dintr-o foaie plată și îngustă.

După cum se constată, numărul obiectelor de podoabă este extrem de redus ceea ce justifică descrierea lor în acest capitol.

⁸ H. Dumitrescu, 1953, p. 61.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ S. Marinescu-Bilcu, 1968, fig. 7.

¹¹ *Ibidem*, p. 103, nota 13.

¹² H. și V. Dumitrescu, 1959, p. 173.

¹³ H. Dumitrescu, 1961, p. 99—100, fig. 8.

¹⁴ H. Dumitrescu, 1961, p. 97, fig. 6/4,5,7.

CONSIDERAȚII GENERALE

ÎN capitolele precedente am tratat pe faze diferitele probleme puse de așezările, uneltele, ceramica, sculptura în lut și practicile magico-religioase ale triburilor precucuteniene. Din analiza făcută rezultă nu numai că sîntem de acord cu împărțirea în trei faze a culturii Precucuteni dar că totodată considerăm cultura aceasta ca pe un tot unitar, armonios dezvoltat. În cele ce urmează vom discuta problemele majore ridicate de diferitele faze ale culturii Precucuteni, reluînd, cînd va fi necesar, unele dintre faptele și argumentele mai sus expuse.

Ne va reține atenția originea și evoluția culturii Precucuteni, raporturile ei cu alte culturi și cronologia ei, precum și ocupațiile și viața social-economică a triburilor precucuteniene.

1. — ORIGINEA ȘI EVOLUȚIA

Deoarece problema începuturilor culturii Precucuteni și mai ales aceea a apartenenței așezărilor de la Traian—Dealul Viei și Larga Jijia la această cultură a constituit obiectul unor îndelungate controverse vom începe prin a prezenta în ordine cronologică opiniile exprimate în legătură cu aceste probleme.

Este meritul de necontestat al Hortensiei Dumitrescu de a fi precizat încă din 1954 (deci imediat după prima campanie de săpături efectuată la Traian—Dealul Viei) că la baza culturii Precucuteni stă cultura (numită la acea vreme, pentru a se evita confuziile cu Traian—Dealul Fintînilor) Zănești, prin ambele sale componente

principale: una bandliară și alta Boian¹; aceeași autoare arată că această cultură este interesantă tocmai prin fenomenul de asociere și chiar de sinteză între două culturi diferite: aceea liniar-ceramică și cultura Boian². Concluzia autoarei era că la Dealul Viei ne aflăm în fața unei culturi mixte, rezultată probabil dintr-o simbioză etnică între triburile locale, bandceramice și purtătorii culturii Boian, ajunși aici printr-o infiltrație lentă. De-a lungul vremii s-au greșit pe acest fond și alte elemente din alte culturi vecine, contemporane și înrudite prin rădăcina lor³.

Ulterior H. Dumitrescu a reluat, nuanțind și adîncind (în 1957), această problemă, ale cărei date rămîneau însă, în esență, neschimbate. Cu această ocazie ea renunță la termenul de „cultură Zănești”, precizînd că la Dealul Viei s-a descoperit prima fază a culturii Precucuteni⁴. Mai mult decît atît, autoarea admitea, încă de atunci, și posibilitatea existenței unei faze tranzitorii, reprezentată mai ales între Siret și Prut, la Larga Jijia și Vlădeni, fază care ar constitui un argument al expansiunii lente și progresive a culturii Precucuteni spre est, începută spre sfîrșitul primei faze a culturii Precucuteni⁵. Acest postulat, se spunea mai departe, este confirmat și de descoperirile făcute de Tatiana Passek, la Florești, pe riul Răut, în R.S.S. Moldovenească⁶. Subliniem aici numai în treacăt justetea tuturor acestor puncte de vedere combătute totuși uneori destul de energic de o serie de cercetători.

În 1956⁷ și mai apoi în 1957⁸, separînd stratul Izvoare I în două — Izvoare I 1 — și I 2, Radu Vulpe atribuie primul nivel (I 1) culturii Boian — Giulești, iar pe cel de-al doilea (I 2) culturii Tripolie A. Totodată sublinia și „individualitatea” celor două culturi (Giulești și Tripolie A) care au particularități și arii de difuziune diferite. În timp ce cultura Giulești ar avea un caracter carpato-danubian, fiind răspîdită spre vest și sud în Transilvania și Muntenia, cultura „Tripolie A” este carpato-niproviană, întinzîndu-se spre est peste Moldova și Ucraina⁹. Vorbînd deci de două zone culturale distincte, autorul acceptă o interferență a lor, pe teritoriul Moldovei, constatînd existența unor stațiuni precucuteniene în care nu se găsește decît ceramică Tripolie A (Mindrișca, Ciorani, Negrești), alături de stațiuni în care această ceramică apare împreună cu aceea excizată, de tip Boian — Giulești (Traian, Zănești, Trudești, Girovu, Tîrpești, Bogdănești, Larga, Vlădeni)¹⁰.

Eugen Comșa, ocupîndu-se de faza Giulești a culturii Boian atribuia acestei faze atît așezarea de pe Dealul Viei, cît și pe aceea de la Ruginești. Cît privește așezările de la Izvoare (I 1), Trudești, Larga Jijia, Vlădeni, și Florești, autorul citat consideră că ele sînt rezultante ale evoluției triburilor Giulești din Moldova, intrate în contact cu elemente străine¹¹. În continuare propunea pentru acest aspect mixt denumirea de „faza Larga Jijia” fază din care se dezvoltă „faza Izvoare”, documentată la Izvoare (I 2) și Traian, și care mai păstrează în ornamentare o serie de elemente ale fazei Giulești¹². Același punct de vedere este susținut de autorul citat și în 1960¹³ și puțin modificat în 1965, cînd spunea că asemănările dintre comunitățile

¹ H. Dumitrescu, 1954, p. 50 — 51.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 54 — 55.

⁴ H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 65.

⁵ *Ibidem*, p. 59.

⁶ *Ibidem*.

⁷ R. Vulpe, 1956, p. 56.

⁸ R. Vulpe, 1957, p. 35.

⁹ R. Vulpe, 1956, p. 59.

¹⁰ *Ibidem*, p. 60.

¹¹ E. Comșa, 1957, p. 45. Așezarea de la Traian-Dealul Viei fusese încorporată așezărilor culturii Boian încă din 1954 (cf. E. Comșa, 1954, p. 371, 388).

¹² E. Comșa, 1957, p. 46.

¹³ E. Comșa, 1960, 1, p. 13.

Boian din Transilvania și cele din Moldova se datoresc înrudirii lor inițiale, în timp ce deosebirile se explică prin faptul că: „în Moldova, comunitățile Boian au întâlnit în vestul provinciei comunități aparținând culturii cu ceramică liniară evoluată”¹⁴.

La rîndul ei Tatiana Passek socotea că așezările de la Zănești, Izvoare (I 1), Vlădeni, Larga Jijia și Florești, aparțin culturii Boian-Giulești, iar culturii Tripolie A (= Precucuteni III) îi atribuie printre altele așezările de la Izvoare (I 2), Larga Jijia, Vlădeni, Mindrișca, Traian, Lenkovți, Luka Vrublevețkaia etc.¹⁵. Chiar și în 1962, autoarea, analizînd stratul superior al așezării de la Florești, strat similar aceluia de la Larga Jijia, îl atribuie tot culturii Boian¹⁶.

Punctului de vedere potrivit căruia triburile Boian-Giulești au ocupat și teritoriul Moldovei i se alătură și J. Neustupný, admițînd totodată rolul principal pe care l-a jucat cultura Boian la formarea culturii Precucuteni¹⁷.

Între timp apăruseră însă atît studiile Hortensiei Dumitrescu, mai sus amintite, cît și unele lucrări ale lui Vladimir Dumitrescu și Alexandrina Alexandrescu.

Într-o serie de studii consacrate complexului cultural Cucuteni — Tripolie¹⁸, Vladimir Dumitrescu împarte pentru prima dată cultura Precucuteni în trei mari faze evolutive — Precucuteni I (documentată la Traian — Dealul Viei), Precucuteni II (la Larga Jijia și Izvoare I 1) și Precucuteni III (ilustrată prin așezările de la Izvoare I 2 și Traian — Dealul Fintinilor)¹⁹. Se arată de asemenea că această cultură Precucuteni nu poate fi împărțită decît în cele trei faze amintite, deși există așezări care se situează la pragul dintre două faze, dovedind în acest fel continuitatea organică dintre faze²⁰. Totodată autorul a arătat că asemănările ceramicii de la Dealul Viei cu aceea din Muntenia (decorul excizat și unele motive) se datoresc influenței civilizației Boian — Giulești. În Moldova cultura Boian — Giulești a întâlnit triburile civilizației liniare sosite aici înainte (din teritoriile situate în nordul arcului carpat) de la care a împrumutat elemente culturale; sinteza lor este reprezentată de caracterele proprii culturii Precucuteni I²¹.

Totuși Ion Nestor introduce, la capitolul din tratatul de istorie a României consacrat complexului Cucuteni, capitol redactat de către Vladimir Dumitrescu, o notă în care arăta că nu toți cercetătorii sînt de acord cu atribuirea așezării de la Traian — Dealul Viei unei culturi Precucuteni I, încadrînd așezarea în cultura Boian-Leț (Boian II)²². Asupra acestui punct de vedere nu a mai revenit în scris.

D. Berciu vede atît la Traian — Dealul Viei, cît și la Larga Jijia o cultură Boian care începe în Boian II (la Dealul Viei și în Boian III la Larga), continuîndu-se pînă la nivelul fazei Boian V. Abia de la un moment corespunzător fazei Boian IV final și Boian V, admite o sinteză în direcția culturii Precucuteni, care are totuși (și în tabelul cronologic al autorului), trei faze de dezvoltare²³. Dar în Moldova cultura Precucuteni propriu-zisă s-ar fi creat abia la un orizont corespunzător fazei Boian V b, deși în structura primei faze a culturii Precucuteni persistă cu tărie

¹⁴ E. Comșa, 1965, p. 644.

¹⁵ T. Passek, 1958, p. 28 și urm.

¹⁶ T. Passek, 1962, p. 8 și tabelul de la p. 15.

¹⁷ J. Neustupný, 1958, p. 261.

¹⁸ Vl. Dumitrescu, 1959, p. 12 — 14; *idem*, 1960, capitolul asupra complexului cultural Ariușd — Cucuteni — Tripolie; *idem*; 1963, p. 53 — 61. Acest punct de vedere și-l însușește și M. Gimbutas (1965, p. 461

și urm.), transeriind și tabelul cronologic (p. 462 tabel nr. 1), publicat de Vl. Dumitrescu (1963, p. 305).

¹⁹ Vl. Dumitrescu, 1959, p. 12.

²⁰ Vl. Dumitrescu, 1963, p. 57.

²¹ Vezi nota 19.

²² Istoria României, 1960, I, p. 60.

²³ D. Berciu, 1961, p. 67 și urm.

elemente Boian întârziate²⁴. Suținând că materialele de la Zănești și Larga Jijia sînt eterogene (neputînd constitui complexe unitare) autorul afirma că este vorba de cel puțin trei orizonturi în fiecare dintre aceste așezări și conchidea că o trecere graduală spre cultura Precucuteni a început în Moldova abia de la orizontul Boian IV din sud²⁵. Întrebării de ce cultura Boian din Moldova a avut o altă evoluție, autorul îi răspunde: „Împrejurările istorice generale și condițiile geografice particulare din aria precucuteniano—pretripoliană, cît și hărțile culturilor sincronice din vecinătate ne orientează spre un centru în care se manifestau în acea vreme tradițiile și supraviețuirile, încă neabsorbite pînă atunci, ale fondului Starčevo-Criș, Vinča și liniar-ceramică, și către care convergeau influențe (pe alocuri chiar deplasări lente) ale culturii Hamangia — pe ale cărei elemente le întîlnim în asocieri cu altele ale culturii Boian de la Dunăre — ale neoliticului de la Bugul inferior, ale culturii Tisa din Transilvania, precum și influențe mai îndepărtate, est mediteraneene, și fenomenul acesta al convergenței lor se efectua pe măsură ce se desfășura procesul formării culturii Ariușd-Cucuteni, intervenind între timp înriuririle unor noi sinteze”²⁶.

Studiind materialele descoperite la Larga Jijia, Alexandrina Alexandrescu, acceptînd punctul de vedere al Hortensiei și Vladimir Dumitrescu, încadrează așezarea Larga Jijia în faza Precucuteni II, spunînd: „Ni se pare mai potrivită numerozarea fazelor întrucît sînt cazuri cînd unele așezări au o durată mai scurtă decît faza respectivă și aceasta ar duce la prea multe denumiri. Astfel, deși materialul de la Larga reprezintă în bună parte un tot, ni se pare că trebuie renunțat la termenul de Larga Jijia pentru faza respectivă, cu atît mai mult cu cît termenul de faza Izvoare este și mai nepotrivit, el referindu-se de fapt numai la nivelul I 2, care reprezintă în fapt faza a III-a a culturii Precucuteni, dar la Izvoare nivelul I 1 reprezintă faza a II-a care precede și este strîns legată de faza a III-a într-atît încît o bună parte din ceramica respectivă nici nu a putut fi separată pe cele două niveluri”²⁷. Autoarea a discutat și restul așezărilor similare aceleia de la Larga Jijia, descoperite atît pe teritoriul României, cît și în Uniunea Sovietică, încadrîndu-le în noul sistem cronologic²⁸.

În urma sondajului întreprins la Eresteghin și pe baza analogiilor pe care le stabilește cu materialele descoperite la Traian—Dealul Viei, Z. Székely constată că această așezare aparține culturii Precucuteni²⁹.

Pe baza aceluiași sondaj de la Eresteghin, Eugenia Zaharia a considerat c-ar putea trage concluzia că: „Săpăturile recente făcute în sud-estul Transilvaniei, la Eresteghin, aduc o contribuție foarte importantă la lămurirea problemei legate de cele două culturi, Boian și Precucuteni, asigurînd totodată și caracterul precucutenian al așezării de la Dealul Viei—Zănești”³⁰.

Ni se pare totuși că este necesară aici o precizare. O așezare publicată în 1967, cum este cazul aceleia de la Eresteghin, care a putut fi încadrată cronologic și cultural datorită justei atribuirii, încă din 1957, a așezării de la Traian—Dealul Viei (descoperită în 1953) unei culturi precucuteniene, nu mai poate să asigure ea caracterul cultural al aceleia anterior publicată, decît în cazul că acest lucru nu ar fi fost precizat la timp³¹. Tocmai așezarea anterior descoperită permite încadrarea descoperi-

²⁴ *Ibidem*, p. 68.

²⁵ Vezi nota 23.

²⁶ D. Berciu, 1961, p. 71.

²⁷ A. D. Alexandrescu, 1961, 1, p. 30.

²⁸ *Ibidem*, p. 34.

²⁹ Z. Székely, 1967, p. 82 și urm.

³⁰ E. Zaharia, 1967, p. 30.

³¹ Vezi asupra acestei probleme și Vl. Dumitrescu, 1967, p. 40.

rilor ulterioare. Dacă din stațiunea de la Dealul Viei ar fi rezultat materiale insuficiente sau neconcludente, dacă ar fi fost vorba de descoperiri întâmplătoare, sau dacă autorii săpăturilor și-ar fi manifestat în vreun fel îndoiala asupra apartenenței culturale a așezării, atunci sondajul de la Ereteghin ar fi fost în măsură să ajute la atribuirea culturală a stațiunii de la Dealul Viei.

În continuare Eugenia Zaharia susține: „Nu vom folosi nici materialele de la Zănești și nici pe acelea de la Larga Jijia, ca printr-o clasificare a lor să reconstituim existența mai multor niveluri de locuire la Zănești. Întemeindu-ne strict numai pe datele publicate reiese că în așezarea de la Zănești sînt desigur două niveluri de locuire; indicații foarte serioase îngăduie chiar a admite existența a patru niveluri de locuire”³². Ceva mai înainte arătase că: „Într-o locuință cu platformă de chirpici de la Ereteghin, s-a găsit un material ceramic foarte bogat, care cuprinde toate formele ceramice și elementele de decor cunoscute din așezarea de pe Dealul Viei”³³.

Rezultă de aici, pe de o parte că așezările de la Traian—Dealul Viei și Larga Jijia, asociate de fiecare dată de către autoare, ar aparține uneia și aceleiași faze, și nu la două faze diferite, iar pe de altă parte că materialele descoperite în „două sau patru niveluri”³⁴ la Traian—Dealul Viei, apar la Ereteghin într-o *singură locuință*. Oare această locuință să aibă și ea două pînă la patru niveluri de locuire?

Întrucît problemele stratigrafiei așezării de la Traian—Dealul Viei și afirmațiile de mai sus au fost discutate amplu³⁴ și amintite și de noi în capitolul consacrat locuințelor, nu mai revenim asupra lor. Precizăm totuși din nou unitatea stratului de cultură (avînd ce-i drept două niveluri de călcare cu materiale identice) de la Traian—Dealul Viei.

În sfîrșit vom aminti și afirmațiile a doi cercetători străini care s-au ocupat, printre altele, și de neoliticul moldovenesc. H. Thomas susținea că teritoriul Moldovei a fost ocupat și de purtătorii culturii Boian³⁵, iar Müller-Karpe accepta același punct de vedere subliniind însă că în Moldova cultura Boian este reprezentată numai în fazele ei vechi, după faza Giulești, în locul fazei Vidra născîndu-se un alt cerc cultural³⁶. Dar, întrucît opiniile acestor cercetători nu fac decît să reproducă părerile unor cercetători români citați mai sus, ne vom limita la discutarea opiniilor exprimate de cercetătorii români, la care le vom adăuga, atunci cînd va fi cazul, pe acelea ale cercetătorilor sovietici, care și-au formulat tezele de asemenea pe baza studierii directe a materialului Tripolie A (= Precucuteni III) din Uniunea Sovietică.

Din cele expuse pînă aici rezultă, credem, cu claritate, următoarele:

1. Unii cercetători sînt adepții împărțirii în trei faze a culturii Precucuteni: Precucuteni I = Traian—Dealul Viei, Ereteghin; Precucuteni II = Larga Jijia, Izvoare I 1, Mindrișca, Trudești etc.; Precucuteni III = Traian—Dealul Fîntînilor, Izvoare I 2, Andrieșeni, Tîrpești etc.

2. Alții, deși admit existența unei culturi Precucuteni, atribuie așezările de la Traian—Dealul Viei și Larga Jijia culturii Boian.

3. În sfîrșit, potrivit altei opinii, așezările de la Traian—Dealul Viei, Larga Jijia și Ereteghin sînt așezări precucuteniene contemporane.

³² E. Zaharia, 1967, p. 31.

³³ *Ibidem*, p. 30.

³⁴ Vl. Dumitrescu, 1964; *idem*, 1967; H. și Vl. Dumitrescu, 1968.

³⁵ H. Thomas, 1967, p. 36.

³⁶ H. Müller-Karpe, 1968, p. 106.

Înainte de a încerca să demonstrăm de ce la Traian—Dealul Viei și Larga Jijia nu poate fi vorba de o cultură Boian—Giulești, ni se pare utilă o precizare. Termenul de „cultură Zănești“ a intrat în literatura de specialitate în 1954, când Hortensia Dumitrescu a numit-o astfel numai pentru a se evita confuziile cu Traian—Dealul Fintinilor³⁷. Aceeași autoare a renunțat însă foarte curînd la el, precizînd că la Traian—Dealul Viei este vorba de prima fază a culturii Precucuteni³⁸. În plus, chiar subtitlul primului articol publicat în legătură cu această așezare a precizat și situația ei topografică: „Așezarea neolitică de pe Dealul Viei, satul Traian, com. Zănești“³⁹. Ea se află prin urmare pe teritoriul satului Traian și este situată mai departe de comuna reședință Zănești decît așezarea de la Dealul Fintinilor, care la rîndul ei se găsește la mai puțin de 2 km distanță de com. Zănești. Este, deci, preferabil să se renunțe atît la termenul de „cultură Zănești“ cît și la acela de „așezarea de pe Dealul Viei—Zănești“.

Pentru studierea originii culturii Precucuteni, declarîndu-ne de la început adepții concepției potrivit căreia cele două componente principale ale acestei culturi sînt cultura liniar-ceramică, pe de o parte, și cultura Boian—Giulești, pe de alta, cu o serie de aporturi colaterale de o importanță ceva mai redusă, vom analiza în chip separat fiecare dintre aceste componente.

Componenta liniar-ceramică

Încă din 1949 Tatiana Passek formula ipoteza potrivit căreia o bună parte din cultura Tripolie (= Precucuteni III) era rezultatul unei dezvoltări a triburilor liniar-ceramice⁴⁰. Expusă în acest mod, teza era greu de acceptat, întrucît între cultura liniar-ceramică și Precucuteni III nu putea fi vorba nici de un sincronism, nici de un contact direct. Renunțînd mai tîrziu la această ipoteză, autoarea nega posibilitatea unor legături genetice între cele două culturi și explica influențele exercitate de cultura ceramicii-liniare asupra culturilor Tripolie A și Boian, prin relații de vecinătate temporară⁴¹. Am arătat însă chiar în rîndurile precedente că este exclus un raport direct între culturile liniar-ceramică și Tripolie A, singurul posibil fiind unul de filiație indirectă, prin intermediul fazelor Precucuteni I și II. Dealtfel, cînd vorbea de vecinătate cu triburile Boian, T. Passek avea în vedere așezările de la Traian—Dealul Viei, Larga Jijia și Florești, deși toate acestea sînt așezări precucuteniene.

În 1950 și 1951 Ion Nestor arată de asemenea că una dintre ascendentele culturii Precucuteni este constituită de o cultură de tip band-ceramic-liniar⁴². La acea vreme culturii Precucuteni nu-i erau atribuite decît așezările încadrate azi în faza Precucuteni III. Dar așa cum am spus, între această ultimă fază și cultura ceramicii liniare există încă două faze precucuteniene.

³⁷ H. Dumitrescu, 1954, p. 51.

³⁸ H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 65.

³⁹ C. Matasă, 1954, p. 55.

⁴⁰ T. Passek, 1949.

⁴¹ T. Passek, 1962, p. 7—8.

⁴² I. Nestor, 1950, p. 209; *idem*, 1951, p. 21—22

În 1954, A. Sveșnikov postula și el, pentru cultura tripoliană (Tripolie A) un fond band-ceramic și o coexistență a celor două culturi, explicînd-o prin supraviețuirea triburilor liniare la periferia ariei de formare a culturii Tripolie⁴³.

Cei trei cercetători mai sus citați (care de altfel nu sînt singurii adepți ai acestei ipoteze) au avut în vedere aspectul general band-ceramic al ceramicii culturii Precucuteni III, una dintre caracteristicile ei fiind decorul în bandă mai ales spiralică dar nu și contribuția culturii ceramicii liniare la formarea primei faze a culturii Precucuteni, pe care nu o cunoșteam ca atare.

Hortensia Dumitrescu este prima cercetătoare care subliniază această contribuție⁴⁴, așa cum arătam la începutul acestui capitol. Printre argumentele aduse în sprijinul acestei concluzii cităm: culoarea cenușie a ceramicii, dar fără calitatea și formele tipice, caracterul spiralic al ornamentării, benzile umplute cu puncte, precum și șirurile de puncte dispuse liber sau transversal pe banda liniilor incizate⁴⁵.

Am arătat mai sus că și Vladimir Dumitrescu punea la baza genezei culturii Precucuteni I o componentă etnică și culturală liniar-ceramică⁴⁶. În plus atrăgea atenția că, chiar dacă între ultimele apariții specifice culturii ceramicii liniare cu note muzicale de pe teritoriul Moldovei și faza Precucuteni I, par a lipsi unele verigi intermediare, nu poate fi nici o îndoială totuși că această fază are o incontestabilă ascendență liniară⁴⁷. În felul acesta este primul care a pus problema unor eventuale verigi de legătură, încă necunoscute între cultura cu ceramică liniară decorată cu „capete de note muzicale” și aceea de tip Precucuteni I.

Un posibil contact între triburile fazei Giulești și acelea liniare tîrzii deosebite de cele cunoscute pînă în prezent, admitea și Eugen Comșa⁴⁸, dar el nu avea în vedere și contribuția triburilor liniare la formarea culturii Precucuteni I, considerînd, așa cum am văzut mai sus, descoperirile de la Traian—Dealul Viei o variantă moldovenească de un aspect mai special a culturii Boian—Giulești, aspect datorat tocmai triburilor liniare pe care cele ale culturii Boian le-au întîlnit în Moldova⁴⁹.

Eugenia Zaharia respingea la rîndul ei ipoteza formării culturii Precucuteni dintr-o cultură liniară întîrziată, deoarece acest „nivel de locuire este deocamdată imaginar”, iar acceptarea acestei teze ar obliga la prelungirea duratei culturii cu ceramică liniară în Moldova pînă la nivelul Boian-Giulești, fapt ce ar fi cu neputință de admis întrucît cultura Boian are din cea mai veche fază (Bolintineanu) o componentă liniară cu capete de note⁵⁰. Cu toate că recunoaște culturilor Boian și Precucuteni (acesteia indirect) o componentă liniară, autoarea neagă orice raport direct sau sincronism între culturile Boian și Precucuteni, pe de o parte, și liniar pe de altă parte⁵¹.

⁴³ A. Sveșnikov, 1954, p. 100 și urm.

⁴⁴ H. Dumitrescu, 1954, p. 54.

⁴⁵ H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 63.

⁴⁶ V. Dumitrescu, 1959, p. 12.

⁴⁷ V. Dumitrescu, 1963, p. 54.

⁴⁸ E. Comșa, 1954, p. 240.

⁴⁹ E. Comșa, 1965, p. 644.

⁵⁰ E. Zaharia, 1967, p. 35.

⁵¹ *Ibidem*, p. 37. Ea afirmă în continuare că ceramica de tip „Sudiți” distanțează cel puțin cu o fază ceramica liniară de faza Boian—Bolintineanu. Descoperirile de la Sudiți și Hărman sînt interpretate ca rezultante ale unei atingeri în timp între ceramica liniară și cultura Vința, la un nivel la care nu apăruse

încă excizia. Mai mult, autoarea preconizează atît existența exciziei în cultura Vința, cît și a unui nivel de tranziție între aspectul Sudiți și Bolintineanu (cf. E. Zaharia, 1967, p. 25); aspectului Sudiți din Transilvania îi sînt înglobate și două fragmente ceramice de la Brăduț (H. Schroller, 1933, p. 21/2,4), fragmente care nu au însă nimic comun cu ceramica liniară de tip Sudiți, ci folosesc o tehnică decorativă și motive binecunoscute culturii Precucuteni (II). Se spune apoi că din același aspect Sudiți ia naștere cultura Bolintineanu, decorul excizat al ultimei rezultînd din acela al liniei ghimpate și nu din acela excizat al culturii Dudești (cf. E. Zaharia, 1967, p. 38).

Înainte de a face proba materială a dăinuirii culturii ceramicii liniare pe teritoriul Moldovei pînă la nivelul fazei Boian-Giulești, se cuvine să subliniem altă afirmație cu implicații directe asupra originilor culturii Precucuteni.

Îmbinarea elementului sudic (reprezentat de pliseuri) cu cel central european de caracter liniar conferă aspectului Sudiți, spune V. Teodorescu, un caracter precucutenian, în timp ce lipsa exciziei îi asigură o datare pre-precucuteniană, dovedind existența (unde — în Muntenia?) unui fenomen precucutenian, aparte de cultura Precucuteni, așa cum se cunoaște pînă acum. În acest sens autorul propune și revizuirea unor materiale de la Traian—Dealul Viei⁵². Nu negăm firește anterioritatea descoperirilor de la Sudiți față de cultura Precucuteni I, ci, dimpotrivă, sîntem de acord cu acest punct de vedere. Dar, necunoscînd bine materialele descoperite la Dealul Viei, autorul comite nu numai eroarea de a atribui unui inexistent „fenomen pre-precucutenian“ de la Traian—Dealul Viei unele materiale tipice fazei Precucuteni I⁵³, constituind clare și adeseori subliniate moșteniri liniar-ceramice — ci și o

Ni se pare că este aici o contradicție căci : ori aspectul Sudiți evoluează spre faza Bolintineanu, ori el încheie evoluția culturii cu ceramică liniară, după care urmează un nivel de tranziție spre faza Bolintineanu. După părerea noastră însă ambele ipoteze vin în contradicție cu realitatea faptelor. Într-adevăr este greu de admis că un aspect cultural care nu cunoștea excizia (acela de tip Sudiți) ar fi putut da naștere unei culturi care o folosește (respectiv culturii Boian); dealtfel linia ghimpată nici nu este cunoscută la Sudiți.

În plus, a admite un contact liniar — Vința pe teritoriul Munt eniei, anterior oricărei culturi care folosea decorul excizat, așa cum am văzut că se preconizează, înseamnă a plasa în timp acest contact înaintea culturii Dudești. Se nasc atunci întrebările ; cu ce fază a culturii Vința au putut intra în contact acești liniari ; la ce moment al evoluției lor se aflau triburile liniare ; și mai ales cum se mai explică atunci prezența importurilor liniare (atestate de cîrind) în mediul culturii Dudești (vezi E. Comșa, 1969).

Cunoscînd însă căile și etapele de pătrundere și difuziune ale culturii Vința, ni se pare că nu se poate vorbi de prezența în Muntenia a unor triburi aparținînd acestei culturi, anterioare culturii Dudești, chiar dacă faza Vința A în centrele ei primare va fi fost anterioară Dudeștiului.

Dealtfel potrivit punctului de vedere exprimat de descoperitorul „aspectului Sudiți”, faza Bolintineanu se naște din acest aspect, deși tot același autor spune: „Ajungînd să se învecineze un timp cu purtătorii (și mai apoi cu descendenții) culturii Dudești aceste triburi mai mult sau mai puțin liniare (iar mai trziu de aspect Sudiți) din Muntenia“.... (cf. V. Teodorescu, 1966, p. 231). Dar dacă triburile de la Sudiți s-au învecinat un timp și cu descendenții triburilor Dudești, descendenți care, potrivit părerii aproape unanime, sînt triburile Boian I — Bolintineanu, se ajunge la un punct de vedere exprimat de noi anterior, potrivit căruia „aspectul Sudiți” nu reprezintă altceva decît un contact, direct între triburile liniare coborîte din Moldova și primele comu-

nități Bolintineanu (cf. S. Mărinescu-Bilcu, 1966, p. 424 — 425). În sprijinul acestei ipoteze vin și descoperirile de la Cernica, unde în stratul care aparține culturii Boian — Bolintineanu au apărut materiale identice aceluia de la Sudiți (S. Morintz, 1968, fig. 4; fragmentul similar de la Sudiți — cf. V. Teodorescu, 1966, fig. 3/9), precum și fragmente ceramice (cf. Gh. Cantacuzino și S. Morintz, 1963, fig. 11/11), care ca formă și motive ornamentale sînt de asemenea identice aceluia de la Sudiți (cf. V. Teodorescu, 1966, fig. 4/4), diferind de acestea numai în ceea ce privește tehnica decorativă. Indiferent dacă această ceramică descoperită la Cernica face parte din inventarul curent al fazei Bolintineanu (poate că triburile liniare vor fi ajuns și la Cernica), sau reprezintă numai importuri în mediul de acolo, fragmentele la care ne referim aparțin sigur nivelului Bolintineanu, atestînd o contemporaneitate, cel puțin parțială, între complexul Sudiți și triburile Boian — Bolintineanu de la Cernica.

Dealtfel și Eugen Comșa, deși este de părere că la Sudiți complexul L 1 aparține purtătorilor culturii Dudești, recunoaște că „ceramica liniară de la Sudiți” pare ceva mai trzie decît aceea descoperită la Dudești (cf. E. Comșa, 1969, p. 571 — 573).

Bun cunoscător al culturii ceramicii liniare J. Pavúk este și el de părere că la Sudiți ne aflăm în fața unei interesante simbioze și interinfluențări între cultură cu ceramică liniară și cultura Boian (cf. C. Pavúk, 1969, p. 357).

După această luare de contact triburile liniare pătrunse dinspre Moldova au putut fi absorbite treptat în masa mai numeroasă și mai viguroasă a triburilor Bolintineanu. Privind așa lucrurile, pare verosimil ca „aspectul Sudiți” să încheie atît pătrunderea triburilor liniare din spre Moldova cît și evoluția acestei culturi în Muntenia, dar nu și în Moldova.

⁵² V. Teodorescu, 1966, p. 230, nota 17.

⁵³ C. Matasă, 1954, p. 11/11 — 12; vezi materiale identice la H. Dumitrescu, 1955, fig. 17/14, 16, precum și multe altele încă inedite.

greșeală metodologică. În primul rând se știe că nici în centrul, nici în nordul Moldovei, n-a fost documentat „aspectul Sudiți”. Dar chiar dacă am admite prin absurd (ceea ce nu putem face de altfel) că ar exista în Moldova un fenomen „pre-precucutenian” la nivelul cronologic Sudiți, care — după V. Teodorescu — este paralel un timp cu cultura Dudești, ar trebui să credem că acest „fenomen” s-a petrecut cu aproape trei etape (parțial Dudești, Bolintineanu și Giulești — Greaca), înaintea culturii Precucuteni I, ceea ce este categoric contrazis de faptele cunoscute. Procesul de formare al culturii Precucuteni nu a putut începe nici măcar simultan cu faza Boian-Bolintineanu, deoarece în vremea aceea triburile liniare din Moldova erau încă în plin proces evolutiv.

S-a subliniat de altfel în destule rânduri unitatea culturală a stratului de la Traian—Dealul Viei pentru ca pe baza desprinderii unor fragmente ceramice din acest complex să se mai poată emite diferite ipoteze nefundamentate de fapte.

Întorcându-ne deci în Moldova, la așa numitul „nivel de locuire deocamdată imaginar” precum și la tendința de a găsi pentru această regiune culturi care să corespundă fazelor Sudiți și Bolintineanu⁵⁴, este necesar să arătăm în primul rând că aceste teze nu fac decât să goalească de conținut faza Precucuteni I.

Precizăm de altfel că vom discuta numai situația din centrul și nordul Moldovei, sudul acestei regiuni putând să ne rezerve încă multe surprize⁵⁵.

Existența unui liniar întârziat pe teritoriul Moldovei se contura încă din 1955, când fusese publicat, printre descoperirile de la Traian—Dealul Fintinilor, un fragment ceramic de tip Šarka⁵⁶, dar Eugenia Zaharia nu-l consideră concludent, pe motiv că acest decor nu ar fi cunoscut în ornamentica ceramicii liniare din Moldova și că ar fi prea depărtat în spațiul de Slovacă (de fapt tipul Šarka este caracteristic pentru Boemia, încă și mai depărtată de Moldova), precum și pentru faptul că ciobul ar proveni de la Traian, iar faza Bolintineanu nu se dezvoltă în Moldova și totodată este anterioară culturii Zănești⁵⁷. Dar fragmentul în discuție aparține nivelului liniar de la Traian—Dealul Fintinilor (deci decorul se întâlnește pe ceramica liniară din Moldova) și a fost publicat ca atare⁵⁸, el neavând nici o legătură cu așezarea Precucuteni I de la Traian—Dealul Viei, unde nu există nici un fel de resturi liniar-ceramice.

Ceva mai târziu, Eug. Comșa semnală la Glăvăneștii Vechi „rare fragmente ceramice cu suprafața divizată în metope decorate cu linii paralele hașurate”⁵⁹, manieră decorativă care nu se cunoaște decât tot în etapele târzii liniare din Slovacă. De aceea, chiar dacă aceste materiale sînt încă numai izolate, în mediul liniar-ceramic din Moldova, ele nu pot fi trecute cu vederea.

Dar la aceste puține fragmente ceramice vin să se adauge atît unele încă inedite de la Traian—Dealul Fintinilor, precum și bogata colecție de la Tîrpești.

Noutatea aspectului liniar ceramic din stațiunea moldovenească nu constă numai în analogiile pe care le comportă acest aspect cu grupele târzii din Boemia și Slovacă, analogii care o situează în aceeași perioadă cu cultura Boian—Giulești

⁵⁴ E. Zaharia, 1967, p. 38.

⁵⁵ Nu excludem sudul Moldovei de la tot felul de influențe și imbricații culturale, nici chiar de la un posibil contact între culturile Hamangia și liniar-ceramică, preconizat de noi mai de mult (cf. S. Merinescu-Bilcu, 1966, p. 425). De altfel apariția

unor fragmente ceramice liniare la Berești (informație M. Brudlu) vine în sprijinul ipotezei noastre — zonele de difuziune ale celor două culturi apropiindu-se.

⁵⁶ H. Dumitrescu, 1955, fig. 9/11.

⁵⁷ E. Zaharia, 1967, p. 23.

⁵⁸ H. Dumitrescu, 1955, p. 476, fig. 9/11.

⁵⁹ E. Comșa, 1960, 2, p. 232.

(etapa Greacă)⁶⁰. Această noutate este subliniată și de prezența în complexul acesta liniar (tipic acestei culturi din punct de vedere al pastei și formelor ceramice) a unor materiale care nu-și găsesec similitudini (și este normal să fie așa), în aria clasică a culturii cu ceramică liniară. Este vorba de linii scurte, incizate oblic, de *benzi umplute cu puncte rotunde*, de zig-zaguri, de *linii incizate încadrate de grupe de adâncituri ovale sau triunghiulare* (amintind decorul în formă de dinți de lup din cultura Boian—Giulești), de benzi ondulate și de *triunghiuri cu marginile adânc săpate* în pasta moale a vasului (sublinate din loc în loc de note neglijente); apoi de un fragment ceramic pe care decorul specific liniar, linie crestată de „capete de note“ adânci și neglijente, este *combinat cu patrate mari excizate, dispuse în formă de tablă de șah*. La toate acestea se adaugă vasul deja cunoscut, cu decorul în metope, avînd pe unele dintre ele cîte un meandru, pe care noi l-am pus în legătură cu forme și motive similare din cultura Hamangia⁶¹, dar care are bune analogii și la Hotarele⁶², într-o așezare a fazei Giulești — etapa Greacă. Nu trebuie uitat de asemenea că adeseori alveolele bolurilor grosolane din nivelul liniar de la Tirpești sînt înlocuite fie prin *patrate*, fie prin *alveole din care s-a scos pasta*⁶³.

Toate acestea nu puteau lua naștere decît în urma unui contact *direct și nemijlocit* cu o populație care folosea tehnica exciziei, utiliza decorul în șah, cel în formă de dinți de lup, meandrul de un anumit tip, diferit de acela al ceramicii liniare, ornamentarea vaselor numai la partea superioară și decorul adînc crestă. Iar aceste triburi nu puteau fi altele decît acelea ale culturii Boian—Giulești — probabil din etapa Greacă.

⁶⁰ S. Marinescu-Bîlcu, 1966, fig. 1; *idem*, 1968, fig. 3,4; *idem*, 1970. Încă un studiu asupra acestor descoperiri se află în curs de tipărire. Deoarece o bună parte dintre materialele descoperite la Tirpești nu au văzut încă lumina tiparului, dar constituie baze solide de pornire în argumentația noastră, ne vom opri pe scurt asupra lor.

În această stațiune, alături de decorul clasic compus din linii semicirculare, zig-zaguri, romburi, linii verticale, orizontale sau unghiulare, completate cu „capete de note“ și proeminențe frecvente în grupele liniare tirzii din Cehoslovacia (cf. J. Pavúk, 1969, fig. 12/1; 36/1; T. Kolník-J. Pavlik, 1957, fig. 15/4,6; pl. IV/2; E. Plesl, 1952, fig. 8; B. Soudský, 1966, pl. VIII/3; descoperirile sînt evident mult mai numeroase, dar ne-am limitat la cîteva exemple) și din Uniunea Sovietică, mai ales la Florești, Nezvisko și Torskoje (cf. T. Passek și E. Cerniș, 1963; Nezvisko, fig. 25/7; pl. II/6; IV/6; VI/3; VIII/2,6; Torskoje, pl. XIII/8,21; Florești, pl. XIV/12; XVII/9—10; XVIII/12; XXI/11; XXII/6) s-a descoperit și un decor tipic grupeii Želiezovce (cf. J. Pavúk, 1969, fig. 42/17; 43/4,14; 47/18—19 și altele; ne limităm numai la această lucrare care reprezintă cel mai recent studiu apărut asupra descoperirilor de tip Želiezovce din Cehoslovacia), decor în care nota muzicală degenerază pînă la înlocuirea ei cu o simplă liniuță unind două (sau mai multe) linii incizate. Acest stil ornamental nu este frecvent nici în Moldova, nici în Uniunea Sovietică (cf. T. Passek, și E. Cerniș, 1963; Lučk, fig. 25/22), deoarece,

este probabil că odată ajunse în zonele lor extrem sud-estice de difuziune, triburile liniare nu vor fi păstrat legături deosebit de active cu centrele primare din care au pornit. Dar atît la Tirpești, cît și în Uniunea Sovietică (cf. T. Passek și E. Cerniș, 1963) sînt frecvente notele mari, neglijente, uneori triunghiulare, alteori depășind numeric liniile pe care le însoțesc, toate aceste elemente intrînd de asemenea în ornamentica Želiezovce și în aceea a altor grupe liniare tirzii din Cehoslovacia. Există la Tirpești și decorul dispus în fascicoli formați din linii incizate vertical și puncte impuse neglijent, precum și acela care prin eliminarea liniei incizate se rezumă la simple puncte. Analogiile ne duc de data aceasta mai mult spre tipul Šarka (cf. B. Soudský, 1954, p. 104, fig. 3/10—13; 4; autorul arată că faza aceasta părăsește liniile, punctele devin singurul ornament și întreaga evoluție se termină printr-un fel de Furchenstich) și bineînțeles tot spre Nezvisko (cf. T. Passek și E. Cerniș, 1963, pl. VIII/1,11); dar în timp ce la tipul Šarka și la Nezvisko șirurile de puncte formează ornamente tipice ceramicii liniare care combină incizia cu „capete de note“, la Tirpești punctele sînt dispuse liber, orizontal și vertical, în șiruri duble alternînd cu linii incizate. Ciudată este însă raritatea spiralei pe ceramica de la Tirpești.

⁶¹ S. Marinescu-Bîlcu, 1966, p. 425.

⁶² E. Comșa, 1955, fig. 10.

⁶³ A se vedea întreaga problemă ridicată de aceste materiale, la S. Marinescu-Bîlcu, 1971, p. 5—36, fig. 1—8, pl. 1—4.

Dealtfel și unele materiale de la Florești, încă inedite⁶⁴, vin în sprijinul afirmației noastre. Nu puține sînt fragmentele ceramice pe care alături de linii fin incizate combinate cu note triunghiulare, apar pliseuri sau chiar caneluri, pe muchia cărora uneori sînt trasate aceleași „capete de note“. Evident este vorba tot de rezultatele unui contact cu o cultură care cunoștea și folosea canelura.

De asemenea, la acest nivel, atît la Tîrpești cît și la Florești își face apariția și o ceramică de culoare neagră-cenușie.

Ceramica mai sus discutată este o ceramică liniară cu pregnante caractere de evoluție independentă, dar și cu contaminări cu culturi învecinate; ar fi deci o greșeală ca, rupînd-o din contextul ei liniar, să o considerăm un complex de sine stătător, pe baza căruia s-a creat cultura Precucuteni I. Toate caracterele ei ne silesc să o încorporăm culturii cu ceramică liniară. Firește că din această ceramică nici nu s-a dezvoltat direct și nici n-ar fi putut să se dezvolte cultura Precucuteni I. Prezența ei demonstrează însă că: a) ea constituie tocmai acel nivel „imaginar“ care este în fapt unul real, documentat prin materiale arheologice atît în Moldova cît și în Uniunea Sovietică; b) nu este necesar să preconizăm introducerea unei culturi noi de tip „Sudiți“ sau de alt tip între cultura ceramicii liniare și faza Precucuteni I; c) s-au descoperit verigile de legătură la care se referea Vladimir Dumitrescu, între aceste două culturi; d) cultura ceramicii liniare se dovedește totuși a-și fi prelungit existența pînă la începutul fazei Precucuteni I. Și aceasta deoarece niciodată și nicăieri în aria vastă pe care s-a dezvoltat, în nici una din fazele ei evolutive, cultura ceramicii liniare nu a folosit ornamentul excizat în formă de șah, pe cel săpat sau pe acela care imită schematic și stîngaci decorul în formă de dinți de lup.

Realitatea istorică a dăinuirii triburilor liniare din Moldova, pînă la nivelul Boian—Giulești este azi de necontestat. Dealtfel ar fi și greu de admis că triburile liniare de pe teritoriul Moldovei au pornit toate și în același timp spre Muntenia (sau spre alte zone) lăsîndu-se imediat asimilate de purtătorii altor culturi. Nu sesizăm la acea vreme în Moldova nici un fenomen social sau natural care să îndreptățească o atît de forțată interpretare.

Odată precizată această dăinuire liniar-ceramică pînă la nivelul Boian—Giulești, putem trece și la contribuția directă a acestei culturi la crearea culturii Precucuteni I. Dovezile cele mai pregnante le avem tocmai în decorul ceramicii și în menținerea tipurilor de unelte de piatră, silex și obsidiană.

Am amintit mai sus discutatul fragment ceramic de tip Șarka descoperit în nivelul liniar de la Traian—Dealul Fintinilor; fragmente identice decorate cu linii incizate tăiate de mici liniuțe („scărița de papagal“ și mai tîrziu linia ghimpată), întîlnim și în cultura Precucuteni I⁶⁵, deși formele vaselor cu același ornament diferă (fig. 35/13). Întîlnim de asemenea în ornamentica ceramicii Precucuteni I apexurile de la colțurile unghiurilor, buclele spiralelor sau capetele liniilor drepte (fig. 26/8; 28/1—2; 32/1, 3, 4, 7; 34/9, 10; 35/8—10; 36/4), apexuri care își au originea în „capete de note“ degenerate (întîlnite și în nivelul liniar de la Tîrpești); apoi împunșăturile și crestăturile de diverse forme bine cunoscute la Tîrpești și Nezvisko, sînt frecvent folosite mai ales în ornamentica ceramicii fine Precucuteni I⁶⁶ (fig. 26/2, 5,

⁶⁴ Aceste fragmente ceramice am avut ocazia să le studiem la Muzeul de antropologie și etnografie din Leningrad.

⁶⁵ H. Dumitrescu, 1955, fig. 17/13.

⁶⁶ C. Matasă, 1954, pl. II/2; H. Dumitrescu, 1955, fig. 17/5,9,14; II. și VI. Dumitrescu, 1968, fig. 10/1.

7, 8; 32/5, 9). Decorul împuns combinat cu proeminențe al unui fragment precucutenian de la Tîrpești (deși aparține fazei Precucuteni II—III), nu se deosebește prin nimic de cele ale unor fragmente liniare; diferă însă pasta⁶⁷. Adeseori ornamentul spiralic sau unghiular incizat al ceramicii Precucuteni I este subliniat (la unghiuri sau pe bucla spiralei) de șiruri de puncte sau liniuțe (fig. 32/1, 4, 7; 34/10), care nu pot fi decit tot derivatele „capetelor de note“ liniar-ceramice.

Un alt element deosebit de important este și acela al benzilor înguste incizate, umplute cu linii sau puncte. Decorul, deosebit de frecvent în faza Precucuteni I (fig. 26/1—4, 7—8; 27/3, 6; 28/1—2, 4—5; 29/2—4; 32/2; 34/9; 36/1, 4) este aproape identic cu acela trasat pe unele fragmente ceramice descoperite de exemplu în așezarea de tip Želiezovce de la Hurbanovo⁶⁸. Înainte de a cunoaște direct cultura Bugului meridional, știind că și această cultură folosește banda îngustă umplută cu împunsături, admiteam cu prudență o preluare a acestui decor de la Bug, care îl utilizează intens în faza a II-a de evoluție⁶⁹. Dar, deși anumite influențe bugo-nistriene există, ipoteza noastră nu se mai poate susține, pe de o parte deoarece banda diferă radical de aceea precucuteniană, iar pe de altă parte deoarece în urma publicării monografice a culturii Bugului⁷⁰ constatăm că fazei Bug II îi corespunde cultura Criș; din punct de vedere cronologic este deci exclusă o astfel de influență.

Cultura Precucuteni I folosește destul de rar șirurile izolate de adâncituri triunghiulare sau neregulate (fig. 26/5, 6; 28/3), preluate tot de la purtătorii culturii ceramicii liniare, care la un moment dat elimină liniile incizate, păstrînd numai punctele.

De la aceleași triburi liniare precucutenienii au moștenit și banda lată umplută cu puncte sau liniuțe (fig. 31/3; 32/2; 34/5; 37/10), asemănătoare întrucîtva aceleia din cultura Vinča—Turdaș. În schimb pentru decorarea fundurilor vaselor, cunoscută și ea triburilor liniar-ceramice (un astfel de exemplar s-a descoperit și la Tîrpești în nivelul liniar), triburile primei faze precucuteniene manifestă o predilecție mult prea mare, așa că în această privință poate ar trebui să ne îndreptăm atenția și spre aspectul Turdaș al culturii Vinča, deși în așezarea de la Eresteghin asemenea exemplare lipsesc deocamdată, în timp ce sînt foarte frecvente la Traian—Dealul Viei.

Credem chiar că însăși reprezentările antropomorfe schematizate, realizate în cultura Precucuteni I în *tehnica exciziei* (fig. 34/2; 37/6), se datorează tot influenței celor bine cunoscute din cultura ceramicii liniare, unde asemenea reprezentări sînt însă incizate și rediate uneori fără cap⁷¹. Spre deosebire însă de reprezentările din Cehoslovacia stilizate uneori fără cap și cu brațele ridicate în sus, cele precucuteniene au un cap triunghiular, iar brațele depărtate de corp sînt îndreptate în jos.

Tot de la purtătorii culturii cu ceramică liniară, faza Precucuteni I preia, dar numai parțial, pasta cenușie, bine frămîntată și destul de omogenă, și probabil folosirea plevei ca degresant, dar nu arată nici o înclinare pentru formele relativ simple ale vaselor liniare.

⁶⁷ S. Marinescu-Bîlcu, 1971, pl. 3/9 (liniar); pl. 3/10 (precucutenian).

⁶⁸ J. Pavúk, 1969, fig. 23/4,6—10 (fragmentul de la nr. 5 pare mai degrabă de tip Šarka); P. Čaplocić, 1956, fig. 122/2, p. 457-458.

⁶⁹ S. Marinescu-Bîlcu, 1970.

⁷⁰ V. N. Danilenko, 1969.

⁷¹ A. Stocký, 1929, fig. 23/33; B. Soudský-I. Pavliů, 1966, fig. 12. H. Dumitrescu, 1954, p. 54, vorbește și de figuri antropomorfe reprezentate înbrăcate cu fustă largă.

Deoarece la capitolul consacrat uneltelor am arătat care au fost formele moștenite de triburile fazei Precucuteni I, nu vom mai insista aici asupra lor. Amintim însă că microlitismul și geometrismul uneltelor de silex (fig. 11/1—11), predilecția pentru obsidiană, toporul—calapod (fig. 13/1), poate și toporul mare trapezoidal (fig. 12/13), așa-numitele „erminete“, perforarea topoarelor, sînt tot atîtea dovezi ale contribuției culturii ceramicii liniare la formarea culturii Precucuteni I. Trebuie reținut mai ales faptul că toporul-calapod, în formele lui clasice, apare atît la Traian—Dealul Viei, cît și la Borlești⁷², adică în așezări unde lipsește cu desăvîrșire cultura ceramicii liniare. Același fenomen se petrece și cu celelalte unelte amintite mai sus.

În sfîrșit, considerăm că și obiceiul protejării așezării cu ajutorul unui șanț de apărare se datorează tot contribuției aceluiași triburi liniar-ceramice⁷³. Cîtă vreme acest sistem de apărare este propriu triburilor liniare (este adevărat nedocumentat încă în Moldova), în timp ce în cultura Boian nu apare deocamdată decît în faza Vidra (șanț de îngrădire), considerăm că triburile precucuteniene l-au preluat, cum era și firesc, de la înaintașii lor direcți.

Cum pentru orice proces de sinteză sînt necesare cel puțin două elemente esențiale, vom trece acum la discutarea celei de a doua componente principale a culturii Precucuteni I, care este atît de evidentă încît a determinat pe unii cercetători să conteste apartenența așezării de la Traian—Dealul Viei la cultura Precucuteni.

Este vorba, se înțelege de la sine, de *cultura Boian—Giulești*.

Am arătat mai sus că Hortensia Dumitrescu atribuia pentru prima dată un rol important culturii Boian la formarea primei faze a culturii Precucuteni⁷⁴, teză susținută apoi și de Vladimir Dumitrescu⁷⁵.

Pentru a sublinia contribuția culturii Boian la formarea aspectului de la Traian—Dealul Viei, dar totodată pentru a demonstra că această stațiune nu aparține culturii Boian—Giulești, aceeași autoare a indicat atît asemănările cît și deosebirile de ordin tehnic între ceramica celor două culturi. În ceea ce privește cultura Boian, H. Dumitrescu a arătat că se găsesc profile de vase cu umărul îngust și unghiular, cești, străchini, cupe adînci, capace cu buton, etc. Pe lîngă aceste forme „cultura Zănești“ are și vase mari cu gît cilindric. Acest aspect piriform rezultă din tendința lărgirii umărului îngust al vaselor Boian și totodată al rotunjirii lui. Rotunjirea umărului nu atrage după sine și rotunjirea locului de sudare cu vasul, aceasta făcîndu-se tot în unghi ascuțit⁷⁶. Și mai departe, „față de caracterul sobru al stilului Boian în genere, această apariție din Moldova constituie o variantă de aspect orientat“. În final autoarea conchidea: „Privind cu atenție motivele ornamentale geometrice de tip Boian: dinții de lup, romburile și motivul în șah, observăm, prin comparație cu motivele corespunzătoare din faciesul transilvan, că desenul mărunț al acestora este înlocuit aici, în cultura Zănești, printr-o exagerare a dimensiunilor lor, ca și printr-o execuție mai puțin îngrijită. Corectitudinea desenului suferă uneori și capătă un aer de lucrare grăbită, căci nu desenul și ductul liniilor contează aici... „ci incrustația cu materie albă calcaroasă cu care vor umple șanțulețele cu fundul

⁷² Informație Marlena Florescu.

⁷³ VI. Dumitrescu, 1959, p. 12; *idem*, 1960, p. 61—

⁷⁴ Vezi în această problemă și VI. Dumitrescu, 1963, p. 300.

63; *idem*, 1963, p. 54, *idem*, 1967, p. 40.

⁷⁵ II. Dumitrescu, 1954, p. 51; *idem*, 1957, 1, p. 64.

⁷⁶ II. Dumitrescu, 1954, p. 52.

zgrunțuros și care va da efectul decorativ urmărit. Spre deosebire de procedeu întrebuințat în cultura Boian din Muntenia, unde motivul ornamental apare excizat (reliefat) prin cruțarea lui din suprafața pasteii, la Zănești ornamentul pozitiv este cel săpat. Incrustația este tehnica favorită, căci prin adoptarea acesteia se pot obține, prin detașarea motivului alb de aspect plat, pe fondul negru, unele efecte picturale⁷⁷. Aceeași autoare, a arătat în 1957 că specificul componentei Boian se păstrează nalterat⁷⁸, având desigur în vedere elementele esențiale ale decorului excizat (șahul, dinții de lup etc.).

Destul de recent, Eugenia Zaharia a susținut însă și o teză diferită, potrivit căreia cultura Precucuteni nu s-ar fi dezvoltat și pe baza culturii Boian—Giulești⁷⁹. Deoarece această problemă merită o deosebită atenție, ne vom opri mai mult asupra acestui recent punct de vedere, mai ales că autoarea începe prin a-și preciza categoric atitudinea față de studiile anterioare care — după cum socotim noi — rezolvaseră în bună măsură problema.

„Nu vom folosi argumentele pe baza cărora H. și VI. Dumitrescu integrează așezarea de pe Dealul Viei—Zănești în prima fază a culturii Precucuteni — spune E. Zaharia — ci vom proceda la o analiză comparativă integrală a ceramicii din așezarea de la Dealul Viei—Zănești și a celeia din faza Boian II—Giulești“⁸⁰. De altfel fără să mai precizeze, autoarea citată nu va folosi nici argumentele pe baza cărora Alexandrina Alexandrescu încadraseră așezarea de la Larga Jijia în faza Precucuteni II.

Se arată de către Eugenia Zaharia că există forme comune între „Zănești“ și Giulești⁸¹, dar, după cum s-a văzut mai sus, exact aceeași constatare o făcuse Hortensia Dumitrescu încă din 1954⁸². Apoi se afirmă că numeroase elemente de formă și decor tipice Giulești, lipsesc la Zănești și Larga, cum ar fi de pildă: castroanele cu barbotină și marginile lustruite, vasele cu umăr în formă de cupolă și paharele tipice Giulești⁸³. Ca o paranteză, înainte de a discuta aceste afirmații, trebuie să arătăm că nu înțelegem de ce fazele Precucuteni I și II sînt tratate ca un tot unitar, deși cercetătorii de la Traian—Dealul Viei și Larga au demonstrat că prima așezare aparține fazei Precucuteni I, iar cea de-a doua fazei Precucuteni II. Revenind la problema discutată, amintim că atât la Dealul Viei cît și la Larga Jijia se cunosc castroane cu buza lustruită și cu decor de barbotină⁸⁴; în ceea ce privește paharele, cultura Precucuteni, mai ales în prima fază, este prin excelență o cultură a paharelor, și, dată fiind sinteza culturală din care a rezultat faza Precucuteni I este firesc ca această formă să nu mai fie reprezentată prin exemplare identice în ambele culturi (deși unele sînt destul de apropiate ca formă).

Se spune de asemenea că și ceramica decorată cu barbotină lipsește de la Zănești (ceea ce totuși nu corespunde realității), așa cum „lipsește ceramica fină plisată“⁸⁵. În argumentarea autoarei presupusa lipsă a ceramicii „plisate“ din Moldova ocupă un loc important deoarece această absență (alături de altele) o determină să

⁷⁷ *Ibidem*, p. 53—54.

⁷⁸ H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 63.

⁷⁹ E. Zaharia, 1967.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 28. Dar VI. Dumitrescu (1967, p. 39 și urm.) a arătat că atita vreme cît materialele de la Traian — Dealul Viei nu sînt publicate decît într-o

proporție redusă nu se poate vorbi de o „*analiză integrală*“.

⁸¹ E. Zaharia, 1967, p. 28.

⁸² H. Dumitrescu, 1954, p. 52 și urm.

⁸³ E. Zaharia, 1967, p. 28.

⁸⁴ A. D. Alexandrescu, 1961, 1, fig. III/3.

⁸⁵ E. Zaharia, 1967, p. 28.

excludă o pătrundere a triburilor Boian—Giulești spre Moldova⁸⁶. S-a arătat însă în repetate rânduri că la Traian—Dealul Viei există o ceramică cu decor „plisat“⁸⁷, care a fost chiar ilustrată încă din 1957⁸⁸. Este adevărat că ceramica de la Larga Jijia nu mai folosește „pliseul“ dar această așezare reprezintă (așa cum s-a demonstrat), faza a doua a culturii Precucuteni. Cît privește „hașurarea spațiilor rămase din rezervarea decorului“⁸⁹, ea nu este cunoscută la Traian—Dealul Viei ci apare numai în faza Precucuteni II, și va fi larg utilizată în faza Precucuteni III.

Mai departe Eugenia Zaharia, spune: „Dacă în continuare am analiza și mai amănunțit ceramica de la Zănești și cea de la Giulești, chiar în elementele lor comune, s-ar vedea că atît aspectul acelor elemente comune cît și rolul și asocierea lor sînt deosebite. Astfel observăm că motivul „șah“ se folosește mult mai rar și cu un rol mult redus în Giulești, dar mult mai bogat, mai variat în cultura Zănești. În Giulești șahul este reprezentat de un șir de pătrățele excizate în treaptă pe portativul de linii incizate de pe gîtul vaselor; foarte rar se întîlnesc benzi în șah... Uneori (în Zănești) acestea au un rol decorativ, alteori, și aceasta destul de des, acoperă spațiile rămase din rezervarea decorului“⁹⁰. Ilustrarea acestei teze se face însă din nou cu materiale de la *Larga Jijia tipice fazei Precucuteni II*. Este vorba de un *șah degenerat*⁹¹, *necunoscut fazei Precucuteni I*. În plus decorul crușat (prin hașurarea sau punctarea spațiilor înconjurătoare), așa cum arătam în capitolul consacrat ceramicii, apare *tot în faza Precucuteni II*. Pentru o comparație valabilă ar fi fost necesar să se folosească materialele de la Traian—Dealul Viei și Ereteghin pe de o parte și acelea din faza Giulești pe de altă parte. Să cităm totuși mai departe: „decorul din benzi cu împunsături; în Giulești aceste elemente au întotdeauna rol de decor propriu-zis, la Larga Jijia sînt deseori folosite pentru a acoperi spațiile rămase din rezervarea decorului“⁹². Dar și la Traian—Dealul Viei aceste benzi fac parte integrantă din decorul propriu-zis; situația de la Larga Jijia fiind diferită tocmai din pricină că ea reprezintă o *fază posterioară*. Se afirmă și despre triunghiurile excizate că la „Zănești“ sînt exagerat de mari față de Giulești, și că triunghiurile mari cultura Boian nu le cunoaște decît în faza Vidra⁹³. Este adevărat că triunghiurile de la Traian—Dealul Viei sînt puțin mai mari decît acelea de la Giulești, dar ele nu ating nici pe departe dimensiunile acelor din faza Vidra. Dealtfel s-a văzut mai sus că Hortensia Dumitrescu a subliniat din 1954 și predilecția triburilor de la Dealul Viei pentru „exagerarea dimensiunilor decorului“⁹⁴.

Tratîndu-se, din nou, împreună descoperirile din așezările de la Dealul Viei și Larga Jijia se afirmă că una dintre caracteristici o constituie „decorul realizat cu un instrument dințat, element care de asemenea nu există în cultura Boian“⁹⁵. Dar și decorul executat cu un instrument de os crestă (numit de noi decor „imprimat“) a apărut tot în faza Precucuteni II, așa încît absența lui din cultura Boian nu poate infirma contribuția acestei culturi la formarea fazei Precucuteni I. În continuare autoarea citată arată că există și diferențe de ordin tehnic în executarea decorului excizat al fazei Giulești în raport cu acela de la Dealul Viei și Larga Jijia⁹⁶. Am

⁸⁶ *Ibidem*, p. 36.

⁸⁷ Vl. Dumitrescu, 1960, p. 61.

⁸⁸ H. Dumitrescu, 1957, 1, fig. 4/4.

⁸⁹ E. Zaharia, 1967, p. 28.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 30.

⁹¹ A. D. Alexandrescu, 1961, 1, fig. V/11, 18.

⁹² E. Zaharia, 1967, p. 30.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ H. Dumitrescu, 1954, p. 53—54.

⁹⁵ E. Zaharia, 1967, p. 30.

⁹⁶ *Ibidem*.

arătat însă mai sus că și această problemă, și aceea a formelor ceramice similare celor două culturi, precum și problema rolului și asocierii elementelor decorative au fost supuse toate unei minuțioase analize încă din 1954 de către Hortensia Dumitrescu⁹⁷.

Pe temeiul argumentelor rezumate de noi mai sus (lipsa ceramicii fine canelate-plisate și a altor elemente de formă și decor), Eugenia Zaharia socotește că nu se poate admite o contribuție a culturii Boian—Giulești la formarea culturii Precucuteni, iar despre originea categoriei cu decor excizat afirmă că este încă neclară și conchide că: „nu este exclus ca ceramica excizată din cultura Turdaș—Petrești și poate și cea din Moldova, să fie legată măcar parțial de un alt curent cultural, dinspre sud-vest, ne referim la problema generală a ceramicii excizate, nerezolvată încă, cunoscută la Alishar, Teba Phtiotică, în grupele Dimini și Vinča“⁹⁸.

Despre o influență sud-vestică, ca și despre relații cu fondul Vinča vorbise Hortensia Dumitrescu⁹⁹ încă din 1957, dar apropierea între ceramica excizată de la Teba Phtiotică și aceea precucuteniană nu ni se pare valabilă, deoarece ceramica de acolo, ca și aceea din Rakhmani II, nu este decorată în tehnica exciziei, ci într-o tehnică ce se plasează între incizie și excizie, mai precis cu ajutorul unor șanțulețe ceva mai adânci și mai largi¹⁰⁰. Cît privește cultura Vinča, după cîte cunoaștem pînă în prezent ea nu folosește excizia. Dacă însă Eugenia Zaharia s-a gîndit eventual la fragmentele ceramice cu decor excizat descoperite în mediul culturii Turdaș, trebuie să precizăm că ele nu fac parte din inventarul curent al aspectului Turdaș al culturii Vinča. De această problemă ne vom ocupa mai jos.

Hortensia Dumitrescu a arătat credem cu claritate (așa cum am văzut mai sus) care sînt formele și elementele decorative preluate de la cultura Boian — șahul (fig. 34/3; 36/7, 8; 37/9, 14), triunghiurile și benzile excizate (fig. 29/1; 30; 31/5; 33; 34/2, 3; 36/2, 7, 8; 37/6—8, 12—14), „pliseurile“ (fig. 27/3; 36/1; 37/5) etc. — iar Vl. Dumitrescu punînd alături două capace—unul descoperit la Tangiru în nivelul Boian II (Giulești) și celălalt la Traian—Dealul Viei — făcea dovada incontestabilă a identității de formă și decor între cele două culturi¹⁰¹. Dealtfel această formă de capac (fig. 33/3; 36/8) va dispărea atît în faza Precucuteni II cît și în faza Boian—Vidra, fapt demn de reținut.

Deși, în general, meandru propriu-zis este extrem de rar în faza Precucuteni I, s-au descoperit, atît la Traian—Dealul Viei (fig. 34/4), cît și la Eresteghin¹⁰², fragmente ceramice decorate cu meandri similari aceloră din faza Boian—Giulești de la Leț¹⁰³. Alte dovezi în favoarea contribuției directe a culturii Boian—Giulești la for-

⁹⁷ H. Dumitrescu, 1954, p. 52—54.

⁹⁸ E. Zaharia, 1967, p. 36.

⁹⁹ H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 53 și urm. Vezi în aceeași problemă și Vl. Dumitrescu, 1967, p. 43.

¹⁰⁰ A. J. B. Wace și M. S. Thompson, 1912, pentru Teba Phtiotică, vezi fig. 113, pentru Rakhmani, vezi fig. 9/1, desenul ultimului vas seamănă într-o oarecare măsură cu acela al vaselor culturii Vădastra.

¹⁰¹ Vl. Dumitrescu, 1967, fig. 1:2. Capacul de la Tangiru a fost publicat de descoperitorul lui în felul următor: în Istoria României (D. Berciu, 1960, fig. 9/5) este atribuit culturii Boian (faza a II-a), în timp ce un an mai tîrziu (D. Berciu, 1961, p. 384, fig. 174) se spune că acest capac aparține fazei Boian III (nivelul 4) de la Tangiru. Același autor (D.

Berciu, 1959, 1, p. 78), în tabelul stratigrafic de la finele articolului încorporează nivelurile 4,5 și 6 de la Tangiru fazei Boian II (a, b și c), deci fazei Boian — Giulești; mai tîrziu (D. Berciu, 1961, pl. IV) renunță la această subîmpărțire atribuind nivelurile 4—6 de la Tangiru fazei Boian III. Avînd însă în vedere decorul capacului, benzi în șah asemănătoare aceloră din faza Giulești precum și dinții de lup mărunți (în faza Vidra acest decor este mai mare, și întîlnit mai rar) ca dealtfel și forma capacului, înclinăm totuși pentru datarea lui în faza Boian — Giulești. Decorul excizat al fazei Vidra diferă aproape radical de acela al fazei Giulești, iar forma capacelor celor două faze este la rîndul ei diferită.

¹⁰² Z. Székely, 1967, fig. 7/7.

¹⁰³ E. Zaharia, 1967, fig. 3/1.

marea culturii Precucuteni I sînt: „apexurile“ *excizate* de la capetele liniilor incizate, excizate sau săpate (fig. 30/1b; 33; 34/3; 37/1, 13), anumite benzi incizate umplute cu puncte, unele forme de pahare (fig. 27/3, 6) și strecurători (fig. 34/1; 36/6), identice cu piese descoperite la Hotarele în nivelul Giulești¹⁰⁴.

Nu ni se pare că ar fi necesar să căutăm originile decorului excizat al fazei Precucuteni I la Teba Phtiotică și Vinča (unde nici nu există excizie) din moment ce la vremea formării culturii care ne preocupă ceramica excizată era larg folosită atît în Muntenia cît și în sud-estul Transilvaniei.

Este locul acum să discutăm și acea serie de elemente la care ne-am referit mai înainte, intrate (sau adăugate pe parcurs) în sinteza precucuteniană.

Prima dintre culturile la care trebuie să ne oprim este cultura Hamangia, despre care D. Berciu spunea în 1955 că facilitează penetrarea către vest și nord a elementelor sudice, avînd în vedere printre alte culturi și aspectul „Zănești—Giulești”, și admițînd și unele influențe reciproce între acest aspect și cultura Hamangia¹⁰⁵.

În legătură cu aceeași geneză a culturii Precucuteni, H. Dumitrescu considera că unul dintre elementele constitutive ale acestei culturi trebuie legat de cultura Hamangia¹⁰⁶.

Reluînd această problemă D. Berciu afirma că dezvoltarea „Boianului IV” din Moldova s-a petrecut pe alte linii decît în Muntenia, printre altele și datorită unor influențe ale culturii Hamangia¹⁰⁷, opinînd chiar pentru răspîndirea culturii Hamangia și la N de Dunăre și pe țărmul nord pontic al Uniunii Sovietice. Cum însă s-a făcut dovada că așezarea de la Traian—Dealul Viei aparține primei faze a culturii Precucuteni, sincronă în bună parte cu cultura Boian—Giulești (Boian II) este evident că aceste influențe, exercitate la nivelul fazei Boian IV n-au mai putut contribui la geneza culturii Precucuteni.

Contribuția culturii Hamangia a reținut și atenția lui Vl. Dumitrescu, care susținea: „Cît privește contactul cu elementele culturii Hamangia, deși el reiese din unele caracteristici ale ceramicii etc., natura lui este ceva mai greu de precizat”¹⁰⁸.

După cum am arătat în capitolul consacrat sculpturii în lut, se pot sesiza o serie de trăsături comune între figurinele culturii Hamangia și acelea ale primei faze a culturii Precucuteni. Astfel de influențe se remarcă și în unele asemănări de forme (mai ales la pahare) și tehnică decorativă a ceramicii, dar în stadiul actual al cunoștințelor nu se poate vorbi de o contribuție esențială a culturii Hamangia la geneza culturii Precucuteni. Se pare că raporturi mai strînse s-au stabilit între cele două culturi mai ales pe parcursul evoluției lor, dar asupra acestui aspect al problemei vom reveni ceva mai jos.

Într-o situație similară par a se prezenta lucrurile și în privința culturii Vinča—Turdaș¹⁰⁹, care a exercitat influențe asupra culturii Precucuteni în domeniul plasticii, al decorării vaselor, creșterii fine a buzelor, și a anumitor forme ceramice. Este probabil că aceste influențe s-au putut manifesta direct deoarece (după părerea noastră) aria de formare a culturii Precucuteni include și sud-estul Transilvaniei și deci au putut exista contacte relativ directe cu aspectul Turdaș al culturii Vinča.

¹⁰⁴ E. Comșan, 1955, fig. 9;10.

¹⁰⁶ D. Berciu, 1955, p. 42.

¹⁰⁸ H. Dumitrescu, 1957, I, p. 66.

¹⁰⁷ D. Berciu, 1961, p. 71.

¹⁰⁵ Vl. Dumitrescu, 1963, p. 55.

¹⁰⁹ Vezi în privința contribuției culturii Vinča la geneza culturii Precucuteni și H. Dumitrescu, 1957, I, p. 63.

În sfârșit, amintim că a mai fost adusă în discuție de către D. Berciu și influența culturii neoliticului Bugului inferior, în faza Boian IV din Moldova¹¹⁰, fază de la sfârșitul căreia ar fi început, după acest autor, sinteza în direcția culturii Precucuteni. Admițând existența unei astfel de influențe, de vreme ce ea s-ar putea situa la nivelul fazei Boian IV, când cultura Precucuteni se afla la sfârșitul fazei II (sau la tranziția spre faza III), nu mai poate fi vorba de o contribuție a culturii Bugului inferior la geneza culturii Precucuteni, cu atât mai mult cu cât la acea dată cultura Bugului meridional pare să-și fi încetat existența.

Dealtfel și VI. Dumitrescu, bizuindu-se pe unele vase inedite descoperite la Traian—Dealul Viei, scria că: „există și elemente ce pot fi atribuite aportului culturii Bugului meridional la formarea primei faze a culturii Precucuteni”¹¹¹. Formele pe care le are în vedere autorul citat au anumite similitudini cu acelea ale culturii bugo-nistriene, dar sînt prelucrate și decorate în manieră proprie culturii Precucuteni I.

Tot în legătură cu contribuția culturii Bugului se cuvine amintită și părerea recent exprimată de cercetătorul sovietic V. N. Danilenko cu privire la nașterea culturii Tripolie timpurie. Desprinzînd din complexul de la Luka Vrublețkaia o parte din materiale, la care mai adaugă altele descoperite de asemenea în complexe tripoliene, Danilenko creează cu ele o ultimă fază (VI) a culturii bugo-nistriene, pe care o consideră în același timp prima fază a culturii vechi tripoliene¹¹². Se desprinde deci concluzia nașterii culturii Tripolie din cultura Bug—Nistru. Dar, pe de o parte așezarea de la Luka Vrublețkaia a fost bine încadrată de N. Bibikov¹¹³, culturii Tripolie A (= Precucuteni III), iar pe de altă parte elementele esențiale ale culturii Bugului, pastă, forme, decoruri lipsesc din faza Tripolie A, care reprezintă de fapt ultima fază a culturii Precucuteni.

Și Tatiana Passek acorda culturii Bugului meridional un rol important la formarea culturii Tripolie; totodată era de părere că și triburile tîrzii ale culturii Boian au jucat un anumit rol la formarea acestei culturi, care mai tîrziu, în urma unui contact cu triburile gumelnițene, au creat o cultură foarte originală¹¹⁴. Dar potrivit acestei păreri cultura Tripolie ar începe abia în faza ultimă, Precucuteni III, ceea ce este valabil deocamdată numai pentru zona Ucrainei, care, după părerea noastră, nu a putut face parte nici măcar din aria de răspîndire a fazei Precucuteni II, căci a fost ocupată de triburile precucuteniene numai în ultima fază. Unele influențe ale culturii Bug—Nistru asupra culturii Precucuteni am văzut că au fost sesizate în așezarea de la Traian—Dealul Viei, dar deocamdată nu există dovezi care să ateste o contribuție substanțială a acestei culturi bugo-nistriene la geneza culturii Precucuteni.

Hortensia Dumitrescu a emis și ipoteza unui substrat Criș la geneza culturii Precucuteni¹¹⁵, tradiții ale acestei culturi păstrîndu-se în decorul ceramicii precucuteniene pînă în faza Precucuteni III; noi nu credem însă că a mai putut avea loc un contact direct (fie el și numai în vest) între culturile Criș și Boian¹¹⁶. Aceeași autoare admitea transmiterea substratului Criș—Vinča, culturii Precucuteni prin intermediul aspectului Turdaș¹¹⁷.

¹¹⁰ D. Berciu, 1961, p. 71.

¹¹¹ VI. Dumitrescu, 1963, p. 55.

¹¹² V. N. Danilenko, 1969, p. 145 și urm. fig. 123; 128.

¹¹³ N. Bibikov, 1953.

¹¹⁴ T. Passek, 1964, p. 4.

¹¹⁵ H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 68.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 66.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 68.

O serie întregă dintre elementele care au stat la baza genezei culturii Precucuteni sînt însă greu de depistat, deoarece triburile acestei culturi au modificat și prelucrat toate formele și decorurile ceramicii culturilor care au intrat în sinteza lor, cît și pe acelea împrumutate ulterior, într-un mod cu totul propriu.

Deoarece, din cele expuse mai sus a reieșit că ne-am însușit punctul de vedere potrivit căruia așezarea de la Traian—Dealul Viei aparține fazei Precucuteni I, fază cu care începe deci evoluția acestei culturi, în discutarea ariei de formare a culturii Precucuteni ne vom opri exclusiv asupra părerii sirgurei cercetătoare care și-a exprimat opiniile în această privință.

Avînd în vedere materialele ceramice cu decor excizat asemănătoare aceloră de la Traian—Dealul Viei, descoperite pe cursul Mureșului și în centrul Transilvaniei, Hortensia Dumitrescu conchidea că: „prima fază a culturii Precucuteni pare a fi ajuns în Moldova aproape deplin formată, venind aici dinspre apus de-a lungul Mureșului și a afluenților săi”¹¹⁸.

Cercetări recente au dus la descoperirea unor fragmente ceramice tipice Precucuteni II în cuprinsul stratului Turdaș din așezarea de la Pianul de Jos¹¹⁹, materiale care ne dau posibilitatea să analizăm într-o altă lumină descoperirile mai vechi sau mai noi, făcute în centrul Transilvaniei. Cum însă problema apartenenței lor culturale o vom discuta mai jos, amintim aici că ele trebuie considerate „impulsuri” precucuteniene în mediul culturii Turdaș.

În schimb în sud-estul Transilvaniei au fost deopotrivă documentate culturile liniar-ceramică, Boian—Giulești, și Precucuteni I.

Pe de altă parte, în Moldova, locuirea liniară de la Tîrpești face dovada materială a dăinuirii culturii cu ceramică liniară pînă la nivelul fazei Giulești — etapa Greaca. De la acest nivel începe într-o zonă care include sud-estul Transilvaniei¹²⁰ și zona de centru-vest a Moldovei — sinteza spre cultura Precucuteni. Și ca orice sinteză etnică și culturală între două elemente diferite, la care au venit să se adauge o sumă de alte influențe secundare, evoluția s-a petrecut independent și, cum era și firesc, a îmbrăcat alte caractere. Nu trebuie să ne mire faptul că elementele Boian—Giulești pătrunse în Moldova și sud-estul Transilvaniei n-au mai putut evolua spre faza Vidra, și nici faptul că elementele liniare, topindu-se în masa unei culturi tinere și deci mai plină de vitalitate, nu au mai putut avea o evoluție ulterioară proprie. Hibrizii arheologici, ca și acei de altă natură, precum și întrepătrunderile culturale, își au liniile lor proprii de dezvoltare.

Este adevărat că deocamdată nu se cunosc căile de pătrundere a culturii Boian—Giulești înspre Moldova și că, date fiind descoperirile din sud-estul Transilvaniei unde așezări ale acestei culturi există, am putea eventual limita aria de formare a culturii Precucuteni la această zonă. Dar așezarea de la Ereteghin nu conține nici un element care să permită o datare anterioară aceleia de la Traian—Dealul Viei,

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 65.

¹¹⁹ I. Paul, 1967, p. 47, pl. III; IV/9.

¹²⁰ E. Comșa (1965, p. 644—645) consideră că procesul de formare al culturii Precucuteni s-a produs în vestul Moldovei și o parte din sud-estul Tran-

silvaniei, dar am văzut că în concepția sa, despre o cultură Precucuteni nu se poate vorbi decît la nivelul fazelor II și III, ori noi avem în vedere geneza culturii Precucuteni chiar din prima ei fază (I).

ci dimpotrivă, iar ceramica liniară de la Tîrpești a suferit — așa cum am arătat — clare influențe ale culturii Boian—Giulești — etapa Greaca. În plus, în zona Neamțului, la Borlești, s-a descoperit (cum am mai amintit) o nouă așezare de tip Precucuteni I. Putem deci include în aria de formare a acestei culturi și zona de centru-vest a Moldovei.

Am exclus însă, așa cum s-a văzut din aria de formare a culturii Precucuteni sudul Moldovei, acesta constituind — după părerea noastră — o zonă mai mult de vehiculare a influențelor și de imbricații culturale, nu de sinteze.

În prima fază cultura Precucuteni se păstrează aproximativ în limitele ariei în care s-a format (fig. 2). Începînd cu faza Precucuteni II, nu știm din ce motive, este părăsită zona vestică ocupată în timpul fazei I, adică sud-estul Transilvaniei și începe expansiunea din Moldova de centru-vest spre est, sud-est și nord-est. În această fază (II) cultura Precucuteni se răspîndește într-o bună parte din Moldova și R. S. S. Moldovenească, ajungînd în preajma Chișinăului și a Nistrului (fig. 2).

Deoarece în capitolele privind locuințele, uneltele, ceramica și sculptura în lut am arătat amănunțit care sînt elementele păstrate din faza Precucuteni I în faza II ce apare nou în faza II și ce se transmite mai apoi fazei următoare (III), nu vom mai stărui aici asupra acestor probleme, limitîndu-ne numai la menționarea unora dintre elementele principale ale celor trei faze.

Dacă tipurile de așezări sînt destul de variabile de-a lungul tuturor fazelor culturii Precucuteni, în schimb (cu rare excepții) triburile precucuteniene folosesc pe teritoriul României locuința de suprafață solid construită. În ceea ce privește uneltele, faza Precucuteni II păstrează parțial microlitismul (dar nu și geometrismul) uneltelor de silex din faza anterioară, dar folosește deopotrivă uneltele de silex de dimensiuni mijlocii, transmise mai apoi fazei Precucuteni III; folosirea obsidianeii nu mai este însă documentată în faza Precucuteni II. Toate trei fazele, în proporții diferite, folosesc ca materie primă, pentru confecționarea uneltelor cioplite, și gresia glauconitică silicifiată. Moștenit din faza Precucuteni I, toporul-calapod mai apare uneori în forme mai simplificate în faza Precucuteni II, pentru a dispărea apoi complet în faza Precucuteni III; în schimb topoarele trapezoidale, ca și acelea perforate sînt folosite în toate fazele acestei culturi. Nu mai stăruiem asupra uneltelor de os și corn care (făcînd abstracție de harpoane) sînt în general aceleași în toate cele trei faze.

Evoluția internă a unei culturi se poate urmări bine pe baza transformărilor survenite în formele și ornamentica ceramicii. În capitolul consacrat acestei categorii de monumente, tratîndu-le pe faze am subliniat de fiecare dată ce se păstrează, ce se transformă, ce apare nou, ce dispăre și ce degenerază de la o fază la alta. Rezumînd pe scurt constatările noastre în această direcție, amintim că pasta și arderea se îmbunătățesc pe măsura evoluției culturii Precucuteni; dacă în prima fază se mai folosește pleava ca degresant, fazele următoare o elimină complet, înlocuind-o cu cioburi pisate și mici pietricele; exceptînd bineînțeles categoria fină, în compoziția pastei căreia intră nisipul fin și uneori mica.

Ornamentul pentru care triburile precucuteniene dovedesc o adevărată predilecție este *canelura* documentată în toate cele trei faze, dar dispusă într-o gamă mult mai variată în fazele Precucuteni II și III. „Pliseul”, deși cunoscut fazei Precucuteni I, va fi foarte puțin folosit chiar și de triburile acestei faze și va fi părăsit în fazele următoare. Crestarea buzei vaselor este de asemenea comună tuturor celor

trei faze. În schimb banda incizată îngustă umplută cu împunsături, tipică fazei Precucuteni I, dispăre sau se transformă în fazele următoare. Apare în locul ei, în faza Precucuteni II linia „imprimată”, pe care o vom întâlni în cele mai diverse combinații atât în cuprinsul acestei faze, dar mai ales în faza Precucuteni III. Dispăre de asemenea în faza Precucuteni II ornamentul numit „scăriță de papagal”, ca și linia simplă punctată, dar capătă o pondere mare punctele și adânciturile ovale. „Apexurile” fazei Precucuteni I se folosesc rar în faza II, și numai total transformate în ultima fază (III). Ornamentarea cruceată (mai ales în formă de spirală fugătoare) prin trasarea unor benzi mai înguste sau mai late mărginite de linii incizate, apare în Precucuteni II și va fi folosită pînă la degenerare în faza Precucuteni III.

Tehnica decorului excizat este transmisă la rîndul ei din faza Precucuteni I și folosită în faza Precucuteni II atât în formele clasice, cît și în forme care degenerază treptat pînă la transformarea ei în tehnica inciziei. În faza Precucuteni III tehnica exciziei nu se mai întâlnește deloc. Toate trei fazele au folosit încrustația cu pastă albă, iar ultimele două au asociat-o uneori și cu pictură crudă cu ocră roșu. Ultimele două faze folosesc și un decor foarte adînc incizat, precum și benzi înguste hașurate cu linii scurte verticale. De asemenea în toate trei fazele se cunosc proeminențe, mai mici și conice în faza Precucuteni I, ceva mai mari, cu tendințe spre cornițe în faza următoare, ca să culmineze cu binecunoscutele proeminențe mari, în formă de corn, din faza Precucuteni III. Dealtfel la sfîrșitul acestei ultime faze apare rar și ornamentarea pictată cu alb înainte de ardere. Caracteristică tuturor celor trei faze precucuteniene este și ceramica decorată cu barbotină sau cu așa numitul decor de tradiție Criș. Ambele categorii sînt rare în faza Precucuteni I, ceva mai frecvente în Precucuteni II, pentru ca în faza Precucuteni III să se rărească din nou.

În ceea ce privește formele ceramicii, urmărind grupele mari stabilite de noi, constatăm cum paharele, străchinile, vasele cu picior și vasele piriforme se păstrează, se transformă sau evoluează de la o fază la alta. Rigiditatea formelor primei faze dispăre treptat în cursul fazei Precucuteni II, iar faza Precucuteni III excelează printr-o bogăție a variantelor. Dar întreaga cultură, așa cum o cunoaștem pînă în prezent rămîne o cultură a „paharelor”, cupelor, vaselor cu picior și capacelelor. Dacă luăm de pildă capacul, constatăm că în faza Precucuteni I el are o formă tronconică cu buză înaltă, perfect cilindrică și buton cilindric, terminat cu cap conic, formă identică aceleia din faza Giulești a culturii Boian. În faza Precucuteni II capacul devine o calotă semisferică cu baza scundă și buton cilindric cu capătul de asemenea în formă de calotă. Și de data aceasta analogiile ne îndreaptă spre aria culturii Boian, dar înspre faza Vidra. În faza Precucuteni III forma de calotă (mai înaltă sau mai scundă) se menține, fără a mai avea însă buză profilată.

Formele principale ceramice păstrate de-a lungul celor trei faze sînt supuse toate unor asemenea transformări, dar aceste detalii au fost subliniate la locul cuvenit, unde s-au arătat totodată atât formele noi apărute cît și cele care au dispărut, precum și momentele apariției sau dispariției lor. Nu vom mai relua această problemă considerînd edificatorul exemplul dat cu capacele. Iar pentru a încheia această sumară înșiruire, mai amintim că albierea fundurilor vaselor, apărută în faza Precucuteni I, se menține și în celelalte faze, dar decorarea acestor funduri, destul de frecventă în prima fază, devine foarte rară în faza a II-a pentru a dispărea complet în faza a III-a.

În ceea ce privește sculptura în lut a culturii Precucuteni, ea ne rezervă o adevărată surpriză. În faza Precucuteni II, cu toate că se mai păstrează unele tra-

diții din faza anterioară, ia naștere tipul clasic precucutenian, binecunoscut și caracteristic tuturor așezărilor fazelor II și III.

Este de mirare de altfel, cum nici cercetătorii care au încadrat așezările de la Larga Jijia și Florești în cultura Boian, nici aceia care pun semnul egalității între așezările de la Traian—Dealul Viei și Larga Jijia, n-au sesizat noutatea tipului de figurine cu steatopigie pronunțată, care lipsesc complet atât din faza Precucuteni I, cât și din cultura Boian. Alături de o serie întreagă de forme ceramice și decoruri prezente la Larga Jijia, dar absente la Dealul Viei, aceste statuete ar fi trebuit să atragă și ele atenția că cele două așezări reprezintă două dintre fazele principale ale aceleiași culturi și, ca atare, nu pot fi încorporate culturii Boian, nici atribuite aceleiași faze. Observația rămâne valabilă și pentru stratul Izvoare I 1, ca și pentru așezările din R. S. S. Moldovenească. Este adevărat că deocamdată din punct de vedere stratigrafic faza Precucuteni I nu a apărut nicăieri suprapusă de faza Precucuteni II, în schimb la Izvoare și Tîrpești aceasta din urmă s-a dovedit și stratigrafic anterioară fazei Precucuteni III.

Triburile fazei Precucuteni III (formată pe întreaga arie ocupată de faza Precucuteni II) moștenesc, așa cum am văzut, cea mai mare parte a formelor, tehnicii decorative, motivisticii, plasticii etc., cu excepția ceramicii excizate, de la înaintașii lor, dar le modifică, le transformă și le îmbogățesc.

În această ultimă fază cultura Precucuteni, ajunsă la maturitate, se află în plină înflorire etnică și artistică. Acum va începe, desăvîrșindu-se totodată, ceea ce am putea numi marea ei expansiune. Este perioada în care aria ei de răspîndire include și Ucraina, trecînd Bugul, dar neatingînd Niprul (fig. 2).

Înainte de a încheia, se mai cer amintite cîteva dintre tezele exprimate în legătură cu aria de formare a culturii Precucuteni de către acei cercetători care consideră că această cultură începe abia în faza Precucuteni III (= Tripolie A).

Tatiana Passek (reluîndu-și cu anumite nuanțări o teorie mai veche) consideră că această cultură a luat naștere în zonele ocupate de triburile culturii Bugo-Nistriene¹²¹; Vladimir Milojević socotea și el că așa numita cultură precucuteniana s-a dezvoltat din rădăcini independente în nord-estul Ucrainei¹²², iar R. Vulpe subliniind caracterul carpato-niprobian al fazei Tripolie A, deși pune și ipoteza dezvoltării acestei culturi din cultura Boian—Giulești, o respinge¹²³, acceptînd implicit pătrunderea culturii „Tripolie A” dinspre est¹²⁴.

Dar după cum sperăm să fi reieșit din cele expuse mai sus, cultura Precucuteni își începe evoluția cu mult înaintea primei faze a culturii Tripolie (faza A = Precucuteni III). De aceea nu considerăm necesară discutarea opiniilor potrivit cărora aria de formare a culturii s-ar situa în Ucraina, tocmai pentru că cea mai veche fază a culturii Precucuteni nu este documentată deocamdată decît în nord-estul Transilvaniei și în Moldova de centru-vest. Evident, noile descoperiri vor putea lărgi această arie dar, nu credem că ea se va extinde foarte mult. Desigur cercetările viitoare vor avea încă multe completări de adus atât în privința genezei cît și a evoluției ulterioare a culturii Precucuteni.

Analizînd (la stadiul actual al cunoștințelor) contribuția culturilor principale și parțial a celor secundare intrate în sinteza precucuteniană, credem că am demons-

¹²¹ T. Passek, 1962, p. 16.

¹²² Vl. Milojević, 1949, 1, p. 106.

¹²³ R. Vulpe, 1956, p. 61.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 59 și urm.

trat că nu se mai poate vorbi despre așezarea de la Traian—Dealul Viei ca despre o așezare de tip Boian—Giulești. Aceasta nu exclude însă posibilitatea descoperirii în Moldova a unor așezări aparținând culturii Boian, care să nu fi intrat din primul moment în contact cu triburile liniare și deci într-o nouă sinteză culturală. Nu se poate explica deocamdată satisfăcător nici contribuția culturii Criș și poate nici aceea a culturii Vinča, cu atât mai mult cu cât de-a lungul evoluției culturii Precucuteni constatăm în inventarul ei elemente ale culturii Vinča, neputându-se deocamdată urmări filiera de penetrare a lor către Moldova. Se constată de asemenea, în cursul fazei Precucuteni II, anumite influențe bugo-nistriene în tehnica de ornamentare, dar sint deocamdată greu de stabilit și căile lor de pătrundere. Surprinde și absența pînă acum a culturii Precucuteni din nordul Moldovei — punctul de lîngă Botoșani stînd încă sub semnul întrebării. În zona Sucevei această cultură pare a fi ajuns în faza Precucuteni III. După cum se vede, sint încă numeroase semnele de întrebare pe care numai cercetări temeinice viitoare, pe întreg teritoriul Moldovei, le vor putea elimina.

În stadiul actual al problemei, cultura Precucuteni se conturează ca o cultură unitară, dar credem că în primele două faze ea ocupa o arie mai vastă decît aceea cunoscută pînă în prezent. Numai așa socotim că se explică explozia culturală și etnică din faza Precucuteni III, ca și vastitatea ariei ocupate de cultura Ariușd—Cucuteni—Tripolie, născută din cultura Precucuteni.

2. RELAȚIILE CU ALTE CULTURI ȘI CRONOLOGIA RELATIVĂ ȘI ABSOLUTĂ

Vom discuta problema raporturilor culturii Precucuteni cu celelalte culturi (fig. 1) pornind bineînțeles de la așezările de la Traian—Dealul Viei, Ercsteghin, Bancu și Borlești, adică de la nivelul fazei Precucuteni I.

Asupra prezenței la baza stratului superior de la Tăualaș—Deva a unui fragment ceramic de aspect Precucuteni I, alături de unele aparținînd fazei clasice a culturii Bükk, atrăgea atenția Hortensia Dumitrescu în 1966¹²⁵. Acest fragment ceramic pare să constituie dovada primelor infiltrări ale culturii Precucuteni spre centrul Transilvaniei.

Despre existența culturii Boian pe Mureș și în centrul Transilvaniei s-a discutat mult, dar în ultima vreme pare să se fi ajuns, cel puțin în unele privințe, la un consens unanim. Tot Hortensia Dumitrescu a atras atenția că unele materiale ceramice de la Turdaș aparțin culturii „Zănești“ (adică Precucuteni I)¹²⁶. Renunțînd la o ipoteză mai veche, potrivit căreia ceramica cu decor excizat din centrul Transilvaniei s-ar datora fie unei prezențe efective a culturii Boian, fie unor relații de schimb între această cultură și cultura Turdaș¹²⁷, E. Comșa arăta ulterior că: „în stadiul actual al cercetărilor nu există nici o descoperire care să permită să admitem locuirea

¹²⁵ H. Dumitrescu, 1966, p. 442.

M. Roska, 1941, p. 275, pl. CXV.

¹²⁶ H. Dumitrescu, 1957, 1, p. 65—66, fig. 3;

¹²⁷ E. Comșa, 1957, p. 30.

efectivă a comunicațiilor Boian în centrul Transilvaniei”¹²⁸. Cît privește descoperirile din sud-estul Transilvaniei, acest autor continuă să le considere de tip Boian, încadrîndu-le unei variante regionale răspîndite în regiunea de dealuri din NE Munteniei și SE Transilvaniei¹²⁹. Se făcea deci o netă separare între materialele de tip Boian—Giulești din sud-estul Transilvaniei și acelea excizate descoperite în așezările culturii Turdaș.

În urma sondajului de la Ereteghin s-a ajuns însă la concluzia justă a prezenței culturii Precucuteni I (alături de cultura Boian—Giulești) și în colțul de sud-est al Transilvaniei¹³⁰, atribuindu-se totodată acestei culturi și unele descoperiri făcute pe teritoriul orașului Sf. Gheorghe¹³¹. Cu acest plus de precizii ipoteza Hortensiei Dumitrescu își păstrează întreaga ei valoare, o serie de descoperiri mai noi sau mai vechi cerînd incorporarea în cultura Precucuteni a materialelor din centrul Transilvaniei¹³².

Înainte de a face o scurtă trecere în revistă a principalelor descoperiri din centrul Transilvaniei, ținem să precizăm următoarele: 1. În așezarea de la Feldioara încadrată de descoperitor în cultura Boian—(Giulești)¹³³, credem că se pot sesiza numeroase elemente caracteristice culturii Precucuteni I¹³⁴, elemente care ne-ar permite o eventuală atribuire a acestei așezări tot culturii Precucuteni (I). În legătură cu așezarea de la Bancu, atît E. Comșa¹³⁵, cît și Eugenia Zaharia¹³⁶, potrivit informației rezultate din cronica de săpături a anului 1963¹³⁷, au susținut că la Bancu s-ar fi descoperit materiale ceramice din fazele Precucuteni II și III. Studiînd în Muzeul din Miercurea Ciuc o bună parte din vasele și fragmentele de vase descoperite în săpăturile de la Bancu, am constatat că acestea datează din faza Precucuteni I. Singura așezare din sud-estul Transilvaniei în care par să se fi semnalat cioburi de tip Precucuteni II este aceea de la Brăduț, unde — alături de cîteva fragmente ceramice din faza Precucuteni I¹³⁸ — s-au descoperit și unele aparținînd sigur fazei Precucuteni II, decorate cu un fel de șah degenerat, tipic numai acestei faze¹³⁹.

Rezultă deci, așa cum s-a menționat¹⁴⁰, că în sud-estul Transilvaniei sînt documentate deopotrivă așezări de tip Boian—Giulești și așezări Precucuteni I. Nu știm

¹²⁸ E. Comșa, 1965, p. 631.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 632.

¹³⁰ Z. Székely, 1967; E. Zaharia, 1967.

¹³¹ E. Zaharia, 1967, p. 34, notele 83 și 85.

¹³² E. Zaharia, 1967, p. 33, arătînd că nu se în-doieste de caracterul „precucutenian“ și Boian al celor două grupe din Transilvania notează că pînă la vremea la care s-a ocupat de această problemă „nimeni nu separa cele două categorii ceramice excizate, una de caracter precucutenian, prezentă în Transilvania centrală, sud-vestică și sud-estică, față de cealaltă de caracter strict Boian (Giulești) prezentă în sud-estul Transilvaniei“. Dar s-a văzut, pe de o parte că, H. Dumitrescu (1957, 1, p. 63—65) încorporează ceramica cu decor excizat de la Turdaș culturii Precucuteni I, iar E. Comșa (1965, p. 631—632) separa net materialul de tip Boian-Giulești din sud-estul Transilvaniei de acela din centrul regiunii, excluzînd apartenența acestuia din urmă la cultura Boian.

¹³³ E. Comșa, 1965, p. 629 și urm.

¹³⁴ Discuțînd cu E. Comșa această problemă am fost informați că în săpăturile din anul 1964, încă inedite, au fost descoperite două niveluri de locuire. După părerea noastră unul ar putea deci aparține culturii Boian-Giulești, cel de al doilea culturii Precucuteni I. Nu știm dacă acest prim nivel datează din etapa Greaca a fazei Giulești, dar publicarea rezultatelor va aduce desigur date suplimentare la lămurirea raporturilor dintre culturile Boian și Precucuteni I din sud-estul Transilvaniei. Dealtfel, noi considerăm că și fragmentul ceramic de la Hălchiu (Muzeul din Brașov, inv. nr. 2334) este tot de tip Precucuteni I.

¹³⁵ E. Comșa, 1965, p. 645.

¹³⁶ E. Zaharia, 1967, p. 34.

¹³⁷ D. Popescu, 1964, p. 553.

¹³⁸ H. Schroller, 1933, fig. 21/1,3.

¹³⁹ *Ibidem*, fig. 21/2. Toate materialele le-am putut studia la Muzeul Brukenthal.

¹⁴⁰ E. Zaharia, 1967, p. 33—34.

încă exact care este raportul cronologic dintre ele, dar sintem înclinați să acceptăm un oarecare raport de contemporaneitate.

Revenind la Transilvania centrală precizăm că Iuliu Paul a constatat prezența în primul nivel al așezării de la Pianul de Jos (nivel aparținând culturii Turdaș) a unor materiale, bine încadrate de autor în faza Precucuteni II¹⁴¹. Dar un fragment ceramic de tip Precucuteni II a apărut la Pianul de Jos și în nivelul II a, împreună cu o serie de materiale cărora I. Paul le găsește analogii în cultura Gumelnița¹⁴². Ceramică aparținând fazei Precucuteni II a mai fost descoperită recent și la Poiana în Pisc¹⁴³, Ocna Sibiului, Mihălț și Daia Română¹⁴⁴, de asemenea în niveluri aparținând culturii Turdaș. Dacă însă pentru fragmentele de la Pianul de Jos și Poiana în Pisc nu există nici o îndoială că se pot încadra în faza Precucuteni II, la Mihălț și Daia Română puținele fragmente cu decore excizate nu permit o încadrare strictă. Poate faptul că în unele cazuri dinții de lup sînt oarecum degenerați, iar șahul este ceva mai neglijent, să îndreptățescă mai degrabă încadrarea descoperirilor acestea în faza Precucuteni II, decît în faza Precucuteni I. Într-o situație oarecum similară se află materialul de la Cîlnic. Un început de degenerare a exciziei credem totuși că permite incorporarea materialelor fazei Precucuteni II. În același timp sînt semnalate fragmente ceramice cu decore excizate atît în straturile I și II ale culturii Petrești de la Lumea Nouă¹⁴⁵, cît și în stratul II al culturii Petrești din așezarea eponimă¹⁴⁶. În vechile colecții ale Muzeului din Alba Iulia se află o serie de materiale descoperite la Petrești; studierea lor ne-a dus la concluzia că acolo există deopotrivă

¹⁴¹ I. Paul, 1969, p. 47—48, pl. III. Date fiind unele elemente de tradiție mai veche (p. III/18), ne-am putea eventual gîndi chiar la începutul fazei Precucuteni II.

¹⁴² *Ibidem*, p. 62, pl. VI/9 — fragmentul este tipic pentru faza Precucuteni II finală și prezența lui în nivelul II confirmă observații stratigrafice anterioare, făcute la Lumea Nouă (vezi D. Berciu, 1966, a, p. 122), potrivit cărora în orizontul cu ceramică pictată s-a descoperit ceramică de factură Boian II evoluată (după părerea noastră, destul de probabil tot Precucuteni II, final).

¹⁴³ Descoperirile de la Poiana în Pisc au fost aduse de mult la cunoștința specialiștilor, dar autorul săpăturilor încadra ceramica cu decore excizate și incizate de acolo în faza Giulești a culturii Boian (M. Macrea, 1959, p. 425, fig. 23/1—9), deși se sublinia totodată că nu lipsesc nici fragmentele care, prin decorul lor adînc incizat amintesc, vasele de tradiție Boian din stratul precucutenian de la Traian. Se arăta în continuare că toate aceste materiale au apărut amestecate cu ceramică pictată (*op. cit.*, p. 425). I. Paul, efectul din ulterior săpături mai întinse în această așezare, a descoperit la rîndul lui materiale similare acelor găsite anterior, precizînd însă că ele apar numai sub nivelul locuințelor Petrești, în gropi aparținînd culturii Turdaș (I. Paul, 1961, p. 114—117, fig. 5/1—5; 6/1—9; 7/7—9; după părerea noastră fig. 6/8 și 7/7 s-ar putea să aparțină culturii ceramicii Imlare). El remarcă, mai departe, că tehnica și motivele sînt de caracter Boian — Giulești,

avînd analogii cu ceramica din stratul precucutenian Izvoare I 1 și cu aceea a fazei Zănești (p. 116). Tot I. Paul a descoperit în cuprinsul stratului Turdaș din așezarea „Fața Vacilor” de la Ocna Sibiului ceramică decorată cu excizii (mai ales „dinți de lup”) și incizii cu analogii în cultura Boian II (Giulești) și totodată lupoare de tip calapod (I. Paul, 1962, p. 194 și urm., fig. 9/3—5). În ambele așezări s-a descoperit însă și o ceramică de tradiție Criș, precum și unele de obsidiană (alături de acelea de silice). Această ceramică de tradiție Criș își găsește bune analogii la Larga Jijia și Ghigoești-Truțești, ceea ce dovedește o dată în plus că materialele de acest fel din așezările de la Poiana în Pisc și Ocna Sibiului ar putea data din faza Precucuteni II (noi ne-am gîndit totuși chiar la începutul acestei faze). Toporaș-calapod în forme degenerate mai apar încă în faza Precucuteni II, dar obsidiană, cel puțin în Moldova, nu s-a descoperit pînă în prezent decît în așezări aparținînd fazei Precucuteni I. Dar dată fiind prezența obsidiane (în stare naturală) în unele zone din Transilvania, precum și legăturile mai directe ale acestei regiuni cu regiunea Tokai (bogată în roci vulcanice), folosirea mai intensă a acestei roci la confecționarea uneltelor în neoliticul Transilvaniei nu trebuie să ne mire.

¹⁴⁴ Informație I. Paul.

¹⁴⁵ E. Comșa, 1965, p. 645 și nota 49; D. Berciu, 1966, a, p. 122 vorbește de ceramică de factură Boian II în primul orizont cu ceramică pictată de tip Petrești, de la Lumea Nouă.

¹⁴⁶ E. Comșa, 1965, p. 645 și nota 50.

ceramică atît din faza Precucuteni I, cît și din faza Precucuteni II. Demn de reținut este faptul că, alături de ornamentația excizată, s-a întilnit și decorul care combină canelurile-pliseu cu linia incizată punctată și cu bandă îngustă, de asemenea incizată și umplută cu puncte; elemente tipice fazei Precucuteni I.

Săpăturile recente de la Lumea Nouă¹⁴⁷, Bernadea¹⁴⁸, Noșlac¹⁴⁹, Tărtăria¹⁵⁰ etc. au dus la descoperirea unor noi fragmente ceramice cu decor excizat, în cuprinsul unor niveluri de locuire aparținînd culturii Turdaș. Întrucît nu am avut prilejul să examinăm aceste materiale, nu putem ști dacă ele sînt de tip Precucuteni (deși este probabil, avînd în vedere restul descoperirilor de acest gen) și nici în care dintre fazele acestei culturi (I sau II) s-ar putea încadra. În schimb, un fragment ceramic de la Tărtăria are un decor format din benzi late (tipice culturii Turdaș), umplute cu scobituri lunguiețe, similare aceloră din faza Precucuteni II.

Nu am luat în discuție absolut toate descoperirile de acest gen din centrul Transilvaniei, deoarece nu ni s-a părut absolut necesară o trecere exhaustivă a lor în revistă. Pentru problema care ne interesează aici, sînt suficiente cele mai concludente exemple și considerăm că pe acestea le-am amintit. În concluzie, constatăm prezența în această regiune a unor infiltrații precucuteniene din primele două faze (I și II). Dacă cele aparținînd fazei Precucuteni I sînt ușor explicabile datorită prezenței acestei faze în sud-estul Transilvaniei, ceva mai greu de explicat sînt acelea de tip Precucuteni II, deoarece (cu excepția celor 2—3 fragmente ceramice de la Brăduț, care ar putea aparține acestei faze), pînă în prezent în sud-estul Transilvaniei, încă nu s-au descoperit așezări aparținînd acestei faze. S-ar putea presupune că în momentul în care a început expansiunea spre est, nord-est și sud a culturii Precucuteni I din Moldova, o parte din triburile acestei faze din sud-estul Transilvaniei, aflate la pragul de trecere spre faza Precucuteni II, să fi pornit spre centrul Transilvaniei și prin asimilare de către triburile culturii Turdaș să-și fi pierdut total caracterele. Dar această ipoteză ni se pare puțin forțată. Rămîne deci ca sarcină de viitor și rezolvarea acestei probleme; poate se vor descoperi și în sud-estul Transilvaniei așezări de tip Precucuteni II.

Totodată ar fi interesant de știut și căror faze ale culturii Turdaș le corespund cele două grupe de „impulsuri” precucuteniene. După I. Paul materialele din nivelul Turdaș de la Pianul de Jos, Ocna Sibiului și Tărtăria pot fi datate în faza Vinča B 1 sau cel mai tîrziu în Vinča B 2¹⁵¹, iar din concluziile Hortensiei Dumitrescu rezultă că așezarea de la Tăușalaș s-ar data într-o fază veche a culturii Vinča—Turdaș¹⁵². Recent însă Iuliu Paul, pe baza analizei principalelor categorii de materiale arheologice din cuprinsul stratului Turdaș, de la Pianul de Jos, paralelizează acest nivel în linii mari cu faza Vinča C (= Vinča—Pločnik I), pe de o parte și cu cultura Precucuteni II pe de alta¹⁵³. Dealtfel discuția asupra datării și împărțirii în etape a culturii Turdaș este încă departe de a se fi terminat, dar nu ni se pare necesar să prezentăm nici chiar pe scurt această problemă. Ne interesează deocamdată numai prezența unor elemente Precucuteni I și II în mediul culturilor Turdaș și Petrești¹⁵⁴. Ultima fază (III) a culturii Precucuteni n-a fost documentată, cel puțin deocamdată,

¹⁴⁷ Informație N. Aldea.

¹⁴⁸ Informație N. Glodariu.

¹⁴⁹ Informație M. Rusu.

¹⁵⁰ Informație N. Vlăsa.

¹⁵¹ I. Paul, 1965, p. 296.

¹⁵² H. Dumitrescu, 1966, p. 442.

¹⁵³ I. Paul, 1969, p. 50.

¹⁵⁴ Recent am fost informați de către N. Aldea, căruia îi mulțumim și pe această cale, că în așezarea Petrești la de la Ghirbom (com. Berghiu, jud. Alba), într-o locuință a fost descoperit un capac precucutenian (pe care sîntem înclinați să-l încadrăm la sfîrșitul fazei Precucuteni II).

pe teritoriul Transilvaniei; în schimb, dinspre Moldova se constată infiltrarea ei în Muntenia, Dobrogea și de-a lungul litoralului Mării Negre pînă în preajma orașului Varna.

Încă din 1934 Dinu V. Rosetti, descoperirea la Vidra, într-un strat aparținînd culturii Gumelnița A 1 un fragment de picior înalt, provenind desigur de la o fructieră cu picior, pe care îl lega pe bună dreptate de cultura Tripolie (= Precucuteni III), și pe baza căruia stabilea un paralelism cronologic între cultura Gumelnița A 1 și cultura Tripolie¹⁵⁵. Acest sincronism cultural a fost contestat de R. Vulpe, iar fragmentul atribuit nivelului Boian de la Vidra¹⁵⁶, ceea ce nu se mai poate susține astăzi. D. Berciu își exprimă de asemenea îndoiala cu privire la condițiile stratigrafice în care a fost descoperit piciorul de vas de la Vidra¹⁵⁷, fără a propune însă o altă datare. Acestei descoperiri i se vor adăuga treptat altele de aceeași importanță. De la Tangiru de pildă, din nivelul Boian V b — V c¹⁵⁸ și Boian V c¹⁵⁹ provin două fragmente ceramice precucuteniene. Autorul găsește bune analogii pentru primul fragment la Izvoare în nivelul I 2, iar pe cel de-al doilea îl consideră mai evoluat, dat fiind decorul lui canelat combinat cu linii incizate și puncte¹⁶⁰. După părerea noastră ambele fragmente pot fi datate la sfîrșitul fazei Precucuteni II sau chiar la începutul fazei Precucuteni III. Tot la Tangiru a fost semnalată în nivelul Gumelnița I b (A 1) o figurină feminină despre care s-a spus că „împreună cu alte exemplare din primele faze ale etapei Gumelnița I, oferă asemănări cu plastica „protocucuteniană“ și cu aceea precucuteniană avansată”¹⁶¹. Credem că autorul are în vedere o figurină nedecorată descoperită în dărîmăturile locuinței nr. 2 (Gumelnița I b) de la Tangiru despre care scria că: „modelarea coapselor și a picioarelor prezintă o oarecare analogie cu plastica din faza timpurie a culturii Cucuteni”¹⁶²; subliniem că tipul acesta își găsește bune analogii în faza Precucuteni III, și dealtfel nu ni se pare deloc caracteristic pentru cultura Gumelnița. S-ar putea deci datora unor influențe exercitate de triburile precucuteniene asupra acelor gumelnițene.

Asupra unora dintre materialele de la Tangiru se mai cere făcută o observație¹⁶³. În nivelurile Boian III b¹⁶⁴ și Boian III¹⁶⁵ au fost descoperite fragmente ceramice

¹⁵⁵ D. V. Rosetti, 1934, p. 17, fig. 25.

¹⁵⁶ R. Vulpe, 1957, p. 115.

¹⁵⁷ D. Berciu, 1961, p. 67.

¹⁵⁸ *Ibidem*, fig. 257.

¹⁵⁹ *Ibidem*, fig. 256.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 66.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 66—67. Se citează pentru analogii unele figurine de la Izvoare (fig. 74/4) dar aici credem că este o greșeală de tipar deoarece la figura menționată se reproduce un fragment ceramic — și fig. 80/1—2 — două fragmente de figurine care sînt precucuteniene. Dealtfel, așa numita plastică „protocucuteniană“ nu a putut fi încă separată de aceea care caracterizează în general faza Cucuteni A. După cum am arătat dealtfel în capitolul privind sculptura în lut, în faza Precucuteni III apar și figurinele cu siluetă mai zveltă, decorate parțial sau integral cu linii adînc săpate. Ele stau la baza plasticii cu decor striat din faza Cucuteni A.

¹⁶² D. Berciu, 1959, I, fig. 10/2; D. Berciu, 1961, p. 471, fig. 248/2.

¹⁶³ Deși conducătorul săpăturilor de la Tangiru în 1959 (D. Berciu, 1959, I, pl. I) stabilea în această stațiune patru faze ale culturii Boian I—IV — ulterior renunță la această împărțire (D. Berciu, 1961, pl. IV), arătînd că revine asupra evoluției culturii Boian și că o divide în cinci faze (I—V) „complexul Protoboian“ devenind astfel faza Boian I. În acest fel la Tangiru evoluția acestei culturi ar începe cu faza Boian II și deci nivelurile 4—6 încorporate în 1959 fazei Boian II, trec la faza Boian III (Vidra). Ni se pare însă că unele materiale atribuite acestei faze își găsesc bune corespondențe în faza Boian-Giulești și de aceea pare preferabilă împărțirea din 1959. Capacul la care ne-am referit, șahul și triunghiurile mărunte, unele forme de pahare cu pereții rezonanți și decor fin „plisat“, toate descoperite în nivelul Boian III (din 1961) ni se par concludente în favoarea opiniei noastre. Alături de acestea însă, în cuprinsul aceleiași faze Boian III majoritatea materialelor au corespondențe în faza Vidra.

¹⁶⁴ D. Berciu, 1961, fig. 177/7.

¹⁶⁵ *Ibidem*, fig. 253/2.

decorate cu *spirale fugătoare cruțate*, spațiile rămase libere fiind umplute cu benzi foarte fin excizate, iar în rest linii incizate și triunghiuri excizate; alături de ele au mai fost găsite unele fragmente cu decor spiralic¹⁶⁶, dar destul de rar. Toate aceste fragmente de vase (capace, vase cu picior, vase de dimensiuni mari) sînt lucrate dintr-o pastă tipică culturii Boian și decorate în tehnica fazei Vidra; însă din cite sîntem informați pînă în prezent¹⁶⁷, spirala fugătoare *nu* este un ornament comun acestei faze. Deocamdată nu putem decît să atragem atenția asupra apariției aproape simultane a acestui decor atît în Muntenia cit și în Moldova (aici am arătat că îl întîlnim din faza Precucuteni II). Nu putem stabili însă nici anterioritatea creerii lui într-o zonă sau alta, nici dacă a fost vehiculat de la sud spre nord sau dimpotrivă de la nord la sud. Ni se pare însă necesar să precizăm că nu ne referim la decorul spiralic în general (bine documentat în faza Precucuteni I), ci la spirala fugătoare cruțată, în jurul căreia spațiile (de regulă triunghiuri cu laturile arcuite) rămase libere sînt fie hașurate cu linii mai mult sau mai puțin adînci, fie punctate, fie decorate cu benzi fine excizate, cum este cazul fragmentului de vas cu picior de la Tangiru. Poate săpăturile viitoare vor fi în măsură să dea un răspuns și acestei probleme. Reținem deocamdată pentru sincronisme, contemporaneitatea lor (cel puțin parțială), precum și faptul că s-ar putea totuși să nu fie vorba de apariții spontane și independente, în cuprinsul celor două culturi. Dealtfel un alt fragment ceramic, străin ariei culturii Boian, descoperit tot la Tangiru în nivelul III a¹⁶⁸, care ar putea aparține unui picior de vas de tip Precucuteni II, ne-ar putea îndrepta eventual spre aceleași sincronisme.

În ultima fază de evoluție (III) cultura Precucuteni atinge nu numai apogeul în privința ariei de răspîndire, dar se manifestă cu persistență și în afara limitelor zonei pe care o ocupă, în cuprinsul altor culturi, mai ales sudice. La Măgurele (lingă București) de pildă, au fost descoperite materiale care l-au determinat pe cercetătorul care a întreprins săpăturile să vorbească de o „îmbinare culturală“ între cultura Precucuteni III și cultura Gumelnița A 1, și chiar de o contemporaneitate între această ultimă cultură și cultura „Precucuteni tîrziu și Protocucuteni“¹⁶⁹. În această așezare, așa cum s-a remarcat, există elemente ale fazei Precucuteni III¹⁷⁰, alături de un fragment de vas¹⁷¹ tipic ca formă și decor culturii Precucuteni III; dar în spațiul triunghiular rămas liber din trasarea unei spirale fugătoare canelate s-a cruțat o pastilă prin scrijelirea zonei înconjurătoare, acoperită la rîndul ei cu ocră roșu. Această tehnică a scrijelirii peretilor vasului pentru fixarea culorii nu este cunoscută culturii Precucuteni¹⁷². Tot la Măgurele au apărut și unele fragmente ceramice care, din punctul de vedere al formei și al decorului, sînt tipice fazei Cucuteni A¹⁷³, deși unul dintre aceste fragmente, pictat cu grafit, dovedește clar, cum dealtfel s-a și remarcat, că vasul a fost lucrat pe loc sub o „influență ariuşdeană“¹⁷⁴ (noi am spune mai degrabă cucuteniană). Fragmentele ceramice cu analogii în cultura Cucuteni suprapun strati-

¹⁶⁶ *Ibidem*, fig. 175/9; 177/4.

¹⁶⁷ Informație Comșa Eugen.

¹⁶⁸ D. Berciu, 1961, fig. 175/3.

¹⁶⁹ P. Roman, 1963, p. 45–46.

¹⁷⁰ *Ibidem*, fig. 2/3–4,6,15,18.

¹⁷¹ *Ibidem*, fig. 2/2.

¹⁷² P. Roman, 1963, p. 44, susținea că această tehnică nu lipsește nici din cultura Precucuteni,

unde se întîlnește însă sporadic, citind pentru ilustrarea acestei teze p. 97 din monografia *Izvoare*. Dar R. Vulpe spune textual: „Uneori se sporea porozitatea suprafeței ce urma să fie colorată, prin zgîrieturi mici“, ceea ce evident constituie o cu totul altă tehnică de lucru.

¹⁷³ P. Roman, 1963, fig.2/1,5,12.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 44, fig. 2/5.

grafic pe acelea ale fazei Precucuteni III¹⁷⁵. Descoperitorul conchidea că la Măgurele nu este vorba de importuri ci de prelucrare locală și „în stil“ local a unora dintre produsele ceramice precucuteniene¹⁷⁶. Totuși mai departe se spune că asemănarea între cultura Precucuteni tirzie și aspectul de la Măgurele s-ar putea explica și prin faptul că ambele conțin o componentă comună, cultura Hamangia, cum au presupus Hortensia Dumitrescu și D. Berciu¹⁷⁷. Dar autorul pierde aici din vedere un fapt esențial: Hortensia Dumitrescu se referea la faza Precucuteni I atunci când vorbea de contribuția culturii Hamangia la formarea culturii Precucuteni, iar D. Berciu, acceptând o sinteză în direcția culturii Precucuteni abia cu începere de la nivelul fazei Boian IV—V, avea în vedere cultura Precucuteni deplin formată, pe când „aspectul de la Măgurele“ care nu poate fi plasat decît la sfîrșitul fazei Precucuteni III, nu mai avea cum să fie influențat de cultura Hamangia, care la acea vreme intrase destul de probabil în sinteza variantei pontice a culturii Gumelnița¹⁷⁸.

În ceea ce ne privește ni se pare clar că la Măgurele ne aflăm în fața a două momente de impulsuri dinspre Moldova, iar dacă primul s-a putut petrece la nivelul culturii Gumelnița A 1, cel de-al doilea trebuie situat sigur în faza următoare — A 2 — a acestei culturi. Resturi precucuteniene s-ar părea că s-au descoperit și în preajma orașului Mizil¹⁷⁹, dar, neputînd examina aceste materiale, nu știm dacă ele aparțin culturii Precucuteni III, sau aspectului Aldeni.

De fapt „importurile“ precucuteniene în mediul gumelnițean de la Vidra și Tan-giru pot fi interpretate, în urma descoperirilor de la Măgurele—București, și ca prezențe etnice precucuteniene, fapt ce aruncă noi lumini asupra raporturilor și a influențelor reciproce dintre culturile neo-eneoliticului din spațiul carpato-danubian. Este adevărat că în urmă cu cîțiva ani s-a exprimat și un alt punct de vedere potrivit căruia materialele de „aspect precucutenian“ din Muntenia sînt rezultatul unor influențe reciproce dintre culturile Hamangia, Boian, liniar-ceramică și „unele persistențe îndelungate de substraturi“¹⁸⁰. Dar aceasta ar însemna că geneza culturii Precucuteni s-ar fi putut petrece pe teritoriul Munteniei, fapt mai mult decît îndoielnic, cu atît mai mult cu cît unele dintre materialele precucuteniene din Muntenia aparțin

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 47.

¹⁷⁶ P. Roman, 1962, p. 268.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 269.

¹⁷⁸ De fapt, bazîndu-se pe aceste materiale și reluînd o teorie mai veche, P. Roman emite încă o ipoteză infirmată de realitățile arheologice, căci admite un hiatus între culturile Precucuteni III și Cucuteni A și susține că triburile cucuteniene au revenit pe locurile vechii culturi cu o cultură gata formată. În timp, acest hiatus ar corespunde, după el, cu manifestările intense de caracter precucutenian din arla Boian — Gumelnița, vreme cînd s-au putut intensifica legăturile cu culturile Boian, Gumelnița și Hamangia (P. Roman, 1963, p. 46). Sînt însă cîteva greșeli care viciază aceste concluzii. Căci, atunci cînd a apărut articolul sus menționat, Vladimir Dumitrescu publicase parțial tezele sale asupra originii și evoluției culturii Cucuteni (Vl. Dumitrescu, 1959; *idem*, 1960) și demonstrase convingător contribuția esențială a culturii Precucuteni la formarea culturii Cucuteni A. Potrivit tezei enunțate de P.

Roman, la un moment dat toate triburile precucuteniene și-au părăsit așezările, intrînd în contact sau topindu-se în sinul altor comunități, ca să lase cel puțin Moldova liberă (și goală) pînă la venirea primelor triburi cucuteniene. Deci cultura Cucuteni nu numai că nu ar fi luat naștere și pe teritoriul Moldovei, dar de la procesul ei genetic se exclude în felul acesta factorul esențial, care este sigur cultura Precucuteni III. Va fi foarte greu de explicat toluși cum s-au transmis formele, motivele decorative, plastica, tipurile de locuință, sistemele de apărare etc., din cultura Precucuteni, culturii Cucuteni A 1 — A 2 (și bineînțeles mai departe fazelor următoare). Ne-am oprit în treacăt asupra acestei ipoteze nefîntemeiate pentru a arăta că nu există nici o dovadă a părăsirii așezărilor lor de către triburile precucuteniene; dimpotrivă sporește numărul argumentelor în favoarea trecerii gradate (evident în urma unor influențe exercitate și de alte culturi) a culturii Precucuteni III, spre cea de tip Cucuteni A 1.

¹⁷⁹ P. Roman, 1963, p. 34, nota 1.

¹⁸⁰ D. Berciu, 1966, p. 34.

în cel mai bun caz unei etape ce corespunde tranziției de la faza Precucuteni II la III, iar altele fazei Precucuteni III, majoritatea fiind descoperite în medii Gumelnița A 1 (deci la un nivel la care culturile Hamangia, Boian și liniar-ceramică își încheiaseră existența). Dar aceste prezențe efective precucuteniene nu se limitează numai la teritoriul Munteniei și am putea spune chiar că ele se dovedesc a fi mult mai vi-guroase în aria culturii Hamangia.

Ne referim la unele vase din fosta colecție Solacolu, precum și la o serie de descoperiri de la Mangalia¹⁶¹ și dintr-o altă localitate necunoscută din Dobrogea¹⁶², la care se adaugă fragmentul ceramic „de import” caracteristic speciei „Luka Vrublevețkaia” descoperit la Medgidia în orizontul „Proto-Gumelnița”¹⁶³. În ultima vreme au mai fost publicate rezultatele cercetărilor de la Limanu, unde de asemenea remarcăm prezența unor vase și fragmente diferind ca forme și decor de cultura Hamangia¹⁶⁴.

Toate aceste materiale surprind prin caracterul lor eterogen căci constatăm o serie de elemente complet străine culturii Hamangia, ca de pildă vasul globular cu gît înalt și proeminențe pe pîntec, decorat cu caneluri, vasul bitronconic cu buza evazată (formă ce nu s-a putut dezvolta din paharul de tip Hamangia), uneori cu proeminențe pe pîntec și gît înalt, decorat cu linii incizate, scrijelituri, caneluri orizontale și în formă de arcade etc. Formele de mai sus nu-și găsesc analogii decît în aria culturii Precucuteni III, deși decorul, de cele mai multe ori, diferă de acela al ceramicii precucuteniene. La Limanu¹⁶⁵, s-a descoperit și un castron tipic precucutenian, decorat cu șiruri de linii „imprimate” cu un instrument de os dințat și nu prin împunsături, precum și fragmente ceramice cu decor liniar de tip Hamangia, executat de asemenea în tehnică precucuteniană¹⁶⁶.

Pentru a încheia enumerarea descoperirilor de acest fel, se cuvine să ne oprim și asupra rezultatelor săpăturilor întreprinse în tellul Sava (districtul Varna). De aici s-au obținut materiale care încorporează de asemenea elemente precucuteniene¹⁶⁷; cercetătoarea acestei stațiuni, H. Vajsová a subliniat legăturile și influențele dintre tipul Varna și culturile Boian, Hamangia (Ceamurlia de Jos), Precucuteni II—III și Marița III—IV¹⁶⁸. Materialele cu analogii în cultura Precucuteni aparțin nivelului II din tellul Sava și, după părerea noastră, ele sînt mai degrabă de apropiat de faza Precucuteni III, decît de Precucuteni II, întrucît de la Varna nu există nimic publicat care să se poată data în faza Precucuteni II. Dealtfel la Varna este precucuteniană mai ales tehnica de decorare, mai precis decorul imprimat combinat adesea cu caneluri. Cum am mai spus și cu altă ocazie nu știm dacă această tehnică reprezintă o evoluție proprie pe fond Marița sau o pătrundere dinspre nord¹⁶⁹. Descoperirile din Dobrogea, care nu-și găsesc bune analogii decît în cultura Precucuteni III, par să jaloneze drumul parcurs de infiltrațiile precucuteniene spre zonă culturii Varna; dar problema rămîne deschisă cercetărilor viitoare, la Varna nelipsind nici elementele de tip Hamangia și Marița.

Caracterul eterogen (subliniat mai sus) al descoperirilor din Dobrogea ne face să ne gîndim că ne aflăm destul de probabil în fața unor interinfluențări dintre sfîr-

¹⁶¹ D. Berciu, 1966, fig. 24/1,4,6; 33/1.

¹⁶² *Ibidem*, fig. 17/2,3.

¹⁶³ D. Berciu, 1961, p. 414.

¹⁶⁴ V. Volschi și M. Irimia, 1968, fig. 30; 36—37; 56/1—3; D. Galbenu, 1970, fig. 2/1—2.3 (?), 4,6; 6/1,7. Nici unul dintre acești autori nu subliniază

noultea acestor materiale.

¹⁶⁵ V. Volschi și M. Irimia, 1968, fig. 30.

¹⁶⁶ *Ibidem*, fig. 56/1,3.

¹⁶⁷ H. Vajsová, 1967, fig. 120/3,7,9; 121/1—4,6—9.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 350—351.

¹⁶⁹ S. Marinescu-Ilcu, 1968, p. 410.

șitul culturilor Hamangia și Boian (în unele cazuri chiar în perioada de formare a variantei pontice a culturii Gumelnița) și elemente din faza Precucuteni III. Altădată am preconizat un posibil contact între sfârșitul culturii cu ceramică liniară și începutul culturii Hamangia¹⁹⁰, contact ce ar fi putut avea loc în preajma Mării Negre sau a Dunării dobrogene, fie chiar și la nord de Dunăre. El trebuie să se fi continuat într-un fel sau altul și între triburile culturii Hamangia și cele ale culturii Precucuteni, culminând credem în faza Precucuteni III, când ne putem gândi eventual chiar la o prezență efectivă a unor elemente etnice precucuteniene în Dobrogea și poate și la Varna. Pe de altă parte cultura Hamangia a continuat să-și exercite influența asupra culturii Precucuteni și considerăm necesar să reamintim replica precucuteniană a „gînditorului“ de la Cernavoda pentru ilustrarea celor susținute de noi. După cum se știe cele două capodopere de la Cernavoda au fost datate în faza Hamangia IV¹⁹¹, în timp ce noi am atribuit statueta de la Tirpești finalului fazei Precucuteni II sau tranziției de la faza Precucuteni II la III¹⁹². Cît privește faza Hamangia V, ea a fost sincronizată de către D. Berciu cu „orizontul Precucuteni avansat“¹⁹³, fiind fără îndoială vorba de faza Precucuteni III, dar după părerea noastră nu în totalitatea ei.

Se cuvine să reamintim aici și prezențele gumelnițene în mediul culturii Precucuteni III. Am arătat la capitolul consacrat ceramicii că unele vase descoperite la Traian—Dealul Fîntînii sînt de clară inspirație gumelnițeană, iar la capitolul asupra sculpturii în lut subliniam cum anumite tipuri de figurine descoperite la Tirpești nu-și găsesc analogii decît în cultura Gumelnița. La Tirpești în nivelul Precucuteni III au fost descoperite și cîteva fragmente ceramice provenind de la vase cu jghiab (fig. 69/6), forme proprii de asemenea culturii din Muntenia.

Vorbînd despre infiltrațiile culturii Precucuteni în mediul altor culturi, precum și despre prezența altor culturi în așezările precucuteniene, am luat, implicit, în discuție (în măsura în care acest lucru a fost posibil) și sincronismele probabile. În rezumat, credem că ne putem opri la următoarele concluzii: Faza Precucuteni I nu poate fi sincronizată decît cu faza Boian — Giulești, etapa a doua (Aldeni) și poate cu începutul fazei Vidra. S-a văzut că pentru a demonstra lipsa oricărui element de tip Giulești din faza Precucuteni I, Eugenia Zaharia a fost nevoită să facă apel la descoperirile de la Larga Jijia; dar această așezare aparține fazei Precucuteni II și este firesc să se poată sincroniza parțial cu faza Vidra și cu o bună parte a fazei Spantov a culturii Boian¹⁹⁴. Începînd cu faza Boian II. și D, Berciu admite anumite sincronisme cu faza Hamangia II¹⁹⁵; în felul acesta se poate vorbi și de un paralelism cronologic (parțial) între Hamangia II și Precucuteni I.

Pe baza binecunoscutului import Želiezovce de la Vinča¹⁹⁶, s-au stabilit sincronismele între grupa Želiezovce și faza Vinča B¹⁹⁷. Întrucît noi datăm ceramica liniară

¹⁹⁰ S. Marinescu Bilcu, 1966, p. 425; și D. Berciu (1966, p. 112) admita un contact Hamangia I — liniar ceramică.

¹⁹¹ D. Berciu, 1961, p. 519.

¹⁹² S. Marinescu-Bilcu, 1964, p. 307 și urm.

¹⁹³ D. Berciu, 1966, p. 42.

¹⁹⁴ Faptul că la Ereșteghin s-a descoperit un fragment ceramic de tip „Vidra“ comunicat de E. Zaharia nu infirmă ipoteza noastră deoarece admitem dăinuirea fazei Precucuteni I pînă la începutul fazei Vidra; dar deocamdată acest fragment nu a

fost ilustrat. Iar dispunerea șahului în scăriță nu pledează pentru datarea lui tîrzie, deoarece acest decor există în faza Giulești (chiar la Let), iar în faza Precucuteni I apare tot atît de rar ca și în Boian—Giulești.

¹⁹⁵ D. Berciu, 1966, p. 112.

¹⁹⁶ Vezi vasul de la M. Vasić, 1936, IV, p. 42, fig. 54.

¹⁹⁷ Cel mai recent studiu care reia această problemă, vezi J. Pavúk, 1969, p. 352, cu toată literatura respectivă.

de la Tirpești chiar în această perioadă (pe care însă, destul de probabil nu o acoperă în întregime), putem sincroniza începuturile fazei Precucuteni I cu faza Vinča B 1 — B 2 (= Vinča—Turdaș I—II), urmînd ca faza Precucuteni II să-și înceapă evoluția cel mai tîrziu spre sfîrșitul fazei Vinča B 2. Astfel datarea așezării Turdaș de la Pianul de Jos în faza Vinča C (= Vinča—Pločnik I)¹⁹⁸ ni se pare puțin cam joasă și sîntem înclinați să acceptăm mai degrabă datarea mai veche propusă de I. Paul pentru nivelele Turdaș de la Pianul de Jos, Ocna Sibiului și Tărtăria, încadrate atunci cel mai tîrziu în faza Vinča B 2¹⁹⁹. În favoarea acestei ipoteze pledează și materialele de caracter Precucuteni II a căror prezență este deocamdată semnalată și în straturi sau locuințe ale culturii Petrești. Aceleași materiale demonstrează și anterioritatea celei mai vechi faze a culturii Petrești în raport cu faza Precucuteni III. În acest mod, cea mai înfloritoare fază a culturii Precucuteni (III) se paralelizează eventual cu faza Vinča C (= Vinča—Pločnik I — poate și început de II), acoperă sfîrșitul fazei Boian—Spanțov²⁰⁰, faza Gumelnița A 1 și trece pragul fazei Gumelnița A 2.

Este binecunoscut „importul“ de tip Petrești clasic în mediul culturii Gumelnița A 2²⁰¹, și am amintit mai sus materialele precucuteniene de la Vidra și Măgurele din faza Gumelnița A 1 și pe cele de la Tangîru din faza Boian V c (în fond faza Gumelnița A 1). Pe baza echivalențelor ce se pot stabili, s-ar putea afirma că faza Precucuteni III, anterioară fazei Gumelnița A 2, se sincronizează deci cu o parte din cultura Petrești; aceasta cu atît mai mult cu cît s-a văzut că unii cercetători vorbesc chiar de prezența ceramicii excizate în mediul culturii Petrești (faza veche).

Desigur în aceste sincronisme schițate de noi vor mai putea interveni o serie de modificări mai mult sau mai puțin esențiale, în funcție de datele pe care cercetările viitoare le vor aduce. Trebuie în primul rînd să ținem seama de faptul că deocamdată, pentru Transilvania datele de care dispunem referitoare atît la cultura Turdaș, dar mai ales la cultura Petrești se află la începutul prelucrării și aprofundării lor sistematice.

Cit privește cronologia absolută, deși metoda C 14 este încă criticată și datele obținute nu sînt întotdeauna în concordanță cu rezultatele cronologiei relative, le vom folosi tocmai pentru că datele de care dispunem pentru neo-eneoliticul din Moldova și R.S.S. Moldovenească nu le contrazic pe acelea ale cronologiei relative.

Datele comunicate de H. Quitta, care a analizat două probe de cărbune din nivelul liniar de la Tirpești, sînt 4220 ± 100 și 4295 ± 100 . Pe de altă parte laboratorul din Groningen a comunicat pentru o probă de cărbune din nivelul Precucuteni III, data 3580 ± 85 . În același timp pentru stațiunea Novii Rușești I (R.S.S. Moldovenească), care are și un strat Tripolie A (= Precucuteni III), un examen C 14 a indicat data de 3615 ± 100 ²⁰². Deoarece noi am paralelizat aspectul liniar-ceramic de la Tirpești cu etapa Greaca a fazei Boian—Giulești, iar faza Precucuteni I își începe evo-

¹⁹⁸ I. Paul, 1969, p. 50.

¹⁹⁹ I. Paul, 1965, p. 296. Problema sincronismelor dintre fazele culturilor Turdaș și Petrești pe de o parte și Precucuteni pe de alta este destul de complexă, așa că deocamdată ne mulțumim cu schițarea formulată mai sus, rămînd să o discutăm în detaliu cu alt prilej.

²⁰⁰ Cu un sincronism Boian — Precucuteni este de acord și Vl. Milojević (1949, I tabel final), dar la data publicării lucrării sale era cunoscută numai faza Precucuteni III.

²⁰¹ Vl. Dumitrescu, 1925, fig. 47; *idem*, 1960, 1, fig. 1 p. 190 și urm.

²⁰² H. Quitta și G. Kohl, 1969, p. 249.

luția într-o perioadă imediat următoare — deci contemporană cu etapa Aldeni — începutul culturii Precucuteni ar putea fi, prin urmare, situat la sfârșitul mileniului V, iar sfârșitul ei s-ar putea plasa în preajma mijlocului mileniului IV î.e.n. Aceste date nu par a fi în discordanță cu rezultatele unor analize C 14 obținute pe cărbune cules din așezări aparținând fazei Boian-Spanțov, culturii Gumelnița—Karanovo VI și culturii Cucuteni. La Căscioarele, pentru stratul Boian-Spanțov, datele variază între $4035 \pm 120 - 3700 \pm 100$, majoritatea situându-se între $3905 \pm 80 - 3755 \pm 80$, iar pentru stratul Gumelnița A 2 între $3915 \pm 150 - 3450 \pm 120$, majoritatea oscilând între $3630 \pm 100 - 3595 \pm 100$ ²⁰³, în timp ce pentru două probe din stratul A 2 al așezării eponime Gumelnița, s-au obținut datele din 3400 ± 90 și 3715 ± 70 ²⁰⁴ (diferența s-ar putea datora vârstei diferite a copacilor). În schimb, pentru stratul Karanovo VI (lăsând la o parte o dată de 3085 ± 150 care este sigur prea tîrzie), datele C 14 se situează între $3938 \pm 100 - 3440 \pm 100$ (majoritatea între $3570 \pm 200 - 3647 \pm 120$), iar pentru stratul Karanovo V, între $3890 \pm 100 - 3680 \pm 150$ ²⁰⁵ (facem și aici abstracție de o probă care a dat 3269 ± 150). După părerea cercetătorului de la Karanovo, stratul VI ar putea fi datat în preajma anului 3600, iar stratul Karanovo V pe la 3800²⁰⁶. În general deci, al doilea sfert al mileniului IV pare indicat pentru cultura Gumelnița A 2 și totodată pentru sfârșitul culturii Precucuteni III. Dealtfel, data din preajma anilor 3580 ± 85 obținută pentru Tîrpești, indicînd chiar sfârșitul culturii Precucuteni este confirmată indirect de cele două date C 14 de care dispunem pentru faza Cucuteni A 3 : 3380 ± 80 ²⁰⁷ pentru Hăbășești și 3395 ± 100 ²⁰⁸ pentru Leca—Bacău. Data de 3615 ± 100 pentru așezarea de la Novii Rușești, ceva mai veche decît aceea pentru faza Precucuteni III de la Tîrpești, nu are de ce să ne surprindă căci așezarea din R.S.S. Moldovenească poate fi cu puțin anterioară sfârșitului așezării Precucuteni III de la Tîrpești.

Situînd deci cultura Precucuteni aproximativ între 4200 — 3600 ar rezulta circa 600 de ani pentru întreaga ei evoluție ceea ce nu pare exagerat de mult pentru o cultură care se manifestă, mai ales în ultima fază, cu o remarcabilă intensitate pe un spațiu geografic deosebit de întins. Desigur că și aceste date vor putea suferi modificări sau vor putea fi îmbunătățite în funcție de noile descoperiri sau de perfecționarea metodei de obținere a lor.

3. OCUPAȚIILE ȘI ORGANIZAREA SOCIAL ECONOMICĂ

Este binecunoscut faptul că ocupațiile de bază ale triburilor neo-eneolitice se axau în principal pe cultivarea primitivă a plantelor și creșterea animalelor domestice și în subsidiar pe vînătoare.

S-a arătat de nenumărate ori că prezența săpăligilor de corn, a pieselor componente pentru seceri, a anumitor topoare (printre care și calapoadele), a vaselor mari

²⁰³ *Ibidem*, p. 239.

²⁰⁴ Vl. Dumitrescu, 1966, p. 96; la E. Neustupný (1968, p. 43), probabil din pricina unei greșeli de transcriere, datele de la Gumelnița sînt puțin modificate: 3440 ± 90 și 3755 ± 70 .

²⁰⁵ H. Quitta și G. Kohl, 1969, p. 227.

²⁰⁶ G. Georgiev, 1966, p. 15.

²⁰⁷ Vl. Dumitrescu, 1959, p. 48, a indicat pentru Hăbășești anul 3130 ± 80 , care în urma corecției Suess devine 3380 ± 80 ; vezi și E. Neustupný, 1968, p. 43.

²⁰⁸ Comunicată de H. Quitta.

și gropilor de provizii, precum și a plevei și paielor tocate în compoziția pastei chirpiciului, și uneori în aceea a vaselor sînt tot atîtea dovezi ale practicării cultivării pămîntului.

Exceptînd piesele componente pentru seceri, care pînă în prezent au fost identificate numai în fazele Precucuteni I și III și a gropilor de provizii a căror prezență n-a fost încă semnalată, toate celelalte mărturii enumerate mai sus, în sprijinul practicării cultivării plantelor, au fost documentate în așezări aparținînd tuturor celor trei faze ale culturii Precucuteni. Întrucît însă nu s-au descoperit pînă în prezent nici un fel de semințe carbonizate și n-a fost posibilă nici efectuarea unor analize sporo-polinice, nu știm care erau (exceptînd boabele de grîu — specia *triticum monococum* — a căror amprente au rămas întipărite pe unele bucăți de chirpic) plantele și cerealele cultivate de triburile precucuteniene din România. Absența aceluiași analize sporo-polinice, ca dealtfel lipsa oricăror resturi de lemn carbonizat, necesare probelor de laborator, îngreunează și cunoașterea climatului micro-zonei respective.

În cuprinsul locuirii liniare de la Tîrpești au fost însă descoperite resturi de cărbune care supuse analizelor au demonstrat că la acea vreme în regiune creștea atît stejarul (*Quercus spec.*), cît și frasinul (*Fraxinus excelsior*),²⁰⁹ deci aceleași foioase pe care le întîlnim și azi în zonele deluroase ale jud. Neamț. Și cum locuirea liniar-ceramică de la Tîrpești este imediat urmată de faza Precucuteni I, din regiune, presupunem că aspectul general al florei nu a suferit transformări esențiale, cu atît mai mult cu cît și astăzi în imediata apropiere a așezării de la Tîrpești se află păduri întinse de foioase.

Cea de a doua ocupație principală era creșterea animalelor domestice. În perioada de care ne ocupăm procesul de domesticire a principalelor animale era demult încheiat, iar triburile neo-eneolitice ajunseseră în stadiul unor crescători de vite cu o bogată experiență dobîndită de-a lungul citorva secole.

Disponem pînă în prezent de analize paleo-faunistice făcute asupra resturilor din așezările Traian—Dealul Viei²¹⁰ — faza Precucuteni I; Ghigoești — Trudești²¹¹ — faza Precucuteni II; Tîrpești²¹² și Andrieșeni²¹³ — faza Precucuteni III.

Pe baza acestor date, se poate afirma că triburile de la Traian—Dealul Viei creșteau următoarele mamifere: *Bos taurus* care ocupă primul loc, urmat de *Ovicaprine*, *Sus scrofa domesticus* și *Canis familiaris*.

În faza Precucuteni II, animalele crescute pe lîngă casă, în turme mai mari sau mai mici sînt: *bovideele*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Sus domesticus*. Apare, în plus, ca și în faza precedentă, *Canis familiaris*.

În sfîrșit, în ultima fază a culturii Precucuteni (III) atît la Andrieșeni cît și la Tîrpești pe primul loc se află *Bos taurus*, urmat de *Sus scrofa domesticus* și de *Ovica-*

²⁰⁹ Analizele au fost efectuate în laboratoarele de la Berlin și ne-au fost comunicate de H. Quilta.

²¹⁰ O. Necrasov și I. Haimovici, 1962; *idem*, 1968; O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965. Trebuie să atragem atenția că deși în acest ultim articol se comunică o serie de rezultate care sînt atribuite fazei Cucuteni B din așezarea de la Tîrpești, în această stațiune nu s-au descoperit resturi faunistice din faza Cucuteni B. Laboratorului de morfologie animală al Universității din Iași i-au fost trimise numai

materiale din culturile: liniar-ceramică, Precucuteni III și Cucuteni A.

²¹¹ Al. Bolomey, căreia îi mulțumim și pe această cale, a analizat aproximativ 1/5 din oasele de animale recoltate de la Ghigoești în cursul campaniilor 1969—1970, comunicîndu-ne rezultatele, pe care însă nu le poate considera definitive tocmai din cauza studiilor parțiale a materialului.

²¹² I. Haimovici, 1963 (în manuscris); O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965. p. 21, tabel nr. 1.

²¹³ M. Isac, 1962.

prine. Dar în timp ce la Tîrpești este prezent și *Canis familiaris*, la Andrieșeni el n-a fost încă identificat.

Constatăm deci, de-a lungul tuturor celor trei faze ale culturii Precucuteni, o activitate legată de creșterea animalelor în turme, și a ciinelui necesar la acea vreme atît pentru paza turmelor cît și a locuințelor, mai ales împotriva animalelor sălbatice.

Bovinele erau atît de talie mică, cît și de talie mare²¹⁴, în special acelea de la Ghigoești²¹⁵.

Pe baza studiului făcut asupra mandibulelor adunate din straturile precucuteniene de la Traian—Dealul Viei și Tîrpești (deci din fazele Precucuteni I și III) s-a ajuns la concluzia că repartiția pe vîrste a animalelor sacrificate era următoarea: 19,08 % — sub 15 luni; 12,97 % între 15—24 luni; 67,93 % peste 24 luni²¹⁶. Datele provizorii de care dispunem pentru faza Precucuteni II indică sacrificări mai mari la animale între 8—9, 16—17 și 21—23 luni și mai reduse (cu aproximativ 50 %) la vîrsta de 5—6, 17—19 și peste 30 luni²¹⁷.

Olga Necrasov, pornind de la constatarea că majoritatea animalelor erau sacrificate după ce ajunseseră la maturitate și bazîndu-se totodată pe „necunoașterea pregătirii finului pentru hrana de iarnă a vitelor“, trage concluzia extinderii „optimului climatic postglacial“, în această vreme și asupra teritoriilor noastre²¹⁸.

Această problemă are, după părerea noastră, mai multe aspecte. În primul rînd raportul de animale mature sacrificate fiind net superior (reprezentînd aproximativ 2/3) indivizilor uciși înainte de a ajunge la maturitate (deci înainte de a fi buni pentru reproducere), constituie o dovadă certă a folosirii avantajilor oferite de acești maturi, căci sporirea numărului animalelor oferea o cantitate mai mare de carne și lapte, care destul de probabil era și el utilizat în alimentație²¹⁹. Ar fi interesant de știut care era și raportul dintre masculii și femelele sacrificate înainte de maturitate. În al doilea rînd, atît flora (prezența stejarului și frasinului)²²⁰, cît și fauna (atît cea domestică, dar mai ales cea sălbatică), demonstrează o identitate aproape perfectă cu fauna și flora actuală. Acest fapt credem că ne îndreptățește să considerăm clima din epoca neolitică, destul de apropiată de cea actuală. Spre aceeași concluzie duce și construirea de locuințe solide, din birne și lipitură groasă, uneori cu platformă, care n-ar fi fost absolut necesare în cazul unui climat foarte blînd.

Pe de altă parte adunarea unor rezerve de hrană pentru vite era posibilă chiar și în cazul „necunoașterii pregătirii finului“ (deocamdată imposibil de demonstrat). Aceste rezerve puteau fi constituite din paie cerealelor, frunzișul și fructele pădurilor, crengi tinere neajunse la maturitate, culese cu frunzele respective, poate chiar iarbă uscată etc. Dar întrucît ne aflăm totuși în domeniul ipotezelor, ne oprim aici.

Ocupația următoare — vîntoarea — nu mai juca un rol de prim ordin în economia triburilor neo-eneolitice, asigurarea hranei nemaifiind supusă hazardului unei vîntoari încununată sau nu de succes.

²¹⁴ O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, p. 24.

²¹⁵ Informație Al. Bolomey.

²¹⁶ O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, p. 26, tabel. 3.

²¹⁷ Al. Bolomey; subliniem din nou că toate rezultatele de la Ghigoești — Trudești sînt provizorii.

²¹⁸ O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, p. 26.

²¹⁹ *Ibidem*, p. 25, susține aceeași idee, deși faptul nu a fost dovedit și probabil nici nu va putea fi vreodată dovedit cu certitudine.

²²⁰ Este adevărat că stejarul ajunge pînă în sudul Peninsulei Balcanice, dar este vorba de o specie diferită de aceea din zilele noastre.

În faza Precucuteni I au fost sigur vinate: *Castor fiber*, *Canis lupus*, *Canis vulpes*, *Ursus arctos*, *Sus scrofa ferus*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Bos primigenius* și *Equus caballus*²²¹.

Triburile din așezarea de la Ghigoești—Trudești, aparținând fazei Precucuteni II, vinau: *bouri*, *Castor fiber*, *Ursus arctos*, *Canis lupus*, *Sus scrofa*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*²²².

Și, în sfârșit, din faza Precucuteni III se cunosc următoarele specii de animale sălbatice vinate: *Castor fiber*, *Canis lupus*, *Ursus arctos*, *Sus scrofa ferus*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Bos primigenius*, *Equus caballus*²²³; la Andrieșeni este documentat în plus și *Alces alces*²²⁴ (într-un singur exemplar), iar la Tîrpești *Equus Przewalsku*²²⁵ (de asemenea într-un singur exemplar) și *Canis vulpes*²²⁶.

O concluzie general valabilă pentru toate trei fazele culturii este că se vîna intens cerbul, comparativ cu alte animale și că era prezent, în zona de care ne ocupăm, castorul. Această prezență ne îndeamnă și ea la prudență în legătură cu climatul regiunii de care ne ocupăm.

Cu toate acestea vînătoarea are o pondere redusă față de creșterea animalelor. Din datele provizorii de care dispunem pînă în prezent în faza Precucuteni I, animalele domestice sînt în proporție de 66—68 % față de 30—32 % cît reprezintă mamiferele sălbatice²²⁷.

Materialele osteologice parțial cercetate din faza Precucuteni II par să indice la rîndul lor aceeași preponderență a animalelor domestice asupra celor sălbatice, deși vînătoarea joacă încă și ea un rol destul de important²²⁸.

La Tîrpești raportul este de asemenea net în favoarea mamiferelor domestice — 78,07 % față de 19,19 % cît reprezintă cele sălbatice²²⁹. Numai la Andrieșeni proporția este de 51,60 % la 48,39% în favoarea animalelor sălbatice²³⁰. Acest procentaj nu pare a reflecta însă o situație reală. În primul rînd analiza a fost făcută numai asupra unei părți din materialul osos, care la rîndul lui nu a fost adunat în întregime. În al doilea rînd, din 508 fragmente de oase au putut fi determinate precis doar 264 aparținînd la 31 indivizi²³¹. Dat fiind numărul redus al indivizilor și al fragmentelor determinate, precum și faptul că în toate celelalte așezări predomină mamiferele domestice, trebuie să păstrăm deocamdată rezerva asupra rezultatelor provizorii ale analizelor faunistice de la Andrieșeni.

Nouă și deosebit de interesantă este însă prezența la Andrieșeni a elanului (*Alces alces*)²³². Documentat pentru prima dată pe teritoriul Moldovei, resturile lui au mai fost identificate în neoliticul moldovenesc la Tîrpești și Cucuteni²³³. Prezența acestui animal ca și prezența castorului în regiune, vin să întărească presupunerea noastră că la această vreme în Moldova climatul era destul de apropiat de cel actual.

²²¹ Vezi nota 210. *Canis vulpes* a fost identificat de Al. Bolomey în cuprinsul lotului de unelte de os descoperite la Traian — Dealul Viei și păstrate la Institutul de arheologie.

²²² Vezi nota 211.

²²³ Pentru Tîrpești vezi S. Haimovici, 1963; O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, p.19 și urm., tabel nr.1.

²²⁴ M. Isac, 1962.

²²⁵ O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, 1965, tabel nr.1.

²²⁶ Printre uneltele de os descoperite la Tîrpești, Al. Bolomey a identificat un impungător lucrat pe cubitus de vulpe.

²²⁷ O. Necrasov și S. Haimovici, 1962, p. 262; *idem*, 1968, tabel nr. 3. Completarea pînă la 100 % este dată de procentul ce revine calului și grupei *Sus scrofa*, cf. p. 262.

²²⁸ Vezi nota 211.

²²⁹ S. Haimovici, 1963.

²³⁰ M. Isac, 1962.

²³¹ *Ibidem*, tabel nr. 8.

²³² *Ibidem*.

²³³ S. Haimovici, 1968, p. 79. În ambele așezări resturile osoase ale acestui animal au fost descoperite în niveluri ale culturii Cucuteni.

Deși oase de pește nu s-au descoperit încă în așezările culturii Precucuteni, pescuitul este atestat la rindul lui de harpoanele de corn, descoperite în așezarea de la Traian—Dealul Viei și de cirligele de undiță de aramă, descoperite la Tirpești.

În directă dependență de creșterea animalelor domestice, și de vînat, stau o serie de ocupații casnice, cum ar fi torsul și țesutul, sau „prelucrarea“ pieilor necesare îmbrăcăminții și încălțămîntei.

Preponderența agriculturii și creșterii vitelor în viața triburilor precucuteniene se reflectă și în credințele și practicile lor magico-religioase. Am arătat cum bogăția și varietatea statuetelor antropomorfe, reprezentînd deopotrivă întruchiparea forței creatoare a naturii și mai rar pe acolitul ei, și uneori „adoranți“, este strîns dependentă de conceptul fecundității și al fertilității, iar reprezentările zoomorfe par a fi legate de un cult al forței virile. Gropile cu ofrande aduse „divinității“ chthoniene, ca și vasele de fundație și altărașele întregesc imaginea acestor credințe și practici magico-religioase. La toate acestea se adaugă frizele de dansatoare stilizate, precum și renumitele „hore cariatide“ care figurează destul de probabil anumite dansuri rituale. Nu stăruim mai mult aici asupra acestor probleme, deoarece toate au fost discutate și în alte capitole.

Confecționarea uneltelor de silex, piatră și os a constituit de asemenea una dintre ocupațiile de bază în cadrul comunităților neo-eneolitice. Însă, după părerea noastră, nu fiecare dintre membrii ginții își realiza unealta necesară. Descoperirea unor „atelier“ de prelucrare a uneltelor de silex sau de piatră dovedește că unii dintre membrii comunităților se specializaseră, lucrînd pentru întreaga comunitate.

Avînd în vedere cantitatea relativ mare de unelte necesare comunității (dacă rișnițe și frecătoare se găsesc în inventarul fiecărei locuințe, nu același lucru se poate afirma despre percutoare, nuclee, deșeuri de prelucrare, polisoare etc.), este greu de presupus că fiecare individ dispunea de timpul și priceperea necesare realizării tuturor tipurilor de ustensile²³⁴. Existau destul de probabil unii indivizi specializați în executarea uneltelor necesare întregii comunități.

Abundența ceramicii ca și acuratețea formelor și decorației, ridică la rîndul ei, problema olăritului ca „meșteșug“, după părerea noastră de asemenea specializat.

Confecționarea vaselor, după cum se știe, nu putea fi făcută decît în lunile în care clima era caldă și relativ uscată, adică tocmai atunci cînd o bună parte din membrii comunității erau ocupați și cu muncile legate de cultivarea pămîntului. Era deci necesar ca unii dintre acești membri să se ocupe în exclusivitate cu modelarea, ornamentarea și arderea ceramicii. Perfecțiunea formelor, uneori identitatea lor, siguranța și uniformitatea decorului și a elementelor ornamentale folosite, unitatea arderii (valabile cu unele variații pentru întreaga arie a culturii), sînt tot atîtea dovezi de existență a unor „meșteșugari“ specializați. Este exclus ca olăritul să fi fost un meșteșug casnic practicat, așa cum se susține adesea (și cum se pare a se fi dovedit și etnografic), de femeile fiecărei locuințe. La argumentele de mai sus se adaugă lipsa aproape totală din așezări a cuptoarelor de ars ceramică. Potrivit unei presupunerii

²³⁴ În cuprinsul unui atelier de prelucrare a silexului descoperit într-o locuință de la Căscloarele (S. Marinescu-Bilcu, 1965), am putut constata chiar și existența unor topoare cu virful rupt, aduse pentru a fi reparate. Și la Tirpești s-a descoperit un atelier de prelucrare a pietrel, care conținea pe lîngă topoare

în stare finită, unele în curs de prelucrare, altele în curs de reparare a virfului ce fusese rupt, precum și materie primă. Deși „atelierul“ aparține locuirii cucuteniene, nu credem că greșim considerînd că în cadrul așezărilor precucuteniene situația era aceeași.

mai vechi a noastre, întărită de descoperiri recente, este probabil că vasele erau lucrate în preajma apei și a unor surse bune de materie primă (lut), în afara limitelor așezării, printre altele și pentru a se preveni incendiile²³⁵. Din păcate pînă în prezent nu cunoaștem nici un cuptor de ars ceramică din cultura Precucuteni, dar sîntem convinși că săpăturile viitoare ne vor furniza date și asupra lor.

Nu se poate deocamdată răspunde întrebării dacă n-au existat cumva și anumite centre care lucrau ceramică pentru un număr mai mare de așezări apropiate unele de altele. Cînd vom dispune de materiale suficient de bogate, grupate pe micro-zone, se va putea da eventual un răspuns valabil și acestei probleme, deosebit de importante pentru economia triburilor neo-eneolitice.

Una dintre problemele asupra căreia părerile sînt împărțite este și aceea privind organizarea matriarhală sau patriarhală a triburilor neo-eneolitice.

Sînt atît susținători ai matriarhatului cît și adepți ai patriarhatului. O serie de fapte ne determină să ne alăturăm cercetătorilor care nu cred într-o organizare matriarhală, ci numai într-o descendență matriliniară.

În cadrul unei economii care se bazează în principal pe cultivarea plantelor, pe creșterea intensă a animalelor mari și pe vînătoare, este îndoielnic că femeia mai putea să joace un rol de prim ordin, din punct de vedere al organizării sociale, și că putea avea o preponderență economică.

Faptul că reprezentarea „divinității“ era feminină nu impietează cu nimic asupra concluziilor noastre, căci ea întruchipa ideea fecundității și fertilității. Nu trebuie însă să uităm că în cultura Precucuteni „acolitul masculin“ apare încă din faza I, ajungînd în faza Precucuteni III să ocupe un loc destul de important în plastica acestei culturi.

Așa cum am mai spus, credem că triburile precucuteniene erau organizate în ginți matriliniare, nu matriarhale.

Din studierea locuințelor precucuteniene cunoscute pînă în prezent, nu se poate trage nici o concluzie referitoare la felul de distribuire al lor în cuprinsul așezărilor (ca de pildă la Hăbășești, Kolomișcina etc.). Totodată, dimensiunile lor foarte variabile în fazele Precucuteni I și III (cele cercetate din faza Precucuteni II fiind mai puțin numeroase), ca și lipsa altor date concludente în acest sens nu ne permit să presupunem că la un moment dat familia-pereche a început să se desprindă din marea familie matriliniară²³⁶. Dar dacă acest proces s-a petrecut încă din eneolitic, atunci

²³⁵ S. Marinescu-Bîlcu, 1968, p. 411.

²³⁶ Referitor la această problemă D. Berciu (1960, p. 33), spunea: „Transformările petrecute în economia triburilor neolitice au avut repercusiuni asupra evoluției familiei pereche, care rămîne în tot neoliticul încă strins legată de gîntă, ea neputînd deveni, pe treapta de dezvoltare a forțelor de producție de atunci, o celulă economică“. Atunci cînd vorbim de o separare a familiei-pereche de marea familie matriliniară nu avem în vedere transformarea familiei-pereche

în celulă economică, ci numai un început de independență și de constituire a unor familii mai mici. Problemei acesteia trebuie să i se acorde însă o mare atenție, deoarece unele locuințe mari ale culturii Cucuteni (împărțite în mai multe încăperi) par a demonstra viețuirea la un loc a mai multor familii, incluse toate într-o mare familie matriliniară. Desigur numai noi cercetări vor fi în măsură să aducă date suplimentare și în acest domeniu.

sintem obligați să acceptăm implicit, chiar de la acest nivel, apariția patriarhatului și deci și a descendenței patriliare. S-ar putea totuși, ca în unele cazuri (locuințele de mici dimensiuni și anexele par a o confirma), când locuințele deveneau neîncăpătoare, noile perechi să-și fi ridicat încăperi separate, lipite de sau în preajma locuinței mari. Problema ar putea fi, cel puțin parțial, rezolvată prin efectuarea unor ample săpături în așezările precucuteniene, deși un spor simțitor de populație într-o așezare ar putea să ducă implicat la întemeierea, de către noile familii, a unor alte așezări.

B. Soudský făcea, pentru așezările culturii cu ceramică liniară din Cehoslovacia, o remarcă ce merită să rețină atenția. El a arătat că în general numărul membrilor unei stațiuni era limitat. Înmulțirea lor ducea la desprinderea și plecarea celor care prisoscau, aceștia întemeindu-și o altă așezare în altă parte²³⁷.

Același fenomen trebuie să se fi petrecut în sinul comunităților precucuteniene și de aceea întâlnim așezări ale aceleiași faze care încep și sfârșesc în momente diferite. Am văzut de pildă că locuirea de la Izvoare (I 1) și Larga Jijia — din faza Precucuteni II — începe înainte de sfârșitul aceleia de la Traian—Dealul Viei, în timp ce stațiunile de la Mindrișca și Ghigoești—Trudești, deși aparțin tot fazei Precucuteni II, sînt ocupate ceva mai târziu decît primele două. Același fenomen este valabil și pentru așezările fazei Precucuteni III.

Sedentarismul triburilor precucuteniene era destul de accentuat, mărturie în acest sens stînd așezările cu straturi groase de cultură, locuințele solid construite și eforturile depuse pentru săparea șanțurilor de apărare. Cu toate acestea o serie de factori obiectivi, cum ar fi secătuirea terenurilor cultivabile, degradarea pășunilor, a vinatului, incendierea întimplătoare sau intenționată a așezărilor, îi obligau adesea să-și părăsească așezările. Aceleași fenomene enumerate mai sus, care nu se petreceau în același moment în toate așezările, au generat la rîndul lor, în cadrul aceleiași faze culturale, întemeierea sau încetarea locuirii unor așezări, la momente diferite, aceasta neînsemnînd decît momente în același cadru mare istoric. Dealtfel, tocmai acesta este unul dintre motivele pentru care am evitat să despărțim subfaze în cuprinsul celor trei mari faze din evoluția culturii Precucuteni, căci numai schimbări esențiale intervenite în cursul evoluției unei culturi ni se pare că pot îndreptăți subdivizări și deci precizări de noi faze. Începutul mai timpuriu sau mai târziu al vieții într-o stațiune sau alta poate fi judecat numai ca reprezentînd un moment din evoluția uneia și aceleiași culturi sau faze.

Ne oprim aici intrucît în stadiul actual al cunoștințelor noastre ni se pare că a formula și alte concluzii ar însemna să forțăm oarecum lucrurile.

²³⁷ B. Soudský, 1966.

ALDEȘTI, com. Onișcani, jud. Bacău

Cercetări inedite, informație VIOREL CĂPITANU.

Săpată între 1960—1962 de un colectiv al Muzeului din Bacău, format din IULIAN și EUGENIA ANTONESCU, VIOREL CĂPITANU și V. URSACHE.

Locuirea neolitică este plasată în partea de vest a vechii terase superioare a Siretului, la circa 2 km distanță de șoseaua Bacău-Roman, pe teritoriul satului Aldești.

Stratul cel mai bogat de locuire aparține culturii Cucuteni; există însă și un strat precucutenian, în cuprinsul căruia nu s-a descoperit nici o locuință. De altminteri întreaga așezare a fost aproape complet distrusă prin plantarea unei livezi.

Ceramica precucuteniană (pe care am putut-o studia datorită amabilității colegului V. Căpitanu), are ca forme principale: vase bitronconice, unele cu fund înalt profilat; picioare cilindrice, de diverse dimensiuni, unele destul de înalte, provenite fie de la suporturi fie de la vase cu picior (în unele cazuri fructiere); pahare cu buza ușor răsfrântă în afară; vase mari, globulare cu buza evazată, partea inferioară relativ cilindrică, fundul concav cu marginea profilată și decorată cu linii incizate; străchini cu buza evazată; capace și numeroase funduri albiate spre interior.

Decorul este cu precădere incizat sau săpat (amintind excizia); se mai întâlnesc: punctele împunse, canelurile, inciziile combinate cu culoare roșie (crudă) dată pe ambele fețe, proeminențele-cornițe sau plate, acestea din urmă având la rîndul lor ornamente incizate; coastele realizate prin incizii largi, precum și decorul imprimat cu un instrument de os crestă, și foarte rar cel de tradiție Criș. Ca o observație general valabilă pentru ceramica de la Aldești notăm învelișul îngrijit lustruit și adesea bine conservat.

Plastica gravitează în jurul a două tipuri principale: primul, binecunoscut culturii Precucuteni (dar de dimensiuni ceva mai mari decât cele obișnuite), nedecorat

și cu steatopigie excesivă; — una dintre piese, arsă la roșu-cărămiziu, are un înveliș de culoare alb-gălbuie; cea de a doua se remarcă printr-un decor de linii incizate larg și adânc, combinat într-un caz cu vopsea roșie-crudă.

În stațiune s-a mai descoperit un fragment de măsuță de cult cu margini ușor ridicate, și partea inferioară a piciorului (sting) unui vas antropomorf. Atît măsuța cît și piciorul de vas sînt decorate cu linii incizate.

Nu avem însă la Aldești nici o uncaltă care să poată fi cu certitudine atribuită stratului precucutenian, care a fost atît de răvășit încît materialele ce-i aparțineau au apărut uneori chiar în cuprinsul locuințelor cucuteniene.

Așezarea aparține fazii Precucuteni III, de început, întrucît mai păstrează, este adevărat destul de vag, amintirea unor maniere de decor și forme din faza a II-a.

ANDRIEȘENI, comună, jud. Iași

BIBLIOGRAFIE:

A. FLORESCU, 1959, 1, p. 329—335, fig. 3; 4.

Idem, 1959, 2, p. 118—124, fig. 3—4.

Așezare identificată și săpată de Adrian Florescu în 1956 și 1957, cu două straturi de cultură: Precucuteni și Noua.

Situată chiar în centrul satului, pe terasa medie a Jijiei, locul fiind proprietatea școlii a fost transformat în teren de sport și în loturi agricole experimentale. Din pricina clădirii școlii și a anexelor ei nu mai este posibilă reluarea cercetărilor pentru stabilirea limitelor așezării, a planului ei general și precizarea unor eventuale lucrări de întărire. Vizitînd însă stațiunea ne-am dat seama că existența unui șanț de apărare nu este deloc exclusă.

Autorul săpăturilor a identificat la Andrieșeni trei locuințe de suprafață și cîteva gropi. Locuința nr. 1, de aproximativ 7 m², orientată ENE-VSV, se afla între 0,80-1,20 m adîncime, locuința nr. 2, situată la 10 m vest de prima, de circa 35-40 m², la 1,10 m adîncime și locuința nr. 3 — nedegajată. Ambele locuințe cercetate nu aveau platformă, dărîmăturile provenind de la pereții incendiați, construiți din pari, nuiiele și lut. Pasta chirpiciului conținea pleavă, paie, frunze și cioburi.

Inventarul locuinței nr. 2 interesează în mod special, deoarece cuprinde, printre altele (fragmente de vas-suport, de vas de provizii, rișniță, frecător etc.), și o măsuță de cult de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite și patru piciorușe. Gropile nr. 7 și 8 (aici a fost găsit și un fragment de topor perforat; 1959,2, fig. 3/2) stăteau în directă legătură cu locuințele și erau simple gropi menajere; în timp ce o alta, în formă de pilnie, dar de dimensiuni relativ mari (4 × 4 m la partea superioară) a fost făcută pentru scoaterea lutului necesar construirii locuințelor și mai apoi utilizată și ea ca groapă menajeră. Partea superioară a umpluturii gropii consta dintr-un strat gros (0,25-0,35 m) de oase de animale, în special bour și zimbri, amestecate cu cîteva fragmente ceramice, în timp ce spre fundul gropii cioburile devin tot mai abundente în detrimentul oaselor care se împuținează.

Formele ceramice predominante la Andrieșeni sînt: cupa bitronconică cu umăr rotunjit, vasul cu corpul bombat, vasul-suport și mai rar cupa tronconică cu fundul

prelung și bine diferențiat. Ceramica grosolană este și ea rară. Decorul incizat, imprimat, canelat, rezervat (mai ales spirale) prin hașurare, folosește uneori și roșul crud, precum și „smearul“ alb dat înainte de ardere (la specia brun-cărămizie).

În afară de ceramică, un loc important îl ocupă uneltele de silex de culoare neagră sau vinătă-alburie, ca de pildă lame, răzuitoare etc. S-au mai descoperit 14 nuclee (întregi sau fragmentare) și mai multe așchii, unele în stare brută, altele într-un stadiu incipient de prelucrare. Uneltele de piatră șlefuită se reduc la trei topoare, două plate, șlefuite și un al treilea (fragmentar) perforat.

Interesant pentru plastica precucuteniană de la Andrieșeni este apariția decorului incizat, preludiu celui al plasticii Cucuteni A.

Autorul, pe baza tuturor elementelor avute la dispoziție, încadrează în mod just așezarea de la Andrieșeni spre sfârșitul culturii Precucuteni, socotind-o contemporană cu Izvoare I 2, Traian — Dealul Fintinilor, Tg. Negrești din România și Luka — Vrublevețkaia din U.R.S.S.

BANCU, com. Ciuc Sîngiorgiu, jud. Harghita

BIBLIOGRAFIE :

- Z. SZÉKELY, 1959, p. 243, nr. 9, pl. XI/1—6.
D. POPESCU, 1964, p. 553.

Materialele provenite din sondajele întreprinse în așezare le-am putut vedea datorită bunăvoinței directorului Muzeului din Miercurea Ciuc, J. Páll, care a participat la săpături și ne-a făcut și o descriere a așezării și căruia îi mulțumim și pe această cale. Mulțumim totodată colegului Nicolae Vlăsa pentru cedarea fragmentelor ceramice adunate în cursul unei cercetări de teren întreprinsă în aceeași așezare și păstrate la Muzeul de istorie și arheologie din Cluj.

Potrivit informațiilor primite așezarea se află situată pe o terasă înaltă, parțial distrusă, la poalele căreia curge pârâul Fișag, la locul numit Pototzky Kert.

Descoperită în anul 1956, primele sondaje au fost executate aici între 1963-1968 de către Institutul de istorie și arheologie din Cluj în colaborare cu Muzeul din Miercurea Ciuc.

Publicind în 1959 (p. 243, pl. XI/1—6) cele câteva fragmente ceramice rezultate în urma unei cercetări de teren, Z. Székely atribuie culturii Boian — Giulești (pl. XI/1—4 și 6) o serie de fragmente tipice pentru cultura Ariușd, iar fazei vechi a culturii Ariușd (pl. XI/5), un fragment ceramic de tip Precucuteni.

Cronica de săpături a anului 1963 (D. Popescu, 1964, p. 553) ne informează că în așezarea de la Bancu (în fond una și aceeași cu aceea menționată de Z. Székely, 1959), s-a descoperit ceramică liniară decorată cu note muzicale, ceramică precucuteniană de tip Izvoare I 1 și I 2 (= Larga Jijia și Traian — Dealul Fintinilor), ceramică pictată de tip Ariușd și anumite elemente Coțofeni.

Atragem de săpături atenția că pe lângă faptul că se folosește în continuare în mod cu totul impropriu termenul de Izvoare I 1, pentru desemnarea fazei Precucuteni II și cel de Izvoare I 2 pentru Precucuteni III, în așezarea de pe terasa pârâului Fișag nu este reprezentată nici una din fazele mai sus menționate ale culturii Precucuteni.

Întregul material precucutenian aflat în colecțiile Muzeului din Miercurea Ciuc aparține fazei Precucuteni I. Au fost descoperite vase tipice, bitronconice, cu sau fără proeminențe, decorate cu benzi înguste incizate, umplute cu creștături, șiruri de împunsături de diverse forme, caneluri foarte fine și buza creștată, precum și vase al căror decor constă din benzi și triunghiuri excizate.

Dat fiind caracterul restrâns al cercetării, limitat la mici sondaje, nu s-au descoperit din păcate resturile nici unei locuințe și nu s-a urmărit nici problema existenței sau inexistenței unei fortificații artificiale. Nu cunoaștem, de asemenea, dimensiunile așezării și nici intensitatea locuirii.

BĂDENI, com. Scobinți, jud. Iași

BIBLIOGRAFIE:

N. ZAHARIA, 1955, a, p. 900, 17.

N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, EM. ZAHARIA, 1970, p. 168, 3, pl. I/24—27.

Așezarea este situată pe marginea podișului (?) la 3 km nord-est de sat, la locul numit „Movila Grădiștei“.

Din examinarea celor câteva fragmente ceramice ilustrate, considerăm că așezarea s-ar putea data în faza Precucuteni III, poate chiar la începutul acesteia, deoarece motivistica și formele vaselor păstrează tradiții din faza anterioară — II.

BELCEA, com. Leorda, jud. Botoșani

Inedit.

La stațiunea experimentală agricolă de la Cucorâni, com. M. Eminescu, se află două fragmente ceramice descoperite pe teritoriul satului Belcea, unul decorat cu caneluri orizontale și linie incizată, celălalt cu un fel de nervuri mediane dispuse circular și oblic, combinație (în ambele cazuri) cu culoare roșie-crudă. Deși ele ar putea aparține unui eventual nivel Cucuteni A 1, le semnalăm întrucât asemenea piese nu lipsesc nici din inventarul fazei Precucuteni III.

BÎRLEȘTI, com. Erbiceni, jud. Iași

BIBLIOGRAFIE:

N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, EM. ZAHARIA, 1970, p. 170, 6, pl. VIII/1—7.

a. La Pepinieră — Pe terasa joasă din stînga Bahluiului, la poalele dealului Ținței, într-o pepinieră situată la aproximativ 1 km sud de sat se află o așezare din care s-au adunat, printre altele, și o serie de fragmente ceramice precucuteniene.

Cu o singură excepție (pl.VIII/3), întregul material publicat aparține fazei Precucuteni III. Excepția amintită este în fond un fragment de figurină antropomorfă, decorată cu striuri fine, și ea nu poate aparține decît culturii Cucuteni A.

BOGDĂNEȘTI, Tîrgul Fălciiului, jud. Vaslui

BIBLIOGRAFIE:

- T. PASSEK, 1935, p. 104, pl. XIX/6—7; *Idem*, 1949, p. 36, fig. 7/1—2, nota 33.
RADU VULPE, 1956, p. 63, fig. 6/b, nota 2.

În Muzeul de istorie din Odessa se află două picioare de vase precucuteniene, care, după informațiile culese de R. Vulpe, provin de la Bogdănești (lîngă Tîrgul Fălciiului), dintr-o așezare situată pe malul drept al Prutului.

Vasele au fost descoperite în timpul primului război mondial cu prilejul construirii căii ferate Birlad-Ungheni. Tatiana Passek le-a publicat ca provenind de la Ungheni, dar cu mențiunea „descoperit întîmplător“.

Aparțin probabil fazei Precucuteni III.

BORLEȘTI, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

- M. FLORESCU, 1970, p. 53, nota 11.

Stațiunea se află la piciorul pantei de sud-est a dealului Runcu, pe terasa inferioară a pîriului Nechiu. Lucrările agricole efectuate pentru plantarea viței de vie au distrus-o aproape în întregime.

Săpăturile întreprinse în 1968, au dezvelit, într-un strat de cultură subțire, două mici locuințe de suprafață, fără platformă dar avînd în interior cite o vatră simplă. Au mai fost descoperite și trei alveolări umplute cu resturi menajere. Materialul ceramic își găsește cele mai bune analogii la Traian—Dealul Viei, așezarea de la Borlești fiind prin urmare a doua așezare sigură din faza Precucuteni I de pe teritoriul Moldovei.

Uneltele de sillex, fără a fi prea numeroase, sînt totuși tipice — gratoare și lame retușate — iar cele de piatră, lucrate mai ales din marne, sînt la rîndul lor caracteristice: topoare-calapod și un topor cu început de perforare. Subliniem aici prezența toporului-calapod, moștenire sigură de la purtătorii culturii cu ceramică liniară.

Mulțumim și pe această cale Marilenei Florescu pentru cedarea materialului precucutenian de la Borlești.

CALU (actuala com. Piatra Șoimului) jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

- C. MATASĂ, 1938, p. 119.
R. VULPE, 1940, p. 14–63.

Descoperită în 1930 de către C. Matasă; s-au efectuat săpături în 1935 de către Radu Vulpe.

Stațiune cu precădere Cucuteni A, situată pe un pînten de deal, numit Horodiștea, aflat între Bistrița și pîriul Calu, pe teritoriul satului Calu (actual P. Șoimului), la cca 15 km sud de Piatra Neamț. Poziția așezării este dominată, de pe înălțimea Horodiștei un orizont larg deschizîndu-se asupra depresiunilor Bistriței și Cracăului. Din pricina numeroaselor prăbușiri provocate de lutării, ea are la ora actuală dimensiuni destul de modeste — aproximativ 45 × 20 m și este ușor accesibilă doar pe latura de vest, pe celelalte laturi urcușul fiind destul de dificil. Autorul săpăturilor consideră că „deși are aspectul unui tell, nu este vorba de un tell artificial similar celor din valea Dunării, ci de o eroziune artificială“. Totodată el exclude posibilitatea unei locuiri precucuteniene la Calu, dar aceasta este totuși documentată printr-un vas tronconic cu umărul rotunjit și buza ușor evazată, decorat cu caneluri orizontale subliniate de linii imprimare cu un instrument de os crestă (R. Vulpe, 1940, fig. 19/1). Vasul (dar mai ales decorul imprimat) este tipic pentru faza a III-a a culturii Precucuteni, el fiind total necunoscut în faza A 1 a culturii Cucuteni.

Dealtfel, nu ar fi exclus ca la Calu să se descopere și urme mai vechi neolitice (poate Criș, liniare sau Precucuteni I), deoarece, printre alte unelte, a fost descoperită și o lamă de obsidiană (R. Vulpe, 1940, p. 47, fig. 32/5) îngrijit retușată; din cite cunoaștem pînă în prezent cultura Cucuteni, și destul de probabil și cea Precucuteni III, nu mai folosea obsidiana.

Este posibil ca așezarea cucuteniană să fi avut și un șanț de apărare — poate să fi existat chiar și unul precucutenian, dar conducătorul săpăturii nu face nici o precizare în această direcție.

CIORANI, com. Pufești, jud. Vrancea

BIBLIOGRAFIE:

- Pojana, 1952, p. 211.
АНТОН НИȚУ, *Cercetările arheologice de la „Fîntîna din Cîmp“ lângă Ciorani, r. Adjud* (în manuscris)

Cercetările au fost întreprinse de Anton Nițu în vara anului 1951, în paralel cu săpăturile de la Poiana (Tecuci), care constituiau obiectivul principal.

Așezarea de la „Fîntîna în Cîmp“ se află la vest de satul Ciorani, pe o terasă inferioară a Siretului și se prezintă sub forma unui mic platou oval orientat NE-SV, înconjurat de izvoare și mici pîraie. Au fost precizate: mai multe straturi neolitice

(precucutenian, Cucutenian A 1 — A 2 și A-B); resturi hallstattiene și din perioada migrațiilor.

Lipsește informațiile privitoare la locuințe sau la vreun șanț de apărare.

S-a descoperit însă o ceramică tipică precucuteniană: vase bitronconice cu buza evazată, fund plat sau concav, boluri mici, pahare (?) cu buza subțiată, străchini sau cupe cu partea inferioară tronconică și cea superioară cilindrică, vase cu pseudo-pi-cior, vase-suport.

Decorul este incizat sau adincit, imprimat cu un instrument de os cu muchia crestată, canelat, sau de tradiție Criș. Se preferă benzile variat organizate, spiralele, hașurile precum și ornamentul rezervat.

Deoarece uneltele de la Ciorani nu au fost descoperite în complexe închise, sînt tratate în bloc și deci nu pot fi utile lucrării de față.

În ceea ce privește fragmentul de figurină antropomorfă găsită aici (fig. 16/8), autorul este mai degrabă înclinat să o atribuie unui nivel Cucuteni A, deși nouă ni se pare că ar putea aparține tot atît de bine și celui precucutenian.

Potrivit materialului ilustrativ și textului avut la dispoziție datorită amabilității lui Anton Nițu, noi atribuim așezarea de la Ciorani fazei Precucuteni III. Rămîne de văzut dacă nu cumva acolo se poate vorbi chiar de o continuitate și o dezvoltare liniară Precucuteni III — Cucuteni A 1.

COSTIȘA, comună, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

C. MATASĂ, 1938, p. 120, fig. 49 și 52.

AL. VULPE și M. ZAMOȘTEANU, 1962, p. 309—311, fig. 1; 3/1—3.

Deoarece pe teritoriul acestei comune s-au descoperit trei așezări cu urme de locuire precucuteniene, toate încadrîndu-se, după părerea noastră, în ultima fază a acestei culturi, le vom aminti în ordinea cercetării lor, cu atît mai mult cu cît datele de care dispunem pentru fiecare sînt extrem de limitate. Toate au fost descoperite de C. Matasă.

I. Așezare situată pe „Dealul Stanciului“, pe teritoriul satului Șerbeștii de Sus, unde Ecaterina Vulpe, efectuînd un sondaj de o singură zi în 1938, a descoperit pe lingă ceramică pictată Cucuteni A și rare elemente precucuteniene (fig. 49).

II. Pe „Dealul Moicmii“ (sau „Dealul Bisericii“) situat la 1,5 km sud-est de Costișa, tot Ecaterina Vulpe a întreprins un sondaj de o zi și jumătate în mai 1938. Și aici s-a descoperit o cantitate redusă de materiale precucuteniene (fig. 52).

III. Situată pe „Dealul Cetățuii“ care domină satul, pe terasa superioară a Bistriței, deasupra unui tăpșan de formă elipsoidală, mărginit de rișe adînci și legat de restul terasei printr-o șa, așezarea trebuie să fi avut și un șanț de apărare, probabil distrus de cele două șanțuri ce limitau locuirea din epoca bronzului.

Sondată în 1938 de Radu Vulpe, a fost săpată sistematic în anii 1959—1963 sub conducerea lui Alexandru Vulpe, care a descoperit și datat și cele două șanțuri menționate.

Nivelul precucutenian, gros de cca 0,30—0,35 m, se află într-un pământ de culoare brun-gălbuie, este destul de sărac și se concentrează mai ales în centrul așezării. În cuprinsul acestui nivel nu s-au descoperit locuințe, dar s-au găsit o serie de gropi mari, cu diametrul de 1,50 — 2 m, destul de sărace.

După părerea autorilor săpăturii, ceramica prezintă analogii cu faza Izvoare I 2 și o serie de „aspecte noi”. Sînt remarcate o ceașcă bitronconică decorată cu caneluri orizontale în jurul gîtului și benzi oblice incizate pe pîntec (1962, fig. 3/2), și o alta mai mare cu umărul accentuat de proeminențe în formă de corn (idem, fig. 3/1).

Inventarul litic, constă din lame de silex cafenii și topoare plate de piatră șlefuită, de mărimi diferite.

A fost descoperită și o figurină antropomorfă fragmentară cu o steatopigie pronunțată. Dealtfel, dacă nu ar exista această piesă tipică fazei Precucuteni III, noi am fi înclinați, pe baza materialului publicat, să atribuim așezarea unui nivel Cucuteni A 1. Piesa amintită ne obligă, cu rezervele de rigoare (deoarece materialul rezultat din săpături nu ne-a fost accesibil), să o situăm în cel mai bun caz puțin înainte de sfîrșitul culturii Precucuteni III.

CUCORĂNI, com. M. Eminescu, jud. Botoșani

Inedită. Materialul expus la sediul stațiunii agricole experimentale.

Deși ca loc de proveniență ni se indică așezarea de la locul numit *Morișca*, de pe teritoriul satului Căcorăni, am fost informați că materialul ar putea proveni din alte puncte de pe teritoriul aceluiași sat. Îl menționăm deci sub beneficiul de inventar. În cantitate apreciabilă se întilnește ceramică Cucuteni A 2 (mono și tricromă), dar alături de aceasta sînt prezente și cîteva fragmente posibil Precucuteni III. Printre acestea din urmă, unul provine de la un vas globular, iar altul de la un picior de vas, ambele fiind decorate cu linii incizate.

ERESTEGHIN, com. Moacșa, jud. Covasna

BIBLIOGRAFIE:

Z. SZÉKELY, 1967, p. 76—83, fig. 1—8.

Descoperită în urma lucrărilor agricole; sondată de Z. Székely în 1962.

Așezarea este situată pe o terasă, la sud de com. Eresteghin, pe locul numit „Fîntîna cu Lînte”.

La o adîncime de 0,30 m, a fost dezvelită o locuință de formă dreptunghiulară (7 × 5 m), orientată NV—SE, avînd o podea formată dintr-un strat de chirpic ars la roșu; pe pământ s-ua observat amprente (?) de birne despicate (groase de 8-20 cm), dar în mod ciudat pe bucățile de chirpic păstrate sînt menționate numai urme din scheletul de lemn al pereților. Pe latura vestică s-a descoperit vatra locuinței, avînd o formă rectangulară, de 1 × 0,75 m, fără gardină. La 1,50 m vest de locuință a apă-

rut o groapă-sac cu fundul plat, iar la 2,50 m vest de ea, un cuptor cu boltă (de $1 \times 1,20 \times 0,50$ m), săpat în solul virgin, cu pereții arși la roșu, iar pe fund avind ceramică decorată în tehnica exciziei.

Ceramica, în mare majoritate fragmentară, este lucrată fie din pastă cu nisip și cioburi în compoziție, fie din pastă cu nisip și pleavă, fie dintr-o pastă compactă folosind ca degresant numai nisip fin. Formele principale sînt: borcanul (?) cu corpul puțin bombat sau bitronconic, strachina cu pereții arcuți sau cu picior, vasul cu gît cilindric, umărul pronunțat și partea inferioară tronconică, paharul cu gura largă (?), capacul și strecurătoarea. Pentru ornamentare se folosea: barbotina, briurile alveolare, liniile incizate orizontal, benzile înguste, de asemenea incizate și umplute cu puncte, canelurile, uneori pictura roșie-crudă (?) și excizia (șah, spirale, triunghiuri, diverse combinații geometrice etc.). S-a descoperit și un fragment de vas cu piciorușe care, după părerea autorului săpăturii, a putut fi folosit ca opaiț; noi considerăm că este vorba de un vâscior de cult, cunoscut culturii Precucuteni, deși nu-l întîlnim prea frecvent.

Unelte de la Ereteghin, deși reduse numeric (un nucleu, două răzuitoare, o lamă din andezit, o alta din silex, un topor plat de piatră, altul din gresie silicifiată, o rîșniță și un frecător), au marele avantaj de a putea fi atribuite cu precizie culturii Precucuteni, în așezarea de la „Fintina cu Linte“ neexistînd un alt nivel de locuire neolitic.

Obiectele de lut sînt de asemenea în cantitate mică printre ele se semnalează un fragment de lustruitor de vas (fig. 4/6), care pare a fi mai degrabă un picior de figurină sau de vas antropomorf și un mic fragment cilindric (fig. 4/7), atribuit unei figurine de tipul cunoscut în cultura Vinča—Turdaș, dar interpretarea nu pare a avea nici un element de sprijin, fragmentul amintit fiind o simplă bucățică de lut ars.

După opinia descoperitorului, stațiunea de la Ereteghin este de tip Zănești, situată însă într-un orizont mai nou decît Boian—Giulești, adică la nivelul Boian—Vidra. Dacă sîntem de acord (și materialul ne îndreptățește să o facem) cu această încadrare și cu analogiile care decurg din ea, trebuie ca cel puțin începuturile așezării de la Ereteghin să le plasăm într-o vreme contemporană cu faza Giulești etapa Aldeni a culturii Boian, știut fiind că fazei Vidra îi corespunde, cel puțin o parte din faza Precucuteni II. Altminteri admițînd o contemporaneitate Boian—Vidra—Ereteghin, excludem pe cea valabilă — adică Ereteghin—Traian—Dealul Viei.

GĂICEANA, comună, jud. Bacău

Inedită; informație Viorel Căpitanu.

Așezare situată pe dealul Pietroasei, descoperită și săpată de Viorel Căpitanu în 1959.

S-a descoperit o strachină mică, lucrată dintr-o pastă cu impurități, nedecorată. Astfel de forme există în inventarul culturii Precucuteni, dar nu reprezintă piese caracteristice. Restul materialului văzut este cucutenian (A 1 și A 2). Există însă și cîteva fragmente ceramice de culoare cenușie, decorate cu incizii fine, care ar putea indica un eventual nivel de situat la sfîrșitul fazei Precucuteni III și în perioada de tranziție spre Cucuteni A 1.

Numai săpăturile viitoare vor putea clarifica situația. Deocamdată, printre materialele cercetate nu am întâlnit fragmente ceramice care să aparțină exclusiv culturii Precucuteni.

GIROVU, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

R. VULPE, 1956, p. 60; *idem*, 1957, p. 35, nota 4.

Printre o serie de localități pe teritoriul cărora au fost descoperite materiale „de caracter Tripolie A asociate cu fragmente ceramice Boian—Giulești“ este menționată și com. Girovu. Materialele aflate probabil în Muzeul din Piatra Neamț nu ne-au fost accesibile, iar o cercetare de teren întreprinsă în anul 1969 nu a dus la identificarea așezării. Dată fiind asocierea de materiale la care face aluzie autorul mai sus citat, este destul de probabil că așezarea datează din faza Precucuteni II.

IAȘI, oraș

BIBLIOGRAFIE:

N. ZAHARIA, 1955, p. 287.

N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA și EM. ZAHARIA, 1956, p. 15, fig. 8/1—3.

N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA și EM. ZAHARIA, 1970, p. 201, nr. 49, pl. LXXX/12—15, 17; LXV/11—12; LXVI/1—2, 4—7, 8, 10.

1. **Cartierul Ciurechi.** Așezare precucuteniană situată pe o terasă plană din stînga Bahluiului, în marginea sud-estică a Iașilor. Au fost descoperite o serie de fragmente ceramice, lucrute dintr-o pastă bună și decorate cu motive triunghiulare excizate și cu benzi spiralice adînc săpate, tipice pentru Precucuteni II.

2. **Curtea Domnească.** Pe promontoriul terasei inferioare din stînga Bahluiului, acolo unde se află astăzi Palatul Culturii, cu ocazia executării lucrărilor de fundație ale acestuia au fost descoperite și fragmente ceramice precucuteniene. Atît formele cit și decorurile vaselor — combinații de caneluri, impresiuni, benzi crestate, incizii și proeminente-cornițe — permit încadrarea așezării în faza Precucuteni III.

ILIȘEȘTI, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

R. VULPE, 1957, p. 35, nota 4.

Printre alte stațiuni cu ceramică precucuteniană, încă inedite, din județul Neamț, este trecută și aceea de la Ilișești. Nu dispunem de alte date.

IZVOARE, com. Dumbrava Roșie, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

C. MATASĂ, 1938, p. 98, 111, fig. 1—6; 18/1,6; 22(?).

R. VULPE, 1936, p. 49—53; *idem*, 1937, p. 134—146, fig. 3; 6-9.

idem, 1956; *idem*, 1957, p. 5—118, fig. 15—84.

Descoperită în 1923 de C. Matasă și sondată de descoperitor în 1931, a fost săpătură (din păcate pe scară foarte restrânsă) de către Radu Vulpe în anii 1936, 1938 și 1948. Este meritul incontestabil al acestui cercetător de a fi semnalat pentru prima dată în întreaga arie a complexului cultural Ariușd—Cucuteni—Tripolie, existența unui strat cu ceramică anterioară aceleia pictate de stil Cucuteni A, pe care l-a numit „strat precucutenian”.

Stațiunea se află în unghiul de NV al confluenței văilor Bistriței și Cracăului, pe terasa medie (?) a Bistriței, la 1 km est de satul Izvoare și 8 km est de Piatra Neamț, pe șoseaua vicinală ce leagă orașul de localitățile Dochia și Mărgineni, la punctul unde din această șosea se desface calea comunală ce duce spre satul Doina (R. Vulpe, 1957, fig. 1). Ea se prezintă ca o ridicătură nesemnificativă situată între două piriiașe formate din apele abundente ce țîșnesc de la baza dealului Botăștilor (sau Izvoarelor), deal ce face parte din terasa superioară a Bistriței. Așezarea neolitică, singura care va reține atenția noastră ocupă centrul promontoriului și în cuprinsul ei au fost săpați 347 m², iar la nord, unde s-a identificat un sat medieval, s-a mai întreprins un sondaj de 44 m².

Publicind în 1937 rezultatele primelor cercetări, Radu Vulpe afirmă că așezarea nu prezintă nici o urmă de sistem de apărare și că a sesizat două straturi de cultură separate printr-o fișie de vălătuci calcinați; tot ceea ce se găsește deasupra lor aparține ceramicii pictate de tip Cucuteni A (stratul Izvoare II) și tot ceea ce se află dedesupt aparține unei civilizații diferite, precucuteniene, căreia îi dă numele de Izvoare I (R. Vulpe, 1937, p. 137—138). Menționează ca descoperite în acest ultim strat două obiecte de aramă, câțiva colți de mistreț, perforați, puține obiecte de piatră, plastică steatopigă și o ceramică decorată cu incizii și „impresiuni cu roțița”, avind ca forme principale diverse străchini și vase tronconice cu fundul drept.

Săpăturile din 1938 și 1948 (R. Vulpe, 1957, p. 32—33), au adus un plus de precizii stratigrafice: au fost identificate patru pături de arsură, notate de jos în sus ω, ψ, χ, φ, care separau cinci niveluri de locuire. Stratul Izvoare I a fost divizat în două: I 1 (conținând ceramică excizată), atribuit culturii Boian—Giulești și I 2 (cu ceramică decorată cu incizii), încorporat de autor culturii Precucuteni de caracter Tripolie A. Izvoare II a fost divizat la rîndul lui în: II 1 a — „Protocucuteni bicrom” (deși acest material nu s-a găsit nicăieri neamestecat și cu elemente tricrome), II 1 b — „Protocucuteni mixt”; și II 2 — Cucuteni A, pur tricrom. Am avea deci o evoluție liniară Cucuteni A 1, A 2 și A 3, dar nu vom discuta această problemă, ea ieșind din cadrul studiului de față.

Locuințelor neolitice le este consacrat un capitol al monografiei *Izvoare* (*loc. cit.*, p. 38), dar întrucît nici una nu a fost degajată în întregime, nu avem asupra lor decît unele indicații de ordin cu totul general: „în stratul precucutenian ω (Izvoare I), fragmentele de vălătuci sînt rare. De fapt nu le-am întîlnit în conglomerate masive decît în săpătura F. În rest, stratul ω, tot atît de extins ca și celelalte, este

format din lut ars simplu și din foarte mult cărbune. Am putea deduce de aici că în vremea respectivă locuințele erau construite cu o proporție mai mare de lemn și tencuite cu lut mai puțin și în cea mai mare parte nebătut și neamestecat cu paie“ (*loc. cit.*, p. 39). „S-au găsit, înlăuntrul locuințelor (*fără a se preciza din care strat*), numeroase vetre de foc, constând din petice de argilă arsă, de forme diferite, mai ales dreptunghiulare... la suprafață prezintă o crustă netedă și dură. Uneori vetrele erau prevăzute cu margini ridicate“ (*ibidem*). Gropile precucuteniene lipsesc cu desăvîrșire la Izvoare (*ibidem*, p. 40), fapt destul de ciudat, dacă avem în vedere relativa lor frecvență în alte așezări precucuteniene. S-a constatat în schimb în cuprinsul zonei vestice a suprafeței F, existența unei adîncituri de formă neregulată, lurgă de 4 m, mergînd pînă la 3 m adîncime și conținînd ceramică exclusiv precucuteniană (*ibidem*, p. 23), fără a se preciza însă căruia dintre cele două niveluri precucuteniene îi aparține. O alveolare similară am degajat parțial, noi înșine în cuprinsul nivelului precucutenian din așezarea de la Tirpești, alta a fost descoperită de Adrian Florescu la Andrieșeni și interpretată drept groapă pentru scos lut, iar alte două găsite de A. D. Alexandrescu la Larga Jijia.

Întrucît la vremea publicării monografice a rezultatelor săpăturilor de la Izvoare, existența unor așezări de tip Boian—Giulești în Moldova era mult dezbătută (în urma descoperirilor de la Traian—Dealul Viei, Larga Jijia, Vlădeni etc.) și, cu foarte puține excepții, admisă, autorul, tentat de o astfel de demonstrație, a separat cele două categorii ceramice din așezare, publicîndu-le independent și nu pe straturi sau complexe închise. Se creează astfel o viziune cu totul artificială, și din păcate în acest rezumat va trebui să adoptăm, împotriva convingerilor noastre, aceleași criterii. Faptul este cu atît mai neplăcut cu cît însuși autorul socotește că „o bună parte din ceramica decorată cu incizii, caneluri, proeminențe, alveole etc., poate aparține stratului I 1, dar nu o poate separa de restul materialului care în majoritate poartă pecetea stilului *Tripolie A*, caracteristic stratului Izvoare I 2“.

Materialul stratului I 1 constă în ceramică excizată (evident, așa cum notam mai sus, însuși autorul recunoaște că aici mai sînt de inclus o serie întregă de materiale atribuite nivelului I 2), formele nu sînt prea bogate: vase de dimensiuni mari cu pereții groși; străchini, unele cu picior și o serie de alte tipuri de vase tot cu picior. Decorul excizat constă din linii orizontale, curbe, șah, triunghiuri dispuse într-o gamă variată — toate umplute cu pastă albă.

Inventarul ceramic al nivelului I 2 este dominat de: vase tronconice cu fund îngust, străchini, castroane, vase cu picior, boluri (?) vase cu gît tronconic, capace; decorația folosește: inciziile, canelurile, liniile imprimate, cu un instrument de os cu marginea crestată, proeminențele, uneori pictura și în unele cazuri aplicațiile plastice. La Izvoare se mai întîlnește și o ceramică de tradiție Criș, dar autorul săpăturilor a arătat că nu o poate atribui unuia sau altuia dintre cele două niveluri precucuteniene.

În stratul Izvoare I (1—2) s-au descoperit numeroase lame, nuclee și așchii de silex și gresie, precum și topoare de piatră dură, lustruite și perforate. Cum însă nu a putut deosebi vreo diferență tipologică între acestea și cele din straturile superioare, ele sînt descrise în bloc și deci utilajul litic precucutenian de aici nu poate fi separat de cel cucutenian. Situația este similară și în cazul obiectelor de os, unde, cu o singură excepție (R. Vulpe, 1957, fig. 261/1, obiect de os dat drept lustruitor de vase, în fond șlefuitor făcut dintr-un matacarpian), materialul este publicat de asemenea global.

Situația obiectelor de cupru este mai bună; în stratul Izvoare I (fără precizarea dacă în I 1 sau I 2) au apărut: un fragment de lamă îngustă, un fragment de pandantiv și un ac prismatic cu vârful îndoit (*loc. cit.*, fig. 85/5—6).

Ca și în restul stațiunilor precucuteniene și la Izvoare sînt prezente figurinele atît antropomorfe steatopige (în general fragmentare) cît și zoomorfe.

În ceea ce privește încadrarea tipologico-cronologică a straturilor de la Izvoare, autorul atribuie „nivelul I 1 unei locuiri Boian—Giulești (de caracter mai arhaic la Zănești decît aici) iar nivelul I 2 culturii Tripolie A care a putut pătrunde de undeva de la răsărit de Prut, în Moldova, unde a supus și asimilat triburile Boian—Giulești“.

După părerea noastră ne aflăm în fața a două momente din evoluția culturii Precucuteni. Stratul I 1 aparține fazei Precucuteni II, dar locuirea nu ar fi exclus să fi început înainte de sfîrșitul fazei Precucuteni I, deoarece în acest strat întîlnim și material cu analogii la Traian—Dealul Viei (benzi umplute cu puncte, care dispar în Precucuteni II); și stratul I 2 care se încadrează fazei Precucuteni III, cu bune analogii la Traian—Dealul Fîntînilor, Andrieșeni, Valeni etc.

LARGA JIJA, com. Movileni, jud. Iași

BIBLIOGRAFIE:

JIJA, 1952, p. 43—44, 47—51, fig. 1; 4—8.

A. D. ALEXANDRESCU, 1961, 1, p. 21—37, pl. I—VIII.

Descoperită în primăvara anului 1951 cu prilejul recunoașterilor de teren întreprinse în Valea Jijiei, așezarea a fost săpată în același an de A.D. Alexandrescu. Ea se află situată pe un grind denumit „La grădină”, întins pe cîteva hectare, plat și jos, al cărui front este tăiat în terasă de albia majoră a Jijiei, situat la rîndul lui la est de satul Larga. Locuirea precucuteniană se conturează în colțul nord-estic al grindului. Nu se știe dacă a fost fortificată, lucru destul de puțin probabil, dată fiind configurația terenului, jos și în preajma mlaștinei.

În cursul săpăturilor, restrînse de altfel, nu au fost descoperite vetre sau locuințe; a apărut în schimb chirpic adunat în două gropi, una modernă, deci lipsită de importanță pentru noi, și alta de formă cilindrică, care aparținea nivelului precucutenian și nu conținea nimic în afară de bucăți mari de chirpic, bine ars la roșu-cărămiziu. Restul materialului a fost în bună parte adunat din două alveolări, numite la început „funduri de cabană”; dar autoarea săpăturilor ne informează că nu fuseseră în nici un caz locuințe și probabil nici gropi menajere.

Ca în mai toate așezările precucuteniene, și la Larga starea excesiv de fragmentară a ceramicii îngreunează simțitor stabilirea exactă a formelor și motivisticii. S-a putut totuși preciza existența vaselor cu gura largă, gît cilindric (mai scund sau mai înalt) și corp bombat; a străchinii cu profil rigid, cu sau fără picior; a vaselor cu picior înalt cilindric; a paharelor bi- sau tronconice, avînd pereții bombați, gîtul și fundul bine marcate și uneori umărul pronunțat subliniat de proeminențe cu tendințe de cornițe; a capacelor cu buton cilindric terminat cu un capăt conic, sau a capacelor simple cu un buton scund; precum și a unor fragmente de suporturi (?)

de vase. Predomină decorul incizat, liniar spiralic, apoi cel imprimat, canelurile și proeminențele. În proporție destul de mare — aproximativ 30% este prezent și decorul de tradiție Criș și într-una mai redusă — circa 20%, acela excizat: șah, dinți de lup, zig-zag, spirale rezervate. Nu lipsește nici barbotina și în două cazuri, nici fundurile de vase ornamentate.

Uneltele de silex sînt lucrate pe loc, din materie primă provenită din zăcămintele de la Prut, de culoare neagră-cenușie și vinețiu-alburie cu pete gălbui. Se întîlnesc: nuclee, lame și gratoare în bună parte microlitice, așchii retușate, și cîteva piese din gresie glauconitică provenită din Carpații răsăriteni (A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl.I). Uneltele din piatră șlefuită se reduc la cîteva topoare trapezoidale, la unele dălțițe înguste amintind toporul-calapod și la cîteva rișnițe; iar cele de os la un împungător sau pumnal, patru sule mici și cîteva șlefuitoare.

Plastica zoo- și antropomorfă este bine reprezentată, figurinele feminine aparținînd tipului cunoscut, foarte schematizat, cu gît înalt și steatopigie pronunțată (A.D. Alexandrescu, 1961, 1, pl. VIII). Sînt menționate și unele de o formă generală cilindrică, precum și un fragment decorat cu incizii fine. Din rîndul celor zoomorfe subliniem în mod special un cap de pasăre.

Este scoasă în evidență în nivelul precucutenian de la Larga, cantitatea mare de oase de animale, dominată de resturi de cornute mari, dar din păcate nu dispunem de analize paleofaunistice.

Așezarea a fost încadrată de autoarea săpăturilor în faza a II-a a culturii Precucuteni; ea admite chiar că locuirea ar fi putut începe cu puțin timp înainte ca aceea de la Traian—Dealul Viei să-și fi încheiat existența, fapt destul de verosimil.

MÎNDRIȘCA, com. Valea Seacă, jud. Bacău

I. BIBLIOGRAFIE:

Poiana, 1952, p. 221.

AL. VULPE, 1961, p. 64—66, fig. 1.

Gh. BICHIR, și Eug. DOGAN, 1962, p. 291—299, fig. 4.

Gh. BICHIR, 1968, p. 113—125, fig. 1—3.

Identificată în 1951 de către membrii colectivului șantierului arheologic Poiana, așezarea a fost sondată în același an de către Petre Radu, Ștefan Ștefănescu și Alexandru Vulpe (membri ai colectivului mai sus menționat). Săpături sistematice s-au întreprins în 1959 de către Gh. Bichir și Eugenia Dogan, iar în 1960 de Gh. Bichir.

Așezarea, locuită în timpul culturilor Precucuteni și Monteoru, se află pe locul numit „Titelca Morăriei“, în partea de NNE a satului Mîndrișca, situat la rîndul lui pe o terasă mijlocie din dreapta Siretului, la cca 3 km de albia rîului. Ea are aspectul unei măguri de formă ovală, cu maluri abrupte (mai ușor accesibilă dinspre vest), desprinsă din terasa Siretului datorită eroziunii pîriului Valea Seacă (Gh. Bichir și Eug. Dogan, 1962, fig. 1).

Nici această așezare nu știm dacă a avut sau nu un sistem artificial de apărare; fiind însă situată pe o înălțime izolată este posibil să nu fi avut un șanț de apărare.

Stratul de cultură neolitic — Mîndrișca I — este gros de aproximativ 0,45 m iar solul are o culoare galben-murdară. S-au descoperit resturile a două locuințe de suprafață, dezvelite numai parțial. Locuința nr. 1, degajată pe o porțiune mai mare (dar nu integral) a permis descoperitorilor (Gh. Bichir și Eug. Dogan) să tragă concluzia că locuințele erau de formă dreptunghiulară, fără platformă și cu pereții făcuți din împletituri de nuiete lutuite. Gropile stratului precucutenian, de formă cilindrică, sînt sărace în resturi menajere.

Deși coplesitoarea majoritate a materialului ceramic este fragmentar (constatare general valabilă pentru așezările culturii Precucuteni), s-au putut preciza unele forme: vase bitronconice, vase cu picior, străchini, capace. Vasele din pastă fină au în special un decor incizat, imprimat, sau canelat, cele de dimensiuni mari, cu pereții groși, sînt decorate cu excizii, iar cele de uz comun au fie barbotină, fie alveole.

Uneltele de piatră șlefuită constau mai ales din topoare plate, trapezoidale, mai rar dreptunghiulare, din dălțițe și dintr-un topor de tip calapod (este mai degrabă o dălțiță cu una din laturi mai bombată).

S-au descoperit de asemenea lame, răzuitoare, percutoare și nuclee de silex, unelte de gresie silicifiată, provenită din zona șisturilor negre ale Carpaților răsăriteni, precum și numeroase unelte de os și corn: împungătoare, dălțițe, șlefuitoare, două fragmente de spatule (?), săpăligi etc.

Deosebit de interesantă este plastica acestei stațiuni. Cel puțin una dintre piese (Gh. Bichir, 1968, fig. 3/1) constituie un „unicum în plastica precucuteniană” deși în linii generale respectă și ea canonul destul de rigid al sculpturilor în lut, din vremea și zona la care ne referim. Gh. Bichir sugerează pe această linie unele legături cu sudul (fără alte precizii), legături și influențe pe care noi le vedem concretizindu-se și în redarea în formă de cap uman a unui buton de capac (*loc. cit.*, fig. 1/9).

După opinia aceluiași autor locuirea de la Mîndrișca datează din etapa tîrzie a fazei Precucuteni II și nu depășește perioada de tranziție de la Precucuteni II la Precucuteni III.

Noi considerăm însă că avem suficiente elemente care ne îndreptățesc să prelungim durata așezării și în prima parte a fazei Precucuteni III.

II. GH. BICHIR, și EUG. DOGAN, 1962, p. 299.

În extremitatea estică a satului, pe marginea drumului ce duce la Rogoaze, în urma unei cercetări de teren, printre alte materiale (ex. Monteoru și sec. III e.n.) s-au descoperit și o serie de materiale precucuteniene, fără precizarea fazei. Nota publicată asupra acestei descoperiri nu este ilustrată.

TÎRGU NEGREȘTI, jud. Vaslui

BIBLIOGRAFIE:

A. NIȚU, 1955, p. 1-26, fig. 1-16.

Așezarea, descoperită în 1952 și cercetată de Anton Nițu în 1954, este situată pe cursul superior al Birladului, chiar pe malul drept al râului, la intrarea în tîrg; din cauza unui strat foarte gros și dur de depuneri aluvionare, nu au fost întreprinse săpături.

Autorul cercetării publică din această așezare nouă vase și câteva fragmente ceramice pe care le atribuie unei faze târzii precucuteniene, găsindu-le analogii la Izvoare și Traian—Dealul Fintinilor. Amintește de asemenea și câteva bucăți de chirpic cu multă pleavă în compoziție, dovadă certă pentru noi a existenței unor locuințe de suprafață, similare celor din alte așezări precucuteniene.

Folosirea picturii albe, precum și a celei roșii crude l-a determinat pe A. Nițu să împingă limita cronologică superioară a așezării pînă în cuprinsul așa zisei faze Protocucuteni (= Cucuteni A 1). Ipoteza nu ni se pare cu totul plauzibilă deoarece formele vaselor (aproape invariabil paharul tronconic cu baza evazată și fundul mic ușor concav), și mai ales decorul imprimat cu un instrument de os crestă, lipsesc, pînă în prezent, din inventarul culturii Cucuteni A.

Pe de altă parte baia de culoare albă care are, după autor, valoarea unui „fond de culoare“ este folosită uneori și la Traian—Dealul Fintinilor în nivelul Precucuteni III.

După părerea noastră așezarea de la Tg. Negrești se situează în faza Precucuteni III atingînd probabil și granița dintre fazele Precucuteni III și Cucuteni A 1.

PANCIU

BIBLIOGRAFIE:

R. VULPE, 1956, p. 60.

Așezare menționată în șirul acelor care delimitează aria sudică a culturii Precucuteni.

Probabil aparține fazei Precucuteni III; nu dispunem de date suplimentare.

PODOLENI, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

R. VULPE, 1957, p. 35, nota 4.

Așezare situată pe „Dealul Teiului“ de pe teritoriul comunei Podoleni. Nu ni se dă nici o indicație suplimentară care să ne permită să o încadrăm uneia sau alteia din fazele culturii Precucuteni.

POPRICANI (de Sus), jud. Iași

BIBLIOGRAFIE:

N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DIMBOVIȚA, EM. ZAHARIA, 1970, p. 212, 60 pl. CII/1-4, 6-8, 11-12.

Pe suprafața ușor înclinată spre est a dealului cuprins între Piriul la Plopi și Valea Neagră, loc denumit *Ciriteiul Mic*, la 3 km est de sat, s-au descoperit fragmente ceramice precucuteniene, Cucuteni A și Cucuteni B. Din analiza materialului ilustrativ rezultă că așezarea ar putea data de la sfîrșitul fazei Precucuteni III.

RUGINEȘTI,

BIBLIOGRAFIE:

H. DUMITRESCU, 1957, 1, p. 51.

E. COMȘA, 1957, p. 30, nota 32.

Așezarea este semnalată fără nici un fel de altă indicație. H. Dumitrescu o încorporează grupei de așezări precucuteniene din centrul și nordul Moldovei, în timp ce Eug. Comșa o atribuie așezărilor de tip Boian — Giulești de pe teritoriul Moldovei.

Întrucît nu am avut la dispoziție nici un fel de materiale provenind din așezarea aceasta nu știm căreia dintre fazele culturii Precucuteni i-ar putea fi atribuită.

RUȘII—MĂNĂȘTIOARA, com. Udești, jud. Suceava

BIBLIOGRAFIE:

D. POPESCU, 1970, p. 510.

A fost descoperită o locuință de suprafață aparținind culturii Precucuteni avînd ca inventar: unelte de piatră și silex, fragmente ceramice, figurine. Nici o altă precizie. Nu știm deci cărei faze îi poate fi atribuită.

SF. GHEORGHE, oraș

BIBLIOGRAFIE:

H. SCHROLLER, 1933, pl. 18—19.

E. ZAHARIA, 1967, fig. 13.

Datorită amabilității directorului Muzeului din Sf. Gheorghe (Z. Székely), am avut prilejul să vedem o serie de materiale provenind din vechile colecții ale Muzeului. O bună parte din aceste materiale pot fi cu certitudine atribuite fazei Precucuteni I, și chiar etapei finale a acesteia.

Așezarea din care provin, este din păcate complet distrusă, și se afla pe una din terasele de pe malul Oltului.

SUCEAVA, jud. Suceava

Inedită. Informație și material pus la dispoziție de DAN TEODOR.

Săpături 1960—1961, executate de DAN TEODOR.

Așezarea se află pe locul numit „La Șipot“, unde există și un nivel de locuire sigur Cucuteni A 1 — A 2, cu o ceramică corodată și deci cu pictura ștearsă.

S-au descoperit și cîteva fragmente ceramice pe care le putem atribui culturii Precucuteni III, printre care și o porțiune dintr-un căpăcel în formă de calotă sferică. Decorul este incizat, dispus mai ales în benzi hașurate cu liniuțe.

Autorul săpăturilor a găsit și două fragmente de figurine antropomorfe; una probabil să aparțină etapei finale Precucuteni III, alta, cu steatopigie exagerată, decorată cu incizii adânci, putînd face parte atît din inventarul locuirii Precucuteni III, cît și din cel al așezării Cucuteni A1 — A2. Noi înclinăm totuși să o atribuim nivelului precucutenian.

ȘERBEȘTI, com. Ștefan cel Mare, jud. Neamț

Inedită, informație A. BUZILĂ.

Așezare situată pe locul numit „conacul Curicheștilor“, făcînd parte dintr-o terasă joasă (ușor mamelonară), la poalele căreia curge un pîriu.

A fost descoperită de A. Buzilă de la Muzeul de arheologie din Piatra Neamț, care a avut amabilitatea de a ne-o semnala și arăta.

Pare a se încorpora fazei Precucuteni III, dar materialele din vechea periegheză s-au pierdut, iar noi, în cursul unei cercetări de teren, nu am descoperit decît foarte puține și ne semnificative fragmente ceramice, deoarece terenul, la data vizitei noastre, era ocupat de culturi agricole.

TÎRPEȘTI, com. Petricani, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

C. MATASĂ, 1938, p. 116

SILVIA MARINESCU-BÎLCU, 1962, p. 236—242, fig. 5/1-3; 6/1 a-b; 7/1-7;

Idem, 1968, p. 395-422, fig. 1; 5; 6/1-4; 7-8; 9/1-5; 10.

Descoperită în 1937 de locuitorul Popa V. Nicolae, așezarea este semnalată de acesta lui C. Matasă care, împreună cu Radu Vulpe, întreprind un sondaj de o zi, soldat cu rezultate destul de modeste. Un alt sondaj este făcut în 1958 de D. Constantinescu (pe atunci directorul Muzeului din Tg. Neamț). Între 1959—1965 și în 1968 așezarea a fost săpată sistematic de noi; unele campanii sub conducerea lui Vladimir Dumitrescu.

Așezarea (avînd mai multe straturi de cultură — liniar, Precucuteni II—III, Cucuteni A 1—A 2, perioadă de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, sec. II—III e.n. și VI—VII e.n.), se află la NNE de sat, pe locul numit „Rîpa lui Bodai“ (nume derivat poate din Budăi — izvoare), pe botul unei terase mijlocii de pe stînga pîrului Topolița. Stațiunea beneficiază de o poziție dominantă, la sud are rîpa din fața satului Tîrpești, iar spre NNV și ENE două șanțuri de apărare o făceau greu accesibilă dinspre terasa largă ce se întinde pînă la poalele dealurilor Boiștei, unul dintre șanțuri este precucutenian (III), celălalt Cucuteni A. În stratul precucutenian de la Tîrpești au fost precizate două niveluri de locuire; primului nivel îi aparțin o serie de vetre, unele gropi și alveolări de mari dimensiuni (poate bordeie?) făcute într-un prim moment al ocupării terasei de către precucutenieni, precum și un șanț mic (săpat din nivelul precucutenian), al cărui rol funcțional este greu de precizat datorită dimensiunilor lui — poate un șanțuleț pentru paza de noapte a vitelor împotriva animalelor

sălbatică. Data de început a acestui nivel se situează la sfârșitul fazei Precucuteni II, el continuându-se fără nici o întrerupere în faza Precucuteni III. Acestei ultime faze îi aparțin 10 locuințe de suprafață precum și unul dintre șanțurile de apărare.

Locuințele, variind între 12—77 m² nu aveau platformă, cu excepția locuinței nr. 6 și a unei porțiuni din locuința nr. 3, erau de formă rectangulară, construite din schelet de lemn și împletitură de nuiele și trestie peste care se aplica lutul bine frământat, dens, amestecat cu pleavă și uneori cu pietricele. O parte dintre locuințe aveau vetre interioare, una (nr. 6) un foarte frumos cuptor cu boltă și grădina rotunjită (S. Marinescu-Bilcu, 1968, fig. 8); majoritatea s-au dovedit a avea un inventar extrem de redus, fapt ce ne îndreptățește, credem, să considerăm că părăsirea așezării nu s-a făcut în mod precipitat, locuitorii având posibilitatea de a lua cu ei cea mai mare parte a inventarului. În locuința nr. 4 s-a descoperit un vas de fundație, îngropat ritual, după ce mai întâi fusese trecut prin foc.

În nivelul vechi precucutenian se întâlnesc vâscioare scunde, globulare, cu gura mai mult sau mai puțin evazată, străchini cu picior, suporturi, străchini cu buza puternic evazată și fragmente de picioare de vase decorate cu incizii foarte adinci. Decorul constă în creștături pe buză, impresiuni cu un instrument plat de os cu una din muchii creștată, linii paralele mai mult sau mai puțin adâncite, șiruri de împunșături lunguiețe, caneluri fine, proeminente organice; în proporție redusă întâlnim decorul excizat în formă de șah degenerat, pe cel de tradiție Criș și dinți de lup. Extrem de rar se întâlnește și culoarea roșie crudă.

Din nivelul următor Precucuteni III clasic, dispar străchinile cu buza puternic evazată, decorul excizat, cel săpat, precum și cel de tradiție Criș. Apare în schimb combinația incizie—pictură albă—care fără a fi de tip Cucuteni A, este precursora acestui ultim sistem decorativ.

Uneltele de piatră, destul de numeroase, includ topoare șlefuite (lucrate în general din roci dure), de formă trapezoidală, fragmente de topoare perforate, rișnițe, frecătoare și dălțițe. Silexul este mai rar, gresia silicifiată deasemenea. Sînt bine reprezentate în schimb uneltele de os și corn: pumnale, împungătoare, dălțițe, fragmente de săpăligi etc.

Tot ca o caracteristică a primului nivel precucutenian de la Tirpești trebuie să amintim șlefuitoarele din os.

Plastica antropomorfă este la Tirpești de o rară bogăție și se poate împărți în trei mari categorii: prima constituită de figurinele (reduse numeric) asemănătoare celor de la Dealul Viei, plate fără decor, cu partea inferioară a corpului relativ conică sau tronconică, a doua incluzînd figurine tipic Precucuteni III, steatopige; în sfîrșit, ultima, care anunță plastica Cucuteni A, cu decor striat. Amintim și cunoscuta replică precucuteniană a așa-zisului „gînditor“ din cimitirul de tip Hamangia de la Cernavoda.

Stratul precucutenian din așezarea aceasta se mai remarcă și prin abundența de oase de animale (atît sălbatică cît și domestice).

Așa cum menționam mai sus, locuirea precucuteniană de la Ripa lui Bodai a început înainte de sfîrșitul fazei Precucuteni II și a durat de-a lungul întregii faze Precucuteni III — adevărata perioadă de înflorire a așezării datînd din această ultimă fază.

TRAIAN—DEALUL FINTÎNILOR, com. Zănești, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

- C. MATASĂ, 1938, p. 98 (așezarea este menționată exclusiv ca stațiune Cucuteni A-B).
 VI. DUMITRESCU, 1945, p. 22-109, fig. 8/2,4; 11-12; 14 (se menționează pentru prima dată material precucutenian în această stațiune).
 H. DUMITRESCU, 1952, p. 121-136, pl. VIII/1,3; fig. 4/1-2; *idem*, 1953, p. 47-61; fig. 8-13; 16; *idem* 1954, p. 38-39, fig. 3: 8/1-2: *idem*, 1955, p.462, fig. 5; *idem*, 1957, 2, p. 115—124, fig. 4/1-7: *idem*, 1959, p.197, fig. 6/1-3: H. și VI. DUMITRESCU, 1959, p. 161-162, fig. 5/1-2; 9—11; 8/1-2,5: H. Dumitrescu, 1961, p. 97-100, fig. 5/3-4,7; 6,1-7.

Stațiune Cucuteni A—B descoperită în 1930 de C. Matasă, primele săpături sistematice au fost întreprinse aici de către Vladimir Dumitrescu în anii 1936, 1938 și 1940. După o întrerupere relativ îndelungată, ele au fost reluate pe scară largă în anul 1951 de un colectiv condus de Hortensia și Vladimir Dumitrescu și continuate — fără întrerupere — pînă în anul 1960. Între 1952-1954 colectivul a lucrat numai sub conducerea Hortensiei Dumitrescu.

„Dealul Fintinilor“ constituie o porțiune din vechea terasă plată a Bistriței, despărțită pe laturile de E și NE de restul platformei printr-o viroagă naturală iar spre vest de șoseaua comunală Zănești — Traian — Mărgineni; în acest mod, la prima vedere „dealul“ pare rupt de platformă. Numai spre SE, S și SV el se ridică relativ brusc, ca de altfel întreaga terasă de pe marginea luncii Bistriței, pe care o domină de la o înălțime de cca 8-10 m. La poalele „dealului“ se află o serie de izvoare naturale de apă, foarte bogate, numite „Fintinile Doamnei“.

Stațiunea Cucuteni A—B de la Traian—Dealul Fintinilor s-a dovedit a fi fost locuită mai înainte și de purtătorii culturii cu ceramică liniară, precum și de cei ai culturii Precucuteni, în ultima ei fază de evoluție (III).

Dacă vechile săpături (1936, 1938, și 1940) scosese ră la iveală resturi destul de modeste precucuteniene, cercetările din anul 1952 au dovedit că sub stratul Cucuteni A—B se află un strat aproape continuu, precucutenian, care începe sub 0,85 — 1 m adîncime și ajunge în zonele în care există gropi la adîncimi de peste 2,30 m; baza stratului este marcată de rîșnițe și complexe închise, iar săpăturile din 1957 au demonstrat că locuirea aceasta s-a concentrat în porțiunea botului de deal din apropierea ripei spre Fintinile Doamnei.

Așezarea precucuteniană de la Dealul Fintinilor nu a avut un sistem de apărare artificial; cele două șanțuri de apărare descoperite aparținînd așezării Cucuteni A—B.

În anul 1952, în cuprinsul stratului precucutenian s-a făcut una dintre cele mai remarcabile descoperiri: o platformă de aproximativ 20 m², destul de bine arsă, cu o structură a lutului diferită de aceea a platformelor cucuteni A—B. Chirpiciul are un grăunte mai mare, conține mai multe impurități pe lingă paie fiind amestecat și cu frunziș, pietricele și cochilii de melci. Pe platformă au fost descoperite resturile răvășite ale unei vetre, o margine rotunjită de laviță (?), precum și vase întregi și fragmentare. Se făcea astfel pentru prima dată dovada că purtătorii culturii Precucuteni III cunoșteau sistemul locuințelor cu platformă. Este, de altfel, prima locuință precucuteniană degajată și cercetată în întregime, dar din păcate rămîne și singura, deși

resturi ale unei alte locuințe precucuteniene la Dealul Fintinilor s-au descoperit și în primele campanii (Vl. Dumitrescu, 1945, p. 22). Locuirea precucuteniană nu a fost probabil prea intensă și nici nu a sfârșit brusc, printr-un incendiu.

În schimb, gropile aparținând acestei vremi sînt mult mai numeroase și în cu-prinsul lor s-a găsit un material bogat și variat. Menționăm în primul rînd ceramica de tip Precucuteni III, dominată de forme bitronconice de dimensiuni mijlocii — cu început de toarte sau proeminente organice în formă de corn, vase-suport (sau vase binoclu ?), capace, cupe cu sau fără picior (în diverse variante), polonice, vase piri-forme, vase mari cu gît înalt tronconic, strecurători etc.

Printre descoperirile cele mai de seamă sînt de amintit gropile rituale, care con-țin vase, oase de animale, cenușă, cărbune și au pămîntul de la bază ars, gropi pe care Hortensia Dumitrescu (1953, p. 61) le pune în legătură cu diferite practici de sacri-ficiu și ofrande aduse probabil unor divinități de caracter subpămîntean. Una din-tre gropi — K (*ibidem*, fig. 18) conținea vase fragmentare și sute de melci orînduiți cu grijă, iar o alta — ε — un vas mare cu resturile obișnuite, deasupra cărui, în chip ritual, fusese spart un alt vas (*ibidem*, fig. 9).

Un complex interesant s-a descoperit și în zona de vest a șanțului I/1957, la 0,90 — 1 m adîncime (H. și Vl. Dumitrescu, 1959, p. 161), constînd din vase spar-te, rîșnițe, frecătoare și o sulă de aramă. Puțin mai la vest de el au apărut pe lîngă ceramică precucuteniană și cîteva dăltițe de piatră șlefuită, un fragment dintr-o ta-vă de lut relativ dreptunghiulară, cu cinci picioare, iar în preajma ei o grămadă de melci „helix pomatia“ și doi stilpi tronconici, scunzi; din chirpic ars (provenind pro-babil de la o vatră) similari unora descoperiți în 1952.

În cursul campaniei din vara anului 1958, în ambele sectoare în care s-a lucrat — I — II — (H. Dumitrescu, 1961, p. 97-98) au fost de asemenea descoperite importante complexe precucuteniene, conținînd ceramică, rîșnițe, frecătoare, unelte etc.

Remarcăm îndeosebi un complex descoperit în sect. II, sub nivelul platformei unei locuințe Cucuteni A—B, la 1,50-1,80 m adîncime, constînd din : ceramică, un răzuitor de silex, o rîșniță cu frecător, fragment de topor plat de piatră șlefuită, două percutoare de silex și o unealtă de corn perforată, două pandantive-amulete (unul dintr-o scoică ce pare a fi mediteraneană, altul dintr-un os bine șlefuit și perforat) și saltaleoni de aramă, lucrați dintr-o lamă plată și îngustă (*loc. cit.*, fig. 6).

Uneltele de piatră, corn, silex și aramă, precum și podoabele descoperite în cu-prinsul stratului precucutenian nu sînt prea numeroase și nici esențial deosebite de cele ale stratului Cucuteni A—B. Cîteva topoare de piatră plate sau ușor bombate, de regulă trapezoidale, fragmente de săpăligi sau alte unelte din corn, răzuitoare, lu-me și percutoare de silex, frecătoare și rîșnițe de piatră — obișnuit dreptunghiulare — și un număr redus de sule de aramă, cu secțiunea rotundă, pătrată sau rombică.

Reține atenția și plastica acestui strat, caracterizată printr-o steatopigie pro-nunțată și o puternică schematizare a părții superioare a corpului; în general brațe-le lipsesc; iar capul redat „en bec d'oiseau“ are uneori ochii împunși și gura crestată. Se cunosc ambele tipuri, atît cel în poziție așezată cît și acela semiașezat, precum și figurine aplicate pe vase (1945, fig. 8/2,4; 1952, fig. 4/1-2; 1953, fig. 12; 1959, fig. 8/1-2; 1961, fig. 5/4). În general sculpturile în lut precucuteniene de la Dealul Fin-tinilor sînt feminine. Există însă și o statueta masculină, în poziție șezîndă și ținînd în brațe un phalus (1953, fig. 16), dovadă a acestui cult și pe teritoriul Moldovei în această vreme.

Așezarea precucuteniană de la Dealul Fintinilor a fost cercetată aproape în totalitatea ei.

TRAIAN-DEALUL VIEI, com. Zănești, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

H. DUMITRESCU, 1954, p. 48-55.

C. MATASĂ, 1954, p. 55-62, pl. I-V.

H. DUMITRESCU, 1955, p. 474-478, fig. 16-17: *idem*, 1959, p. 197-199, fig. 9-10.

H. și VL. DUMITRESCU, 1962, p. 246-248: *idem*, 1968, p. 46-58, fig. 6-12.

Stațiunea descoperită în 1951 de C. Matasă (care în același an întreprinde aici și un mic sondaj) a fost săpată sub conducerea Hortensiei Dumitrescu în anii 1953—1954, 1956, 1958—1961. Totalul suprafeței săpate însumează 2 150 m².

Așezarea de la Dealul Viei se găsește la aproximativ 3,5 km sud-est de cea de la Dealul Fintinilor, tot pe o terasă mijlocie a Bistriței, beneficiind de aceleași bune condiții naturale, adică bogate izvoare de apă ce alimentează și azi piriul Bahna de la poalele dealului. Locuirea s-a situat pe botul terasei, având în față ripa și fiind fortificată (înspre platou) printr-un șanț de apărare, a cărui eficiență va fi fost (după părerea cercetătorilor de la Dealul Viei) probabil sporită printr-un gard împletit, ridicat pe marginea dinspre așezare. Pentru acest șanț, lung de aproximativ 300 m a fost necesară deplasarea unei cantități de circa $1490 \pm 2\%$ m³ de pământ.

Locuințele sînt de suprafață, au în general o formă dreptunghiulară, cu sau fără colțuri rotunjite, și dimensiuni ce variază între 15—50 m². Ca toate locuințele vremii respective, sînt construite din lut (cu multă pleavă în compoziție) aplicat pe împletituri de nuiele, lemnărie subțire și în unele cazuri chiar pe frunziș; amprențele tuturor acestor materiale sînt păstrate de bucățile de chirpic ars. Este cunoscut atît tipul de locuință cu platformă (lutul gros de aproximativ 8—10 cm fiind aplicat pe birne și crengi dispuse transversal sau longitudinal), cît și cel fără platformă, dar cu amenajări interioare și uneori cu podină din lut nears. Vetrele se întîlnesc și în cuprinsul, și în afara locuințelor și sînt construite uneori pe un pat de prundiș, alteori direct pe pămînt. Adesea în preajma locuințelor au fost întîlnite grămezi apreciabile (6-20 m²) de pietre de rîu de dimensiuni mici și mijlocii, rareori bolovani mari, a căror bază se află pe nivelul de călcare al locuințelor, dar utilitatea lor rămîne neclară. Nu au fost folosite în nici un caz la construirea locuințelor, nici măcar a podinelor (în locuințe ele lipsesc cu desăvîrșire), și deși ni se pare destul de îndoielnic, am putea, eventual, emite ipoteza folosirii lor ca proiectile împotriva unor prezumtivi atacatori și a animalelor sălbatice.

În așezare au fost descoperite și numeroase gropi menajere, niciodată de bucate, și chiar una de cult, precum și unele alveolări datorate uneori și formei mai accidentate a terenului. Și deși unele dintre alveolări sînt anterioare momentului construirii locuințelor, ele țin se aceeași fază culturală, neînsemnînd altceva decît un moment din dezvoltarea locuirii.

Ceramica stațiunii se prezintă într-o mare varietate de forme: vase cu gît cilindric înalt, partea inferioară tronconică sau cilindrică, umăr pronunțat, uneori su-

bliniat de proeminențe; capace cu profil rigid și buton cilindric cu capul conic; fructiere cu picior; pahare bitronconice sau ovoidale; străchini; cupe adânci; strecurători; funduri drepte sau concave și rareori vase-tăviță de pește.

Decorul constă din: incizii — mai ales benzi înguste cu puncte în interior; „pliscuri”. caneluri dispuse orizontal sau oblic; barbotină și brîuri alveolare; precum și din excizii: dinți de lup, șah, romburi, benzi etc. Motivele sînt: spiralice sau derivate ale spiralei, dispuse uneori în benzi întrerupte de puncte, în zig-zag, în formă de scăriță de papagal sau combinate: caneluri împreună cu incizii și puncte scobite sau incizii și excizii. Tehnica preferată este aceea a încrustației și deci a efectelor picturale obținute cu pastă albă aplicată pe vase de culoare, de regulă, închisă. Nu putem trece mai departe fără a menționa și predilecția locuitorilor de la Dealul Vici pentru ornamentarea fundurilor de vase.

Uneltele sînt de asemenea numeroase. Din piatră s-au șlefuit topoare-calapod clasice și unelte cu o față mai bombată, amintind numai calapoadele; topoare dreptunghiulare sau trapezoidale, unele de dimensiuni apreciabile (peste 20 cm lungime), topoare-ciocan, perforate, topoare mici legate de grupa herminetelor culturilor danubiene, frecătoare, percutoare, rișnite. S-a descoperit și o piatră mare, plată, cu o scobitură cilindrică la mijloc, un fel de mojar pentru sfărîmat culori sau alte materii. Pe scară mai redusă s-a folosit și silexul negru și brun-închis, uneori aproape roșcat și mai rar alb și brun-deschis, precum și gresia silicefiată. Se întîlnesc în majoritate lame și răzuitoare, cîteva gratoare microlitice și uneori așchii de obsidiană.

Data fiind apreciabila cantitate de oase de animale, descoperită în așezare, nu e de natură să ne surprindă nici predilecția pentru uneltele de os și corn: șlefuitoare, dălțițe, împungătoare, mînere decorate cu trei pînă la cinci linii circulare scobite, săpăligi, măciuci (?), harpoane, o săgeată perforată, verigi, colți de mistreți șlefuiți etc.

Plastica antropomorfă este și ea suficient de variată, frecvente sînt figurinele reprezentate în picioare (unele destul de masive, putînd ajunge pînă la 20 cm înălțime), dar nu lipsesc nici cele așezate; cu o singură excepție capetele erau în general stilizate, gîturile înalte, formele rotunjite mai mult sau mai puțin pronunțate, în orice caz niciodată exagerate pînă la steatopigia excesivă a fazelor următoare — II—III. Sînt amintite și figurine „en violon” (C. Matasă, 1954, pl. I/11; III/7, 9), care după părerea noastră nu reproduc (și nici nu o puteau face) tipul cycladic, adoptat de cultura Cucuteni A, ci sînt figurine mai mult sau mai puțin plate, cu brațe scurte stilizate și capul în formă de coloană, fiind mai degrabă de apropiat de plastica culturii Hamangia și deci pe această filieră de sud.

Încă la prima semnalare a așezării, Hortensia Dumitrescu atrăgea atenția că la Dealul Vici nu ne aflăm în fața unei stațiuni de tip Boian—Giulești, ci în prezența unei culturi noi, cu elemente combinate și complexe — Boian—Giulești, liniare, vinciene etc., care stă la baza culturii precucuteniene și pretripoliene.

Mai apoi autorii săpăturilor au atribuit locuirea aceasta primei faze a culturii Precucuteni. La ora actuală încadrarea este aproape unanim recunoscută, deși pentru acest fapt au trebuit să treacă uneori 10—12 ani.

TRUDEȘTI—GHIGOEȘTI, com. Ștefan cel Mare, jud. Neamț

BIBLIOGRAFIE:

C. MATASĂ, 1940, p. 69, fig. 1;3.

SILVIA MARINESCU-BÎLCU, *Raport preliminar asupra săpăturilor de la Ghigoești*, 1969 (inedit).

Așezare descoperită și sondată de către C. Matasă în anul 1940, intră în literatura de specialitate în mod eronat sub numele de Trudești, deoarece satul Trudești semnalat de documentele secolului XV, a fost părăsit din pricina deselor incursiuni turcești și tătarăști, iar locuitorii lui s-au mutat, creîndu-și (ceva mai la nord, în mijlocul unei păduri) o nouă vatră de stat — actualul Ghigoești. Locul denumit azi al „Trudeștilor“ se întinde pe o zonă vastă situată pe teritoriul satului Ghigoești, constituind o parte din terenurile arabile și izlaturile acestuia. Pentru a nu crea totuși confuzii vom păstra parțial denumirea veche, numind așezarea Ghigoești—Trudești.

Întrucît în anul 1969 am început săpături sistematice în așezarea neolitică sus amintită, în descrierea stațiunii și a materialelor vom utiliza rezultatele obținute de noile săpături, cu atît mai mult cu cît campania din 1940 nu s-a soldat decît cu cîteva fragmente ceramice și fără nici o dată referitoare la locuințe, unelte etc.

Stațiunea se află în zona vestică a fostei „moșii a Trudeștilor“ și se prezintă sub forma unei mici ridicături cu pantă lină (făcînd parte din categoria așezărilor situate pe terenuri joase), într-o depresiune înconjurată de dealuri, între km 17—18 pe stînga șoselei naționale care unește Piatra Neamț cu orașul Roman, la aproximativ 3 km sud de satul Ghigoești. La vest de ea se mai păstrează urmele fostului iaz al Trudeștilor (acum aproape complet secăt), iar între ea și iaz trece drumul vicinal care leagă (prin Ghigoești) satul Dragomirești cu șoseaua națională sus menționată.

Datorită caracterului cu totul restrîns al săpăturilor nu am putut preciza nici limitele așezării, nici existența sau inexistența unui sistem de fortificație. Nefiind situată pe un bot de deal (deși în preajmă există numeroase dealuri bune de locuit și ușor de apărat) și deci nebeneficiînd pe nici una dintre laturi de un sistem de apărare natural, dacă așezarea a fost întărită, în mod obligatoriu șanțul (și eventualul val) trebuia săpat de jur împrejur.

Vom stărui mai mult asupra așezării acesteia, deoarece este pentru prima dată cînd se urmărește la noi, într-o așezare care datează din plină fază Precucuteni II, problema locuințelor, a uneltelor, a plasticii și în general a complexelor închise, tipice acestei faze. Este, de asemenea, pentru prima dată cînd se sapă la noi în mod intenționat și exclusiv pentru problemele ei o astfel de așezare.

Săpăturile noastre au identificat patru locuințe de suprafață, una — nr. 3, care se afla pe pantă, a fost simțitor distrusă; o alta — nr. 2, nu a putut fi degajată de loc; cea de-a treia—locuința nr. 1, a fost dezvelită numai parțial; ultima, nr. 4 fiind săpată integral. Locuința nr. 1, aflată la adîncimi ce variază între 0,75—1m, avea dimensiuni apreciabile (noi am cercetat aproximativ 40 m²), era construită din lut lipit pe schelet de lemn, amprentelemnăriei fiind păstrate perfect pe bucățile de chirpic. În compoziția pastei s-au folosit multe paie tocate și pleavă. S-a constatat existența unui perete despărțitor, la baza cărui fusese pusă două rinduri de birne, cu diametrul de 10—12 cm, peste care s-a bătut lut — ca la platforme—și

în care au fost sigur înfipti parii peretelui. Spre deosebire însă de chirpicul platformelor, lutul tălpii peretelui, așternut pe birne, nu a fost pătruns de foc; suprafața lui este arsă la roșu-cărămiziu, miezul rămânând de culoare negricioasă. Pe latura sud-estică a locuinței a apărut o vatră răvășită din vechime, în timp ce în centrul ei se afla o alta situată pe o porțiune de platformă special amenajată în acest scop. În locuința nr. 2, din care nu a fost dezvelită decît o mică porțiune, s-a constatat un incendiu deosebit de puternic, foarte mulți bulgări de chirpic fiind arși pînă la zgurificare. Locuința — nr. 3, se afla pe pantă și a fost simțitor distrusă, iar ultima — nr. 4, avea aproximativ 76 m².

O observație valabilă pentru toate patru locuințele este marea cantitate de oase de animale descoperită printre și sub dărîmăturile lor.

Picioarele—suport sau vasele cu picior și capacele sînt formele ceramice cel mai adesea întîlnite, alături de ele apar paharele tronconice cu umăr rotunjit și buza evazată, căușele cu proeminență-apucătoare, vasele bitronconice cu buza dreaptă, de dimensiuni ceva mai mari, paharele cu partea inferioară relativ cilindrică (cu afinități în Precucuteni I), un fragment de vas dublu (?) și un altul de vas cu prag sub buză (ca la Izvoare — deocamdată singulare în aria culturii Precucuteni) etc. Predomină decorul incizat, uneori adînc și în formă de șah degenerat, cel imprimat cu un instrument de os cu marginea crestată, alături de cel rezervat (mai ales spiralic); nu lipsese nici canelurile, împunsăturile și nici proeminențele cornițe de diverse dimensiuni. Decorul excizat folosește în special dinții de lup, șahul degenerat sau benzile rezervate. Trebuie amintită și preferința pentru decorul combinat: ornamente adînc săpate întîlnite pe același vas împreună cu linii imprimate, sau incizii adînci alăturate ghirlandei de triunghiuri excizate. O serie de fragmente ceramice păstrează materia albă de incrustație. Considerăm util să amintim și unele elemente arhaice, reminiscențe ale fazei Precucuteni I, cum ar fi de pildă benzile subțiri umplute cu împunsături sau decorul rezervat prin excizare neglijentă (necaracteristic însă primei faze), și benzile mai mult sau mai puțin subțiri combinate cu triunghiuri mari avînd ipotenuza curbă. Ceramica de tradiție Criș nu lipsește nici ea din inventarul stațiunii. Dealtfel aici există și material liniar, evident însă între acesta și faza Precucuteni II, fiind exclus un raport direct de filiație.

Utilajul litic constă din: topoare trapezoidale de piatră șlefuită, în general plate, lucrate atît din roci dure, cît și din marne moi, dălți dreptunghiulare, un fragment de topor perforat (din rocă dură) și rișnițe; apoi gratoare simple sau duble, ra cloare, așchii cu urme de uzură; lamă mare retușată, avînd oarecum forma unei frunze alungite, fragmente de lame, nuclee și așchii de silex și gresie. În ceea ce privește silexul se remarcă marea lui varietate — raportată mai ales la numărul relativ redus al uneltelor. Alături de silexul de Prut întîlnim un altul brun-gălbui (asemănător celui folosit de culturile de la Dunăre), apoi unul albicios, și în sfîrșit, un altul cenușiu; deșeurile de prelucrare și fragmentele de nuclee constituie însă o dovadă concludentă că lucrarea uneltelor s-a făcut pe loc. Deși (așa cum notam mai sus) cantitatea de oase scoase din locuințe a fost remarcabilă, uneltele de os se reduc la o dălțiță, un împungător și o coastă șlefuită, iar cele de corn de cerb, la cîteva virfuri de coarne cu urme de folosire.

Plastica, cu toate că este tipic precucuteniană, are nevoie de o precizare: prin formele și dimensiunile ample pe care le are, ea se leagă mai strîns de plastica de la Mindrișca decît de aceea de la Larga Jijia și Traian—Dealul Fintinilor.

Așezarea de la Ghigoești—Trudești a fost în mod just încorporată de Alexandrina Alexandrescu, fazei a II-a a culturii Precucuteni.

După părerea noastră (și pe baza materialelor rezultate din campaniile anilor 1969—1970) locuirea începe într-adevăr în faza Precucuteni II, dar ceva mai târziu decât la Larga, durind în timp și după încetarea acesteia, adică pînă la conturarea fazei Precucuteni III. Ceramica stațiunii Trudești este deocamdată singura care combină, pe același vas, elemente arhaice de stil II, cu noile elemente care, deși vor face carieră în Precucuteni III, sînt prezente și în așezările fazei mijlocii. Putem afirma că la Trudești vedem cum se naște ultima și poate cea mai înfloritoare fază precucuteniană.

TIGĂNAȘI, jud. Iași

BIBLIOGRAFIE:

N. ZAHARIA, M. PETRESCU DIMBOVIȚA, EM. ZAHARIA, 1970, p. 267, 189, pl. CLI/7, 9—12.

a. Movila Stinei. Sub poala vestică a dealului Suhatul Mare, la sud-vest de sat, pe un promontoriu al terasei de luncă, cu ocazia unei cercetări de teren s-au adunat și cîteva fragmente ceramice precucuteniene. Ornamentul în șah excizat, benzile înguste incizate și crestate, benzile late umplute cu împunsături, asociate cu incizii și impresiuni, ne dau posibilitatea de a data așezarea în faza Precucuteni II.

TOLICI, com. Petricani, jud. Neamț

Inedită, recunoaștere de teren făcută de noi.

Stațiune situată la aproximativ 6—7 km sud-est de aceea de la „Rîpa lui Bodai“ (de pe teritoriul satului Tirpești), pe o terasă medie, cu o poziție relativ dominantă.

Locuirea se concentrează pe botul dealului, la liziera unei păduri și nu a făcut obiectul unor săpături.

Deținem însă material și unele date asupra ei culese cu ocazia gropilor făcute în cuprinsul cimitirului modern într-o zonă a așezării.

Locuințele erau de suprafață, lucrate din multă lemnărie și chirpic, iar așezarea nu ar fi exclus să fi fost întărită cu un șanț de apărare.

VĂLENI, municipiul Piatra Neamț

BIBLIOGRAFIE:

C. MATASĂ, 1938, p. 116, fig. 31.

H. DUMITRESCU, 1950, p. 19—33, fig. 1; 3,4; 5,1,5—7; 8/4; 17/1; 18/5.

Descoperită de C. Matasă în preajma anilor 1930—1935 și cercetată de Hortensia Dumitrescu în 1942 este o așezare Cucuteni A, cu un strat precucutenian, situ-

ată pe un loc jos, numit „Cetățuia“; o fostă insulă a Bistriței, rămasă pe malul drept al riului, la aproximativ 3 km SE de Piatra Neamț, avînd o suprafață de aproape un hectar; fiind plantată cu livadă nu mai poate fi săpată.

Deși au fost identificate două locuințe cucuteniene, ele nu au putut fi degajate din pricina pomilor livezii. Nu se știe dacă a avut sau nu vreun sistem artificial de fortificare.

Ceramica precucuteniană apare în general sub 0,80—0,95 m adîncime (stratul este uneori răvășit de locuirile ulterioare) și cunoaște ca principale forme: cupa, vasul piriform, fructiera cu picior și strachina larg deschisă. Decorul incizat folosește cu precădere spirala cu derivatele ei, rar cercurile și tangentele (?); se întîlnesc de asemenea proeminențele perforate, decorul imprimat, canelurile și materia albă de incrustație.

Nu se relatează nimic în legătură cu uneltele sau alte obiecte aparținînd acestui strat.

Materialul din așezarea Precucuteni III de la Văleni conține și cîteva elemente de caracter mai arhaic — amintind o tradiție Precucuteni II (H. Dumitrescu, 1950, fig. 5/6; 16/5; 18/5), fapt ce ne îndreptățește să situăm începuturile acestei așezări în primele momente ale fazei Precucuteni III. Lipsa completă a exciziei propriu-zise, precum și prezența elementelor tîrzii precucuteniene (necunoscute în Precucuteni II) nu permit o încadrare mai timpurie decît aceea sugerată mai sus.

VLĂDENI, comună, jud. Iași

BIBLIOGRAFIE :

Jijia, 1952, p. 41—43, fig. 1; 4/5—11; 6/1,15; 8/1—13; 9/4,7.

Două așezări descoperite în 1951, dar întrucît nu s-au întreprins sondaje în nici una dintre ele, nu dispunem de date în legătură cu un posibil sistem de fortificație, forme și tipuri de locuințe etc.

I. Prima stațiune este situată la marginea de NE a satului, pe terasa inferioară a Jijiei în grădina locuitorului Dumitru Brădeanu și se prezintă sub forma unei movile rotunde cu un diametru de 40 m și o înălțime de 1 m. Fragmente ceramice precucuteniene se culeg atît de pe movilă, cît și din jurul ei (fig. 8/6—13). Materialele sînt lucrate dintr-o pastă bună, arsă la cenușiu, decorul este incizat larg, dispus în benzi spiralice și meandrice (?) sau excizat: dinți de lup, zig-zag, tablă de șah. Nu lipsește nici ceramica de tradiție Criș. Dată fiind cantitatea redusă de material, precum și starea lui excesiv de fragmentară, formele vaselor nu pot fi precizate.

Așezarea datează din faza Precucuteni II.

II. Cea de-a doua așezare se află pe terasa inferioară a Miletinului, la locul numit „Gitul Lupului“ (fig. 4/5—11; 8/1—5,8; 9/4,7).

Formele ceramice care s-au putut determina ar fi: vasul bitronconic cu umăr carenat (?) accentuat prin proeminențe, cu buza evazată și fundul diferențiat; capacul și toarta de polonic (?). Decorația este exclusiv incizată, canelată sau imprimată.

La „Gîtul Lupului“ s-au mai găsit: un cap de pasăre de lut ars, mai degrabă protomă decît buton de capac (fig. 9/4), partea inferioară a unei figurine — tipice — un colț de măsută de cult, nucleee de silex, lame lungi și înguste, răzuitoare scurte (fig. 6/1,15).

Locuirea aparține fazei Precucuteni III. Nu putem ști dacă reprezintă sau nu o continuare a celei din Valea Jijiei și ar fi hazardată emiterea vreunei ipoteze înainte de a se face cercetări pentru stabilirea momentului de început și de sfîrșit al fiecărei așezări în parte.

Dăm mai jos lista unei întregi serii de așezări asupra apartenenței cărora nu ne putem pronunța deoarece unele dintre ele au fost menționate fără a se ilustra materialele respective, iar pentru altele fragmentele ceramice cu ajutorul cărora s-a ilustrat textul pot fi deopotrivă atribuite atît fazei Precucuteni III cît și fazei Cucuteni A 1. Ne referim la fragmentele ceramice decorate cu linii incizate și puncte, care sînt similare în ambele culturi, deoarece triburile Cucuteni A le-au moștenit din faza Precucuteni III.

BIBLIOGRAFIE:

N. ZAHARIA, 1955, p. 287—289.

N. ZAHARIA, 1955, a, p. 900—909.

N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, EM. ZAHARIA, 1970.

Belcești, jud. Iași

Dealul Huncului, la 5 km sud-est de sat.

Buhăești, jud. Vaslui

Așezare situată pe dealul Bălășești, la circa 1 km nord-vest de stația C.F.R. Buhăești. Neilustrate.

Cîmpeni, com. Prăjeni, jud. Botoșani

Pe coasta Miletinului, la 4 km nord-vest de sat, o așezare situată la poalele dealului. 1970, pl. CCVII/16,19. Materiale necaracteristice pentru cultura Precucuteni.

Cîrniceni, com. Țigănași, jud. Iași

Pe „Holm“, neilustrat.

Conțești, com. Valea Seacă, jud. Iași

La sud de sat, pe panta dealului Ruja. Neilustrat.

Dănești, jud. Vaslui

Așezare situată la circa 3 km sud de sat, pe proprietatea CAP 1 Mai. Neilustrat.

Kogălniceanu M, com. Țigănași, jud. Iași

Pe un pinten al terasei inferioare din stînga Jijiei, pe locul numit „La Hatie“. Neilustrat.

Oltenești, jud. Vaslui

La circa 200 m distanță de stația C.F.R. Oltenești, în direcția Curtenilor. Neilustrat.

Perieni, com. Probota, jud. Iași

Așezare situată în nordul satului, în imediata apropiere a unor izvoare din marginea podișului. 1970, pl. CCX/1. Fragmentul aparține sigur culturii Cucuteni.

Podul Iloaiei, Tg. Frumos, jud. Iași

Așezare identificată pe o terasă din stînga Bahluiului, la 2 km vest de tîrg, în dreptul cantonului C.F.R. Neilustrat.

Războieni, Tg. Frumos, jud. Iași

Cîteva fragmente ceramice culese de pe panta estică a dealului Buznei, către valea Bahluiului. 1970, pl. CIV/25—26. Fragmente mult prea mici și necaracteristice. Astfel de materiale fac parte atît din inventarul așezărilor fazei Precucuteni III (final) cit și din acela al unor așezări Cucuteni A (1—2).

Simila, com. Zorleni, jud. Vaslui

Materiale descoperite la circa 30—40 m distanță de confluența apei Similei cu Birladul. Neilustrat.

Talpa, com. Bîrgăuani, jud. Neamț

Așezare situată pe locul numit „Dealul din Mijloc“. Neilustrat.

Valea Satului, com. Grajduri, jud. Iași

Ceramică descoperită pe panta dealului Huțupenilor, situat la nord-vest de sat. Neilustrat.

Vilcele, com. Brăești, jud. Botoșani. 1970, pl. CXXV/6—8.

Materialele nu au nimic caracteristic pentru a putea fi atribuite fazei Precucuteni III. Pot foarte bine aparține culturii Cucuteni A.

Vinători, com. Popricani, jud. Iași

Așezare situată în stînga șoselei Iași—Popricani, pe o terasă degradată, din lungul pîriului Breazu. 1970, pl. CXIV/14, 19—20. Material caracteristic atît pentru Precucuteni III cît și pentru Cucuteni A.

Zăpodeni

Pe panta vestică a „Dealului Satului”. Neilustrat.

În mai toate așezările menționate mai sus s-a constatat că pe lîngă fragmente ceramice precucuteniene, apar și materiale de tip Cucuteni A. Și, întrucît așa cum am amintit la început, o bună parte a ceramicii monocrome Cucuteni A este identică cu categoria cenușie cu ornamente adînc incizate, de la sfîrșitul fazei Precucuteni III, ni se pare preferabil să păstrăm rezerva cerută de această situație. Dealtfel neilustrarea materialelor din toate așezările semnalate impune aceeași rezervă.

A

- J. ALIO, 1922 = ALIO Julius, *Fragen der Russischen Steinzeit*, Tidskrift, XXIX, Helsinki, 1922.
- A. D. ALEXANDRESCU, 1961, 1 = ALEXANDRESCU D. Alexandrina, *O vtoroi faze Docucutenscoi culturî*, Dacia, Nouvelle série, V, 1961.
- A. D. ALEXANDRESCU, 1961, 2 = ALEXANDRESCU D. Alexandrina, *Şlefuitoare de os neolitice*, Studii şi cercetări de istorie veche, XII, 1961, 2.

B

- A. BENAC, 1961 = BENAC Alois, *Studien zur Stein und Kupferzeit im nordwestlichen Balkan*, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, 1961, 42.
- J. BANNER, 1930 = BANNER János, *Die Neolithische Ansiedlung von Kékénydomb*, Dolgozatok, Szeged, VI, 1930, 1—2.
- J. BANNER, 1942 = BANNER János, *Das Tisza-Maros-Körös-gebiet bis zur Entwicklung der Bronzezeit*, Szeged, 1942.
- D. BERCIU 1955 = BERCIU Dumitru, *Une civilisation néolithique récemment découverte en Roumanie: la civilisation de Hamangia*, Nouvelles études d'histoire, I, Bucureşti, 1955.
- D. BERCIU, 1959, 1 = BERCIU Dumitru, *Sur les résultats du contrôle stratigraphique à Tangîru et à Petru Rareş (1956—1957)*, Dacia, Nouvelle série, III, 1959.
- D. BERCIU, 1959, 2 = BERCIU Dumitru, *Săpăturile de la Tangîru şi Petru Rareş*, Materiale şi cercetări arheologice, VI, 1959.
- D. BERCIU, 1960 = BERCIU Dumitru, *Cultura Boian. Relaţii de producţie*. Istoria României, I, Bucureşti, 1960.
- D. BERCIU, 1961, = BERCIU Dumitru, *Contribuţii la problemele neoliticului în România, în lumina noilor cercetări*, Bucureşti, 1961.
- D. BERCIU, 1966 = BERCIU Dumitru, *Cultura Hamangia*, I, Bucureşti, 1966.
- D. BERCIU, 1966, a = BERCIU Dumitru, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Bucureşti, 1966.
- D. BERCIU şi S. MORINTZ = BERCIU Dumitru şi MORINTZ Sebastian, *Şantierul arheologic Cernavoda*, Materiale şi cercetări arheologice, III, 1957.
- S. N. BIBIKOV, 1953 = BIBIKOV S. N., *Poselenie Luka Vrubleveţkaia*, Materiali i isledovaniia po Arheologii SSSR, 1953, 38.

- GII. BICHR și EUG. DOGAN, 1962 = BICHR Gh. și DOGAN Eug., *Săpături arheologice la Mîndrișca*, Materiale și cercetări arheologice, VIII, 1962.
- GII. BICHR, 1968 = BICHR Gheorghe, *Săpăturile de la Mîndrișca*, Materiale și cercetări arheologice, IX, 1970.
- W. BUTTLER, 1938 = BUTTLER Werner, *Der Donauländische und der Westliche kulturkreis der Jüngerer Steinzeit*, Berlin și Leipzig, 1938.

C

- GII. CANTACUZINO și S. MORINTZ, 1963 = CANTACUZINO Gheorghe și MORINTZ Sebastian, *Die jungsteinzeitlichen Funde in Cernica (Bukarest)*, Dacia, Nouvelle série VII, 1963.
- P. ČAPLOVIĆ, 1956 = ČAPLOVIĆ P., *Hurbanovo-Bacherov Majer, habitat néolithique en Slovaquie*, Archeologické rozhledy, VIII, 1956.
- E. CERNIȘ, 1962 = CERNIȘ Ecaterina, *Territoire orientale de tribus de la céramique lineaire*, Atti del VI Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protostoriche, Roma, 1962, II.
- E. COMȘA, 1954 = COMȘA Eugen, *Considerații cu privire la evoluția culturii Boian*, Studii și cercetări de istorie veche, V, 1954, 3—4.
- E. COMȘA, 1955 = COMȘA Eugen, *Săpături de salvare și cercetări de suprafață în regiunea București*, Studii și cercetări de istorie veche, VI, 1955, 3—4.
- E. COMȘA, 1957 = COMȘA Eugen, *Stadiul cercetărilor cu privire la faza Giulești a culturii Boian*, Studii și cercetări de istorie veche, VIII, 1957, 1—4.
- E. COMȘA, 1960, 1 = COMȘA Eugen, *Nouvelles données relatives à l'évolution des civilisations néolithiques sur le territoire de la Roumanie*, Nouvelles études d'histoire, II, București, 1960.
- E. COMȘA, 1960, 2 = COMȘA Eugen, *Considerații cu privire la cultura cu ceramică liniară de pe teritoriul R.P.R. și din regiunile vecine*, Studii și cercetări de istorie veche, XI, 1960, 2.
- E. COMȘA, 1965 = COMȘA Eugen, *Cultura Boian din Transilvania*, Studii și cercetări de istorie veche, 16, 1965, 4.
- E. COMȘA, 1969 = COMȘA Eugen, *Date noi cu privire la relațiile dintre cultura Dudești și cultura ceramicii liniare*, Studii și cercetări de istorie veche, 20, 1969, 4.

D

- V. N. DANILENKO, 1969 = DANILENKO, N. V., *Neolit na Ucrainî*, Kiev, 1969.
- J. DÉCHELETTE, 1928 = DÉCHELETTE Joseph, *Manuel d'Archéologie*, I, Paris, 1928.
- I. T. DRAGOMIR, 1962 = DRAGOMIR Ion T., *Unele considerații cu privire la modul de construcție al locuințelor din așezările Cucuteni-Tripolie*, Studii și cercetări de istorie veche, XIII, 1962, 2.
- I. T. DRAGOMIR, 1970 = DRAGOMIR Ion T., *Așezarea neolitică fortificată din aria aspectului cultural Stoicani — Aldeni de la Suceveni*, Comunicare.
- H. DUMITRESCU, 1950 = DUMITRESCU Hortensia, *Cercetări arheologice la Văleni (jud. Neamț)*, Studii și cercetări de istorie veche, I, 1950, 2.

- H. DUMITRESCU, 1952 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian*, Studii şi cercetări de istorie veche, III, 1952.
- H. DUMITRESCU, 1953 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul Traian*, Studii şi cercetări de istorie veche, IV, 1953, 1-2.
- H. DUMITRESCU, 1954 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian*, Studii şi cercetări de istorie veche, V, 1954, 1-2.
- H. DUMITRESCU, 1955 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian (1954)*, Studii şi cercetări de istorie veche, VI, 1955, 3-4.
- H. DUMITRESCU, 1957, 1 = DUMITRESCU Hortensia, *Contribuţii la problema originii culturii Precucuteni*, Studii şi cercetări de istorie veche, VIII, 1957, 1-4.
- H. DUMITRESCU, 1957, 2 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian*, Materiale şi cercetări arheologice, III, 1957.
- H. DUMITRESCU, 1959 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian*, Materiale şi cercetări arheologice, V, 1959.
- H. DUMITRESCU, 1961 = DUMITRESCU Hortensia, *Şantierul arheologic Traian*, Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961.
- H. DUMITRESCU, 1966 = DUMITRESCU Hortensia, *Cîteva probleme legate de cultura Petreşti*, Studii şi cercetări de istorie veche, 17, 1966, 3.
- H. şi VI. DUMITRESCU, 1959 = DUMITRESCU Hortensia şi DUMITRESCU Vladimir, *Săpăturile de la Traian — Dealul Fîntînilor*, Materiale şi cercetări arheologice, VI, 1959.
- H. şi VL. DUMITRESCU, 1962 = DUMITRESCU Hortensia şi DUMITRESCU Vladimir, *Activitatea şantierului arheologic Traian*, Materiale şi cercetări arheologice, VIII, 1962.
- H. şi VL. DUMITRESCU, 1968 = DUMITRESCU Hortensia şi DUMITRESCU Vladimir, *Şantierul arheologic Traian*, Materiale şi cercetări arheologice, IX, 1970.
- VL. DUMITRESCU, 1925 = DUMITRESCU Vladimir, *Fouilles de Gumelniţa*, Dacia, II, 1925.
- VL. DUMITRESCU, 1927 = DUMITRESCU Vladimir, *La cronologia della ceramica dipinta dell'Europa Orientale*, Ephemeris Daco-romana, IV, 1926-1927.
- VL. DUMITRESCU, 1941 = DUMITRESCU Vladimir, recenzie la lucrarea Tatianeii Passek, *La céramique Tripolienne*, Dacia, VII-VIII, 1941.
- VL. DUMITRESCU, 1945 = DUMITRESCU Vladimir, *La station préhistorique de Traian (Fouilles de 1936, 1938 et 1940)*, Dacia, IX-X, 1941-1944.
- VL. DUMITRESCU, 1959 = DUMITRESCU Vladimir, *La civilisation de Cucuteni*, Berichten van de rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek, Amersfoort, 1959.
- VL. DUMITRESCU, 1960 = DUMITRESCU Vladimir, *Complexul cultural Cucuteni*, Istoria României, I, Bucureşti, 1960.
- VL. DUMITRESCU, 1960, 1 = DUMITRESCU Vladimir, *Peut-on admettre — du point de vue chronologique — une participation des tribus de la civilisation à céramique peinte ouest-Transylvanie à la „migration Dimini”?*, Swiatowit, 1960.
- VL. DUMITRESCU, 1963 = DUMITRESCU Vladimir, *Originea şi evoluţia culturii Cucuteni — Tripolie I-I*, Studii şi cercetări de istorie veche, XIV, 1963, 1 şi 2.
- VL. DUMITRESCU, 1964 = DUMITRESCU Vladimir, *Faze tipologice şi realităţi stratigrafice*, Studii şi cercetări de istorie veche, XV, 1964, 1.

- VL. DUMITRESCU, 1965 = DUMITRESCU Vladimir, *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din aşezarea neolitică târzie de la Căscioarele*, Studii şi cercetări de istorie veche, 16, 1965, 2.
- VL. DUMITRESCU, 1966 = DUMITRESCU Vladimir, *Gumelniţa, sondajul stratigrafic din 1960*, Studii şi cercetări de istorie veche, 17, 1966, 1.
- VL. DUMITRESCU, 1967 = DUMITRESCU Vladimir, *Quelques remarques au sujet de la culture néolithique Précuculeni et de la station de Traian-Dealul Viei*, Dacia, Nouvelle série, XI, 1967.
- VL. DUMITRESCU, 1968, 1 = DUMITRESCU Vladimir, *Arta neolitică în România*, Bucureşti, 1968.
- VL. DUMITRESCU, 1968, 2 = DUMITRESCU Vladimir, *Cu privire la platformele de lut ars ale locuinţelor unor culturi eneolitice*, Acta Musei Napocensis, V, 1968.
- VL. DUMITRESCU şi colaboratori, 1954 = DUMITRESCU Vladimir şi colaboratori, *Hăbăşeşti, Monografie arheologică*, Bucureşti, 1954.
- P. DETEV, 1950 = DETEV Pavel, *Le tell Baniata près de Kapitan Dimitriévo*, Godišnik, Plovdiv, 1950, II.

F

- A. FLORESCU, 1959, 1 = FLORESCU Adrian, *Săpăturile de la Andrieşeni*, Materiale şi cercetări arheologice, V, 1959.
- A. FLORESCU, 1959, 2 = FLORESCU Adrian, *Săpăturile de la Andrieşeni*, Materiale şi cercetări arheologice, VI, 1959.
- A. şi M. FLORESCU, 1961 = FLORESCU Adrian şi FLORESCU Marilena, *Şantierul arheologic Truşeşti*, Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961.
- M. FLORESCU, 1970 = FLORESCU Marilena, *Problèmes de la civilisation de Costişa à la lumière du sondage de Borleşti*, Dacia, Nouvelle série, XIV, 1970.

G

- D. GALBENU, 1970 = GALBENU Doina, *Aşezarea şi cimitirul de la Limanu*, Materiale şi cercetări arheologice, IX, 1970.
- G. I. GEORGIEV, 1966 = GEORGIEV I. George, *Fouilles du tell de Dipsis près du vill. Ezéro en 1964 et 1965*, Arheologia, Sofia, 1966, 3.
- M. GIMBUTAS, 1965 = GIMBUTAS Marija, *The Relative Chronology of Neolithic and Chalcolithic Cultures in Eastern Europe North of the Balkan Peninsula and the Black Sea*, Chronologies in old World Archaeology, Chicago şi Londra, 1965.

H

- S. HAIMOVICI, 1963 = HAIMOVICI Sergiu, *Studiul resturilor de faună descoperite în aşezarea de la Tîrpeşti* (în manuscris).
- S. HAIMOVICI, 1968 = HAIMOVICI Sergiu, *Unele observaţii privind răspîndirea în holocen a elanului (Alces alces L) pe teritoriul României*, revista „Natura” (seria biologie) anul XX, 1968, 1.

- O. HÖCKMANN, 1968 = HÖCKMANN Olaf, *Die menschengestaltige Figuralplastik der süd-osteuropäischen Jungsteinzeit und Steinkupferzeit*, Hildesheim, 1968.

I

- B. IOVANOVIĆ — I. GLISIĆ, 1960 = IOVANOVIĆ B. — GLISIĆ Iovan, *Station énéolithique dans la localité de Komardin près de Jakovo*, Starinar, Noua serie, XI, 1960.
 M. ISAC, 1962 = ISAC Mihail, *Studiul faunei neolitice deshumate în 1956 la Andrieșeni*.
 Lucrare de licență la Facultatea de biologie din Iași, Biblioteca facultății, nr. V 1757.

J

- JIJIA, 1952 = *Șantierul valea Jijiei*, Studii și cercetări de istorie veche, III, 1952.

K

- T. KOLNIK — J. PAULIK, 1957 = KOLNIK Titus — PAULIK Jozef, *Rettungsgrabung auf der neolithischen Siedlung in Borovce bei Piešťany*, Slovenská Archeológia, V, 1957, 2.

M

- M. MACREA, 1959 = MACREA M., *Șantierul arheologic Cașolț-Boița*, Materiale și cercetări arheologice, VI, 1959.
 M. M. MAKAREVICI, 1960 = MAKAREVICI, M. M., *Ob ideologiceskih predtavleniiah u Tripolskih plemen*, Zapiski Obesskovo Arheologiceskovo obșcestva, I, 1960, 34.
 S. MARINESCU-BÎLCU, 1962 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Sondajul de la Tîrpești*, Materiale și cercetări arheologice, VIII, 1962.
 S. MARINESCU-BÎLCU, 1964 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Reflets des rapports entre les civilisations de Hamangia et de Précucuteni dans la plastique Précucutenienne de Tîrpești*, Dacia, Nouvelle série, VIII, 1964.
 S. MARINESCU-BÎLCU, 1965 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Un „atelier” néolithique pour la taille de haches en silex*, Archeologické rozhledy, XVII, 1965, 1.
 S. MARINESCU-BÎLCU, 1966 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *L'habitat à céramique rubanée de la station néolithique de Tîrpești et quelques problèmes de la céramique rubanée en Roumanie*. Actele celui de al VII-lea Congres internațional de științe preistorice și protoistorice, Praga 1966, Praga, 1970.
 S. MARINESCU-BÎLCU, 1967 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Die Bedeutung einiger Gesten und Haltungen in der Jungsteinzeitlichen Skulptur der Ausserkarpatischen gebiet Rumäniens*, Dacia, Nouvelle série, XI, 1967.
 S. MARINESCU-BÎLCU, 1968 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Unele probleme ale neoliticului moldovenesc în lumina săpăturilor de la Tîrpești*, Studii și cercetări de istorie veche, 19, 1968, 3.

- S. MARINESCU-BÎLCU, 1970 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Quelques aspects du problème de l'apport de la céramique rubanée à la formation de la civilisation Précucuteni I*, comunicare ținută la Simpozionul asupra culturii ceramicii liniare, Székesfehérvár, 1970.
- S. MARINESCU-BÎLCU, 1971 = MARINESCU-BÎLCU Silvia, *Aspects tardifs de la civilisation à céramique rubanée et sa contribution à la genèse de la civilisation Précucuteni I*, *Prähistorische Zeitschrift*, 46, 1.
- FL. MARINESCU, 1969 = MARINESCU Floricel, *Așezări fortificate neolitice din România*, Studii și comunicări, *Arheologie-Istorie*, 14, Sibiu, 1969.
- C. MATASĂ, 1938 = MATASĂ Constantin, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, Buletinul Comisiei monumentelor istorice, XXXI, 1938, fasc. 97.
- C. MATASĂ, 1940 = MATASĂ Constantin, *Deux stations à céramique peinte de Moldavie*, *Dacia* VII—VIII, 1937—1940.
- C. MATASĂ, 1954 = MATASĂ Constantin, *Așezarea neolitică de pe Dealul Viei, satul Traian, com. Zănești*, Studii și cercetări de istorie veche, V, 1954, 1—2.
- C. MATEESCU, 1970 = MATEESCU Corneliu, *Contribution à l'étude des fossés néolithiques du Bas-Danube: le fossé de la station de Vădastra*, Actele celui de al VII-lea Congres internațional de științe preistorice și protoistorice, Praga, August 1966, Praga 1970.
- VL. MILOJČIĆ, 1949, 1 = MILOJČIĆ Vladimir, *Die Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel- und Sudost Europas*, Berlin, 1949.
- VL. MILOJČIĆ, 1949, 2 = MILOJČIĆ Vladimir, *South Eastern Elements in the Prehistoric Civilization of Serbia*, *The Annual of the British school at Athens*, XLIV, 1949.
- S. MORINTZ, 1963 = MORINTZ Sebastian, *O așezare Boian fortificată (Șanțurile de apărare ale așezării de la Spanțov)*, Studii și cercetări de istorie veche, XIV, 1963, 2.
- S. MORINTZ, 1968 = MORINTZ Sebastian, *Cernica. Așezările neolitice*, București, Materiale de istorie și muzeografie, VI, 1968.
- H. MÜLLER-KARPE, 1968 = MÜLLER-KARPE Hermann, *Handbuch der Vorgeschichte Jungsteinzeit*, vol. II, München, 1968.

N

- O. NECRASOV și M. BULAI-ȘTIRBU, 1965 = NECRASOV Olga și BULAI-ȘTIRBU Maria, *Unele aspecte ale vieții triburilor neolitice din zona subcarpaților Orientali*, Studii și cercetări de antropologie, 2, 1965, 1.
- O. NECRASOV și S. HALMOVICI, 1962 = NECRASOV Olga și HALMOVICI Sergiu, *Studiul resturilor de faună descoperite în 1959 la Traian (Dealul Viei și Dealul Fîntînilor)*, Materiale și cercetări arheologice, VIII, 1962.
- O. NECRASOV și S. HALMOVICI, 1968 = NECRASOV Olga și HALMOVICI Sergiu, *Studiul resturilor de faună neolitică deshumate la șantierul arheologic Traian*, Materiale și cercetări arheologice, IX, 1970.
- I. NESTOR, 1929 = NESTOR Ion, recenzie la lucrarea lui Vladimir Dumitrescu, *La cronologia della ceramica dipinta dell' Europa Orientale*, *Prähistorische Zeitschrift*, XX, 1929.
- I. NESTOR, 1950 = NESTOR Ion, *Probleme noi în legătură cu neoliticul din R.P.R.*, Studii și cercetări de istorie veche, I, 1950, 2.

- I. NESTOR, 1951 = NESTOR Ion, *Cultura ceramicii liniare în Moldova*, Studii și cercetări de istorie veche, II, 1951, 2.
- J. NEUSTUPNÝ, 1952 = NEUSTUPNÝ J., *Polissoirs néolithiques en os*, Acta Archaeologica, København, XXIII, 1952.
- J. NEUSTUPNÝ, 1958 = NEUSTUPNÝ Jiri, *Neue Beiträge zum Neolithikum Rumäniens*, Slovenská Archeológia, VI, 1958, 2.
- E. NEUSTUPNÝ 1968 = NEUSTUPNÝ Evžen, *Absolute Chronology of the Neolithic and Aeneolithic Periods in Central and South Eastern Europe*, Slovenská Archeológia, XVI, 1968, 1.
- A. NIȚU, 1955 = NIȚU Anton, *Așezarea cu ceramică de factură precucuteniană de la Tg. Negrești*, Studii și cercetări științifice, Iași, VI, 1955, 1-2.
- A. NIȚU, 1967 = NIȚU Anton, *Reprezentări antropomorfe în decorul plastic al ceramicii de stil Cucuteni A*, Studii și cercetări de istorie veche, 18, 1967, 4.
- A. NIȚU, 1968 = NIȚU Anton, *Cercetările arheologice de la „Fîntîna de cîmp”, lângă Ciorani* (în manuscris). S-a indicat anul consultării manuscrisului.

P

- A. PARROT, 1953 = PARROT André, *Archéologie mésopotamienne*, II, Paris, 1953.
- T. PASSEK, 1935 = PASSEK Tatiana, *La céramique tripolienne*, Bulletin de l'Académie de l'histoire de la culture matérielle, Moscova-Leningrad, 1935, fasc. 122.
- T. PASSEK, 1949 = PASSEK Tatiana, *Periodizația Tripolskih poselenii*, Materiali i isledovania po Arheologii SSSR, 10, 1949.
- T. PASSEK, 1958 = PASSEK Tatiana, *Novii otkrítia na teritorii SSSR i voprosi pozdneoliticeskih kultur Dunaisco-Dnestrovsco, Mejdurecia*, Sovietkaia Archeologia, 1958, 1.
- T. PASSEK, 1962 = PASSEK Tatiana, *Relation entre l'Europe Occidentale et l'Europe Oriental à l'époque néolithique*, Raport ținut la al VI-lea Congres internațional de studii preistorice și protoistorice, Roma, 1962, extras.
- T. PASSEK, 1964 = PASSEK Tatiana, *Du neuf sur l'histoire des tribus tripoliennes d'entre le Dniepr et le Dniester*, Al VII-lea Congres internațional de științe antropologice și etnografice, Moscova, 1964, extras.
- T. PASSEK și E. CERNIȘ, 1963 = PASSEK Tatiana și CERNIȘ Ecaterina, *Pamiatniki culturî lineino lentocinoi keramiki na teritorii SSSR*, Archeologia SSSR, 1-11, Moscova, 1963.
- I. PAUL, 1961 = PAUL Iuliu, *Așezarea neolitică de la „Poiana în Pisc”, Materiale și cercetări arheologice*, VII, 1961.
- I. PAUL, 1962 = PAUL Iuliu, *Șantierul arheologic de la Ocna Sibiului*, Materiale și cercetări arheologice, VIII, 1962.
- I. PAUL, 1965 = PAUL Iuliu, *Unele probleme ale neoliticului din Transilvania în legătură cu cultura Petrești*, Revista Muzeelor, II, 1965, 4.
- I. PAUL, 1967 = PAUL Iuliu, *În legătură cu problema locuințelor de suprafață cu platformă din așezările culturilor Petrești și Cucuteni — Tripolie*, Studii și cercetări de istorie veche, 18, 1967, 1.
- I. PAUL, 1969 = PAUL IULIU, *Așezarea neo-eneolitică de la Pianul de Jos (Podei), jud. Alba*, Studii și comunicări, Arheologie-Istorie, 14, Sibiu, 1969.

- I. PAVÚK, 1969 = PAVÚK Juraj, *Chronologie der Želiezovce-Gruppe*, Slovenská Arheológia, XVII, 1969, 2.
- AL. PĂUNESCU, 1970 = PĂUNESCU Alexandru, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970.
- M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, 1957 = PETRESCU-DÎMBOVIȚA Mircea, *Les principaux résultats des fouilles de Trușești*, Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza, Iași, seria nouă, III, 1957, fasc. 1-2.
- M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, 1965 = PETRESCU-DÎMBOVIȚA Mircea, *Din rezultatele săpăturilor arheologice de la Trușești*, Omagiu lui P. Constantinescu-Iași, București, 1965.
- M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA și A. FLORESCU, 1959 = PETRESCU-DÎMBOVIȚA Mircea și FLORESCU Adrian, *Săpăturile arheologice de la Trușești*, Materiale și cercetări arheologice, VI, 1959.
- E. PLESL, 1952 = PLESL E., *Necropole du peuple à céramique spiralée à Mlynárce en Slovaquie*, Archeologické rozhledy, VI, 1952.
- POIANA, 1952 = Șantierul Poiana, Studii și cercetări de istorie veche, III, 1952.
- D. POPESCU, 1964 = POPESCU Dorin, *Săpăturile arheologice din Republica Populară Română, în anul 1963*, Studii și cercetări de istorie veche, 15, 1964, 4.
- D. POPESCU, 1970 = POPESCU Dorin, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1969*, Studii și cercetări de istorie veche, 21, 1970, 3.

Q

- H. QUITTA și G. KOHL, 1969 = QUITTA Hans și KOHL Günther, *Neue Radiocarbon daten zum Neolithikum und zur frühen Bronzezeit Südosteuropas und der Sowjetunion*, Zeitschrift für Archäologie, 3, Berlin, 1969.

R

- P. ROMAN, 1962 = ROMAN Petre, *O așezare neolitică la Măgurele*, Studii și cercetări de istorie veche, XIII, 1962, 2.
- P. ROMAN, 1963 = ROMAN Petre, *Ceramica precucuteniană din aria culturilor Boian-Gumelnița și semnificația ei*, Studii și cercetări de istorie veche XIV, 1963, 1.
- D. V. ROSETTI, 1934 = ROSETTI V. Dinu, *Săpăturile de la Vidra*, Publicațiile Muzeului municipiului București, 1, 1934.
- M. ROSKA, 1941 = ROSKA Marton, *Die Sammlung Zsófia Torma*, Cluj, 1941.

S

- H. SCHMIDT, 1932 = SCHMIDT Hubert, *Cucuteni*, Berlin și Leipzig, 1932.
- H. SCHROLLER, 1933 = SCHROLLER Hermann, *Die Stein und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, 1933.
- S. A. SEMENOV, 1957 = SEMENOV S. A., *Pereobitnaia tehnika*, Materiali i isledovania na Arheologii SSSR, Moscova-Leningrad, 1957, 54.
- B. SOUDSKÝ, 1954 = SOUDSKÝ, B., *K metodice třídění volutové Keramiki*, Památky Archeologické, XLV, 1954, 1-2.
- B. SOUDSKÝ, 1966 = SOUDSKÝ, B., *Bylani osada nejstarších Žemědělců z maladsí doby Kamenné*, Praga, 1966.

- B. SOUDSKÝ — I. PAVLŮ, 1966 = SOUDSKÝ B., — PAVLŮ Iavan, *Interprétation historique de l'ornement linéaire*, Památky Archeologické, 1966, 1.
- A. STOCKÝ, 1929 = STOCKÝ Albin, *La Bohême préhistorique, I, L'âge de pierre*, Praga, 1929.
- I. K. SVEŠNIKOV, 1954 = SVEŠNIKOV, I. K., *Cultura lineino-lentocinoi keramiki na teritoriî verhnego podnestrovia i zapadnoi Volîni*, Sovetskaia Archeologia, XX, 1954.
- Z. SZÉKELY, 1959 = SZÉKELY Zoltan, *Raport preliminar asupra sondajelor executate de Muzeul reg. Sf. Gheorghe în anul 1956*, Materiale și cercetări arheologice, V, 1959.
- Z. SZÉKELY, 1967 = SZÉKELY Zoltan, *Contribuții la studiul culturii Precucuteni în valea Oltului*, Culegere de studii și cercetări, Brașov, I, 1967.

T

- H. THOMAS, 1967 = THOMAS Homer, *Near Eastern, Mediterranean and European Chronology — The historical, archaeological, radio-carbon, pollenanalytical and geochronological evidence*, Lund, 1967, seria „Studies in Mediterranean Archaeology”.
- V. THEODORESCU, 1966 = THEODORESCU Victor, *Date preliminare, privind cultura cu ceramică liniară din teritoriul de la sud de Carpați al României*, Studii și cercetări de istorie veche, 17, 1966, 2.

V

- H. VAJSOVÁ, 1967 = VAJSOVÁ H., *Die Keramik des Varna-Typs in Nord ostbulgarien*, Archeologické Rozhledy, XIX, 1967, 3.
- M. VASIĆ, 1936 = VASIĆ, M., *Preistoriska Vinča, I—IV*, Beograd, 1936.
- V. VOLSCHI și M. IRIMIA, 1968 = VOLSCHI Vanda și IRIMIA Mihai, *Descoperiri arheologice la Mangalia și Limanu aparținând culturii Hamangia*, Pontice; Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul din Constanța, II, 1968.
- AL. VULPE, 1961 = VULPE Alexandru, *Descoperiri arheologice pe cursul mijlociu al Siretului*, Archeologia Moldovei, I, 1961.
- AL. VULPE și M. ZAMOȘTEANU, 1962 = VULPE Alexandru și ZAMOȘTEANU M., *Săpăturile de la Costișa*, Materiale și cercetări arheologice, VIII, 1962.
- R. VULPE 1936 = VULPE Radu, *Descoperirile arheologice de la Izvoare*, Anuarul Liceului Petru Rareș, Piatra Neamț, 1935—36.
- R. VULPE, 1937 = VULPE Radu, *Civilisation précucutenienne récemment découverte à Izvoare, en Moldavie*, Eurasia Septentrionalis Antiqua, XI, Helsinki, 1937.
- R. VULPE, 1940 = VULPE Radu, *Les fouilles de Calu*, Dacia, VII—VIII, 1940.
- R. VULPE, 1956 = VULPE Radu, *Problemele neoliticului carpato-niprovian, în lumina săpăturilor de la Izvoarele*, Studii și cercetări de istorie veche, VII, 1956, 1—2.
- R. VULPE, 1957 = VULPE Radu, *Izvoare. Săpăturile din 1936—1948*, București, 1957.

W

- A. J. B. WACE și M. S. THOMPSON, 1912 = WACE A. J. B. și THOMPSON M. S., *Prehistoric Thessaly*, Cambridge, 1912.

Z

- E. ZAHARIA, 1967 = ZAHARIA Eugenia, *Angaben über die Boian-Giulești Kultur. Die Siedlung von Leț, Dacia*, Nouvelle série, XI, 1967.
- N. ZAHARIA, 1955 = ZAHARIA Nicolae, *Recunoașteri arheologice executate de colectivul Muzeului de antichități din Iași, în anul 1953, în cuprinsul Moldovei*, Studii și cercetări de istorie veche, VI, 1955, 1–2.
- N. ZAHARIA, 1955, a = ZAHARIA Nicolae, *Cercetări de suprafață efectuate în Moldova în cursul anului 1954*, Studii și cercetări de istorie veche, VI, 1955, 3–4.
- N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA și EM. ZAHARIA, 1956 = ZAHARIA N., PETRESCU-DÎMBOVIȚA M., ZAHARIA Em., *Cercetări arheologice în orașul Iași și împrejurimi*, Studii și cercetări științifice, Iași, VII, 1956, fasc. 2.
- N. ZAHARIA, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, EM. ZAHARIA, 1970 = ZAHARIA N., PETRESCU-DÎMBOVIȚA M., ZAHARIA Em., *Așezări din Moldova. De la Paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970.

DIE PRÄCUCUTENI-KULTUR AUF DEM GEBIET VON RUMÄNIEN

Zusammenfassung

Einführung. In vorliegender Arbeit ist die Verfasserin bestrebt, die Präcucuteni-Kultur zusammenfassend darzustellen. Zu diesem Zweck hat sie alle älteren oder neueren Denkmäler dieser Kultur berücksichtigt und die Forschungen nicht nur auf das Gebiet der Moldau beschränkt, auf der sich bekanntlich diese Kultur entwickelt hat, sondern auf das ganze rumänische Gebiet erstreckt. Dies umso mehr, als das Entstehungsgebiet die Grenzen der Moldau überschreitet.

Mit Ausnahme der wenigen auf die Präcucuteni-Kultur bezogenen und von R. Vulpe, H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu und A. D. Alexandrescu veröffentlichten Beiträge, beruht die Arbeit hauptsächlich auf den Ausgrabungsberichten, auf den in den Museen von Rumänien befindlichen Fundgegenständen und selbstverständlich auf den Ergebnissen der eigenen im Gelände in den Siedlungen von Tirpești (1959—1965, 1968), und Ghigoești—Trudești (1969—1970), beide im Kreis Neamț in der Moldau gelegen, unternommenen Forschungen. Mit sehr wenigen Ausnahmefällen (Izvoare, Traian, Andrieșeni, Larga Jijia, Tirpești, Ereteghin, Trudești—Ghigoești) bestand das Ziel der Forschungsarbeiten in den meisten Siedlungen, in denen Präcucuteni-Spuren gefunden wurden, nicht in der Erforschung der Präcucuteni-Kultur selbst, weshalb dieser auch nicht immer die angemessene Aufmerksamkeit zuteil wurde.

I. Kapitel. Forschungsgeschichte. Als erstes zeigt die Verfasserin das unbestreitbare Verdienst von Radu Vulpe auf, zum ersten Male im Jahre 1936 erkannt und mitgeteilt zu haben, daß in seinen Ausgrabungen von Izvoarele eine der Cucuteni-Kultur vorausgehende Kulturstufe stratigraphisch bestimmt werden konnte, und bei dieser Gelegenheit „Präcucuteni-Schicht“ benannt wurde — eine zu der Zeit von manchen Forschern bestrittener stratigraphischer Befund.

Anläßlich seines im Jahre 1944 veröffentlichten Sonderkapitels über die Präcucuteni-Keramik von Traian—Dealul Fintinilor, folgte Vladimir Dumitrescu, daß diese Keramik nicht nur die älteste Stufe der Cucuteni-Kultur, sondern eigentlich „eine andere Zivilisation“, darstellt auf deren Grundlagen sich die Cucuteni-Kultur entwickeln wird. Tatsächlich war Vladimir Dumitrescu bereits im Jahre 1928 dazu geneigt, die Hypothese von Ailio über die Existenz einer der Cucuteni A (Tripolje)-Stufe vorausgehenden Stufe anzunehmen, deren kennzeichnende Verzierung der Keramik im tiefen Ritzverfahren ausgeführt war. Die Richtigkeit dieser Hypothese wurde dennoch bestritten.

Mit Beginn des Jahres 1936, und dann im Jahre 1944 hatte man folglich für die Präcucuteni-Kultur (u.zw. für das was heute die Präcucuteni III-Stufe darstellt),

sowohl den Platz in der Abfolge der rumänischen äneolithischen Kulturen als auch ihren wesentlichen Beitrag an der Entstehung der Cucuteni-Kultur festgelegt. Die Forschungen aus der Zeit bis zum ersten Weltkrieg beschränkten sich übrigens vorzugsweise auf das im Westen der mittleren Moldau gelegene Gebiet des Kreises Neamț, wo der Gründer des Museums in Piatra, C. Matasă, die Terrassen der Bistrița und ihrer Zuflüsse unermüdlich nach vor- und frühgeschichtlichen Ansiedlungen absuchte.

Im Jahre 1948 wurden die archäologischen Ausgrabungsarbeiten (einschließlich derer mit Bezug auf die Präcucuteni-Kultur) unter der Anleitung der Rumänischen Akademie auf weiten Gebieten wieder aufgenommen und konzentrierten sich, dadurch, daß die Forschungen in vorhergehend entdeckten Präcucuteni-Siedlungen (Traian, Costișa, Tirpești, Truțești—Ghigoești) fortgeführt und an besonders im Jijia-Tal gelegenen neuen Grabungsstellen (Larga Jijia, Vlădeni, Andrieșeni) neu begonnen wurden, nicht nur auf den Westen der mittleren Moldau. Mit Beginn des Jahres 1962 erstreckten sich diese Forschungen auch auf Südostsiebenbürgen (Ereșteghin, Bancu, Feldioara).

Die neue Auffassung über das Neoäneolithikum in der Moldau, die durch die Kenntnis der Präcucuteni-Schicht von Izvoare ermöglicht wird, bereichert einerseits durch die Entdeckungen in Traian—Dealul Viei und Larga Jijia ihren Gehalt und wird andererseits auch bestens vervollständigt. Es ist erwähnenswert, daß Hortensia Dumitrescu sogleich nach dem Abschluß der ersten in der erwähnten Siedlungsstätte von Traian—Dealul Viei durchgeführten Grabungskampagne, festlegte, daß die Präcucuteni- und Prätripolje-Kultur auf der Grundlage der in Traian—Dealul Viei entdeckten Kultur-Varianten entstand. Gelegentlich der Wiederaufnahme und der eingehenden Untersuchung zeigt die erwähnte Verfasserin, daß diese Variante eben die erste Präcucuteni-Schicht ist. Diese Ansiedlung so wie ihre kulturelle Zugehörigkeit waren aber der Gegenstand heftiger wissenschaftlicher Auseinandersetzungen. Von der kulturellen Zugehörigkeit bis zu den zwei Hauptkomponenten (der einen linearkeramischen und der anderen der Boian—Giulești-Kultur) wurde fast alles, was mit ihr in unmittelbarem Zusammenhang war, bestritten. Obwohl allmählich einige Archäologen ihre Meinung änderten, gibt es noch andere, die die Meinung vertreten, die Siedlung von Dealul Viei gehöre der Boian-Kultur an, so wie andere, die die beiden wesentlichen ethnisch-kulturellen Faktoren aus dem Entstehungsprozeß der Präcucuteni-Kultur (die Kultur der Linearkeramik und die Boian—Giulești-Kultur) ausschließen und auf diese Weise diese Kultur ihres Inhalts entleeren, ohne aber an die Stelle der ausgeschlossenen Elemente einen Ersatz zu bringen.

Die Grabungsergebnisse von Traian—Dealul Viei und Dealul Fintinilor, Izvoare und Larga Jijia, gestatteten es Vladimir Dumitrescu die Präcucuteni-Kultur in drei Stufen zu gliedern: Präcucuteni I—Traian—Dealul Viei; Präcucuteni II—Larga Jijia, Izvoare I₁; Präcucuteni III—Izvoare I₂, Traian—Dealul Fintinilor. Diesen Standpunkt macht sich von Anfang an A. D. Alexandrescu zu eigen und danach die Verfasserin vorliegender Arbeit.

In Anbetracht des mannigfaltigen Geschehens als welches der Entwicklungsverlauf der äneolithischen Stämme zu betrachten ist, hat die Verfasserin, obwohl einige Siedlungen innerhalb der gleichen Stufe zu verschiedenen Zeitpunkten ihren Ausgang nehmen oder untergehen, vorläufig davon Abstand genommen, neue Unterstufen zu schaffen, und sich darauf beschränkt (für jede einzelne Hauptsiedlung) den Zeitpunkt

des Aus- oder Untergangs der betreffenden Siedlung anzugeben. Sie schließt aber die Möglichkeit nicht aus, nachträglich noch Unterstufen zu bestimmen, meint jedoch es sei noch verfrüht diese zu unreißen, so lange keine großangelegten Grabungen in jeweils einigen Fundorten für jede Stufe durchgeführt werden, denn die Lösung dieser Frage darf nicht auf Versuchsgrabungen beruhen, bei denen der Zufall bekanntlich eine große Rolle spielt.

II. Kapitel. Ansiedlungen und künstliche Befestigungssysteme. Die erste Stufe der Prăcucuteni-Kultur ist vorläufig bei Traian—Dealul Viei, Ereteghin, Bancu und Borlești belegt und sehr wahrscheinlich hat auch die gegenwärtig zerstörte Ansiedlung auf dem Gelände der Stadt Sfintul Gheorghe derselben Stufe angehört. Mit Ausnahme der Siedlung von Borlești, die auf einer Niederterrasse liegt, befinden sich die anderen Siedlungen auf mittleren Flußterrassen und alle in der Nähe von Wasserläufen.

In der folgenden Stufe Prăcucuteni II wird die Besiedlung der mittleren und Niederterrassen fortgesetzt, gleichzeitig werden aber Siedlungen an tiefen, öfters frei, auf flachen Uferdämmen usw. gelegenen Stellen gegründet. Aus dieser Stufe stammen besonders die bekannten Siedlungen von Izvoare (I₁) und Larga Jijia, — die bereits vor dem Ausklingen der Besiedlung in Traian—Dealul Viei gegründet wurden — so wie diejenigen von Mindrișca, Trudești—Ghigoești, Vlădeni, Iași usw., die aus der Blütezeit der Prăcucuteni II-Stufe datieren.

In der letzten — der Prăcucuteni III-Stufe sind vornehmlich die mittleren und Hochterrassen besiedelt, u.zw. liegen hier die Ansiedlungen von Traian—Dealul Fintinilor, Tirpești, Negrești, Costișa (?), Andrieșeni, Aldești, Calu, Țolici, usw.; auf die Niederterrassen wird aber auch nicht verzichtet, wie z.B. bei Vlădeni (Gîtul Lupului) oder Ciorani, und auch die offene Stelle in der Senke von Izvoare wird nicht verlassen. Außerdem werden die Inseln des Bistrița-Flusses besiedelt — z.B. die Ansiedlung von Văleni-Piatra Neamț, die nachdem sich der Flußlauf der Bistrița verlegt hat, auf dem Flußufer zurückgeblieben ist.

In den letzten beiden Stufen der Prăcucuteni-Kultur (wobei die erste aber nicht ausgeschlossen ist) ist folglich eine große Mannigfaltigkeit der Ansiedlungen festzustellen. Scheinbar war die beherrschende, leicht zu verteidigende Lage nicht auch eine ausschlaggebende Bedingung bei der Auswahl der Siedlungsstätte.

In unmittelbarem Zusammenhang mit den Siedlungen sind auch die diese umgebenden Schutzgräben, die in der Fachliteratur sehr eingehend besprochen werden. In fast ausschließlicher Einstimmigkeit wird den weiten und tiefen Gräben die Rolle eines Schutzgrabens zugesprochen. Aufgrund der bisherigen Forschungsergebnisse wäre zu behaupten, daß die Prăcucuteni-Stämme den Schutzgraben bereits seit der ersten Stufe (Traian—Dealul Viei) kannten und gebrauchten. Bis zur Zeit liegt noch kein Beweis vor, daß er in der Stufe Prăcucuteni II gebraucht wurde; diese Lücke wäre darauf zurückzuführen, daß bisher in den Siedlungen dieser Stufe nur beschränkte Ausgrabungsarbeiten vorgenommen wurden. Auf jeden Fall ist in der letzten, der Prăcucuteni III-Stufe, der Schutzgraben wieder beglaubigt. Man kann also ruhig annehmen, daß er auch in der mittleren Stufe der Prăcucuteni-Kultur in Gebrauch war. In Anbetracht dessen, daß in anderen Gebieten von Europa befestigte Siedlungen der Kultur der Linearkeramik bekannt sind, wäre es keineswegs ausgeschlossen, daß die Prăcucuteni-Stämme auch in dieser Hinsicht von den Trägern der Kultur der Linearkeramik beeinflusst waren, und dies umso mehr, als vorläufig in den Siedlungen

der Giulești-Stufe der Boian-Kultur derartige künstliche Befestigungssysteme nicht belegt sind.

III. Kapitel. **Die Wohnbauten.** Die Untersuchung des Wohnungstyps der Präcucuteni-Kultur nimmt ihren Ausgang bei den in der Ansiedlung von Traian—Dealul Viei erzielten Ergebnissen, wo eine Reihe von Wohnbauten der Stufe Präcucuteni I freigelegt wurden. Hier wurde festgestellt, daß die überwiegende Mehrzahl der Wohnungen keine Fußbodenplattform hatten, daß aber auch jene nicht fehlen, die nicht auf einem Unterbau von starken Bohlen, sondern auf einer manchmal durch ein summarisches Rohr- oder Rutengeflecht befestigten Äste- oder Laubschicht eigens errichtete Fußbodenplattformen aufweisen. Die Verfasserin geht eingehend auch auf den einzigen in Eresteghin freigelegten Wohnbau ein, von dem behauptet wird, er hätte eine Fußbodenplattform gehabt. Aus der Untersuchung der Grundrisse der Wohnung erhellt, daß die Reste des Lehmverputzes durchwühlt, mit Asche, Steinen und Keramikscherben vermischt sind; der Lehmverputz ist stark zerbröckelt und bis in jenes Gebiet verstreut, in dem der Verfasser dieser Siedlung auf den guten Erhaltungszustand der Fußbodenplattformen hinweist; der Unterschied zwischen den Durchmessern der für den Fußboden gebrauchten Bohlen (8 bis 20 cm) ist übertrieben groß und die Herdstelle ist in der Zeichnung gar nicht zu sehen. Anhand dieser Beweisgründe wird die Vermutung ausgesprochen, daß in diesem Falle die Verputzreste eher von den Wänden oder von einer eingestürzten Decke stammen, als von einer Fußbodenplattform. Auf Grund der Ausgrabungen von Traian—Dealul Viei kann — mit dem durch die noch unvollständigen Daten von Eresteghin aufgezwungenen Vorbehalt — angenommen werden, daß die Präcucuteni-Stämme der ersten Stufe einen im Vergleich zu den Fußbodenplattformen der Cucuteni-Kultur viel einfacheren und leichter zu errichtenden Plattfortmtypus kannten.

In der Stufe Präcucuteni II hingegen sind die Wohnungsbauten mit Fußbodenplattform noch nicht bekannt. Dies könnte auf die äußerst geringe Zahl der in den Siedlungen dieser Kulturstufe unternommenen Forschungen zurückzuführen sein. Die Probegrabungen in Larga Jijia haben keinen Wohnbau ergeben, die Ausgrabungen von Mindrișca haben nur teilweise zwei Wohnbauten freigelegt und diejenigen von Trudești—Ghigoești mußten sich auf die Untersuchungen von drei Wohnbauten beschränken. So kann also die geringe Anzahl der bestimmten und (manchmal nur teilweise) ausgegrabenen Wohnbauten nicht die Behauptung gestatten, daß die Träger der Präcucuteni-Kultur die Errichtungsweise und die von den Lehmplattformen gebotenen Vorteile nicht gekannt hätten, weil sie doch eben sowohl in der Siedlung von Dealul Viei, d.h. in der Präcucuteni I-Stufe, als auch in der Siedlung von Tîrpești, d.h. in der Stufe Präcucuteni III bestimmt wurden. Es ist aber eine Tatsache, daß die Fußbodenplattformen in der Präcucuteni III-Stufe seltener gebraucht wurden, und sie in gewissem Maße von den Cucuteni-Plattformen verschieden sind, so wie, daß sie in der Präcucuteni I-Stufe, wie bereits gezeigt, nach einem viel einfacheren und ertümlicheren Verfahren errichtet wurden.

Obwohl in der letzten Präcucuteni-Stufe, die meisten bisher freigelegten Wohnbauten keine eigens errichteten Fußbodenplattformen hatten, gibt es dennoch auch Wohnbauten deren Lehmplattform auf eine massive Holzunterlage verputzt ist, so wie Teile von Fußbodenplattformen, die innerhalb von einigen Wohnbauten eigens errichtet wurden.

Die Herdstellen sind im Laufe aller drei Stufen sowohl innerhalb als auch in unmittelbarer Nähe der Wohnbauten anzutreffen.

Die Verfasserin versucht anhand der eigenen innerhalb der Präcucuteni-Wohnbauten gemachten Beobachtungen, und der Daten, die andere Forscher von Cucuteni-Siedlungen lieferten, die Baumomente und das Bausystem schematisch wiederherzustellen. Die Wohnbauten ohne Fußbodenplattform, die vorläufig in der Mehrzahl sind, wurden auf massive Holzsohlen gebaut, die zwecks besserer Beständigkeit eventuell etwas in den Boden eingelassen sein konnten. In diese Sohlen wurden in Abständen von 1 bis 1,20 m senkrechte, 10 bis 12 cm starke Ständer eingetrieben, um da zwischen die Flechtwand aus Ruten die Riegeln zu befestigen. Die Ständer waren auch am oberen Ende mit einem starken Lehm befestigt, auf dem einerseits die Deckenbalken und andererseits die Sparren des Sattel- und Runddaches lehnten. Daraufhin wurde der Bau zuerst von innen und hernach von außen mit einem stroh-, streu-, steinchen- und laubgemagerten 15 bis 18 cm dicken Lehmewurf verputzt. Es ist anzunehmen, daß auch der Dachboden verputzt wurde.

Dem gegenwärtigen Forschungsstand nach zu urteilen, scheint innerhalb der Siedlungen keine Regel in der Wohnungsverteilung bestanden zu haben.

Am Abschluß dieses Kapitels wird hervorgehoben, daß mit einer einzigen Ausnahme (eine große Eintiefung—eine in Tirpeşti entdeckte Wohngrube) sich die Träger der Präcucuteni-Kultur feste Oberflächenbauten aus Holz und stroh- und spreugegemagertem (manchmal auch steinchen- oder laubgemagertem) Lehm errichteten.

IV. Kapitel. Geräte und Waffen. Hier werden nach Stufen und Kategorien gegliedert alle Gerätegruppen untersucht und beschrieben, die in den Präcucuteni-Siedlungen entdeckt wurden. Als Abschluß dieser Darstellungen sind einige allgemeine Feststellungen erforderlich gewesen. Es wird gezeigt, daß für die Präcucuteni I-Stufe einerseits die Mikrolithen kennzeichnend sind, deren geometrische Formen und Machart der Tardenoisien- und Gravettien-Überlieferung die Präcucuteni-Stämme von den Trägern der Kultur der Linearkeramik übernommen haben, andererseits die Makrolithen, die in einem primitiven Verfahren aus glaukonithaltigem Sandstein geschnitten sind. Ebenfalls von den Trägern der Kultur der Linearkeramik haben die ersten Präcucuteni-Stämme den Schuhleistenkeil übernommen, die große trapezförmige Axt, die Keule und sogar die Axt mit Schaftloch, ebenso wie den Brauch aus Obsidian gefertigte Geräte zu benutzen. In den nächsten Stufen der Kultur verschwindet der Obsidian und die epipaläolithische Überlieferung in der Silexverarbeitung, es verschwinden die geometrischen Formen, und die Kleinerzeugnisse sind in der Präcucuteni II-Stufe seltener. In der Präcucuteni III-Stufe sind sie schließlich nur noch ein Zufall. In der Präcucuteni II-Stufe ist der Schuhleistenkeil noch (sehr selten) anzutreffen und in der Präcucuteni III-Stufe kaum noch in der Form der schlanken hochgewölbten Meißelchen zu erkennen. Die mit Schaftloch durchbohrtem aus hartem Gestein gefertigten Äxte werden entlang aller drei Stufen verwendet.

In den ersten zwei Stufen sind die Schleifbeine sehr üppig vertreten, die in der dritten zahlenmäßig abnehmen; auch die Hornharpunen (die in der ersten Stufe bekannt sind) werden in der zweiten und dritten Stufe nicht mehr verwendet, doch kommen in diesen beiden Stufen die großen Horndolche auf. Was vorläufig verwunderlich ist, ist der Mangel im Laufe der Stufe I und das seltene Vorkommen im Laufe der Stufe II und III der Spinnwirtel, so wie der völlige Mangel im Laufe der ganzen Präcucuteni-Kultur der Webstuhlgewichte. Die Verfasserin ist der Meinung, daß

dieser Mangel sowohl auf die äußerst beschränkten bisher in den Siedlungen der Präcucuteni-Kultur vorgenommenen Forschungen zurückzuführen sei, so wie darauf, daß diese Gegenstände aus Holz gefertigt gewesen sein konnten.

Mit Ausnahme der Vervollkommnung der Feuersteinverarbeitung in der letzten Stufe, macht sich im Laufe der Entwicklung der Präcucuteni-Kultur keine wesentliche Änderung der Stein- oder Knochengeräte bemerkbar. Sowohl der Rohstoff als auch das Arbeitsverfahren sind im Grunde genommen unverändert geblieben.

Die kleinen Kupfergeräte (Stichel) sind nur in der Präcucuteni III-Stufe bekannt.

V. Kapitel. **Keramik.** In diesem Kapitel untersucht die Verfasserin nach Stufen gegliedert, die wichtigsten keramischen Kategorien, die Ornamentik und teilt die Grundformen in Gruppen. Für jede einzelne Gruppe gibt sie die betreffenden Abarten und Unterarten an. Sie hat es vorgezogen, für jede einzelne Stufe die wesentlichen Ziermuster und -technik anzuführen und es derart zu erleichtern, all diese Elemente von einer Stufe zur anderen verfolgen zu können, so wie das Verschwinden einiger davon zu einem gegebenen Augenblick und das Aufkommen neuer. Um Verwechslungen vorzubeugen, wurden die Gefäßformen aller drei Stufen mit den gleichen Kennzeichen notiert. Die gleichen oder fast gleichen Gefäße haben das selbe Kennzeichen erhalten, während die Abarten oder die von einem gewissen Typ abgeleitet waren mit der Nummer des betreffenden Typs und einem Buchstaben vermerkt wurden. Ist eine Form oder Abart aus der Präcucuteni I-Stufe in den folgenden Stufen nicht mehr vorgekommen, so wurde die betreffende Nummer an keine andere Form mehr vergeben; sobald neue Typen auftauchten, wurden neue Nummern gebraucht. Für jeden einzelnen Typ wurden auch die gebrauchten Ziermuster angegeben. So kann z.B. verfolgt werden, wie die Kerbschnittverzierung der Präcucuteni I-Stufe sich abwandelt und den nächstfolgenden Stufen (II) weitergegeben wird, im Laufe derer sie allmählich entartet, um bis zu Präcucuteni III völlig zu verschwinden, oder wie z.B. die Riffelung zur Kannelierung wird — ein Bestandteil der Verzierung, der von den Präcucuteni-Stämmen im Laufe der drei Entwicklungsstufen in zahlreichen Abarten und Kombinationen gebraucht wurde, usf.

Abschließend zeigt die Verfasserin in diesem Kapitel welches die von den Präcucuteni-Stämmen, sowohl von den Trägern der Linearkeramik als auch von denen der Boian—Giuleşti-Kultur übernommenen Hauptelemente sind.

Bei dieser Gelegenheit werden die geometrischen und Spiralenmuster erwähnt, mit denen die Keramik der Präcucuteni-Kultur verziert ist, so wie die völlig eigene Art der Präcucuteni-Leute diese Muster zu verarbeiten, anzulegen und an die Gefäßform anzupassen; den Schluß des Kapitels bildet ein weiteres wesentliches Merkmal der Ornamentik der Präcucuteni-Keramik, das an die Cucuteni A-Stämme weitergegeben und sehr weitgehend von diesen verwendet wurde (aufgrund der mannigfaltigeren von der Farbgebung gebotenen Mittel) und zwar das Verdoppelungs- oder Reduplikationsverfahren der Ziermuster, wie es Vladimir Dumitrescu benannte.

VI. Kapitel. **Die Tonplastik.** Um die Einheitlichkeit im Aufbau des Buches beizubehalten wird die Tonplastik der Präcucuteni-Kultur ebenfalls nach Stufen gegliedert dargestellt, innerhalb deren die Einteilung nach Haupttypen mit den betreffenden Abarten vorgenommen wird. Einerseits wird die allgemeine Ähnlichkeit der Struktur zwischen den Tonfiguren von Traian—Dealul Viei (Präcucuteni I) und denen der Hamangia-Kultur aus der Dobrukscha aufgezeigt und andererseits die

den Präcucuteni-Tonfigürchen eigenen Merkmale. Es wird gezeigt, daß die Präcucuteni-Plastik viel mannigfaltiger ist, obwohl sie sich auch unter dem Einfluß der Hamangia-Kultur entwickelt, weil sie noch nicht in Schablone gezwängt ist. Um ihren Ursprung zu erklären und derart die damit in Zusammenhang stehende Auffassung, wendet sich die Verfasserin der Sesklo- und Dimini-Kultur zu und schließt jedweden Beitrag der Kultur des südlichen Bugs aus, nimmt aber die Übermittlung verschiedener Menschendarstellungen aus der Linearkeramik an.

Weiterhin befaßt sich die Verfasserin mit den Hauptmerkmalen der Präcucuteni II-Tonfigürchen: der Schematismus, der den Oberkörper aufs höchste vereinfacht und die aufs äußerste getriebene Steatopygie schaffen einen ausschließlich der Präcucuteni-Kultur eigenen Typus. Es wird bis zu einem Gegenbeweis angenommen, daß die Präcucuteni-Stämme der zweiten Stufe sich völlig eigene und von denen der vorhergehenden Phase verschiedenen Tonplastiken geschaffen haben. Das aus der ersten Stufe übernommene Erbe wird nämlich der zweiten und der dritten Stufe nicht seine typischen Merkmale aufprägen. Die Tonfigürchen der zweiten und dritten Stufe bieten auch einige Überraschungen: es sind einige Haltungen dargestellt, wie die sogenannte „denkerische“ Haltung, ferner die der schamhaften Venus; außerdem kommen Phallusnachbildungen vor und schließlich die berühmten Reigentänze — d.h. als Gefäßständer gestaltete, im Reigentanz verschlungene Frauengestalten, deren Entwicklung im bekannten Exemplar von Frumuşica den Höhepunkt ihrer Vollendung erreicht hat.

In der Präcucuteni III-Stufe erscheinen auch die mit tiefen Ritzern verzierten Tonfiguren, die den wunderbaren Exemplaren mit feiner Riffelverzierung aus der Cucuteni A-Stufe als Vorlage dienten. Zugleich mit dieser Verzierung finden auch die schüchternen Anfänge der bemalten Ornamentik statt. Die Verfasserin stimmt den Meinungen derjenigen Forscher bei, die diese Verzierung als Tätowierung ansehen.

Im Schlußteil des Kapitels wird auch die Frage der Bedeutung der anthropomorphen Plastik erörtert, eine stark umstrittene Frage, die ständig im Mittelpunkt des Interesses der Fachleute steht. Zusammen mit den meisten Forschern, die sich mit der neolithischen Kunst, Religion, den magischen Bräuchen und den anthropomorphen Darstellungen näher befassen, wird angenommen, daß die Frauenfigürchen den Begriff der Mutter- und der Fruchtbarkeitsgottheit, die Männergestalten den betreffenden Begleiter darstellen. Die Frage, ob die neolithischen Stämme in den hier besprochenen Gebieten mit der Abstraktion und der Darstellung einer Idee gerade so weit gelangen konnten, beantwortet die Verfasserin bejahend. In Anbetracht der bekannten Tatsache, daß der Ursprung der neo-äolithischen Menschenfigürchen in Vorderasien zu suchen ist, von dem Europa auch von diesem Standpunkt aus gelernt hat, nimmt die Verfasserin auch an, daß die jungsteinzeitlichen Stämme aus Europa sich zugleich mit den Darstellungen aus Ton auch den Begriff zu eigen gemacht haben, den diese darstellten. Sicherlich wurden auch ältere Meinungen berücksichtigt, die kürzlich wieder aufgenommen wurden, laut denen die jungsteinzeitlichen Tonfigürchen in erster Linie Anbeter darstellen. Die Verfasserin zeigt, warum sie mit diesem ausschließenden Standpunkt nicht einverstanden sein kann und unterstreicht, daß in gewissen Fällen und Momenten des Rituals die Jungsteinzeitmenschen sich auch (aber seltener) als Anbeter hätten darstellen können.

Am Schluß des Kapitels sind eine Reihe von anthropomorphen Gefäßaufsätzen oder Gefäßhenkel dargestellt, so wie die verschiedenen Tierdarstellungen der Prä-

cucuteni-Kultur. In sämtlichen bekannten Fällen ist das dargestellte Tier, wenn kein Vogel, ein Rind und wahrscheinlich mit dem Männlichkeitskult in Verbindung, ein Kult der ebenfalls auf vorderasiatischen Einfluß zurückzuführen ist. Es wird desgleichen gezeigt, daß alle Tonfigürchen und Reliefs die Menschen und Tiere darstellen, obzwar sie von ausgesprochen künstlerischem Sinn der Präcucuteni-Stämme zeugen, nicht die ästhetischen Beschäftigungen als Ausgangspunkt hatten, sondern aus magisch-religiösen Überzeugungen und Riten heraus geschaffen wurden.

VII. Kapitel. **Verschiedenes.** In diesem Kapitel werden eine Reihe von Fundgegenständen und Entdeckungen untersucht, die wenn sie zahlreicher gewesen wären, in gesonderte Kapitel gehört hätten, weil ihre Zusammenfassung in ein einziges Kapitel nicht sehr entsprechend ist. Die hier unfaßten Fundgegenstände und Entdeckungen sind folgende: kleine Altäre aus gebranntem Ton, aus Ton geformtes Miniaturenmobiliar, so wie die (fünf) in den Siedlungen der Präcucuteni-Kultur gefundenen Schmuckgegenstände.

Die kleinen Altäre aus gebranntem Ton sind in allen drei Stufen der Kultur nachgewiesen worden und die Vorlage des Typs muß selbstverständlich im Bestand der Starčevo—Criş-Kultur und damit auch in den südlichen Kulturen gesucht werden. Es ist vorläufig schwer zu bestimmen, durch die Vermittlung welcher Kultur sie an die Präcucuteni-Kultur gelangten und welche Rolle dennoch der Vinča-Kultur in ihrer Verbreitung zukommt. Die Verfasserin ist der Meinung, daß der Turdaş-Variante der Vinča-Kultur auch diese Überlieferung nicht fremd ist.

Mit den Menschenfigürchen aus Ton in unmittelbarem Zusammenhang sind auch eine Reihe von kleinen Stühlen, Liegestätten und Tischen, die aus gebranntem Ton geformt sind. Sie wurden vorläufig nur in dem Fundbestand der Präcucuteni II- und III-Siedlungen gefunden. Sehr wahrscheinlich ahmen sie die großen Gegenstände nach, die aus Holz hergestellt und bei den Cucuteni-Stämmen in Gebrauch sind; es ist aber unwahrscheinlich, daß sie gewöhnliches Spielzeug darstellen (was jedoch nicht völlig ausgeschlossen sein dürfte), sondern sie werden vermutlich als Stühlchen für die sitzend gestalteten Menschenfigürchen gedient haben.

Die Opfergruben der Präcucuteni-Kultur sind, wie Hortensia Dumitrescu gezeigt hat, mit verschiedenen Opferriten und Opfergaben für chthonische Götter in Zusammenhang zu bringen.

Die Frage, die vorderhand unbeantwortet bleiben muß, ist die nach der Bestattung, denn es ist bis zur Zeit noch nicht bekannt, wie die Präcucuteni-Stämme ihre Toten bestatteten.

VIII. Kapitel. **Allgemeine Betrachtungen.** 1. *Ursprung und Entwicklung.* In chronologischer Reihenfolge werden in diesem Kapitel alle Meinungen über diese Frage dargestellt, wobei besonders auf diejenigen von Hortensia Dumitrescu und Vladimir Dumitrescu eingegangen wird. Laut dieser Meinungen besteht die erste Stufe der Präcucuteni-Kultur aus zwei Bestandteilen und zwar aus der Kultur der Linearkeramik und aus der Boian—Giuleşti-Kultur. Als Abschluß dieser knappen Aufzählung der Darstellung der diesbezüglichen Meinungen wird gezeigt, daß:

a. Einige Forscher die derjenigen Meinung beipflichten, dergemäß die Präcucuteni-Kultur in drei Stufen gegliedert wird: Präcucuteni I—Traian—Dealul Viei; Präcucuteni II—Larga Jijia, Izvoare I₁, Mîndrişca usw.; Präcucuteni III—Dealul Fîntînilor, Izvoare I₂, Andrieşeni, Tîrpeşti usw.;

b. Obwohl andere Forscher die Existenz einer Präcucuteni-Kultur annehmen, sie die Siedlungen von Traian—Dealul Viei und Larga Jijia der Boian-Kultur zuweisen.

c. Laut einer anderen Meinung schließlich die Siedlungen von Traian—Dealul Viei, Larga Jijia und Ereteghin zeitgleiche Präcucuteni-Siedlungen wären.

Die Verfasserin untersucht die Frage des Ursprungs der Präcucuteni-Kultur und gelangt zu dem Schluß, daß diejenige Meinung gerechtfertigt ist, dergemäß die beiden Hauptbestandteile dieser Kultur die Kultur der Linearkeramik einerseits und die Boian—Giuleşti-Kultur andererseits sind, mit einer Reihe von weniger bedeutenden hinzugekommenen Beiträgen. Daraufhin untersucht sie jeden einzelnen Bestandteil für sich.

Die Kultur der Linearkeramik. Nachdem die Verfasserin (ebenfalls in chronologischer Reihenfolge) alle Meinungen zu diesem Problem darlegt, geht sie auf die wichtigsten zwei davon näher ein. Die erste wurde von Hortensia Dumitrescu formuliert und von Vladimir Dumitrescu unterstützt und betrachtet die Kultur der Linearkeramik als einen Hauptbestandteil von Präcucuteni I; die zweite, von Eugenia Zaharia formuliert, schließt den unmittelbaren Beitrag der Kultur der Linearkeramik zur Entstehung der Präcucuteni-Kultur aus, denn eine linearkeramische Wohnschicht, die bis an den Anfang von Boian—Giuleşti—angedauert haben sollte, wäre vorläufig—so Eugenia Zaharia— „eine vermeintliche Wohnschicht“. Die eingehende Analyse des linearkeramischen Fundgutes aus der Moldau, das in Traian—Dealul Fintînilor, Glăvăneşti und Tirpeşti zutage gefördert wurde, beweist, daß die Kultur der Linearkeramik (auf dem Gebiet der Moldau) bis an den Beginn der Präcucuteni I-Stufe gedauert hat und daß in deren Bildung die Träger der Kultur der Linearkeramik eine vorwiegende Rolle spielen werden. Nur auf diese Weise kann eine ganze Reihe von Kennzeichen der ersten Präcucuteni-Stufe erklärt werden: die graue Tonpaste der Gefäße, verschiedene Ziermuster, wie die dreieckigen Vertiefungen, die Notenkopfverzierung, die mit Punkten ausgefüllten Bänder, die „Apices“, die Stichlinien, die Menschendarstellungen auf den Gefäßen, der Gebrauch des Schuhleistenkeils, der durchbohrten Axt, der kleinen Feuerstein- und Obsidiangeräte usw. Die Verfasserin bringt die Meinung zum Ausdruck, daß auch die Gewohnheit, die Siedlungsstätte von einem Schutzgraben zu umgeben dem Beitrag derselben Linearkeramik zuzuschreiben ist.

Die Boian—Giuleşti-Kultur. Auch mit Bezug auf diesen zweiten Hauptbestandteil der ersten Stufe der Präcucuteni-Kultur lassen sich zwei Meinungen unterscheiden. Die Vertreter der ersten davon, Hortensia Dumitrescu, und später Vladimir Dumitrescu, haben der Boian-Kultur in der Entstehung dieser Stufe eine große Bedeutung beigemessen. Die zweite, von Eugenia Zaharia vertretene Meinung, streitet der Boian-Kultur jedweden Beitrag an der Entstehung der Präcucuteni-Kultur ab. Eugenia Zaharia läßt die Vermutung aufkommen, daß der Ursprung der Kerbschnittverzierung letzten Endes im phthiotischen Theben oder in der Vinča-Kultur zu suchen wäre (eine Kultur die aber bekanntlich die Kerbschnittverzierung nicht kennt). Laut Meinung der Verfasserin darf man den Ursprung dieser Ziertechnik nicht in allzu großer Entfernung suchen, da doch die Boian-Stämme die Kerbschnittverzierung intensiv gebrauchten.

Die ersten Präcucuteni-Leute haben von den Trägern der Boian—Giuleşti-Kultur gewisse Gefäßformen übernommen, ferner die Kerbschnittverzierung (Schachbrett-, Dreieck-, Bändermuster), die (verhältnismäßig selten gebrauchte) Rillenver-

zierung und wahrscheinlich die ziemlich mittelmäßige Beschaffenheit der Tonpaste und der Art und Weise wie sie gebrannt wurde. Übrigens hat gerade die auffallende Ähnlichkeit zwischen der in Traian—Dealul Viei gehobenen Keramik und der der Boian—Giulești-Stufe einige Forscher (E. Comşa, D. Berciu, I. Nestor) dazu veranlaßt, diese Siedlung der Boian—Giulești-Kultur zuzuweisen. Diese Meinung berücksichtigt aber die bekannten Tatsachen nicht, so daß sie nicht rechtfertigt ist.

Die Verfasserin befaßt sich ferner mit jedem einzelnen Bestandteil, der zur Entstehung der Präcuteni-Kultur beigetragen hat und zwar mit der Hamangia-, Vinča- und Bug—Dnepr-Kultur. Eine ganze Reihe von Elementen dieser Kultur, so wie anderer, die der Genesis der Präcuteni-Kultur zugrunde gelegen haben können, sind aber schwer nachzuweisen, denn die Präcuteni-Stämme haben sowohl das Formengut als auch die Verzierung der Keramik der Kulturen, die ursprünglich zu ihrer Entstehung beigetragen haben, wie auch die nachträglich entlehnten in völlig eigener Art verarbeitet.

Das Entstehungsgebiet der Präcuteni-Kultur umfaßt den Südosten Siebenbürgens und den Westen der mittleren Moldau; andererseits aber wird sich diese Kultur — die das Ergebnis einer ethnischen und kulturellen Verschmelzung zwischen zwei verschiedenen Elementen, dazu sich verschiedentliche Nebeneinflüsse hinzugesellen — selbständig weiter entwickeln, und erwartungsgemäß eigene Merkmale aufweisen.

Im Laufe der ersten Phase behält die Präcuteni-Kultur ungefähr die Grenzen bei, innerhalb derer sie entstanden ist. Mit Beginn der Präcuteni II-Stufe wird das südwestliche, während der ersten Stufe besiedelte Gebiet, d.h. Südostsiebenbürgen verlassen und die Stämme aus dem westlichen Teil der mittleren Moldau beginnen die Siedlungen nach Osten, Südosten und Nordosten zu verschieben. In dieser (II.) Stufe verbreitete sich derart die Präcuteni-Kultur in einem großen Teil der Moldau und der Moldauischen SSR und gelangte bis in die Gegend von Kischinjaw und bis an den Dnestr. In der letzten (III.) Stufe befindet sich die Präcuteni-Kultur in voller ethnischer und künstlerischer Blüte. Jetzt beginnt das was als ihre große Expansion angesehen werden kann und gereicht auch zur Vollendung. Es ist dies der Zeitpunkt zu dem das Verbreitungsgebiet auch die Ukraine umfaßt, den Bug überschreitet, aber nicht bis zum Dnepr reicht.

Weil in den jeweiligen Kapiteln über die Wohnbauten, Geräte, Keramik und Tonplastik eingehend auf die betreffenden Elemente hingewiesen wurde, die sich aus der Präcuteni I-Stufe ausbildet, in der Präcuteni II-Stufe erhalten haben, auf das was in der zweiten Stufe neu aufkam und nachher an die folgende (dritte) Stufe übermittelt wurde, wird hier auf diese Fragen nicht mehr näher eingegangen, sondern bloß erwähnt, welches die Hauptelemente sind, die an der inneren Entwicklung der Kultur beteiligt waren. Es wurden dabei selbstverständlich Siedlungsarten und Wohnbauten, Geräte, Keramik (Formengut, Tonpaste, Verzierung) und alle anderen Kategorien von Gegenständen berücksichtigt: Es wird verfolgt, wie sich die Qualität der Tonpaste und die Art und Weise der Verbrennung verbessert, wie sich die Formen abwandeln, wie sie entarten, wie eine Reihe von Verzierungsverfahren (z.B. der Kerbschnitt) verschwinden, wie andere aufkommen und sich entfalten, wann und wie die Bemalung erscheint usw. Die Verfasserin verleiht ihrer Verwunderung darüber Ausdruck, daß weder die Archäologen, die die Siedlungen von Larga Jijia und Florești in die Boian-Kultur eingewiesen haben, noch diejenigen, die ein Gleichheits-

zeichen zwischen die Siedlungen von Traian—Dealul Viei und Larga Jijia gesetzt haben, die Neuigkeiten des Typs der Tonfigürchen mit betonter Steatopygie erkannt haben, fehlt dieser doch vollständig sowohl aus der Prăcucuteni I-Stufe als auch aus der Boian-Kultur, ist hingegen aber für die Prăcucuteni II- und III-Stufe typisch.

Es wird ferner noch aufgezeigt, daß vom stratigraphischen Standpunkt zwar die Prăcucuteni I-Stufe von Prăcucuteni II nirgends überlagert war, daß letztere aber in Izvoare und Tirpeşti sich auch diesbezüglich als der Prăcucuteni III-Stufe vorausgehend erwiesen hat. Es wurde auch betont, daß bei dem gegenwärtigen Forschungsstand, die Prăcucuteni-Kultur als einheitliche Kultur zu betrachten ist und daß sie im Laufe der ersten beiden Stufen ein größeres Verbreitungsgebiet hatte als das bis zum Erscheinen dieser Monographie bekannte. Nur auf diese Weise ist die Kultur- und die ethnische Explosion in der dritten Prăcucuteni-Stufe zu verstehen, so wie die Größe des Verbreitungsgebietes der aus der Prăcucuteni-Kultur entstandenen Ariuşd—Cucuteni—Tripolje-Kultur.

2. *Die Zusammenhänge mit anderen Kulturen und die relative und absolute Zeitstellung.* Der Reihe nach werden hier alle in den Milieus anderer Kulturen gefundenen Prăcucuteni-Gegenstände analysiert, so wie eine Reihe von Elementen (keramische Gefäßformen und -verzierung) von Prăcucuteni-Prägung, die innerhalb von Kulturen erkannt werden konnten, die mit Prăcucuteni mehr oder weniger benachbart sind.

Prăcucuteni I-Keramik wurde sowohl in Turdaş als auch in Tăualaş—Deva in Siedlungen der Turdaş-Kultur gefunden. Funde, die für Prăcucuteni II typisch sind, wurden desgleichen in zahlreichen derselben Turdaş-Kultur angehörenden Siedlungen in Siebenbürgen gehoben, in Poiana în Pisc, Ocna Sibiului, Daia Română, Petreşti, Lumea Nouă, Bernadea, Noşlac, Tărtăria usw. In Mittelsiebenbürgen sind folglich zwei Gruppen von Prăcucuteni-Belegungen zu verzeichnen, ohne daß mit Gewißheit behauptet werden könnte, welcher Etappe der Turdaş-Kultur sie entsprechen. Gemäß der Meinung von I. Paul kann die Turdaş-Schicht von Pianul de Jos in großen Zügen mit der Vinča C-Stufe (= Vinča-Pločnik I) einerseits parallel verlaufend angesehen werden und andererseits mit Prăcucuteni II. Da aber für die Turdaş-Kultur noch keine eingehende Stufengliederung vorliegt, können vorderhand keine weiteren Einzelheiten angegeben werden. Für die letzte (III.) Stufe der Prăcucuteni-Kultur typische Elemente sind mindestens bis zur Zeit, auf dem Gebiete Siebenbürgens noch nicht bestätigt worden; hingegen machen sich aber Durchlässigkeiten aus dieser Stufe in Muntenien, in der Dobrudscha und an der Schwarzmeerküste entlang bis etwa in die Gegend von Warna bemerkbar. Die Verfasserin befaßt sich der Reihe nach mit den Funden des Gumelniţa-Kulturkreises von Vidra, Tangiru und Măgurele und gelangt dabei zu dem Schluß, daß die Prăcucuteni-Importe von Vidra und Tangiru infolge der Funde von Măgurele-Bukarest auch in dem Sinne gedeutet werden können, daß es sich um die hiesige Anwesenheit von Prăcucuteni-Leuten handelt. Diese Tatsache wirft auf die Wechselwirkungen und -beziehungen zwischen den neo-äneolithischen Kulturen im Donaukarpatenraum ein neues Licht. Die eigentliche Anwesenheit der Prăcucuteni-Leute beschränkt sich, wie weiter oben vermerkt, nicht nur auf das Gebiet der Walachei; man könnte sogar sagen, daß ihre Gegenwart im Verbreitungsgebiet der Hamangia-Kultur sich viel eindringlicher erweist. Diese Behauptung beruht auf einer Reihe von Gräbern der ehemaligen Sammlung Solacolu (z.Z. im Nationalmuseum für Altertumskunde, Bukarest), so wie auf

einigen Funden von Mangalia, Medgidia und Limanu. Es wird aber auf den uneinheitlichen Charakter dieser Funde hingewiesen, die auf denselben Gefäßen Elemente vereint, die für beide Kulturen kennzeichnend sind. Die Aufzählung der diesartigen Funde wird mit den Fundgegenständen aus dem Sava-Tell (Wohnhügel) (Kreis Warna) abgeschlossen; es wird ganz besonders auf das Verzierungsverfahren der Gefäße dieser Siedlung hingewiesen, ein Verfahren, das dem für Präcuteni III-Tonware gebrauchten sehr ähnlich ist. Die Verfasserin neigt dazu, anzunehmen, daß diese Technik eher den vom Norden her eingedrungenen Elementen zu verdanken ist, als einer eigenen Entwicklung, die auf der Unterlage der Maritza-Kultur stattgefunden hätte. Die Funde, die in der Dobrudscha gemacht wurden, und nur in der Präcuteni-Kultur gute Entsprechungen haben, zeichnen die Bahn ab, auf der die durchgesickerten Einflüsse in Richtung Warna gelangten. Der uneinheitliche Charakter der in der Dobrudscha gemachten Funde führt zu dem Schluß, daß es sich hier sehr wahrscheinlich um die Durchdringung zwischen Elementen handelt, die dem Ausgang der Hamangia-Kultur so wie der Boian-Kultur angehören (in einigen Fällen auch der Entstehungszeit der Schwarzmeervariante der Gumelnița-Kultur) und Elementen der Präcuteni III-Stufe. Weiterhin werden Gumelnița-Funde (oder Funde der Gumelnița-Machart) erwähnt, die im Milieu der Präcuteni III-Kultur zu Tage gefördert wurden, und einige Gefäße, die man in der Fundstelle Traian—Dealul Fintinilor fand und die von eindeutiger Gumelnița-Prägung zeugen; ferner gewisse Typen von Tonfigürchen und in der Präcuteni-Schicht von Tîrpești entdeckte Bruchstücke von Gefäßen mit Ausgußrinne, die auch nur in der Gumelnița-Kultur ihre Entsprechungen finden.

Die Verfasserin analysiert, inwiefern die Präcuteni-Kultur in das Milieu anderer Kulturen eindringt, und umgekehrt die Anwesenheit anderer Kulturen in den Präcuteni-Siedlungen, und sie erörtert zugleich, so weit dies möglich ist, die anzunehmende Zeitgleichheit mit anderen Kulturen. Abschließend meint die Verfasserin folgende Schlüsse ziehen zu können: die Präcuteni I-Stufe kann nur mit der Boian—Giulești-Stufe, Unterstufe Aldeni und vielleicht mit dem Beginn der Vidra-Stufe gleichzeitig angesetzt werden. Um beweisen zu können, daß in der Präcuteni I-Stufe keinerlei Elemente vom Giulești-Typus vorhanden sind, wurde versucht, auf die Funde von Larga Jijia zurückzugreifen, aber diese Siedlung gehört der Präcuteni II-Stufe an und kann mit der Vidra-Stufe und mit einem guten Teil der Spanțov-Stufe der Boian-Kultur sehr gut als synchron angesetzt werden. Mit Beginn der Boian II-Stufe akzeptiert auch D. Berciu gewisse Gleichzeitigkeiten mit der Hamangia II-Stufe, so daß auf diese Weise von einem teilweisen Parallelismus zwischen Hamangia II und Präcuteni I gesprochen werden kann. Aufgrund des wohlbekannten Želiezovce-Importes in Vinča, wurde die Gleichzeitigkeit zwischen der Želiezovce-Gruppe und der Vinča B-Stufe festgestellt. In Anbetracht dessen, daß die Verfasserin die Kultur der Linearkeramik mit der Želiezovce-Gruppe zeitlich gleichstellt, können die Anfänge von Präcuteni I mit der Vinča B₂ (= Vinča-Turdaș II) Stufe zeitlich gleichgestellt werden. Auf diese Weise dürfte es den Anschein erwecken, daß die Datierung der Siedlung von Pianul de Jos in die Vinča C (-Vinča—Plocnik I-) Stufe wohlbegründet ist und daß anhand des Präcuteni-Fundgutes, das in der Turdaș-Kulturschicht dieser Siedlung gefunden wurde, man zu der logischen Folgerung gelangen mußte, daß zwischen Vinča C und Präcuteni II

ein Synchronismus besteht. Auf diese Weise muß angenommen werden, daß die blühendste Stufe der Prăcucuteni-Kultur—und zwar die dritte—gleichzeitig mit dem Ende der Boian-Spanţov-Stufe mit der Gumelniţa A₁-Stufe und vielleicht mit dem Anfang der Gumelniţa A₂-Stufe anzusetzen ist.

Wohlbekannt ist der „Import“ des klassischen Petreşti-Typs in das Milieu der Gumelniţa A₂-Stufe und w.o. wurden auch die Prăcucuteni-Funde von Vidra und Măgurele aus Gumelniţa A₁ erwähnt, so wie die von Tangîru aus der Boian V_c-Unterstufe (eigentlich Beginn der Gumelniţa A₁-Stufe). Anhand der Gleichwertigkeiten, die bestimmt werden können, wäre zu behaupten, daß das der Gumelniţa A₂-Stufe vorausgehende Prăcucuteni III mindestens mit dem Anfang der Petreşti-Kultur gleichzeitig war; dies umso mehr, als einige Verfasser sogar davon sprechen, daß im Kerbschnitt verzierte Keramik im Kulturkreis Petreşti (ältere Stufe) anzutreffen war; wenn andererseits die Turdaş-Kultur mit Prăcucuteni II gleichzeitig war, so kann die ihr zeitlich folgende (alte) Stufe der Petreşti-Kultur mindestens teilweise mit Prăcucuteni III gleichzeitig sein.

Gewiß können in diesen Zeitstellungen noch eine Reihe von mehr oder weniger wesentlichen Änderungen aufkommen, die von den Ergebnissen künftiger Forschungen bedingt wären. In erster Linie muß die Tatsache berücksichtigt werden, daß vorläufig für Siebenbürgen die Angaben über die wir mit Bezug auf die Turdaş-Kultur aber besonders auf die Petreşti-Kultur verfügen, sich noch am Anfang ihrer systematischen Überarbeitung und Ergründung befinden.

Obwohl die C₁₄-Methode noch bemängelt wird und die erzielten Ergebnisse nicht immer mit den Resultaten der relativen Zeitstellung übereinstimmen, wurden diese Angaben eben deshalb gebraucht, weil sie die der relativen Zeitstellung nicht widerlegen.

H. Quitta untersuchte zwei Kohleproben aus der Kulturschicht der Linear-keramik von Tîrpeşti und erhielt als Jahreszahlen 4220 ±100 und 4295 ±100. Andererseits teilte das Labor aus Groningen für eine Kohleprobe aus der Prăcucuteni III-Schicht die Jahreszahl 3580 ±85 mit. Gleichzeitig zeigte eine C₁₄-Analyse für die Tripolje A (=Prăcucuteni III-) Schicht aus der Siedlung von Novyi Ruseshti (Moldauische SSR) die Jahreszahl 3615 ±100 an. Angesichts dessen, daß die Verfasserin, die Tîrpeşti-Variante der Kultur der Linearkeramik mit der Greaca-Unterstufe der Boian—Giuleşti-Stufe zeitlich gleichlaufend betrachtet und die Entwicklung der Prăcucuteni I-Stufe in einer unmittelbar darauffolgenden Zeit begann, — folglich zeitgleich mit der Aldeni-Unterstufe — könnte der Anfang der Prăcucuteni-Kultur an den Ausgang des 5. Jahrtausends und ihr Ende etwa um die Mitte des 4. Jahrtausends v.u.Z. angesetzt werden. Diese Jahreszahlen weichen von den Ergebnissen der C₁₄-Analysen, die auf Kohlen aus Siedlungen der Spanţov—Boian-Stufe der Gumelniţa—Karanovo VI-Kultur und der Cucuteni-Kultur erhalten wurden, nicht ab.

Bei der Diskussion über diese Daten gelangt Verfasserin zu dem Schluß, daß das zweite Viertel des 4. Jahrtausends für die Gumelniţa A₂-Stufe und gleichzeitig für den Ausgang der Prăcucuteni III-Stufe angemessen zu sein scheint. Übrigens ist

das Datum, das für Tîrpeşti um das Jahr 3580 ± 85 erzielt wurde und auch den Ausgang der Präcucuteni-Kultur angibt, mittelbar auch von den zwei C_{14} -Daten bestätigt, über die wir für die Cucuteni A_3 -Stufe verfügen: 3380 ± 80 für Hăbăşeşti und 3395 ± 100 für Leca—Bacău. Die Jahreszahl 3615 ± 100 für die Siedlung von Novyi Ruseshti, etwas älter als für Präcucuteni III in Tîrpeşti, darf nicht verwundern, denn die Siedlung aus der Moldauischen Republik kann etwas vor den Untergang der Präcucuteni III-Siedlung von Tîrpeşti angesetzt werden.

Setzt man folglich die Präcucuteni-Kultur etwa zwischen 4200 und 3600 an, ergäben sich ungefähr 600 Jahre für ihren Verlauf, was nicht viel übertrieben zu sein scheint für eine Kultur, die sich hauptsächlich in der letzten Stufe mit bemerkenswertem Nachdruck auf einem besonders großen Verbreitungsgebiet offenbart. Auch diese Jahreszahlen werden geändert, bzw. verbessert werden können, wenn es neue Funde erforderlich machen oder wenn die Methoden zu ihrer Ermittlung vervollkommen werden.

3. *Die Beschäftigungen und die wirtschaftliche und gesellschaftliche Struktur.* Es ist eine bekannte Tatsache, daß die Hauptbeschäftigungen der Stämme in der Übergangsperiode vom Äneolithikum zur Bronzezeit vorwiegend auf dem primitiven Ackerbau und der Haustierzucht beruhen und daß die Ernährung nur noch behelfsmäßig durch Jagd ergänzt wurde. In den Seiten vorliegenden Buches wurden eine Reihe von (oft zur Diskussion gestellten) Gegenständen besonders erwähnt, die unbestreitbare Beweise für den Getreidebau (Ackerbau) sind, wie z.B. Geweihhaken (Hornhacken), Sichelbestandteile, bestimmte Axtformen (darunter vermutlich auch die Schuhleistenaxt), die großen Gefäße und Vorratsgruben, so wie die Spreu- und Heckelreste in der Zusammensetzung des Lehmverputzes (und in manchen Fällen sogar der, Tonpaste aus der die Gefäße hergestellt sind). Mit Ausnahme der Sichelbestandteile, die bis zur Zeit nur in Präcucuteni I und III nachgewiesen sind (aber mit Gewißheit auch in der mittleren Stufe verwendet wurden) und der Vorratsgruben, die man in den bisher vorgenommenen Ausgrabungen noch nicht erfaßte, sind alle anderen zur Beweisführung des primitiven Ackerbaus weiter oben angeführten Angaben in Siedlungen belegt, die allen drei Stufen der Präcucuteni-Kultur angehören. Da aber vorläufig noch keinerlei verkohlte Körner gefunden wurden und auch die Sporen- und Pollenanalyse noch nicht durchgeführt werden konnte, kann nicht mit Gewißheit ausgesagt werden (mit Ausnahme der Weizenkörner der Art *Triticum monococum*, deren Spuren auf einigen Bruchstücken des Lehmverputzes eingepreßt waren) welches die von den Präcucuteni-Stämmen, die auf dem Gebiete Rumäniens lebten, angebauten Pflanzen- und Getreidearten waren.

Weiterhin stellt die Verfasserin — ebenfalls nach Phasen gegliedert — die Haustierarten dar, die die Präcucuteni-Stämme züchteten, so wie das Wild, das sie jagten. Es wurde festgestellt, daß in allen drei Stufen die Haustierknochen stärker vertreten sind als die Wildtierknochen, spielte doch die Jagd in der Wirtschaft der betreffenden Stämme keine Hauptrolle mehr, denn (dem Entwicklungsverlauf entsprechend) war die Ernährung nicht mehr von einer erfolgreichen oder erfolglosen Jagd abhängig. Auch die häuslichen Beschäftigungen sind angeführt, wie das Spinnen, Weben, Verarbeiten der zur Körper- und Fußbekleidung notwendigen Häute und Felle usw. Desgleichen wird gezeigt, wie sich der primitive Ackerbau und die Viehzucht in den magisch-religiösen Bräuchen der Präcucuteni-Stämme widerspiegeln. Fernerhin

werden auch die anderen Betätigungen derselben Stämme angeführt und einige Standpunkte über die Geräte- und Keramikindustrie auseinandergesetzt.

Mit Bezug auf die Frage der matriarchalischen oder patriarchalischen Struktur wird aufgezeigt warum sich die Verfasserin der Meinung derjenigen Forscher anschließt, die keine matriachale Stammesordnung annehmen, sondern nur die Mutterfolge (Matrilinearität).

Das Studium der bis nun bekannten Präcucuteni-Wohnungen konnte keinerlei Schluß ergeben über ihre Anordnung innerhalb der Siedlungen. Das Kapitel weist im Abschluß auf die betonte Selbsthaftigkeit der Präcucuteni-Stämme hin, berücksichtigt aber auch eine Reihe objektiver Faktoren, wie: Abwirtschaften der Felder und Weiden, Abjagen des Wildes, willkürliches oder unwillkürliches Abbrennen der Siedlungen. Durch dieses Geschehen sahen sich die Präcucuteni-Stämme oftmals veranlaßt, ihre Siedlungsstätte zu verlassen. Übrigens haben diese gleichen oben erwähnten Vorkommen, die nicht zur gleichen Zeit in allen Siedlungen eintrafen, ihrerseits innerhalb ein und derselben Kulturstufe die Gründung oder den Untergang der Bewohnung von Siedlungsstätten zu verschiedenen Zeiten bewirkt. Diese verschiedenen Zeitpunkte bedeuten aber in ein und demselben großen historischen Rahmen der Kultur keine verschiedenen Stufen oder Unterstufen.

IX. Kapitel. **Anhänge.** Dieses Kapitel stellt eigentlich den zweiten Teil der Arbeit dar, da es aus einem Register aller Präcucuteni-Siedlungen besteht. Für jede einzelne Siedlung werden Gemeinde und Kreis angegeben, in der sie sich befindet, ferner der unmittelbare Literaturhinweis, zusammen mit einer knappen Übersicht der vorgenommenen Untersuchungen und einer gedrängten Darstellung der Ergebnisse dieser Forschungen; ebenso die vom betreffenden Autor vorgeschlagene kulturelle Einstufung. Für jede einzelne Siedlung gibt die Verfasserin auch ihren eigenen Standpunkt über die Eingliederung in die eine oder die andere Stufe der Präcucuteni-Kultur an.

Die Mehrzahl der in diesem Band dargestellten Gegenstände ist nicht veröffentlicht. Die bereits publizierten Gegenstände wurden noch einmal gezeichnet oder nach den Arbeiten folgender Verfasser wiedergegeben: A. D. Alexandrescu (Larga Jijia); Gh. Bichir (Mindrișca); H. und Vl. Dumitrescu (Traian—Dealul Fintînilor und Dealul Viei); A. Florescu (Andrieșeni); A. Nițu (Tg. Negrești und Ciorani); H. Schroller (Sf. Gheorghe); Z. Székely (Eresteghin); R. Vulpe (Izvoare).

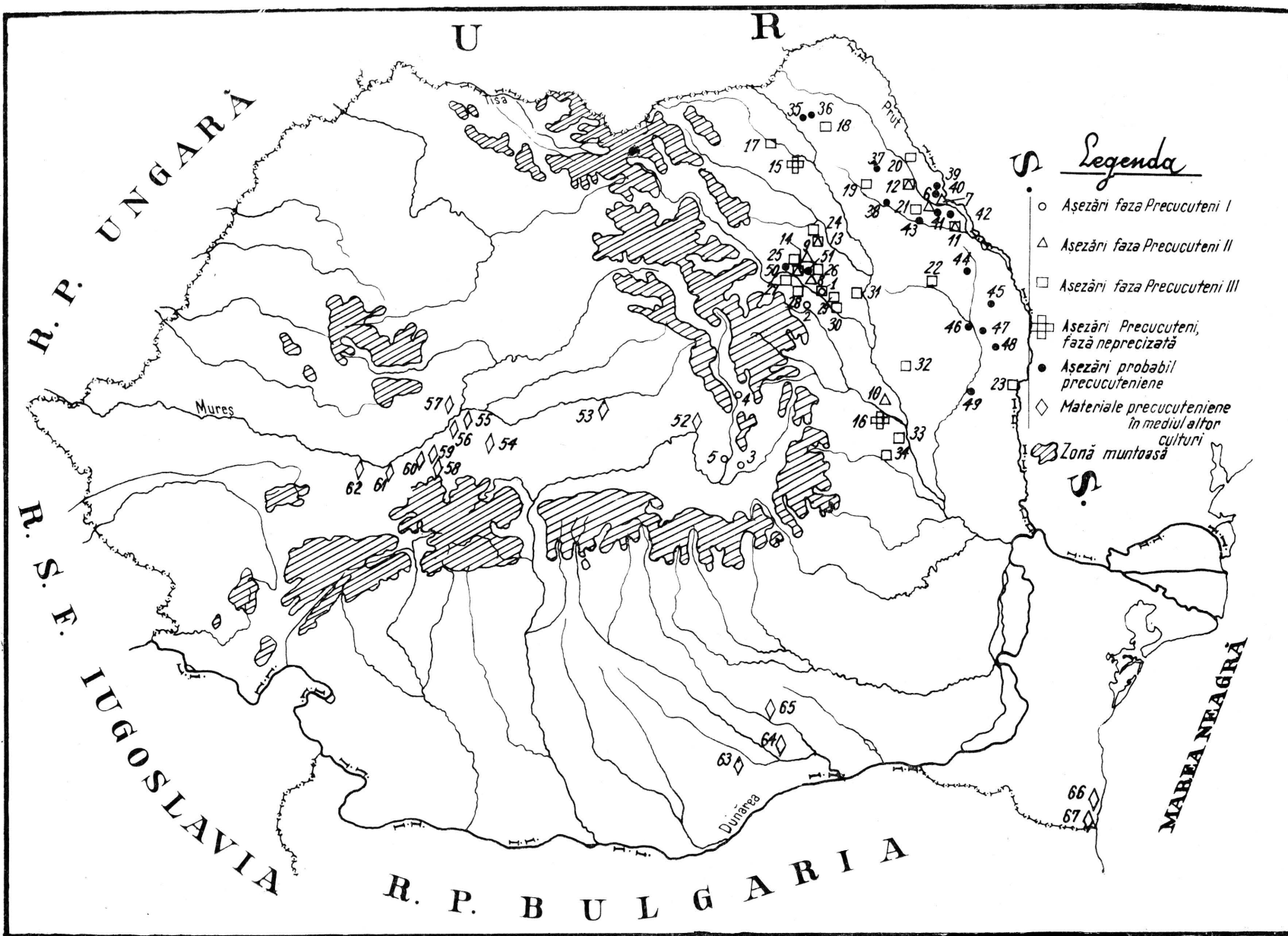
- Abb. 1.** Karte der Siedlungen der Prăcucuteni Kultur und von prăcucutener Töpferware, die im Bereich anderer Kulturen gefunden wurde.
- Abb. 2.** Die Verbreitung der Prăcucuteni-Kultur während der drei Phasen ihrer Entwicklung.
- Abb. 3.** Plan der Siedlung von Traian — Dealul Viei — Prăcucuteni I (Nach H. und Vl. Dumitrescu).
- Abb. 4.** Plan der Siedlung von Izvoare (Nach R. Vulpe).
- Abb. 5.** Plan der Siedlung von Ghigoești — Trudești (Prăcucuteni II).
- Abb. 6.** Tirpești, die Prăcucuteni-Siedlung.
- Abb. 7.** Grundrisse von Prăcucuteni-Wohnungen: 1, Traian — Dealul Viei (Phase Prăcucuteni I); 2, Ghigoești — Trudești (Phase Prăcucuteni II).
- Abb. 8.** Tirpești: 1, eine Wohnung aus der Phase Prăcucuteni III; 2, der Backofen dieser Wohnung.
- Abb. 9.** 1, Blick auf die Siedlung Traian — Dealul Viei; 2, Blick auf die Siedlung Tirpești; 3, Überreste einer Wohnung aus der Phase Prăcucuteni I (Traian—Dealul Viei).
- Abb. 10.** Überreste von Prăcucuteni-Wohnungen: 1, III. Phase (Tirpești); 2, II. Phase (Ghigoești — Trudești).
- Abb 11.** Werkzeuge aus Silex und Bein: 1—15, Traian — Dealul Viei (Prăcucuteni I), 16—19, Larga Jijia; 20—26, Ghigoești — Trudești (Prăcucuteni II).
- Abb. 12.** Werkzeuge aus geschliffenem Stein, aus Bein und Horn von Traian — Dealul Viei (Prăcucuteni I).
- Abb. 13.** Traian — Dealul Viei (Prăcucuteni I): 1, 3—5 geschliffene Steinäxte; 2, Werkzeug aus Horn. Maßstab 2/3.
- Abb. 14.** Werkzeuge aus Silex von Larga Jijia (Prăcucuteni II). Maßstab 2/3.
- Abb. 15.** Stein- und Knochenwerkzeuge aus der Phase Prăcucuteni II. 1—4, 7—10, Larga Jijia; 5—6, 11. Mindrișca. Maßstab: 8, ungefähr 4/9; die anderen 2/3.
- Abb. 16.** 1—2, 4—6, 8 geschliffene Steinwerkzeuge von Larga Jijia; 3, 7, 9—10 geschliffene Steinwerkzeuge und 11 Werkzeuge aus Silex von Ghigoești — Trudești (Prăcucuteni II).
- Abb. 17.** Knochenwerkzeuge aus der Phase Prăcucuteni II: 1—2, 4—6, 8, Ghigoești — Trudești, 3, 7, 9, Larga Jijia.
- Abb. 18.** Tirpești. Werkzeuge aus Silex und geschliffenem Stein (Prăcucuteni III).
- Abb. 19.** Tirpești, geschliffene Steinwerkzeuge (Prăcucuteni III).
- Abb. 20.** Tirpești, geschliffene Steinwerkzeuge (Prăcucuteni III).
- Abb. 21.** Tirpești, geschliffene Steinwerkzeuge (Prăcucuteni III).

- Abb. 22.** Geschliffene Steinwerkzeuge und Schleifstein (7), von Tirpești (Präcucuteni III).
- Abn. 23.** Werkzeuge und Gegenstände aus Bein von Tirpești (Phase Präcucuteni III).
- Abb. 24.** Gegenstände aus Knochen von Tirpești (Phase Präcucuteni III).
- Abb. 25.** Verschiedene Werkzeuge und Gegenstände aus der Phase Präcucuteni III; aus Kupfer: 2,3 (Tirpești); 8,16–18, (Traian – Dealul Fintinilor); aus Bein und Muscheln: 1,9,12, 14–15 (Tirpești); 4–5 (Traian – Dealul Fintinilor); aus Silex: 6 (Tirpești); 7, 11 (Traian – Dealul Fintinilor); aus Ton: 10 (Tirpești); aus Horn: 13 (Traian – Dealul Fintinilor). 1–2, 14–18, Maßstab 2/3; 13, Maßstab 4/9.
- Abb. 26.** Becher aus der Phase Präcucuteni I: 1–3,8, Traian – Dealul Viei; 4–6, Bancu; 7, Eresteghin. Maßstab: 1,8: 1/3; 2,3: 1/4; 4–7: 1/2.
- Abb. 27.** Traian – Dealul Viei; Keramik aus der Phase Präcucuteni I. Maßstab: 1: 1/4; 2–3, 5–6: 1/2; 4: 1/3.
- Abb. 28.** Keramik aus der Phase Präcucuteni I: 1 a-b, 2,4, Traian – Dealul Viei; 3, Bancu, 5. Eresteghin. Maßstab 1/2.
- Bbb. 29.** Keramik aus der Phase Präcucuteni I:1, Bancu, 2–4, Traian – Dealul Viei. Maßstab 1/2.
- Abb. 30.** Gefäße aus der Phase Präcucuteni I, bei Traian – Dealul Viei gefunden. Maßstab: 1: ungefähr 1/8; 2: 1/2.
- Abb. 31.** Keramik aus der Phase Präcucuteni I: 1–2, Sf. Gheorghe; 3–4, Eresteghin; 5, Bancu. Maßstab: 1–2: 1/2; 3: 1/3; 4–5; : 1/2.
- Abb. 32.** Keramik aus der Phase Präcucuteni I: 1–8, Traian – Dealul Viei; 9, Sf. Gheorghe. Maßstab: 1–4, 6–8: 1/3; 5: 1/5.
- Abb. 33.** Traian – Dealul Viei; Deckel aus der Phase Präcucuteni I. Maßstab: 1:1/2; 2–3: 1/3.
- Abb. 34.** Keramik aus der Phase Präcucuteni I: 1,6,8, Eresteghin; 2–5,7, 9–10, Traian – Dealul Viei. Maßstab 1/3.
- Abb. 35.** Traian – Dealul Viei; Böden von verzierten Gefäßen (1–5,7,9,12) und Keramik-Bruchstücke (6, 8, 10–11, 13–14) aus der Phase Präcucuteni I. Maßstab $\frac{1}{2}$.
- Abb. 36.** Traian – Dealul Viei; Keramik der Phase Präcucuteni I. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 37.** Traian – Dealul Viei; Keramik der Phase Präcucuteni I. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 38.** Keramik aus der Phase Präcucuteni II: 1, 3–8, 10–13, Ghigoești—Trudești; 2,9, Larga Jijia. Maßstab: 1,3–13:1/2; 2: 1/3.
- Abb. 39.** Keramik aus der Phase Präcucuteni II: 1–6, 8–10, Ghigoești – Trudești; 7, Larga Jijia. Maßstab 1/2.
- Abb. 40.** Ghigoești – Trudești; Keramik der Phase Präcucuteni II. Maßstab 1/3.
- Abb. 41.** Gefäßfüße aus der Phase Präcucuteni II: 1,3–6, 8–16, Ghigoești—Trudești; 2,7, Tirpești. Maßstab 1/3.
- Abb. 42.** Keramik aus der Phase Präcucuteni II: 1, Tirpești; 2–6, Ghigoești – Trudești. Maßstab: 1: 1/3; 2–5: 2/3; 6: 4/9.
- Abb. 43.** Ghigoești – Trudești; Deckel und Deckelknäufe aus der Phase Präcucuteni II. Maßstab 1:4/9; 2–4: 2/3.
- Abb. 44.** Ghigoești – Trudești; Deckelfragmente aus der Phase Präcucuteni II. Maßstab 1/2.
- Abb. 45.** Keramik aus der Phase Präcucuteni II: 1,5–6, Larga Jijia; 2,4,8, Ghigoești – Trudești; 3, Izvoare; 7, Mîndrișca. Maßstab: 1–4, 7–8: 2/3; 5–6: 1/3.
- Abb. 46.** Ghigoești – Trudești; Keramik der Phase Präcucuteni II. Maßstab 1/2.
- Abb. 47.** Ghigoești – Trudești, Keramik der Phase Präcucuteni II. Maßstab. 1/2.
- Abb. 48.** Keramik aus der Phase Präcucuteni II; 1,7,10, Larga Jijia; 2–6, 8,9,11, Ghigoești – Trudești. Verschiedene Maßstäbe.

- Abb. 49.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni II: 1,3–5, Ghigoești – Trudești; 2, Izvoare. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 50.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni II: 1–11, 14,15,17, Ghigoești – Trudești; 12–13, 16, Larga Jijia. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 51.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni II: 1–2, 4–5, 7–9,11, Ghigoești – Trudești; 3,6,10, Larga Jijia. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 52.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni II: 1–5, 7–8, 10–11, 14, 16, Ghigoești – Trudești; 6, Tîrpești; 9,12–13,15, Larga Jijia. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 53.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1–12, Tîrpești; 13, Izvoare. Maßstab: 1–4, 7–13: 1/2; 5–6: 1/3.
- Abb. 54.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1 a-b, 2, 4 a-b, 6 a-b, Izvoare; 3,9, Traian – Dealul Fintnilor; 5,7, 8 a-b, Tg. Negrești. Maßstab: 1,4, 6–7: 1/3; 2,8: 1/2; 3,9: 1/4; 5: 2/5.
- Abb. 55.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1,3,7, Izvoare; 2,6 a-b, 8, Tîrpești; 4–5, Traian – Dealul Fintnilor. Maßstab: 1, 3–4,8: 1/3; 2,6–7: 1/2; 5: 1/4.
- Abb. 56.** Tîrpești, Keramik der Phase Prăcucuteni III, Maßstab 1/2.
- Abb. 57.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1–5, 8–9, Traian – Dealul Fintnilor; 6–7, Tg. Negrești. Maßstab: 1:2/5; 2, 3,5,8,9: 1/4; 4,6,7: 1/3.
- Abb. 58.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1 a-b-c, 3, Traian – Dealul Fintnilor; 2,4–7,9, Tîrpești; 8, Izvoare. Maßstab: 1,3: 1/6; 2,4–7,9: 1/3; 8: 2/9.
- Abb. 59.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1 a–b, Traian – Dealul Fintnilor; 2,4–8, Tîrpești; 3 a-b, Andrieșeni. Maßstab: 1: 2/9; 2–8: 1/3.
- Abb. 60.** Tîrpești, Keramik der Phase Prăcucuteni III. Maßstab: 1,3: 4/9; 2,4–6: 2/3.
- Abb. 61.** Deckel und Deckelbruchstücke aus der Phase Prăcucuteni III: 1,4,6, Tîrpești; 2–3, Izvoare; 5,7, Traian – Dealul Fintnilor. Maßstäbe 1/2.
- Abb. 62.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1–3, Traian – Dealul Fintnilor; 4, Izvoare. Maßstab: 1: 1/4; 2,4: 1/3; 3:1/2.
- Abb. 63.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1,3–4, Traian – Dealul Fintnilor; 2, Andrieșeni; 5,7, Tîrpești; 6, Izvoare. Maßstab: 1–3,5,7: 1/2; 4,6: 1/3.
- Abb. 64.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1 a-b, 2, 5 a-b, 6 a-b, Tîrpești (6 b Versuch einer Wiederherstellung); 3–4, Traian – Dealul Fintnilor. Maßstab: 1,2,5–6: 2/3; 3: Ungefähr 2/9; 4: 4/9.
- Abb. 65.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1–8, 12–13, Tîrpești; 9, 11, 14, Ciorani; 10, Izvoare. Maßstab 1/2.
- Abb. 66.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1–3, 5,7, Traian – Dealul Fintnilor; 4,6, Tîrpești. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 67.** Tîrpești, Keramik der Phase Prăcucuteni III. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 68.** Keramik aus der Phase Prăcucuteni III: 1–2, 9, 15, Traian – Dealul Fintnilor; 3–8, 10–14,16, Tîrpești, Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 69.** Tîrpești, Keramik der Phase Prăcucuteni III. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 70.** Traian – Dealul Fintnilor, Keramik der Phase Prăcucuteni III. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 71.** Traian – Dealul Viel. Tonfiguren der Phase Prăcucuteni I. Maßstab 1/2.
- Abb. 72.** Tonfiguren der Phase Prăcucuteni II: 1,5,8, Ghigoești – Trudești; 2, Vlădeni; 3–4,6, Mndrișca; 7, Larga Jijia. Maßstab 2/3.
- Abb. 73.** Verschiedene Tonstatuetten mit Armen: 1, Larga Jijia (Prăcucuteni II); 2–4,6, Tîrpești (Prăcucuteni III); 7, Tîrpești (Prăcucuteni II–III); 5, Traian – Dealul Fintnilor (Prăcucuteni III). Maßstab 2/3.
- Abb. 74.** Tonfiguren der Phase Prăcucuteni III: 1–8, 10, Tîrpești; 9, Traian – Dealul Fintnilor. Maßstab 1/2.

- Abb. 75.** Tonfiguren der Phase Präcucuteni III: 1–3, 5–7, Tirpești; 4, Aldești. Maßstab 1/2.
- Abb. 76.** Tonfiguren der Phase Präcucuteni III: 1–4, 6–10, Tirpești; 5, Aldești. Maßstab 1/2.
- Abb. 77.** Tonfiguren der Phase Präcucuteni III. Maßstab 1/1.
- Abb. 78.** Tirpești, Tonfiguren der Phase Präcucuteni III. Maßstab 2/3.
- Abb. 79.** Tirpești, Tonfiguren der Phase Präcucuteni III. Maßstab 2/3.
- Abb. 80.** Tirpești, Tonfiguren der Phase Präcucuteni III. Maßstab 2–3.
- Abb. 81.** Verschiedene Statuetten und Fußdarstellungen aus Ton: 1–5, 7,9, Tirpești (Präcucuteni III); 6 Eresteghin (Präcucuteni I); 8, Traian – Dealul Fintînilor (Präcucuteni III); 10, Ghigoești – Trudești (Präcucuteni II). Maßstab 2/3.
- Abb. 82.** 1–4,6, anthropomorphe Beine aus Ton von Tirpești (Präcucuteni III), 5, anthropomorphes Gefäßbruchstück (?) von Aldești (Präcucuteni III). Maßstab 1/2.
- Abb. 83.** Anthropomorphe und zoomorphe Deckelknäufe: 1–2, Traian – Dealul Viei (Präcucuteni I); 3–4, Larga Jijia; 5, Mîndrișca; 6, Ghigoești – Trudești (Präcucuteni II). Maßstab 2/3.
- Abb. 84.** Verschiedene Gefäßbruchstücke Protome und Tierfiguren, anthropomorphe Aufsätze und von menschlichen Händen: 1–2, 7–8, Tirpești; 4, Traian – Dealul Fintînilor; 6, Izvoare (Präcucuteni III); 3,5, Larga Jijia (Präcucuteni II). Maßstab 2/3.
- Abb. 85.** 1, Löffel aus Bein (Fragment) von Tirpești; die übrigen: anthropomorphe, zoomorphe oder stilisierte Griffe von Schöpfkellen (Ton); 2,5, Izvoare, 3, Vlădeni; 4,6–8, Tirpești. 1–2, 4–8, Präcucuteni III. Maßstab 2/3.
- Abb. 86.** Fragment von „Reigen“ (und eine Wiederherstellung 1 b): 1 a-2, Tirpești (Präcucuteni III), 3, Larga Jijia (Präcucuteni II). Maßstab 2/3.
- Abb. 87.** Verschiedene Statuetten (1–6), Deckelknäufe (7) und Bruchstück von „Reigen“ (8–9): 1, Traian – Dealul Viei (Präcucuteni I); 2,3,7, Ghigoești – Trudești; 8, Larga Jijia (Präcucuteni II); 4–6,9, Tirpești (Präcucuteni III). Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 88.** Verschiedene Figürchen (1–3,7,8, 10) zoomorphes Gefäß, Fragment (4), Deckelknopf (6), verzierte Tonscheibe (9): 1–5, 7–9, Tirpești (Präcucuteni III), 10, Tirpești (Präcucuteni II–III); 6, Larga Jijia (Präcucuteni II). Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 89.** Tirpești; Tonfiguren der Phase Präcucuteni III. Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 90.** Verschiedene Miniaturen aus Ton und ein anthropomorpher Aufsatz (3): 1–2,4,7–8, Tirpești; 3, Traian – Dealul Fintînilor; 5, Izvoare (Präcucuteni III); 6, Mîndrișca (Präcucuteni II), Maßstab: 1–2, 4–8: 1/1; 3: 1/2.
- Abb. 91.** Bruchstücke von kleinen Kultaltären aus Ton: 3–4, Traian – Dealul Viei (Präcucuteni I); 2,5, Tirpești (Präcucuteni II); 1, Tirpești (Präcucuteni III). Maßstab 2/3.
- Abb. 92.** 1 a, 4 Bruchstücke kleiner Altäre (1 b Wiederherstellung) von Tirpești; 2, Fragment eines kleinen Altars von Aldești; 3, Tonminiatur: Diwan von Tirpești (Präcucuteni III). Maßstab 2/3.
- Abb. 93.** Bruchstücke von kleinen Altären aus der Phase Präcucuteni III: 1–3, Tirpești; 4, Izvoare; 5, Ciorani. Maßstab 2/3.
- Abb. 94.** Bruchstücke kleiner Altäre (1–7) stilisierte anthropomorphe oder zoomorphe Henkel (8,10,12–13), Tierfigur (9) und Aufsätze in Form von Menschenhänden (11,14): 1–2, Tirpești (Präcucuteni II); 3–7, 10–14, Tirpești; 8, Izvoare; 9, Traian – Fintînilor (Präcucuteni III). Verschiedene Maßstäbe.
- Abb. 95.** Komplex der Phase Präcucuteni III von Traian – Dealul Fintînilor. Ungefährer Maßstab 1/4.

Majoritatea pieselor ilustrate în plășele acestui volum sînt inedite. În ceea ce privește piesele deja publicate, ele sînt fie redescoperite de noi, fie reproduse după lucrările următorilor autori: A. D. Alexandrescu (Larga Jijia); Gh. Bichir (Mîndrișca); H. și Vl. Dumitrescu (Traian — Dealul Fîntînilor și Dealul Viei); A. Florescu (Andrieșeni); A. Nițu (Tg. Negrești și Ciorani); H. Schroller (Sf. Gheorghe); Z. Székely (Eresteghin); R. Vulpe (Izvoare).

Legenda

- Așezări faza Precucuteni I
- △ Așezări faza Precucuteni II
- Așezări faza Precucuteni III
- ⊠ Așezări Precucuteni, fază neprecizată
- Așezări probabil precucuteniene
- ◇ Materiale precucuteniene în mediul altor culturi
- ▨ Zonă muntoasă

LISTA LOCALITĂȚILOR
ORTSVERZEICHNIS

1 Traian (Dealul Fintinilor și Dealul Viei)	22 Tg. Negrești	46 Buhăești
2 Borlești	23 Bogdănești	47 Zăpodeni
3 Ereteghin	24 Țolici	48 Oltenești
4 Bancu	25 Șerbești	49 Simila
5 Sf. Gheorghe	26 Ilisești	50 Conțești
6 Larga Jijia	27 Văleni	51 Talpa
7 Țigănești	28 Calu	52 Brăduț
8 Girovu	29 Podoleni	53 Bernadea
9 Trudești-Ghigoești	30 Costișa	54 Bogatul Român
10 Mîndrișca	31 Aldești	55 Mihălț
11 Iași	32 Găiceana	56 Lumea Nouă
12 Vlădeni	33 Ciorani	57 Sîntimbru
13 Tîrpești	34 Panciu	58 Petrești
14 Izvoare	35 Belcea	59 Pianul de Jos
15 Rușii-Mănăstioara	36 Vîlcele	60 Tărtăria
16 Ruginеști	37 Cîmpeni	61 Turdaș
17 Suceava	38 Belcești	62 Tăualaș-Deva
18 Cucorăni	39 Perieni	63 Tangîru
19 Bădeni	40 Cîrniceni	64 Vidra
20 Andrieșeni	41 Popricani	65 Măgurele
21 Bîrlești	42 Vînători	66 Mangalia
	43 Podul Iloaiei	67 Limanu
	44 Valea Satului	
	45 Dănești	

Fig. 1. Harta așezărilor culturii Precucuteni și a materialelor precucuteniene descoperite în mediul altor culturi.

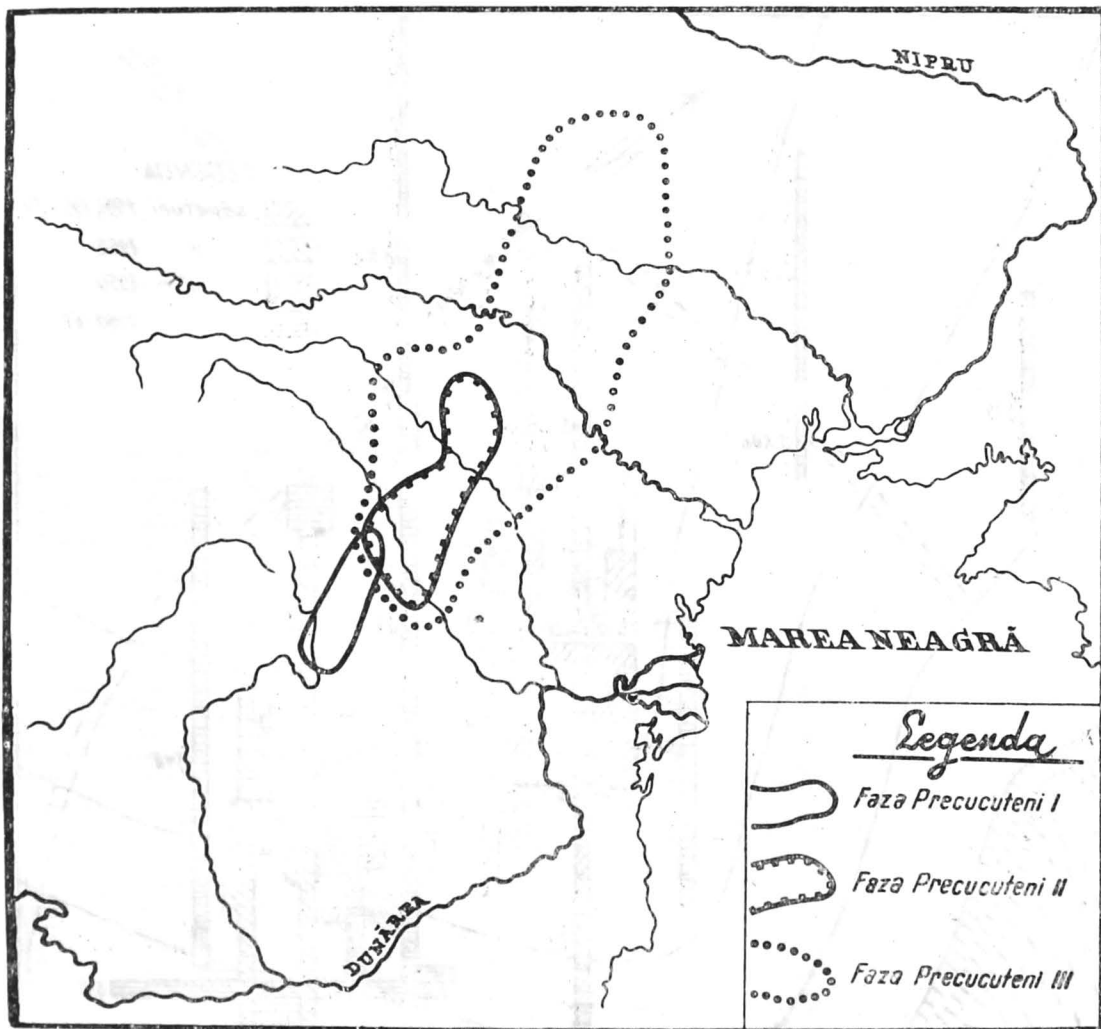
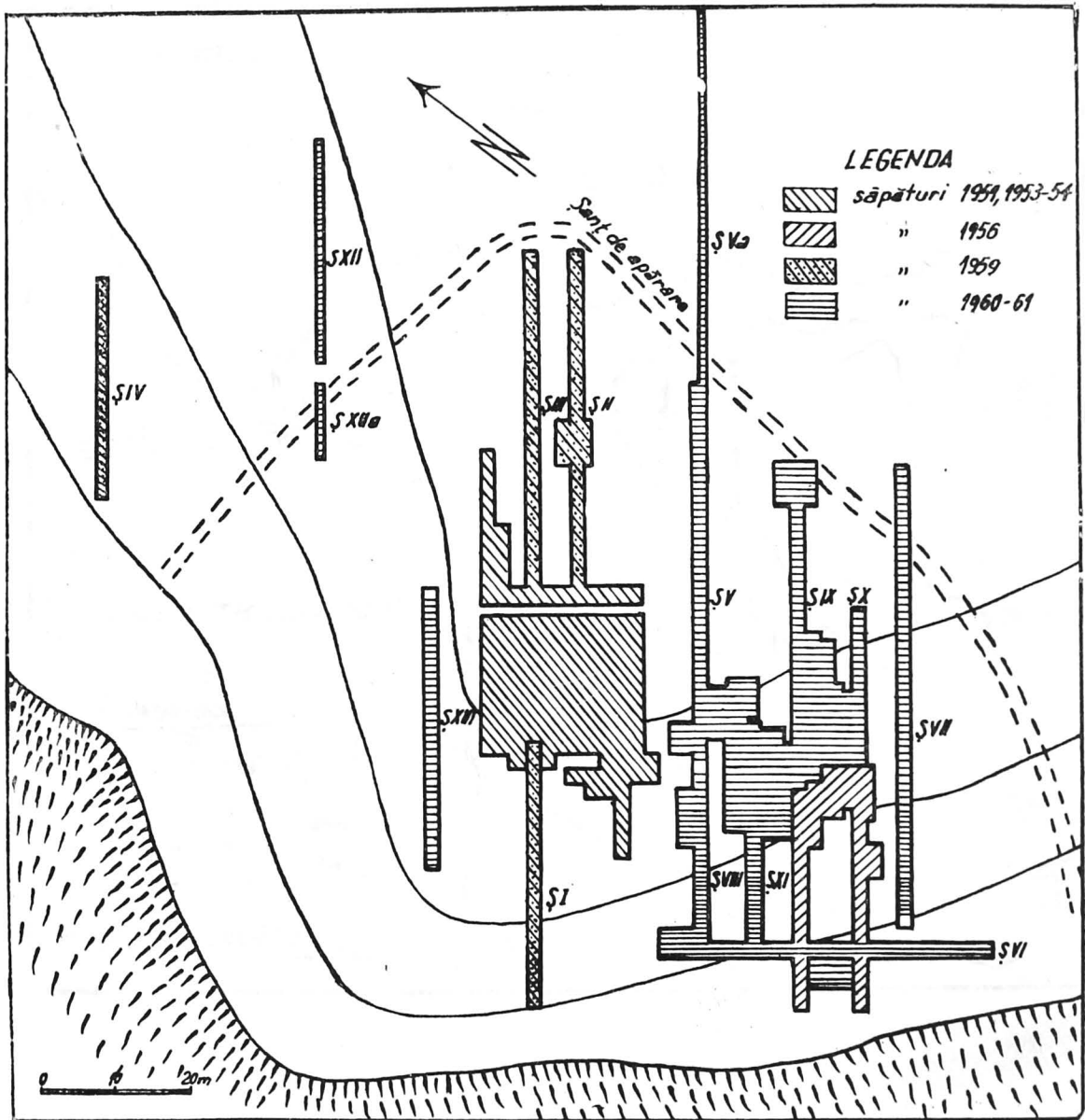

Fig. 2. Aria de răspândire a culturii Precucuteni de-a lungul celor trei faze de dezvoltare.

214 Fig. 3. Planul aşezării de la Traian — Dealul Viei — Precucuteni I (după H. şi Vl. Dumitrescu).

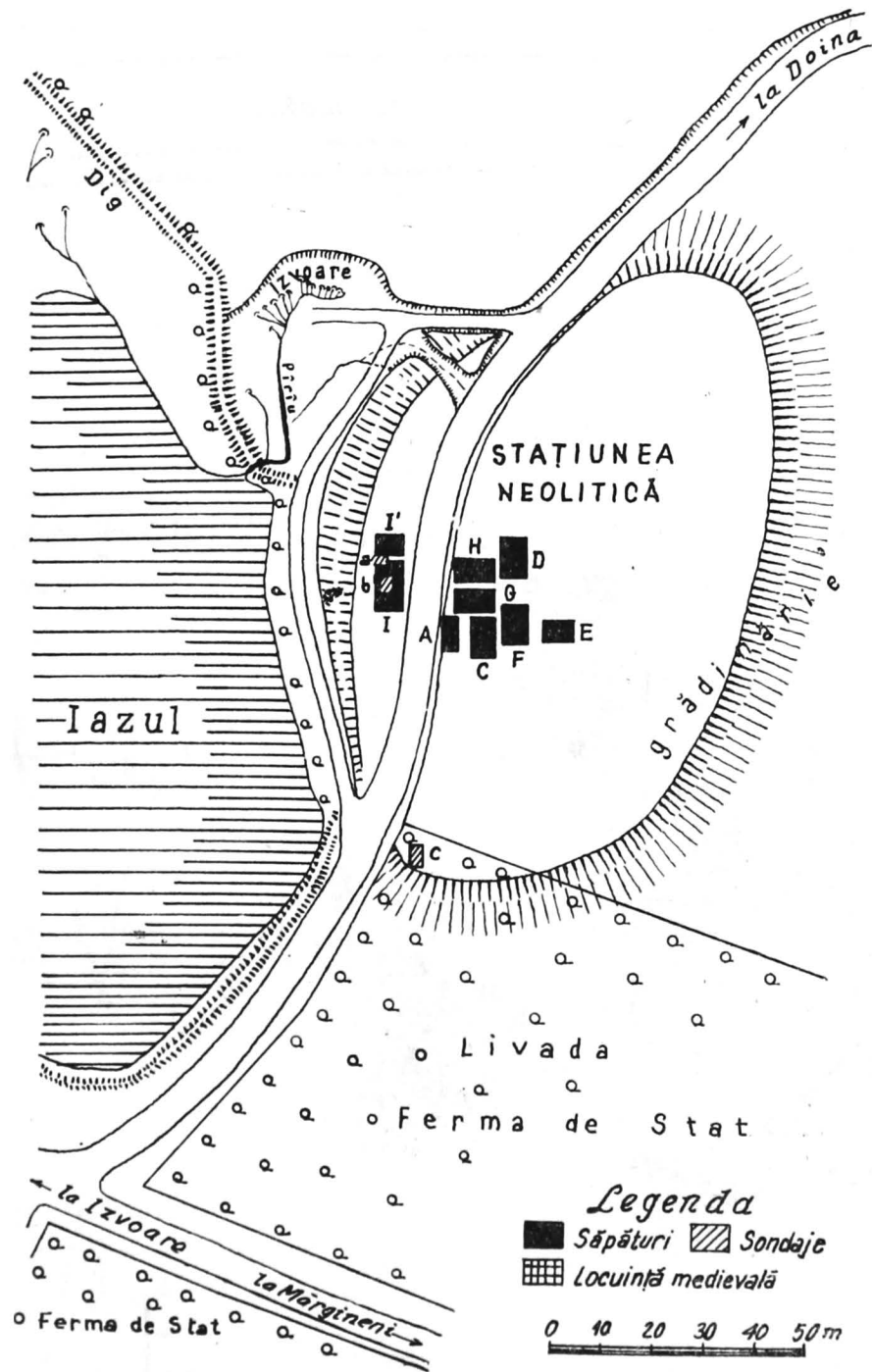

Fig. 4. Planul așezării de la Izvoare (după R. Vulpe).

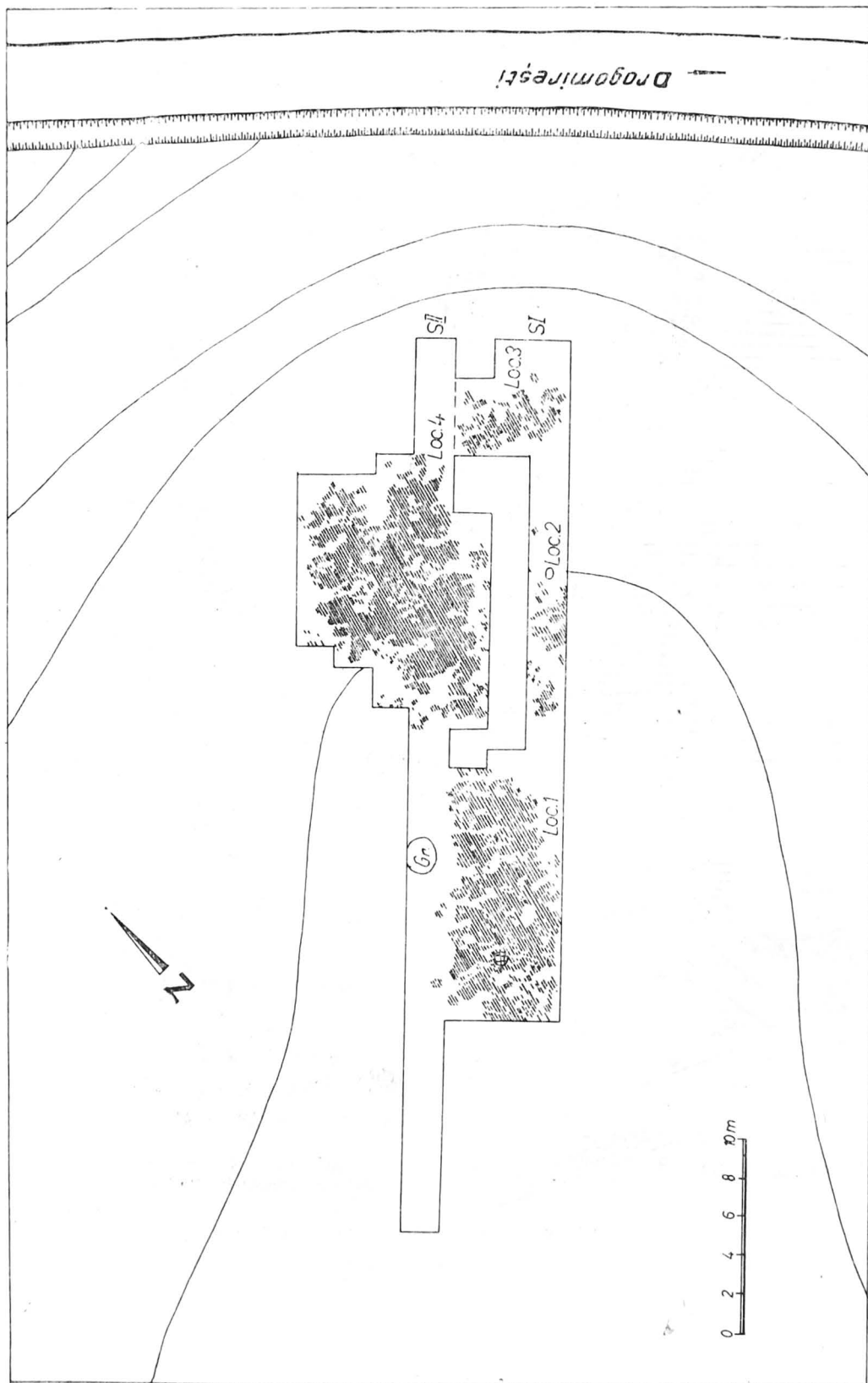

Fig. 5. Planul așezării de la Ghigoești—Trudești (Precuceni II).

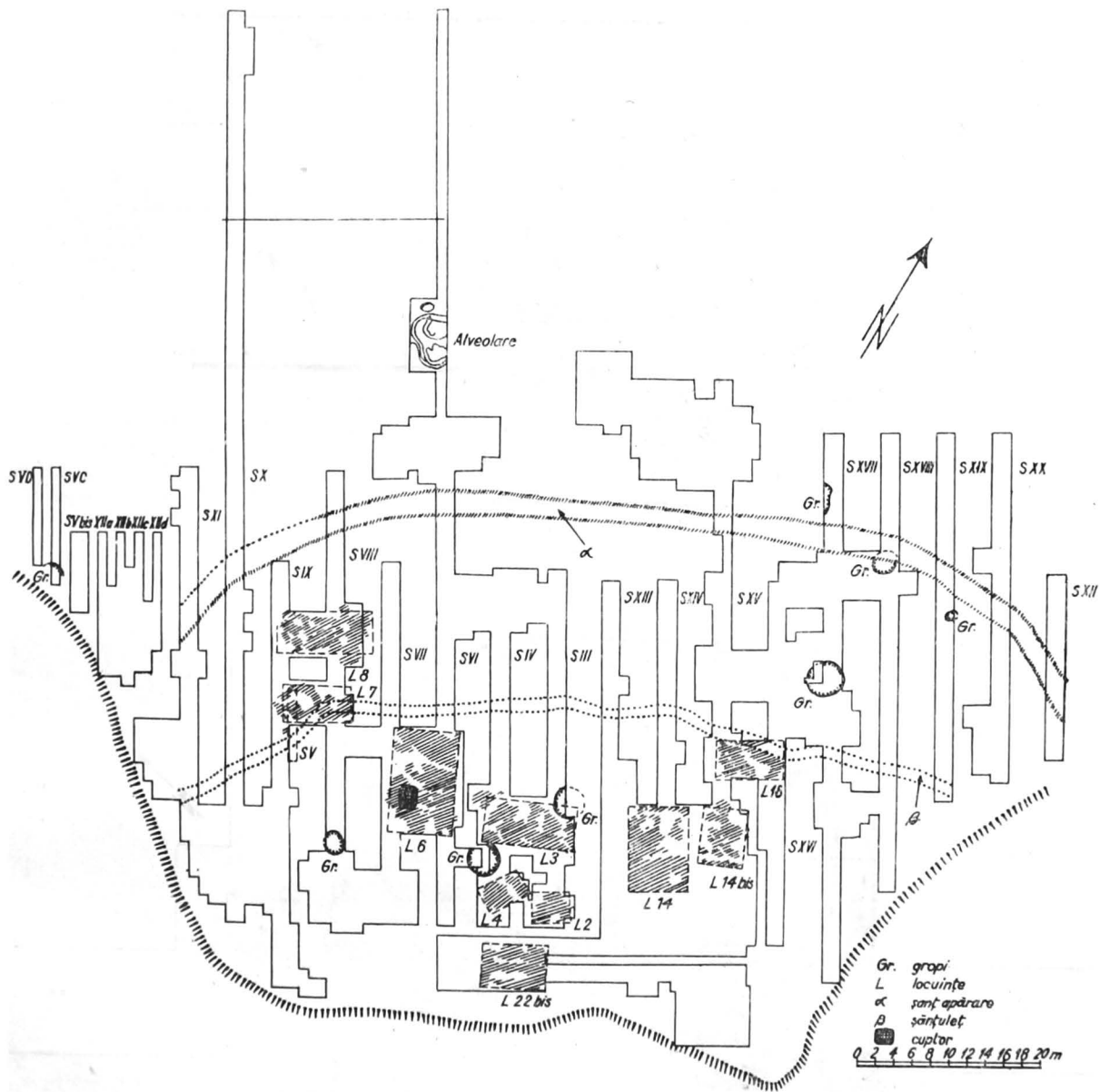

Fig. 6. Planul locuirii precucuteniene de la Tirpești.

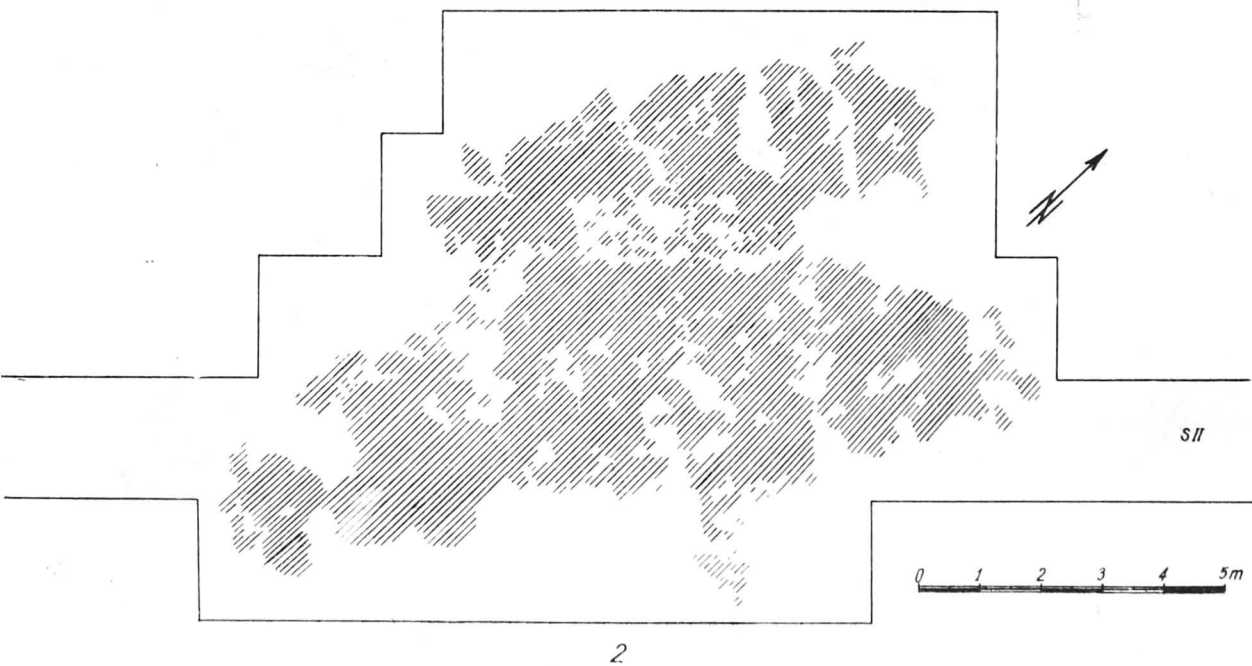

Fig. 7. Planuri de locuințe precucuteniene: 1, Traian – Dealul Viei (faza Precucuteni I); 2, Ghigoești – Trudești (faza Precucuteni II).

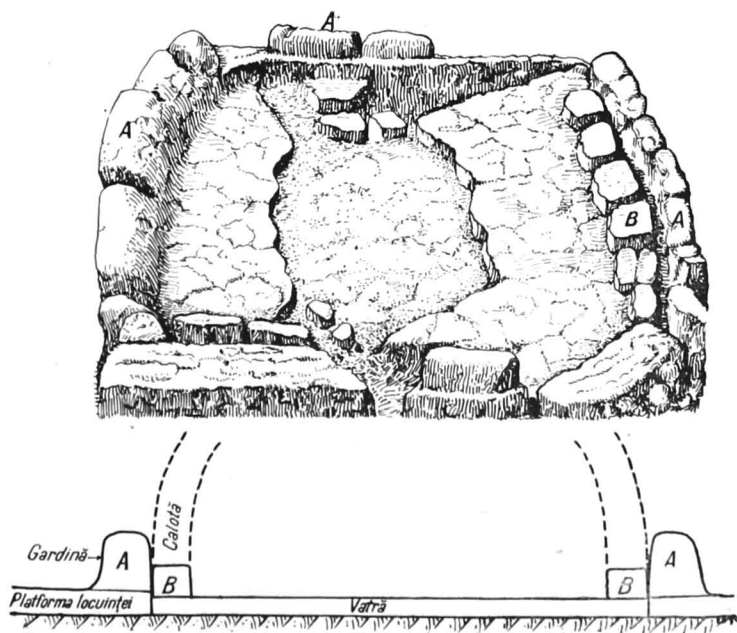
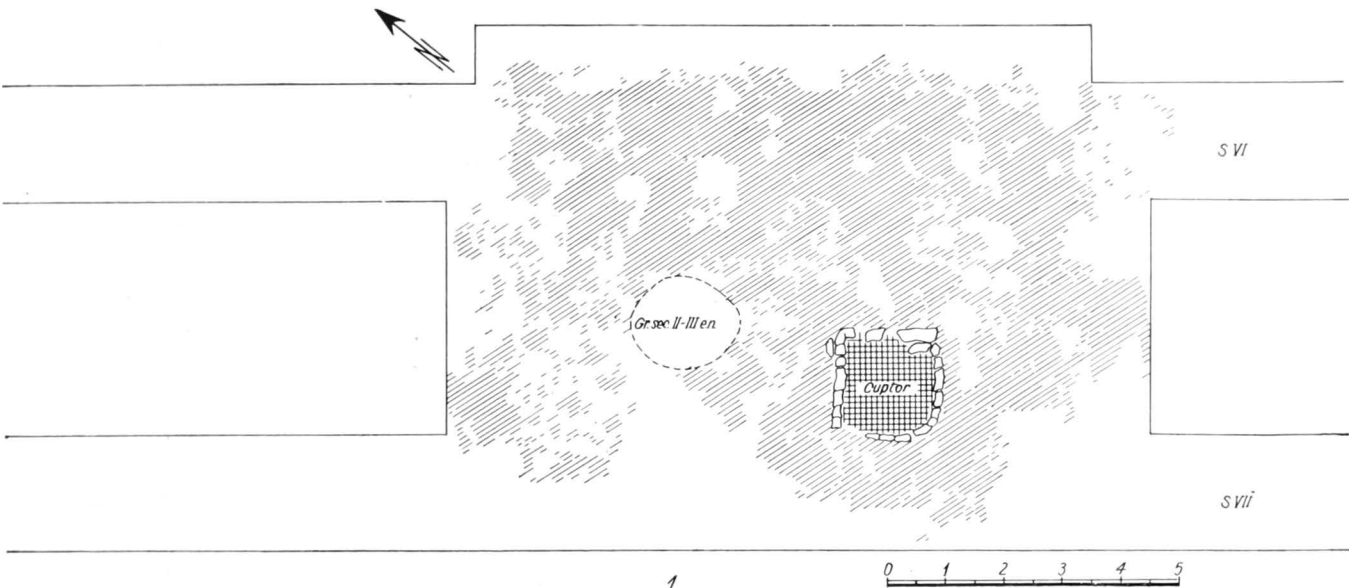
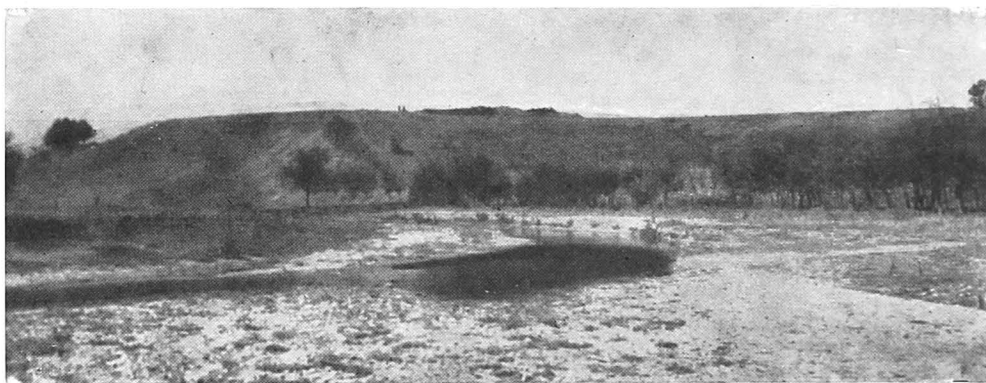

Fig. 8. Tîrpești: 1, locuință din faza Precucuteni III; 2, cuptorul acestei locuințe.

1

2

3

Fig. 9. 1, Vederea aşezării de la Traian — Dealul Viei ; 2, vederea aşezării de la Tirpeşti ; 3, resturile unei locuinţe din faza Precucuteni I (Traian — Dealul Viei).

Fig. 10. Resturile unor locuințe precucuteniene : 1, faza a III-a (Tirpești) ; 2, faza a II-a (Ghigoești — Trudești).

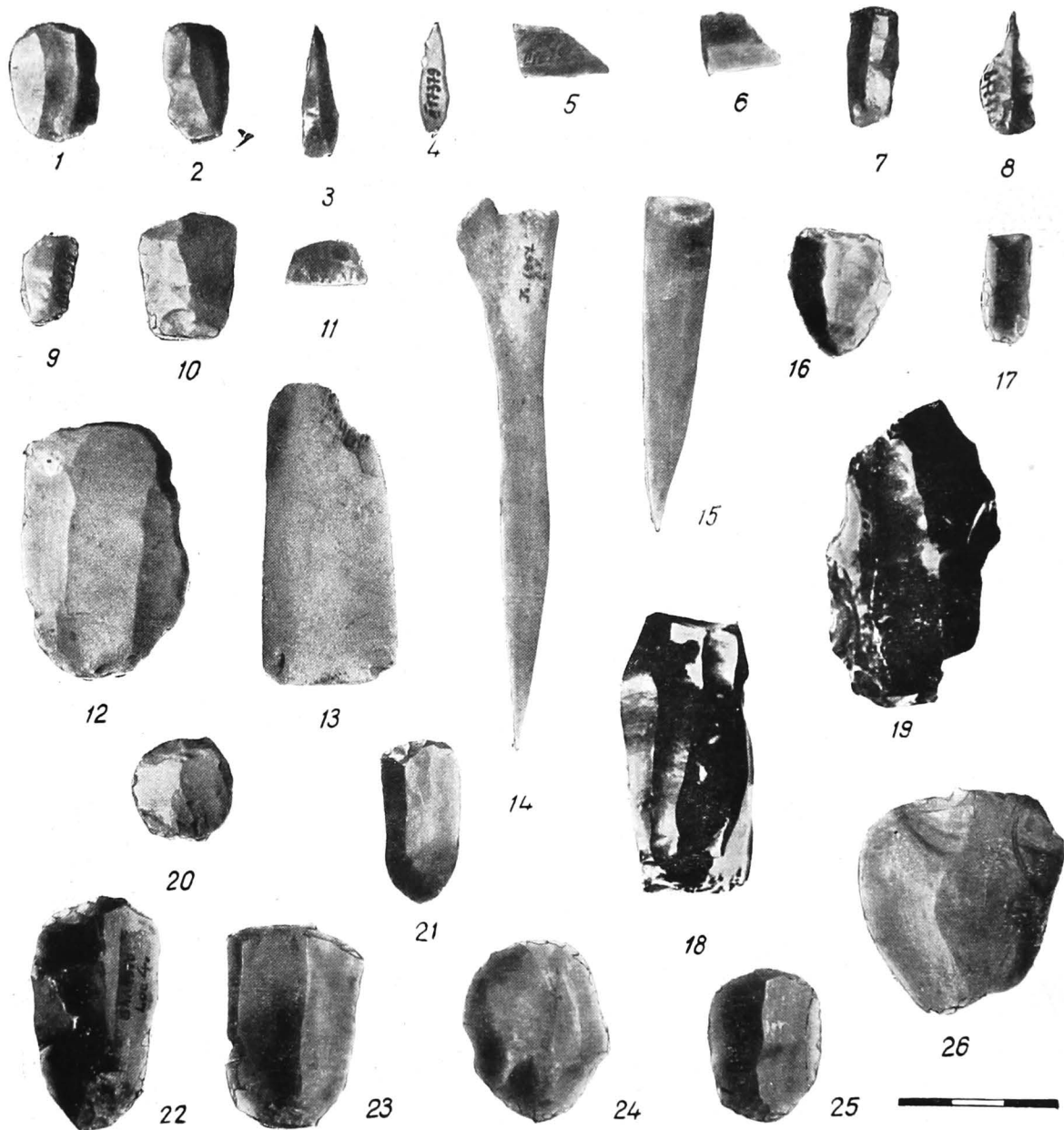

Fig. 11. Unelte de silix și os: 1—15, Traian — Dealul Viei (Precucuteni I); 16—19, Larga Jijia; 20—26, Ghigoești — Trudești (Precucuteni II).

Fig. 12. Unelte de piatră șlefuită, os și corn, de la Traian — Dealul Viei (Precuculeni I).

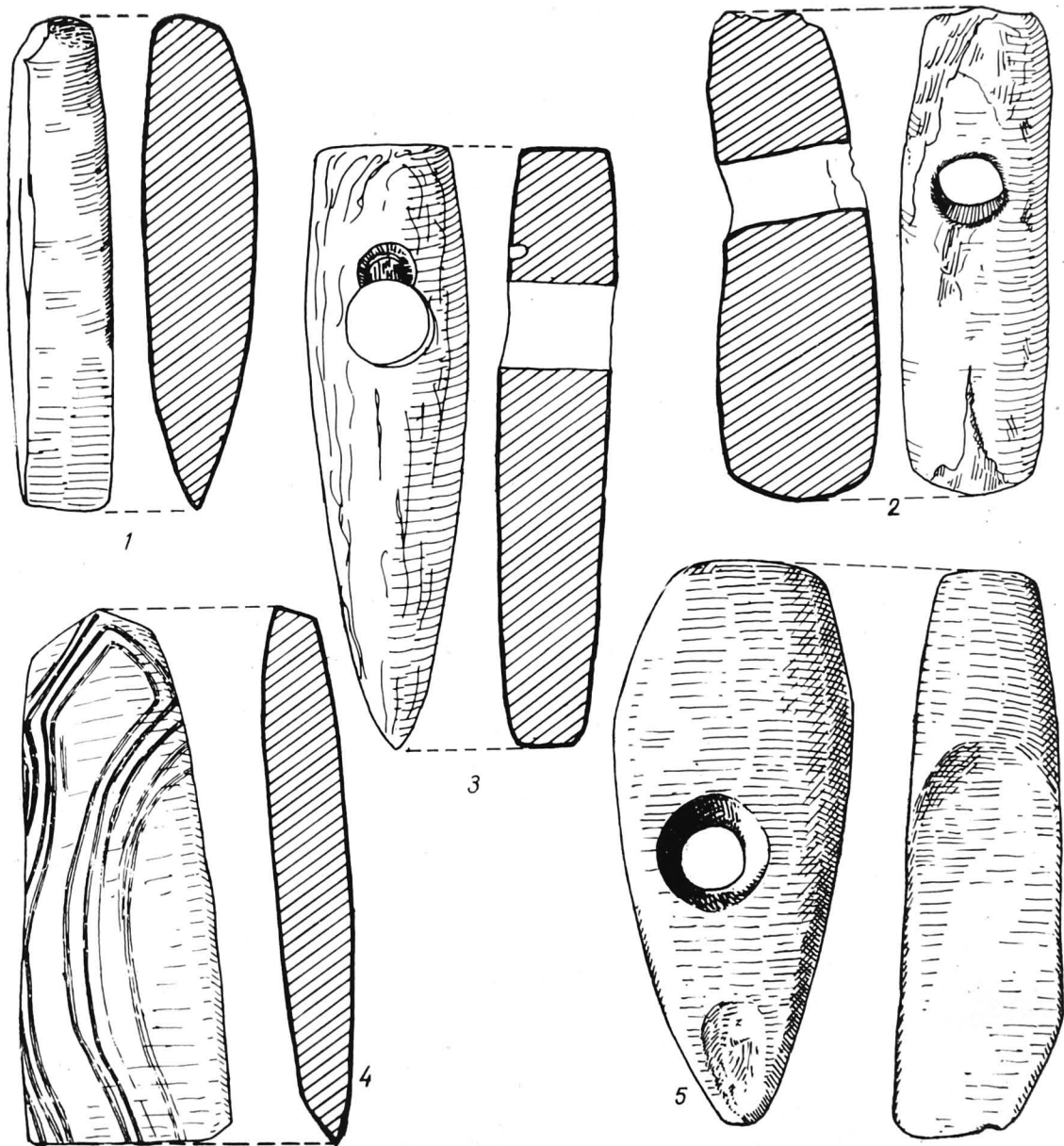

Fig. 13. Traian — Dealul Viei (Precucuteni I): 1, 3—5, toporase de piatră șlefuită; 2, unealtă de corn.
 Scara 2/3.

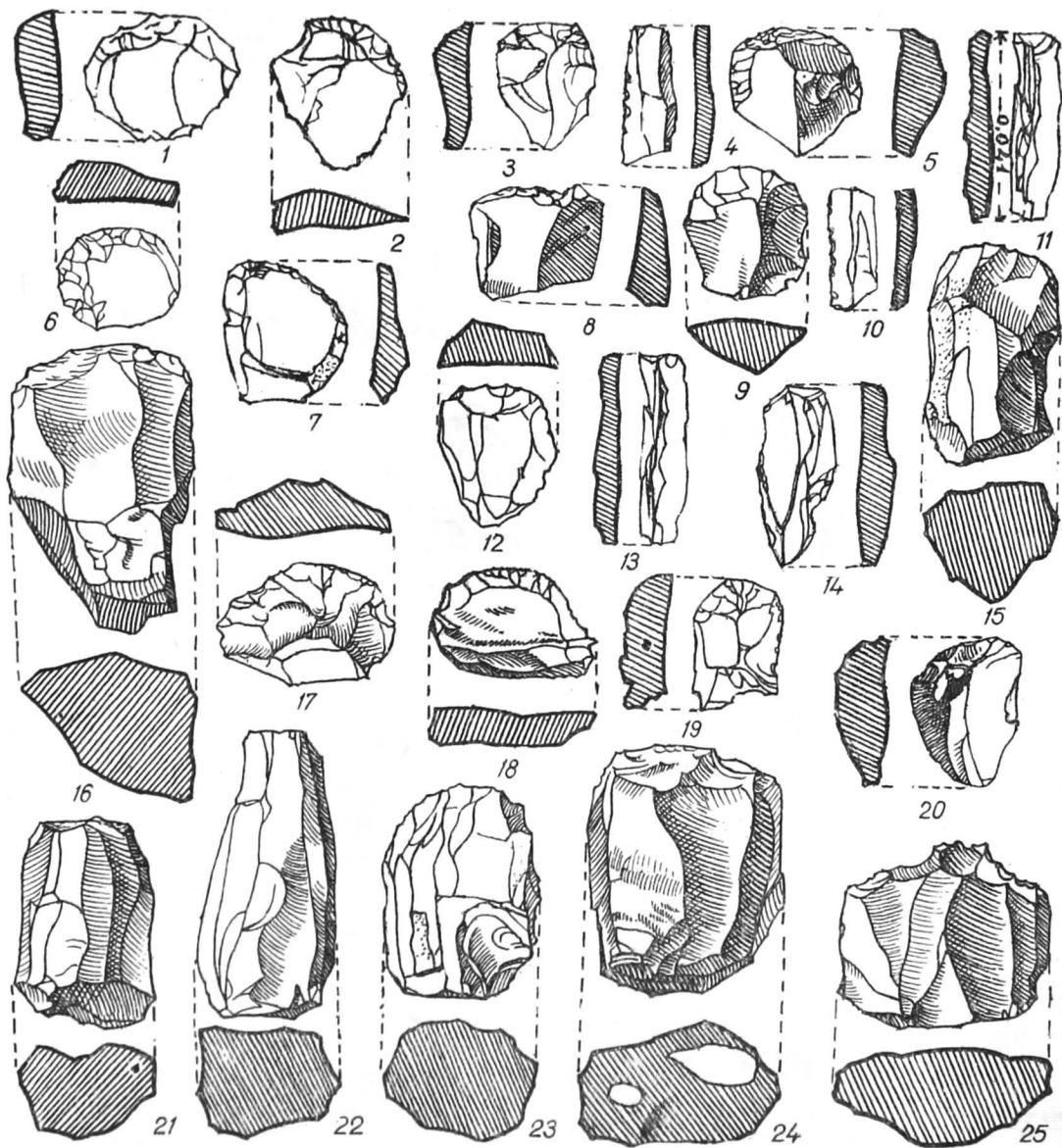

Fig. 14. Unelte de silex de la Larga Jijia — faza Precucuteni II. Scara 2/3.

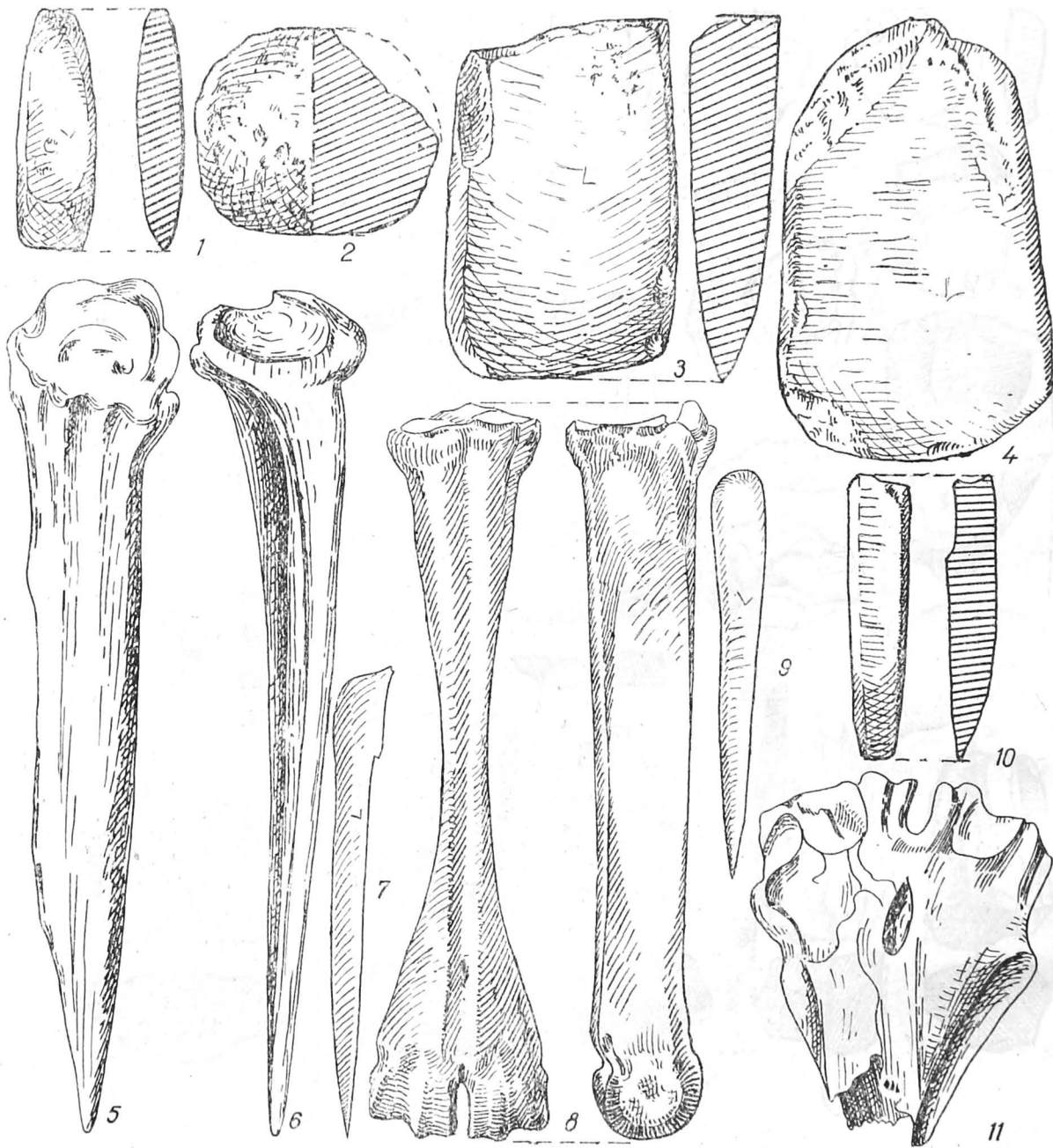

Fig. 15. Unelte de piatră și os din faza Precuculeni II: 1-4, 7-10, Larga Jijia; 5-6, 11, Mindrișca.
 Scara : 8 la 4/9 ; restul 2/3.

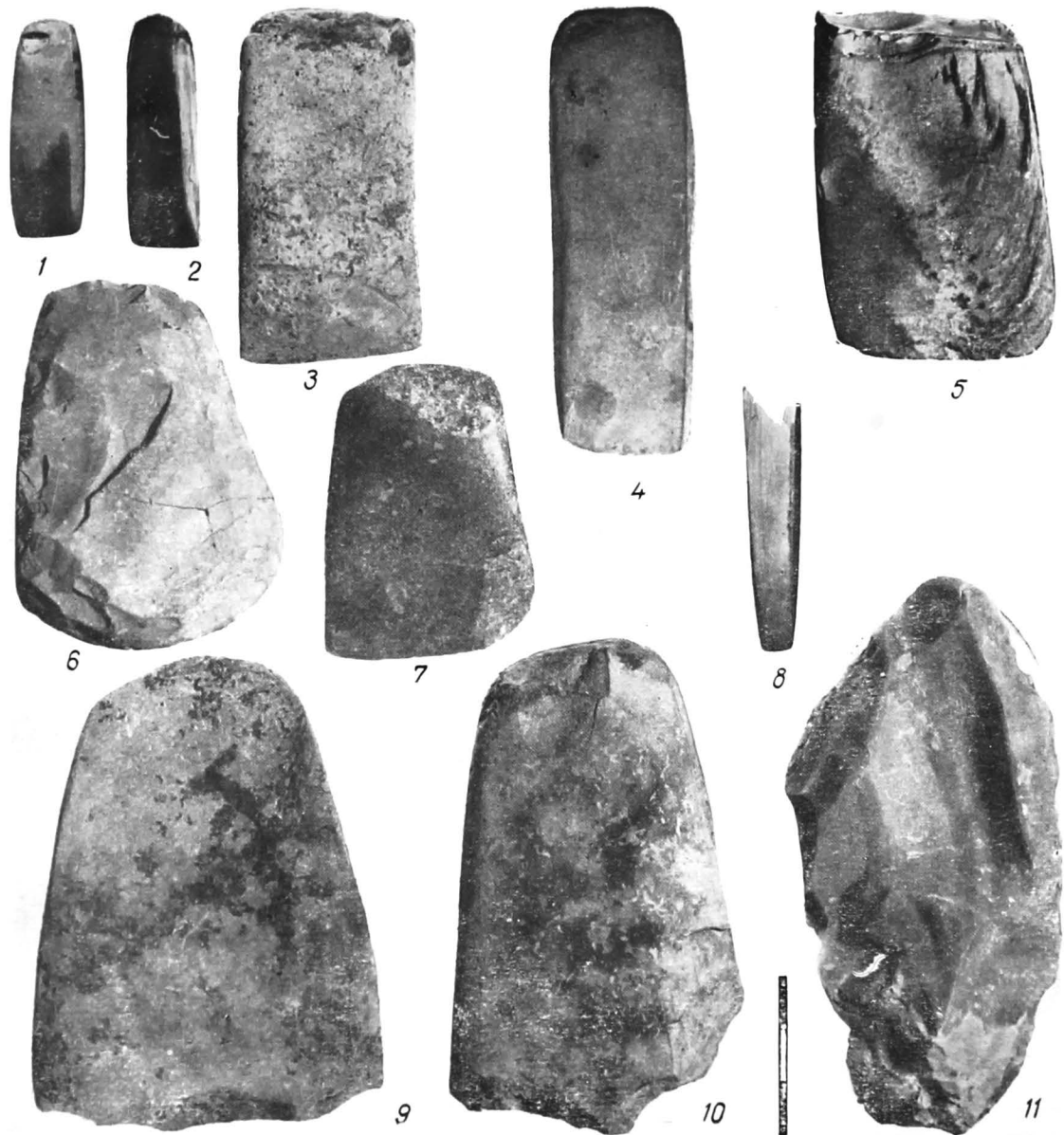

Fig. 16. 1-2, 4-6, 8, unelte de piatră șlefuită de la Larga Jijia; 3, 7, 9, 10, unelte de piatră șlefuită și 11 unelă de silix, de la Ghigoești - Trudești (Precucuteni II).

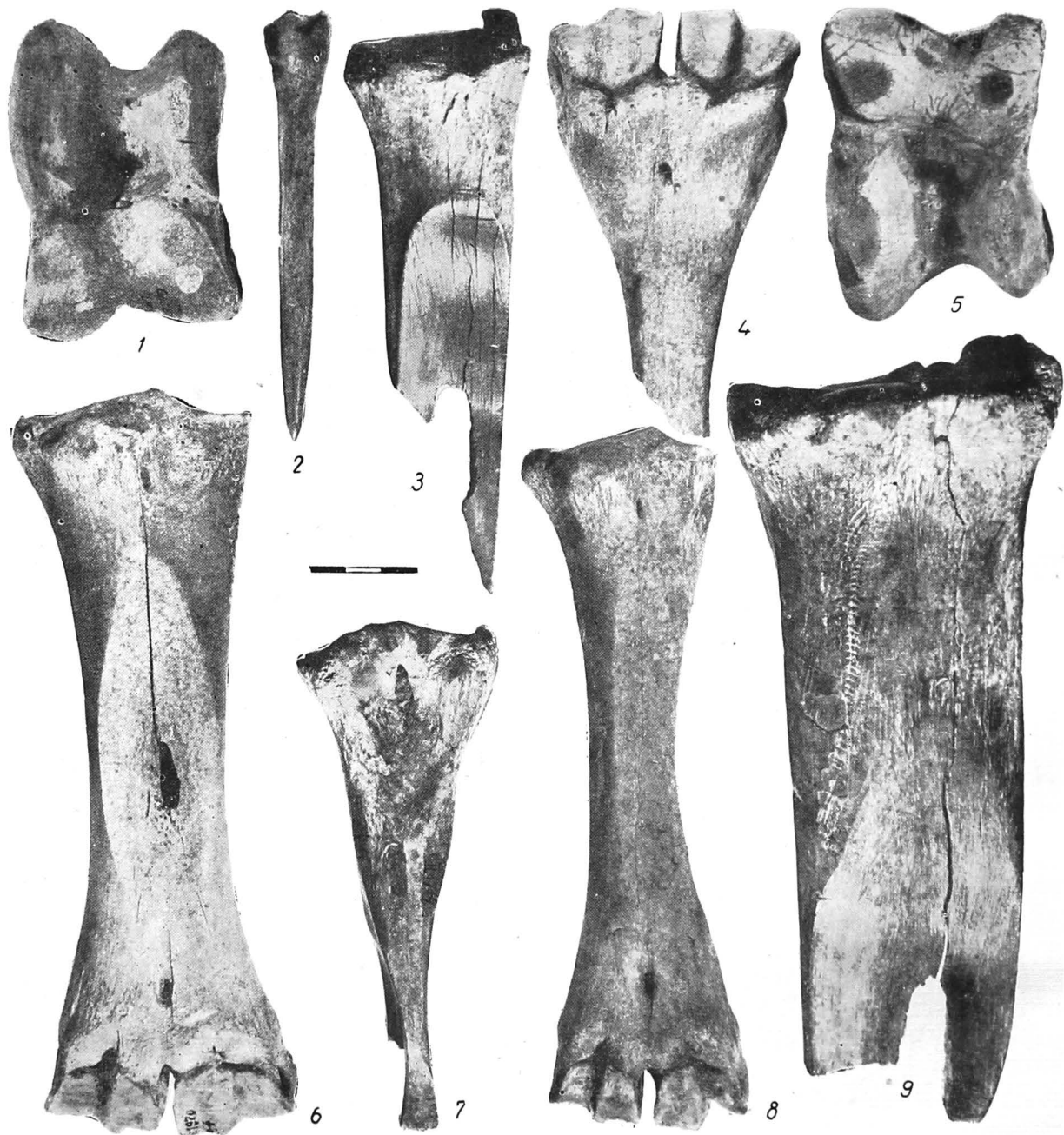

Fig. 17. Unelte din os din faza Precucuteni II : 1—2,4—6,8, Ghigoești — Trudești ; 3,7,9, Larga Jijia.

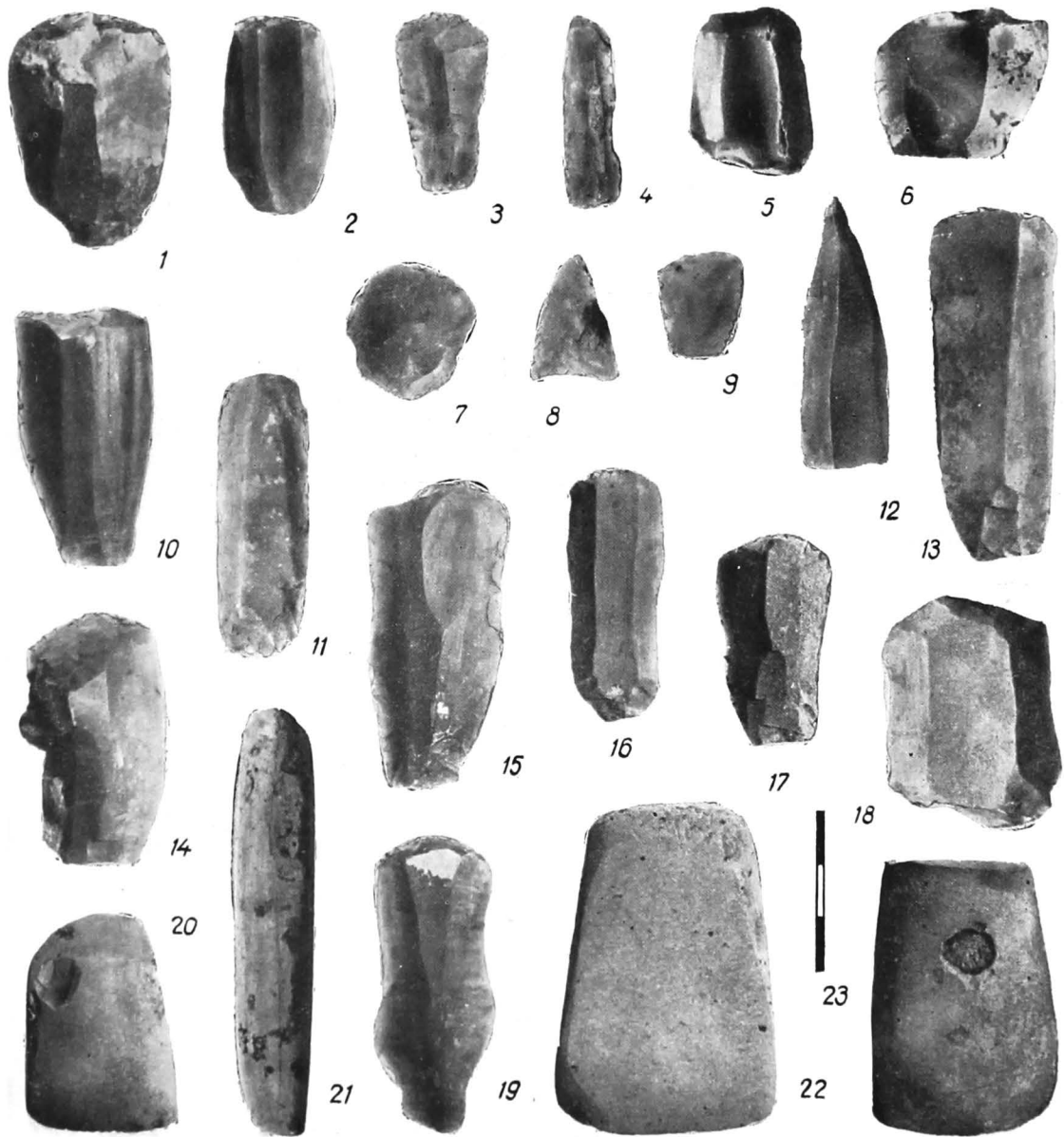

Fig. 18. Unelte de silex și piatră șlefuită de la Tîrpești (Precucuteni III).

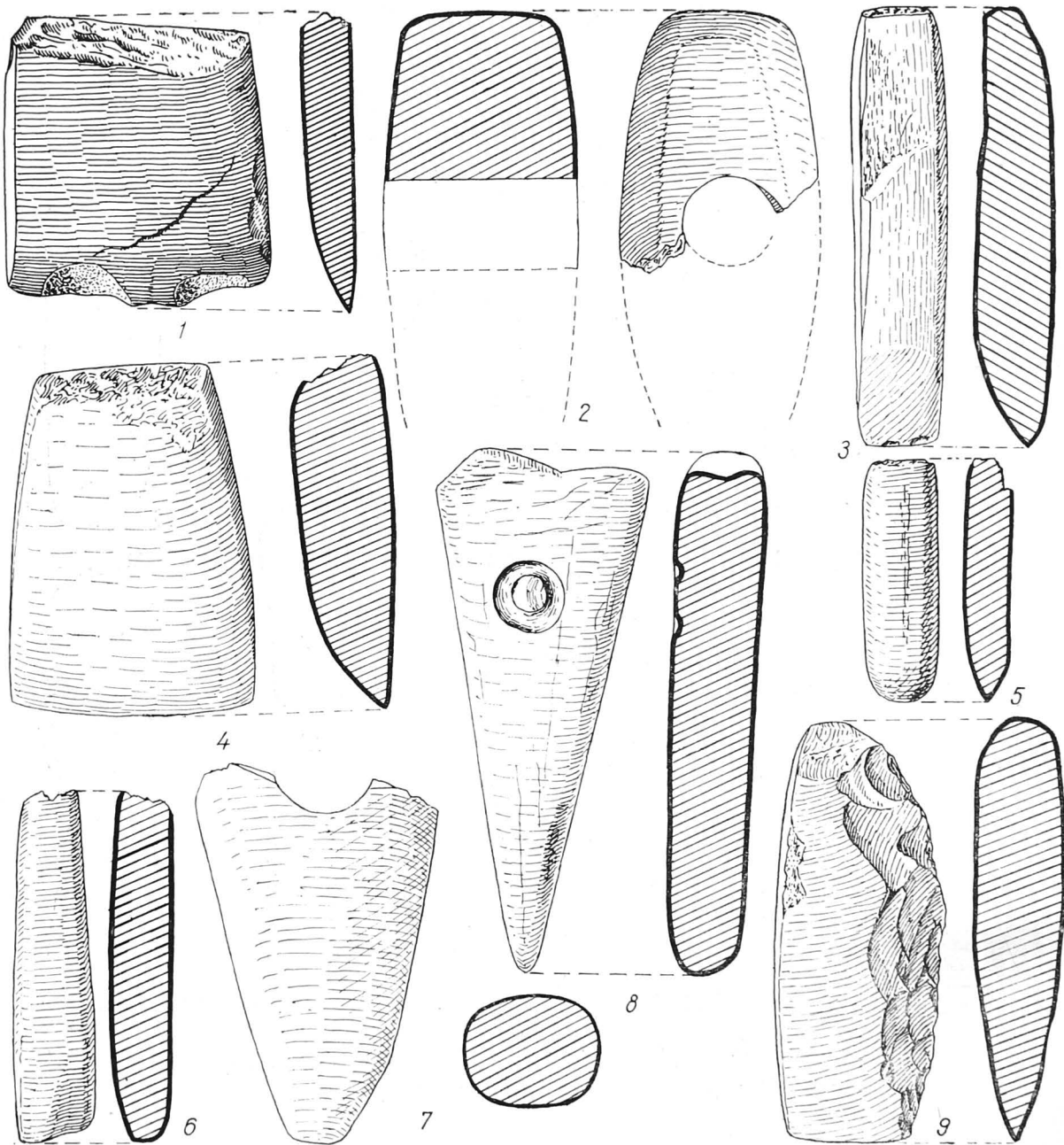

Fig. 19. Unelte de piatră șlefuită de la Tîrpești (Precucuteni III).

Fig. 20. Unelte de piatră șlefuită de la Tîrpești (faza Precuculeni III).

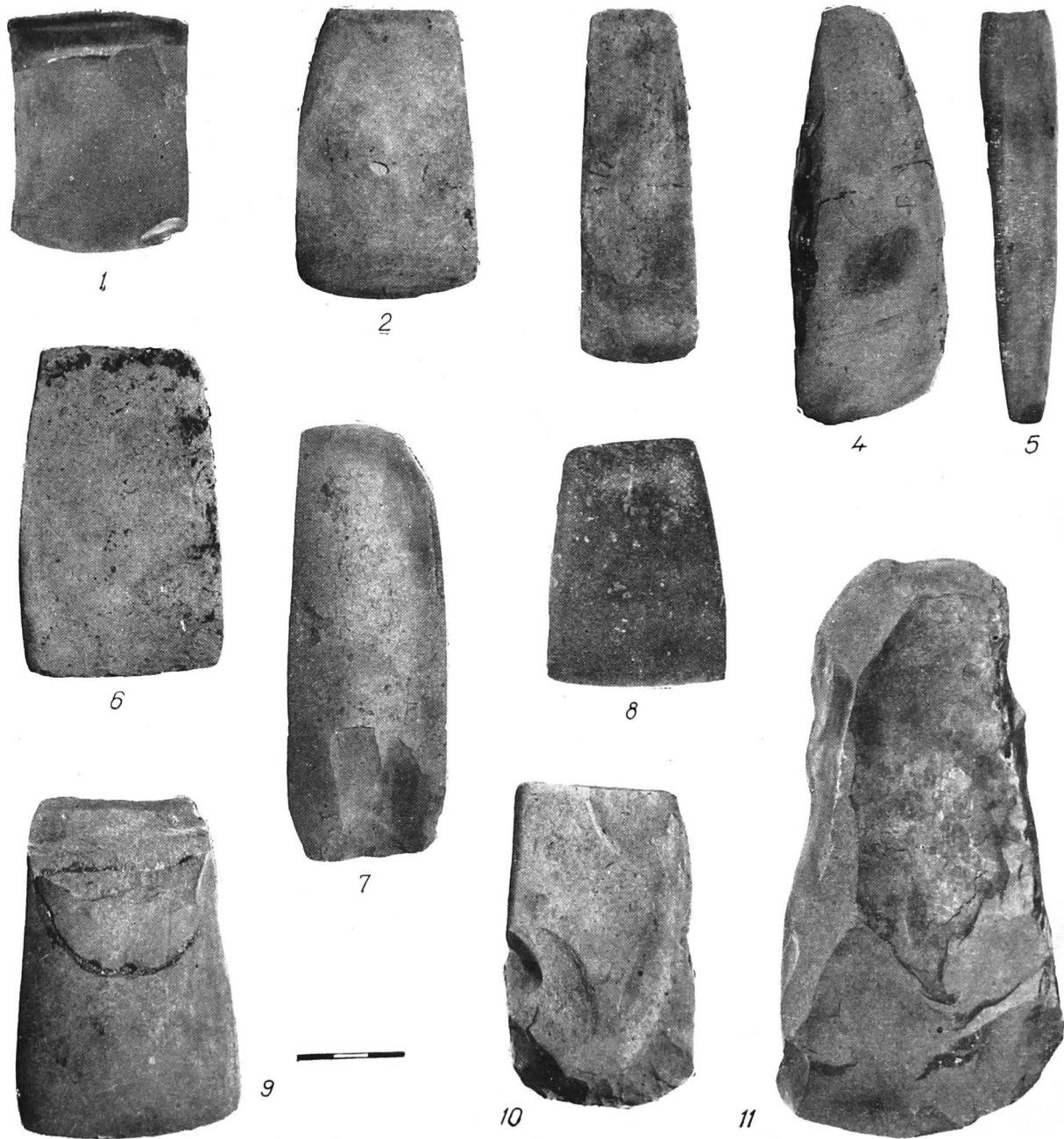

Fig. 21. Unelte de piatră șlefuită de la Tirpești (faza Precucuteni III).

Fig. 22. Unelte de piatră șlefuită și polisor (7), de la Tirpești (Precucuteni III).

Fig. 23. Unelte și obiecte de os de la Tîrpești (faza Precuculeni III).

Fig. 24. Unelle de os de la Tirpești (faza Precucuteni III).

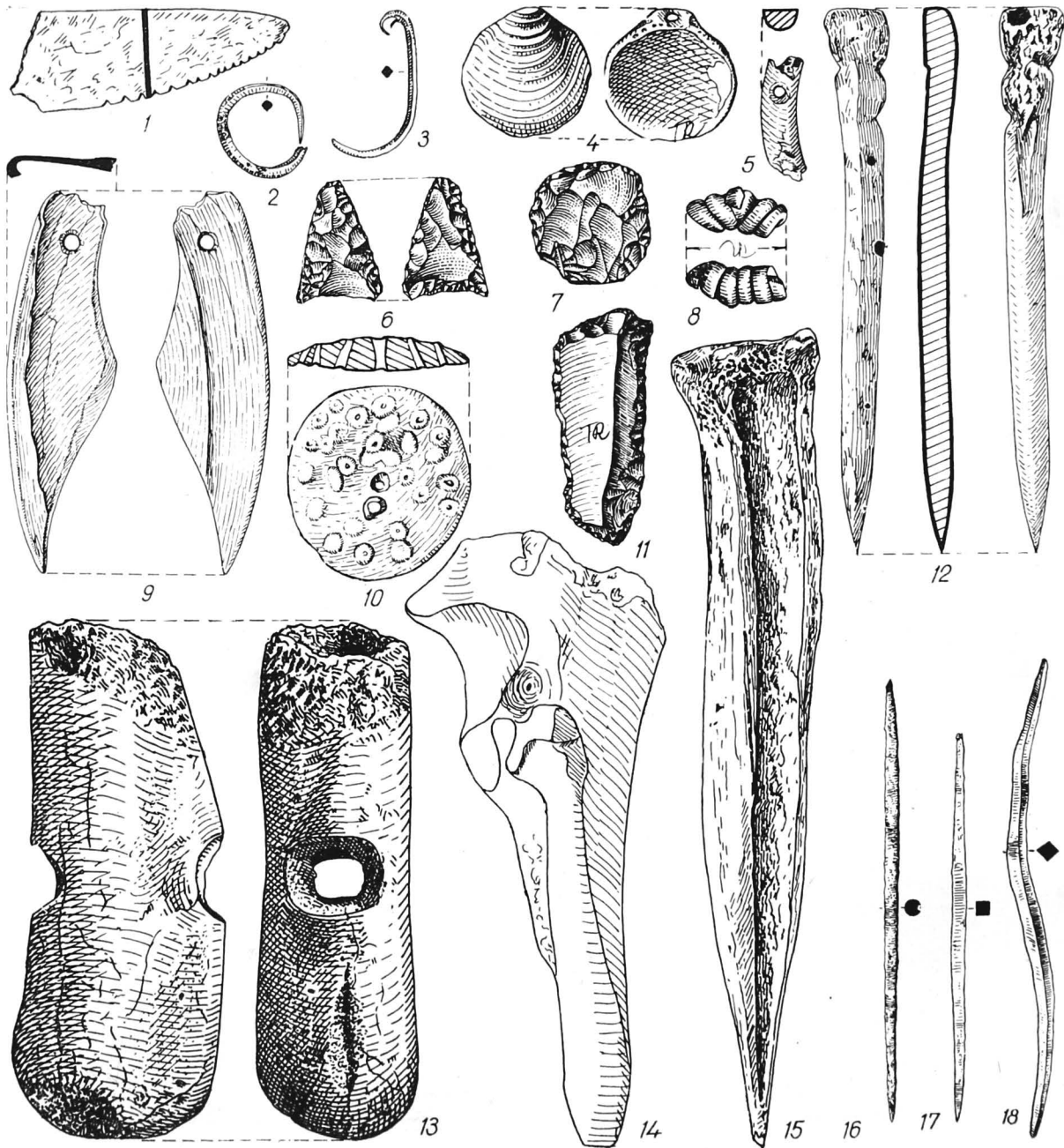

Fig. 25. Diverse unelte și obiecte din faza Precucuteni III; de aramă: 2,3 (Tirpești); 8,16-18 (Traian - Dealul Fintinilor); de os și scoică: 1,9,12,14-15 (Tirpești); 4-5 (Traian - Dealul Fintinilor); de silix: 6 (Tirpești); 7,11 (Traian - Dealul Fintinilor); de lut: 10 (Tirpești); de corn: 13 (Traian - Dealul Fintinilor), 1-12, 14-18, scara 2/3; 13, scara 4/9.

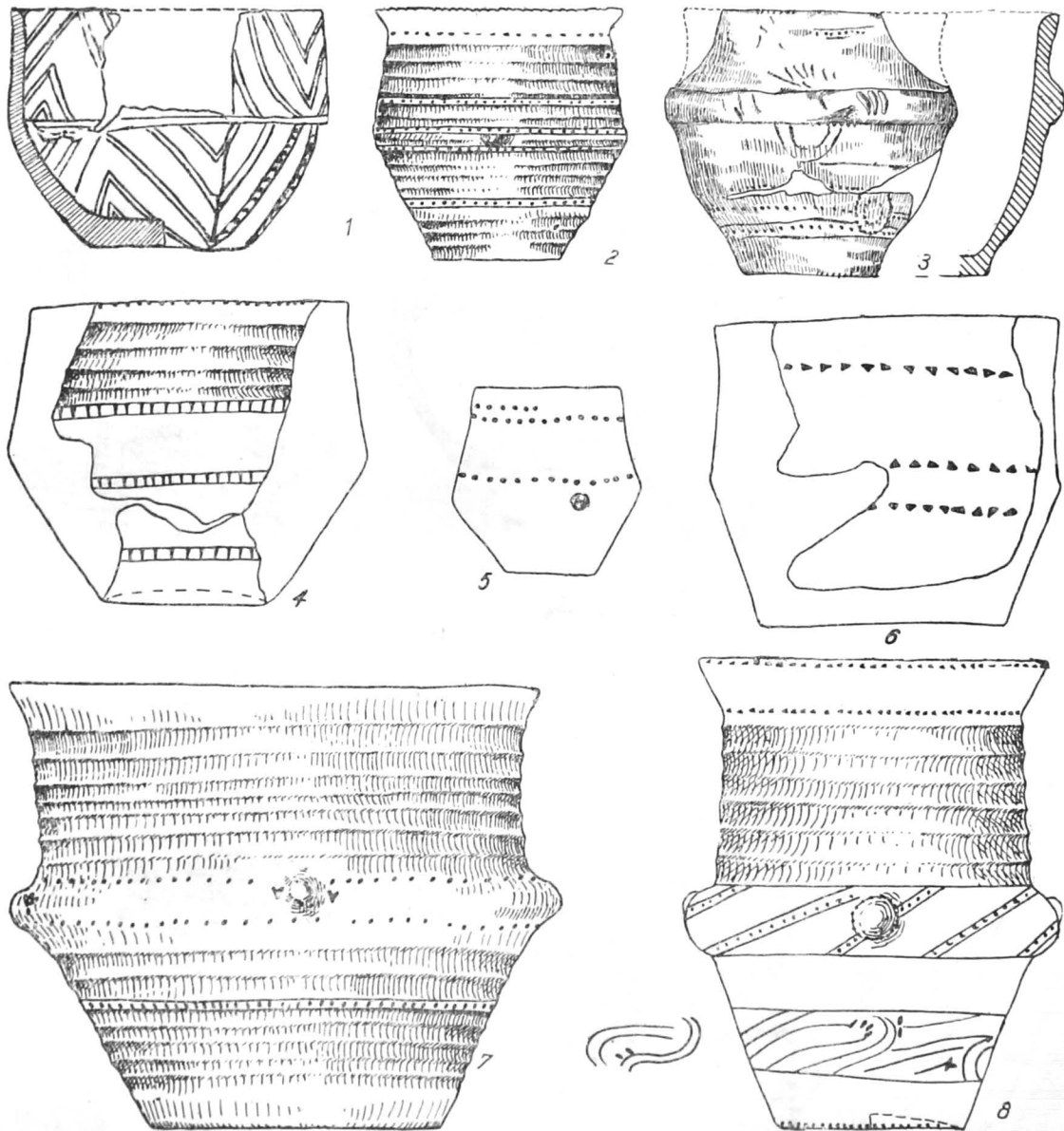
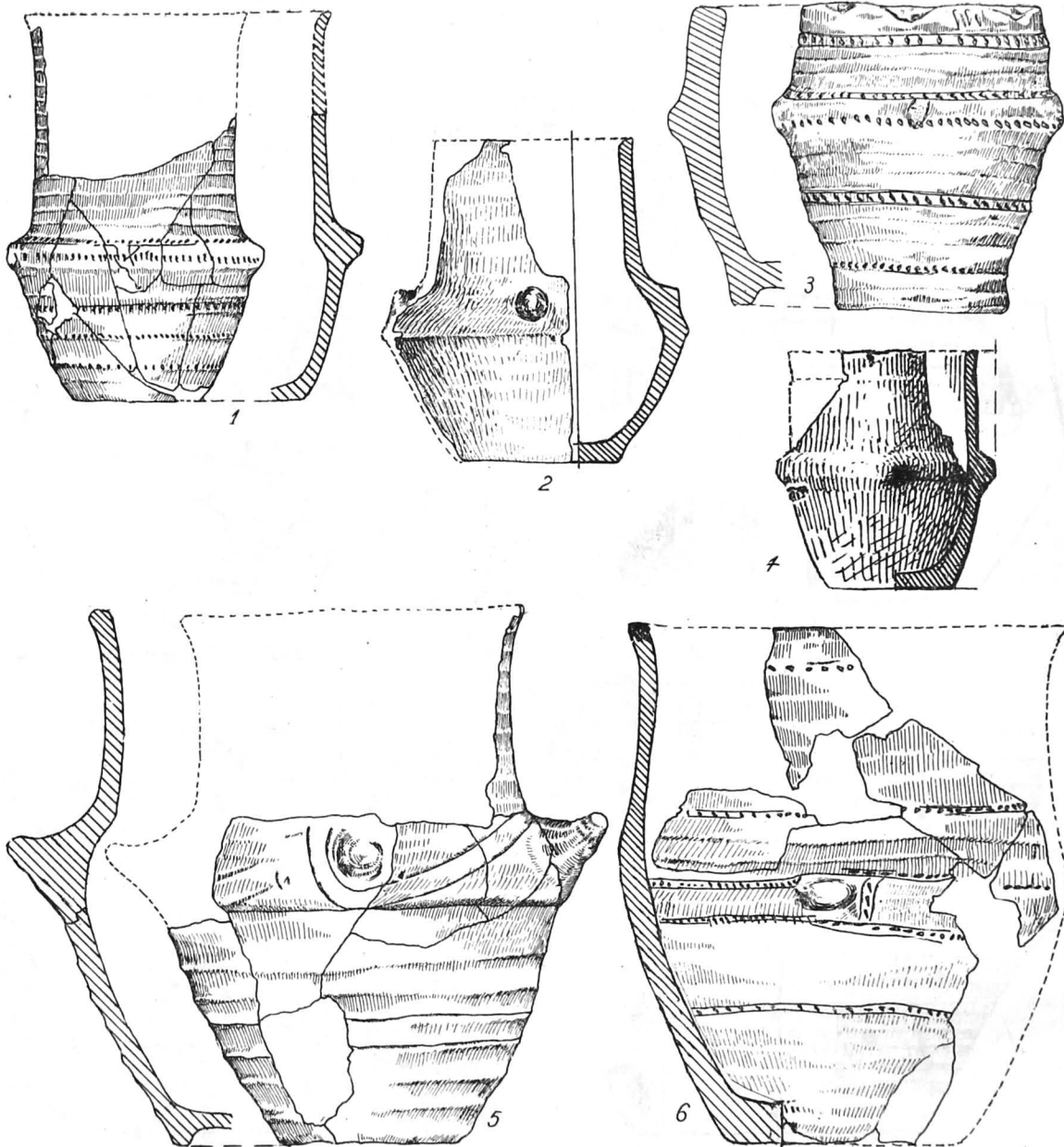

Fig. 26. Pahare din faza Precuculeni I: 1-3, 8, Traian - Dealul Vici; 4-6, Bancu; 7, Eresleghin. Scara: 1, 8: 1/3; 2, 3: 1/4; 4-7: 1/2.

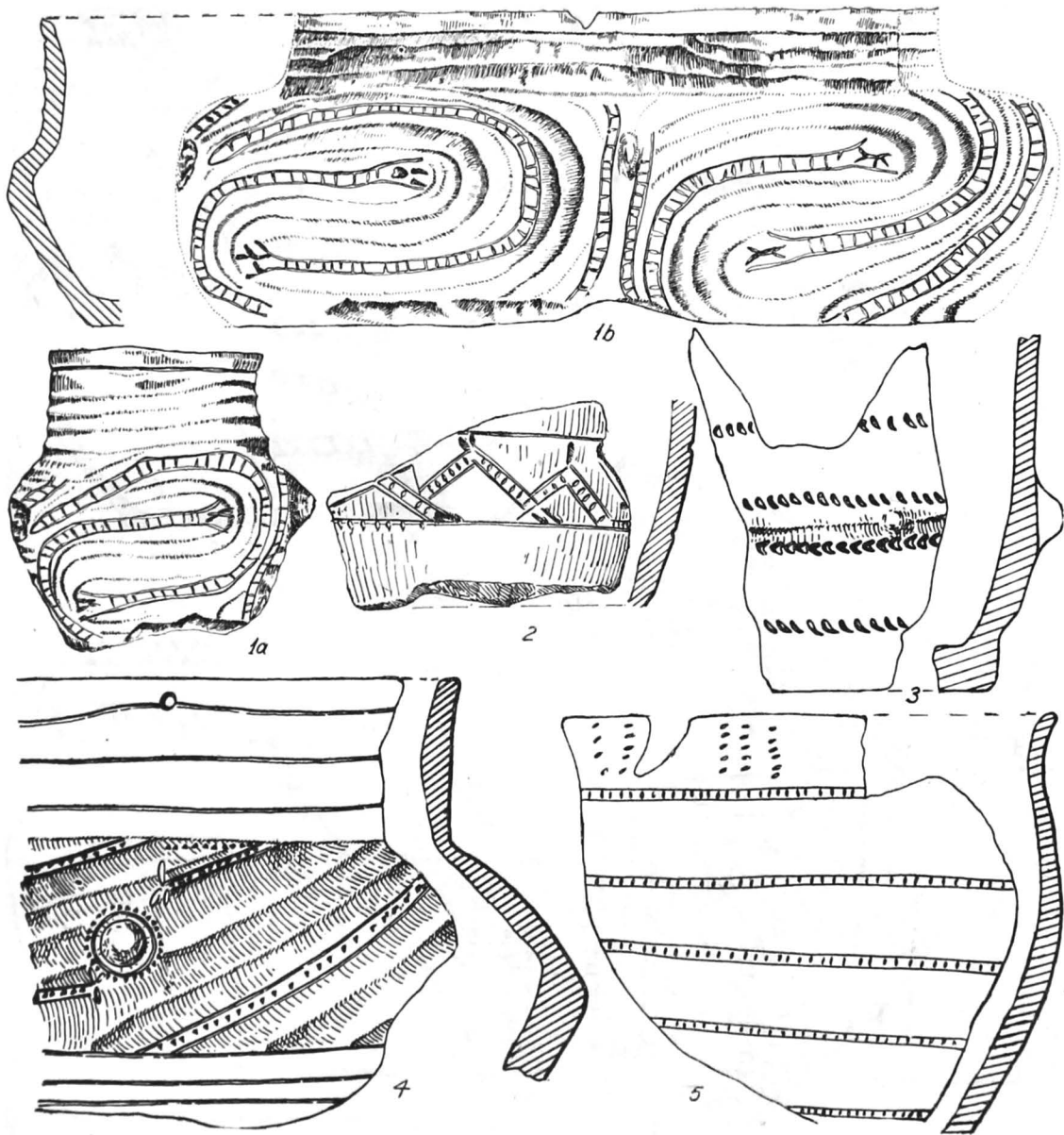

Fig. 28. *Ceramică din faza Precucuteni I*: 1 a-b, 2,4, Traian — Dealul Vtel; 3, Bancu; 5, Eresteghin. Scara: 1/2.

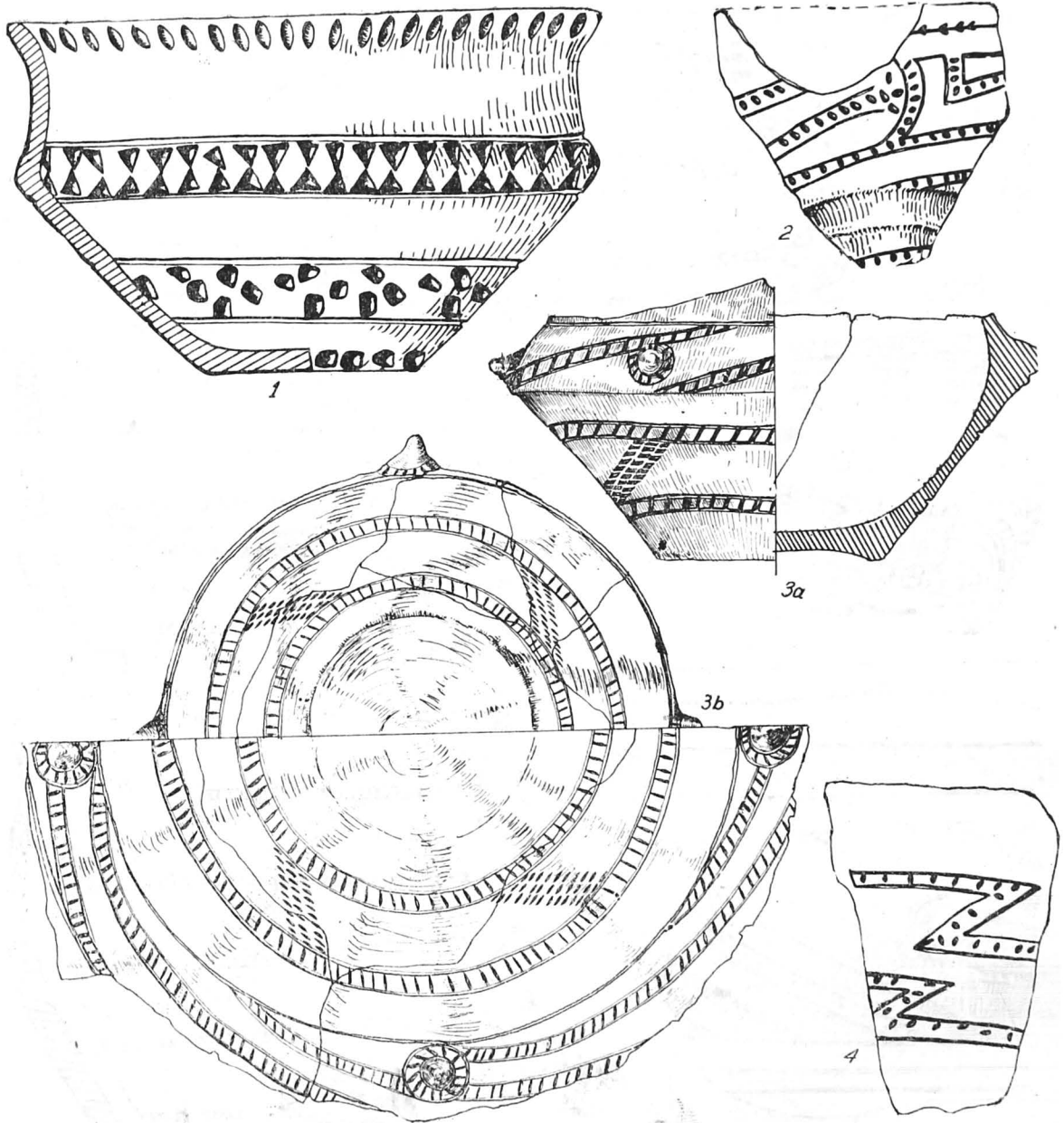
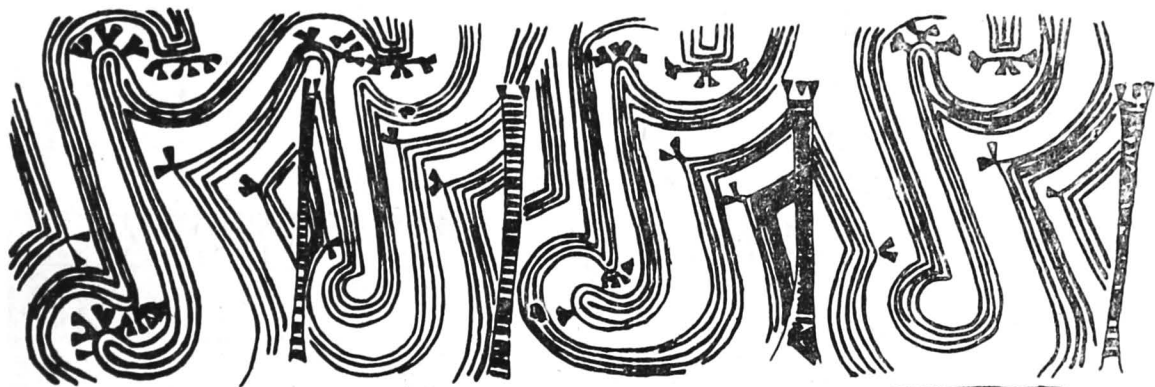
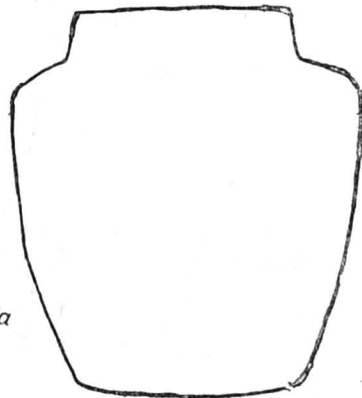

Fig. 29. Ceramică din faza Precuculeni I: 1, Bancu; 2-4, Traian - Dealul Viei. Scara|2.

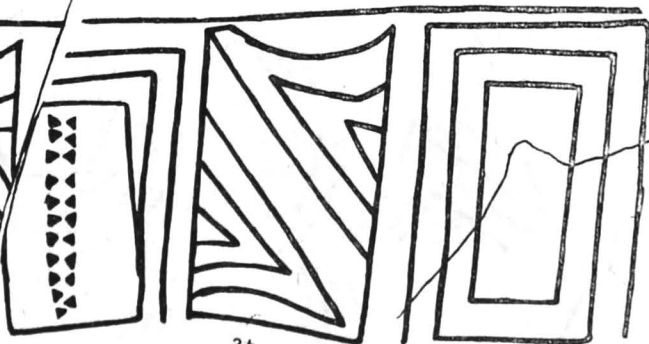
1b

1a

2a

2b

Fig. 30. Vase din faza Precuculeni I, descoperite la Traian – Dealul Viei. Scara: 1, ca 1/8; 2: 1/2.

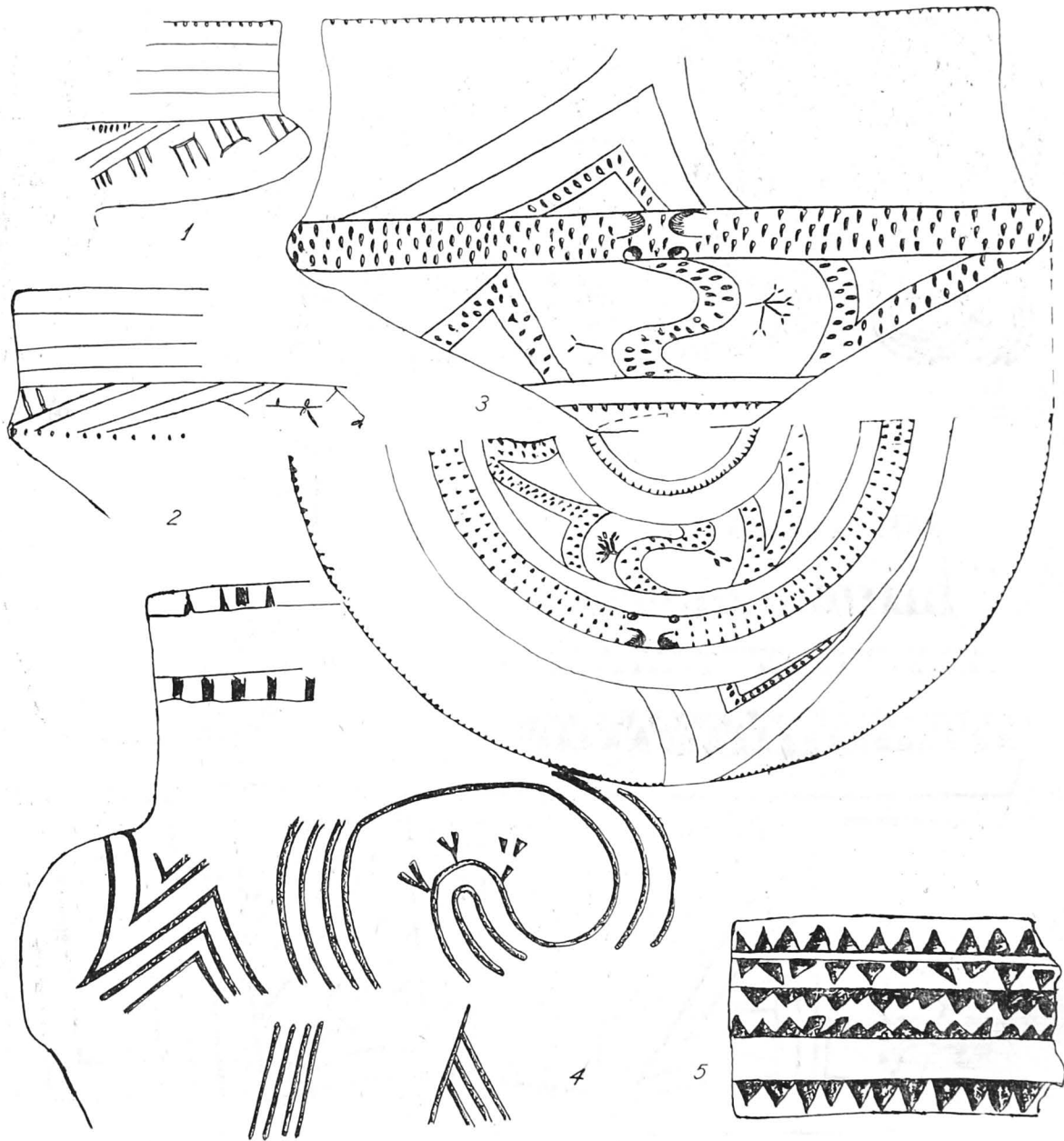

Fig. 31. Ceramică din faza Precucuteni I: 1-2, Sf. Gheorghe; 3-4, Eresleghin; 5, Bancu. Scara: 1-2: 1/2; 3: 1/3; 4-5: 1/2.

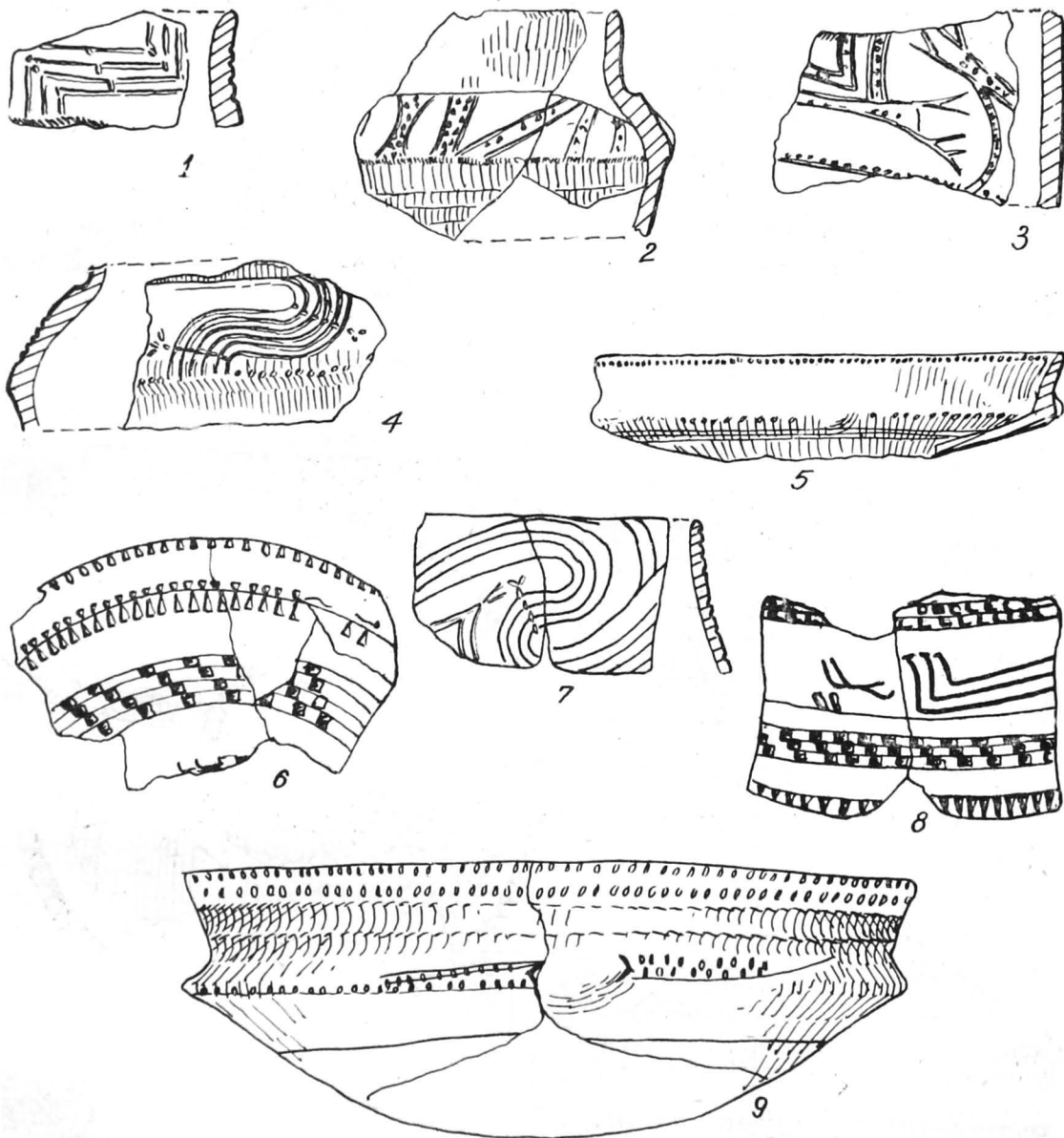

Fig. 32. Ceramică din faza Precucuteni I: 1-8, Traian - Dealul Vitei; 9, Sf. Gheorghe. Scara: 1-4, 6-8: 1/3; 5: 1/5.

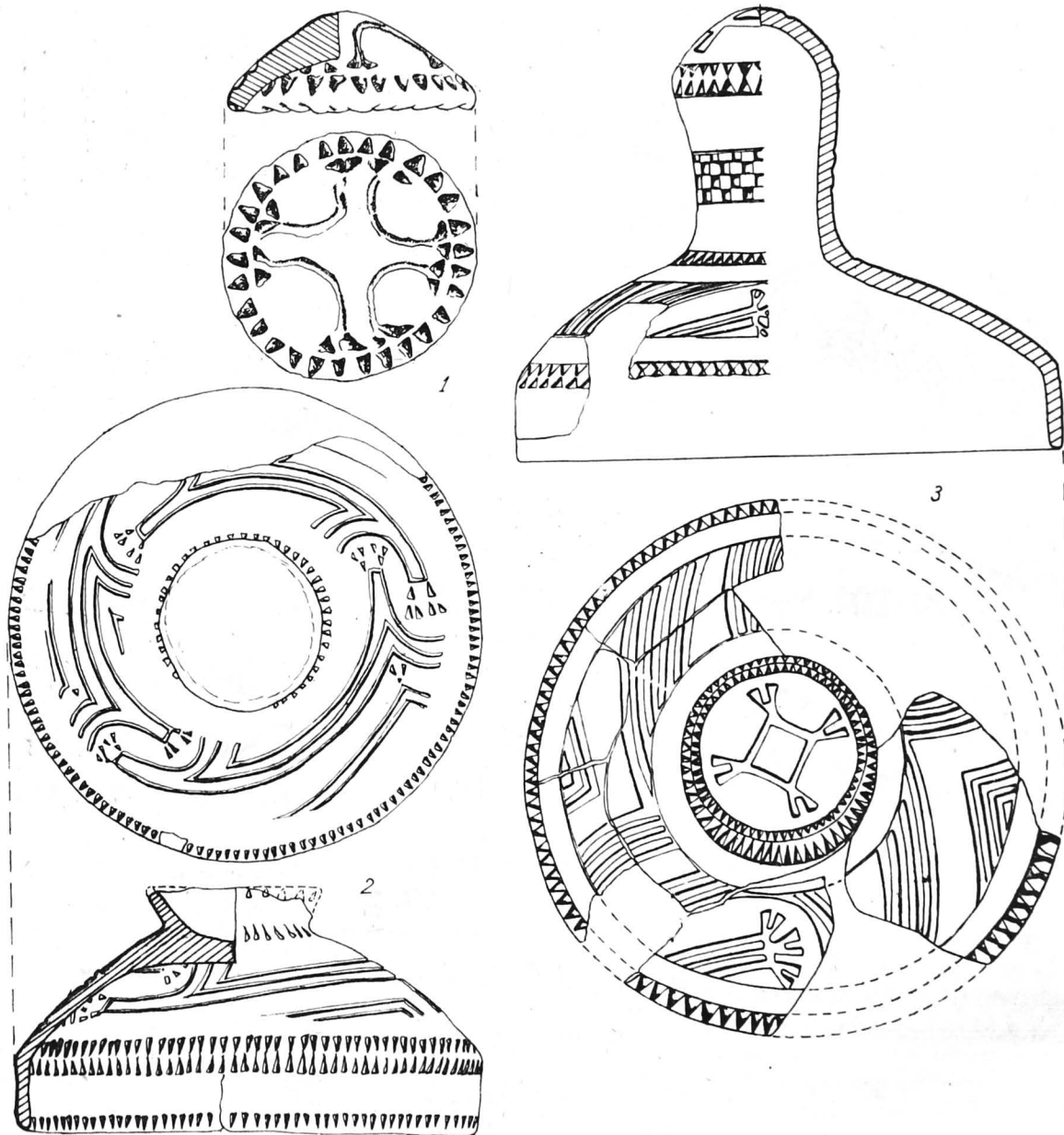

Fig. 33. Traian — Dealul Viei; capace din faza Precucuteni 1. Scara 1:1/2; 2—3: 1/3.

Fig. 34. Ceramică din faza Precucuteni I: 1,6,8, Eresteghin; 2-5, 7,9-10, Traian - Dealul Viei. Scara: 1/3.

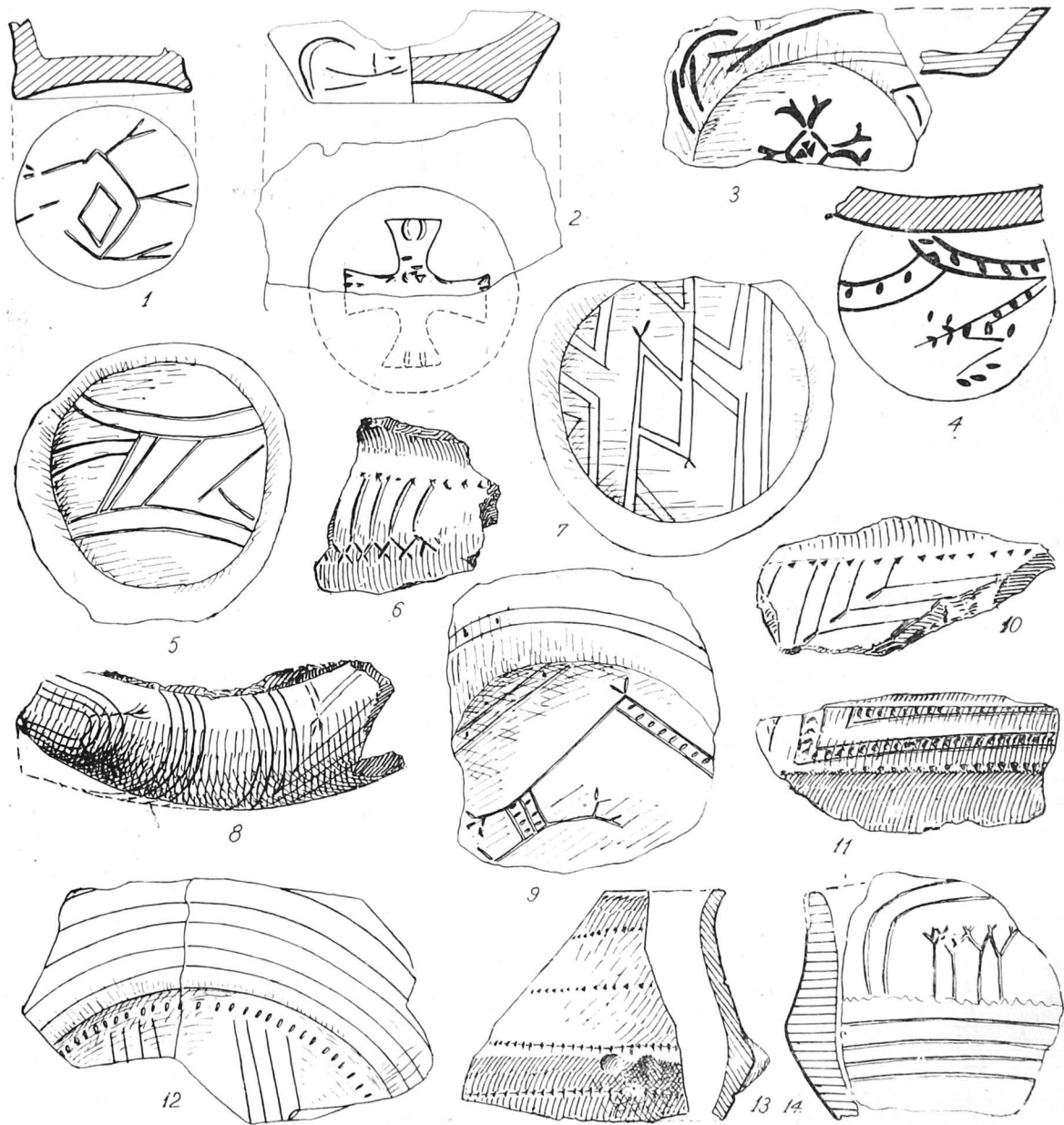

Fig. 35. Traian — Dealul Vei; funduri de vase decorate (1—5, 7, 9, 12) și fragmente ceramice (6, 8 10—11, 13—14) din faza Precuculeni I. Scara 1/2.

Fig. 36. Traian — Dealul Viei; ceramică din faza Precucuteni I. Scări diverse.

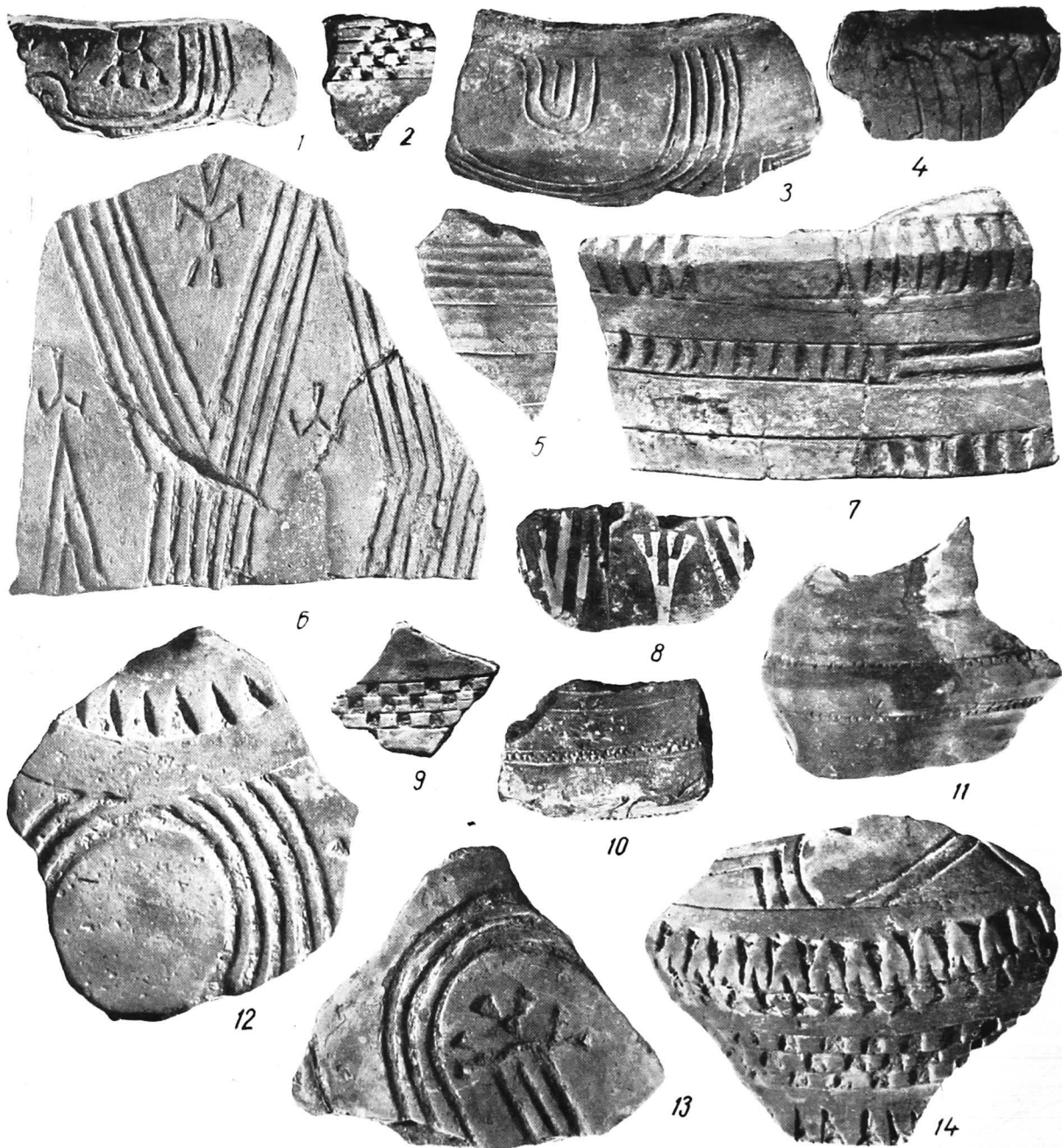

Fig. 37. Traian — Dealul Viei; ceramică din faza Precucuteni I. Scări diverse.

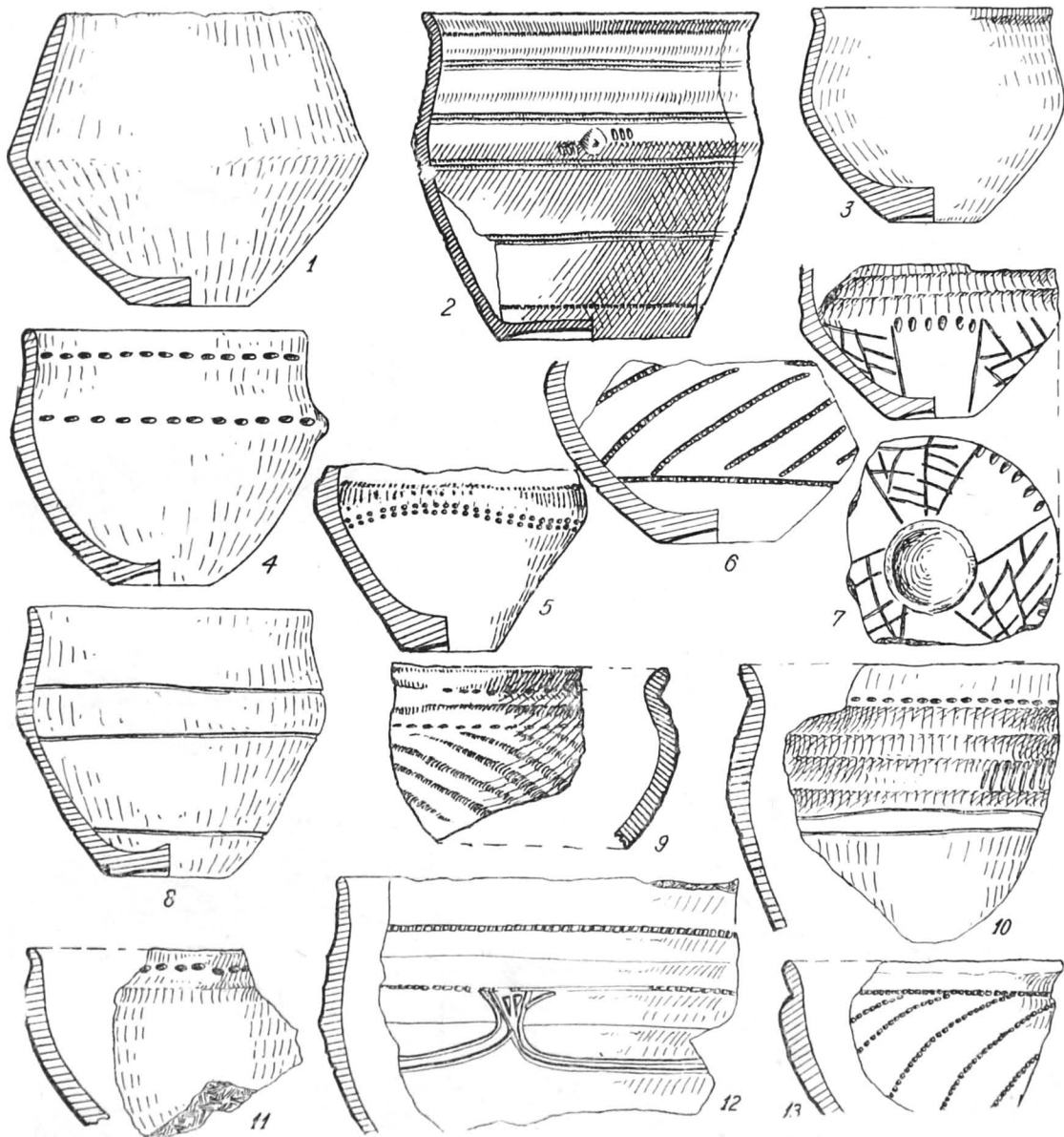
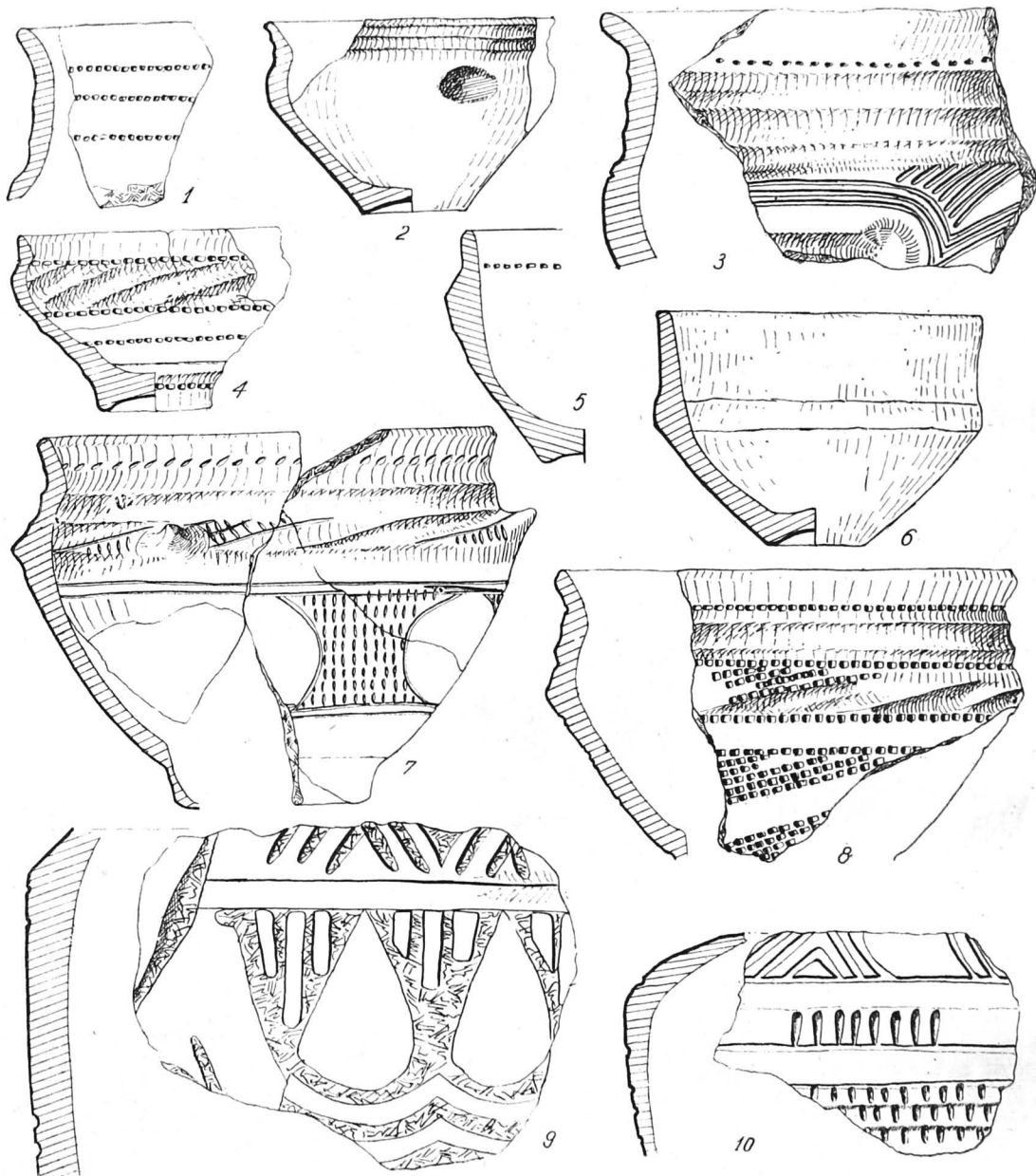

Fig. 38. Ceramică din faza Precuculeni II: 1,3-8, 10-13, Ghigoești - Trudești; 2,9, Larga Jijia. Scara: 1,3-13: 1/2; 2: 1/3.

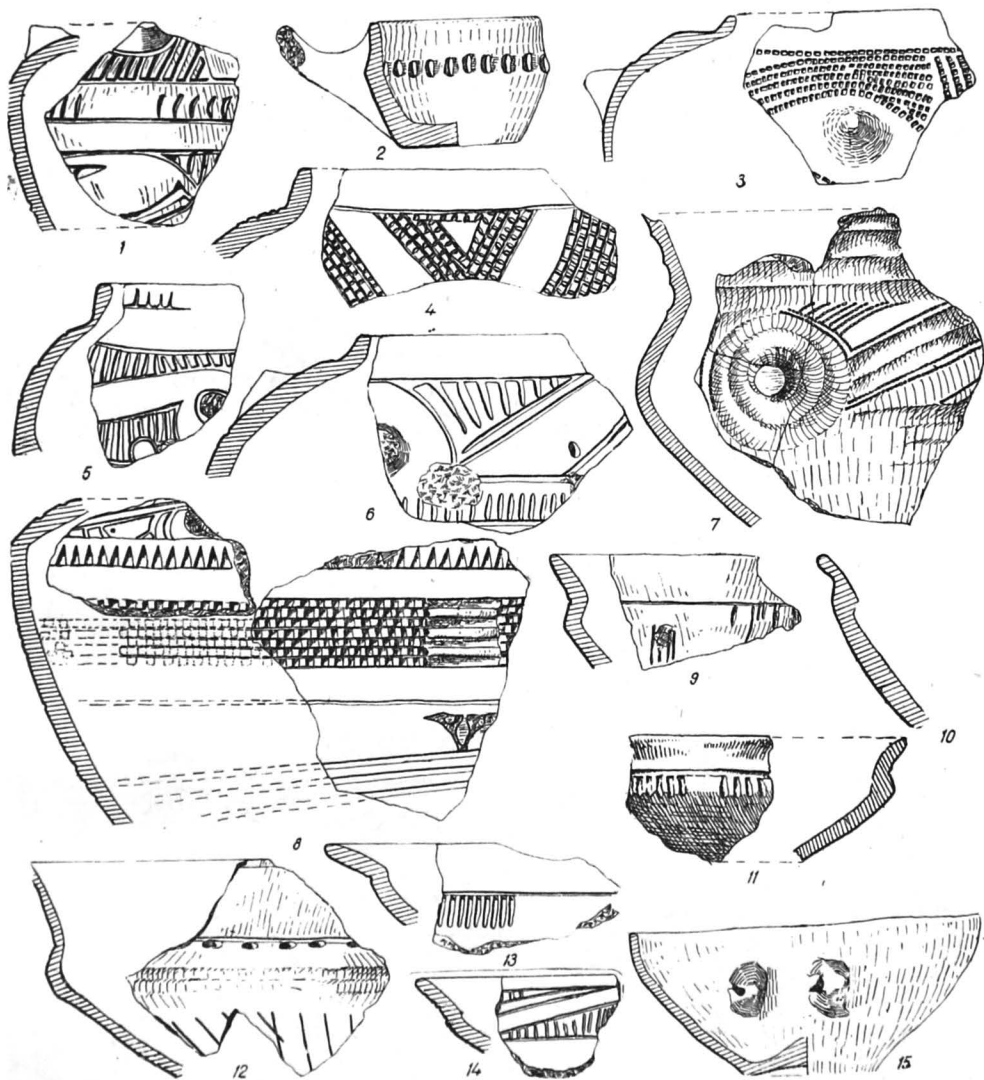

Fig. 40. Gălgăoști — Trudești; ceramică din fața Precucuteni II. Scara 1/3.

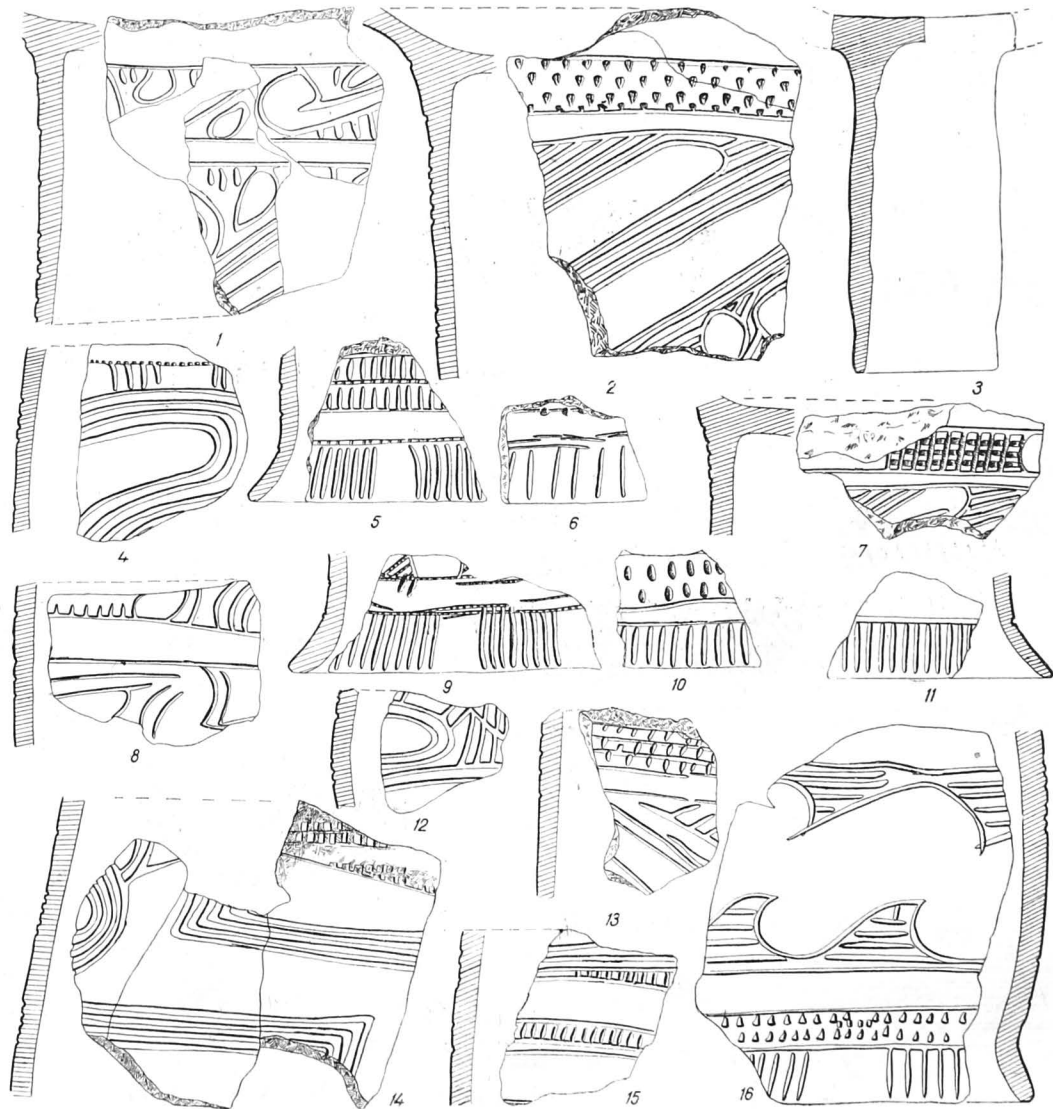

Fig. 41. Picioare de vase din faza Precucuteni II: 1, 3-6, 8-16, Ghigoești - Trușești; 2, 7, Tîrpești. Scara 1/3.

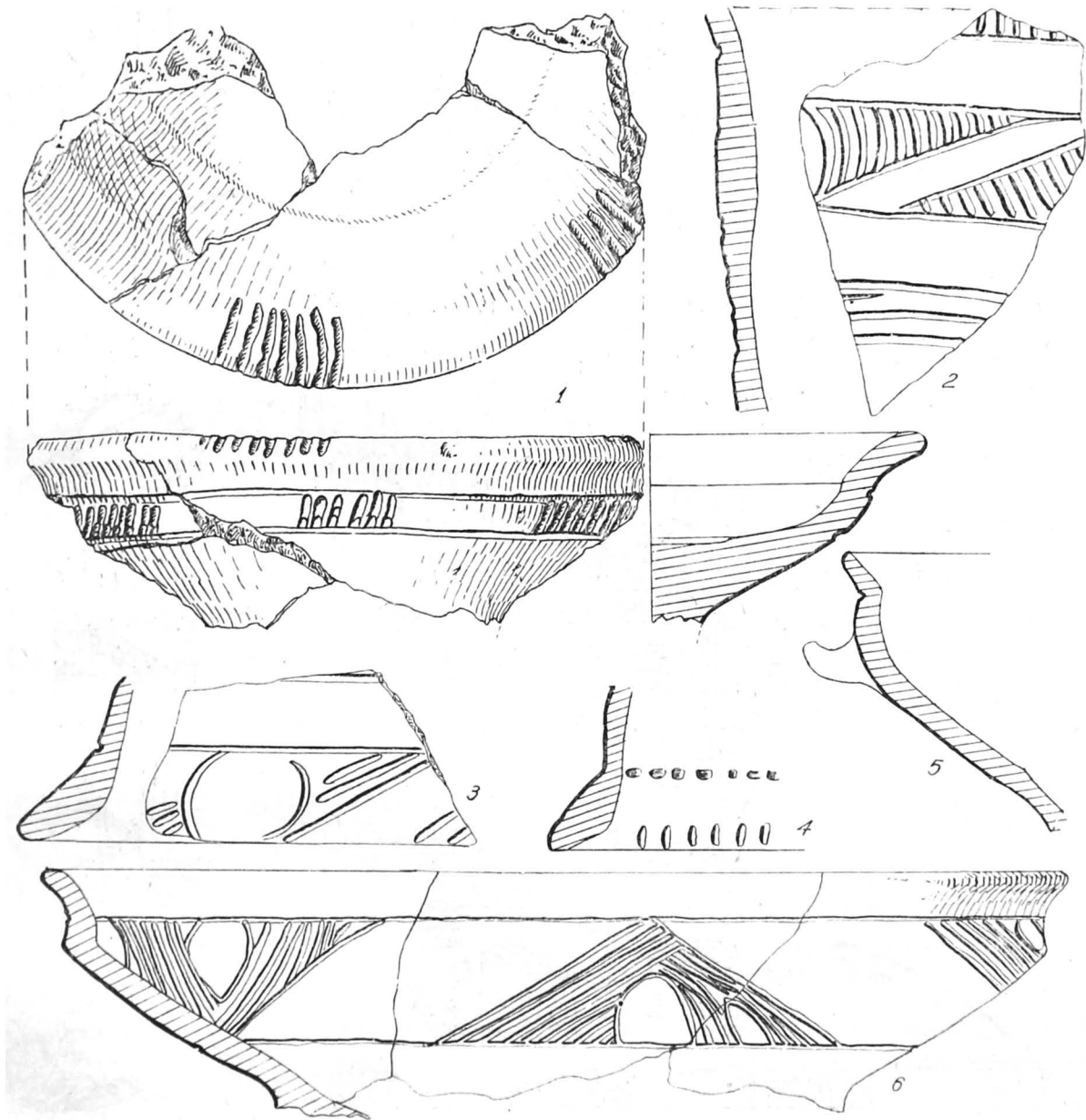
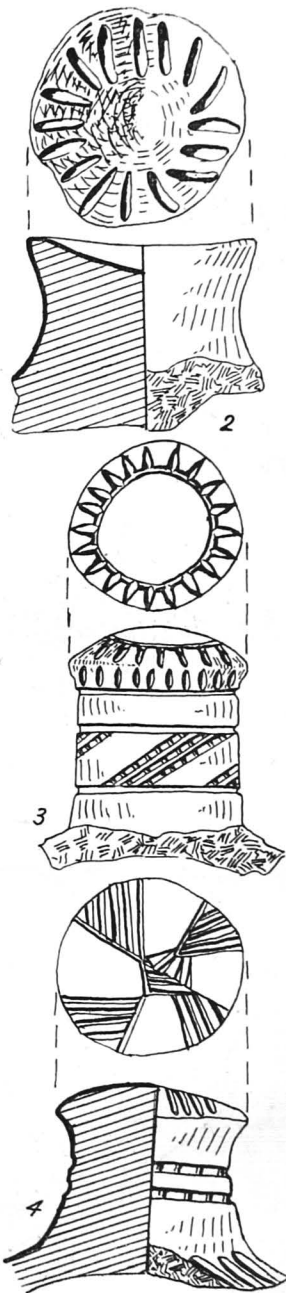

Fig. 42. Ceramică din faza Precuculenii II: 1, Tirpești; 2-6, Ghigoești - Trudești. Scara: 1:1/3; 2-5: 2/3; 6: 4/9.

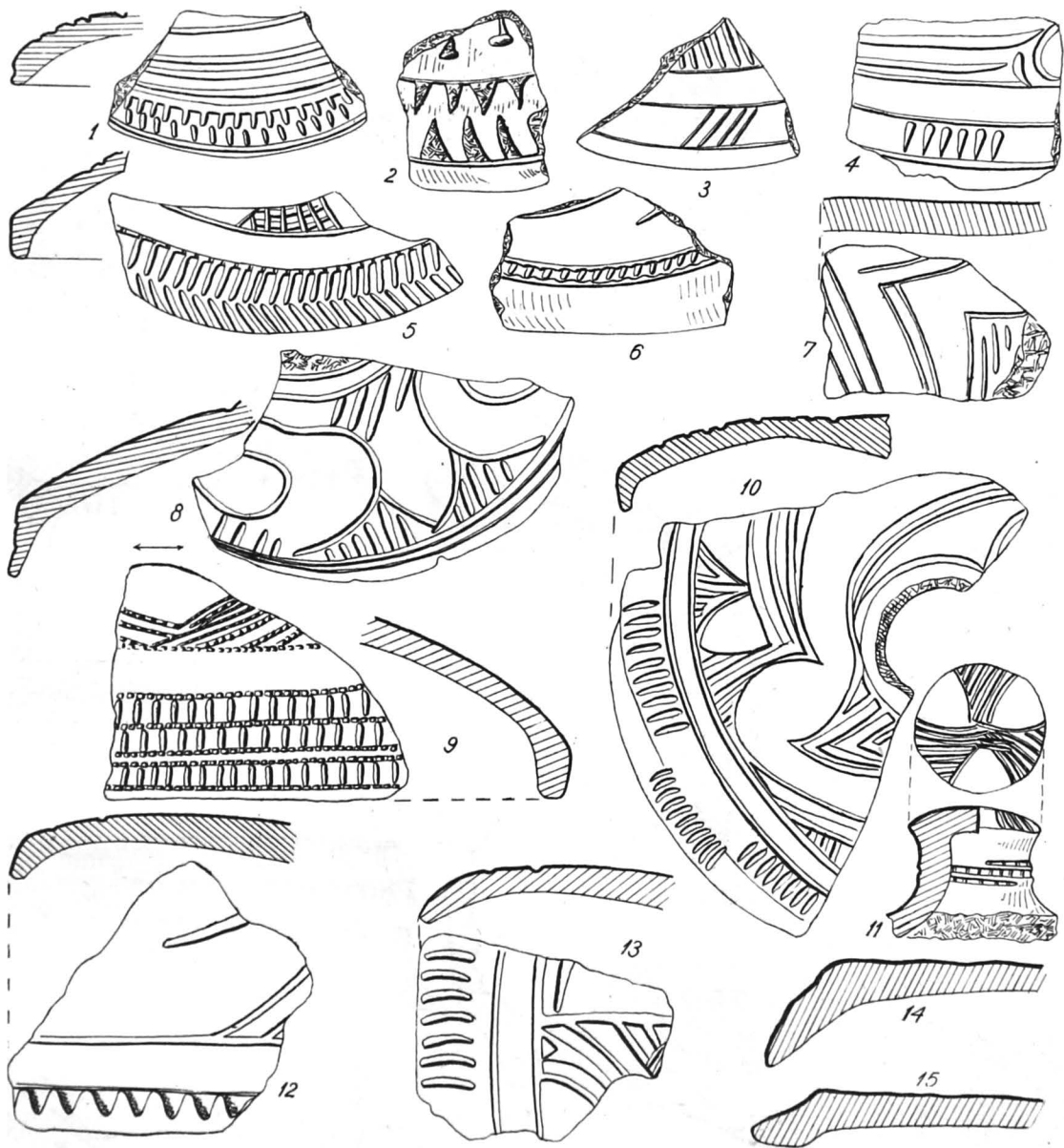

Fig. 44. Ghigoești — Trudești; fragmente de capace din faza Precucuteni II. Scara: 1/2.

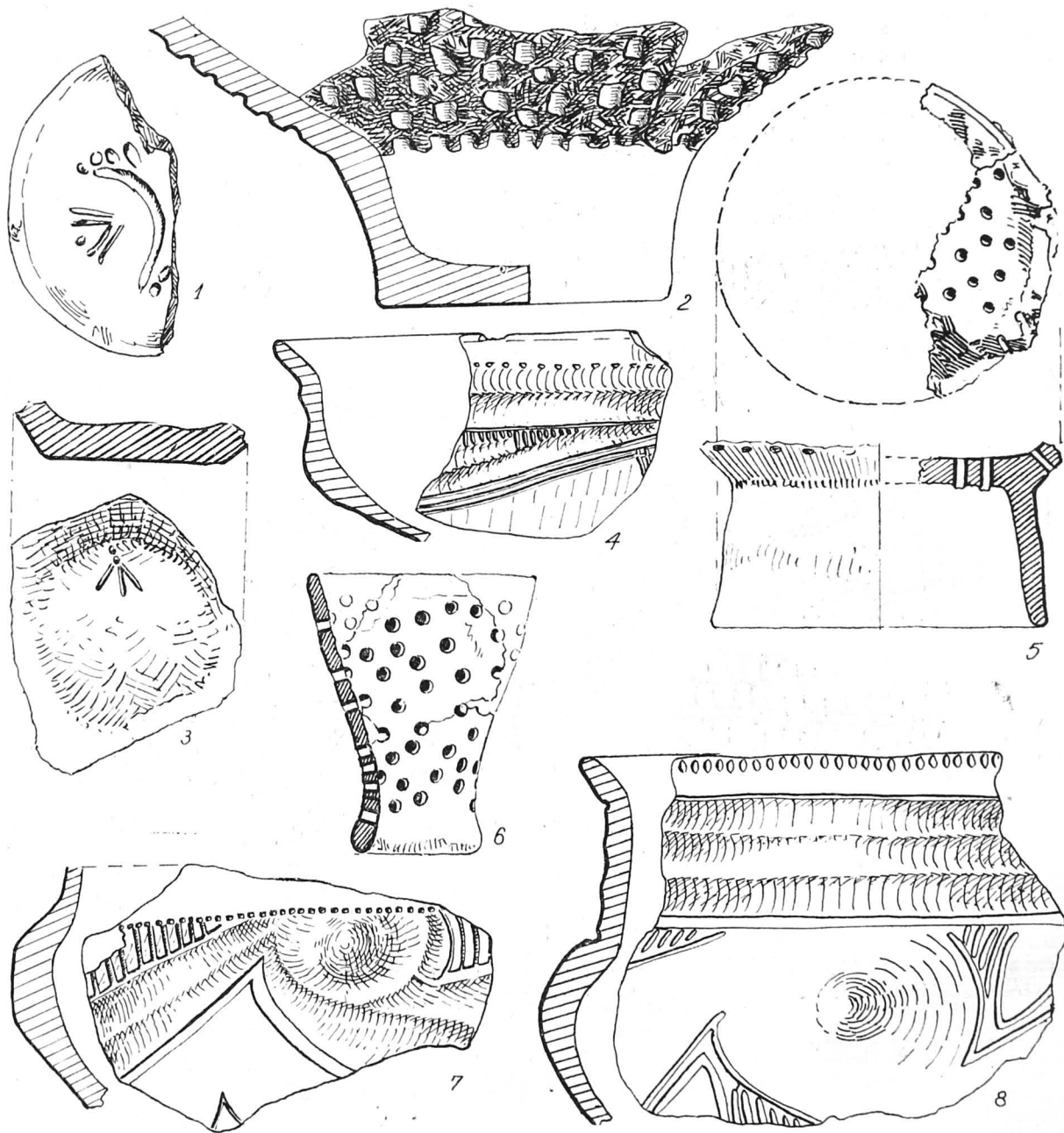

Fig. 45. Ceramică din faza Precuculeni II: 1,5-6, Larga Jijia; 2,4,8, Ghigoești - Trudești; 3, Izvoare; 7, Mindrișca. Scara: 1-4, 7-8: 2/3; 5-6: 1/3.

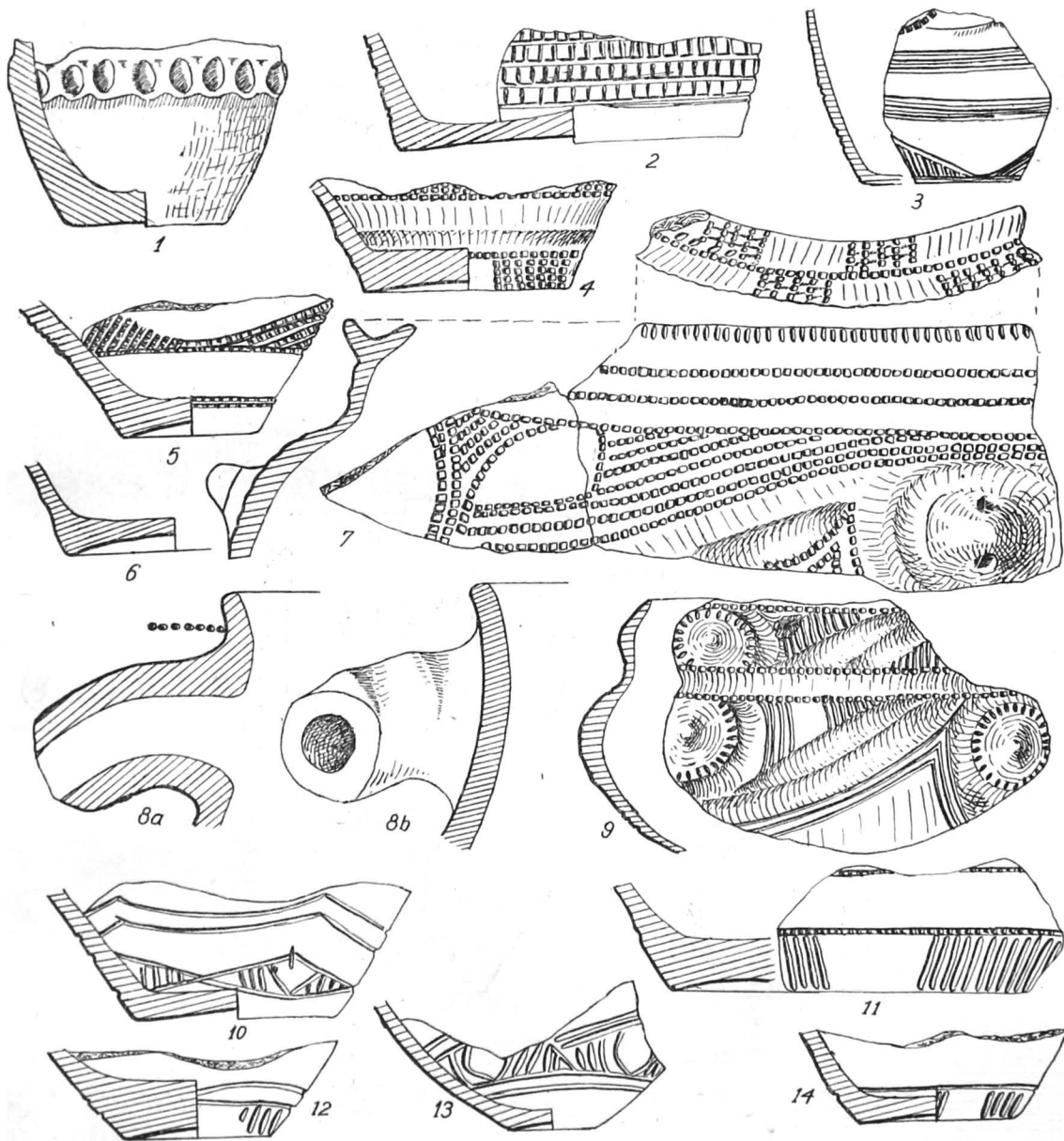

Fig. 46. Ghigoești — Trudești, ceramică din faza Precucuteni II. Scara 1/2.

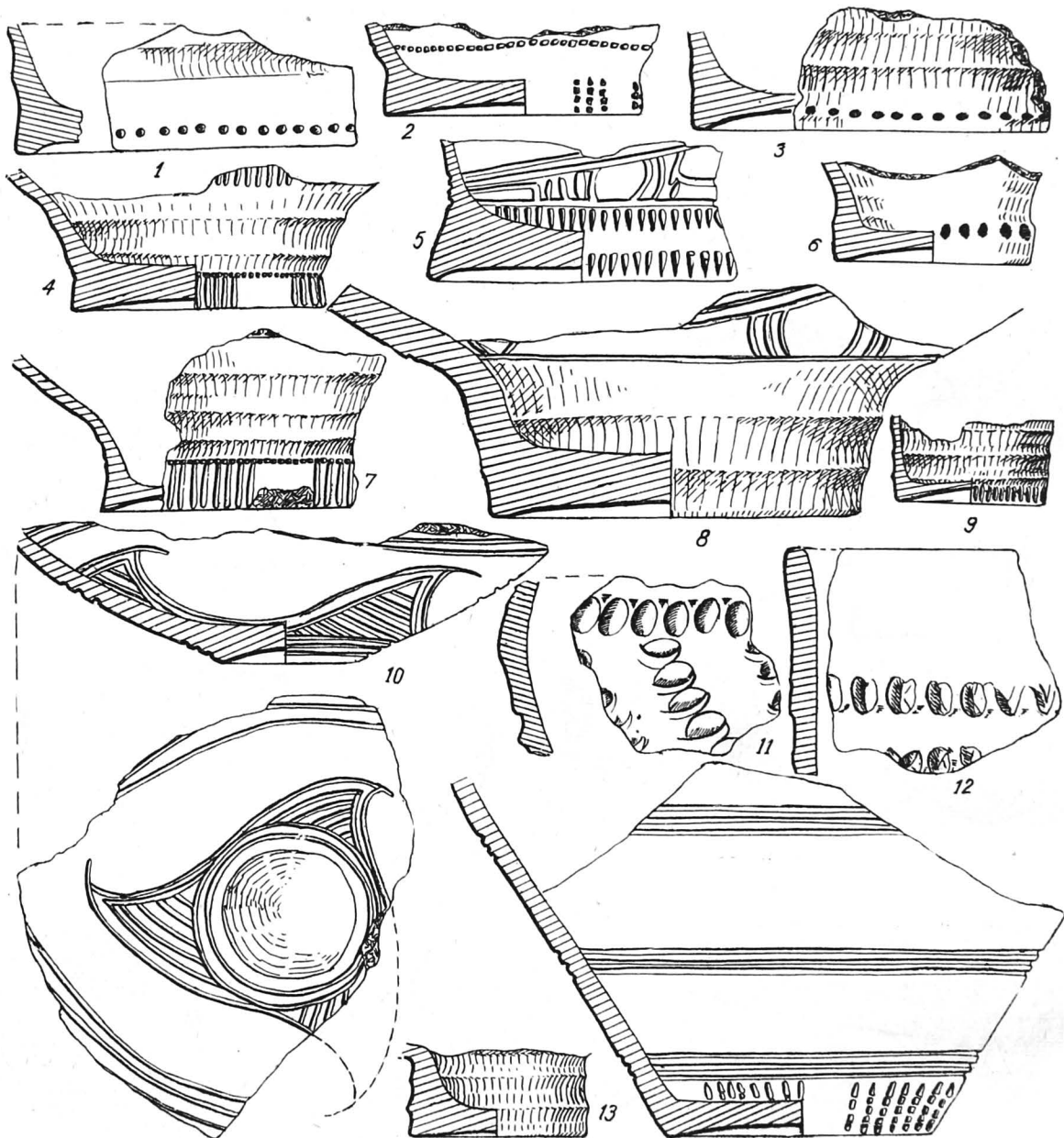

Fig. 47. Ghigoesti – Trudesti, ceramică din faza Precuculeni II. Scara 1/2.

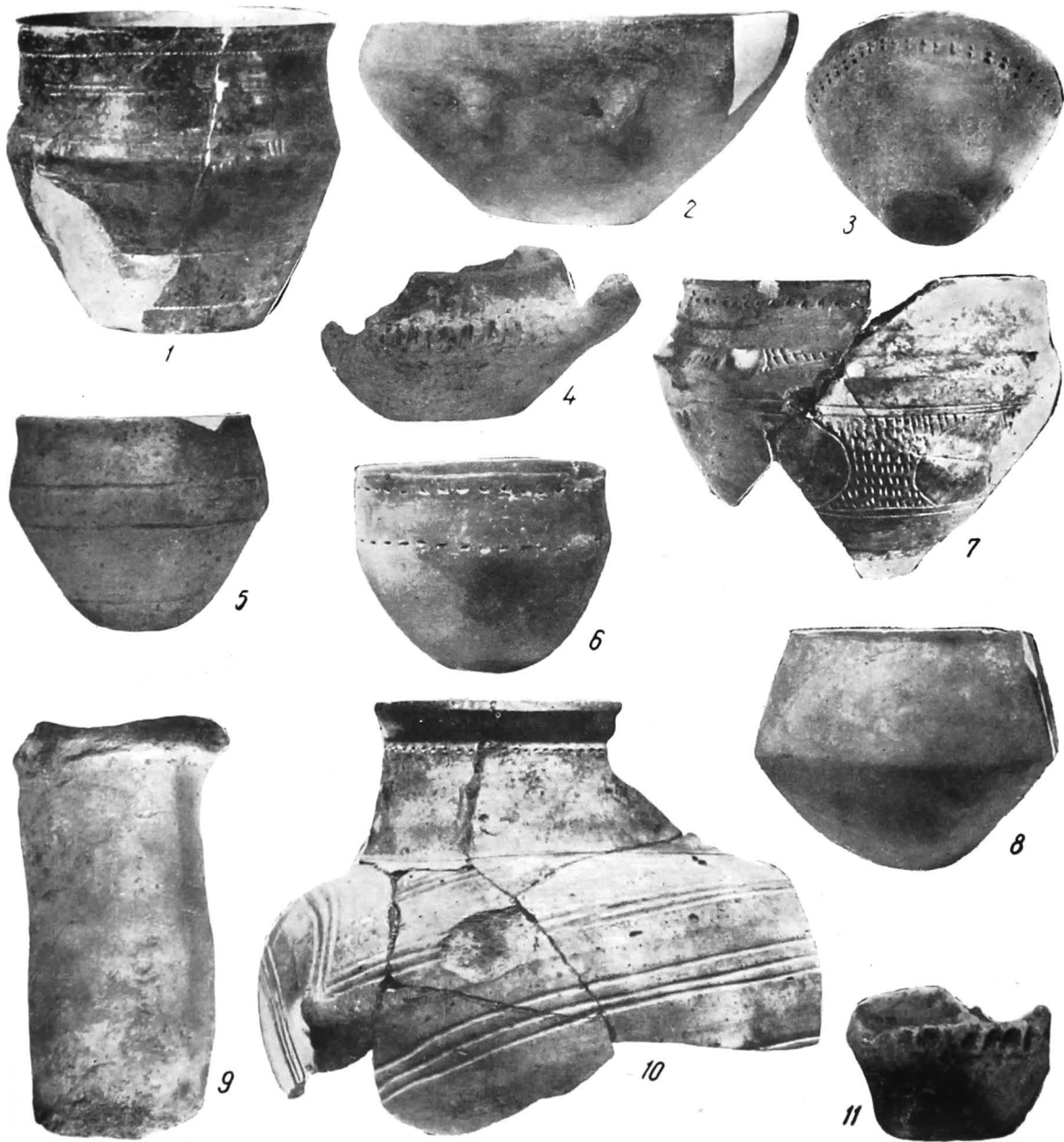

Fig. 48. Ceramică din faza Precuculeni II: 1,7,10, Larga Jijia; 2-6, 8,9,11, Ghigoești - Trudești. Scări diverse.

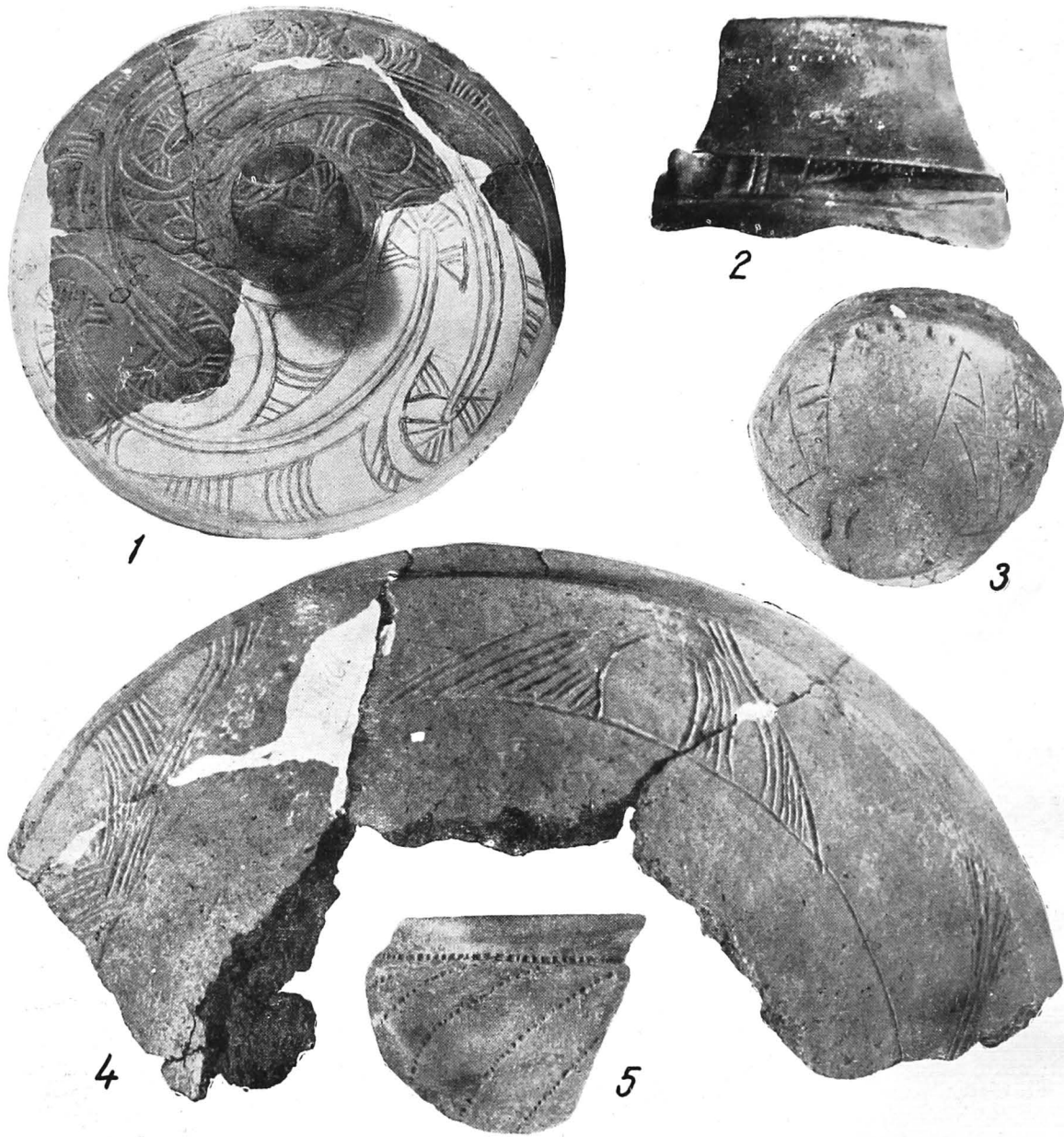

Fig. 49. Ceramică din faza Precucuteni II: 1,3-5, Ghigoești-Trudești ; 2, Izvoare. Scări diverse.

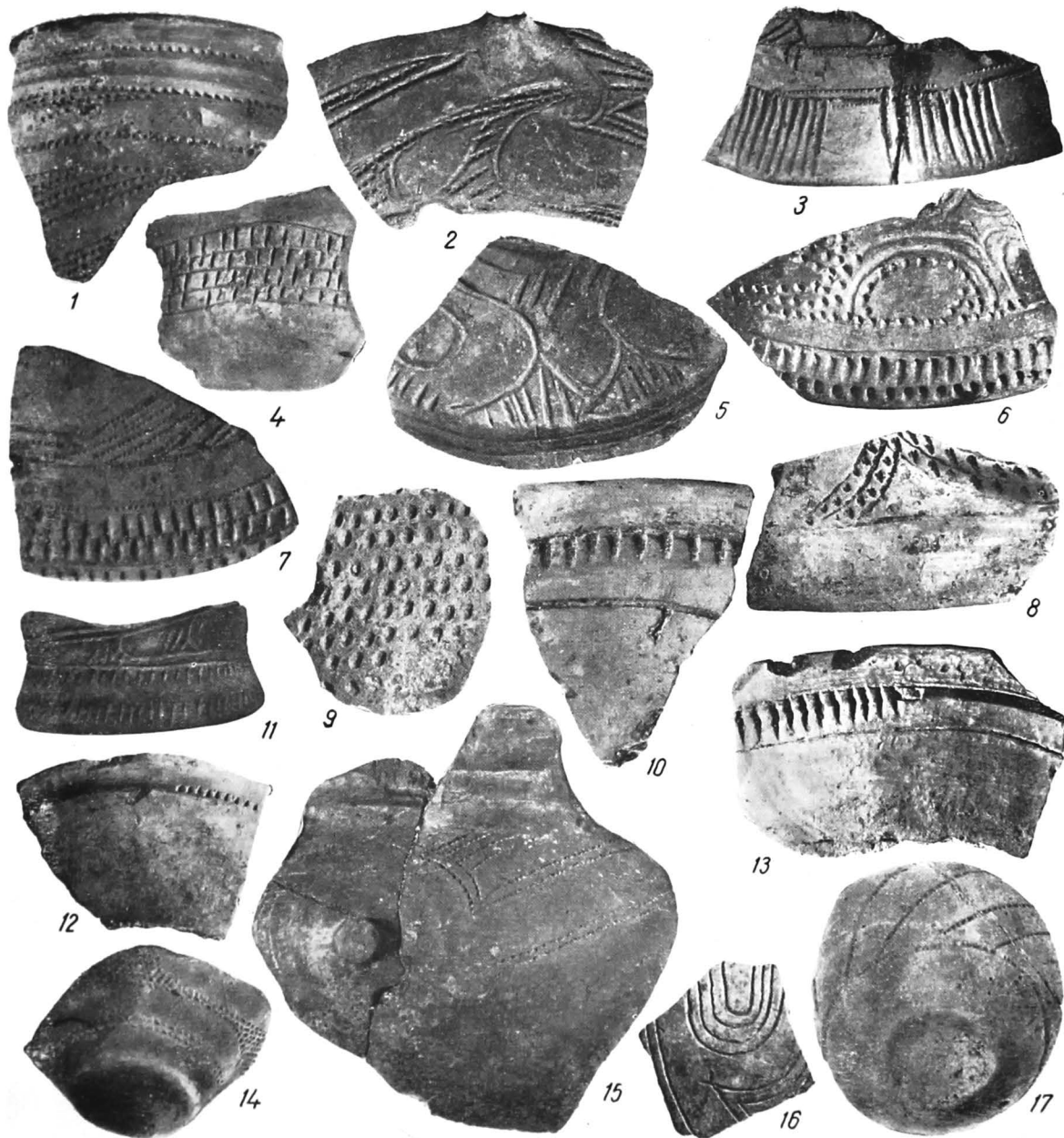

Fig. 50. Ceramică din faza Precuculeni II: 1—11,14,15,17, Glăgoești — Trudești; 12,13,16, Larga Jijia. Scări diverse.

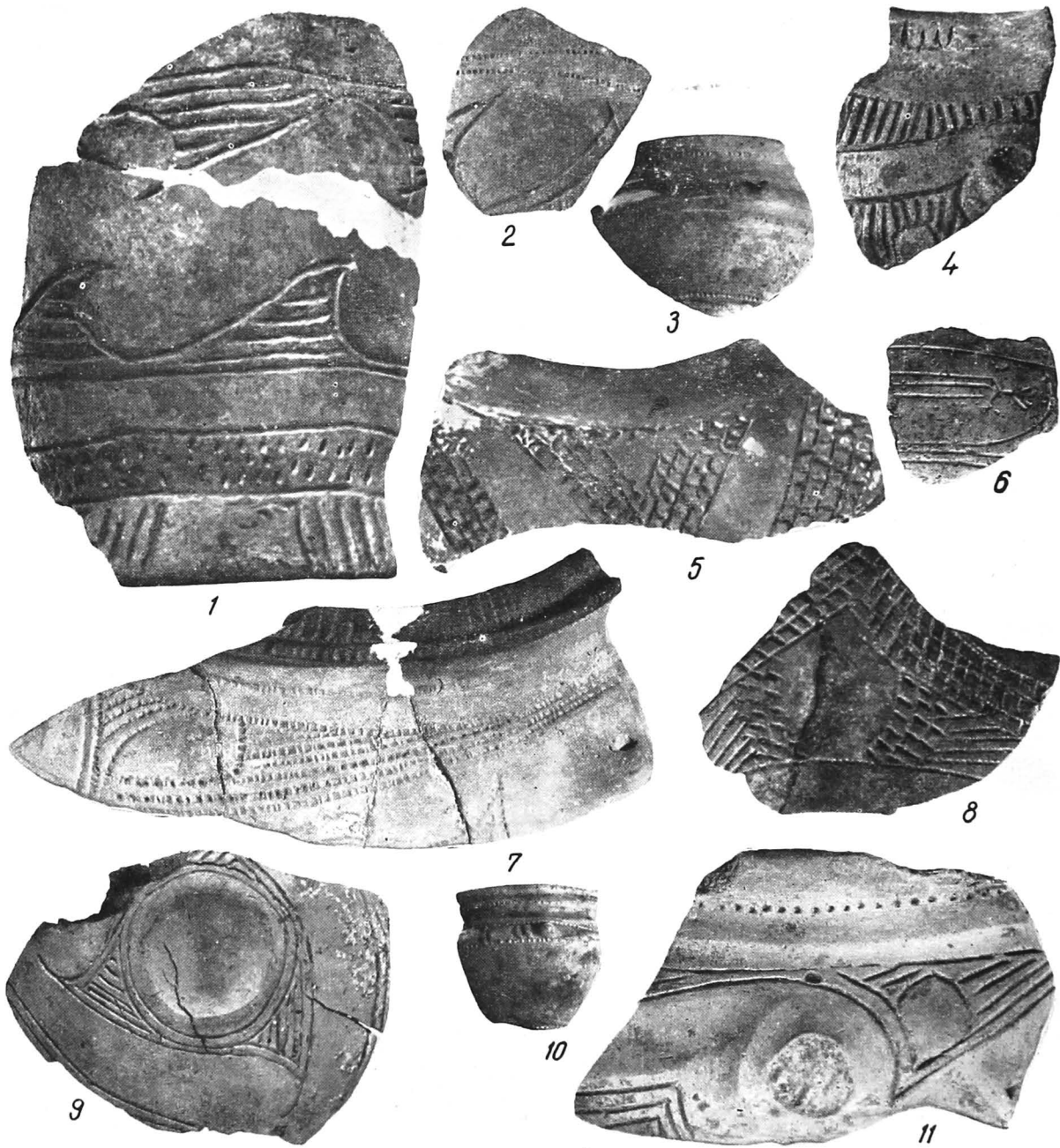

Fig. 51. Ceramică din faza Precuculent II: 1-2, 4-5, 7-9, 11, Ghigoești-Trudești; 3,6,10, Larga Jijia. Scări diverse.

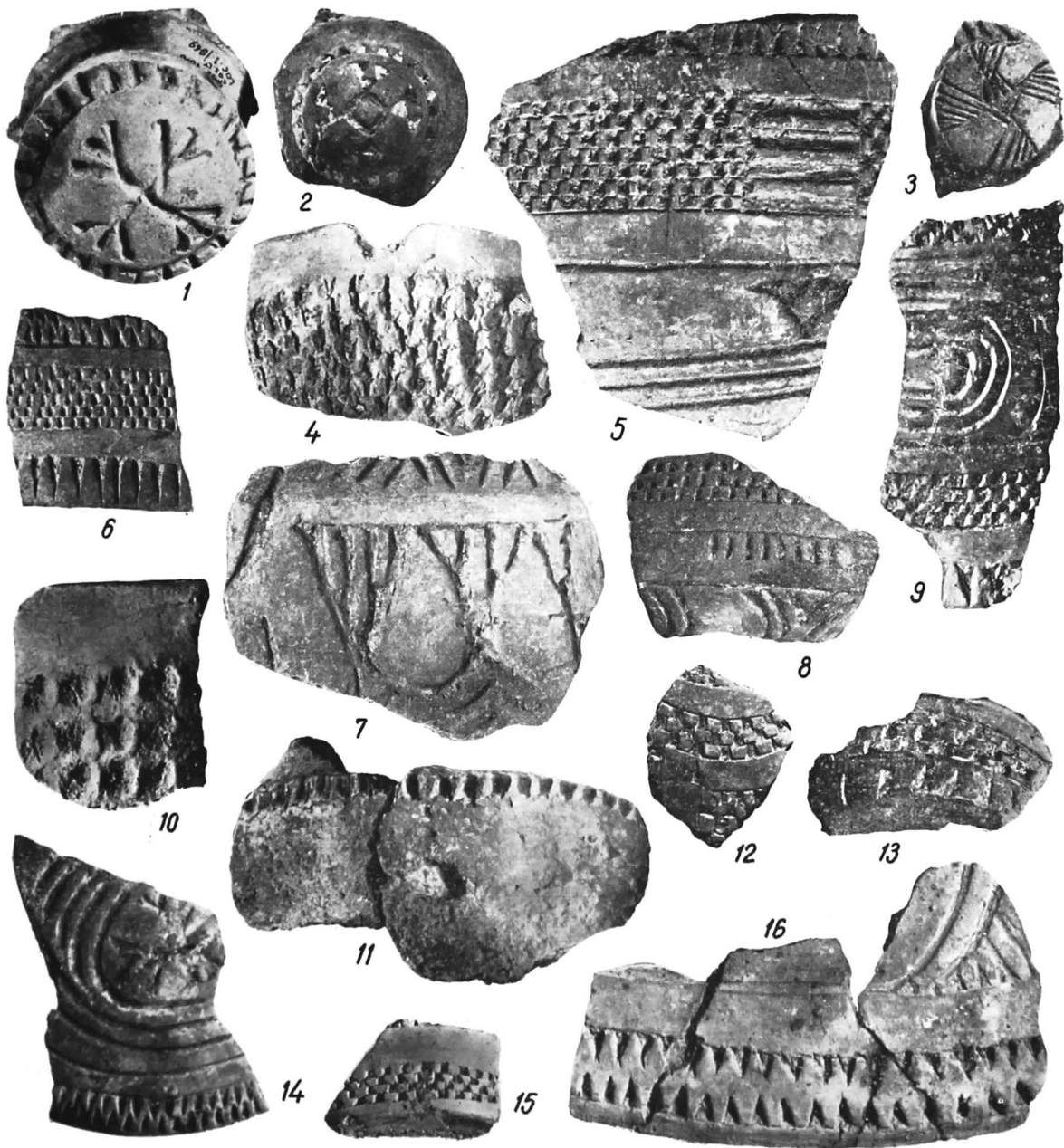

Fig. 52. Ceramică din faza Precucuteni II: 1-5,7-8,10-11,14,16, Ghișoști — Trudești; 6, Tîrpești; 9,12-13, 15, Larga Jiția. Scări diverse.

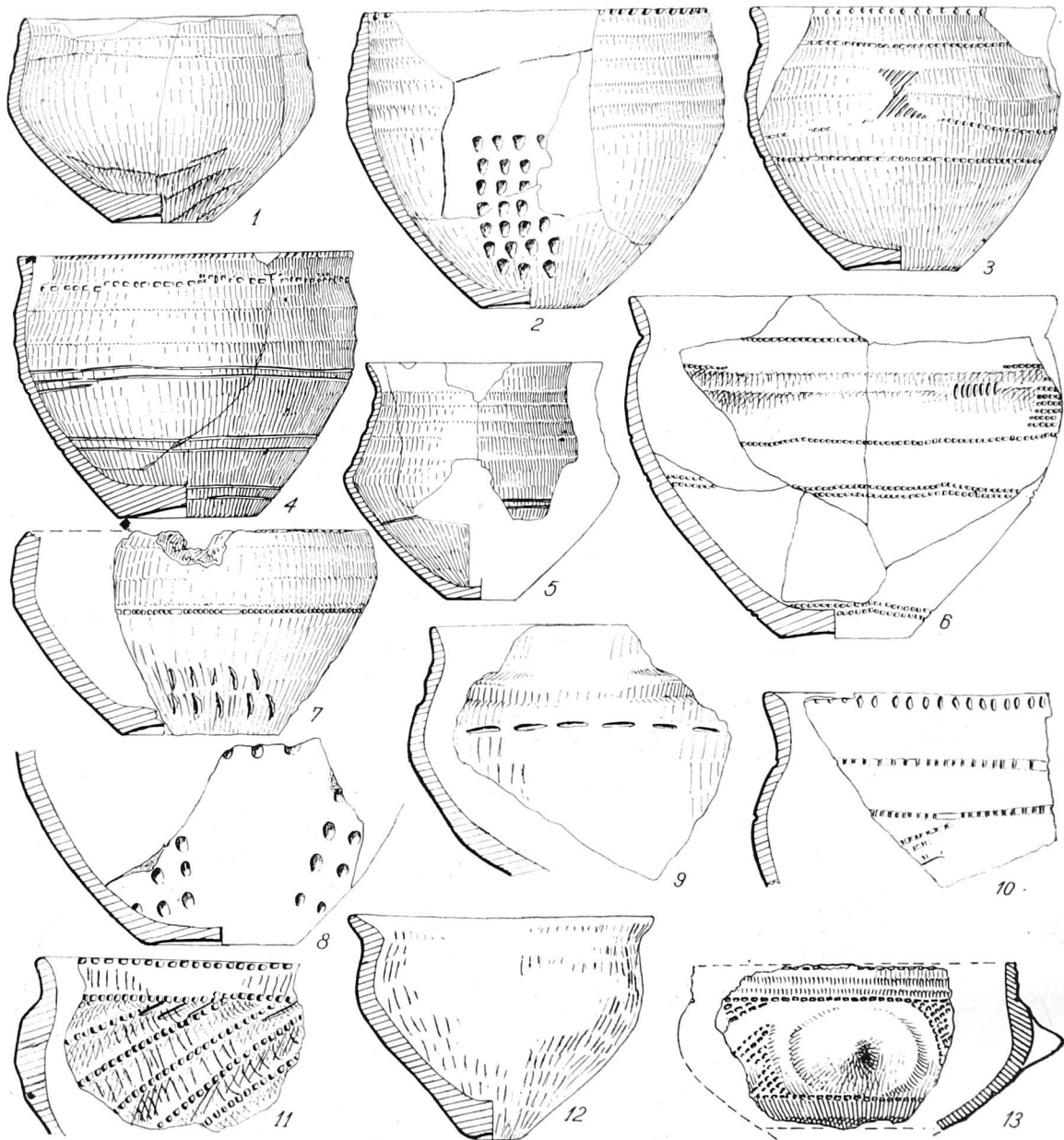

Fig. 53. Ceramică din faza Precuculeni III: 1–12, Tirpești; 13, Izvoare. Scara: 1–4, 7–13: 1/2; 5–6: 1/3.

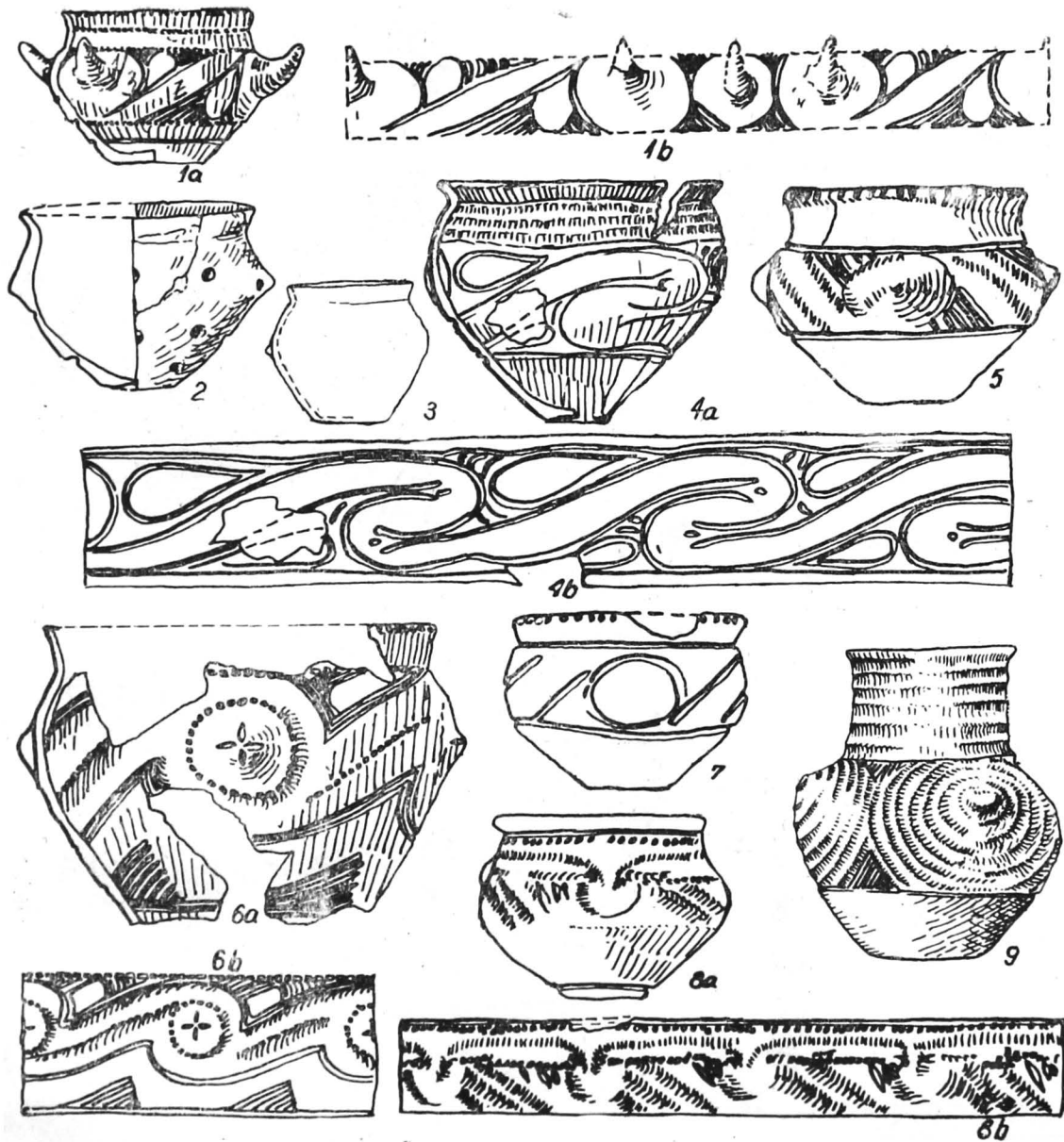

Fig. 54. Ceramică din faza Precucuteni III: 1 a-b, 2, 4 a-b, 6 a-b, Izvoare; 3,9, Traian — Dealul Fintinilor; 5,7, 8 a-b, Tg. Negrești. Scara: 1,4,6,7: 1/3; 2,8: 1/2; 3,9: 1/4; 5: 2/5.

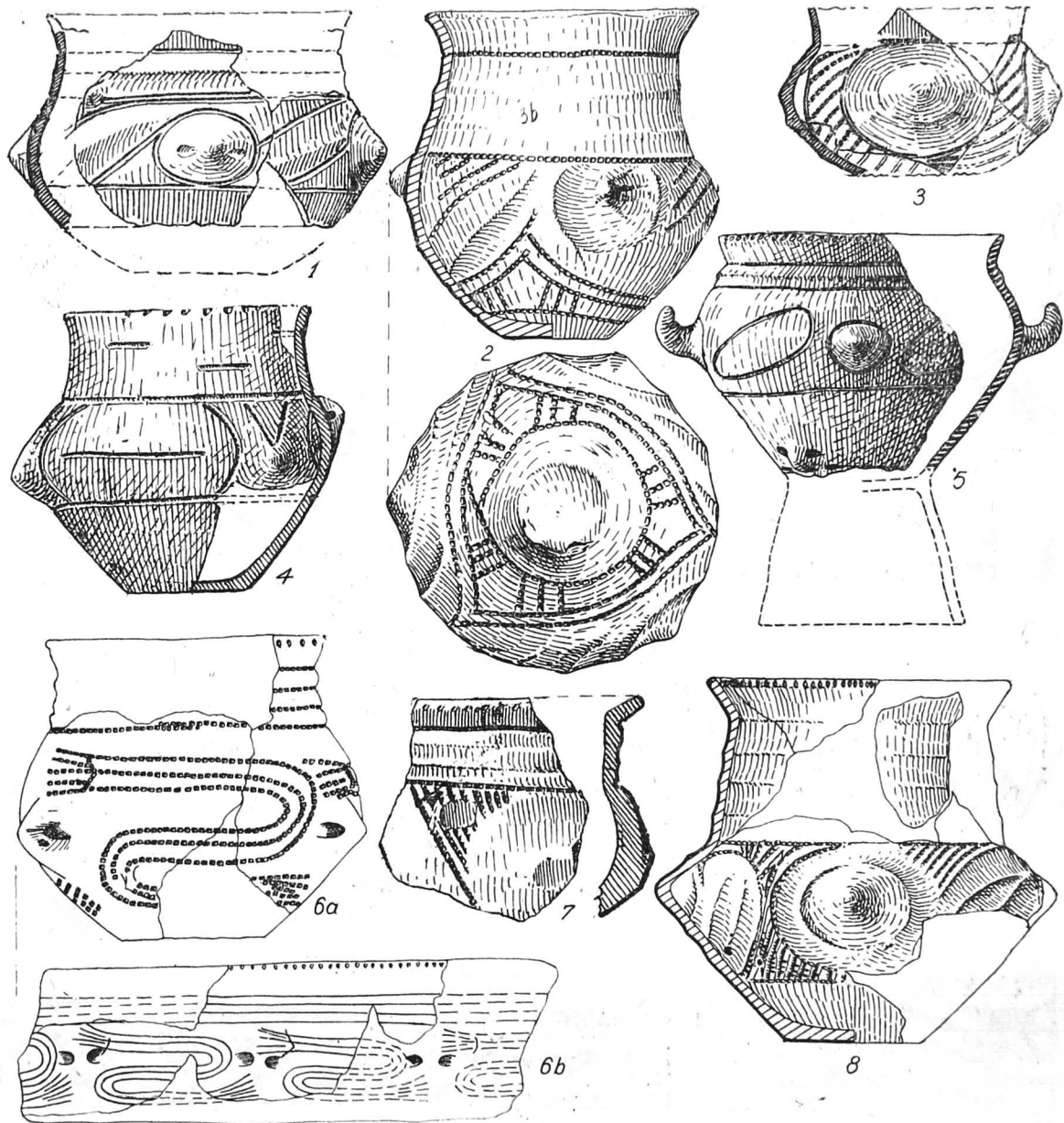

Fig. 55. Ceramică din faza Precuculeni III: 1,3,7, Izvoare; 2,6 a-b, 8, Tirpești; 4-5, Traian - Dealul Fin-tinilor, Scara: 1,3,4,8: 1/3; 2,6,7: 1/2; 5: 1/4.

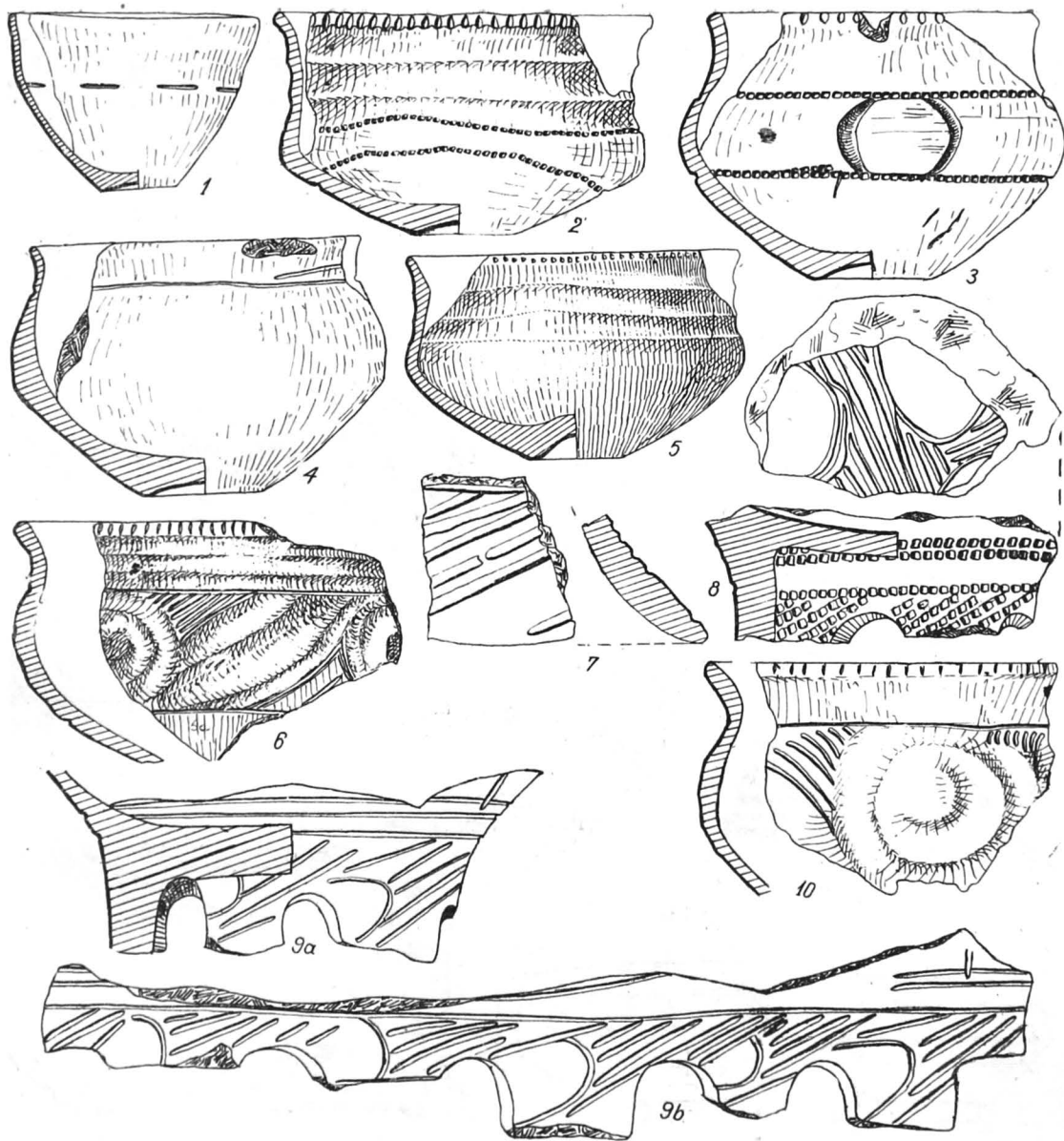

Fig. 56. Tîrpești; ceramică din faza Precucuteni III. Scara 1/2.

Fig. 57. Ceramică din faza Precucuteni III: 1–5, 8–9, Traian – Dealul Finlinilor; 6, 7, Tg. Negrești. Scara: 1:2/5; 2, 3, 5, 8, 9; 1/4; 4, 6, 7: 1/3.

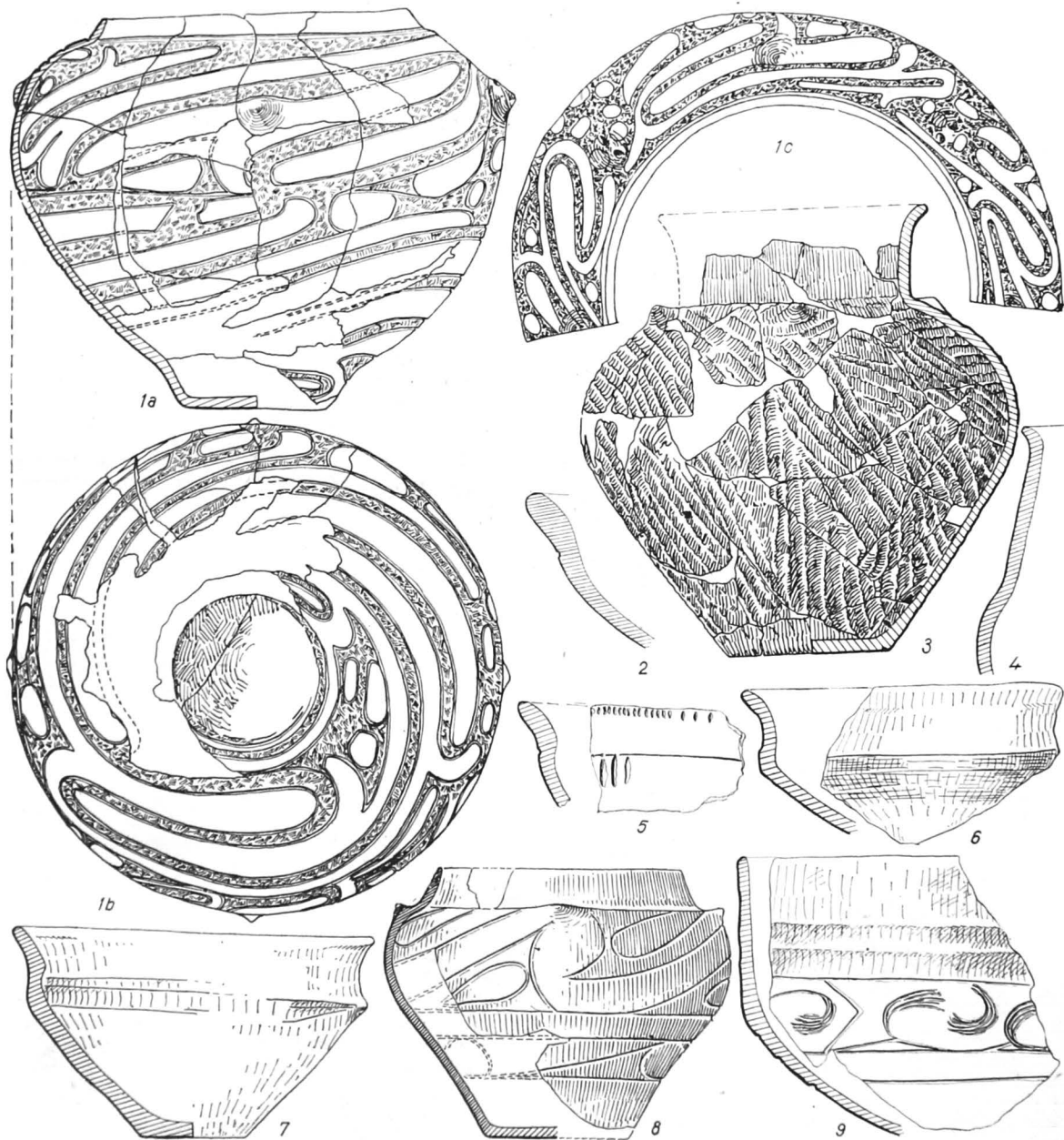

Fig. 58. Ceramică din faza Precucuteni III: 1 a-b-c, 3, Traian - Dealul Fintinilor. 2,4-7,9, Tîrpești, 8, Izvoare, Scara: 1,3: 1/6; 2,4-7,9: 1/3; 8: 2/9.

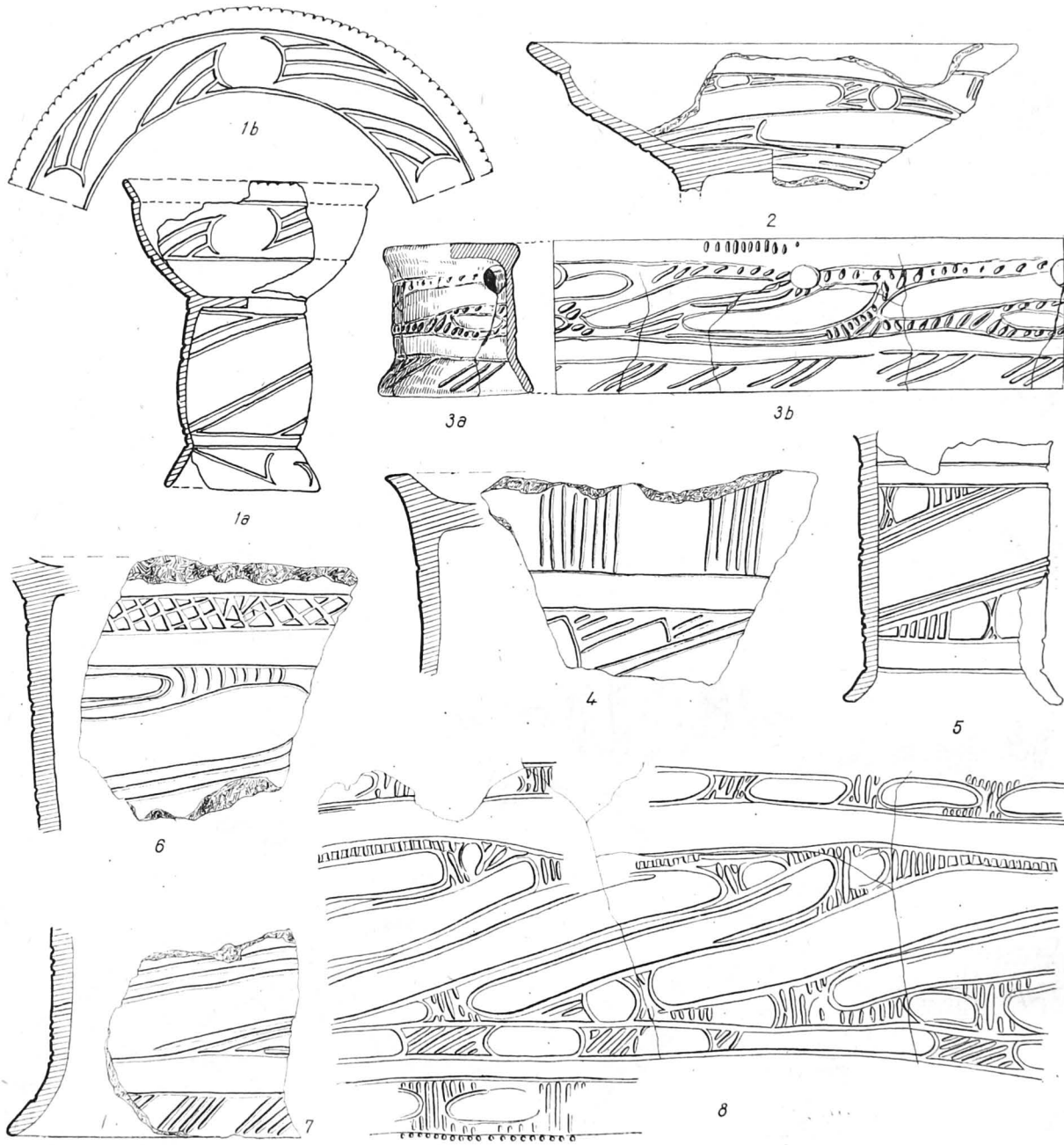

Fig. 59. Ceramică din faza Precucuteni III: 1 a-b,
 Tratan - Dealul Fintînilor; 2,4-8, Tîrpești; 3 a-b,
 Andrișeni. Scara: 1:2/9; 2-8: 1/3.

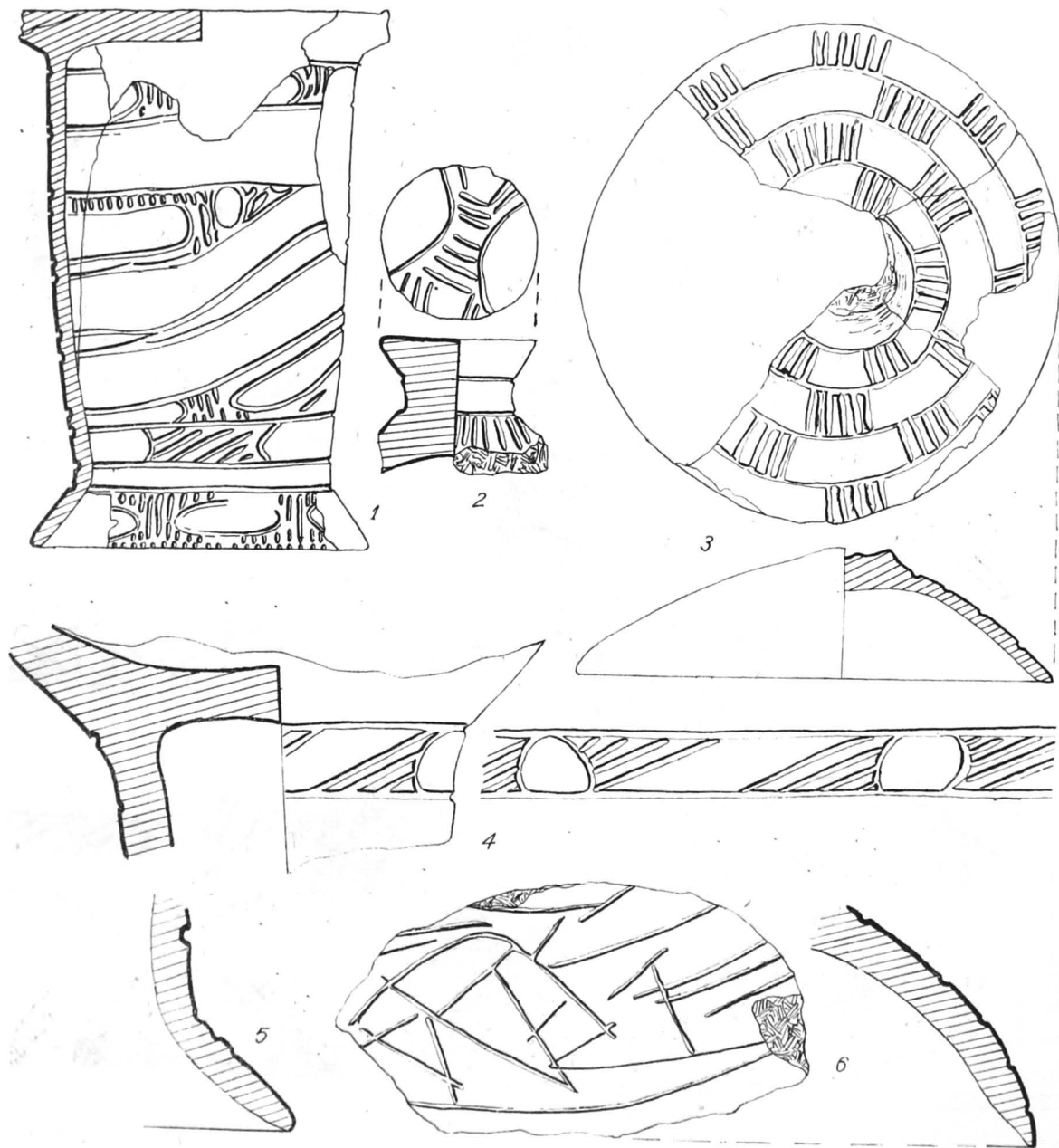

Fig. 60. Tirpești, ceramică din faza Precuculeni III. Scara: 1,3: 4/9; 2,4-6: 2/3.

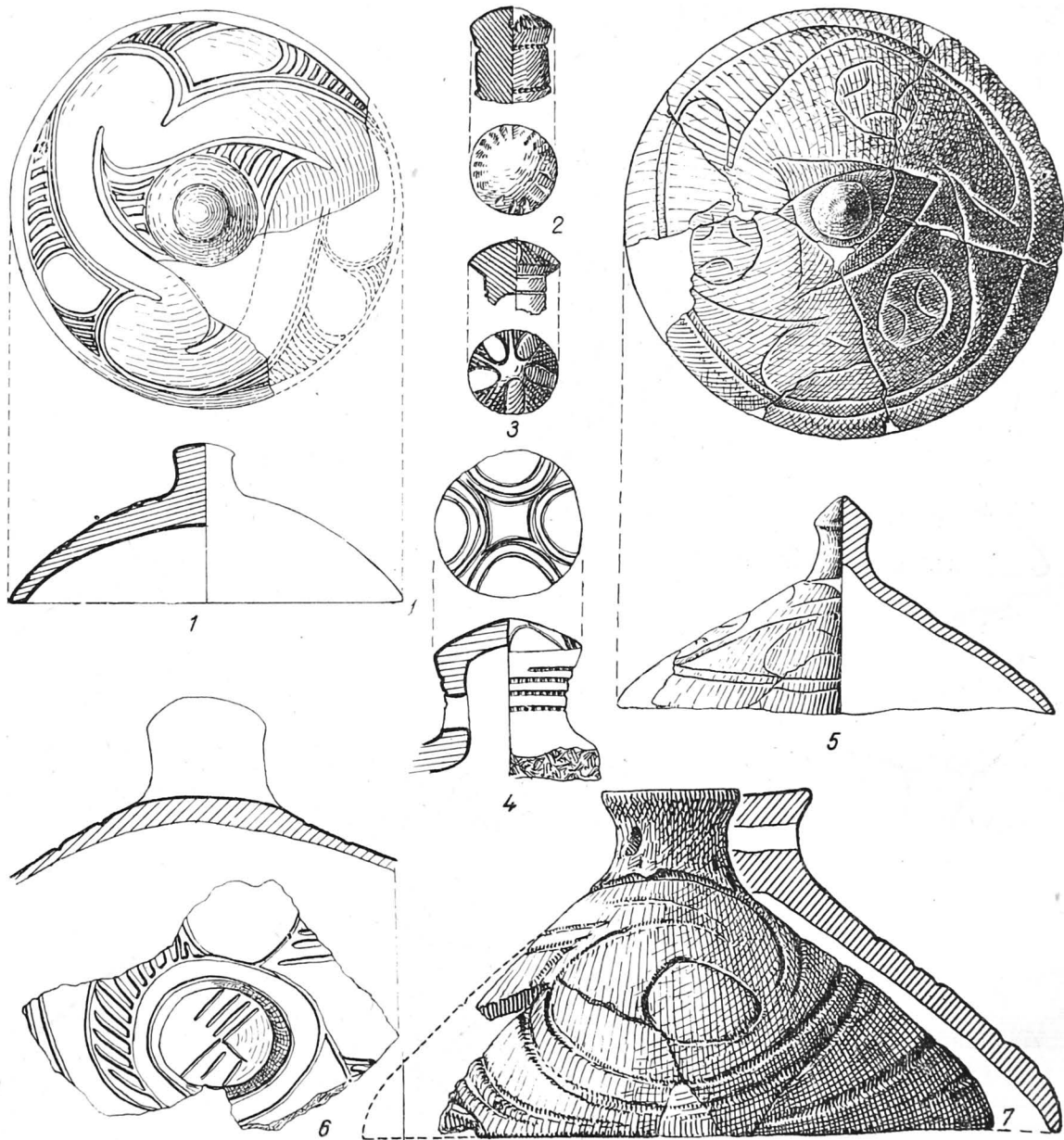

Fig. 61. Capace (întregi și fragmentare) din faza Precuculeni III: 1,4,6, Tirpești; 2-3, Izvoare; 5,7, Traian-Dealul Finlinilor. Scara 1/2.

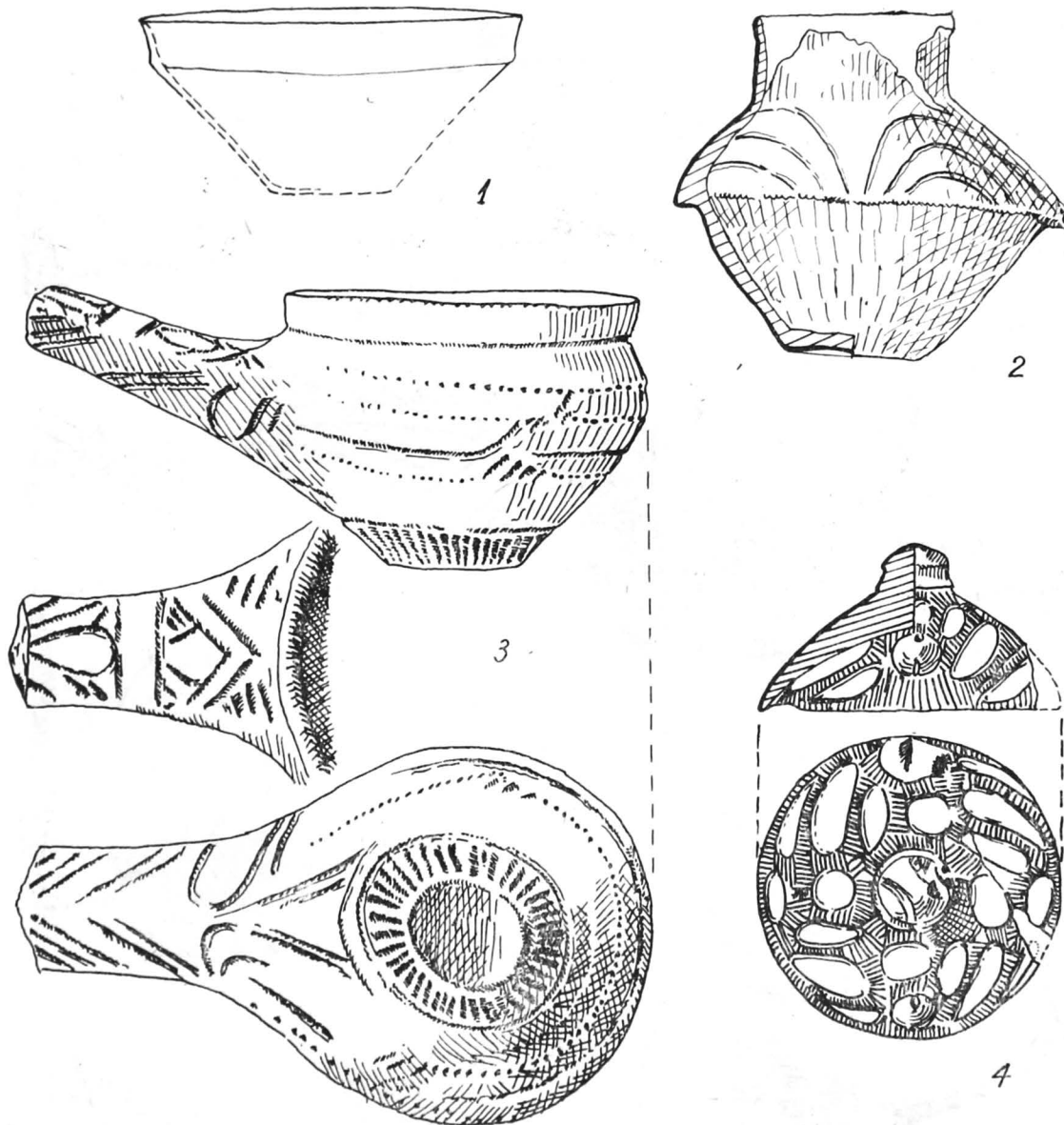

Fig. 62. Ceramică din faza Precucuteni III: 1–3, Traian — Dealul Fintinilor; 4, Izvoare. Scara: 1:1/4; 2,4: 1/3; 3:1/2.

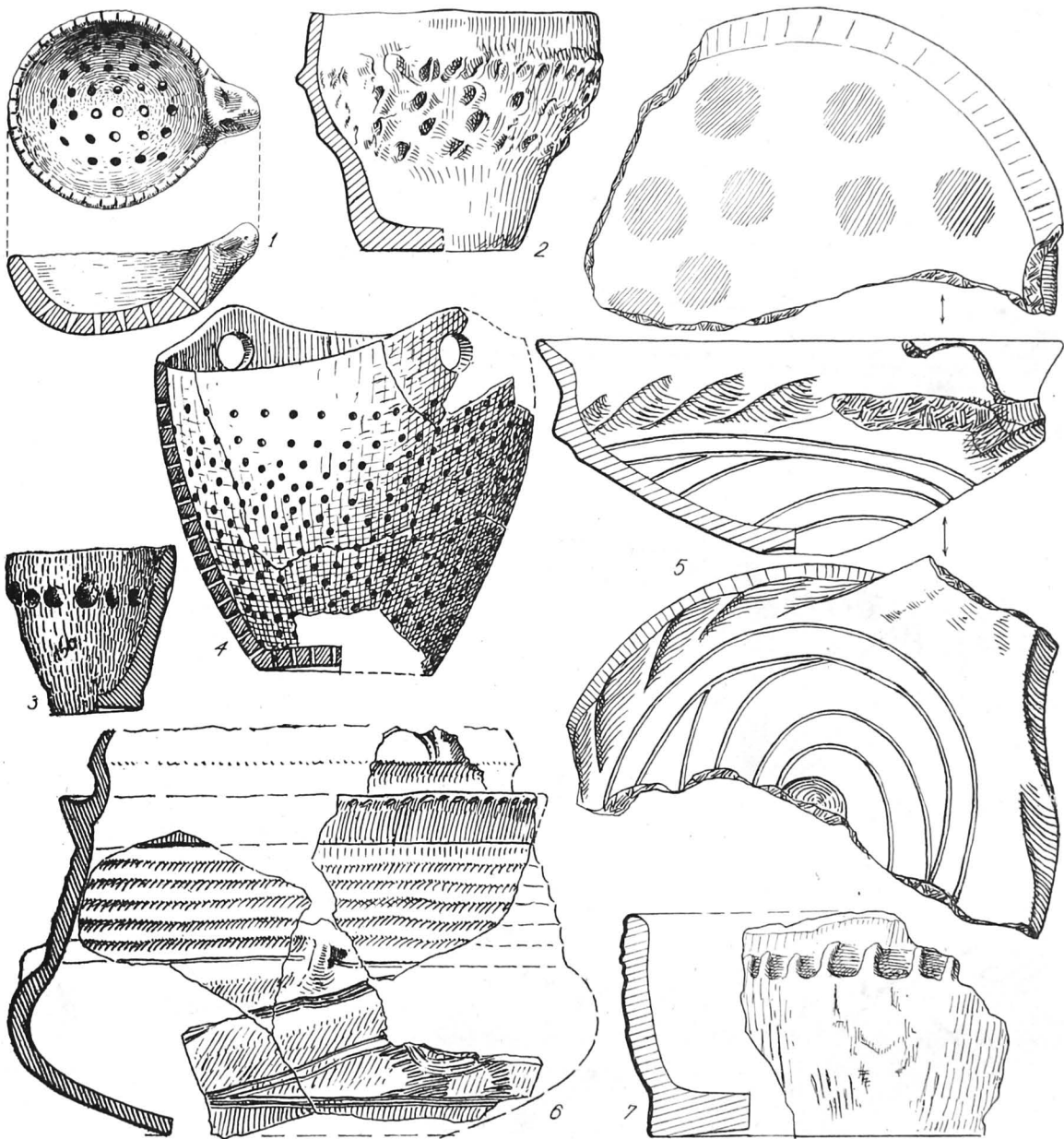

Fig. 63. Ceramică din faza Precucuteni III: 1,3-4, Traian — Dealul Fintinilor; 2, Andrieșeni; 5,7, Tirpești; 6, Izvoare. Scara: 1-3, 5,7: 1/2; 4,6: 1/3.

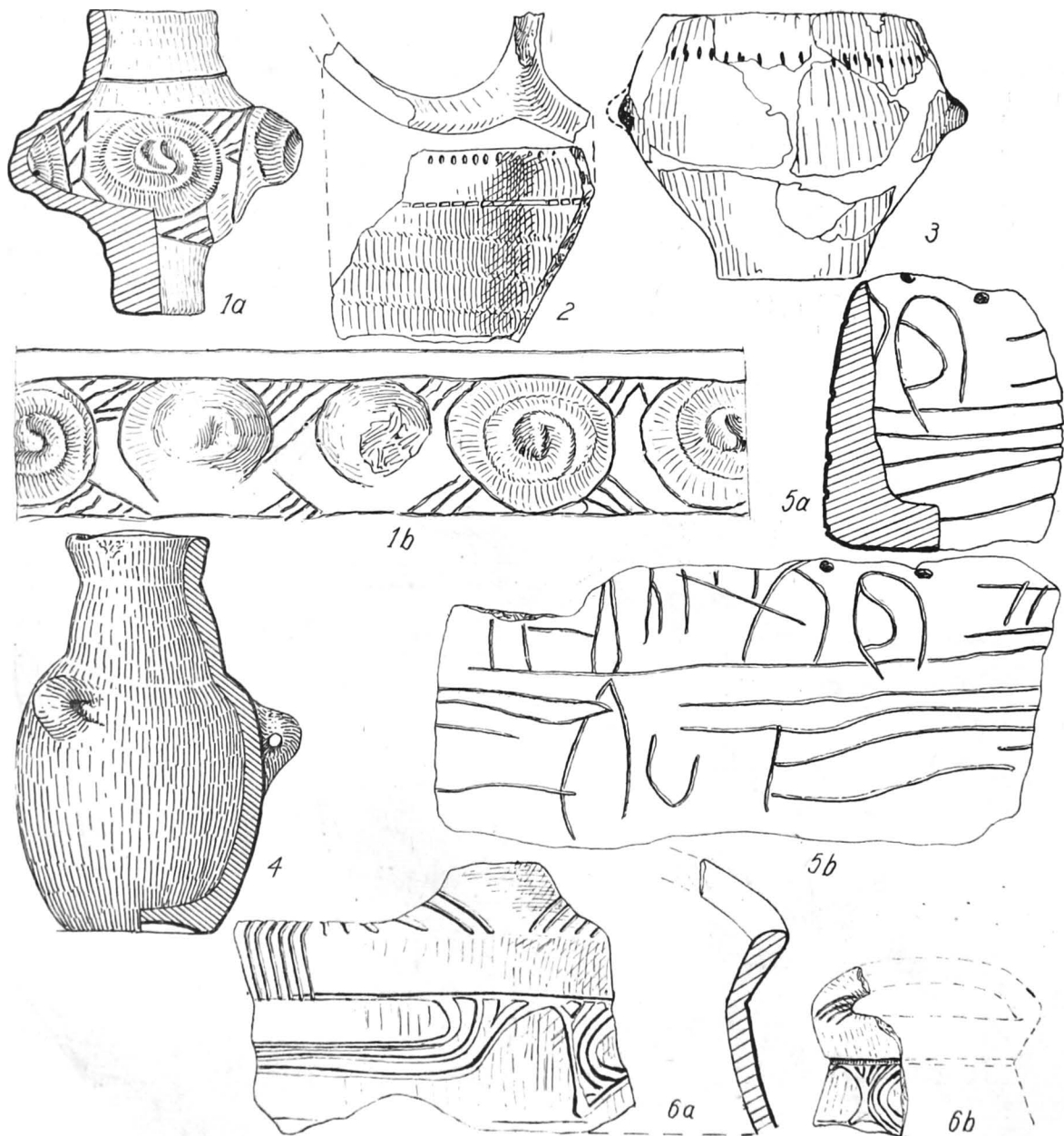
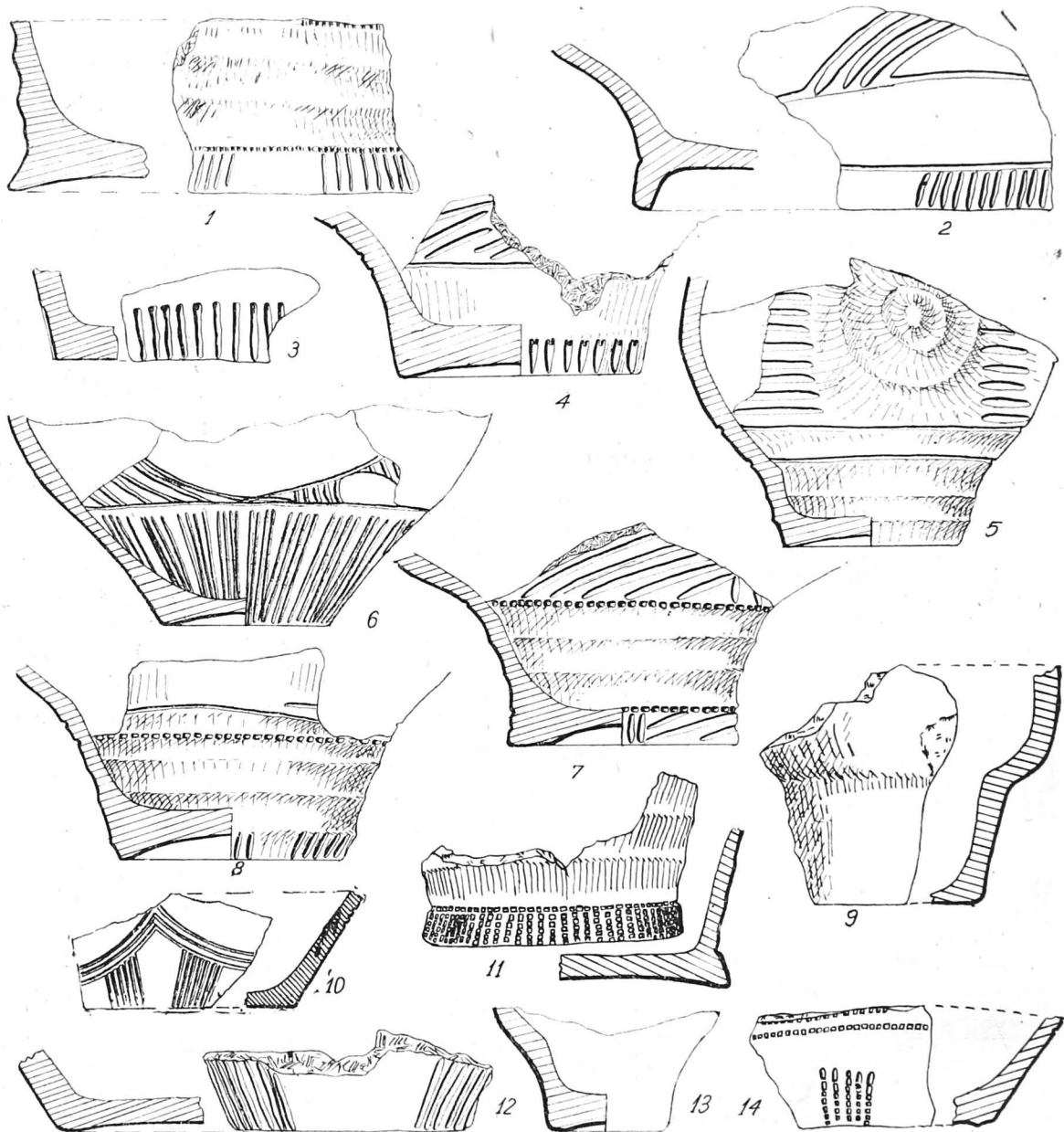

Fig. 64. Ceramică din faza Precucuteni III: 1 a-b, 2, 5 a-b, 6 a-b, Tirpești (6 b încercare de reconstituire); 3-4, Traian - Dealul Fintinilor. Scara: 1,2,5,6:2/3; 3 aproximativ 2/9; 4:4/9.

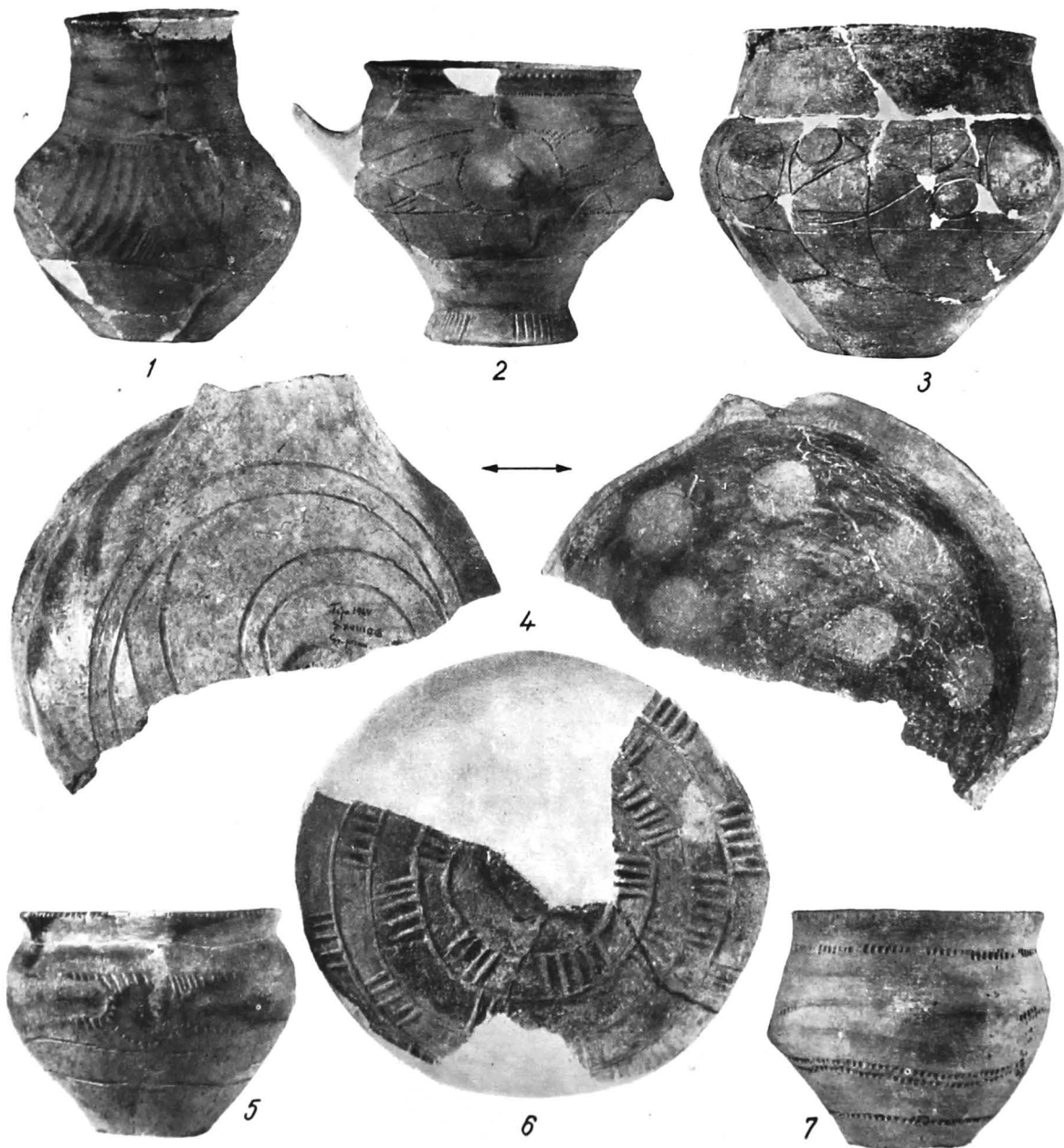

Fig. 66. Ceramică din faza Precuculent III: 1–3,5,7, Tratan — Dealul Fintinilor; 4,6, Tırpești. Scări diverse.

Fig. 67. *Tîrpești*; ceramică din faza *Precucuteni III*. *Scări diverse*.

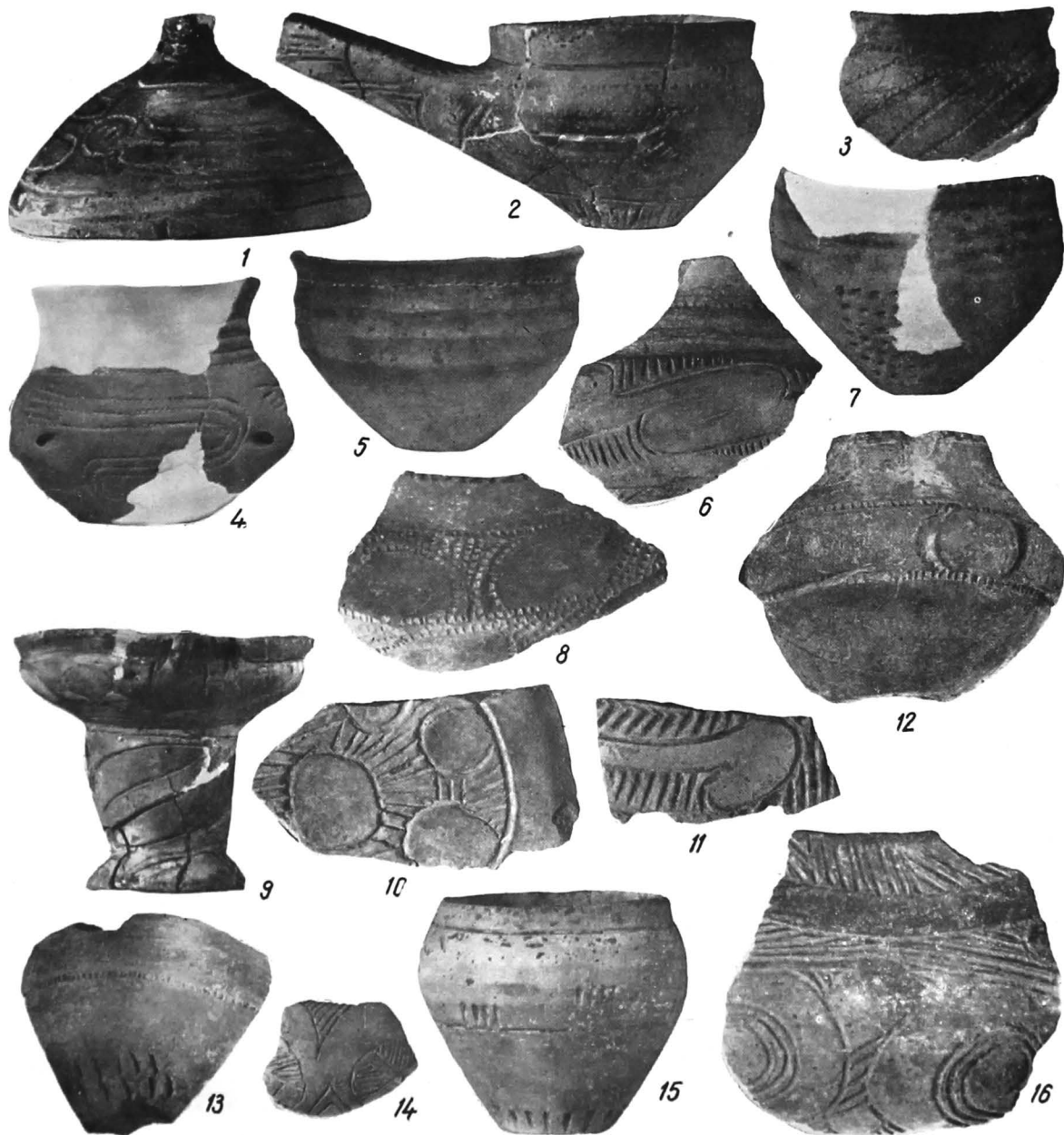

Fig. 68. Ceramică din faza Precuculeni III: 1,2,9,15, Traian—Dealul Fintiniilor; 3—8, 10—14,16, Tirpești. Scări diverse.

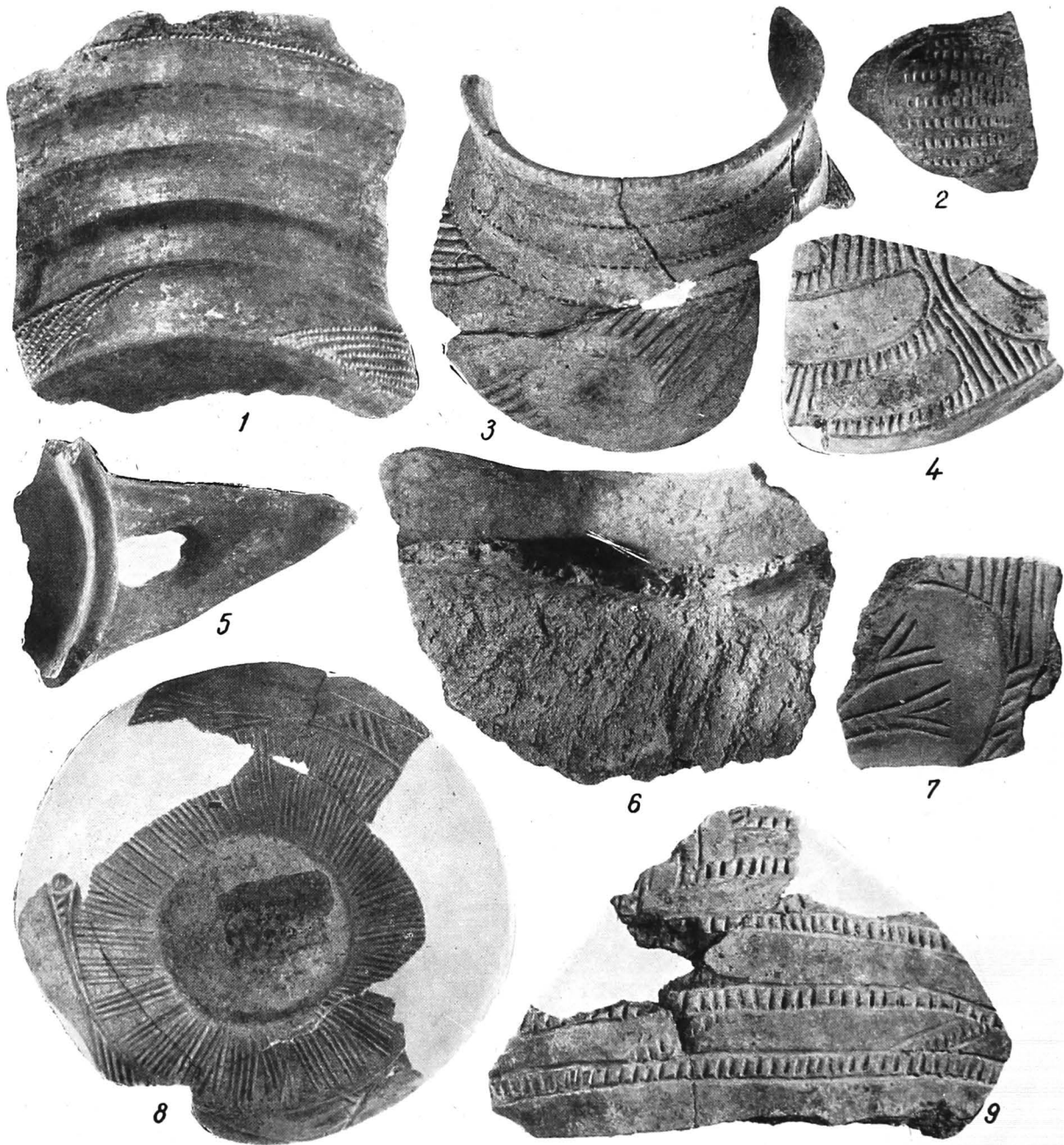

Fig. 69. Tîrpești; ceramică din faza Precucuteni III. Scărl diverse.

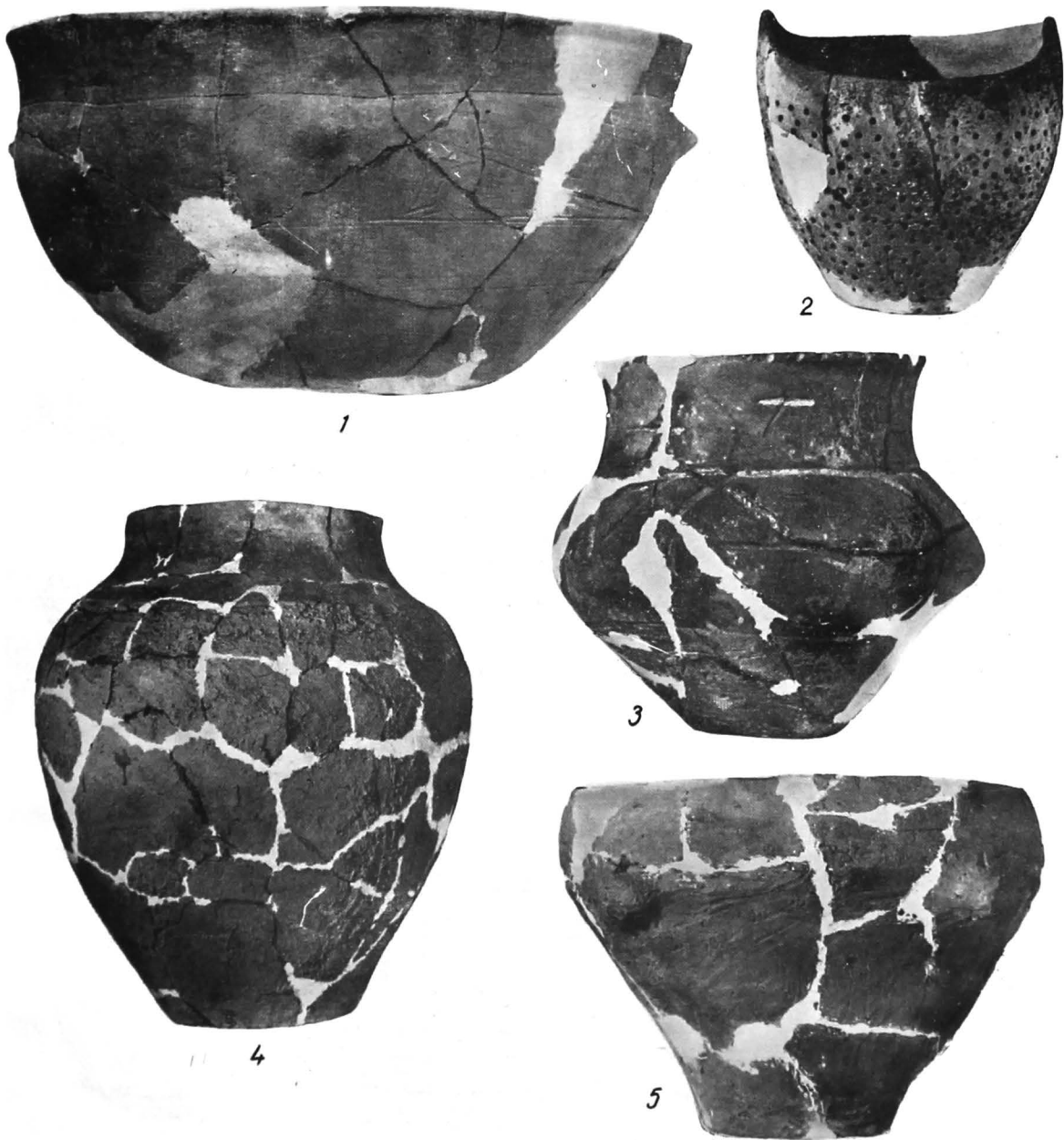

Fig. 70. Traian — Dealul Fintînilor, ceramică din faza Precucuteni III. Scări diverse.

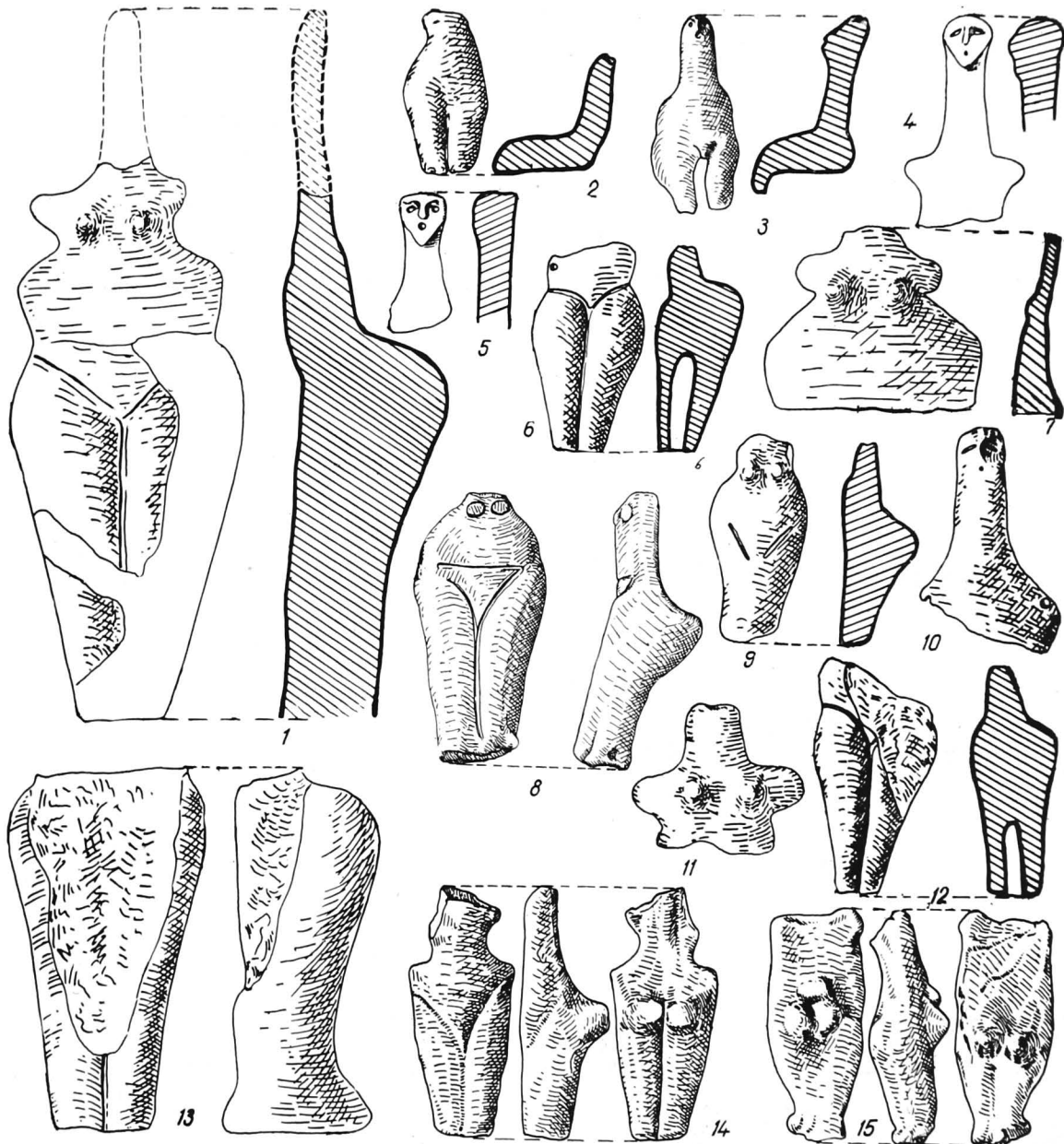

Fig. 71. Traian — Dealul Viei; sculptură în lut, din faza Precucuteni I. Scara 1/2.

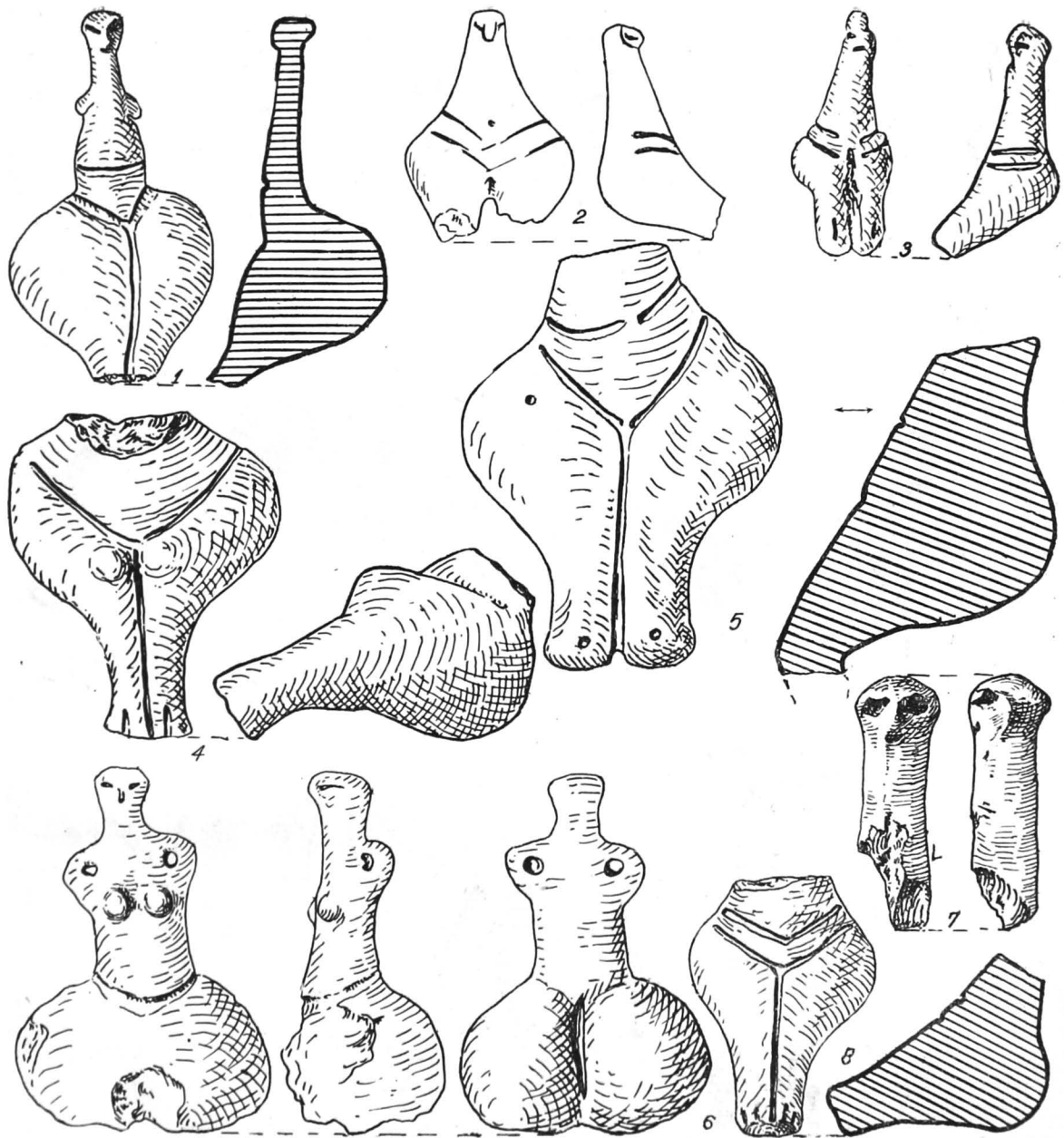

Fig. 72. Sculptură în lut din faza Precucuteni II: 1,5,8, Ghișoiești — Trudești; 2, Vlădeni; 3,4,6, Mindrișca; 7, Larga Jița. Scara 2/3.

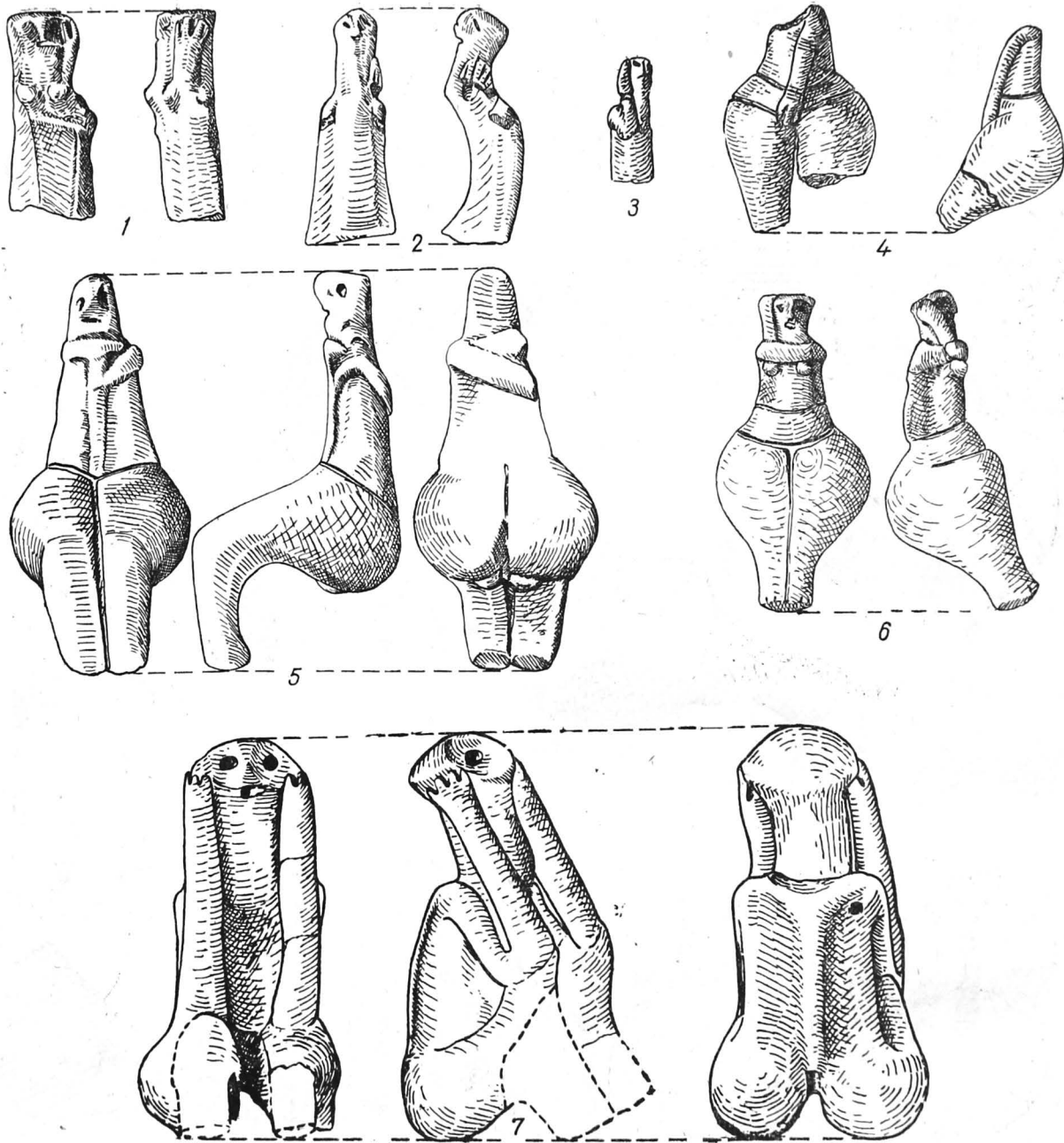

Fig. 73. Diverse statuete de lut modelate cu brațe: 1, Larga Jijia (Precucuteni II); 2-4,6, Tirpești (Precucuteni III); 7, Tirpești (Precucuteni II-III); 5, Traian - Dealul Fintinilor (Precucuteni III). Scara 2/3.

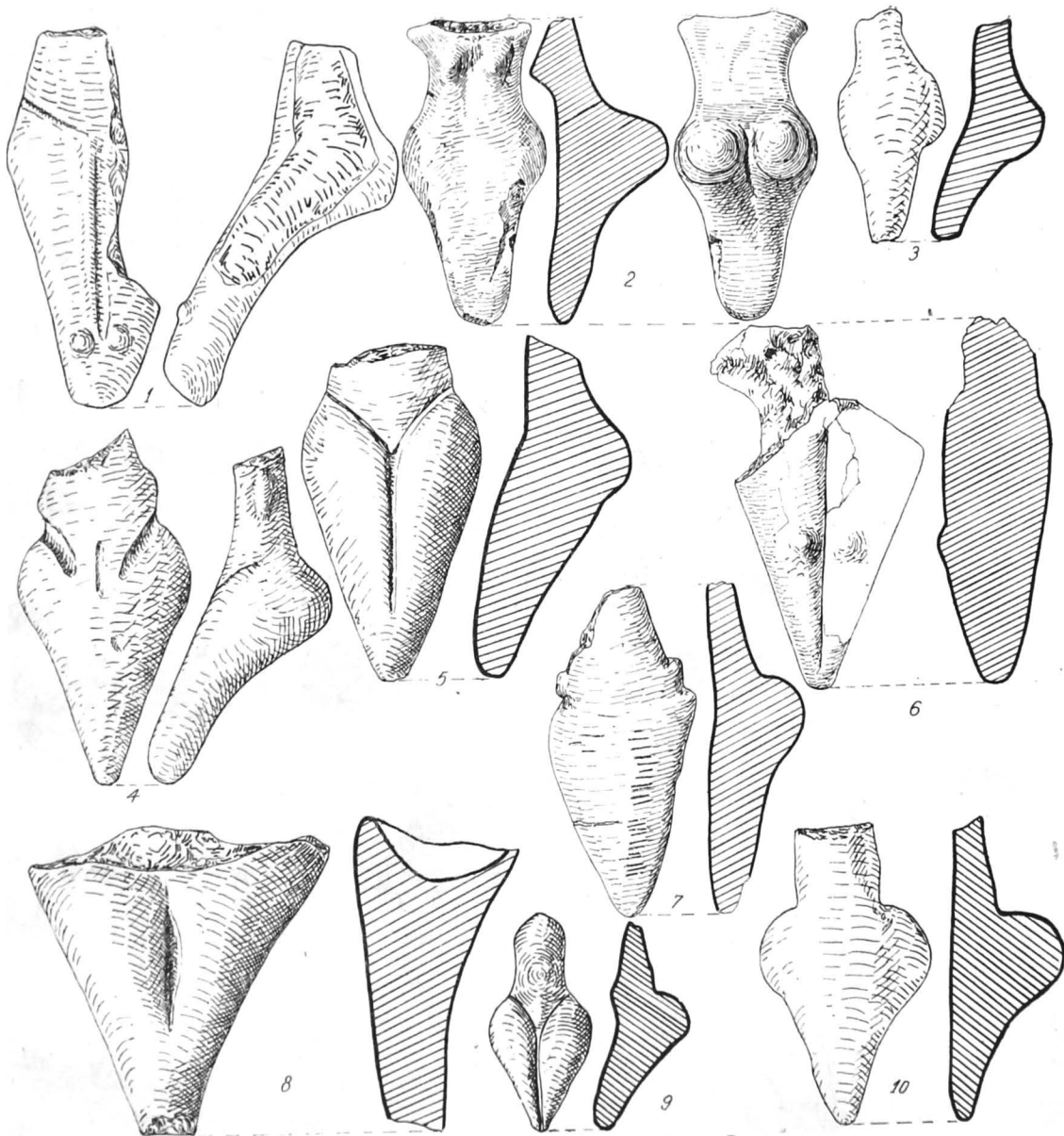
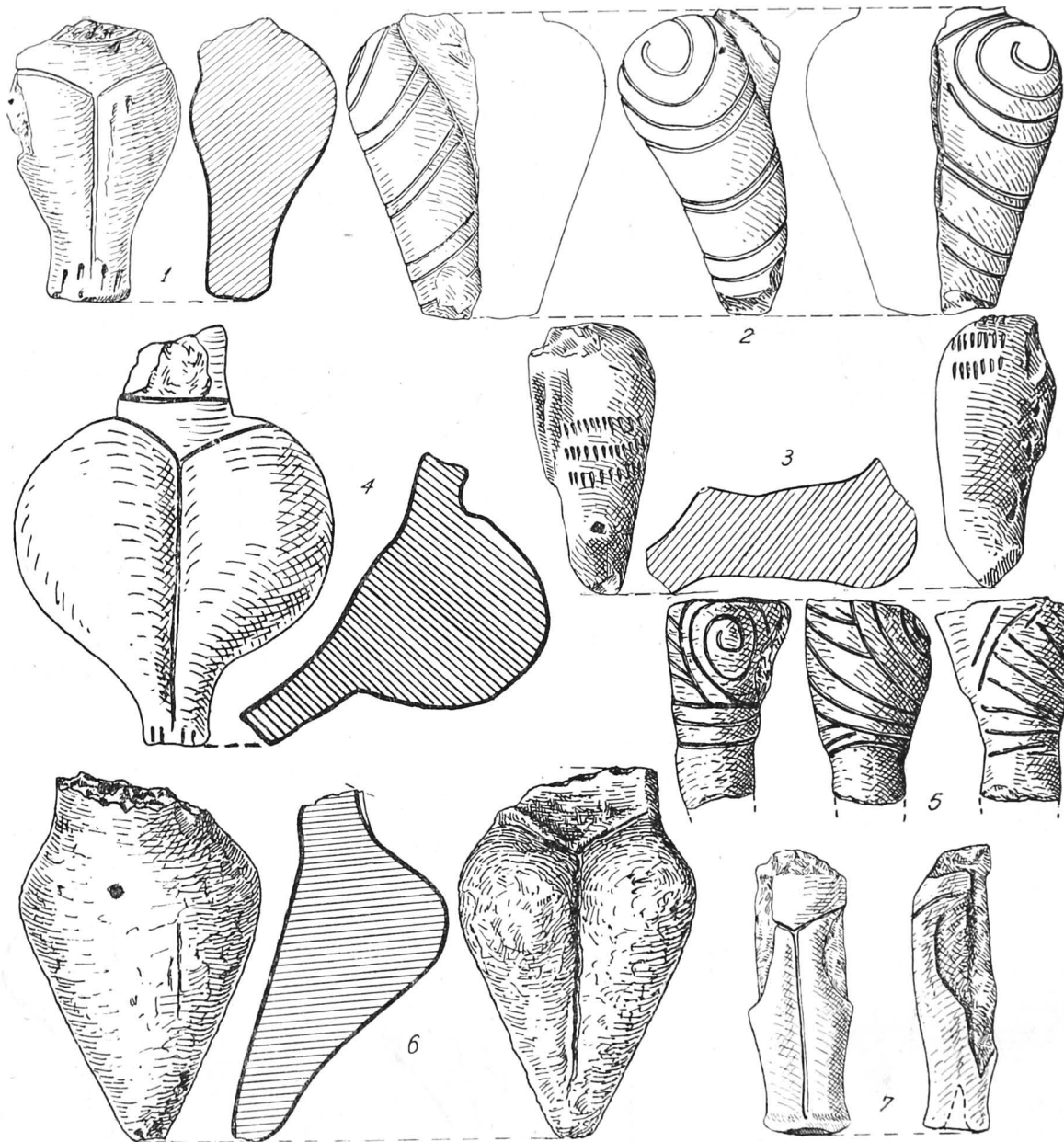

Fig. 74. Figurine antropomorfe de lut din faza Precuculeni III: 1-8, 10, Tirpești; 9, Traian - Dealul Fin-
tînilor. Scara 1/2.

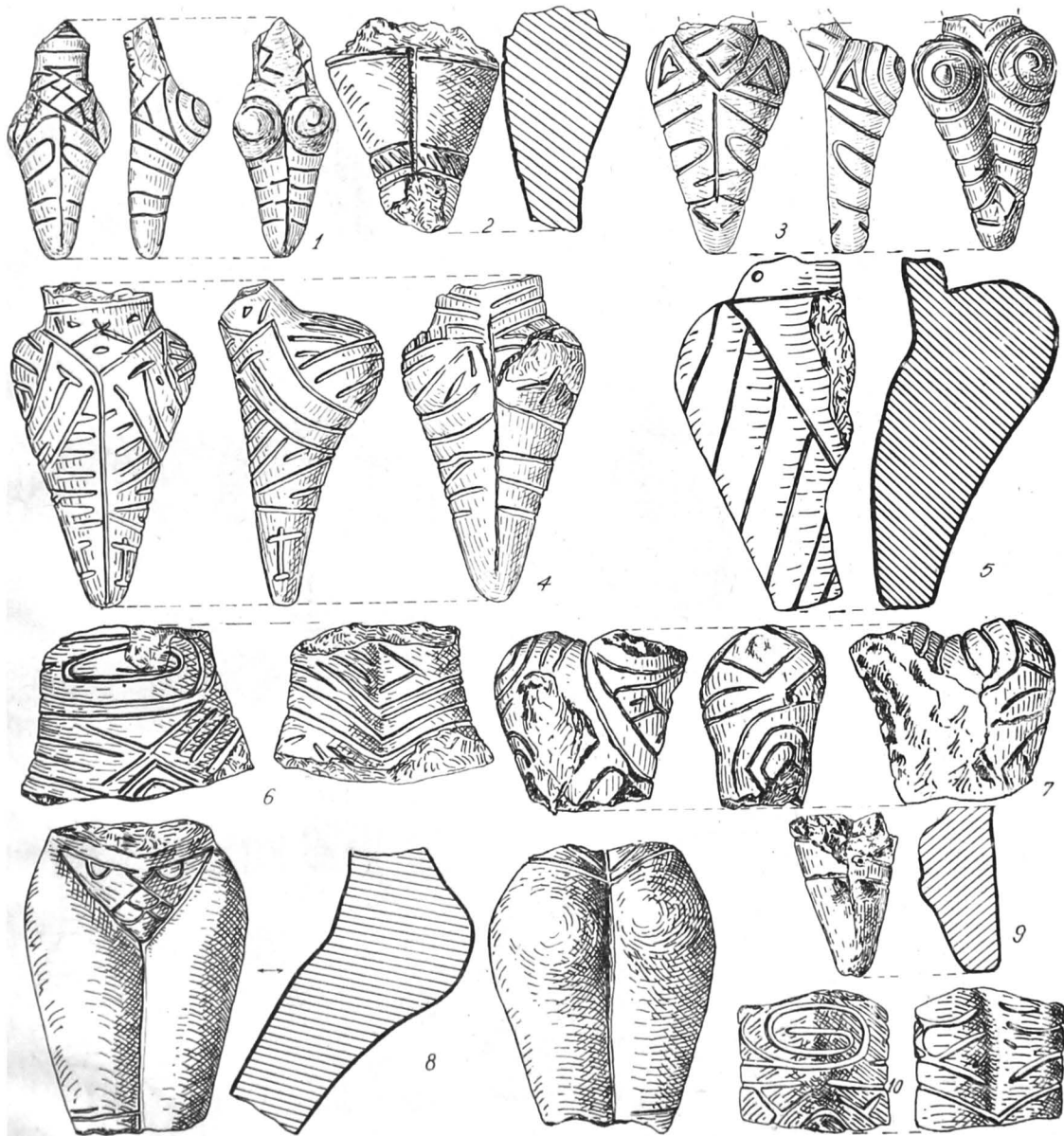

Fig. 76. Slatuele antropomorfe de lut din faza Precucuteni III: 1-4, 6-10, Tirpești; 5, Aldești. Scara 1/2.

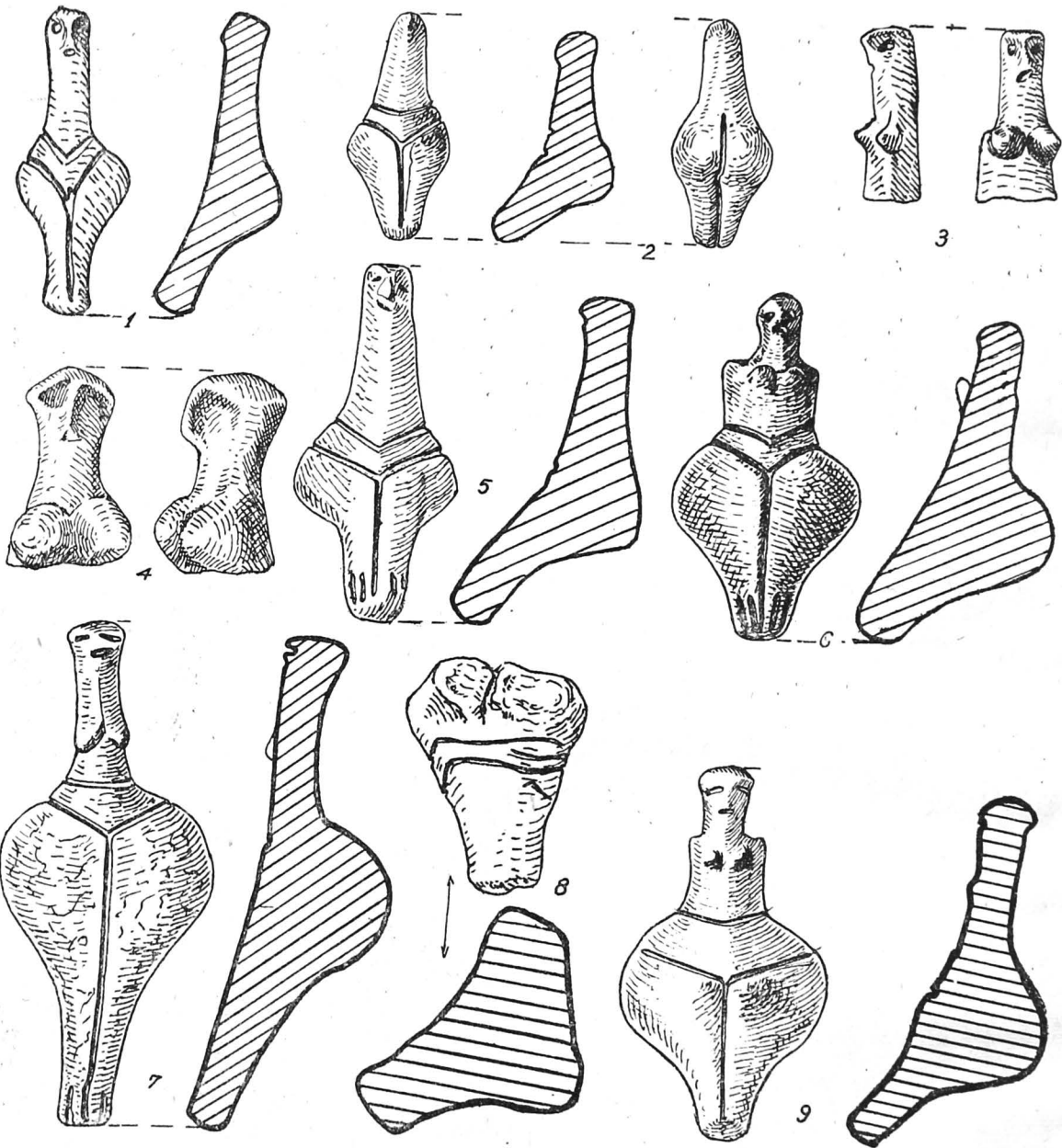

Fig. 77. Tirpești; statuete de lut din faza Precucuteni III. Scara 1/1.

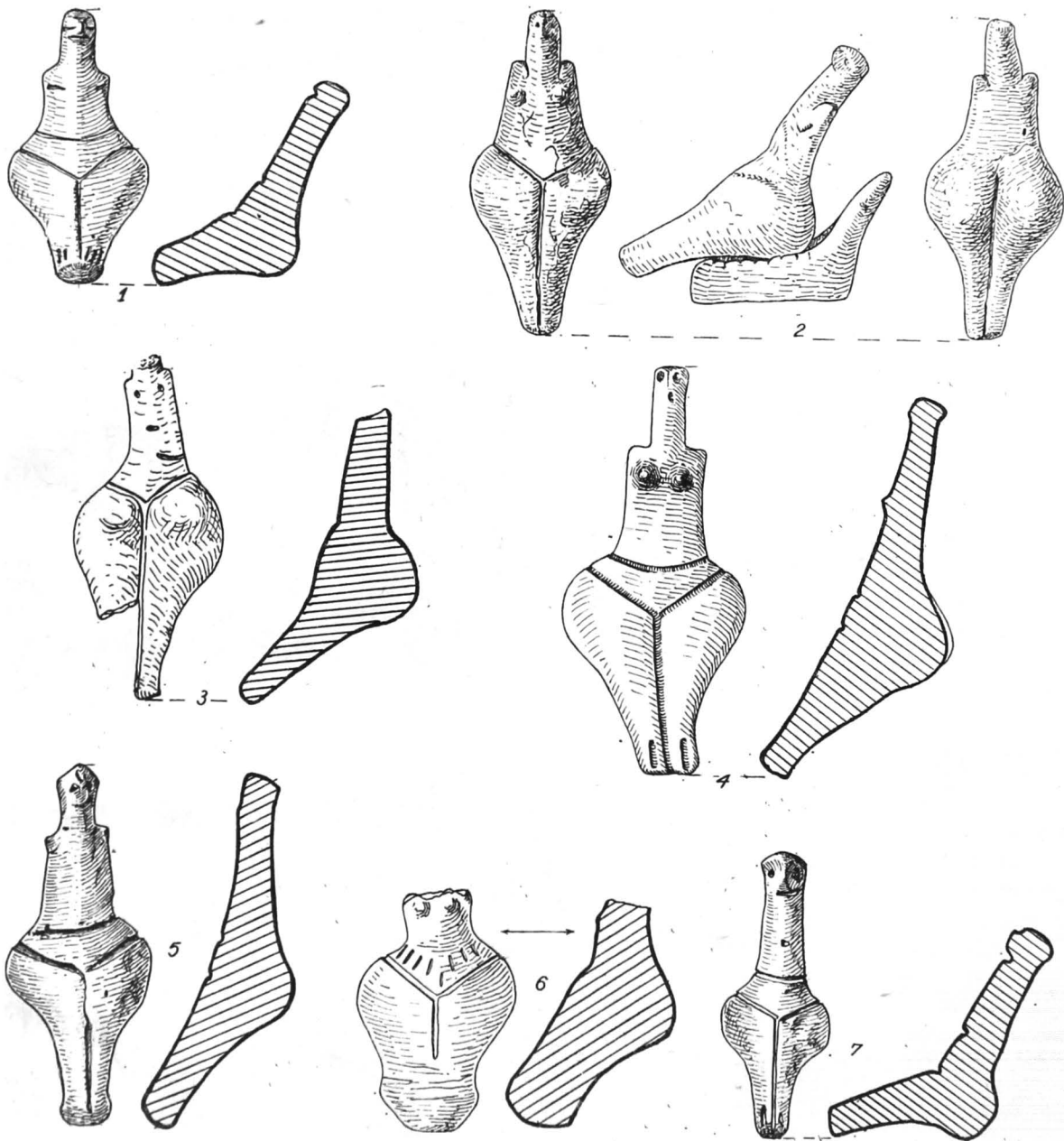
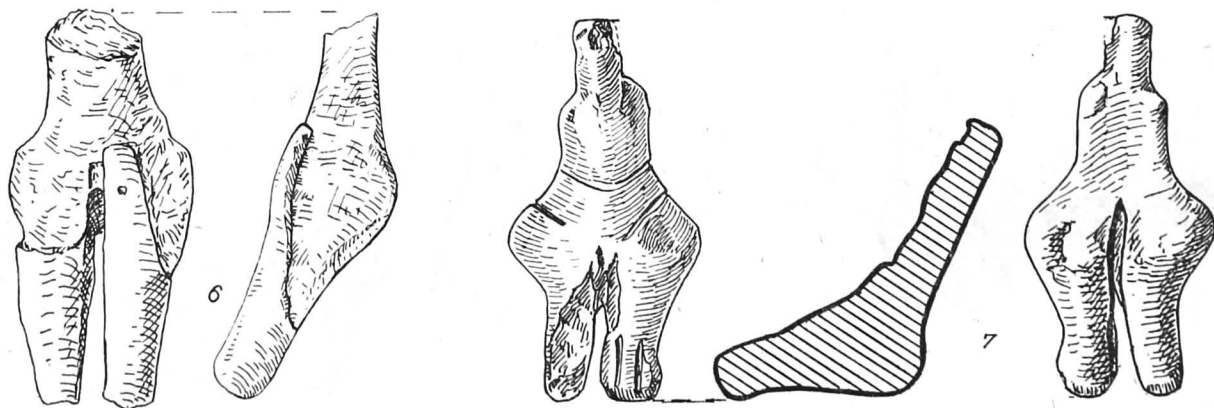
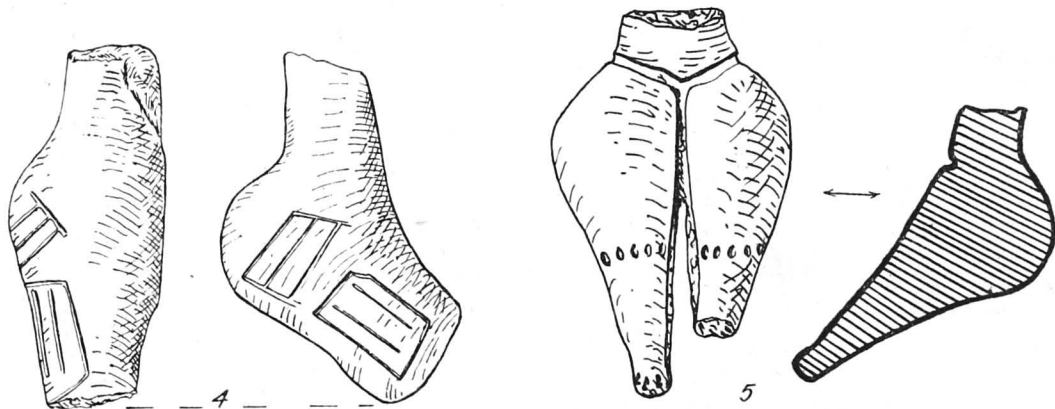
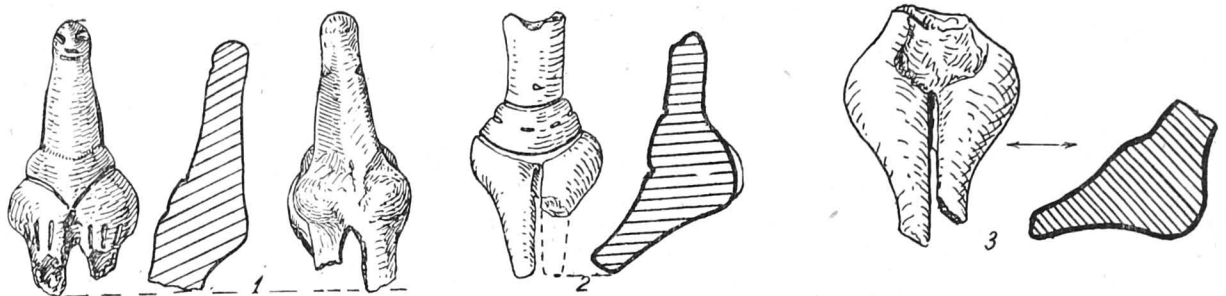

Fig. 78. Tirpești; statuete de lut din faza Precuculeni III. Scara 2/3.

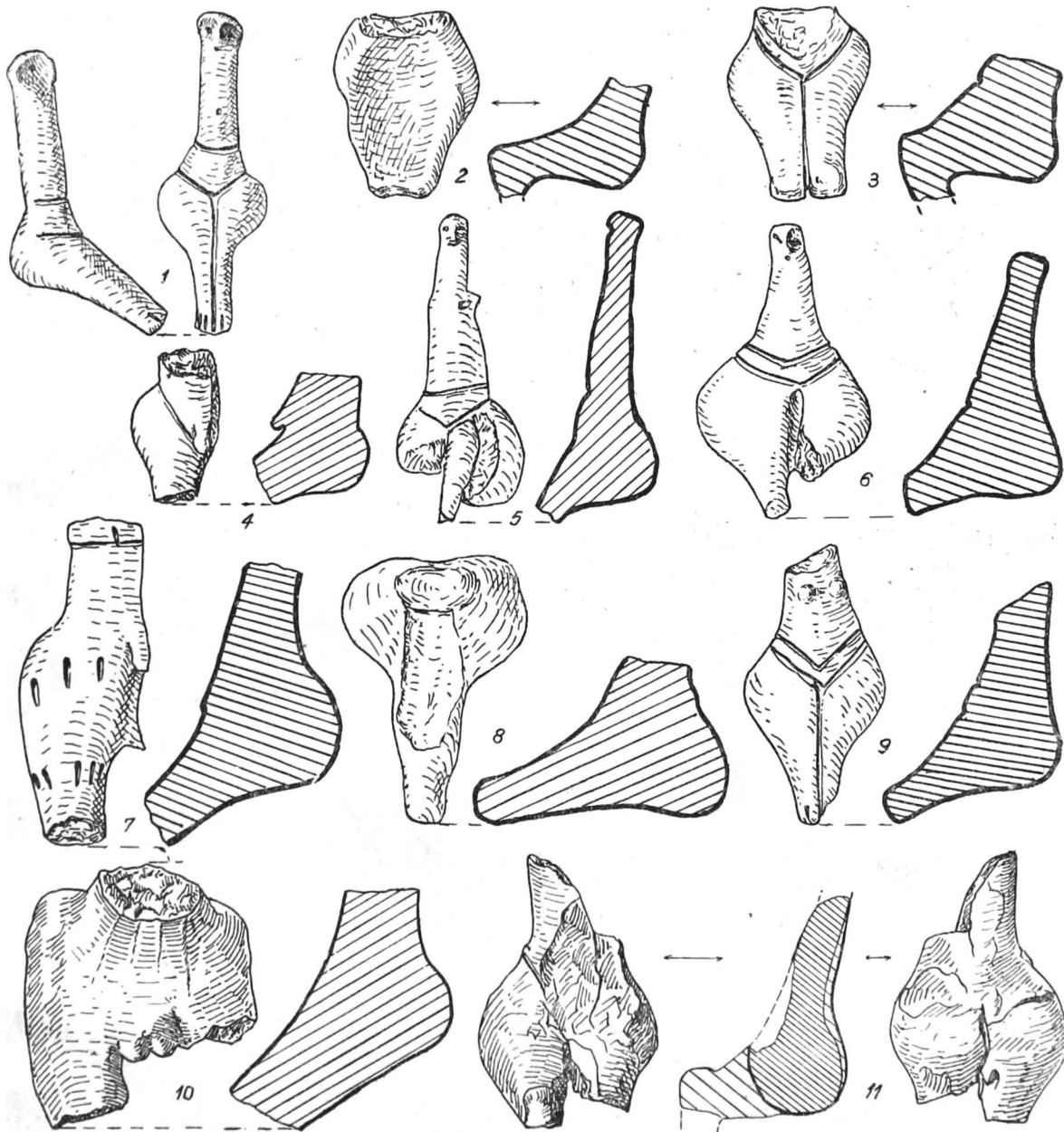

Fig. 80. Tîrpești; statuete de lut din faza Precuculeni III. Scara 2/3.

Fig. 81. Diverse statuete antropomorfe și picioare umane de lut: 1—5,7,9, Tîrpești (Precucuteni III); 6, Ereteghin (Precucuteni I); 8, Traian — Dealul Fintinilor (Precucuteni III), 10, Ghigoești — Trudești (Precucuteni II). Scara 2/3.

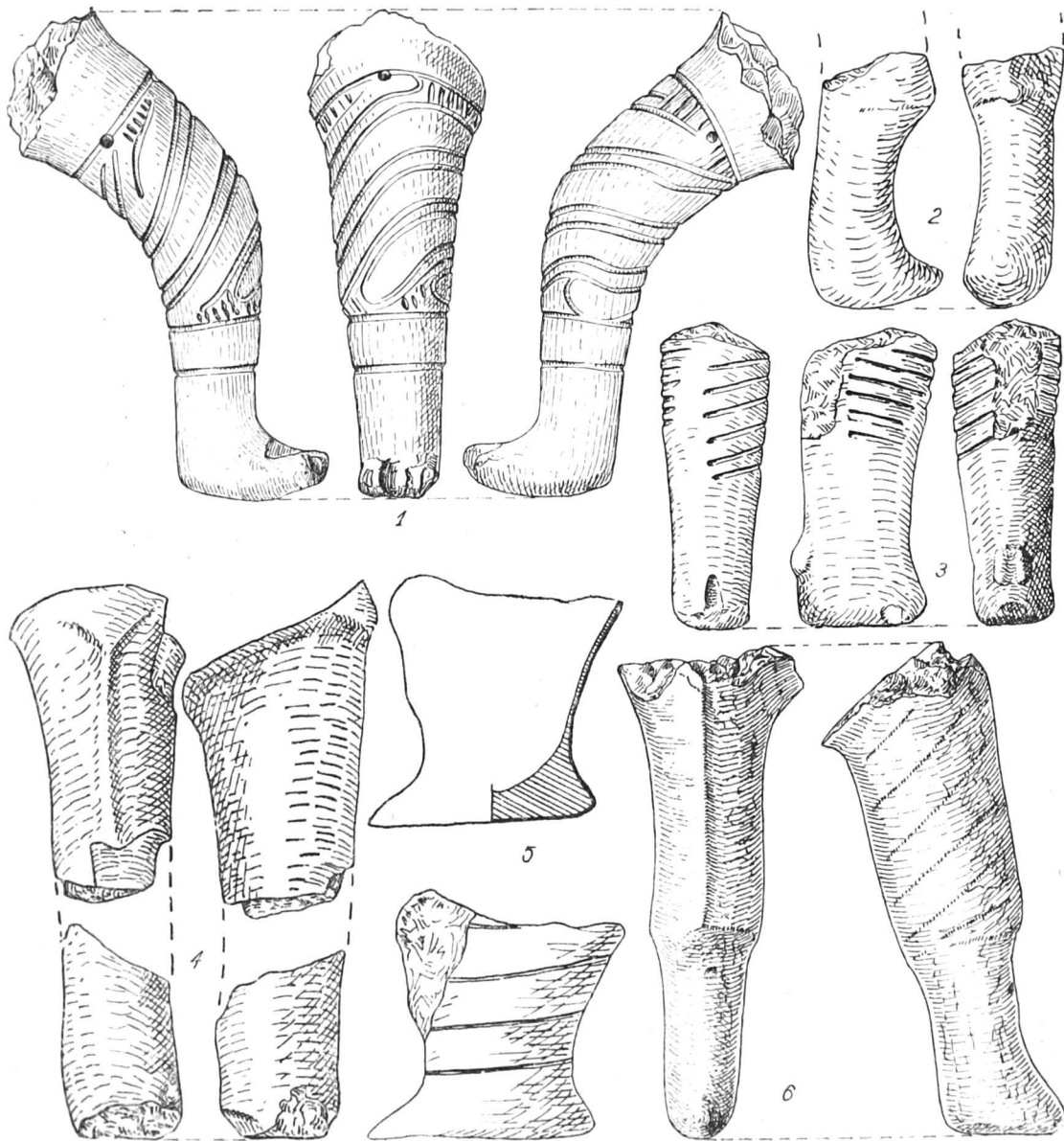

Fig. 82. 1—4,6, picioare umane de lut de la Tirpești (Precuculeni III); 5, fragment de nas (?) antropomorf de la Aldești (Precuculeni III), Scara 1/2.

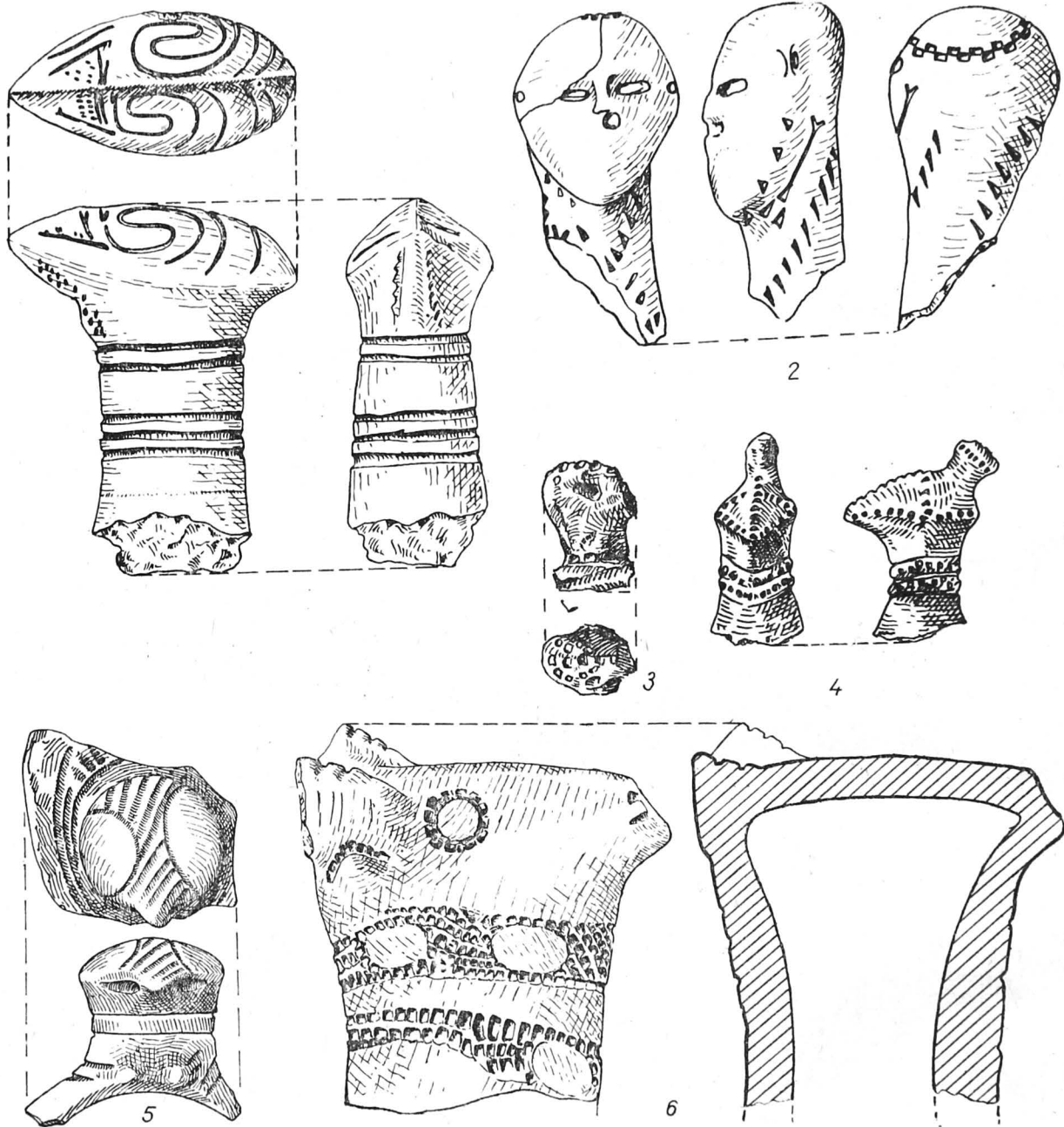

Fig. 83. Butoane de capace, antropomorfe și zoomorfe: 1-2, Traian - Dealul Viei (Precucuteni I); 3-4, Larga Jijia; 5, Mindrișca; 6, Ghigoești - Trudești (Precucuteni II). Scara 2/3.

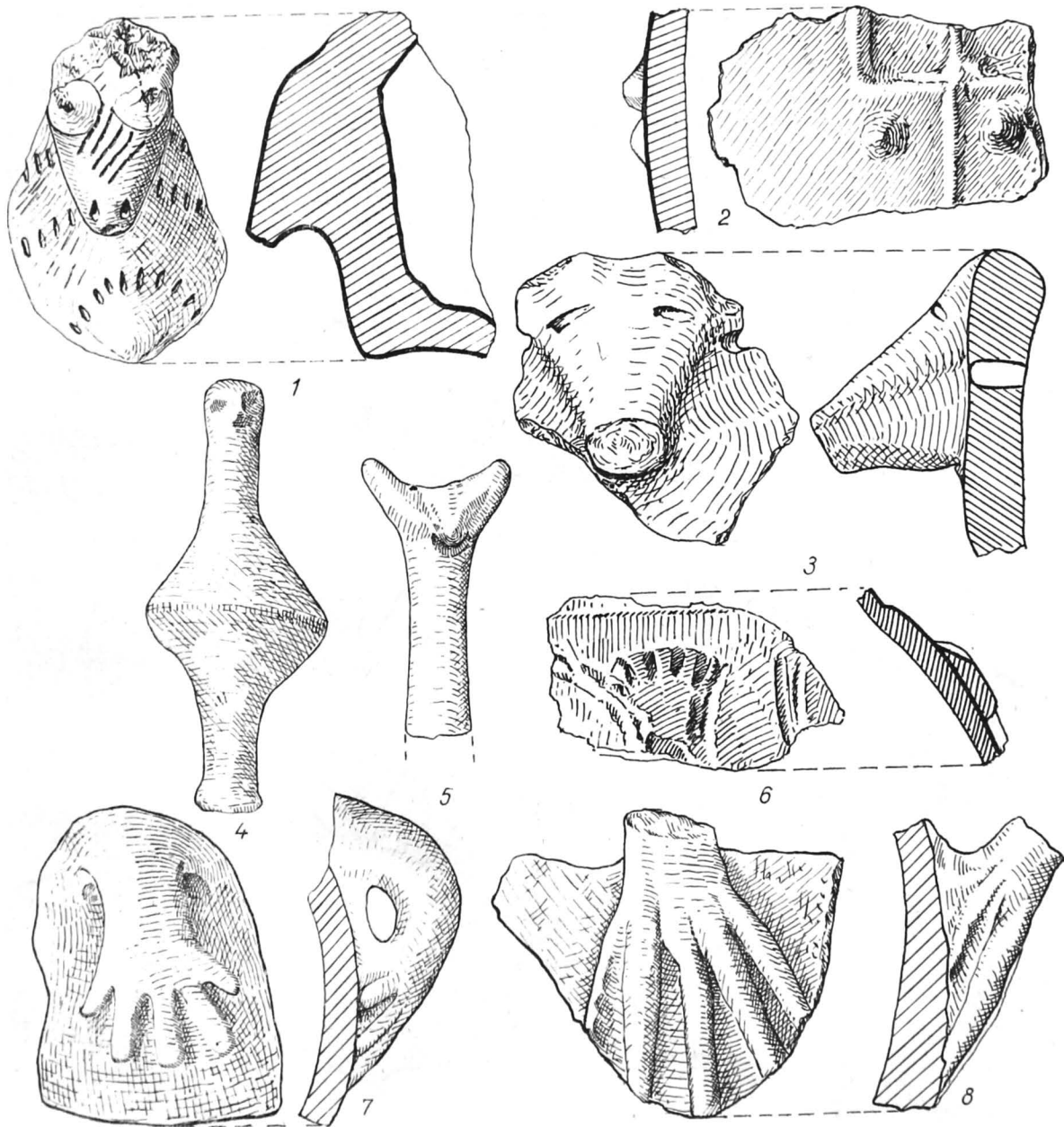

Fig. 84. Diverse fragmente de vase, protome și figurine zoomorfe, aplicații antropomorfe și de miini umane: 1,2, 7-8, Tîrpești; 4, Tratan — Dealul Fîntînilor; 6, Izvoare (Precucuteni III); 3,5, Larga Jița (Precucuteni II).
Scara 2/3.

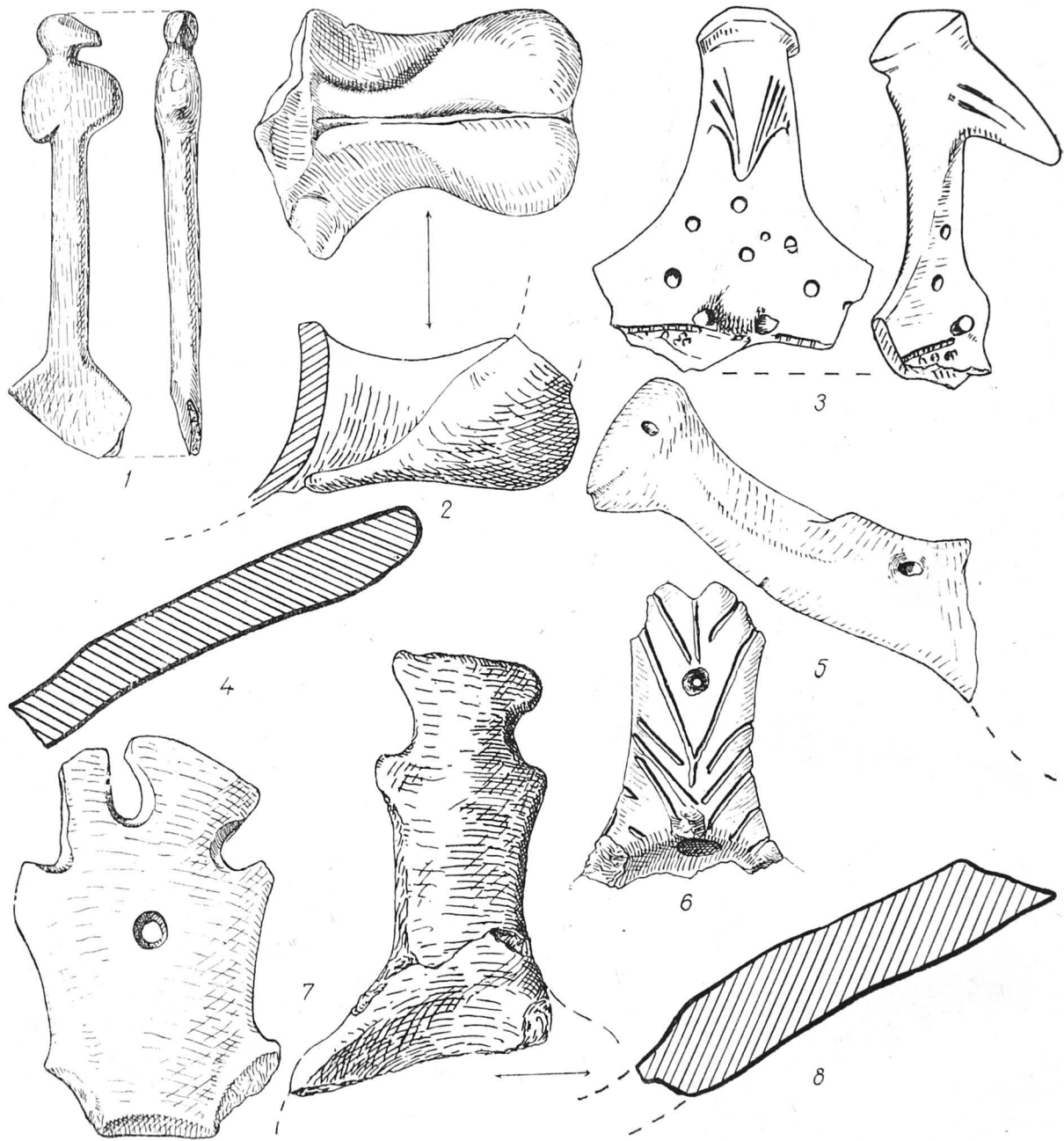

Fig. 85. 1, lingură de os (fragmentară) de la Tirpești; restul: torși de polonice (de lut), antropo-, zoomorfe sau stilizate; 2, 5, 1:voare; 3, Vlădeni; 4, 6-8, Tirpești. Precuculeni III. Scara 2/3.

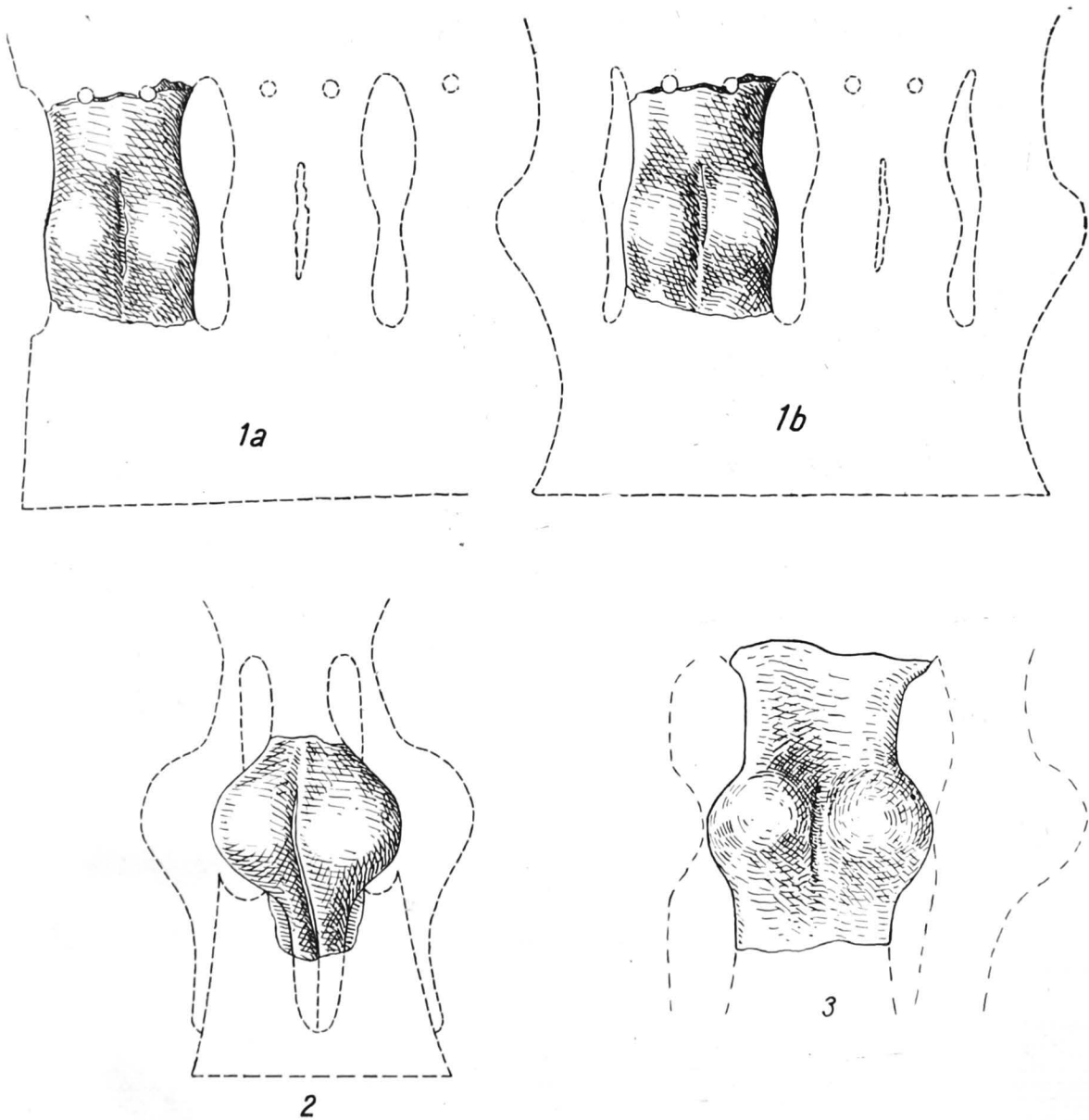

Fig. 86. Fragmente de „hore” (și reconstituirii): 1 a-2, Tirpești (Precuculeni III); 3, Larga Jiția (Precuculeni II). Scara 2/3.

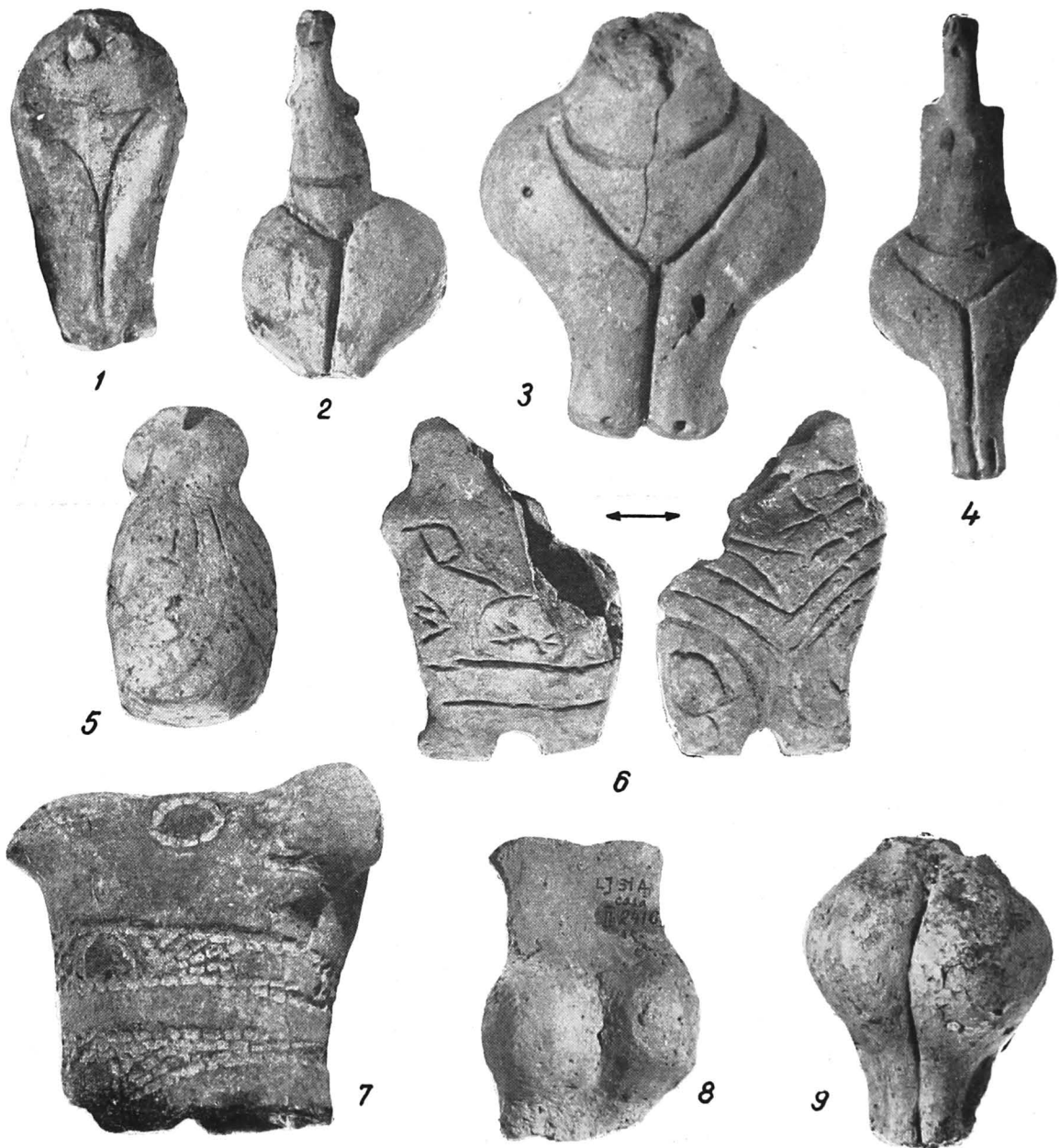

Fig. 87. Diverse statuele (1—6), buloane de capace (7) și fragmente de „hore” (8—9): 1, Traian—Dealul Viei (Precuculenii I); 2—3, 7, Ghișoști-Trudești; 8, Larga Jiția (Precuculenii II); 4—6, 9, Tîrpești (Precuculenii III). Scări diverse.

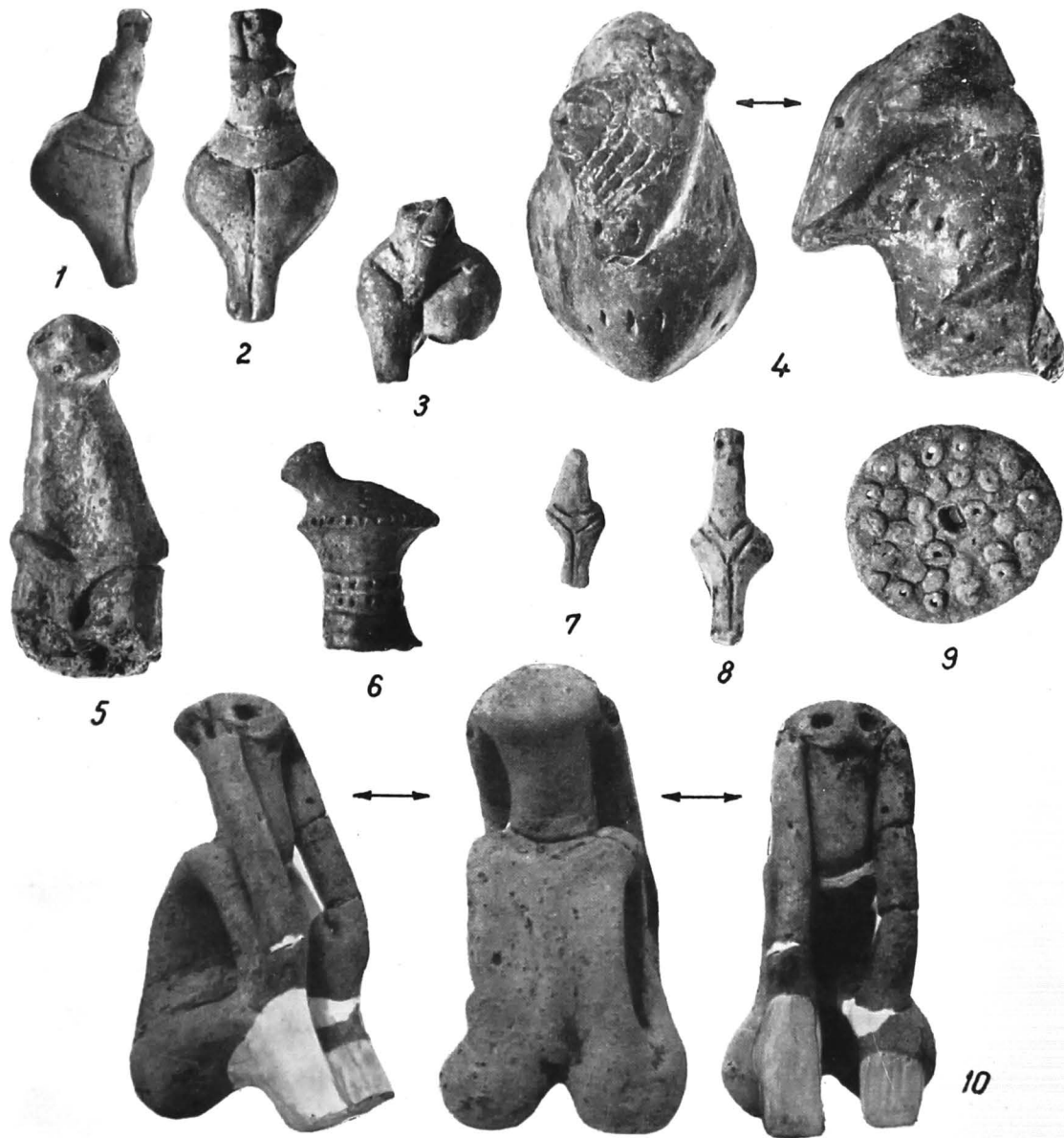

Fig. 88. Diverse figurine (1-3, 7-8, 10), vas zoomorf fragmentar (4), bulon de capac (6), și disc de lut decorat (9); 1-5, 7-9, Tirpești (Precucuteni III); 10, Tirpești (Precucuteni II-III); 6, Larga Jijia (Precucuteni II). Scări diverse.

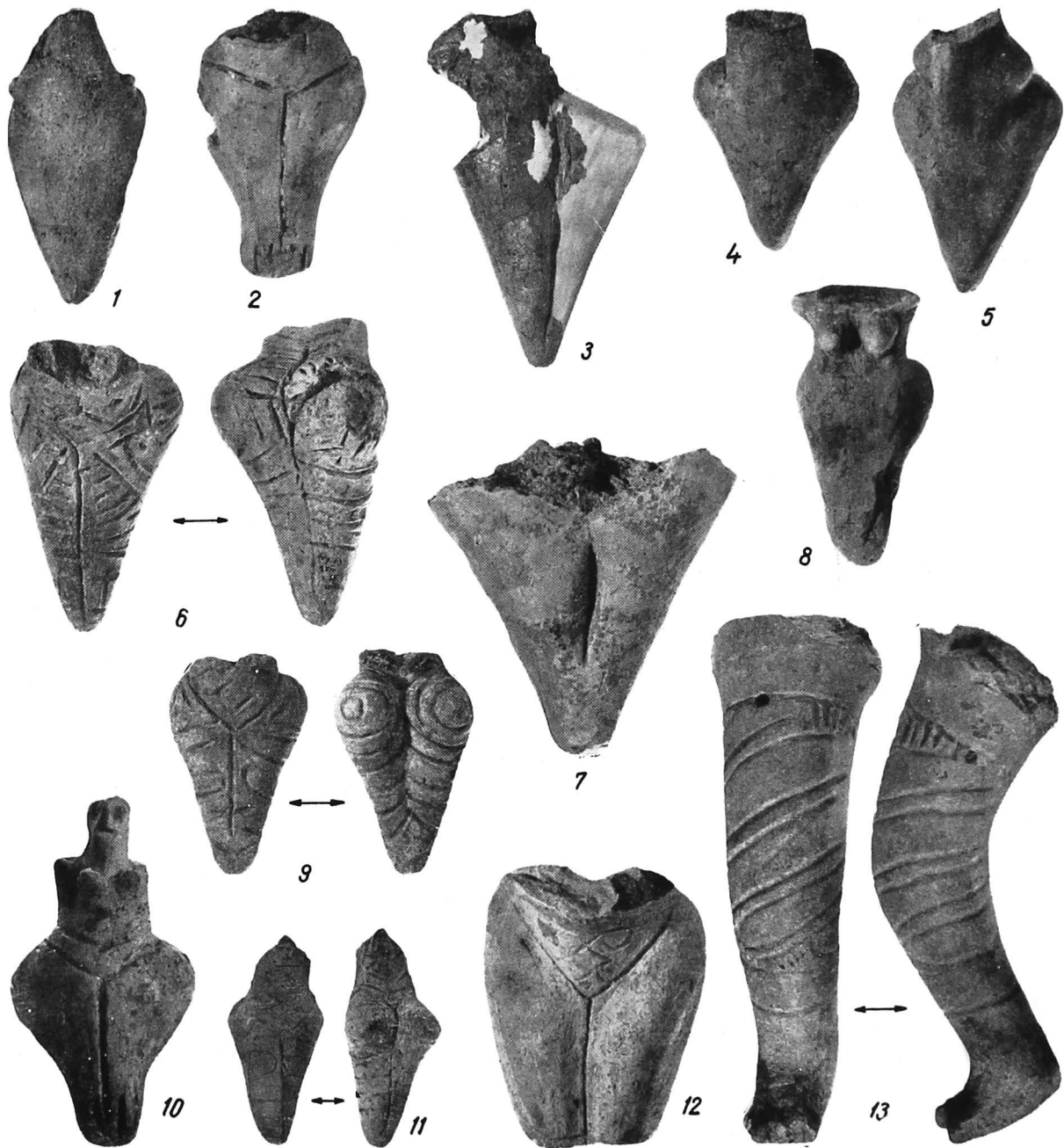

Fig. 89. Tirpești; statuete din faza Percuculeni III. Scări diverse.

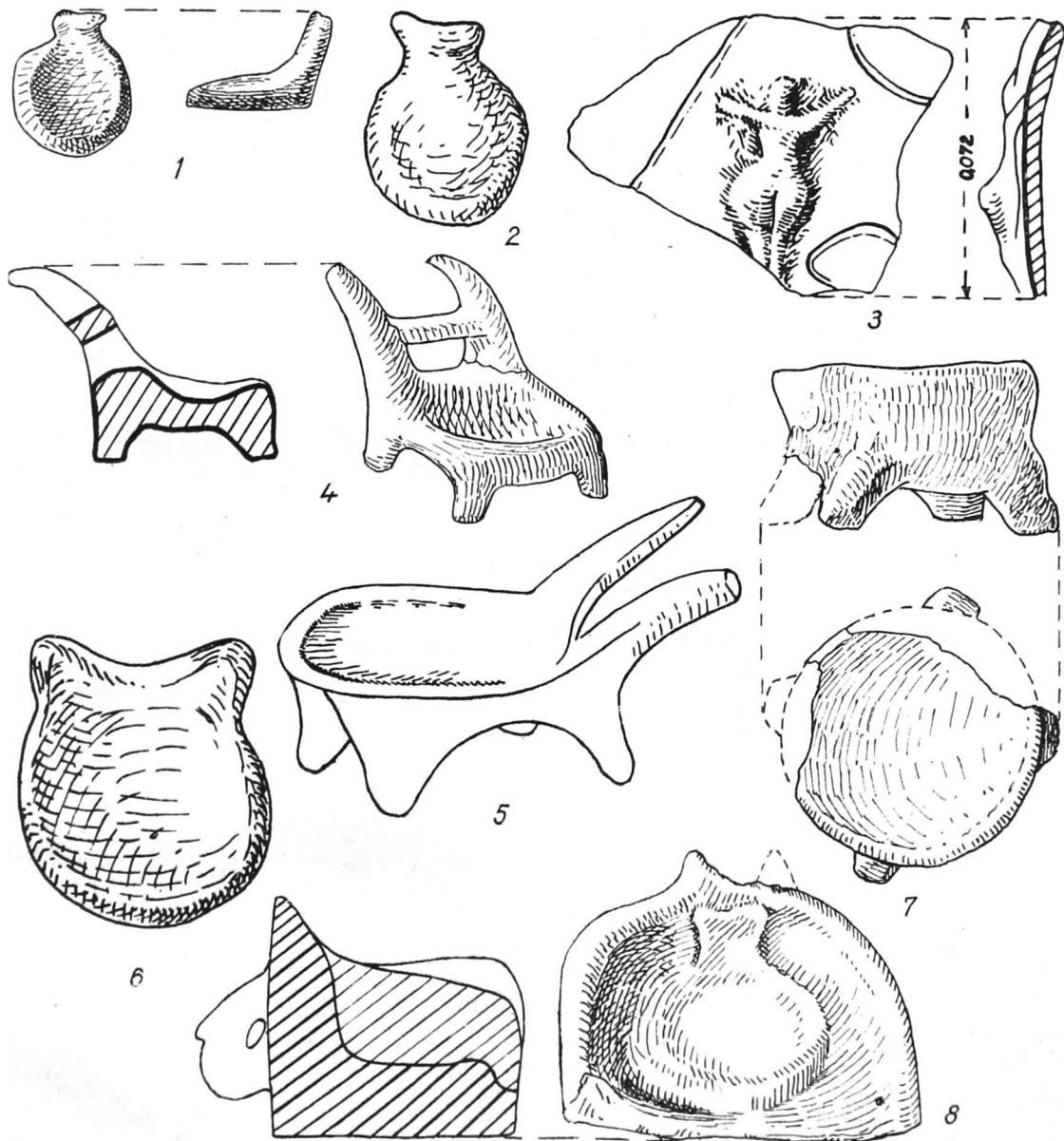

Fig. 90. Diverse obiecte miniaturale de lut și o aplicație antropomorfă (3): 1-2, 4, 7-8, Tirpești, 3, Traian - Dealul Fintinilor; 5, Izvoare (Precucuteni III); 6, Mândrișca (Precucuteni II). Scara: 1-2, 4-8: 1/1; 3: 1/2.

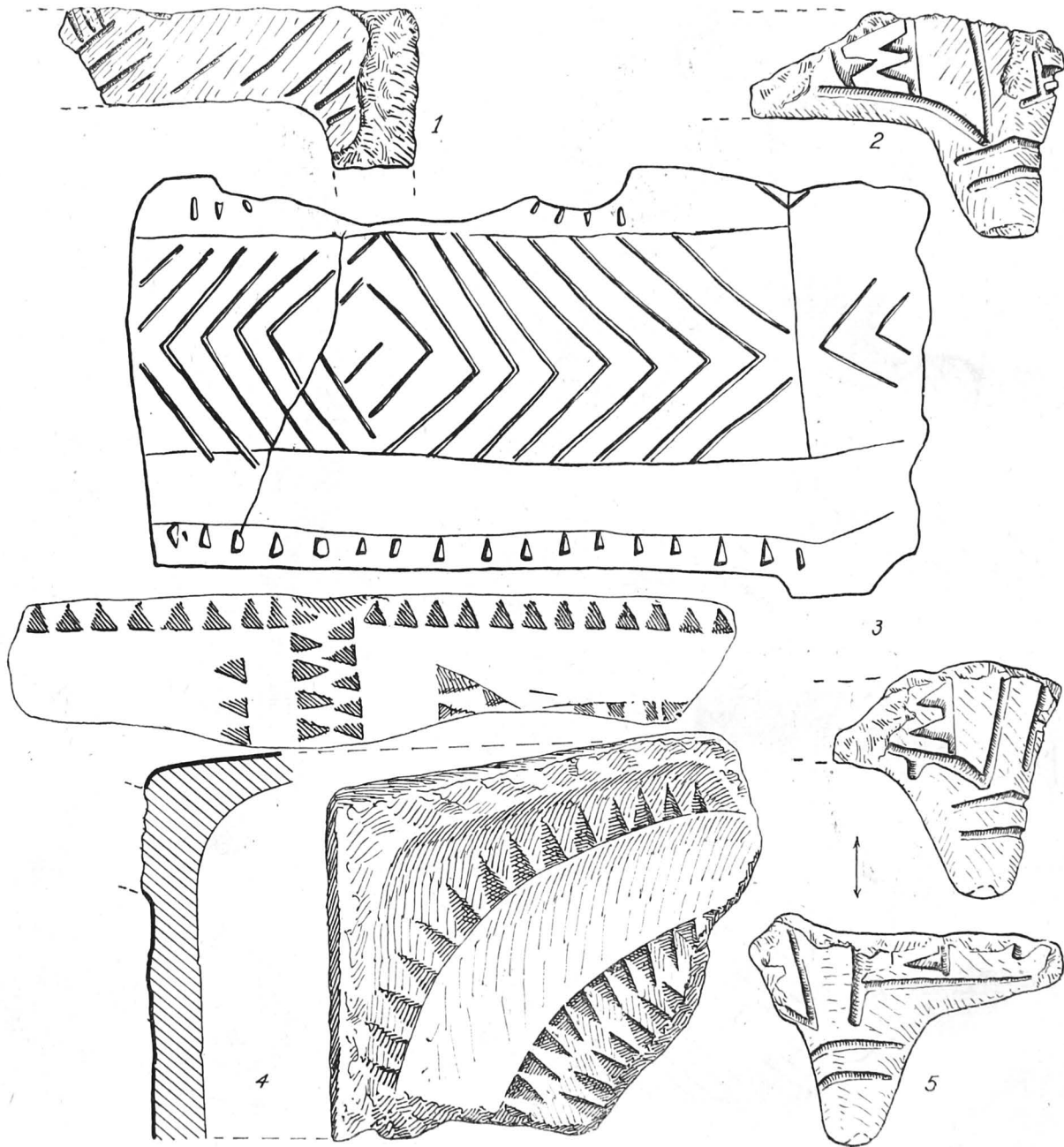

Fig. 91. Fragmente de allărașe de lut: 3—4, Traian — Dealul Viei (Precuculenii I); 2,5 Tirpești (Precuculenii II); 1, Tirpești (Precuculenii III). Scara 2/3.

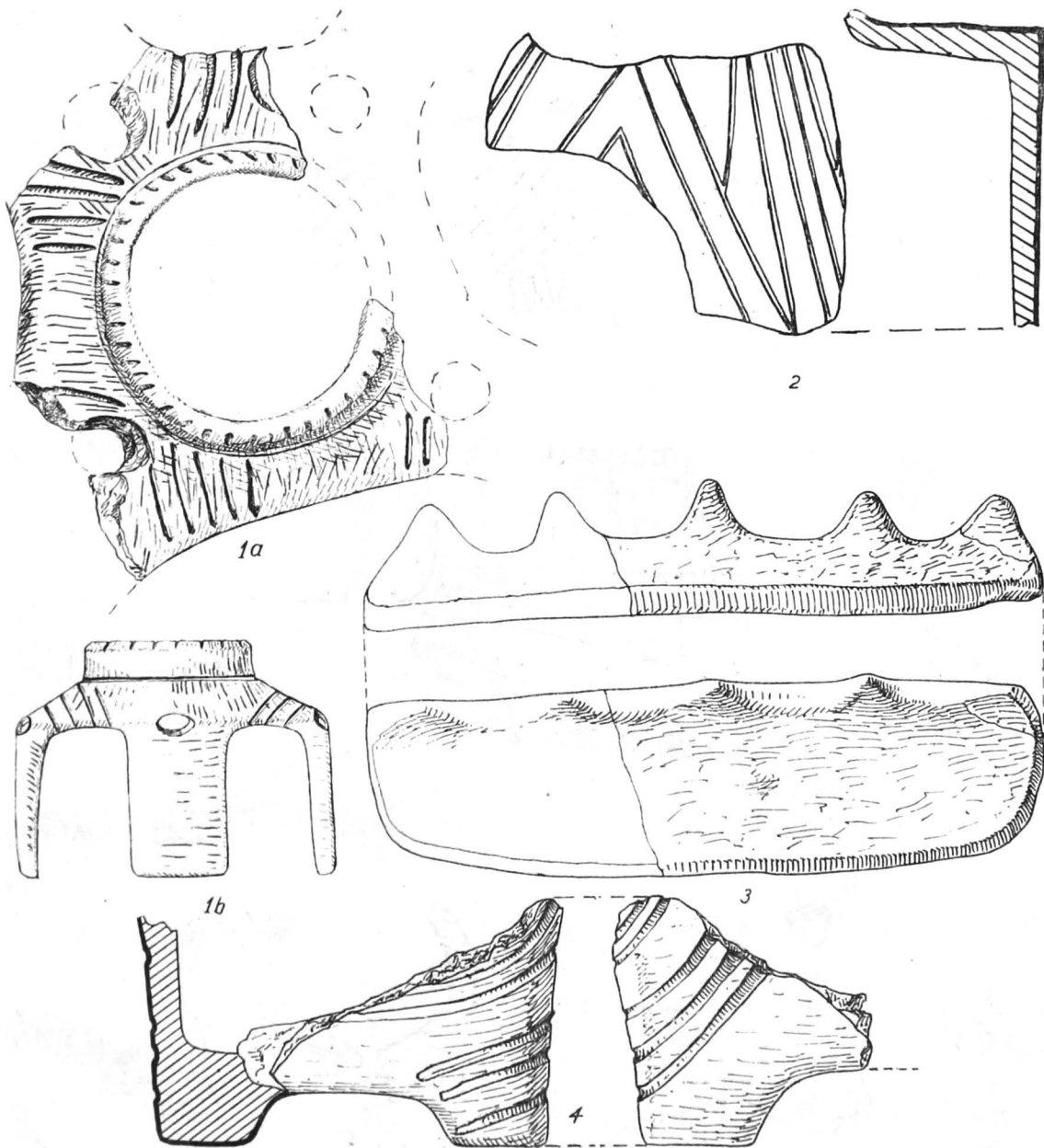
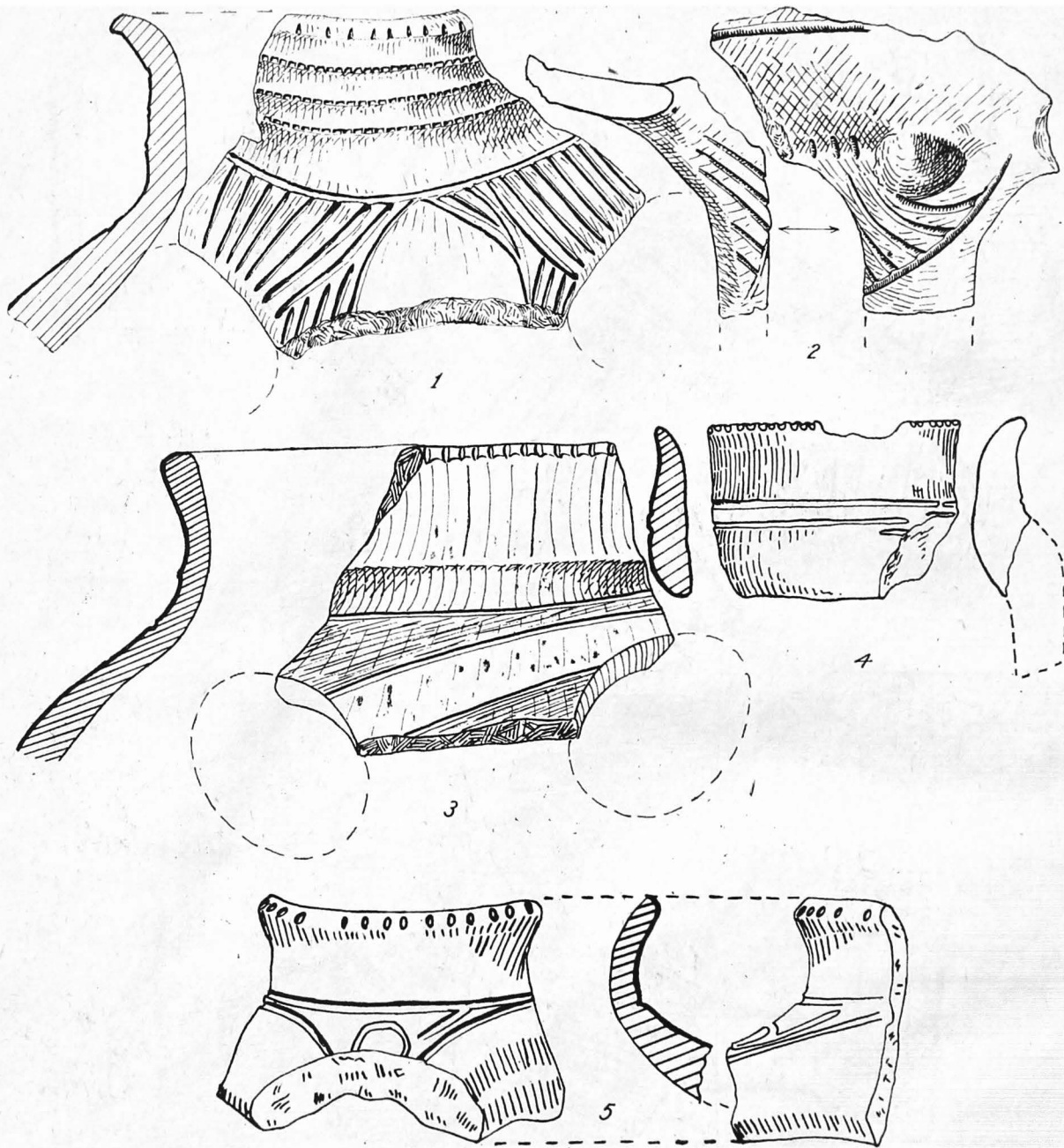

Fig. 92. 1 a, 4, fragmente de allărașe (1 b, recostituire), de la Tirpești; 2, fragment de allăraș de la Aldești; 3, divan miniatural de lul, de la Tirpești (Precucuteni III). Scara 2/3.

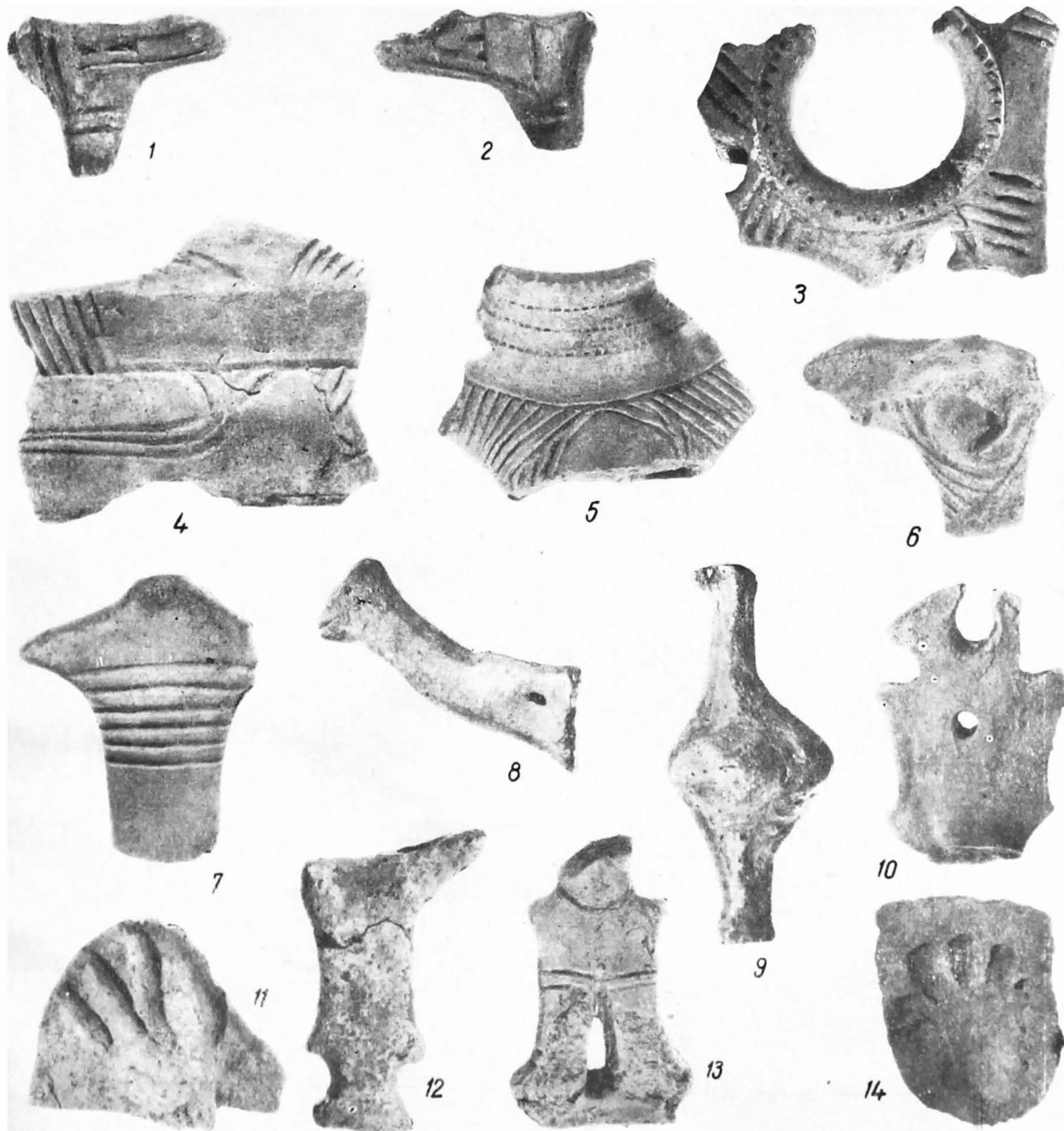

Fig. 94. Fragmente de allărașe (1–7), torți zoomorfe sau antropomorfe stilizate (8,10,12–13), figurină zoomorfa (9), și aplicații de mâini umane (11,14): 1–2, Tirpești (Precucuteni II); 3–7, 10–14, Tirpești; 8, Izvoare; 9, Traian – Dealul Fîntînilor (Precucuteni III). Scări diverse.

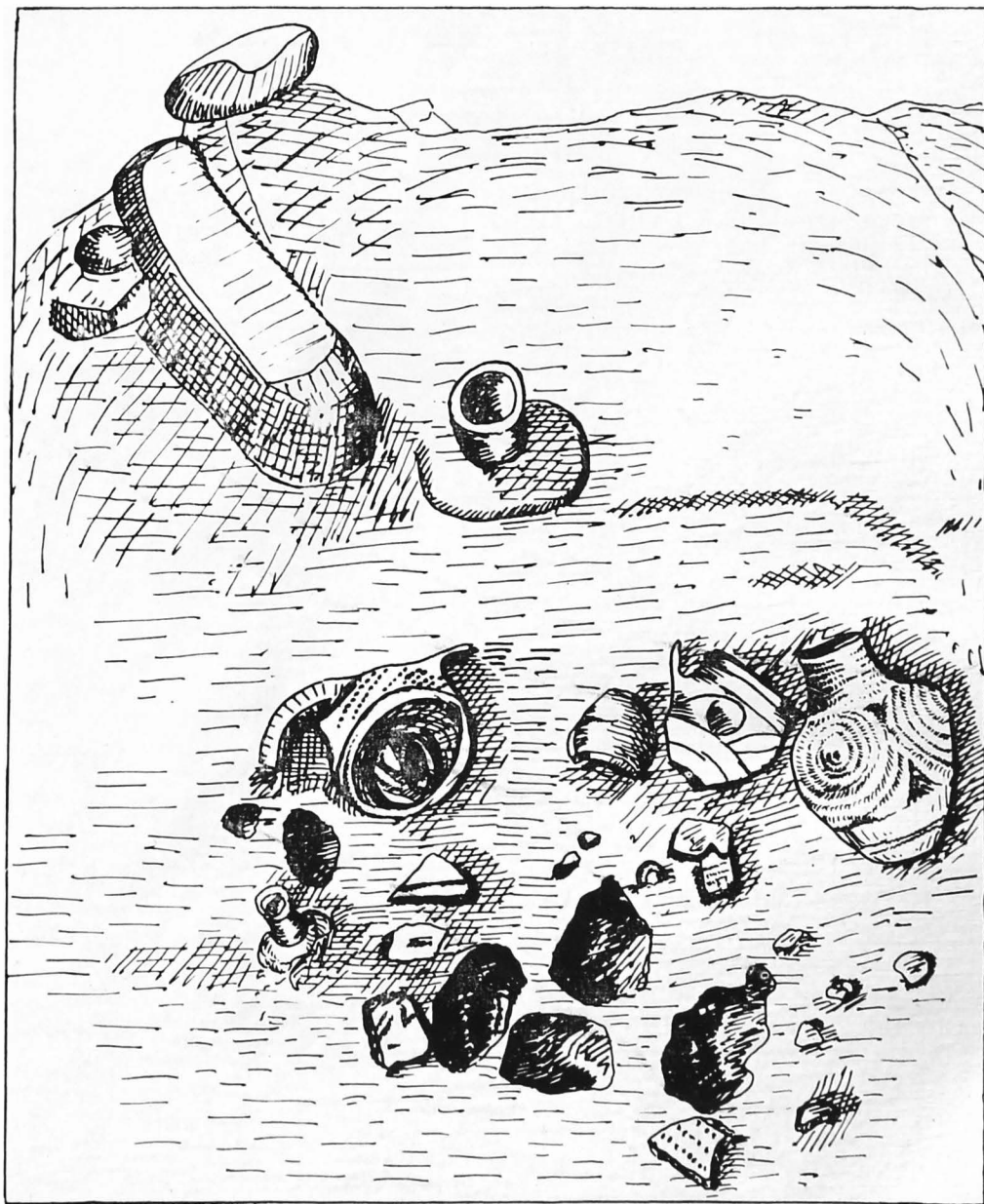
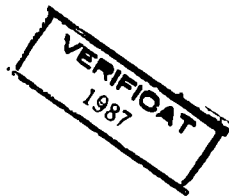

Fig. 95. Complex din faza Precucuteni III de la Traian - Dealul Fintinilor. Scara 1/4.

Redactor MIHAELA UDRESCU
Tehnoredactor PETRE BRUMĂ

Bun de tipar 16 I 1974. Tiraj 1050. Hirtie
tipar fnalt ilustrații format 8/54×84 de 36
G/m². Coli de tipar 34. C. Z. pentru
biblioteci mari 718 (498.723.1 Bratei)
902.6 (498.723.1 Bratei)
C.Z. pentru biblioteci mici 718(498.72).

Întreprinderea poligrafică Informația,
str. Brezoiu nr. 23–25, București.
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

I.P. Informația c. 829

